

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI MUHASEBE BİLİM DALI

176301

DOKTORA TEZİ

ENFLASYONUN FİNANSAL TABLOLAR
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE TÜRKİYE'DE
UYGULANAN VERGİSEL ÖNLEMLER

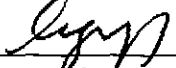
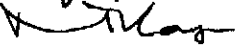
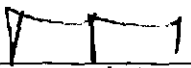

HİKMET ULUSAN
2502960105

DANIŞMAN: PROF. DR. CENGİZ ERDAMAR

İSTANBUL 2001

TEZ ONAYI

Enstitümüz Muhasebe Bilim Dalında 9625020105 numaralı Hikmet Ulsan'ın hazırladığı "Enflasyonun Finansal Tablolar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye'de Uygulanan Vergisel Önlemler" konulu ~~YÜKSEK LİSANS~~ / DOKTORA TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 28.Maddesi uyarınca 20/11/2001 Salı günü saat: 10.00'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin ~~KABULÜ~~.....'ne* OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
PROF.DR.CENGİZ ERDAMAR	KABUL	
PROF.DR.İSMAİL KAYA	KABUL	
PROF.DR.GÖKSEL YÜCEL	KABUL	
PROF.DR.RECEP PEKDEMİR	KABUL	
PROF.DR.ÜMİT ATAMAN	KABUL	

ÖZ

Enflasyon dönemlerinde ortaya çıkan fiktif kârlar üzerinden ödenen vergiler ve dağıtılan kâr payları, işletmelerin öz kaynaklarının aşınmasına neden olmaktadır. Bu dönemlerde öz kaynakların aşınmasının önlenmesi yani korunabilmesi, işletmelerin gerçek kârlılıklarının ölçülmesi ve bu kâr üzerinden vergi ödemeleri, kâr payı dağıtımları ile sağlanabilir. İşletmelerin gerçek kârlılıklarının ölçümü ise, enflasyon muhasebesinin uygulanması ile mümkün olmaktadır.

Türkiye’de, enflasyon muhasebesi yerine işletmeleri enflasyona karşı korumak amacıyla vergisel önlemler uygulanmaktadır. Vergisel önlemlerin amacı, enflasyonun neden olduğu fiktif kârların vergilendirilmeyerek, işletmelerin daha az vergi ödemeleri ve dolayısıyla daha az kâr payı dağıtımları suretiyle işletmelerin öz kaynaklarının korunmasıdır. Vergisel önlemler, bu amacı ne ölçüde gerçekleştirmektedirler?

Bu çalışmada, vergisel önlemlerin işletmelerin öz kaynaklarını ne ölçüde koruduğu, teorik ve uygulamalı olarak incelenmiştir. İşletmelerin ticari ve vergilendirilebilir kârları ile satış sırasında ortaya çıkan kârların fiktif kâr olduğu ve bu kârların vergi ve kâr payı ödemesi şeklinde işletme dışına çıkacağı varsayımları altında, vergisel önlemlerin öz kaynakları koruyucu etkileri, genel olarak yetersiz kalmaktadır. Ancak, satış sırasında fiktif kârlar yanında gerçek kârlarda ortaya çıktığı zaman, özellikle istisna uygulaması tam koruma sağladığı gibi ilave servet artışına da neden olmaktadır. Yeniden değerlendirme ve MAF (amortisman tabi iktisadi varlıklarda) uygulamaları da, önemli ölçüde koruma sağlamaktadırlar. Yeniden değerlendirme oranının enflasyon oranından yüksek olduğu yıllarda, yeniden değerlendirme uygulaması, tam koruma sağladığı gibi ilave servet artışına da neden olmaktadır.

ABSTRACT

The pay outs and taxes charged over the fictitious profits made during the inflation periods cause the loss of equity capital. The loss of equity capital can be prevented by measuring the real profit of the companies, and also paying the taxes and pay outs over this real profit. Yet the measurement of real profit is possible through the application of inflation accounting.

Instead of inflation accounting, taxation measures are applied in order to protect the companies against the inflation in Turkey. The aim of these measures is that the fictitious profits, which are made because of the inflation, will be exempted from the tax and so the companies will pay less taxes and also less pay outs. This way the companies will preserve their equity capital. To what extent can the taxation measures realize this aim?

This study aims to search to what extent the taxation measures can protect the equity profits of the companies theoretically and through applied research. The effects of taxation measures to protect the equity capital are inadequate in general under the assumption that the commercial, taxable profits of the companies and also the profits gained during the sales are fictitious profits and they can flow out as the taxes and pay outs. Yet when there is a real profit along with the fictitious ones during the sales, exceptional application can supply full protection as well as an additional increase in the wealth. Revaluation and MAF (in amortized economic assets) applications also considerably supply full protection as well as causing an additional increase in the wealth during the years in which the revaluation rate is higher than the inflation rate.

ÖNSÖZ

Enflasyonun tarihi maliyet muhasebesi ilkelerine bağılı kalınarak hazırlanan finansal tablolar üzerine etkisi sonucunda, bu tablolar işletmelerin gerçek finansal durumunu ve kârlılığını göstermekten uzak; sağlıklı, güvenilir ve karşılaştırılabilir özelliklerinden yoksun birer belge haline gelmektedir. Bunun nedeni ise, enflasyon dönemlerinde genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinden "parayla ölçülme" ve "maliyet esası" kavramlarının işlevlerini yerine getirememeleridir.

Enflasyon dönemlerinde ölçülen kârlar, işletmelerin gerçek kârlılığını göstermemektedir. Çünkü, bu kârlar içinde gerçek kârlar yanında fiktif kârlarda bulunmaktadır. Bu fiktif kârlar üzerinden ödenen vergi ve dağıtılan kâr payları, işletmelerin öz kaynaklarının aşınmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, enflasyon dönemlerinde işletmelerin öz kaynaklarının korunması konusu önem arz etmektedir. İşletme öz kaynaklarının korunması ise, kârın doğru bir şekilde ölçümü ile mümkündür. Kârın doğru ölçümü de, ancak enflasyon muhasebesinin uygulanması ile sağlanabilir. Türkiye'de enflasyon muhasebesi yerine, işletmelerin öz kaynaklarının korunması amacıyla bir kısım vergisel önlemler uygulanmaktadır. Bu vergisel önlemlerin amacı, işletmelerin fiktif kârlar üzerinden daha az vergi ödemeleri ve dolayısıyla kâr payı dağıtımları sağlanarak işletmelerin öz kaynaklarının aşınmasının önlenmesidir.

Bu çalışmada, vergisel önlemlerin, enflasyon dönemlerinde ortaya çıkan fiktif kârlar üzerinden vergi ödenmesi ve kâr payı dağıtılmasını önleyerek, işletmelerin öz kaynaklarının korunmasında ne derece etkili oldukları araştırılmaya çalışılmıştır. Vergisel önlemlerin öz kaynakları koruyucu etkisi araştırılırken, enflasyonun finansal tablo kalemleri üzerine etkileri, kârın ölçümü ve kârın ölçümü ile yakın ilişkili olan değerlendirme ile öz kaynakların korunması konuları da irdelenmiştir. Ayrıca, enflasyon dönemlerinde, işletmelerinin gerçek kârlılığının ölçümünün enflasyon muhasebesinin uygulanması ile mümkün olması nedeniyle enflasyona göre düzeltme işlemleri incelenmiştir. Bunlara ilave olarak, vergisel önlemlerin her biri tek tek tanıtılmış olup, bunların öz kaynaklar üzerine etkisi ayrı ayrı ve topluca araştırılmıştır.

Bu tez çalışmasında, bana yardımcı olan başta danışmanım Prof. Dr. Cengiz Erdamar olmak üzere, tez izleme komitesinde yer alan Prof. Dr. Göksel Yücel ve Prof. Dr. İsmail Kaya'ya teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	xvi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xx
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ENFLASYONUN FİNANSAL TABLOLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ, KÂRIN ÖLÇÜMÜ, DEĞERLEME VE ÖZ KAYNAKLARIN KORUNMASI

1.1. ENFLASYONUN TANIMI, NEDENLERİ VE TÜRLERİ.....	6
1.2. BEKLENEN VE BEKLENMEYEN ENFLASYON.....	8
1.3. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE ENFLASYON.....	8
1.4. ENFLASYON VE İŞLETME.....	9
1.5. ENFLASYON, MUHASEBE VE FİNANSAL TABLOLAR.....	10
1.6. ENFLASYONUN İŞLETMELER ÜZERİNE ETKİLERİ.....	13
1.6.1. Enflasyonun İşletmelerin İşleyişleri Üzerine Etkileri.....	17
1.6.2. Enflasyonun İşletmelerin Finansal Tabloları Üzerine Etkileri.....	17
1.6.2.1. Enflasyonun Bilanço Kalemleri Üzerine Etkileri.....	20
1.6.2.1.1. Parasal Varlıklara Etkileri.....	21
1.6.2.1.2. Parasal Borçlara Etkileri.....	23
1.6.2.1.3. Parasal Olmayan Varlıklara Etkileri.....	25
1.6.2.1.4. Parasal Olmayan Kaynaklara Etkileri.....	31
1.6.2.2. Enflasyonun Gelir Tablosu Kalemleri Üzerine Etkileri.....	33
1.6.2.2.1. Gelir Kalemlerine Etkileri.....	34
1.6.2.2.2. Gider Kalemlerine Etkileri.....	35
1.7. KÂRIN ÖLÇÜMÜ, DEĞERLEME VE ÖZ KAYNAKLARIN KORUNMASI.....	36
1.7.1. Kârın Tanımı, Bileşenleri ve Ölçümü.....	37
1.7.2. Değerlemenin Tanımı, Önemi ve Türleri.....	41
1.7.3. Öz Kaynakların Korunması.....	45
1.7.3.1. Öz Kaynakların Nominal Olarak Korunması.....	47
1.7.3.2. Öz Kaynakların Satın Alma Gücünün Korunması.....	48
1.7.3.3. Öz Kaynakların Üretim Gücünün Korunması.....	51

İKİNCİ BÖLÜM

ENFLASYON MUHASEBESİ VE FİNANSAL

TABLolarIN ENFLASYONA GÖRE DÜZELTİLMESİ

2.1. ENFLASYON MUHASEBESİNİN TANIMI, AMACI VE KONUSU.....	55
2.2. ENFLASYON MUHASEBESİ YAKLAŞIMLARI.....	55
2.2.1. Genel Fiyat Düzeyi Modeli Yaklaşımı.....	56
2.2.2. Özel Fiyat Düzeyi Modeli Yaklaşımı.....	59
2.2.3. Entegre Model Yaklaşımı.....	62
2.3. ULUSLARARASI MUHASEBE STANDARDI – 29 VE TÜRKİYE MUHASEBE STANDARDI - 2.....	63
2.4. FİNANSAL TABLOLARIN ENFLASYONA GÖRE DÜZELTİLMESİ.....	65
2.4.1. Genel Fiyat Düzeyinin Ölçümü ve Endeks Seçimi.....	66
2.4.2. Finansal Tablo Kalemlerinin Parasal ve Parasal Olmama Niteliği.....	69
2.4.3. Finansal Tabloların Enflasyona Göre Düzeltilmesi.....	70
2.4.3.1. Finansal Tabloların Enflasyona Göre Düzeltilmesinin Aşamaları.....	70
2.4.3.2. Bilançonun Düzeltilmesi.....	72
2.4.3.2.1. Parasal Varlıkların Düzeltilmesi.....	72
2.4.3.2.2. Parasal Borçların Düzeltilmesi.....	73
2.4.3.2.3. Parasal Olmayan Varlıkların Düzeltilmesi.....	73
2.4.3.2.3.1. Amortisman Tabi Varlıklar.....	74
2.4.3.2.3.2. Stoklar.....	76
2.4.3.2.3.3. Mali Duran Varlıklar.....	77
2.4.3.2.3.4. Karşılıklar.....	78
2.4.3.2.3.5. Bilançoda Cari Değerleri İle Yer Alan Parasal Olmayan Varlıklar.....	78
2.4.3.2.3.6. İmal veya İnşa Edilen Parasal Olmayan Varlıklar.....	79
2.4.3.2.4. Parasal Olmayan Kaynakların Düzeltilmesi.....	79
2.4.3.2.4.1. Bilançoda Cari Değerleri İle Yer Alan Parasal Olmayan Kaynaklar.....	80
2.4.3.2.4.2. Öz Kaynaklar.....	80
2.4.3.3. Gelir Tablosunun Düzeltilmesi.....	83
2.4.3.3.1. Gelirlerin Düzeltilmesi.....	83
2.4.3.3.1.1. Satışlar.....	84
2.4.3.3.1.2. Parasal Olmayan Varlıkların Satışından Doğan Kârlar.....	84
2.4.3.3.2. Giderlerin Düzeltilmesi.....	85

2.4.3.3.2.1. Dönem Amortisman Giderleri.....	85
2.4.3.3.2.2. Satılan Mallar Maliyeti.....	86
2.4.3.3.2.3. Parasal Olmayan Varlıkların Satışından Doğan Zararlar.....	86
2.4.3.3.2.4. Tutarları Dönem Sonunda Kesinleşen veya Dönem Sonunda Ortaya Çıkan Karşılıklar.....	87
2.4.3.4. Satın Alma Gücü Kazancının (Kaybının) Hesaplanması.....	87
2.4.4. Enflasyona Göre Düzeltilmiş Finansal Tabloların Sunulması.....	98
2.4.5. Enflasyona Göre Yapılan Düzeltme İşlemlerinin Değerlendirilmesi.....	100

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE İŞLETMELERİ ENFLASYONA KARŞI KORUMAK AMACIYLA UYGULANAN VERGİSEL ÖNLEMLER

3.1. AZALAN BAKİYELER AMORTİSMAN YÖNTEMİ.....	106
3.1.1. Amortisman Konusu.....	109
3.1.2. Amortisman Hesaplanmasında Esas Alınacak İktisadi Varlığın Değeri.....	110
3.1.3. Amortisman Uygulama Esasları.....	111
3.1.3.1. Amortisman Ayırmanın Şartları.....	111
3.1.3.2. Amortisman Oranı.....	112
3.1.3.3. Amortisman Süresi ve Amortisman Uygulamasının Başlangıcı.....	113
3.1.3.4. Amortisman Yönteminin Seçimi.....	114
3.1.3.5. Amortisman Süresi Dolmadan Hurdaya Ayrılan İktisadi Varlıklarda Amortisman Uygulaması.....	114
3.1.3.6. Amortisman Tabi İktisadi Varlıkların Satılması ve Bu Varlıklar İçin Sigorta Tazminatı Alınması.....	114
3.1.3.7. Geçici Vergi Dönemlerinde Amortisman Uygulaması.....	115
3.1.3.8. İşletme Faaliyetinin Durması Durumunda Amortisman Uygulaması...	115
3.1.3.9. Ölüm, Devir ve Şahıs Şirketlerinin Sermaye Şirketine Dönüşmesi Durumunda Amortisman Uygulaması.....	115
3.1.3.10. Basit Usulden Gerçek Usule Geçişte ve İlk Defa Gerçek Usulde Mükellef Olanlarda Amortisman Uygulaması.....	115
3.1.3.11. Kıst Amortisman Uygulaması.....	116
3.1.4. Vergi Usul Kanunu'nda Amortisman Hesaplama Yöntemleri.....	116
3.1.4.1. Normal Amortisman Yöntemi.....	117
3.1.4.2. Azalan Bakiyeler Amortisman Yöntemi.....	119
3.1.5. Azalan Bakiyeler Amortisman Yöntemine Göre Amortisman Hesaplanması ve Muhasebeleştirilmesi.....	119

3.2. YENİDEN DEĞERLEME.....	122
3.2.1. Yeniden Değerlemenin Konusu.....	125
3.2.2. Yeniden Değerleme Uygulamasının Kapsamı.....	126
3.2.2.1. Yeniden Değerleme Uygulamasının Mükellefler Açısından Kapsamı.....	126
3.2.2.1.1. Yeniden Değerleme Yapabilecek Olan Mükellefler.....	126
3.2.2.1.2. Yeniden Değerleme Yapamayacak Olan Mükellefler.....	127
3.2.2.2. Yeniden Değerleme Uygulamasının İktisadi Varlıklar Açısından Kapsamı.....	128
3.2.2.2.1. Yeniden Değerlemeye Tabi Tutulabilecek İktisadi Varlıklar.....	128
3.2.2.2.2. Yeniden Değerlemeye Tabi Tutulamayacak İktisadi Varlıklar.....	128
3.2.3. Yeniden Değerleme Uygulamasının Esasları.....	129
3.2.3.1. Yeniden Değerleme Uygulamasından Yararlanmanın Şartları.....	129
3.2.3.2. Yeniden Değerleme Uygulamasının Yapılış Zamanı.....	130
3.2.3.3. Yeniden Değerleme Uygulamasında Kullanılacak Oran.....	130
3.2.3.4. Amortisman Tabi İktisadi Varlıkların Bir Kısmı veya Tamamı İçin Yeniden Değerleme Yapılabileceği.....	131
3.2.3.5. Herhangi Bir Yıl Yeniden Değerlemenin Yapılmaması veya Düşük Oranlı Yapılması.....	131
3.2.3.6. Ayrılmayan Amortismanların Ayrılmış Sayılması.....	131
3.2.3.7. Yeniden Değerleme Değer Artış Fonu ve Yeniden Değerleme Değer Artış Fonunun Kullanımı.....	131
3.2.3.8. Yeniden Değerlenmiş Değer Üzerinden Amortisman Ayrılacağı.....	133
3.2.3.9. Yeniden Değerleme İşlemlerinin Kayıtlarda Gösterilmesi.....	133
3.2.3.10. Yeniden Değerlenen İktisadi Varlıkların Satışı.....	134
3.2.3.11. Geçici Vergi Dönemlerinde Yeniden Değerleme.....	134
3.2.3.12. Devir veya Dönüşüm Halinde Yeniden Değerleme.....	135
3.2.3.13. Tasfiye Halinde Yeniden Değerleme.....	135
3.2.3.14. Vergiden Muaf Kurumlarda Yeniden Değerleme.....	135
3.2.3.15. Yeniden Değerleme İşlemlerinin Tasdik Edilmesi.....	136
3.2.4. Yeniden Değerleme Yöntemleri.....	136
3.2.4.1. Takdir Yöntemi.....	136
3.2.4.2. Katsayılar Yöntemi.....	137
3.2.4.3. Karma Yöntem.....	138
3.2.5. Vergi Usul Kanunu'nda Yeniden Değerlemenin Yapılışı, Yeniden Değerleme Değer Artış Fonunun Hesaplanması ve Muhasebeleştirilmesi.....	138
3.3. YENİLEME FONU.....	140
3.3.1. Yenileme Fonunun Konusu.....	141

3.3.2. Yenileme Fonunun Kapsamı.....	141
3.3.3. Yenileme Fonunun Uygulama Esasları.....	141
3.3.3.1. Yenileme Fonu Ayırmanın Şartları.....	141
3.3.3.2. Yenileme Fonunun Bekletilme Süresi.....	143
3.3.3.3. Yenileme Fonunun Kullanımı.....	143
3.3.3.4. Satış Kârı veya Tazminat Tutarının Bir Kısımının veya Tamamının Yenileme Fonuna Alınabileceği.....	144
3.3.3.5. Yeniden Değerleme Yapılması veya Maliyet Bedeli Artırımı Uygulanması Durumunda Yenileme Fonu.....	144
3.3.3.6. Geçici Vergi Dönemlerinde Yenileme Fonu Uygulaması.....	144
3.3.3.7. İşin Bırakılması veya Tasfiye Durumunda Yenileme Fonu.....	144
3.3.3.8. Birleşme, Devir ve Nevi Değiştirme Durumunda Yenileme Fonu.....	144
3.3.4. Yenileme Fonunun Hesaplanması ve Muhasebeleştirilmesi.....	145
3.4. MALİYET ARTIŞ FONU.....	146
3.4.1. Maliyet Bedeli Artırımının Konusu.....	148
3.4.2. Maliyet Bedeli Artırımının Kapsamı.....	149
3.4.2.1. Mükellefler Açısından Kapsamı.....	149
3.4.2.2. İktisadi Varlıklar Açısından Kapsamı.....	149
3.4.3. Maliyet Bedeli Artırımının Uygulama Esasları.....	151
3.4.3.1. Maliyet Bedeli Artırımından Yararlanabilmenin Şartları.....	151
3.4.3.2. Maliyet Bedeli Artırımında Dikkate Alınacak Yeniden Değerleme Oranları ve Yeniden Değerleme Oranlarının Uygulanacağı Değer.....	152
3.4.3.3. Maliyet Artış Fonu ve Maliyet Artış Fonunun Kullanımı.....	153
3.4.3.4. Maliyet Bedeli Artırımı Sırasında Ortaya Çıkan Zararın Dikkate Alınamayacağı.....	153
3.4.3.5. Elden Çıkarma Şeklinin Maliyet Bedeli Artırımı Yapılmasına Etkisi.....	154
3.4.3.6. Maliyet Bedeli Artırımının Eksik veya Bütün Yıllar İçin Yapılabileceği.....	154
3.4.3.7. Bedelsiz İktisap Edilen Hisse Senetlerinin Durumu.....	154
3.4.3.8. İlk Kuruluşta veya Sermaye Artırımında, Sermaye Taahhüt Borcunun Kademeli Olarak Ödenmesi Halinde İktisap Edilen İştirak Hisselerinin Durumu.....	154
3.4.3.9. İşin Bırakılması veya Tasfiye Halinde Maliyet Artış Fonunun Durumu.....	155
3.4.3.10. Devir veya Dönüşüm Halinde Maliyet Artış Fonunun Durumu.....	155
3.4.3.11. Yeniden Değerleme ile Gayrimenkul ve İştirak Hisselerinin Satışından Sağlanan Kazançların Sermayeye İlavesinde Vergi İstisnası Uygulamalarının Maliyet Bedeli Artırımı Uygulamasına Etkileri.....	155
3.4.3.12. Tamamen Amorti Edilmiş Varlıklara Maliyet Bedeli Artırımı Yapılabileceği.....	156

3.4.4. Maliyet Bedeli Artırımının Yapılışı, Maliyet Artış Fonunun Hesaplanması ve Muhasebeleştirilmesi.....	156
3.4.4.1. İştirak Hisseleri.....	157
3.4.4.2. Gayri Menkuller ve Amortisman Tabi Diğer İktisadi Varlıklar.....	158
3.4.4.2.1. Amortisman Ayrılmaması.....	158
3.4.4.2.2. Amortisman Ayrılması, Fakat Yeniden Değerleme Yapılmaması.....	159
3.4.4.2.3. Yeniden Değerleme Yapılması, Fakat Yeniden Değerleme Değer Artış Fonunun Sermayeye İlave Edilmemesi...160	
3.4.4.2.4. Yeniden Değerleme Yapılması ve Yeniden Değerleme Değer Artış Fonunun Sermayeye İlave Edilmesi.....	162
3.5. GAYRİMENKUL VE İŞTİRAK HİSSELERİNİN SATIŞINDAN DOĞAN KAZANCIN SERMAYEYE İLAVESİNDE VERGİ İSTİSNASI.....	163
3.5.1. İstisna Uygulamasının Konusu.....	165
3.5.2. İstisna Uygulamasının Kapsamı.....	165
3.5.2.1. Mükellefler Açısından Kapsamı.....	165
3.5.2.2. İktisadi Varlıklar Açısından Kapsamı.....	165
3.5.3. İstisna Uygulamasının Esasları.....	166
3.5.3.1. İstisna Uygulamasından Yararlanmanın Şartları.....	166
3.5.3.2. Sermayeye Eklenen Kazançların İşletmeden Çekilmesi.....	168
3.5.3.3. Satış Vaadi Sözleşmesi İle Satış Öngörülen Gayrimenkuller.....	169
3.5.3.4. Holding Şirketlerinin İstisna Karşısındaki Durumu.....	169
3.5.3.5. Gelir Vergisi Kanunu'nun 75. Maddesi Açısından İstisnanın Doğurduğu Sonuçlar.....	170
3.5.3.6. İstisna Edilen Kazanca İlişkin Olarak Bedelsiz İştirak Hisseleri veya Hisse Senetleri Elde Eden Kurumların Durumu.....	170
3.5.3.7. İstisna Uygulanmasının Süresi.....	170
3.5.3.8. İştirak Hisseleri ve Gayrimenkullerin Nakit Karşılığı Olmaksızın Devir veya Temlik ile Borç Karşılığı Verilmesi Halinde İstisna Uygulaması.....	171
3.5.3.9. Gayrimenkullerin Kamulaştırılmasından Doğan Kazançlarda İstisna Uygulaması.....	171
3.5.3.10. Dönem Faaliyetinin Zararla Sonuçlanması Halinde İstisna Uygulaması.....	171
3.5.3.11. Geçici Vergi Dönemlerinde İstisna Uygulaması.....	172
3.5.3.12. İstisnadan Yararlanarak Ödenmeyecek Vergi ve Harçlar.....	172
3.5.4. İstisna Uygulamasının Yapılışı ve Muhasebeleştirilmesi.....	173

3.5.4.1. Peşin Satışlarda İstisna Uygulamasının Yapılışı ve Muhasebeleştirilmesi.....	174
3.5.4.2. Vadeli Satışlarda İstisna Uygulamasının Yapılışı ve Muhasebeleştirilmesi.....	175
3.6. SON GİREN İLK ÇIKAR STOK DEĞERLEME YÖNTEMİ.....	177
3.6.1. Stok Değerlemesinin Konusu.....	179
3.6.2. Maliyet Bedelinin Unsurları.....	180
3.6.3. VUK'nda Stok Değerleme Yöntemleri ve Son Giren İlk Çıkar Stok Değerleme Yöntemi.....	181
3.6.4. Son Giren İlk Çıkar Stok Değerleme Yöntemine Göre Satılan Malların Maliyetinin Hesaplanması ve Muhasebeleştirilmesi.....	184

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE İŞLETMELERİ ENFLASYONA KARŞI KORUMAK AMACIYLA UYGULANAN VERGİSEL ÖNLEMLERİN ÖZ KAYNAKLARI KORURUYUCU ETKİLERİNİN İNCELENMESİ VE BİR VAKA ÇALIŞMASI

4.1. TÜRKİYE'DE İŞLETMELERİ ENFLASYONA KARŞI KORUMAK AMACIYLA UYGULANAN VERGİSEL ÖNLEMLERİN ÖZ KAYNAKLARI KORUYUCU ETKİLERİNİN TEORİK OLARAK İNCELENMESİ.....	188
4.1.1. Azalan Bakiyeler Amortisman Yönteminin Öz Kaynakları Koruyucu Etkisi.....	189
4.1.1.1. Amortisman Giderlerinin Öz Kaynakları Koruyucu Etkisi.....	190
4.1.1.2. Amortisman Giderlerinin Sağladığı Vergi Tasarruflarının Öz Kaynakları Koruyucu Etkisi.....	193
4.1.1.3. Azalan Bakiyeler Amortisman Yönteminin Öz Kaynakları Koruyucu Etkisinin Genel Olarak Değerlendirilmesi.....	198
4.1.2. Yeniden Değerleme Uygulamasının Öz Kaynakları Koruyucu Etkisi.....	199
4.1.2.1. Yeniden Değerleme Değer Artış Fonunun Sermayeye İlave Edilmesi veya Öz Kaynaklar Grubu İçinde Ayrı Bir Hesapta Tutulması.....	200
4.1.2.2. Yeniden Değerleme Değer Artış Fonunun Sermayeye İlave Edilmemesi Yani İşletmeden Çekilmesi, Başka Bir Hesaba Aktarılması veya Duran Varlığın Satışı.....	206
4.1.2.3. Normal Amortisman ve Azalan Bakiyeler Amortisman Yöntemlerinin Karşılaştırılması.....	215
4.1.2.4. Yeniden Değerleme Uygulamasının Öz Kaynakları Koruyucu Etkisinin Genel Olarak Değerlendirilmesi.....	217
4.1.3. Yenileme Fonunun Öz Kaynakları Koruyucu Etkisi.....	219
4.1.3.1. Yeniden Değerleme Yapılmaması.....	220
4.1.3.2. Yeniden Değerleme Yapılması ve Yeniden Değerleme Değer	

Artış Fonunun Sermayeye İlave Edilmesi.....	223
4.1.3.3. Yeniden Değerleme Yapılması ve Yeniden Değerleme Değer	
Artış Fonunun Sermayeye İlave Edilmemesi.....	226
4.1.3.4. Yenileme Fonu Uygulamasında Uygulama Türlerine Göre	
Yenileme Fonu ve Uygulama Türlerinin Öz Kaynakları Koruyucu	
Etkilerinin Karşılaştırılması.....	228
4.1.3.5. Yenileme Fonunun Öz Kaynakları Koruyucu Etkisinin Genel	
Olarak Değerlendirilmesi.....	230
4.1.4 Maliyet Artış Fonunun Öz Kaynakları Koruyucu Etkisi.....	230
4.1.4.1. Amortisman Ayrılmaması.....	232
4.1.4.2. Amortisman Ayrılması Fakat Yeniden Değerleme Yapılmaması.....	232
4.1.4.3. Yeniden Değerleme Yapılması, Fakat Yeniden Değerleme	
Değer Artış Fonunun Sermayeye İlave Edilmemesi.....	234
4.1.4.4. Yeniden Değerleme Yapılması ve Yeniden Değerleme Değer	
Artış Fonunun Sermayeye İlave Edilmesi.....	235
4.1.4.5. Maliyet Bedeli Artırımı Uygulamasında Uygulama Türlerine	
Göre Maliyet Artış Fonu ve Uygulama Türlerinin Öz Kaynakları	
Koruyucu Etkilerinin Karşılaştırılması.....	237
4.1.4.6. Maliyet Artış Fonunun İşletmeden Çekilmesi veya Sermaye	
Haricinde Başka Bir Hesaba Aktarılması.....	238
4.1.4.7. Maliyet Artış Fonunun Öz Kaynakları Koruyucu Etkisinin	
Genel Olarak Değerlendirilmesi.....	240
4.1.5. Gayrimenkul ve İştirak Hisselerinin Satışından Doğan Kazancın	
Sermayeye İlavesinde Vergi İstisnası Uygulamasının Öz Kaynakları	
Koruyucu Etkisi.....	240
4.1.5.1. İştirak Hisselerinde İstisna Uygulamasının Öz Kaynakları	
Koruyucu Etkisi.....	241
4.1.5.2. Gayrimenkullerde İstisna Uygulamasının Öz Kaynakları	
Koruyucu Etkisi.....	243
4.1.5.3. İstisna Uygulaması ile Maliyet Artış Fonu Uygulamasının	
Öz Kaynakları Koruyucu Etkilerinin Karşılaştırılması.....	246
4.1.5.4. İstisna Uygulamasının Öz Kaynakları Koruyucu Etkisinin	
Genel Olarak Değerlendirilmesi.....	253
4.1.6. Son Giren İlk Çıkar Stok Değerleme Yönteminin Öz Kaynakları	
Koruyucu Etkisi.....	253
4.1.6.1. Aralıklı Envanter Yönteminin Kullanıldığı Durumda Son Giren	
İlk Çıkar Stok Değerleme Yönteminin Öz kaynakları Koruyucu Etkisi....	254

4.1.6.2. Sürekli Envanter Yönteminin Kullanıldığı Durumda Son Giren İlk Çıkar Stok Değerleme Yönteminin Öz Kaynakları Koruyucu Etkisi...	263
4.1.6.3. Son Giren İlk Çıkar Stok Değerleme Yönteminin Öz Kaynakları Koruyucu Etkisinin Genel Olarak Değerlendirilmesi.....	263
4.2. TÜRKİYE'DE İŞLETMELERİ ENFLASYONA KARŞI KORUMAK AMACIYLA UYGULANAN VERGİSEL ÖNLEMLERİN ÖZ KAYNAKLARI KORUYUCU ETKİSİNİN İNCELENMESİNE YÖNELİK BİR VAKA ÇALIŞMASI.....	266
4.2.1. X Anonim Şirketi'nin Tanıtımı, Geleneksel Bilanço ve Gelir Tablosu, Varlık, Kaynak, Gelir ve Giderleri İle Yararlandığı Vergisel Önlemler Hakkında Bilgiler.....	266
4.2.1.1. X Anonim Şirketi'nin 01.01.2000 ve 31.12.2000 Tarihli Geleneksel Bilançoları İle Dönemin Geleneksel Gelir Tablosu.....	267
4.2.1.2. X Anonim Şirketi'nin Varlık ve Kaynakları.....	270
4.2.1.3. X Anonim Şirketi'nin Gelir ve Giderleri.....	273
4.2.1.4. X Anonim Şirketi'nin Yararlandığı Vergisel Önlemler.....	276
2.4.2. X Anonim Şirketi'nin Tarihi Maliyet Muhasebesi Uygulanması ve Vergisel Önlemlerden Yararlandığı Durumdaki Kârı.....	276
2.4.3. X Anonim Şirketi'nin Tarihi Maliyet Muhasebesi Uygulanması ve Vergisel Önlemlerden Yararlanmadığı Durumda Kârı.....	277
2.4.4. X Anonim Şirketi'nin Enflasyon Muhasebesi Uygulanması Durumunda Kârı.....	285
2.4.5. Uygulama Türlerinin Karşılaştırılması ve Vergisel Önlemlerin Öz Kaynakları Koruyucu Etkisi.....	305
SONUÇ.....	308
KAYNAKÇA.....	316
EKLER	331
Ek.1: TMS 2'ye Göre Parasal ve Parasal Olmayan Varlıklar ve Kaynaklar....	331
Ek.2: TEFE 1987= 100'e Göre Genel Fiyat Düzeyi Endeksleri.....	333
Ek.3: Yıllar İtibariyle Yeniden Değerleme Oranları	333
EK.4: Temmuz 1996 Tarihinde Satın Alınan Duran Varlığın Tarihi Maliyet Değerinin Enflasyona Göre Düzeltmesinde Kullanılan Düzeltme Katsayıları	334
EK.5: 2000 Yılı Sonundaki Paranın Satın Alma Gücüne Göre İfade Etmede Kullanılan Düzeltme Katsayıları.....	334
EK.6: Kurumlar Vergisi ve Fon Payı İle Gelir Vergisi Stopajı ve Fon Payının 2000 Yılı Sonundaki Paranın Satın Alma Gücüne Göre İfadesinde Kullanılan Düzeltme Katsayıları	334

Ek.7: Tarihi Alış yada Maliyet Bedelinin 2000 Yılı Sonundaki Paranın Satın Alma Gücüne Göre Düzeltmesinde Kullanılan Endeksler	335
Ek.8: Yeniden Değerleme Oranlarının Çarpımı Sonucu Bulunan Düzeltilme Katsayıları	335
Ek.9: X Anonim Şirketi'nde Enflasyona Göre Yapılan Düzeltme İşlemlerinde Kullanılan Düzeltme Katsayıları.....	336
ÖZ GEÇMİŞ	340

TABLolar LİSTESİ

Sayfa No.:

Tablo 3.1: Azalan Bakiyeler Amortisman Yöntemine Göre Amortisman Ayrılması.....	120
Tablo 3.2: Azalan Bakiyeler Amortisman Yönteminde Kıst Amortisman Uygulamasına Göre Amortisman Ayrılması	121
Tablo 3.3: Yeniden Değerleme Yapılması Durumunda Normal Amortisman Yöntemine Göre Ayrılan Amortisman Giderleri	160
Tablo 4.1: Normal Amortisman Yöntemine Göre Amortisman Ayrılması	191
Tablo 4.2: Azalan Bakiyeler Amortisman Yöntemine Göre Amortisman Ayrılması....	191
Tablo 4.3: Enflasyon Muhasebesi Uygulanması Durumunda Normal Amortisman Yöntemine Göre Amortisman Ayrılması	191
Tablo 4.4: Azalan Bakiyeler Amortisman Yöntemi Uygulamasında Uygulama Türlerine Göre Yıllar İtibariyle Ayrılan Amortisman Giderlerinin 2000 Yılı Sonundaki Paranın Satın Alma Gücüne Göre Düzeltilmesi.....	192
Tablo 4.5: Azalan Bakiyeler Amortisman Yöntemi Uygulamasında Uygulama Türlerine Göre Yıllar İtibariyle Ayrılan Amortisman Giderlerinin Sağladığı Vergi Tasarrufları	194
Tablo 4.6: Azalan Bakiyeler Amortisman Yöntemi Uygulamasında Uygulama Türlerine Göre Yıllar İtibariyle Ayrılan Amortisman Giderlerinin Sağladığı Vergi Tasarruflarının 2000 Yılı Sonundaki Paranın Satın Alma Gücüne Göre Düzeltilmesi.....	196
Tablo 4.7: Yeniden Değerleme Yapılarak Normal Amortisman Yöntemine Göre Amortisman Ayrılması.....	201
Tablo 4.8: Yeniden Değerleme Yapılarak Azalan Bakiyeler Amortisman Yöntemine Göre Amortisman Ayrılması	201
Tablo 4.9: Yeniden Değerleme Yapılmasında Normal ve Azalan Bakiyeler Amortisman Yöntemlerine Göre Ayrılan Amortisman Giderlerinin 2000 Yılı Sonundaki Paranın Satın Alma Gücüne Göre Düzeltilmesi	202
Tablo 4.10: Yeniden Değerleme Uygulamasında Uygulama Türlerine Göre Yıllar İtibariyle Ayrılan Amortisman Giderlerinin 2000 Yılı Sonundaki Paranın Satın Alma Gücüne Göre Düzeltilmiş Değerleri	202
Tablo 4.11: Yeniden Değerleme Yapılarak Normal ve Azalan Bakiyeler Amortisman Yöntemlerine Göre Yıllar İtibariyle Ayrılan Amortisman Giderlerinin Sağladığı Vergi Tasarrufları	204
Tablo 4.12: Yeniden Değerleme Yapılarak Normal ve Azalan Bakiyeler Amortisman Yöntemlerine Göre Yıllar İtibariyle Ayrılan Amortisman Giderlerinin Sağladığı Vergi Tasarruflarının 2000 Yılı Sonundaki	

Paranın Satın Alma Gücüne Göre Düzeltilmesi	204
Tablo 4.13: Yeniden Değerleme Uygulamasında Uygulama Türlerine Göre Yıllar İtibariyle Ayrılan Amortisman Giderlerinin Sağladığı Vergi Tasarruflarının 2000 Yılı Sonundaki Paranın Satın Alma Gücüne Göre Düzeltilmiş Değerleri	205
Tablo 4.14: YDDAF'nun 1998,1999 ve 2000 Yıllarında İşletmeden Çekilmesi Durumunda Birikmiş Amortismanlar ve YDDAF	208
Tablo 4.15: YDDAF'nun 1998,1999 ve 2000 Yıllarında İşletmeden Çekilmesi Durumunda Birikmiş Amortismanlar ve YDDAF'nun 1998, 1999 ve 2000 Yılları Sonundaki Paranın Satın Alma Gücüne Göre İfade Edilmiş Değerleri	208
Tablo 4.16: YDDAF'nun 1998,1999 ve 2000 Yıllarında İşletmeden Çekilmesi Durumunda Birikmiş Amortismanların Sağladığı Vergi Tasarrufları ve YDDAF'nun Ortaya Çıkardığı Vergi Kaybı.....	211
Tablo 4.17: YDDAF'nun 1998,1999 ve 2000 Yıllarında İşletmeden Çekilmesi Durumunda Birikmiş Amortismanların Sağladığı Vergi Tasarrufu ve YDDAF'nun Ortaya Çıkardığı Vergi Kaybının 1998, 1999 Ve 2000 Yılları Sonundaki Paranın Satın Alma Gücüne Göre İfade Edilmiş Değerleri	212
Tablo 4.18: Yenileme Fonu Uygulamasında Uygulama Türlerine Göre Yenileme Fonunun Öz Kaynakları Koruyucu Etkisi	229
Tablo 4.19: Yenileme Fonu Uygulamasında Uygulama Türlerinin Öz Kaynakları Koruyucu Etkisi	229
Tablo 4.20: Maliyet Bedeli Artırımı Uygulamasında Uygulama Türlerine Göre MAF'nun Öz Kaynakları Koruyucu Etkisi	237
Tablo 4.21: Maliyet Bedeli Artırımı Uygulamasında Uygulama Türlerinin Öz Kaynakları Koruyucu Etkisi.....	238
Tablo 4.22: MAF'nun İşletmeden Çekilmesi veya Sermaye Haricinde Başka Bir Hesaba Aktarılmasının Ortaya Çıkardığı Öz Kaynak Aşınması ile MAF'nun Net Öz Kaynakları Koruma Gücü.....	239
Tablo 4.23: Yıllar İtibariyle İştirak Hisselerinin Satışında İstisna Uygulaması ile Ortaya Çıkan Öz Kaynak Aşınma ve Korunma Oranları	242
Tablo 4.24: Yıllar İtibariyle Normal Amortisman Yöntemine Göre Amortisman Tabi Tutulan Gayrimenkullerin Satışında İstisna Uygulaması ile Ortaya Çıkan Öz Kaynak Aşınma ve Korunma Oranları	244
Tablo 4.25: Yıllar İtibariyle Azalan Bakiyeler Amortisman Yöntemine Göre Amortisman Tabi Tutulan Gayrimenkullerin Satışında İstisna Uygulaması ile Ortaya Çıkan Öz Kaynak Aşınma ve Korunma Oranları	245
Tablo 4.26: Yıllar İtibariyle İştirak Hisselerinin Satışında Maliyet Bedeli Artırımı Uygulaması ile Ortaya Çıkan Öz Kaynak Aşınma ve Korunma Oranları.....	247

Tablo 4.27: İştirak Hisselerinin Satışında İstisna Uygulaması ile Maliyet Bedeli Artırımı Uygulaması Sonucunda Ortaya Çıkan Öz Kaynak Aşınma ve Korunma Oranları	248
Tablo 4.28: Yıllar İtibariyle Normal Amortisman Yöntemine Göre Amortisman Tabi Tutulan Gayrimenkullerin Satışında Maliyet Bedeli Artırımı Uygulaması ile Ortaya Çıkan Öz Kaynak Aşınma ve Korunma Oranları.....	250
Tablo 4.29: Yıllar İtibariyle Azalan Bakiyeler Amortisman Yöntemine Göre Amortisman Tabi Tutulan Gayrimenkullerin Satışında Maliyet Bedeli Artırımı Uygulaması ile Ortaya Çıkan Öz Kaynak Aşınma ve Korunma Oranları.....	250
Tablo 4.30: Gayrimenkullerin Satışında İstisna Uygulaması ile Maliyet Bedeli Artırımı Uygulaması Sonucunda Ortaya Çıkan Öz Kaynak Aşınma ve Korunma Oranları.....	251
Tablo 4.31: Aralıklı Envanter Yönteminde Uygulama Türlerine Göre Satılan Ticari Mallar Maliyeti	256
Tablo 4.32: Ocak 1996'dan Aralık 2000 Tarihine Kadar Alınan Y Malının Yıllara ve Aylara Göre Fiyatı	257
Tablo 4.33: Stok Devir Hızının Yüksek veya Düşük Olması Durumuna Göre LİFO Stok Değerleme Yönteminin Sağladığı Öz Kaynak Koruma Farkı	257
Tablo 4.34: Dönemler İtibariyle Stokların Sürekli Artış Göstermesi Durumunda LİFO Yönteminin Sağladığı Vergi ve Kâr Payı Tasarrufu veya Kaybı	260
Tablo 4.35: Dönemler İtibariyle Stokların Sürekli Azalış Göstermesi Durumunda LİFO Yönteminin Sağladığı Vergi ve Kâr Payı Tasarrufu veya Kaybı	261
Tablo 4.36: Dönemler İtibariyle Stokların Sürekli Azalış Göstermesi Durumunda LİFO Yönteminin Ağırlıklı Ortalama Maliyet Yöntemine Oranla Sağladığı Vergi ve Kâr Payı Tasarrufu veya Kaybının 2000 Yılı Sonundaki Paranın Satın Alma Gücüne Göre İfade Edilmesi.....	262
Tablo 4.37: Dönemler İtibariyle Stokların Sürekli Azalış Göstermesi Durumunda LİFO Yönteminin FİFO Yöntemine Oranla Sağladığı Vergi ve Kâr Payı Tasarrufu veya Kaybının 2000 Yılı Sonundaki Paranın Satın Alma Gücüne Göre İfade Edilmesi	262
Tablo 4.38: Stoklar	270
Tablo 4.39: İştirakler	271
Tablo 4.40: Maddî Duran Varlıklar	271
Tablo 4.41: Öz Kaynaklar	272
Tablo 4.42: Verilen ve Alınan Sipariş Avansları.....	273
Tablo 4.43: Dönem Amortisman Giderleri	274
Tablo 4.44: Satılan Mamuller Maliyeti	275

Tablo 4.45: Satılan Ticari Mallar Maliyeti.....	275
Tablo 4.46: Diğer Satışların Maliyeti	275
Tablo 4.47: Satışların Maliyeti.....	275
Tablo 4.48: Normal Amortisman Yöntemine Göre Amortisman Tabi Maddi Duran Varlıkların Yıllar İtibariyle Amortisman Giderleri.....	278
Tablo 4.49: Normal Amortisman Yönteminde 2000 Yılı Amortisman Giderleri.....	279
Tablo 4.50: Ortalama Maliyet Yönteminin Kullanılması Durumunda Hammadde ve Malzeme.....	280
Tablo 4.51: Ortalama Maliyet Yönteminin Kullanılması Durumunda Mamul Stokları ve Satılan Mamuller Maliyeti	281
Tablo 4.52: Vergisel Önlemlerden Yararlanılmaması Durumunda Mali Kârda Ortaya Çıkan Fark	284
Tablo 4.53: Parasal Varlıklar.....	286
Tablo 4.54: Parasal Borçlar.....	286
Tablo 4.55: Hammadde ve Malzemenin Düzeltilmesi.....	287
Tablo 4.56: Ticari Malların Düzeltilmesi.....	287
Tablo 4.57: Diğer Stokların Düzeltilmesi	287
Tablo 4.58: İştiraklerin Düzeltilmesi.....	288
Tablo 4.59: Maddi Duran Varlıkların Düzeltilmesi.....	288
Tablo 4.60: Düzeltilmiş Maddi Duran Varlıklar.....	290
Tablo 4.61: Birikmiş Amortismanların 2000 Yılı Sonundaki Paranın Satın Alma Gücüne Göre İfade Edilmesi.....	291
Tablo 4.62: Düzeltilmiş Birikmiş Amortismanlar.....	293
Tablo 4.63: Öz Kaynakların Düzeltilmesi.....	294
Tablo 4.64: Yapılmakta Olan Yatırımların Düzeltilmesi	295
Tablo 4.65: Gelecek Yıllara Ait Gelir ve Gider Tahakkuklarının Düzeltilmesi.....	295
Tablo 4.66: Verilen ve Alınan Avansların Düzeltilmesi	295
Tablo 4.67: Düzeltilmiş Dönem Amortisman Giderleri	297
Tablo 4.68: Satılabilir Mamuller Maliyetinin Düzeltilmesi	298
Tablo 4.69: Satılabilir Ticari Mallar Maliyetinin Düzeltilmesi	299
Tablo 4.70: Diğer Satışların Maliyetinin Düzeltilmesi	299
Tablo 4.71: Düzeltilmiş Satışların Maliyeti	300
Tablo 4.72: Diğer Gelir ve Giderlerin Düzeltilmesi	300
Tablo 4.73: Satın Alma Gücü Kazancı (Kaybı)	301
Tablo 4.74: Uygulama Türlerine Göre Ödenecek Vergi ve Kâr Payı ile Enflasyon Muhasebesi Uygulanması Durumuna Göre Ödenecek Vergi ve Kâr Payı Farkı....	305

KISALTMALAR LİSTESİ

- BK: Bakanlar Kurulu
BKK: Bakanlar Kurulu Kararı
DİE: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT: Devlet Planlama Teşkilatı
FIFO: First Input First Output (İlk Giren İlk Çıkar)
GV GT: Gelir Vergisi Genel Tebliği
GVK GT: Gelir Vergisi Kanunu Genel Tebliği
GVK: Gelir Vergisi Kanunu
IAS: International Accounting Standarts (Uluslararası Muhasebe Standartları)
IASC: International Accounting Standarts Committee (Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi)
KV GT: Kurumlar Vergisi Genel Tebliği
KVK GT: Kurumlar Vergisi Kanunu Genel Tebliği
KVK: Kurumlar Vergisi Kanunu
LİFO: Last Input First Output (Son Giren İlk Çıkar)
MAF: Maliyet Artış Fonu
RG: Resmi Gazete
SPK: Sermaye Piyasası Kanunu
SPKrl.: Sermaye Piyasası Kurulu
TDMS: Tek Düzen Muhasebe Sistemi
TEFE: Toptan Eşya Fiyat Endeksi
TMS: Türkiye Muhasebe Standartları
TMUDEKS: Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu
TTK: Türk Ticaret Kanunu
TÜFE: Tüketici Fiyat Endeksi
TÜRMOB: Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği
VUK GT: Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği
VUK: Vergi Usul Kanunu
YDDAF: Yeniden Değerleme Değer Artış Fonu

GİRİŞ

Enflasyon, işletmelerin tüm hayatını ve muhasebeyi önemli ölçüde etkilemektedir. Enflasyonun muhasebe üzerine etkisi denildiğinde ilk akla gelen, enflasyonun işletmelerin finansal tabloları üzerine olan etkisidir. Enflasyon dönemlerinde tarihi maliyet muhasebesi ilkelerine bağlı kalınarak hazırlanan finansal tablolar, işletmelerin gerçek finansal durumunu göstermemektedir. Çünkü, finansal tablolarda yer alan varlık, kaynak, gelir ve giderler farklı satın alma gücüne sahip para birimiyle sunuldukları gibi finansal tablolarda tarihi değerleri ile yer alırlar. Bu nedenle nakit, alacak ve borçlar dışındaki diğer varlık, kaynak, gelir ve giderler, finansal tablolarda olması gereken değerlerinin çok altında bir değerle sunulmuş olmaktadır. Bunun nedeni ise, enflasyon dönemlerinde tarihi maliyet muhasebesinin dayandığı "parayla ölçülme" ve "maliyet esası" kavramlarının işlevlerini yerine getirememeleridir. Çünkü, bu dönemlerde ulusal para birimi, sabit bir değer ölçüsü olma özelliğini yitirmekte ve bir anın gerçek maliyet göstergesi olan maliyetler, kısa zamanda tarihi maliyet haline gelmektedir.

Enflasyon dönemlerinde tarihi maliyet muhasebesi ilkelerine bağlı kalınarak hazırlanan finansal tablolar, işletmelerin gerçek finansal durumunu göstermediği gibi gerçek kârlılıklarını da göstermemektedir. Bu dönemlerde ölçülen kârlar, gerçekte olması gereken kârlardan daha yüksek çıkmaktadır. Çünkü, enflasyon dönemlerinde kâr, farklı satın alma gücüne sahip gelirler ile giderler karşılaştırılarak ölçülür. Başka bir ifadeyle kâr, yakın zamanda elde edilen gelirler ile şimdiki para birimine göre ifade edildiklerinde değerleri artacak olan tarihi maliyetler karşılaştırılarak ölçülmektedir. Bunun sonucunda da, işletmelerde fiktif kârlar ortaya çıkmaktadır. İşletmeler, bu fiktif kârlar üzerinden vergi kanunları çerçevesinde vergi ödemekte ve kâr payı dağıtmaktadır. Olmayan kâr üzerinden ödenen vergiler ve dağılan kâr payları ise, işletmelerin öz kaynaklarının aşınmasına neden olur. İşletmelerin öz kaynaklarının aşınması da, enflasyon dönemlerinde işletmelerin öz kaynaklarının korunmasını gündeme getirmektedir.

İşletmelerin öz kaynaklarının korunabilmesi, gerçek kârlılıklarının ölçülüp, bu kâr üzerinden vergi ödemeleri ve kâr payı dağıtmaları ile sağlanabilir. İşletmelerin gerçek kârlılıklarının ölçümü ise, enflasyon muhasebesinin uygulanması ile mümkün olmaktadır. Türkiye'de IAS – 29 ve TMS – 2'deki enflasyon tanımına göre son 20 – 25 yıldır hiperenflasyon yaşanmasına rağmen, enflasyon muhasebesinin uygulanması konusunda yasal bir zorunluluk bulunmamaktadır. Enflasyonun finansal tablolar üzerinde yaptığı tahribat, ülkemizin yetkili karar organları tarafından bilinmektedir. Fakat, ülkemizde vergi muhasebesi anlayışının hakim olması

nedeniyle yetkili karar organlarının dikkatini çeken konu, enflasyon dönemlerinde ölçülen kârların şişirilmiş olduğu ve işletmelerin gerçek kârlarının olmadığıdır. İşletmelerin gerçek olmayan bu fiktif kârlar üzerinden vergi ödemeye ve kâr payı dağıtmaya devam etmelerinin işletmelerin öz kaynaklarını aşındıracağı düşüncesi ile işletmelerin daha az vergi ödemelerine yönelik bir kısım vergisel önlemler alınmış ve uygulamaya aktarılmıştır.

İşletmeleri enflasyona karşı korumak amacıyla yetkili karar organları tarafından alınan ve uygulamaya aktarılan vergisel önlemler; azalan bakiyeler amortisman yöntemi, yeniden değerlendirme, yenileme fonu, MAF, gayrimenkul ve iştirak hisselerinin satışından doğan kazancın sermayeye ilavesinde vergi istisnası, LİFO stok değerlendirme yöntemi, menkul sermaye iratlarında indirim oranı, diğer kazanç ve iratlarda indirim oranı ile zirai kazancın tespitinde maliyet bedeli artırım uygulamaları olarak sıralanabilir. Söz konusu vergisel önlemlerin amacı, enflasyonun neden olduğu fiktif kârların vergilendirilmeyerek, işletmelerin daha az vergi ödemeleri ve buna bağlı olarak da daha az kâr payı dağıtmaları suretiyle işletme öz kaynaklarının aşınmasının önlenmesidir. Ancak, bu vergisel önlemler alınırken ve uygulamaya aktarılırken, işletmelerin yapıları göz önünde bulundurulmamış yani önlemler ülkedeki bütün işletmelerde uygulanabilir mi? uygulandıkları takdirde işletmelerin daha az vergi ödemeleri ve kâr payı dağıtmaları suretiyle işletmelerin öz kaynaklarının korunması sağlanabilir mi? Bu nedenle, söz konusu vergisel önlemlerin, enflasyon dönemlerinde ortaya çıkan fiktif kârlar üzerinden vergi ödenmesi ve kâr payı dağıtılmasını önleyerek işletmelerin öz kaynaklarının korunmasını ne ölçüde sağladıklarının araştırılması, bu çalışmanın asıl amacını oluşturmaktadır. Bununla birlikte, bu çalışmada,

- Fiktif kârların ortaya çıkmasına neden olan enflasyonun, işletmelerin varlık, kaynak, gelir ve giderlerini nasıl etkilediği,
- İşletmelerde kârın ölçümü ve kârın ölçümü ile ilgili olan değerlendirme kavramları ile öz kaynakların korunması konularının araştırılması,
- İşletmelerin gerçek kârlılığının enflasyon muhasebesine göre nasıl ölçüldüğü ve enflasyona göre düzeltme işlemlerinin nasıl yapıldığı,
- Vergisel önlemlerin öz kaynakların korunmasını ne ölçüde sağladıklarının, varlıklara yatırılan sermaye ile toplam sermayenin korunması açılarından ele alınarak araştırılması amaçlanmıştır.

Bu çalışmada, sadece işletmelerin vergisel önlemlerin tamamından yararlanmaları halinde öz kaynaklarının ne ölçüde korunduğu araştırılmıştır. Bu

nedenle, işletmelerin vergisel önlemlerden yararlanıp yararlanmadıkları araştırma kapsamı dışında tutulmuştur. Ayrıca bu çalışmada, ticari ve sanayi işletmelerde yaygın bir şekilde uygulama alanı bulabileceği düşünülen vergisel önlemlerin öz kaynakları koruyucu etkisi incelenmiştir. Bu nedenle, yukarıda sayılan vergisel önlemlerden menkul sermaye iratlarında indirim oranı uygulanması, zirai kazancın tespitinde maliyet bedeli artırımı uygulaması ile diğer kazanç ve iratlarda indirim oranı uygulanması inceleme kapsamı dışında tutulmuştur. Çünkü, bu vergisel önlemlerden ilki, gerçek kişilerin enflasyonun üzerinde elde ettikleri reel faiz veya gelirlerinin vergilendirilmesini kapsamakta ve ticari işletmelere dahil olan bu tür gelirler hakkında uygulanmamaktadır. İkincisi, bilanço esasına göre defter tutan ve kesilip satılmak üzere ağaç yetiştiren çiftçilerin, sadece ağaç yetiştiriciliğine ilişkin olarak aktifleştirilen giderleri için geçerlidir. Üçüncüsü ise, uygulama alanı çok sınırlı olan bir uygulama olması nedeniyle inceleme dışında tutulmuştur. Bunlara ilave olarak, bu çalışmada vergisel önlemlerin öz kaynakları koruyucu etkisi, öz kaynakların satın alma gücünün korunması açısından incelenmiştir. Çünkü, günümüzde öz kaynakların üretim gücü açısından korunması ve kârın bu korumayı sağlayacak biçimde ölçülmesi pek mümkün olmamaktadır. Bu nedenle, bu çalışmada vergisel önlemlerin öz kaynakları koruyucu etkisinin incelenmesinde, günümüzde uygulama alanı bulan IAS -29'a göre yapılan enflasyona göre düzeltme işlemleri sonucunda ölçülen kâr kriteri olarak ele alınmıştır. Çünkü, IAS - 29'da öz kaynakların satın alma gücü açısından korunması sağlanmaya çalışıldığı gibi günümüzde enflasyona göre düzeltme işlemleri de IAS - 29'a göre yapılmaktadır.

Vergisel önlemlerin öz kaynakları ne ölçüde koruduğu, teorik ve uygulamalı olarak incelenmiştir. Teorik incelemede, öncelikle işletmelerin bu vergisel önlemlerden yararlanmaları ve yararlanmamaları durumları ile enflasyon muhasebesi uygulanması durumunda ortaya çıkan kârlar ve amortisman giderleri ile satılan mallar maliyetinin sağladığı vergi, kâr payı tasarrufları hesaplanmıştır. Daha sonra bu değerler, vergisel önlemlerin ilgili oldukları varlıklara yatırılan enflasyona göre düzeltilmiş sermayeye, amortisman giderlerine veya satılan mallar maliyetine bölünerek, bu uygulama türlerinde öz kaynakların korunma veya aşınma derecesi tespit edilmiştir. Son olarak da, vergisel önlemlerden yararlanılmaması ve yararlanılması durumlarındaki öz kaynak koruma dereceleri karşılaştırılarak, vergisel önlemlerin sağladığı ilave koruma konusunda bir sonuca varılmıştır. Bu inceleme sırasında, enflasyon oranı ve yeniden değerlendirme oranları gibi Türkiye'nin geçmiş yıllardaki şartları göz önünde bulundurulmuş ve inceleme geçmişe yönelik olarak yapılmıştır. Böylece, geçmiş yıllarda yaşanan enflasyon karşısında, her bir vergisel önlemin öz kaynaklar üzerindeki etkisinin ne olduğu sonucuna varılmaya

çalışılmıştır. Uygulamalı incelemede ise, işletmelerin vergisel önlemlerden yararlanmaları ve yararlanmamaları durumları ile enflasyon muhasebesi uygulanması durumundaki kârları ölçülmüş ve bu kârlar karşılaştırılarak vergisel önlemlerin öz kaynakların korunmasını ne ölçüde sağladıkları ortaya konmuştur.

Vergisel önlemlerin öz kaynakları koruyucu etkisi, teorik ve uygulamalı olarak incelenirken; işletmelerin ticari ve vergilendirilebilir kârlarının olduğu, satış sırasında ortaya çıkan kârların fiktif kâr olduğu ve bu fiktif kârların vergi ödemesi, kâr payı dağıtımı şeklinde işletme dışına çıkacağı varsayılmıştır.

Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde, enflasyon ve enflasyonun işletmeler ile özellikle finansal tablo kalemleri üzerine etkileri incelenmiştir. Ayrıca, kârın ölçümü, değerlendirme ve enflasyon dönemlerinde enflasyonun etkisiyle aşınan öz kaynakların korunması konuları irdelenmiştir.

İkinci bölümde, enflasyon muhasebesi hakkında bilgi verilmiş ve IAS – 29 ve TMS – 2'ye göre finansal tabloların enflasyona göre düzeltilmesi, enflasyona göre düzeltilmiş finansal tabloların sunumu üzerinde durulmuştur. Ayrıca, enflasyona göre yapılan düzeltme işlemlerinin genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Üçüncü bölümde, enflasyona karşı alınan vergisel önlemlerin her birinin öncelikle genel olarak tanıtımı yapılmış; daha sonra ise vergisel önlemlerin konusu, kapsamı, uygulama esasları ve uygulamaları ile muhasebe kayıtlarında nasıl gösterildikleri konuları yöntemler açısından ayrı ayrı incelenmiştir.

Dördüncü bölümde, vergisel önlemlerin, enflasyon dönemlerinde ortaya çıkan fiktif kârların ortadan kaldırılması ve dolayısıyla işletmelerin öz kaynaklarının korunmasında ne ölçüde etkili oldukları incelenmiştir. Bu inceleme, iki kısım halinde yapılmıştır. Birinci kısımda, vergisel önlemlerin her birinin öz kaynakları koruyucu etkisi teorik olarak incelenmiş; ikinci kısımda ise, vergisel önlemlerin öz kaynakları koruyucu etkisi konusunda bir vaka çalışması yapılmıştır.

Tez, sonuç bölümü ile tamamlanmıştır.

Çalışmanın teorik ve uygulamalı olması nedeniyle, çalışma hem literatür taramasına hem de tanıtıcı (durum belirleyici) araştırmalara dayalıdır. Çalışma toplanan veriler ışığında gerçek durumu yansıtmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ENFLASYONUN FİNANSAL TABLOLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ, KARIN ÖLÇÜMÜ, DEĞERLEME VE ÖZ KAYNAKLARIN KORUNMASI

Enflasyon, günümüzde her yaşta ve her meslekten toplumun tüm kesimlerinin üzerinde konuştuğu bir konu olmuştur. Enflasyon, modern bir kavram olmayıp çok eski çağlardan beri insanların yaşamında yer almaktadır¹. İktisat biliminin üzerinde en çok durduğu ve tartıştığı sorunlardan biri olan enflasyon, ülkeleri sürekli uğraştıran ve önemini her zaman koruyan bir sorundur. Günümüzde de enflasyon, bir çok ülkenin iç içe yaşadığı ve üstesinden gelebilmek için uğraştığı iktisadi bir problemdir. Enflasyonun var olduğu ülkelerden hemen hemen hepsi, enflasyonu düşürebilmek için çeşitli iktisat politikası araçları uygulamaya koymakta ve bir an önce enflasyonist ortamdan kurtulmaya çalışmaktadır. Çünkü, gelirin adaletsiz dağılımı, yatırımların yapılamaması ve işsizliğin artması gibi tüm ekonomik sorunların kaynağında enflasyon olgusu bulunmaktadır².

Enflasyon ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasal yapılarında izledikleri politikaların sonucu olarak ortaya çıkmakta ve ülkelerde farklı enflasyon türleri görülmektedir. Enflasyonun nedenleri, türleri ve enflasyonu önleme yöntemleri ne olursa olsun önemli olan enflasyonun makro ve mikro düzeydeki etkileridir. Genellikle %8 - %10'larda seyreden ve ılımlı enflasyon olarak da tanımlanan küçük fiyat artışlarının, üretimi ve talebi artırıcı olumlu etkisi vardır. Ancak, çalışmanın esasını oluşturan hissedilebilir düzeydeki fiyat artışlarının, makro düzeyde yatırım ve tasarruflar, dış ticaret ve ödemeler dengesi, ekonomik büyüme ve vergi yükü üzerinde olumsuz etkileri söz konusudur³.

Enflasyonun makro düzeydeki bu olumsuz etkilerinin yanı sıra mikro düzeyde de işletmeler üzerinde bir çok olumsuz etkileri vardır. İşletme bilimi enflasyonun nedenleri, türleri, makro düzeydeki etkileri ve enflasyonu önleme yöntemleri

¹ Arzu İmren ve Vedat Akman, *Türkiye'de ve Dünyada Enflasyon Olgusuna Genel Bakış*, İstanbul: Era Yayıncılık, 1994, s. 14.

² Fatih Mehmet Öcal, "Enflasyonu Önlemede Para Politikalarının Etkinliği", *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi*, Yıl: 12, Sayı: 141, Kasım 1999, s. 36.

³ Kemal Uzun, "Enflasyonun Mükellefler Üzerindeki Etkisi ve Vergi Kanunlarında Yer Alan Mükellefleri Enflasyona Karşı Koruyan Tedbirler", *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı: 210, Şubat 1999, s. 71.

üzerinde durmamakta, enflasyonu veri olarak enflasyonun işletmeler üzerinde yapacağı olumsuz etkileri tespit etme ve bunları giderme yollarını aramaktadır⁴.

Bu bölümde öncelikle literatürde yapılan enflasyon tanımları, nedenleri ve türleri ile beklenen ve beklenmeyen enflasyon kavramları üzerinde durulduktan sonra, enflasyonun Dünya'da ve Türkiye'de gelişimi hakkında kısaca bilgi verilmiştir. İkinci olarak enflasyon ve işletme, enflasyon muhasebe ve finansal tablolar⁵ arasındaki ilişki incelenmiş ve enflasyonun işletmelerin işleyişleri ve finansal tabloları üzerine olan etkileri araştırılmıştır. Son olarak da, enflasyon dönemlerinde öz kaynakların korunmasında kârın doğru ölçülmesi kadar ölçümü yapılan kârın işletmelerin gerçek kârlarını göstermesi açısından da öz kaynakların korunmasının büyük önemi olması nedeniyle kârın ölçümü, kârın ölçümü ile yakın ilişkili olan değerlendirme ve enflasyon dönemlerinde enflasyonun etkisiyle aşınan öz kaynakların korunması konuları irdelenmiştir.

1.1. ENFLASYONUN TANIMI, NEDENLERİ VE TÜRLERİ

Literatürde enflasyon ile ilgili bir çok tanıma rastlamak mümkündür. Bunun nedeni ise, enflasyon ile ilgili olarak yapılan tanımların bir kısmının enflasyonun sonuçlarından, bir kısmının ise nedenlerinden yola çıkılarak yapılmış olmasıdır. Bu tanımlardan bazıları aşağıda verilmiştir.

Enflasyon, genel fiyat düzeyinin devamlı artması ve paranın satın alma gücünün azalmasıdır⁶.

Enflasyon, genel fiyat düzeyindeki hissedilebilir ölçüde ve devamlı bir artıştır⁷.

Enflasyon, genel fiyat düzeyinin devamlı olarak yükselmesi nedeniyle paranın sürekli değer kaybetmesi ve bunun sonucunda da tüketicilerin satın alma güçlerinin devamlı azalmasıdır⁸.

⁴ Salih Şanver, "Enflasyon ve Vergi", **Enflasyon Ortamında Muhasebe Finansman ve Vergi Problemleri Sempozyumu**, Derleyen: Serdar K. Berksun, Fahir Bilginoğlu ve Cengiz Erdamar, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınlarından No.: 2004, İşletme Fakültesi Yayınlarından No.: 37, Muhasebe Enstitüsü Yayınlarından No.: 6, 1974, s. 107.

⁵ Geleneksel veya temel finansal tablolar olarak da adlandırılan bu tablolar için, bundan sonra geleneksel finansal tablolar ifadesi kullanılacaktır.

⁶ Kerem Alkin, "Enflasyon (Inflation)", Editör: Deniz Gökçe, **Para & Finans Ansiklopedisi**, Cilt: 1/A – E, Ankara: Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd. Şti., 1996, s. 504; The Investing Guys, "The Problem Forgetting With Inflation", (Çevrimiçi), <http://www.investopedia.com/articles/01/02/401.asp>, 23 Mayıs 2001.

⁷ Özhan Ulutam, **Makro İktisat**, Genişletilmiş 7. bs., Ankara: Savaş Yayınları, 1993, s. 385.

⁸ Şefik Yıldızeli, "Enflasyonun Gerçek Göstergesi Toptan Eşya Fiyatları Endeksi (TEFE) midir? Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE) midir?", **Standart Dergisi**, Yıl: 39, Sayı: 445, Ocak 1999, s. 55.

Enflasyon, cari fiyat düzeyinde toplam talebin toplam arzdan fazla olması nedeniyle genel fiyat düzeyinin devamlı olarak yükselmesidir⁹.

En basit şekliyle, genel fiyat düzeyinin devamlı artması ve paranın satın alma gücünün azalması şeklinde tanımlanan enflasyonun temel özelliği, toplam mal ve hizmet arzının toplam talebi karşılayamaması yani dengenin kurulamamasıdır¹⁰.

Enflasyon, çoğu kez yüksek fiyatlarla karıştırılmaktadır. Oysa, ne kadar yüksek olursa olsun istikrar kazanmış olan bir fiyat düzeyi, enflasyon olarak adlandırılmaz¹¹. Yukarıda yapılan enflasyon tanımlarında da görüldüğü gibi enflasyondan söz edilebilmesi için genel fiyat düzeyinde bir artışın bulunması, bu artışın sürekli olması ve sürekli olan bu artışın hissedilir düzeyde olması gerekir¹².

Enflasyonun var olduğu ülkelerde genel fiyat düzeyinin artmasına sebep olan bir çok neden vardır. Enflasyonun nedenleri, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılık gösterse de bu nedenler genel olarak aşağıdaki gibi sıralanabilir¹³.

- i) Toplam talebin toplam arzdan yüksek olması,
- ii) Yüksek faiz hadleri,
- iii) Bilinçsiz yapılan devalüasyonlar,
- iv) Zarar eden kamu kuruluşları,
- v) Tasarrufların yatırımlardan az olması,
- vi) Dolaşımdaki banknot miktarının hızla artması,
- vii) Yüksek taban fiyatı.

Enflasyonun temel yapısını oluşturan nedenler ve bunların sonuçları göz önünde bulundurulduğunda üç tür enflasyondan söz edilebilir. Bunlar; talep enflasyonu, maliyet enflasyonu ve durgunluk içinde enflasyondur¹⁴. Talep enflasyonu, tam istihdam seviyesindeki bir ekonomide talebin bağımsız olarak arzdan fazla artmasından kaynaklanarak ortaya çıkan genel fiyat düzeyindeki artış olayıdır. Maliyet enflasyonu, üretim faktörlerinin fiyatlarındaki artışların baskısı ile ortaya çıkan genel fiyat düzeyindeki yükselmedir. Durgunluk içinde enflasyon ise, maliyet ve fiyat artışları olduğu halde fiyat artışlarının reel satın alma gücü üzerinde

⁹ Sadun Aren, **İstihdam, Para ve İktisadi Politika**, 10. bs., Ankara: Savaş Yayınları, 1992, s. 219.

¹⁰ Alkin, s. 504.

¹¹ Aren, s. 219; Halil Dirimdiken, **Genel İktisat Teorisi II**, İstanbul: Bilim ve Teknik Yayınları, 1989, s. 271.

¹² Uzun, s. 71.

¹³ İmren ve Vedat Akman, ss. 13-14.

¹⁴ Halis Ertürk, "Enflasyonist Ortamda Fiyat Hareketlerinin Maliyetlere Etkisi", **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: VII, Sayı: 2, Kasım 1986, s. 67; Hanifi Ayboğa, "Mamul Maliyetlerinde Enflasyonist Etkiye Vergisel Önlemler ve Enflasyon Muhasebesi (I)", **Mükellefin Dergisi**, Sayı: 79, Temmuz 1999, s. 106.

seyretmesi nedeniyle piyasada talep eksikliğinin görülmesi biçiminde ortaya çıkan bir enflasyon türüdür¹⁵.

1.2. BEKLENEN VE BEKLENMEYEN ENFLASYON

Enflasyonun, işletmelerin işleyişleri ve muhasebesi ile muhasebede üretilen finansal tablolar üzerinde bir çok olumsuz etkisi olabilmektedir. Bundan dolayı, işletmeler, enflasyon olgusu ile yakından ilgilenirler ve enflasyonun etkilerini en aza indirmeye çalışırlar. Bunun için de bir takım önlemler alırlar. Enflasyon ortamında, enflasyonun etkilerini azaltmak için işletmelerin alabileceği önlemlerden biri, enflasyon nedeni ile ortaya çıkan fiyat artışlarının şartlar elverdiği ölçüde satış fiyatlarına yansıtılarak tüketicilere aktarılmasıdır. Bu gibi önlemler için ne türden olursa olsun bütün işletmeler, gelecekte fiyat artışlarının nasıl bir seyir izleyeceğini yani enflasyon oranının ne olacağını tahmin etmeye çalışırlar.

Gelecekte enflasyon oranı, tahmin edilen enflasyon oranında gerçekleşebileceği gibi bu orandan daha yüksek veya düşük de olabilir. Bu açıdan enflasyon, beklenen ve beklenmeyen enflasyon olarak ayırma tabi tutulabilir. Beklenen enflasyon, tahmin edilen yani beklenen düzeyde gerçekleşen enflasyondur. Beklenmeyen enflasyon ise, gerçekleşen enflasyon ile beklenen enflasyon arasındaki farktır¹⁶. Örneğin; tahvil ihraç ederek borç temin etmek isteyen bir işletme, ihraç ettiği tahvillerin nominal faiz oranını yıllık %80 olarak belirlemiş ve faiz oranını belirlerken enflasyonun %70 oranında gerçekleşeceği tahmininde bulunmuştur. Enflasyon, bir yıl sonra %75 olarak gerçekleşmiştir. Burada, %70 beklenen enflasyon oranını göstermekte ve beklenmeyen enflasyon ise gerçekleşen enflasyon ile beklenen enflasyon oranı arasındaki fark olan %5 (%75 - %70)'dir.

1.3. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE ENFLASYON

Bir değişim aracı ve ölçü birimi olan paranın değerindeki değişme, 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarına kadar çoğu ülkede göreceli olarak kısa sayılabilecek dönemler için önemsiz olmayacak çapta iniş ve çıkışlar biçiminde gerçekleşmekteydi. Çünkü, bu yıllara kadar altın temeline göre yürütülen para politikası izleniyordu. Ancak, para politikasında altın temelinin terk edilmeye başlandığı 19. yüzyılın sonlarından ve özellikle 1915'lerden sonra, para değerindeki değişimler hızlanmış ve hatta bazı ülkelerde paranın değerinin "sıfır" a kadar indiği

¹⁵ Ertürk, ss. 67-68; Ayboğa, s. 106.

¹⁶ Stephen A. Zeff and Thomas F. Keller, *Financial Accounting Theory, Issues and Controversies*, 3., ed. USA: McGraw - Hill Inc. 1985, p. 608.

görülmüştür¹⁷. Paranın değerindeki değişme, İkinci Dünya Savaşı sonrası daha da hız kazanmıştır. Enflasyon oranı, 1970'li yıllardan sonra petrol krizinin etkisiyle hemen hemen her ülkede çift rakamlı olmuştur¹⁸. Bu yıllarda ülkelerin ekonomik, sosyal ve politik yapılarındaki farklılıklara bağlı olarak para, her ülkede değişik oranlarda olmakla birlikte değeri sürekli değişen bir değer ölçüsü durumuna gelmiştir¹⁹.

Türkiye'de enflasyon olayı, ilk olarak cumhuriyetin kuruluşundan yaklaşık 20 yıl sonra ekonomide devletçilik ilkesinin yürürlükte olduğu 1940'lı yılların başlarında görülmüştür. Bu dönemde Türkiye, fiilen katılmadığı ancak hemen hemen her bakımdan etkilendiği İkinci Dünya Savaşı'ndan ekonomik açıdan zarar görmüştür. Bu dönemden sonra ekonomistlerin üzerinde durdukları bir diğer enflasyon olayı ise, 1956 - 1959 yılları arasında "Liberal Dönem" adı verilen dönemde yaşanan enflasyondur. Askeri müdahalenin yapıldığı 1960 yılından 1980 yılına kadar olan dönemde, iki yıl (1972 ve 1976) hariç enflasyon yükselme eğilimi göstermiştir. Özellikle 1973 yılı, Türkiye açısından önemli bir yıldır. Çünkü, Türkiye, bu yıldan itibaren yükselen bir trendde kronik enflasyona sahip olmuştur. Türkiye, 1973 yılında petrol fiyatlarındaki ani artış sonucu yaşanan dünya enflasyonundan derin yaralar olarak günümüze kadar devam eden kronik enflasyon hastalığına yakalanmıştır²⁰.

Türkiye'de 1980 yılında üç haneli rakama ulaşmış olan enflasyon oranı, bu yıldan itibaren iki haneli rakama çekilmiş olmasına rağmen 1994 yılında tekrar üç haneli rakama ulaşmıştır. 1994 yılında, enflasyon %125'lere kadar yükselmiş ve halen devam etmektedir.

1.4. ENFLASYON VE İŞLETME

İşletme, en geniş ifade ile içinde mal ve hizmet üretilen iktisadi ünitelerdir. İşletme, insan ihtiyaçlarını karşılamak ve kâr elde etmek amacı ile iktisadi mal ve hizmetleri üretmek ve pazarlamak için faaliyette bulunan bir örgüttür. Günümüz iktisadi hayatında insan ihtiyaçlarının önemli bir kısmı, işletme denilen iktisadi birimlerin üretimleri ile karşılanmaktadır.

Enflasyon ile işletmeler ve tüm işletme ilgilileri arasındaki ilişki, işletme ilgililerinin işletme ile ilgili ekonomik kararlar almak durumunda olmaları nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Fiyat koyma, üretim, kâr dağıtımını gibi yönetim kararları ve çeşitli

¹⁷ Alparslan Peker, **Modern Yönetim Muhasebesi**, 4. bs., İstanbul: İstanbul Üniversitesi Muhasebe Enstitüsü Yayını No.: 53, 1978, s. 86.

¹⁸ Nuri Uman, **Enflasyon Muhasebesi, Fiyatlar Genel Seviyesi Muhasebesi Teori - Uygulama**, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları No.: 155, 1979, s. 86.

¹⁹ Alparslan Peker, **Modern...**, s. 87.

²⁰ İmren ve Vedat Akman, ss. 25-81.

nitelik taşıyan diğer kararlar, genel nitelikleri itibariyle ekonomik kararlardır ve ekonomik gerçekleri yansıtan bilgiler üzerine dayanılarak alınmalıdır. Başka bir ifadeyle, işletmelerin belirlediği hedef veya hedeflere ulaşabilmeleri, işletme ile ilgili olarak alınacak tüm kararların isabetli olması ile mümkündür. Kararların isabetli olması ise, kararların alınmasında kullanılacak bilgilerin sıhhatli olması ile doğru orantılıdır. Aksi takdirde, sıhatsız bilgilere dayanılarak alınacak kararlar, işletmelerin bünyesini tehlikeye düşürecek ve varlıklarını yitirmelerine yol açabilecektir. Bundan dolayı, işletme yöneticilerinin veya karar alma durumunda olan yetkililerin, enflasyonun işletmeler üzerinde oluşturacağı etkileri ve bunların kararlarını nasıl etkileyeceğini analiz etmeleri gerekmektedir.

1.5. ENFLASYON, MUHASEBE VE FİNANSAL TABLOLAR

Muhasebe, işletme için finansal sonuçlar doğuran olay ve işlemlere ait verileri parasal ifadeler ve gerektiğinde diğer sayısal veriler halinde toplayan, topladığı verileri işletme ile ilgili bilgileri kullanacak kişi ve kuruluşların gereksinim ve amaçlarını göz önünde bulundurarak kayıt, sınıflandırma ve analiz yoluyla işleyen, elde ettiği bilgileri çoğunluğu dönemsel olarak düzenlenen raporlar halinde ilgililere sunan bir bilgi sağlama sistemidir²¹. Bir bilgi sistemi olarak muhasebede üretilen ve çoğunluğu dönemsel olarak düzenlenen finansal tablolar, muhasebenin temel ürünü olup, düzenlenme amaçları;

- i) Yatırımcılar, kredi verenler ve diğer ilgililer için karar almada,
- ii) Gelecekteki nakit akımlarını değerlendirmede ve
- iii) Varlıklar, kaynaklar ve bunlardaki değişiklikler ile işletme faaliyet sonuçları hakkında yararlı bilgiler sağlamaktır²².

Söz konusu amaçlara ulaşılabilmesi, finansal tablolarda sunulan bilgilerin karar vericiler tarafından en iyi şekilde ve süratle kullanılmasına bağlıdır. Bunun için de, TDMS'nde bu tabloların anlaşılır, ihtiyaca uygun, güvenilir, karşılaştırılabilir olması ve zamanında sunulması gerektiği ifade edilmiştir. İlgililere sunulan bilgilerin sağlıklı, güvenilir ve karşılaştırılabilir olması için muhasebede bilgi üretimi ve bu bilgilerin sunulmasında uygulanmak üzere evrensel nitelikte genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri adı verilen ilkeler geliştirilmiştir. TDMS'nde muhasebenin temel kavramları olarak adlandırılan bu ilkeler; "sosyal sorumluluk, kişilik, işletmenin

²¹ Mevlüt Karakaya, *Muhasebe Bilgi Sistemi ve Bilgi Teknolojisi*, Ankara: 1994, s. 37.

²² Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği Sıra No.: 1, 26.12.1992 tarih 21447 mükerrer sayılı RG'de yayımlanmıştır.

sürekliği, dönemsellik, parayla ölçülme, maliyet esası, tarafsızlık ve belgelendirme, tutarlılık, tam açıklama, ihtiyatlılık, önemlilik ve özün önceliği" kavramlarıdır²³.

Enflasyonun olmadığı ekonomik ortamlarda söz konusu ilkelere bağlı kalınarak üretilen muhasebe bilgileri sağlıklı, güvenilir ve karşılaştırılabilir olmaktadır. Ancak, enflasyonun var olduğu ekonomilerde muhasebenin özünü oluşturan bu ilkelere "parayla ölçülme" ve "maliyet esası" kavramları, tamamen işlevsiz hale gelmektedir. Bunun sonucunda da, muhasebede üretilen ve dolayısıyla finansal tablolarda sunulan bilgilerin sağlıklı, güvenilir ve karşılaştırılabilir olma özellikleri ortadan kalkmaktadır. Böylece, finansal tablolar kendisinden beklenen amaçları yerine getiremez bir duruma gelirler. İşte, enflasyon ve muhasebe arasındaki ilişki, muhasebede üretilen ve finansal tablolar halinde sunulan bilgileri kullanılamaz hale getiren "parayla ölçülme" ve "maliyet esası" kavramlarının enflasyon dönemlerinde işlevlerini tamamen kaybetmeleri nedeniyle ortaya çıkmaktadır.

"Parayla ölçülme" kavramı, parayla ölçülebilen iktisadi olay ve işlemlerin muhasebeye ortak bir ölçü birimi olarak para birimiyle yansıtılmasını ifade etmektedir. Bu kavram, bir değer ölçüsü olan paranın değerinin değişmediği varsayımına dayanır. Enflasyonist ortamlarda genel fiyat düzeyinde ortaya çıkan artış nedeniyle farklı zamanlardaki paranın nominal değeri, farklı satın alma gücünü ifade etmektedir. Paranın satın alma gücünde ortaya çıkan değişiklikten dolayı enflasyonist ortamlarda bu ölçeğin değerinin değişmediği varsayımı ortadan kalkmaktadır. Dolayısıyla, bu ortamlarda üretilen muhasebe bilgileri için ulusal para birimi güvenilir bir ölçü birimi olma özelliğini kaybetmektedir.

"Maliyet esası" kavramı para mevcudu, alacaklar ve maliyetinin belirlenmesi mümkün ve uygun olmayan diğer kalemler hariç işletme tarafından edinilen varlık ve hizmetlerin muhasebeleştirilmesinde, bunların elde etme maliyetlerinin esas alınması gerektiğini ifade eden bir kavramdır. Fiyatların istikrarlı olduğu, başka bir ifadeyle muhasebede değişmez bir ölçü birimi olarak kullanılan paranın değeri dönemden döneme aynı kaldığı sürece iktisadi kıymetlerin tarihi maliyetler ile finansal tablolarda yer alması, bu tabloların işletmelerin gerçek durumunu yansıtması açısından bir sorun doğurmamaktadır. Ancak, fiyatların hızlı bir şekilde arttığı dönemlerde varlıkların maliyetleri, bir anın maliyet göstergeleri olarak nitelendirilir ve kısa sürede tarihi maliyet halini alarak gerçeği yansıtmaz hale gelirler. Bunun sonucunda da, finansal tablolarda, farklı satın alma gücüne sahip para birimi ile ifade edilen değerler yer almış olmaktadır.

²³ Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği Sıra No.: 1.

"Parayla ölçülme" ve "maliyet esası" kavramlarının işlevlerini kaybetmeleri sonucunda "tutarlılık", "ihtiyatlılık", "sosyal sorumluluk", "tam açıklama" ve "tarafsızlık" kavramları da, işlevlerini yerine getiremez hale gelmektedirler.

"Tutarlılık" kavramı gereği işletmelerin mali durumunun, faaliyet sonuçlarının ve bunlara ilişkin yorumların karşılaştırılabilir olması gerekir. İlgililere finansal tablolar aracılığı ile sunulan bilgilerin karşılaştırılabilir olması, farklı işletmeler ile aynı işletmenin farklı dönemlerinin karşılaştırılabilir olması demektir. İşletmelerin gerek kendi finansal tablolarının dönemler itibariyle gerekse diğer işletmelerin aynı döneme ait finansal tabloları ile karşılaştırılabilmesi, finansal tablolarda kullanılan değerlendirme ölçüsünün değişmemesine bağlıdır. Ancak, enflasyonist ortamda paranın satın alma gücündeki düşme nedeniyle farklı dönemlerde farklı satın alma gücüne sahip para birimine göre kaydedilip sunulan bilgiler sonucu, "elmalarla armutların toplanması" anlamına gelebilecek bir tablo ile karşı karşıya kalınmaktadır. Böylece, farklı tarihlerdeki paranın satın alma gücüne sahip tarihi değerlere göre kaydedilen iktisadi varlıkların kayıtları, varlıkların satın alındığı zamandaki gerçek durumlarını göstermiş olsalar da zamanla paranın değerinde ortaya çıkan değişme sonucu varlıkların gerçek durumunu gösteremez hale gelirler ve finansal tabloların karşılaştırılabilir nitelikleri ortadan kalkar.

Enflasyonist eğilimlerin güçlü olduğu ekonomilerde iktisadi varlıkların muhasebeleştirilmesinde bunların elde etme maliyetlerinin esas alınması, gizli yedeklerin oluşmasına zemin hazırlaması bakımından "ihtiyatlılık" kavramının özüne uygun bir yaklaşım olarak algılanabilir. Ancak, bu kavram, gizli yedekler ve gereğinden fazla karşılık ayrılmasına gerekçe oluşturmaz. "İhtiyatlılık" kavramı, finansal tablolarda varlıklar ve gelirlerin gerçekleşebilir net tutarlarının altında gösterilmesi, pasifler ve giderlerin ise olduğundan fazla belirlenmesine dayanak teşkil etmez. Bununla birlikte bu kavram, kârda gerçekleşmeyi, zararda ise gerçekleşme ihtimalinin varlığını kabul ederek işletme için yükümlülük taşıyan tüm unsurların saptanması ve kayda geçirilmesini arayan niteliktedir. Bundan dolayı, "ihtiyatlılık" kavramının işletmeyi gelecekteki belirsizliklerden koruma özelliği ağır basmaktadır²⁴.

"Sosyal sorumluluk" kavramı, muhasebenin ilgililere çıkarlarının gözetimi için bilgi üretiminde gerçeğe uygun, tarafsız ve dürüst davranılması gerektiğini ifade eden bir kavramdır. "Tam açıklama" kavramı da, finansal tablolardan yararlanacak kişi ve kuruluşların doğru karar vermelerine yardımcı olacak ölçüde yeterli, açık ve

²⁴ Erdoğan Arslan, "Muhasebenin Temel Kavramları", *Yaklaşım Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 3, Mart 1993, s. 46.

anlaşılır olmasını ifade eder. "Tarafsızlık" kavramı ise, muhasebe kayıtlarına esas alınacak yöntemlerin seçilmesinde tarafsız ve ön yargısız davranılması gerektiğini ifade eden bir kavramdır. Her üç kavram da, yukarıda ifade edildiği gibi enflasyonist dönemlerde "parayla ölçülme" ve "maliyet esası" kavramlarının işlevlerini yitirmelerine bağlı olarak muhasebede üretilen ve sunulan bilgilerin sağlıklı, güvenilir ve karşılaştırılabilir olma özelliklerinin kaybolması sonucunda kendilerinden beklenen işlevleri yerine getirememektedirler.

Özetle, enflasyonun olmadığı ekonomilerde muhasebede genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine bağlı katılarak üretilen bilgilerin sağlıklı, güvenilir ve karşılaştırılabilir olma özellikleri korunurken, enflasyonist dönemlerde başta "parayla ölçülme" ve "maliyet esası" kavramları olmak üzere genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinin bir çoğunun işlevlerini yerine getiremez hale gelmeleri nedeniyle muhasebe bilgilerinde olması gereken söz konusu özellikler yok olmaktadır. Bunun sonucunda da, muhasebede üretilen bilgiler anlamsız, yararsız ve kullanılamaz hale gelmektedir.

1.6. ENFLASYONUN İŞLETMELER ÜZERİNE ETKİLERİ

Enflasyonun işletmeler üzerine etkilerini, enflasyonun işletmeler üzerinde yarattığı olumlu etkiler ve olumsuz etkiler olarak ayırma tabi tutmak mümkündür. Enflasyonun işletmeler üzerinde göze çarpan olumlu etkisi, kısa dönemde işletmelerin talep ve cirolarında artış yaratarak yüksek kârlar sağlamalarına neden olmasıdır. Ancak, uzun dönemde enflasyonun işletmeler üzerindeki olumsuz etkileri artacağından bu olumlu etki de olumsuz etki haline dönebilecektir²⁵.

Enflasyonun işletmeler üzerindeki etkilerini kısa ve uzun dönemde ortaya çıkacak etkiler olarak da ayırma tabi tutmak mümkündür. Ancak, enflasyonun etkilerini kısa ve uzun dönemde ortaya çıkacak etkiler olarak ayırma tabi tutmak kolay olmadığı gibi bunun pratik bir yararı da yoktur²⁶.

Enflasyonun işletmeler üzerindeki etkileri, işletmeden işletmeye farklılık gösterebildiği gibi işletmelerin farklı zamanlarda ve farklı düzeylerde enflasyondan etkilenmeleri de söz konusu olabilir. Enflasyonun işletmeler üzerindeki etkisi, özellikle aşağıdaki faktörlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır²⁷.

²⁵ Selahattin Tuncer, "Enflasyonun İşletmeler Üzerindeki Kısa ve Uzun Dönemli Etkileri", Yayını Hazırlayan: İstanbul Mülkiyeliler Vakfı, **Enflasyon Ortamında İşletme Politikaları Vergilendirme ve Enflasyon Muhasebesi Sempozyumu**, İstanbul: İstanbul Mülkiyeliler Vakfı Yayını, 1990, s. 33.

²⁶ Tuncer, s. 33.

²⁷ Ayboğa, s. 105.

- i) Enflasyonun türüne, süresine ve şiddetine,
- ii) İşletmelerin yaptığı işlerin mahiyetine,
- iii) İşletmelerin aktif ve pasif değerlerinin yapısına,
- iv) Satış fiyatlarının kamu organlarınca kontrol edilme derecesine,
- v) Üretilen mamul ve hizmetlerin talep elastikiyetine,
- vi) İşletmelerin büyüme oranına.

Yukarıda sıralanan faktörlerden her birinin, enflasyonun işletmeler üzerine olan etkileri konusunda ne gibi rollerinin olacağı aşağıda kısaca açıklanmaya çalışılmıştır.

Daha öncede ifade edildiği gibi maliyet enflasyonu, talep enflasyonu ve durgunluk içinde enflasyon olmak üzere üç ana enflasyon türünden söz edilebilir. Bunlardan talep enflasyonunun geliştiği ekonomi ve sektörlerde işletmelerin, "satıcı piyasası" niteliklerinin üstünlük kazandığı bir ortama girdikleri gözlenir. Bundan dolayı, bu tür enflasyonun var olduğu ekonomi ve sektörlerde işletmeler, enflasyondan reel faaliyet kârlarını yükseltecek kadar yararlanabilirler. Ancak, fiyat yükselmeleri belirli gecikmelerle maliyet yükselmelerine de neden olacağından işletmelerin reel kârlarında ortaya çıkan yükselme, fiktif kârlarında ortaya çıkan yükselmenin gerisinde kalmaktadır. Maliyet enflasyonunun geliştiği ekonomi ve sektörlerde faaliyet gösteren işletmeler, üretim faktörlerinin fiyatlarının yükselmesi nedeniyle net kârlarını devam ettirebilmek veya yükseltebilmek için mamul fiyatlarını yükseltme çabalarına girerler. Ülkedeki nominal gelir düzeyi ve gelir dağılımı elverişli olduğu takdirde, bu fiyat yükselmeleri gerçekleştirilebilir. Aksi halde işletmelerin, hem reel kârları hem de dönem (nominal) kârları düşebilir. Herhangi bir dönemde, maliyetlerdeki artış fiyatlara tam olarak yansıtılmadığı sürece işletmelerin reel kârlılığında düşme olacaktır. Aynı dönemde, enflasyon nedeni ile ortaya çıkan paranın satın alma gücündeki azalma dikkate alınmadığı takdirde, reel kâr miktarı daha da düşecektir. Durgunluk içinde enflasyonun geliştiği ekonomi ve sektörlerde ise, genellikle işletmelerin düşük kapasite ile çalıştıkları gözlenmektedir. Bunun nedeni ise, genel fiyat düzeyi ve üretim maliyetlerinin yükselmesidir²⁸.

Gerek talep ve maliyet enflasyonları gerekse durgunluk içinde enflasyon biçiminde ortaya çıkan enflasyon, kısa süreli olabileceği gibi kronik bir hal de almış olabilir. Kısa süreli enflasyonlar, çabuk sona eren enflasyon olup yüksek oranda olmadığı takdirde tehlikeli değildir. Kronik yani uzun süreli ve kalıcı olan

²⁸ Ertürk, s. 68.

enflasyonların ise, ülke ekonomisi ve işletmeler üzerinde olumsuz yönde bir çok etkisi olabilmektedir²⁹.

Enflasyon, süre açısından kısa süreli ve kronik olabileceği gibi şiddeti açısından da ılımlı ya da aşırı olabilir. İlimli enflasyon, oranı %8 - %10 arasında değişen enflasyondur. Bu enflasyonun geliştiği ekonomilerde, enflasyonun işletmeler üzerinde kamçılayıcı bir etkisi vardır. Buna karşılık, yüksek orandaki aşırı enflasyonlar, ülke ekonomisi ve dolayısıyla işletmeleri tahrip etmektedir³⁰.

İşletmeler yaptıkları işlerin mahiyetine göre üretim işletmeleri, ticaret işletmeleri ve hizmet işletmeleri olmak üzere üç grup altında toplanabilir. Ticaret ve hizmet işletmeleri, yapıları gereği enflasyondan daha çabuk etkilenen işletmeler olmalarına rağmen üretim işletmeleri enflasyona karşı daha dayanıklı olmaktadır³¹.

Mali yapıları sağlam olan örneğin öz kaynak / yabancı kaynak oranı %50'nin üzerinde olan işletmeler enflasyona daha dayanıklı iken, mali yapısı zayıf olan yani öz kaynak / yabancı kaynak oranı %50'nin altında olan işletmeler enflasyona kolayca yenilip saf dışı kalabilirler. Ayrıca, mali yapının yanında işletmelerin aktif yapıları da, işletmelerin enflasyondan etkilenme derecesinde önemli rol oynamaktadır. Şöyleki; geniş ölçüde sabit varlık yatırımları bulunan büyük üretim işletmeleri, sabit yatırımları az olanlara oranla enflasyondan daha çok etkilenirler. Sabit yatırımları az olan üretim işletmeleri gibi sabit yatırımları toplam yatırımları içinde az bir yer tutan ticaret ve hizmet işletmeleri de, enflasyondan az zarar görürler³². Bu durum, enflasyonun işletmelerin finansal tablolarında varlıkların sunumu ve faaliyet sonucuna etkisi açısından geçerlidir. Aksi takdirde, olaya işletme varlıklarının enflasyon ortamlarında enflasyona karşı gerçek değerlerini koruyup korumadıkları açısından bakılacak olursa, sabit varlıkların enflasyona karşı dayanıklı ve işletmeleri enflasyon tehlikesine karşı koruyucu varlıklar olduğu görülür. Başka bir ifadeyle, sabit varlıklar, enflasyon ortamlarında gerçek değerlerini koruyan varlıklar olup işletmeler açısından herhangi bir kayba sebep olmazlar. Bundan dolayı, aktif toplamı içerisinde sabit varlıkları ağırlık kazanan üretim işletmeleri enflasyona karşı daha dayanıklı iken, bu tür varlıkların varlık yapısı içinde daha az yer tuttuğu ticaret ve hizmet işletmeleri genellikle dayanıksız ve zayıf durumdadırlar³³.

²⁹ Tuncer, s. 32.

³⁰ Tuncer, s. 33.

³¹ Tuncer, s. 33.

³² Uman, *Enflasyon Muhasebesi, Fiyatlar...*, s. 16.

³³ Tuncer, s. 35.

Ürettikleri mal ve hizmetlerin satış fiyatları kamu organlarıncı kontrol altına alınan işletmeler, eğer kamu organlarıncı tespit edilen fiyatlardaki artış enflasyon oranında ve girdi maliyetleri de aynı oranda kontrol altında ise enflasyondan etkilenmezler. Girdi maliyetleri arttığı halde girdi maliyetlerindeki artışa oranla satış fiyatlarındaki artış daha düşük tespit edilen işletmeler, enflasyondan zarar görecek; tersi durumda ise kârlı çıkacaklardır.

Talep esnekliği yüksek mal ve hizmetleri üreten işletmeler, talep esnekliği düşük mal ve hizmetleri üreten işletmelere oranla enflasyondan daha çok etkilenirler. Çünkü, enflasyon ortamlarında mal ve hizmetlerin satış fiyatları artmakta, buna rağmen tüketicilerin satın alma güçleri azalmaktadır. Satın alma güçleri azalan tüketicilerin artan fiyatlar karşısında tüketimlerinin azalması ise, mal ve hizmetlere olan talebin azalmasına yol açmaktadır. Tüketicilerin tüketimlerini azaltmaları, talep esnekliği yüksek olan mal ve hizmetlerde söz konusu olup talep esnekliği düşük olan mal ve hizmetlerde söz konusu olmayacak veya düşük oranda olacaktır. Enflasyon ortamlarında talep esnekliği düşük olan mal ve hizmetlerin fiyatları artmakla birlikte bu mal ve hizmetlere olan talebin devam etmesi, işletmelerin ürettiği mal ve hizmetlerin fiyatlarını serbestçe saptayabildiği ve üretimde darboğazların olmadığı durumda geçerlidir. Yine de, bu durum, belli bir süre için ve bir noktaya kadar geçerliliğini korur. Çünkü, enflasyonun yüksek düzeylerde devam etmesi halinde reel kârların artırılması olanağı zamanla ortadan kalkmaktadır³⁴.

Enflasyon dönemlerinde enflasyonun bedelini en ağır olarak öncelikle tüketiciler, daha sonra sırası ile küçük ve orta ölçekli işletmeler ve son olarak da büyük sanayi kuruluşları öderler³⁵. Genel olarak işletmelerden büyüme hızı yüksek ve tesislerini hızla yenileyenler enflasyondan daha az zarar görürken, büyüme hızı düşük ve tesislerini hızla yenilemeyenler ise enflasyondan daha fazla zarar görmektedir.

Enflasyonun işletmeler üzerindeki etkileri iki grup altında toplanabilir. Bunlar;

- i) Enflasyonun işletmelerin işleyişleri üzerine etkileri ve
- ii) Enflasyonun işletmelerin finansal tabloları üzerine etkileridir.

³⁴ Nuri Uman, "Enflasyonun İşletmeler Üzerindeki Etkileri", Yayını Hazırlayan: Ankara Sanayi Odası, **1987'den 1988'e Türkiye Ekonomisi, Ankara Sanayi Odası Geleneksel Semineri**, Ankara: Ankara Sanayi Odası Yayını No.: 36, s. 108.

³⁵ Dündar Soyer, "Açılış Konuşması", Yayını Hazırlayan: İstanbul Mülkiyeliler Vakfı, **Enflasyon Ortamında İşletme Politikaları Vergilendirme ve Enflasyon Muhasebesi Sempozyumu**, İstanbul: İstanbul Mülkiyeliler Vakfı Yayını, 1990, s. 16.

Enflasyonun işletmeler üzerine olan olumsuz etkilerinin çok olması, kısa veya uzun dönemde ortaya çıkacak etkiler olarak ayırım yapmanın zor olması ve ayrıca bunun pratik bir yararının da bulunmaması nedeniyle aşağıda kısa ve uzun dönem ayırımı yapılmaksızın enflasyonun olumsuz etkileri incelenmeye çalışılmıştır. Bu olumsuz etkiler incelenirken de, yukarıda yapılan sınıflandırma dikkate alınmıştır. Bu çalışmanın konusu gereği enflasyonun işletmelerin işleyişleri üzerinde etkisi üzerinde kısaca durulmuş, finansal tablolar üzerindeki etkisi ise ayrıntılı olarak irdelenmiştir.

1.6.1. Enflasyonun İşletmelerin İşleyişleri Üzerine Etkileri

Enflasyonun, işletmelerin başta planlama olmak üzere yatırım kararları, maliyetleri, satış fiyatları, üretimi, verimliliği, kredi maliyetleri, kaynak yapısı, kârlılıkları ve ödedikleri vergi ile işletmelerin devamlılığının sağlanması için gerekli olan sermayeleri üzerine bir çok olumsuz etkileri vardır. Örneğin; enflasyon dönemlerinde işletmelerin doğru ve sağlıklı planlar yapmaları güçleşir, yatırım yapma eğilimleri azalır, kaynak ihtiyaçları artar ve kaynak sıkıntısı çekerler, kaynak yapıları bozulur, üretim ve verimlilikleri düşer, kârları gerçeği yansıtmaz ve kârları üzerinden ödedikleri vergi yükleri artar.

1.6.2. Enflasyonun İşletmelerin Finansal Tabloları Üzerine Etkileri

Enflasyonun muhasebe üzerine etkisi deyince ilk akla gelen, enflasyonun işletmelerin finansal tabloları üzerine etkileridir. 1970'li yıllarda, batı ülkelerinde enflasyonun iki haneli rakamlara ulaşması nedeniyle karar alıcı konumunda olan bir çok kişi, enflasyonun finansal tablolarda yer alan hesaplar üzerine olan etkileriyle ilgilenmiştir³⁶.

Enflasyonun finansal tablolar üzerine etkileri, finansal tabloların kendilerinden beklenen görevleri yerine getirememeleri şeklinde ortaya çıkmaktadır. Gerek genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri gerekse TDMS'nde muhasebenin temel kavramları olarak ifade edilen ilkelere "tam açıklama" kavramı, finansal tabloların bu tablolardan yararlanacak kişi ve kuruluşların doğru karar vermelerine yardımcı olacak ölçüde yeterli, açık ve anlaşılır olmasını ifade eden bir kavramdır. Ayrıca, ülkemizde Sermaye Piyasası'nın gelişmesiyle gündeme gelen "kamuyu aydınlatma" ilkesi de, finansal tabloların gerekli ve yeterli bilgileri taşıması zorunluluğunu getirmiştir³⁷.

³⁶ Z. P. Matolcsy, "Evidence On The Joint And Marjinal Information Content Of Inflation - Adjusted Accounting Income Numbers", *Journal of Accounting Research*, Vol.: 22, No.: 2, Autumn 1984, p. 556.

³⁷ Sermaye Piyasası Kanunu, madde 22/e.

Enflasyonist dönemlerde finansal tablolar, gerekli ve yeterli bilgileri taşımadıkları gibi bu bilgilerin açık ve anlaşılır olması da söz konusu değildir. Çünkü, bu dönemlerde finansal tablolar aracılığı ile sunulan bilgiler sağlıklı, güvenilir ve karşılaştırılabilir olma özelliklerinden yoksundur. Bunun nedeni ise, daha önce anlatıldığı üzere paranın satın alma gücünde ortaya çıkan azalma nedeniyle ölçü birimi olan para var olması gereken değişmezlik özelliğinin kaybolması ile değerlemede maliyet değerinin esas alınması ve bu değer enflasyonist ortamda kısa sürede tarihi maliyet haline gelmesidir. Enflasyonist dönemlerde paranın satın alma gücünün değişmediğini varsayarak parayı ortak bir ölçü birimi olarak kullanan ve finansal tablo kalemlerini maliyet bedeli esasına dayanan değerlendirme yöntemi ile değerleyen tarihi maliyet muhasebesi, kendisinden beklenen yarar sağlayamamaktadır. Enflasyon ortamında paranın satın alma gücünün değişmediği varsayımı ile hazırlanan finansal tablolar, ne kamunun yeterince ve doğru olarak aydınlatılmasını sağlayacak ne de güvenilir, ihtiyaca uygun ve karşılaştırılabilir olacaktır. Böyle bir durumda hazırlanan finansal tablolar, hiç bir zaman gerçeği yansıtmayacak ve sadece vergi hukukuna hizmet eden bir belge niteliği kazanacaklardır³⁸.

Enflasyonun finansal tablolar üzerine etkileri incelenirken finansal tablo kalemleri, parasal kalemler ve parasal olmayan kalemler olarak ikili bir ayırımı tabi tutulmaktadır. Bu ayırımı temel kriter, finansal tablo kalemlerinin fiyat hareketlerini izleyip izlememe yetenekleridir³⁹. Parasal kalemler, özel yada genel fiyat hareketlerine bağlı olmaksızın tutarları sözleşme veya diğer şekillerde sabit olarak saptanmış varlık ve borç kalemleridir⁴⁰. Parasal kalemlerin, genel fiyat düzeyindeki değişimler karşısında nominal değerleri aynen korunurken, satın alma güçleri fiyat hareketlerine göre ters yönde değişmektedir. Parasal olmayan kalemler, parasal kalemler dışında kalan işletmelerin mal varlığında bulunan bütün kalemlerdir⁴¹. Bu tür kalemlerin, genel fiyat düzeyindeki değişimlere paralel olarak nominal değerleri değişmekte, fakat satın alma güçleri yani reel değerleri sabit kalmaktadır.

³⁸ Ayhan Yavrucu, "Yönetim Muhasebesi Vergi ve Uluslararası Faaliyetler Açısından Enflasyon Muhasebesi", Derleyen: Ercan Beyazıt, **Muhasebe Uygulamaları ve Vergi Mevzuatı Sempozyumu - II Bildiriler Kitabı**, Ankara: Ankara Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayınları No.: 4, 1998, s. 151.

³⁹ Rüstem Hacırustemoğlu, **Enflasyon Muhasebesi Uygulamaları (Türkiye Muhasebe Standardı - 2: Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Finansal Raporlama)**, İstanbul: Ders Kitapları Anonim Şirketi Tesisleri, 1997, s. 19.

⁴⁰ AICPA, APB Statements, No.: 3, s. 7497, Paragraf 18'den Uman, **Enflasyon Muhasebesi, Fiyatlar...**, s. 53.

⁴¹ AICPA, APB Statements, No.: 3, s. 7497, Paragraf 19'den Uman, **Enflasyon Muhasebesi, Fiyatlar...**, s. 53.

Enflasyonun parasal ve parasal olmayan kalemler üzerine etkileri sonucunda, işletmelerin finansal tablolarının homojenliği bozulmakta, aktif değerleri geçersiz kılınmakta ve fiktif kârlar ortaya çıkmaktadır⁴².

Enflasyonist ortamda tarihi maliyet muhasebesine göre hazırlanan finansal tabloların homojenliği bozulmaktadır. Çünkü, bu dönemlerde hazırlanan ve sunulan finansal tablolarda farklı satın alma gücüne sahip varlık, kaynak, gelir ve gider kalemleri yer almaktadır. İşletmeler ve ilgili kuruluşlar, finansal tabloları analiz ederek işletmenin başarı durumu, finansal durumu ve performansı hakkında bir karara varmaktadır. Bu kararı alırken de, işletmenin finansal tablolarını ya geçmiş dönemdeki finansal tabloları ile ya da benzer işletmelerin finansal tabloları ile karşılaştırırlar. Enflasyon dönemlerinde finansal tabloların homojenliğinin bozulması, söz konusu karşılaştırma ve değerlendirme işlemlerinin yapılmasını geçersiz kılar⁴³. Örneğin; enflasyon nedeni ile şişirilmiş net kâr ile tarihi değer üzerinden gösterilmiş bir öz kaynak tutarının karşılaştırılarak öz kaynakların kârlılığı hakkında bir yorumun yapılması halinde bu oran, güvenilir bir oran olmayacaktır. Çünkü, şişirilmiş bir pay ve azaltılmış bir paydadandan oluşan bu oran, işletmenin gerçek öz kaynak kârlılığını gösteremez.

Enflasyon dönemlerinde bilançoda gösterilen aktif değerler geçerliliklerini yitirirler. Çünkü, bilançoda tarihi maliyet bedeli üzerinden gösterilen aktiflerin, bilanço tarihindeki değerleri farklı olabilmektedir. Aktiflerin bilançoda gerçek değerlerinden daha düşük bir değerle gösterilmeleri sonucu, öz kaynaklar da daha düşük bir değerle gösterilmiş olmaktadır. Enflasyon dönemlerinde ödenmiş sermayenin değeri de daha az gösterildiğinden işletmelerde, gerçekte dağıtılmamış kâr diye bir şey söz konusu değildir⁴⁴.

Enflasyonist ortamlarda işletmelerin dönem kârları, farklı satın alma güçlerine sahip gelirler ile giderler, başka bir ifadeyle yakın zamanlarda elde edilmiş gelirler ile şimdiki para birimi ile ifade edildiklerinde değerleri artacak olan tarihi maliyetler karşılaştırılarak hesaplanmaktadır. Ayrıca, enflasyon dönemlerinde elde bulundurulmuş parasal varlık ve borçlar dolayısıyla ortaya çıkan satın alma gücü

⁴² Rüstem Hacirüstemoğlu, "Enflasyonun Finansal Tablolar Üzerindeki Etkilerini Azaltmak İçin Türkiye'de Uygulanan Önlemler", Yayına Hazırlayan: İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, **Türkiye Muhasebe Standartları Sempozyumu I**. İzmir: İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayını, 1996.

⁴³ Uman, "Enflasyonun İşletmeler...", s. 109.

⁴⁴ Fuat Öksüz, "TMS - 2 - Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Finansal Raporlama", Yayına Hazırlayan: İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, **Türkiye Muhasebe Standartları Sempozyumu I**. İzmir: İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayını, 1996.

kazancı (veya kaybı) da dikkate alınmamaktadır⁴⁵. Böyle bir hesaplama sonucunda da, işletmelerin kârları olması gerekenden daha yüksek çıkmakta, bu yüksek kârlar ise işletmeler açısından aşağıdaki sonuçları doğurmaktadır⁴⁶.

- i) İşletmelerin faaliyetleri hakkında yanlış izlenimler edinilmesi,
- ii) İşletmelerin aşırı kâr dağıtımını yapmaları ve aşırı vergilendirilmesi,
- iii) Ücret artışlarının verimlilik artışları üzerinde olması,
- iv) Yanlış üretim, fiyat, satış ve prim politikalarının izlenmesi,
- v) Aşırı kâr dağıtımını, vergilendirme ve ücret artışı nedeniyle likidite sıkıntısı çekilmesi,
- vi) İşletmelerin üretim kapasitelerinin devam ettirilememesi,
- vii) Yanlış yatırım kararlarının alınması,
- viii) Nominal kârların aldatıcı etkisinde kalınarak üretim ve yatırımların devam ettirilememesi nedeniyle verimliliğin düşmesi.

Enflasyon dönemlerinde işletmelerin tarihi maliyet muhasebesine göre hesapladıkları kâr üzerinden kâr payı dağıtmaya devam etmeleri durumunda, kâr payı ödemelerini sabit bir artışla borçlanarak telafi etmedikleri sürece işletmelerin finansal durumu ve likiditesi bozulacaktır⁴⁷. Ayrıca, olmayan kâr üzerinden vergi ödenmesi ve kâr payı dağıtılması, gerçekte öz kaynakların bir kısmının dağıtım biçiminde olacağından işletmelerin öz kaynaklarının erimesi ve sonuçta işletmelerin tasfiye edilmelerine neden olabilecektir.

Enflasyonun işletmelerin bilanço ve gelir tablosu (kâr / zarar tablosu) kalemlerden her birinin üzerindeki etkisinin nasıl olduğu ve bunun ne gibi sonuçlar doğurduğu aşağıda incelenmeye çalışılmıştır.

1.6.2.1. Enflasyonun Bilanço Kalemleri Üzerine Etkileri

Bilanço, işletmelerin belli bir tarihte sahip olduğu varlıklar ile bu varlıkların sağlandığı kaynakları gösteren tablodur. Varlıklar bilançonun aktifinde, borçlar ve öz kaynaklar ise pasifinde yer alır. Bilançonun hem aktifinde hem de pasifinde parasal ve parasal olmayan kalemler bulunur. Enflasyonun parasal ve parasal olmayan varlık ve kaynak kalemleri üzerine etkileri;

⁴⁵ Fuat Öksüz, "Yönetim Muhasebesi ve Uluslararası Faaliyetler", Derleyen: Ercan Beyazıtılı, **Muhasebe Uygulamaları ve Vergi Mevzuat Sempozyumu – II Bildiriler Kitabı**, Ankara: Ankara Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayınları No.: 4, 1998, s. 166.

⁴⁶ Uman, "Enflasyonun İşletmeler...", ss. 106-107; Ahmet Yüksel, **Enflasyon Muhasebesi**, İstanbul: Literatür Yayınları No.: 23, 1997, s. 14; W. C. F. Hartley, **An Introduction to Business Accounting For Managers**, 5. ed., New York: Elsevier Science Inc., 1994, pp. 72-73.

⁴⁷ Sasson Bar - Yosef and Baruch Lev, "Historical Cost Earnings Versus Inflation - Adjusted Earnings In The Dividene Decision", **Financial Analysts Journal**, Vol.: 39, No.: 2, March - April 1983, p. 41.

- i) Parasal varlıklara etkileri,
- ii) Parasal borçlara etkileri,
- iii) Parasal olmayan varlıklara etkileri,
- iv) Parasal olmayan kaynaklara etkileri,

gibi 4 ayrı başlık altında ele alınarak aşağıda incelenmiştir.

1.6.2.1.1. Parasal Varlıklara Etkileri

Parasal varlıklar, enflasyon dönemlerinde genel fiyat düzeyindeki değişimler karşısında nominal değerlerini aynen koruyan, fakat satın alma güçleri fiyat hareketlerine göre ters yönde değişen varlıklardır. Parasal varlıklara örnek olarak; kasa ve bankada TL. cinsinden yer alan nakit, alacaklar, sabit bir faiz geliri olan tahvil, finansman bonusu ve repo gibi menkul kıymetler, peşin ödenen vergiler, ödenen KDV, banka ve posta havaleleri, tahakkuk eden gelirler ve ödendikleri tarihteki bir fiyattan mal ve hizmet isteme hakkı doğurmayan verilen avanslar gösterilebilir. Bu varlıkların temel özelliği, elde bulunduruldukları sürece genel fiyat düzeyindeki yükselmeler karşısında işletmelerin satın alma gücü kaybına uğramalarına neden olmalarıdır. Parasal varlıkların, enflasyon dönemlerinde satın alma güçlerini koruyamamaları genel bir kural olmakla birlikte; parasal varlıklardaki satın alma gücü kaybının derecesi, parasal varlığın özelliğine yani varlığın getirisine göre değişebilmektedir.

Kasadaki Türk parası cinsinden yer alan nakit, pullar, vadesi gelmiş kuponlar, tahsil edilecek banka ve posta havaleleri gibi hazır değerler; gelir tahakkukları; ödenen veya indirilemeyip de izleyen dönemlere devreden KDV ile peşin ödenen vergi ve fonlar; verilen depozito ve teminatlar; değer düşüklüğüne uğrayan parasal varlıklar için ayrılan karşılıklar, alacaklar için ayrılan reeskont tutarları ve kasa vb. gibi parasal varlıklarda ortaya çıkan sayım ve tesellüm noksanları gibi parasal varlıklar, satın alma güçlerini işletmeye dahil edildikleri tarihten itibaren genel fiyat düzeyinde ortaya çıkan yükselme oranında kaybederler.

Türk parası cinsinden bankada bulunan ve bir faiz geliri olan vadeli ve vadesiz mevduat ile gerek dönen varlıklar gerekse duran varlıklar arasında yer alıp ta sabit bir faiz geliri olan tahvil, senet ve bonolar gibi parasal varlıkların enflasyondan etkilenme derecesi, faiz oranı ile enflasyon oranı arasındaki ilişkiye bağlıdır. Faiz oranı enflasyon oranından büyük ise, bu varlıklar için gerçek bir faiz gelirinden söz edilebilir. Faiz oranı enflasyon oranından daha düşük olduğunda ise, bu parasal varlıkların, gerçek bir faiz geliri olmadığı gibi; bu varlıklar, enflasyon oranı ile faiz oranı arasındaki fark kadar satın alma gücü kaybına uğrarlar. Faiz oranı ile

enflasyon oranı birbirine eşit olduğu zamanda ise bu parasal varlıkların, gerçek bir faiz geliri olmadığı gibi satın alma gücü kaybına uğramaları da söz konusu değildir.

Senede bağlı olsun veya olmasın, işletmelerin ana faaliyet konusunu oluşturan mal ve hizmetlerin satışı ile ilgili olsun ya da olmasın sağlam alacaklar ile ödeme süresi geçen veya tahsili şüpheli hale gelen alacaklar dahil her türlü alacağın enflasyondan etkilenme derecesi, alacak tutarına genel fiyat düzeyinde ortaya çıkacak artışların yansıtılma durumuna göre farklılık göstermektedir. Kredili satış yapan işletmeler, kredili satış fiyatını belirlerken gelecekte paranın satın alma gücünde ortaya çıkacak azalışları da göz önünde bulundururlar. Bu nedenle, kredili alacaklar, satış bedelinin yanında işletmelerin tahminde bulunduğu enflasyon oranı kadar, yani bu oranı telafi edecek bir geliri de içerirler. Bundan dolayı, kredili alacaklar, enflasyondan sadece beklenmeyen enflasyon oranında etkilenirler ve bu oran kadar satın alma gücü kaybına uğrarlar. Beklenen ve beklenmeyen enflasyonun her ikisini birden içeren toplam enflasyon oranından etkilenmezler⁴⁸. Çünkü, beklenen enflasyon oranı, satıcı tarafından satılan mal veya sunulan hizmetin satış fiyatına yansıtılabilmektedir. Satılan mal veya sunulan hizmetlerin satış fiyatlarına yansıtılan enflasyon oranı ile gerçekleşen enflasyon oranı birbirine eşit olduğu takdirde, enflasyonun bu varlıklar üzerine etkisi "sıfır" olmaktadır. Dolayısıyla, işletmelerin, bu varlıkları elde bulundurmaktan dolayı satın alma gücü kaybına uğramaları da söz konusu olmaz. Bu durum, işletmelerin beklenen enflasyon oranını satış fiyatlarına yansıtılmaları halinde geçerlidir. Gelecekte ortaya çıkacak enflasyon oranı satış fiyatlarına yansıtılmadığı takdirde işletmelerin alacakları, gerçekleşen enflasyon oranında etkilenir ve bu oranda satın alma gücü kaybına uğrarlar. Özetle, beklenen enflasyon oranı ile gerçekleşen enflasyon oranı birbirine eşit olduğunda, alacaklılardan borçlulara bir servet transferi olmamaktadır. Bu nedenle, alacaklıların satın alma gücü kaybına uğramaları da söz konusu değildir. Beklenen enflasyon oranı gerçekleşen enflasyon oranından daha büyük olduğunda ise, alacaklılar gerçek bir alacaklı konumunda olmaktadır. Tersine durumda ise alacaklılardan borçlulara bir servet transferi söz konusu olup alacaklılar, beklenen enflasyon oranı ile gerçekleşen enflasyon oranı arasındaki fark kadar satın alma gücü kaybına uğrarlar⁴⁹.

Alınan ve verilen çeklerin enflasyondan etkilenmesi, alacaklıların etkilenme durumuna benzer bir biçimde olmaktadır.

⁴⁸ Zeff and Thomas F. Keller, s. 608; Bill McDonald and Michael H. Morris, "The Relevance Of SFAS 33 Inflation Accounting Disclosures In The Adjustment Of Stock Prices To Inflation", *Financial Analysts Journal*, Vol.: 39, No.: 2, March - April 1983, p. 438; Josef and Baruch Lev, p. 42.
⁴⁹ McDonald and M. H. Morris, s. 436.

Yurt içinden veya yurt dışından satın alınmak üzere siparişe bağlanan stoklar, maddi duran varlıklar ve özel tükenmeye tabi varlıklar ile ilgili olarak yapılan her türlü avans ödemeleri ile iş ve personel avansları gibi verilen avansların, parasal varlık olarak değerlendirilebilmeleri için bunların alınacak mal ve yararlanılacak hizmet için verilen belli bir tutarda bir parayı temsil etmeleri gerekir. Çünkü, bu durumda işletmelerin, verilen avans karşılığında avansın verildiği tarihteki bir fiyattan mal ve hizmet isteme hakkı yoktur. Enflasyon dönemlerinde, önceden ödenmiş değerlerle gelecek bir dönemde elde edilecek mal ve hizmetin cari maliyeti arasında bir fark olmaktadır⁵⁰. Başka bir ifadeyle, işletmeler, enflasyon dönemlerinde avansın verildiği tarihte bu avans karşılığı alabilecekleri mal ve yararlanabilecekleri hizmetin aynı miktarını avansın mal veya hizmet olarak işletmeye geri döndüğü tarihte alamamaktadır. Özetle, verilen avanslar, parasal varlık olarak değerlendirildiklerinde gerçekleşen enflasyon oranı kadar enflasyondan etkilenirler ve enflasyon oranı kadar satın alma gücü kaybına uğrarlar.

1.6.2.1.2. Parasal Borçlara Etkileri

Her türlü borçlar, alındıkları tarihteki bir fiyattan mal satma ve hizmet sunma yükümlülüğü getirmeyen alınan avanslar, tahakkuk eden giderler, borç ve gider karşılıkları ve borçlar için ayrılan reeskont tutarları gibi parasal borçlar üzerine enflasyonun etkisi, parasal varlıklarda olduğu gibidir. Ancak, parasal borcu olan işletmeler, satın alma gücü kaybı değil satın alma gücü kazancı sağlarlar. Çünkü, parasal borçlar, geri ödendikleri tarihte satın alma gücü daha düşük olan para birimi üzerinden ödenmektedir. Parasal borçların özelliği, bu borçların elde bulunduruldukları sürece genel fiyat düzeyindeki artışlar oranında satın alma gücü kazancı sağlamalarıdır. Genel kural böyle olmakla birlikte parasal borçların enflasyondan etkilenme yani parasal kazanç sağlama gücünün derecesi, parasal borcun neden olduğu maliyete göre değişebilmektedir.

Gerek satış sözleşmesi gerekse diğer nedenlerle üçüncü kişilerden alınan avanslar, borç ve gider karşılıkları ile borçlar için ayrılan reeskont tutarları ve tahakkuk eden giderler hariç işletmelerin her türlü borcunun enflasyondan etkilenme derecesi, borç veren kurumun borç tutarına gelecekte ortaya çıkacak fiyat artışlarını yansıtıp yansıtmasına bağlı olarak değişmektedir. İşletmelerin ticari ilişkileri sonucu ortaya çıkan senetli veya senetsiz borçları hariç genellikle diğer borçlarının enflasyondan etkilenme derecesi, faiz oranı ile enflasyon oranı arasındaki ilişkiye bağlıdır. Faiz oranı enflasyon oranından büyük ise, bu borçlar için gerçek bir faiz

⁵⁰ Nalan Akdoğan, *Enflasyon Muhasebesi*, Ankara: Mali Bilimler Meslek Yüksek Okulu Yayınları No.: 1, 1980, s. 148.

giderinden söz edilebilir. Faiz oranı enflasyon oranından daha düşük olduğunda ise bu parasal borçların gerçek bir faiz gideri olmadığı gibi bu borçlar, enflasyon oranı ile faiz oranı arasındaki fark kadar satın alma gücü kazancı sağlarlar. Faiz oranı ile enflasyon oranı birbirine eşit olduğu durumda ise bu parasal borçların, gerçek bir faiz gideri olmadığı gibi satın alma gücü kazancı sağlamaları da söz konusu değildir. Çünkü, bu durumda borçlanmanın maliyeti "sıfır" olmaktadır⁵¹.

İşletmelerin ticari ilişkileri sonucu ortaya çıkan senetli ve senetsiz borçlarının enflasyondan etkilenme derecesi ise borç veren kurumun, borç tutarına gelecekte ortaya çıkacak fiyat artışlarını yansıtmaya derecesine göre farklılık göstermektedir. Kredili alışlarda, alış fiyatı alış bedeline ilave olarak satıcı konumundaki işletmenin gelecekte paranın satın alma gücünde ortaya çıkacak azalışları telafi etmek için tahminde bulunduğu enflasyon oranı kadar yani bu oranı karşılayacak bir bedeli de içerebilir. Bundan dolayı, kredili ticari borçlar, enflasyondan sadece beklenmeyen enflasyon oranında etkilenirler ve bu oranda satın alma gücü kazancı sağlarlar. Satıcı tarafından gelecekte ortaya çıkacak fiyat artışları alış fiyatlarına yansıtılmadığı durumda ise ticari borçlar, gerçekleşen enflasyon oranında etkilenir ve bu oran kadar satın alma gücü kazancı sağlarlar.

Alınan avanslar, işletmelerin satış amacıyla gelecekte yapacakları mal teslimleri veya hizmet sunumları ile ilgili olarak önceden peşin tahsil ettikleri borçlardır. Bu borçların parasal kaynak olarak değerlendirilebilmeleri için, gelecekte ortaya çıkacak fiyat artışlarının alıcıya yansıtılmamış olması gerekir. Başka bir ifadeyle, alınan avanslar, satılacak mal veya sunulacak hizmet için alınan belli bir tutardaki parayı temsil etmelidir. Böyle bir durumda işletmelerin, avansın alındığı tarihteki bir fiyattan mal satma ve hizmet sunma zorunluluğu olmamaktadır. Alınan avanslar, avansın alındığı tarihten avansın mal ve hizmet olarak geri ödendiği tarih arasında ortaya çıkacak olan genel fiyat düzeyindeki artış oranından etkilenirler ve bu oranda satın alma gücü kazancı sağlarlar.

Borç ve gider karşılıkları, tahakkuk eden giderler, borçlar için ayrılan reeskont tutarları ile kasa ve benzeri parasal varlıklarda ortaya çıkan sayım ve tesellüm fazlaları gibi parasal borçlar, ortaya çıktıkları tarihten itibaren genel fiyat düzeyindeki değişimlerden etkilenirler ve gerçekleşen enflasyon oranında satın alma gücü kazancı sağlarlar.

⁵¹ N. J. Coulthurst, "Accounting For Inflation In Capital Investment: The State Of The Art And Science", **Accounting and Business Research**, Vol.: 17, Iss.: 65, Winter 1986, p. 34.

1.6.2.1.3. Parasal Olmayan Varlıklara Etkileri

Enflasyon dönemlerinde parasal olmayan varlıklar satın alma güçlerini aynen korudukları halde bu varlıklar, bilançoda maliyet değerlerini gösteren nominal değerleri üzerinden yer alırlar. Bu durum ise, parasal olmayan varlıkların bilançoda gerçek değerleri ile gösterilmemelerine yol açmaktadır. Ayrıca, bu varlıklar, işletmelerde fiktif kârların ortaya çıkmasına neden olurlar. Enflasyon dönemlerde parasal olmayan varlıkların bilançoda gerçek değerlerine yakın bir değer ile sunulup sunulmaması ve fiktif kâr oluşumuna etkileri, bu varlıkların özelliklerine göre değişmektedir. Enflasyonun parasal olmayan varlıklar üzerindeki etkileri, bu varlıklar aşağıdaki gibi gruplandırılarak incelenebilir.

- Maddi, maddi olmayan ve özel tükenmeye tabi duran varlıklar,
- Stoklar,
- Hisse senetleri ve mali duran varlıklar,
- Yabancı para cinsinden olan varlıklar,
- Verilen avanslar,
- Gelecek aylara ve yıllara ait giderler,
- Kıymetli madenler ile getirileri enflasyona endekslenmiş olan varlıklar.

a) Maddi, Maddi Olmayan ve Özel Tükenmeye Tabi Duran Varlıklar: Maddi duran varlıklar, işletmelerin faaliyetlerinde kullanılmak üzere edinilen ve tahmini yararlanma süreleri bir yıldan fazla olan fiziki varlıklardır. Bu varlıklar, taşınır ve taşınmaz değerlerden oluşmaktadır. Maddi duran varlıkları diğer varlıklardan ayıran özelliği, belirli bir hizmet süresine sahip olmaları ve bu süre içinde aşınmaya ve yıpranmaya maruz kalarak ekonomik değerlerini yitirmeleridir. Bu nedenle, maddi duran varlıklara yapılan harcamalar, harcamanın yapıldığı yılda değil duran varlığın hizmet süresine yayılarak yani amortisman ayırarak giderleştirilir. Gerek maddi duran varlıklar gerekse bunlara ait birikmiş amortismanlar, enflasyondan nominal değerleri en çok etkilenen parasal olmayan varlık kalemleridir. Bu varlıklar; arsa ve araziler, yeraltı ve yerüstü düzenleri, binalar, tesis makine ve cihazlar, taşıtlar, demirbaşlar ve yapılmakta olan yatırımlar gibi maddi duran varlıklardır. Enflasyonun maddi duran varlıklar üzerine etkileri, bu varlıkların amortismanına tabi olup olmamalarına göre farklılık göstermektedir. Arsa ve araziler ile yapılmakta olan yatırımlar hariç diğer maddi duran varlıklar amortismanına tabidir.

Enflasyon dönemlerinde satın alma güçlerini aynen koruyan ve amortismanına tabi olmayan arsa ve araziler, bilançoda maliyet bedeli ile sunulmalarından dolayı gerçek değerlerinin çok altında bir değerle gösterilmiş olmaktadır. Bundan dolayı, bu varlıklar, bilançoda gizli yedeklerin ortaya çıkmasına neden olurlar. Arsa ve araziler,

amortismanına tabi olmadıklarından dönem kârına herhangi bir etkileri olmaz. Arsa ve arazilerin dönem kârına etkileri, satıldıkları zaman ortaya çıkmaktadır. Arsa ve arazilerin satışı sırasında bu varlıkların cari para birimi ile ifade edilen satış gelirleri, tarihi maliyet değerleri ile karşılaştırılmaktadır. Bu durumda, fiktif kârların ortaya çıkmasına neden olur.

Yapılmakta olan yatırımlar, işletmede yapımı süren ve tamamlandıklarında ilgili maddi duran varlık hesaplarına aktarılacak olan her türlü madde ve malzeme ile işçilik ve genel giderler gibi harcamaları içeren yatırımlardır. Yatırım tamamlanıncaya kadar yatırım için yapılan harcamalar, maliyet bedeli ile kaydedilmekte ve yatırım dönemi uzadıkça bu maliyet tarihi maliyet haline gelmektedir. Yatırım dönemi boyunca ortaya çıkan enflasyon oranından etkilenen yapılmakta olan yatırımların maliyeti, yatırımın tamamlandığı tarihteki gerçek değerini göstermemektedir. Arsa ve araziler gibi yapılmakta olan yatırımlarda, amortismanına tabi olmadıklarından yatırım devam ettiği sürece bilançoda gizli yedeklerin ortaya çıkmasına neden olurlar ve dönem kârına herhangi bir etkileri olmaz. Dönem kârına etkileri, yatırım tamamlanıp amortisman ayrılmaya başlandıktan sonra ortaya çıkmaktadır.

Enflasyon dönemlerinde satın alma güçlerini aynen koruyan amortismanına tabi maddi duran varlıklar, bilançoda maliyet bedeli ile sunulmalarından dolayı gerçek değerlerinin çok altında bir değerle gösterilmiş olmaktadır. Ayrıca, bu varlıkların maliyet değeri üzerinden ayrılan amortismanlar, reel gider etkilerinin çok altında bir etki yaparak fiktif kârların ortaya çıkmasına neden olur. Bu durumda, maddi duran varlıkların üretim güçleri ve ekonomik değerlerinin korunması, sürdürülmesi ve yenilenmelerini imkansız hale getirmektedir. Amortismanına tabi maddi duran varlıklardan binalar, enflasyon dönemlerinde satın alma güçlerini en iyi koruyan varlıklardır. Ancak, uzun süre işletmede alı konan bu varlıkların maliyet bedeli üzerinden ayrılan amortismanların, işletmelerde fiktif kâr oluşumuna katkıları da o derece yüksek olmaktadır. Tesis, makine ve cihazlar, teknolojik yeniliklerden etkilenmeleri ve ekonomik ömürlerinin kısa olması nedeniyle enflasyondan fazlaca etkilenirler⁵². Çünkü, teknolojiye ortaya çıkan yeniliklerden dolayı tesis, makine ve cihazların maliyet bedeli üzerinden ayrılan amortismanlar, bu varlıkların yenilenmesi için gerekli fonların biriktirilmesinde yetersiz kalmaktadır. Demirbaşlar ise tesis, makine ve cihazlara oranla daha kısa ömürlüdürler ve aktifler içinde önemli bir yer

⁵² Ahmet Kızıl, **Enflasyon Muhasebesi**, İstanbul: Ar - Gön Örgütlenme ve Yayın Limited Şirketi, 1980, s. 17.

tutmazlar. Bundan dolayı, dönem kârına etkileri diğer amortisman tabi varlıklara oranla daha az olmaktadır.

Enflasyon dönemlerinde maddi olmayan duran varlıklar, maddi duran varlıklar gibi bilançoda maliyet bedeli ile sunulmalarından dolayı gerçek değerlerinin altında bir değerle gösterilmiş olmaktadır. Enflasyon dönemlerinde satın alma güçlerini koruyan bu varlıklar; haklar, şerefiye, kuruluş ve örgütlenme giderleri, araştırma ve geliştirme giderleri ile özel maliyetler gibi varlıklardır. Amortisman tabi olan bu varlıkların maliyet bedeli üzerinden ayrılan amortismanlar, reel gider etkilerinin altında bir etki yaparak fiktif kârların ortaya çıkmasına neden olurlar.

Özel tükenmeye tabi varlıklar ise arama, hazırlık ve geliştirme giderleri gibi doğrudan gider yazılmayıp aktifleştirilen giderlerdir. Enflasyonun amortisman tabi olan bu varlıklara etkisi, maddi olmayan duran varlıklar da olduğu gibidir.

b) Stoklar: Stoklar, işletmelerin herhangi bir değişikliğe tabi tutmadan satmak, üretimde kullanmak veya tüketmek amacıyla edindikleri ilk madde ve malzeme, yarı mamul, mamul, ticari mal, yan ürün, artık ve hurda gibi kalemlerdir. Enflasyonun stoklar üzerine etkisi, stok devir hızına bağlı olarak farklı derecelerde olmaktadır⁵³. Ayrıca, kullanılan stok değerlendirme yöntemi de, enflasyonun stoklar ve dönem kârı üzerine olan etkisinde önemli rol oynamaktadır.

Stoklar, bilançoda maliyet bedeli ile sunulur. Bu nedenle, stokların bilançoda görünen değerleri, stok devir hızı yüksek olduğunda gerçek değerine yakın bir değer, stok devir hızı düştüğünde ise uzak bir değer olmaktadır. Aynı şekilde, stok devir hızı yükseldiğinde net satış kârı içindeki fiktif kâr daha az, düştüğünde ise daha fazla olmaktadır⁵⁴.

Enflasyon dönemlerinde fiktif kârların ortaya çıkmasını önlemek için kullanılan LİFO stok değerlendirme yönteminin kullanıldığı durumda, dönem kârı ağırlıklı ortalama, FİFO ve gerçek parti maliyet yöntemlerinin kullanıldığı durumlara oranla daha az çıkmaktadır. Bunun nedeni ise, LİFO stok değerlendirme yönteminin kullanıldığı durumda cari değer ile ifade edilen satış gelirlerinin, stokların gerçek değerine yakın bir maliyet değeri ile karşılaştırılmasıdır. Ancak, bu durum, daha sonra anlatılacağı üzere stokların ve genel fiyat düzeyinin sürekli artış göstermesi ile stokların fiyatının genel fiyat düzeyindeki artışla aynı yönde olması halinde geçerlidir.

⁵³ Kamuran Pekiner, *İşletme Denetimi*, 5. bs., İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayını No.: 55, 1975, s. 98; Akdoğan, *Enflasyon Muhasebesi*, s. 12; Kızıl, s. 18; Nejat Akıncı ve Necmettin Erdoğan, *Finansal Tablolar ve Analizi (Tek Düzen Muhasebe Sistemi Uyumlu)*, 4. bs., İzmir: Fakülteler Kitabevi Barış Yayınları, 1995, s. 306.

⁵⁴ Pekiner, s. 98; Yavuz Çiftçi, "Enflasyonun Muhasebe Verileri Üzerindeki Etkileri ve Enflasyon Muhasebesi Modelleri", *Vergi Sorunları Dergisi*, Sayı: 109, Ekim 1997, s. 146.

Enflasyonun stoklar üzerine etkisi dolayısıyla ortaya çıkan fiktif kârlar, işletmelerin stoklarını yenileyememeleri ve üretim güçlerini koruyamamaları gibi sonuçlar doğurmaktadır⁵⁵. Stoklar, yukarıda belirtilen şartlara bağlı olarak değişmekle birlikte enflasyondan önemli ölçüde etkilenen varlıklardır. Ancak, stokların enflasyondan etkilenme derecesi, maddi duran varlıkların etkilenme derecesinden daha azdır. Bunun nedeni ise, stokların devir hızının maddi duran varlıkların devir hızından daha yüksek olmasıdır.

c) *Hisse Senetleri ve Mali Duran Varlıklar*: Burada hisse senetleri ifadesi, geçici yatırım amacıyla elde tutulan hisse senetleri için kullanılmaktadır. Bu varlıkların elde tutulma amacı, kâr payı sağlamadan daha ziyade fiyat değişmelerinden yararlanarak kazanç sağlamaktır. Mali duran varlıklar ifadesi ise, işletmelerin diğer bir işletmeye ortak olmak amacıyla edindikleri ve uzun süre ellerinde tutmayı amaçladıkları sermaye payları için kullanılmakta olup sabit getirisi olan bağlı menkul kıymetler içindeki tahviller hariç tutulmaktadır. Bu menkul kıymetlerin elde tutulma amaçları, esas itibarıyla kâr payı sağlamaktır.

Gerek hisse senetleri gerekse mali duran varlıklar ile bunlara ait sermaye taahhütleri ve sermaye payları değer düşüklüğü karşılıkları, bilançoda ortaya çıktıkları tarihteki değerleri üzerinden sunulduklarından gerçek değerleri ile yer almamaktadır. Bunun nedeni ise, bu varlıkların diğer parasal olmayan varlıklar gibi enflasyon dönemlerinde satın alma güçlerini korumuş olmalarıdır.

Enflasyon dönemlerinde hisse senetleri ve mali duran varlıkların satın alma güçlerini korumalarının derecesi, hisse senedine veya sermaye payına sahip olunan işletmenin varlık yapısı ve kâr payı dağıtım oranı ile yakından ilgilidir. Varlık yapısının önemli bir kısmı parasal olmayan varlıklardan oluşan bir işletmenin hisse senetlerinin değeri, az olanlara oranla enflasyona karşı daha iyi korunmaktadır. Bu yüzden, böyle işletmelerin hisse senetleri veya sermaye paylarına sahip olunması durumunda enflasyonun etkisi fazla hissedilmez. Ayrıca, dağıtılabılır kâr ile hisse senetlerinin piyasa fiyatları arasında yakın ve pozitif bir ilişki vardır⁵⁶. Şöyleki; kâr payı dağıtım oranı yükseldikçe, hisse senetlerinin piyasa değeri de buna bağlı olarak artmaktadır. Enflasyon dönemlerinde işletmelerin kârları yüksek çıkmakta ve bu yüksek kâr üzerinden dağıtılan kâr payı da yüksek olmaktadır. Çünkü, kâr paylarının

⁵⁵ Alparslan Peker, *Enflasyon Ortamında Stok Değerleme Yöntemleri ve LİFO*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınlarından No.: 2021, İşletme Fakültesi Yayınlarından No.: 40, 1975, ss. 5-24.

⁵⁶ Brock Murdock, "The Information Content Of FAS 33 Returns On Equity", *The Accounting Review*, Vol.: LXI, No.: 2, April 1986, p. 276; L. Douglas Smith and John J. Anderson, "Inflation Accounting And Comparisons Of Corporate Returns On Equity", *Accounting and Business Research*, Vol.: 16, No.: 62, Spring 1986, p. 107.

kapitalizasyonu sonucunda, gerek hisse senetlerinin gerekse mali duran varlıkların piyasa değerleri yükselmektedir. Enflasyon dönemlerinde hisse senetleri ve mali duran varlıkların piyasa değerleri, her zaman yüksek olur diye genel bir kural yoktur. Bazı durumlarda, örneğin; enflasyonla birlikte faiz oranlarının yükselmesi ve maliyet artışlarının satış fiyatındaki artışlardan yüksek olması gibi nedenlerle söz konusu menkul kıymetlerin fiyatlarında düşme de olabilir⁵⁷.

Diğer parasal olmayan varlıklar gibi bu varlıklar da, işletmelerde fiktif kâr oluşumuna neden olurlar. Çünkü, bu varlıkların satışı sırasında cari para birimine göre ifade edilmiş satış değerleri ile tarihi elde etme maliyetleri karşılaştırılmaktadır. Enflasyon dönemlerinde bu fiktif sermaye kazançları üzerinden ödenen vergiler, sermaye kazançlarının aşınmasına neden olmaktadır⁵⁸.

Hisse senetleri, bilançoda cari değerleri ile yer alabilirler. Bilançoda cari değerleri ile yer alan hisse senetlerinin cari değerindeki artış enflasyon oranının altında ise, bu varlıkların satın alma gücü kaybına neden olmaları söz konusu olmaktadır. Aksi halde, yani hisse senetlerinin cari değerindeki artış enflasyon oranının üzerinde ise, bu varlıkların değerinde gerçek bir artıştan söz edilebilir.

d) Yabancı Para Cinsinden Olan Varlıklar: Yabancı para birimi cinsinden olan her türlü varlık, satın alındıkları veya işletmeye girdikleri tarihteki ulusal para birimi karşılığı üzerinden muhasebeleştirilir. Bu varlıklar, elde tutulduğu sürece enflasyon dönemlerinde satın alma güçlerini korurlar ve ulusal para birimi cinsinden nominal değerleri değişir. Enflasyon dönemlerinde yabancı para cinsinden olan varlıkların satın alma güçlerini korumalarının derecesi, bu varlıkların değerindeki artış ile enflasyon oranı arasındaki ilişkiye bağlıdır. Çünkü, yabancı paranın değerindeki artış, enflasyondan kaynaklanan bir artış olabilir. Şayet yabancı paranın değerindeki artış gerçekleşen enflasyon oranından büyük ise, bu varlıklar için gerçek bir kur farkı gelirinden söz edilebilir. Kur farkı geliri ise, yabancı paranın değerindeki artış ile enflasyon oranı arasındaki fark kadar olmaktadır. Eğer yabancı paranın değerindeki artış enflasyon oranından daha düşük ise bu varlıkların gerçek bir kur farkı geliri olmadığı gibi bu varlıklar, kur farkı ile enflasyon oranı arasındaki fark kadar satın alma gücü kaybına uğrarlar⁵⁹. Yabancı paranın değerindeki artış ile enflasyon oranı

⁵⁷ Zeyyat Hatiboğlu, "Enflasyon ve İşletmelerde Kullanılan Değer Ölçüleri", **Enflasyon Ortamında Muhasebe Finansman ve Vergi Problemleri Sempozyumu**, Derleyen: Serdar K. Berksun, Fahir Bilginoğlu ve Cengiz Erdamar, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınlarından No.: 2004, İşletme Fakültesi Yayınlarından No.: 37, Muhasebe Enstitüsü Yayınlarından No.: 6, 1974, s. 17.

⁵⁸ Bruce Bartlett, "How Inflation Hikes The Capital Gains Bite", **Washington Times**, March 1997, p. 16.

⁵⁹ "Muhasebe ve Finansman Dünyasından Haberler", **MUFAD Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Sayı: 4, Ekim 1999, s. 63.

birbirine eşit olduğu durumda ise bu varlıkların, gerçek bir kur farkı geliri olmadığı gibi satın alma gücü kaybına uğramaları da söz konusu değildir.

e) *Verilen Avanslar*: Verilen avanslar, işletmelere avansın verildiği tarihteki bir fiyattan mal veya hizmet isteme hakkı verdikleri takdirde, parasal olmayan varlık özelliği gösterirler. Çünkü, bu durumda, verilen avansların nominal değerleri enflasyona paralel olarak değişirken satın alma güçleri korunmaktadır. Parasal olmayan varlık özelliği gösteren verilen avanslar, avansın verildiği tarihteki paranın satın alma gücüne göre bilançoda sunulmalarından dolayı gerçek değerlerinin altın bir değerle gösterilmiş olmaktadır. Aynı zamanda, bu varlıklar, işletmelerde fiktif kârların ortaya çıkmasına neden olurlar. Fiktif kâr, alınan mal veya hizmetlerin satışı sırasında ortaya çıkmaktadır. Çünkü, net satış kârı, cari para birimine göre ifade edilen gelirler ile avansın verildiği tarihteki mal veya hizmetin maliyet bedelleri karşılaştırılarak hesaplanmaktadır.

f) *Gelecek Aylara ve Yıllara Ait Giderler*: Gelecek aylara ve yıllara ait giderler, gelecek dönem veya dönemlerde yararlanılacak olan bir mal veya hizmetin bedelinin önceden ödenmesi ile ortaya çıkan varlıklardır. Gelecekte ödemenin yapıldığı bir tarihteki fiyattan mal veya hizmet isteme hakkı veren bu giderler, gelecekte paranın satın alma gücünde azalma ortaya çıksa bile ödemenin yapıldığı tarihteki bir fiyattan mal ve hizmet isteme hakkı verirler. Bundan dolayı, bu varlıkların satın alma güçleri, enflasyon dönemlerinde korunmuş olmaktadır. Enflasyon dönemlerinde, satın alma güçlerini koruyan bu varlıklar, bilançoda kayıtlı değerleri ile gösterildiklerinden gerçek değerlerinin altında bir değerle sunulmuş olurlar. Gelecek aylara ve yıllara ait giderlerde, diğer parasal olmayan varlıklarda olduğu gibi fiktif kârların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Fiktif kâr, satın alma gücü yüksek para birimi ile yapılan gelecek aylara ve yıllara ait giderlerin satın alma gücünün düştüğü dönemlerde aynı nominal değer üzerinden satış gelirleri ile karşılaştırmaları nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Çünkü, gider kaydedilen tutar, yararlanılan mal veya hizmetlerin enflasyon nedeniyle artan fiyatları karşısında bunların ikamesi için yetersiz kalmaktadır.

g) *Kıymetli Madenler ile Getirileri Enflasyona Endekslenmiş Olan Varlıklar*: Kıymetli madenler, enflasyon dönemlerinde satın alma güçlerini koruyan, ancak ulusal para birimi cinsinden nominal değerleri değişen varlıklardır. Kıymetli madenlerin enflasyon dönemlerinde satın alma güçlerini koruyabilmeleri, bu varlıkların değerlerindeki artış ile enflasyon oranı arasındaki ilişkiye bağlıdır. Şayet kıymetli madenlerin değerindeki artış gerçekleşen enflasyon oranından büyük ise, bu varlıklar için gerçek bir değer artışından söz edilebilir. Kıymetli madenlerin değerindeki

artış gerçekleşen enflasyon oranından düşük ise bu varlıkların değerinde gerçek bir artış olmadığı gibi bu varlıklar, değer artışı ile enflasyon oranı arasındaki fark kadar satın alma gücü kaybına uğrarlar. Kıymetli madenlerin değerindeki artış ile enflasyon oranı birbirine eşit olduğu durumda ise bu varlıkların, gerçek bir değer artışı olmadığı gibi satın alma gücü kaybına uğramaları da söz konusu değildir.

Getirileri enflasyona endekslenmiş varlıkların gelirleri, enflasyon oranına eşit olmaktadır. Bu nedenle, bu varlıklar, enflasyon dönemlerinde satın alma güçlerini aynen korurlar. Ancak, getirileri enflasyona endekslenmiş olan bu varlıkların sağladıkları gelirler, gerçek bir gelir değildir. Çünkü, bu gelirler, enflasyon dönemlerinde varlıkların uğrayacağı satın alma gücü kaybına eşit olmaktadır. Özetle, enflasyon dönemlerinde bu varlıkların, gerçek bir gelirleri olmadığı gibi satın alma gücü kaybına uğramaları da söz konusu değildir.

1.6.2.1.4. Parasal Olmayan Kaynaklara Etkileri

Enflasyon dönemlerinde parasal olmayan kaynaklar, satın alma güçlerini korudukları halde bilançoda elde edildikleri tarihteki paranın nominal değerine göre sunulmaktadır. Bu nedenle, bu kaynaklar, bilançoda gerçek değerlerinin altında bir değerle sunulmuş olurlar. Ayrıca, parasal olmayan kaynaklardan borç niteliğinde olanların, işletmelere bir kazanç sağlamaları söz konusudur. Enflasyonist dönemlerde parasal olmayan kaynakların bilançoda gerçek değerlerine yakın bir değerle gösterilip gösterilmemeleri ve işletmelere kazanç sağlamaları, bu varlıkların özelliklerine göre değişmektedir. Enflasyonun parasal olmayan kaynaklar üzerindeki etkileri, bu kaynaklar aşağıdaki gibi gruplandırarak incelenebilir.

- Yabancı para cinsinden olan kaynaklar,
- Alınan avanslar,
- Gelecek aylara ve yıllara ait gelirler,
- Giderleri enflasyona endekslenmiş olan kaynaklar,
- Öz kaynaklar.

a) Yabancı Para Cinsinden Olan Kaynaklar: Yabancı para birimi cinsinden olan her türlü borç, satın alındıkları veya işletmeye girdikleri tarihteki ulusal para birimi karşılığı üzerinden muhasebeleştirilir. Bu borçlar, elde tutulduğu sürece enflasyon dönemlerinde satın alma güçlerini korurlar ve ulusal para birimi cinsinden nominal değerleri değişir. Enflasyon dönemlerinde yabancı para cinsinden olan borçların satın alma güçlerini korumalarının derecesi, bu borçların değerindeki artış ile enflasyon oranı arasındaki ilişkiye bağlıdır. Şayet yabancı paranın değerindeki artış gerçekleşen enflasyon oranından büyük ise, bu borçlar için gerçek bir kur farkı

giderinden söz edilebilir. Kur farkı gideri ise, yabancı paranın değerindeki artış ile enflasyon oranı arasındaki fark kadar olmaktadır. Eğer yabancı paranın değerindeki artış enflasyon oranından daha düşük ise bu borçların gerçek bir kur farkı gideri olmadığı gibi bu borçlar, kur farkı ile enflasyon oranı arasındaki fark kadar satın alma gücü kazancı sağlarlar⁶⁰. Yabancı paranın değerindeki artış ile enflasyon oranı birbirine eşit olduğu durumda ise bu borçların, gerçek bir kur farkı gideri olmadığı gibi satın alma gücü kazancı sağlamaları da söz konusu değildir.

b) *Alınan Avanslar*: Alınan avanslar, işletmelere avansın alındığı tarihteki bir fiyattan mal satma veya hizmet sunma yükümlülüğü getirdikleri takdirde parasal olmayan kaynak özelliği gösterirler. Çünkü, bu durumda, alınan avansların nominal değerleri enflasyona paralel olarak değişirken satın alma güçleri korunmaktadır. Parasal olmayan kaynak özelliği gösteren alınan avanslar, avansın verildiği tarihteki paranın satın alma gücüne göre bilançoda sunulmalarından dolayı gerçek değerlerinin altında bir değerle gösterilmiş olmaktadır. Çünkü, bu tür borçlar, işletmelere avansın alındığı tarihteki bir fiyattan mal satma ve hizmet sunma yükümlülüğü getirirler. Oysa, bilançonun düzenlendiği tarihte, işletmelerin aynı malı paranın satın alma gücündeki düşme nedeniyle daha yüksek bir fiyattan satma şansları vardır. Parasal olmayan kaynak olan alınan avanslar, genel fiyat düzeyinde artış olduğu sürece işletmeleri zarara uğratırlar. Ancak, bu zararın gerçek tutarı, alınan avansın aktifte kullanış biçimine ve aktifteki varlıkların fiyatlarındaki değişme oranına bağlıdır⁶¹.

c) *Gelecek Aylara ve Yıllara Ait Gelirler*: Gelecek aylara ve yıllara ait gelirler, gelecek dönem veya dönemlerde yerine getirilmesi taahhüt edilen bir mal veya hizmetin bedelinin önceden tahsil edilmesi durumunda ortaya çıkan gelirlerdir. Bu gelirler, gelecekte paranın satın alma gücünde azalma ortaya çıksa bile tahsil edildikleri tarihteki bir fiyattan işletmelere mal satma veya hizmet sunma yükümlülüğü getirdiklerinden enflasyon dönemlerinde satın alma güçlerini koruyan kaynaklardır. Bundan dolayı, bu kaynakların bilançoda görünen değerleri, gerçek değerlerini yansıtmamaktadır. Bilanço tarihinde, işletmelerin aynı miktarda mal veya hizmeti daha yüksek bir fiyattan satma şansları vardır. Bu durumda, işletmelerin bir zararı söz konusudur. Ancak, bu zararın gerçek tutarı, bu kaynakların aktifte kullanış biçimine ve aktifteki varlıkların fiyatlarındaki değişme oranına bağlıdır. Şayet fonların yatırıldığı varlıkların getirisi enflasyon oranından yüksek ise işletmeler kazançlı, aksi halde borçlanmanın maliyetinin yükselmesi nedeniyle zararlı çıkarlar.

⁶⁰ "Muhasebe ve Finansman Dünyasından Haberler", s. 63.

⁶¹ Akdoğan, *Enflasyon Muhasebesi*, s. 19.

d) *Giderleri Enflasyona Endekslenmiş Olan Kaynaklar*: Giderleri enflasyona endekslenmiş kaynakların giderleri, enflasyon oranına eşit olmaktadır. Bu nedenle, bu kaynaklar, enflasyon dönemlerinde satın alma güçlerini aynen korurlar. Ancak, giderleri enflasyona endekslenmiş kaynakların neden oldukları giderler, gerçek bir gider değildir. Çünkü, bu giderler, enflasyon dönemlerinde kaynakların sağlayacağı satın alma gücü kazancına eşit olmaktadır. Özetle, enflasyon dönemlerinde bu kaynakların, gerçek bir giderleri olmadığı gibi satın alma gücü kazancı sağlamaları da söz konusu değildir.

e) *Öz Kaynaklar*: İşletme sahip veya sahiplerinin işletme varlıkları üzerindeki haklarını gösteren öz kaynakların enflasyondan etkilenme derecesi, bunların aktifte kullanılış biçimine bağlıdır.

İşletmeler öz kaynaklarını parasal olmayan varlıklara yatırırlarsa, enflasyon dönemlerinde söz konusu varlıklar satın alma güçlerini koruduklarından öz kaynaklar da bundan olumlu yönde etkilenir⁶². Tarihi maliyet muhasebesi paranın satın alma gücünde ortaya çıkan değişiklikleri dikkate almadığından, parasal olmayan varlıkların satın alma gücünde ortaya çıkan değişiklik muhasebeye yansıtılmamaktadır. Bundan dolayı, bilançoda sağlandıkları tarihteki paranın nominal değerleri üzerinden sunulan öz kaynaklar, gerçek değerleri ile gösterilmemiş olurlar.

İşletmelerin öz kaynaklarını parasal varlıklara yatırmaları durumunda, eğer parasal varlıklar enflasyon dönemlerinde satın alma gücü kaybına uğrarlarsa öz kaynaklar da bundan olumsuz yönde etkilenir⁶³. Paranın satın alma gücündeki azalma nedeniyle bu varlıkların elde bulundurulması sonucu maruz kalınan satın alma gücü kaybı, tarihi maliyet muhasebesinde dikkate alınmamaktadır. Bu nedenle, işletmelerin dönem kârları, satın alma gücü zararı kadar yüksek çıkar.

1.6.2.2. Enflasyonun Gelir Tablosu Kalemleri Üzerine Etkileri

Gelir tablosu, işletmenin belli bir dönemde elde ettiği tüm gelirler ile aynı dönemde katlandığı tüm maliyet ve giderleri ve bunların sonucunda işletmenin elde ettiği dönem kârını veya zararını gösteren tablodur. Gelir tablosunun tanımından da anlaşılacağı üzere bu tablo, öz kaynaklardaki artış veya azalışı açıklamakla görevli bir tablodur⁶⁴. Başka bir ifadeyle, gelir tablosu, dönem kârının bileşenlerini açıklayan

⁶² Erdoğan Arslan, "Enflasyon Muhasebesinin Neresindeyiz? – II", *Yaklaşım Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 53, Mayıs 1997, s. 14.

⁶³ Erdoğan Arslan, "Enflasyon Muhasebesinin Neresindeyiz? – II", s. 14.

⁶⁴ Göksel Yücel, "Enflasyon Muhasebesi Paneli", Derleyen: TÜRMÖB, *Enflasyon Muhasebesi*, Ankara: TÜRMÖB Yayınları No.: 35, 1997, s. 43.

bir tablo olup dönem kârının bileşenleri ise gelir ve giderlerdir. Enflasyonun gelir tablosu kalemleri üzerine etkisi,

i) Gelir kalemlerine etkisi ve

ii) Gider kalemlerine etkisi

gibi iki ayrı başlık altında ele alınarak aşağıda incelenmiştir.

1.6.2.2.1. Gelir Kalemlerine Etkileri

Enflasyon dönemlerinde gelir kalemleri, ortaya çıktıkları tarihteki paranın satın alma gücüne göre gelir tablosunda sunulmaktadır. Oysa, gelir tablosunun hazırlandığı tarihteki paranın satın alma gücü, gelirin ortaya çıktığı tarihteki paranın satın alma gücünden daha düşüktür. Bu nedenle, gelirler, gerçek değerleri ile gelir tablosunda sunulmamış olmaktadır.

İşletmelerin esas faaliyetleri çerçevesinde mal satış ya da hizmet sunumları karşılığında aldıkları ya da tahakkuk ettirdikleri toplam değerleri içeren satış gelirleri, enflasyondan en çok etkilenen gelir kalemleridir. Enflasyon dönemlerinde satış gelirleri, mal ve hizmetlerin satış fiyatlarındaki artışa paralel olarak artmaktadır. Ancak, bu artışın gerçek bir artış olup olmadığı satılan malın miktarına ve paranın satın alma gücündeki değişikliğe bağlıdır⁶⁵.

Enflasyon, kısa veya uzun dönemde işletmelerin satış miktarını bazen olumlu bazen de olumsuz yönde etkilemektedir. Talep azalması halinde işletmelerin satış hasılatı düşer. Enflasyon dönemlerinde işletmelerin satış hasılatlarında, bazen artış da gözlenebilmektedir. Bu artış, enflasyon oranının üzerinde ise gerçek bir artış, tersi bir durumda ise görünürde bir artıştır.

İşletmelerin satış gelirleri dışındaki diğer faaliyetlerinden sağladıkları gelirlerinde, enflasyon dönemlerinde genellikle artış gösterdiği gözlenmektedir. Ancak, bu gelirlerdeki artış da, satış hasılatında olduğu gibi enflasyon oranının üzerinde ise gerçek bir artıştır. Aksi halde, satış gelirlerinde görünürde bir artış var demektir.

Enflasyon dönemlerinde arazi nitelik taşıyan maddi duran varlıklar ve iştirakler satış kârları gibi kârlar, bu varlıkların satışından elde edilen gerçek kârı göstermemektedir. Çünkü, tarihi maliyet muhasebesine göre maddi duran varlık satış kârı, maddi duran varlıkların satış değerlerinden varlığın net defter değeri çıkarılarak hesaplanmaktadır. Maddi duran varlığın net defter değeri ise, varlığın tarihi maliyeti ile bu maliyet üzerinden ayrılmış olan birikmiş amortismanlar

⁶⁵ Kızıl, s. 19; Akıncı ve Necmettin Erdoğan, s. 315.

arasındaki farktır. Oysa, maddi duran varlığın tarihi maliyet değeri ve birikmiş amortismanları enflasyon göz önüne alınarak yeniden düzeltilip satış fiyatı ile karşılaştırıldığında kâr daha düşük çıkmaktadır.

İşletmelerin bir diğer arzi geliri olan sigorta tazminatlarının enflasyondan etkilenip etkilenmemeleri ise, yapılan sözleşmeye ve alınan tazminat tutarına bağlıdır. Eğer sigorta şirketi yapılan sözleşmeyle sigorta tazminatlarının tutarının belirlenmesinde varlığın yenileme maliyetini esas alırsa, enflasyonun sigorta tazminatları üzerine bir etkisi olmamaktadır. Aksi halde yani sigorta tazminatı maliyet değerinin üzerinden hesaplanırsa, bu tutar ve ayrılan amortismanların sağladığı fonlar varlıkların yenilenmesine yetmez ve işletme zarara uğrar⁶⁶.

1.6.2.2.2. Gider Kalemlerine Etkileri

Enflasyon dönemlerinde gider kalemleri, ortaya çıktıkları tarihteki paranın satın alma gücüne göre gelir tablosunda sunulduklarından bu tabloda gerçek değerleri ile yer almamış olurlar. Çünkü, gelir tablosunun hazırlandığı tarihteki paranın satın alma gücü, giderin ortaya çıktığı tarihteki paranın satın alma gücünden daha düşüktür.

İşletmelerin en önemli gider kalemlerinden biri olan satılan malın maliyetinin enflasyondan etkilenme derecesi; stok devir hızına, stokların değerlendirilme aralığına ve genel üretim giderleri içindeki gider türlerinin özelliği vb. gibi hususlara bağlı olmaktadır⁶⁷. Stok devir hızı yükseldikçe, satılan malın maliyeti enflasyondan daha az etkilenir. Yine, değerlendirilme aralığı kısa tutuluyorsa etkilenme az olur. Çünkü, bu durumda, örneğin işçilik giderleri gibi giderlerdeki artışlar, maliyete doğrudan yansıtılabilmektedir. Genel üretim giderleri içinde amortisman gibi giderlerin payı fazla olduğunda, satılan malın maliyeti enflasyondan daha fazla etkilenir. Gerek amortisman giderlerinde gerekse diğer genel üretim giderlerinde ortaya çıkan düşük maliyetle değerlemeden dolayı satılan malın maliyeti, olması gerekenden az hesaplanır ve bunun sonucunda da dönem kârı olduğundan daha yüksek çıkar⁶⁸.

Araştırma ve geliştirme giderleri, pazarlama satış ve dağıtım giderleri ve genel yönetim giderlerinden oluşan faaliyet giderlerinin enflasyondan etkilenme derecesi, gider türünün özelliğine bağlı olarak değişir. Çünkü, bu giderlerin bir kısmı genel fiyat düzeyindeki değişimleri yakından takip ederken, bir kısmı da takip edememektedir. Örneğin; satış üzerinden ödenen primler ve reklam giderleri gibi giderler, fiyat hareketlerini yakından takip ederler ve enflasyondan fazla

⁶⁶ Çiftçi, "Enflasyonun Muhasebe Verileri...", s. 155.

⁶⁷ Kızıl, s. 19.

⁶⁸ Pekiner, s. 112; Akdoğan, **Enflasyon Muhasebesi**, s. 27.

etkilenmezler. Bu nedenle, bu giderlerin, fiyat hareketlerini yakından takip edemeyen amortismanlar ve personel ücretlerine oranla fiktif kâr oluşumuna etkileri daha az olur⁶⁹.

İşletmelerin diğer faaliyetlerinden olağan gider ve zararları ile finansman giderleri, genellikle ortaya çıktıkları dönemin fiyat hareketleri oranında değişime maruz kalarak enflasyondan etkilenirler.

Yukarıdaki gider türlerinin dışında kalan ve arızı nitelik taşıyan giderlerin enflasyondan etkilenme derecesi, giderin ortaya çıkma sebebine bağlı olarak değişmektedir. Örneğin; maddî duran varlık satış kârlarında olduğu gibi, maddi duran varlık satış zararları da, maddi duran varlığın tarihi maliyet muhasebesine göre hesaplanan net defter değerinden etkilenir.

1.7. KÂRIN ÖLÇÜMÜ, DEĞERLEME VE ÖZ KAYNAKLARIN KORUNMASI

Finansal tablolarda sunulan bilgilerin odak noktasından birisi de, işletmelerin faaliyetleri sonucunda elde ettikleri kâr veya zararlardır. İşletmelerin belli bir dönemdeki faaliyetlerine ilişkin başarılarının göstergesi ise kârdır. Kâr, kârın bileşenlerini de açıklayacak şekilde gelir tablosunda, dönem net kârı ya da zararı şeklinde tek bir kalem halinde de bilançoda sunulur.

Kâr, işletme sahiplerinin ve işletmeden daha fazla çıkar bekleyen yöneticilerin ve işçilerin temel güdüleme unsurudur. Çünkü, işletmelerin kârlılıklarındaki artışa bağlı olarak bu grupların gelirleri de artar⁷⁰. Kâr, işletmelerin güdüleme unsuru olduğu kadar işletme yöneticilerinin etkinlik ve yeterliliklerinin ölçülmesinde de iyi bir araçtır.

İşletme sahipleri ve işletme ile ilgili grupların işletme ile ilgili analiz ve değerlendirmelerini doğru olarak yapabilmeleri ve buna bağlı olarak da isabetli karar alabilmeleri için, kârın doğru bir biçimde ölçülmesi gerekir. Enflasyonun olmadığı ortamlarda kârın ölçümü konusunda problem olmamaktadır. Ancak, enflasyonun var olduğu dönemlerde önceki kısımlarda da anlatıldığı üzere kârın doğru olarak ölçümü pek mümkün olmamakta ve kârın ölçümü özellikle bu dönemlerde önem taşımaktadır.

Enflasyonist dönemlerde tarihi maliyet muhasebesine bağlı kalınarak hesaplanan kâr, gerçekte olması gerekenden yüksek çıkmaktadır. Bu dönemlerde

⁶⁹ Pekiner, s. 112; Akdoğan, *Enflasyon Muhasebesi*, s. 27.

⁷⁰ Erol Eren, "İşletmelerde Kâr Amacı ve Kârlılığın Ölçümü", *İstanbul Üniversitesi Muhasebe Enstitüsü Dergisi*, Yıl:3, Sayı: 8, Mayıs 1977 - II, s. 65.

yüksek çıkan bu kâr üzerinden işletmelerin kâr payı dağıtmaya ve vergi ödemeye devam etmeleri durumunda, işletmelerin öz kaynakları erimektedir. İşletmelerin öz kaynaklarının erimesi ise, enflasyonist dönemlerde işletmelerin öz kaynaklarının korunmasını gündeme getirmektedir. İşletmelerin öz kaynaklarının korunması ise, kârın doğru ölçümü ile mümkün olduğu gibi korunmak istenen öz kaynağın türü de kâr tutarını etkiler. Kârın doğru ölçülmesinde işletme varlıklarının, kaynaklarının, gelir ve giderlerinin değerlendirilmesi de önem arz etmektedir. Değerlemede kullanılan ölçü birimi ve değerlendirme yöntemine göre de, ölçülecek kârın tutarı farklılık gösterir. Özetle, ölçülen kârın tutarı aşağıdaki unsurlara bağlı olarak değişmektedir⁷¹.

- i) Korunmak istenen öz kaynakların türü,
- ii) Değerlemede kullanılan ölçü birimi,
- iii) Değerleme yöntemi.

Aşağıda öncelikle kârın tanımı, bileşenleri ve ölçümü üzerinde durulmuş, daha sonra ise kârın ölçümü ile yakın ilişkili olan değerlendirme ve öz kaynakların korunması konuları incelenmiştir.

1.7.1. Kârın Tanımı, Bileşenleri ve Ölçümü

Kâr, kişi veya kurumların dönem başındaki servetlerini dönem sonunda da aynen koruduktan sonra bir muhasebe dönemi boyunca tüketebilecekleri en yüksek tutar olarak tanımlanabilir⁷². Başka bir ifadeyle kâr, en basit şekilde işletmelerin gelir ve giderleri arasındaki olumlu fark olarak da tanımlanabilmektedir⁷³. Kâr gelir ve giderler arasındaki fark alınarak ölçülmekle birlikte, bu farkın ne zaman ölçüleceği yani kapsadığı dönem ve kârın bileşenleri olan gelir ve giderlerin kapsamı da kârın ölçülmesinde önem arz etmektedir.

İşletme kârı, genellikle bir takvim zamanı esas alınarak ölçülür. Bu şekilde ölçülen kâr dönem kârıdır. Dönem kârı, belirli bir takvim zamanında işletmelerin sağladıkları kâr olarak yıllık, altı aylık, aylık, haftalık veya günlük olarak hesaplanabilir. Kâr hangi dönem esas alınarak hesaplanmak isteniyorsa, kârın bileşenleri olan gelir ve giderlerin de aynı dönem esas alınarak saptanması gerekir⁷⁴.

⁷¹ Carrick A. Martin, "The Current Cost Of Quoted Long Term Liability: A Reply", **Accounting and Business Research**, Vol.: 15, No.: 58, Spring 1985, p. 92; Nalan Akdoğan, "Enflasyon Muhasebesi İle Gerçek Kârın Saptanması ve Fazla Vergi Ödenmesinin Önlenmesi", **Muhasebe Öğretim Üyeleri Bilim ve Dayanışma Vakfı Bülteni**, Sayı: 7, Temmuz 1997, s. 29.

⁷² K. Fred Skousen, Harold Q. Langenderfer and W. Steve Albrecht, **Accounting Principles And Applications**, 4. ed., Cincinnati Ohio: South Western Publishing Co.: 1993, p. 206.

⁷³ P. Bakker, **Inflation And Profit Control, How To Account For Inflation In Business**, Canada: Methuen Publishing, 1974, p. 1.

⁷⁴ Tamer Müftüoğlu, **İşletme İktisadı**, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 1989, s. 284.

Kârın bileşenleri olan gelir ve giderlerden birisi olan gelir, TMS - 4'de işletmelerin olağan faaliyetleri sonucunda sağladıkları ekonomik yararların brüt tutarı olarak tanımlanmıştır. TMS - 10'da da, dönem net kârı veya zararının olağan dışı kalemleri de kapsayacağı belirtilmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere işletmelerin olağan dışı faaliyetleri sonucu elde ettikleri kâr veya zararlar, gelir olarak kabul edilmemekte ancak kârın ölçülmesinde dikkate alınmaktadır.

IASC'nin hazırlamış olduğu "Finansal Tabloların Hazırlanması ve Sunulmasına İlişkin Çerçeve"de ise gelir, bir muhasebe dönemi boyunca varlık oluşumları veya girişimleri ya da borç azalışları nedeniyle öz kaynaklarda artış şeklinde sağlanan ekonomik yararlar olarak tanımlanmıştır (sermaye hareketleri hariç)⁷⁵. Görüldüğü gibi IASC, gelir kavramını işletme faaliyetlerinin tümünün sonuçlarını tek bir kalemde kapsayacak şekilde geniş kapsamlı olarak ele almıştır. Başka bir ifadeyle gelir, hem hasılatı hem de faaliyet dışı kârları kapsamaktadır⁷⁶.

IASC gider kavramını ise, bir muhasebe döneminde öz kaynaklarda azalışa yol açan varlık çıkışı veya azalışı ile borç oluşumu şeklindeki ekonomik yararlardaki azalış olarak tanımlamıştır⁷⁷. Bu tanımda gider kavramı, geniş kapsamlı olarak tanımlanmış olup işletmelerin sürekli yani olağan faaliyetlerinin sonucu kadar olağandışı zararlarını da kapsamaktadır⁷⁸.

Yukarıda da görüldüğü üzere IASC'ne göre kârın bileşenlerini gelir ve giderler oluşturmakta, bunların arasındaki fark da dönem kâr ya da zararını ifade etmektedir.

TMS'na göre ise dönem net kârı veya zararının, gelir tablosunun içeriğinde açıklanması gereken olağan faaliyet kârı veya zararı ile olağandışı kalemlerden oluştuğu belirtilmiştir. TMS - 4'e göre olağan faaliyet kârı veya zararı, mal ve hizmetlerin brüt tutarları ile diğer olağan gelir ve kârları içermektedir. Bunlarda, işletmelerin sürekli faaliyetleri sonucu elde ettikleri gelir ve giderleridir. Olağandışı kalemler ise TMS - 10'da, işletmelerin olağan faaliyetlerinden açıkça ayrı olan olaylar ve işlemlerinden doğan ve bu nedenle sık sık ve düzenli olarak ortaya

⁷⁵ AICPA Professional Standarts, Volume 2, Commerce Clearing House. Inc. 1990, AC. 9000A par...70(a) s.11.076'dan Saim Öncü, "Kârın Ölçülmesi ve Raporlanması İle İlgili Standartlar", Yayını Hazırlayan: H. Erdin Gündüz, Kerim Banar ve Vedat Ekeril, **21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Muhasebe Eğitimi ve Muhasebe Uygulamalarının Değerlendirilmesi, Türkiye XVI. Muhasebe Eğitimi Sempozyumu**, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları No.: 119, 1997, s. 141.

⁷⁶ AICPA Professional Standarts, Volume 2, Commerce Clearing House. Inc. 1990, AC. 9000A par...70(a) s.11.077'dan Öncü, s. 141.

⁷⁷ AICPA Professional Standarts, Volume 2, Commerce Clearing House. Inc. 1990, AC. 9000A par...70(b) s.11.076'dan Öncü, s. 141.

⁷⁸ Öncü, s. 141.

çıkımları beklenmeyen gelir ve giderleri olarak ifade edilmiştir⁷⁹. TDMS'nde de, TMS'de olduğu gibi olağandışı faaliyetlerden elde edilen kâr veya zararların olağan faaliyetler sonucu sağlanan kâr veya zararlardan ayrı olarak sunulması gerektiği belirtilmiştir. TMS'na göre dönem kârının bileşenleri aşağıdaki gibi olmaktadır.

- i) İşletmelerin sürekli faaliyetlerinden sağlanan gelirler,
- ii) İşletmelerin sürekli faaliyetleriyle ilgili giderler,
- iii) İşletmelerin sürekli olmayan faaliyetleri ile ilgili faaliyet dışı kârlar,
- iv) İşletmelerin sürekli olmayan faaliyetleri ile ilgili faaliyet dışı zararlar.

TMS ve IASC'ne göre, kârın bileşenleri farklı şekilde ele alınmış olmakla birlikte sonuçta ölçülen kâr veya zararın tutarı aynı olmaktadır. Bu ayırımın önemi, işletmeler ile ilgili olarak yapılacak değerlendirmelerde ortaya çıkmaktadır. Buraya kadar yapılan açıklamalarda kâr kavramı, işletmelerin belli bir dönemde elde ettikleri olağandışı kâr veya zararları da kapsayacak şekilde tüm gelir ve giderleri arasındaki olumlu fark olan dönem kârı anlamında kullanılmıştır.

Kâr, basit bir şekilde gelir ve giderler arasındaki fark olarak tanımlanmakla birlikte bu farkın nasıl ölçüleceği konusunda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar; bilanço (öz kaynak) yaklaşımı ve gelir (gelir ve giderlerin eşleştirilmesi) yaklaşımıdır.

Bilanço yaklaşımına göre kâr, işletmelerden çekilen ve işletmelere konan değerler hariç olmak üzere belirli bir dönemde işletmelerin dönem sonu ve dönem başı öz kaynakları arasındaki olumlu fark olarak tanımlanmaktadır. Bu yaklaşıma göre kâr aşağıdaki formül kullanılarak ölçülebilir.

$$\text{Kâr} = \text{Dönem Sonu Öz Kaynaklar} - \text{Dönem Başı Öz Kaynaklar} + \text{İşletmeden Çekilen Değerler} - \text{İşletmeye İlave Olunan Değerler}$$

Bilanço yaklaşımında amaç, işletmelerin öz kaynaklarının devamlılığının sağlanmasıdır. Ancak, burada hangi öz kaynağın korunacağı konusunda öz kaynakların korunması kısmında inceleneceği üzere farklı görüşler vardır. Dolayısıyla, bu yaklaşımda, öz kaynakların korunması kavramına bakış açısına göre ölçülen kâr tutarının büyüklüğü de farklı olmaktadır⁸⁰.

Bilanço yaklaşımına göre kârın tanımında da görüldüğü gibi bu yaklaşımda kâr, bilançodaki varlık ve kaynaklardaki değişimlerden hareket edilerek

⁷⁹ Türkiye Muhasebe Standartları 1997, Ankara: Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği Yayın No.: 32, Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu Seri No.: 1, 1997, ss. 58,129.

⁸⁰ Akdoğan, "Enflasyon Muhasebesi İle Gerçek...", s. 28.

tanımlanmaktadır. Bu yaklaşıma göre ölçülen kâr dönem içinde dağıtılan kâr payına eşit veya daha fazla ise, işletmelerin dönem başındaki durumları dönem sonunda da korunmuş olmaktadır⁸¹.

Kârın bilanço yaklaşımıyla ölçülebilmesi için, işletmelerin tüm varlık ve borçlarının değerlerinin bilinmesi gerekir. Bilanço yaklaşımı yoluyla kârın ölçülmesinde bilanço, işletmelerin finansal durumlarını ve faaliyet sonuçlarını gösteren tek ana tablo özelliği kazanır⁸².

Gelir yaklaşımına göre ise kâr, belirli bir dönemde sağlanan gelirler ile giderler arasındaki olumlu fark olarak tanımlanmaktadır⁸³. Bu yaklaşımda kâr aşağıdaki formül kullanılarak ölçülür.

$$\text{Kâr} = \text{Gelirler} - \text{Giderler}$$

Gelir yaklaşımına göre kârın ölçülmesinde, işletmelerin gelir ve gider akımları dikkate alınmakta ve dolayısıyla gelir ve giderlerin doğuşu ile ilgili ilkeler önem kazanmaktadır. Yani kâr, tahsil edilen gelirler ile ödemesi yapılan giderler arasındaki fark mıdır? Yoksa tahsil ve ödeme olayına bakılmaksızın gelirin ve giderin tahakkuk etmiş olması yeterli midir? Tahakkuk veya nakit esasına göre ölçülecek kâr tutarı farklı olmaktadır⁸⁴.

Bilanço yaklaşımına göre kârın ölçülmesi, öz kaynakların korunması ve örneğin ülkemizde GVK'nun 38. maddesinde de belirtildiği gibi vergi idaresi açısından yeterli olabilir. Ancak, işletme sahip veya sahipleri açısından işletme öz kaynaklarında artış veya azalış ortaya çıkaran işlemlerin nitelikleri büyük önem taşımaktadır. Örneğin; dönem kârının önceki dönem kârına göre 200.000.000 TL. artarak 350.000.000 TL.'na yükselmesi, ilk planda işletmenin başarılı bir dönem geçirdiği şeklinde değerlendirilebilir. Fakat, söz konusu kârın 100.000.000 TL.'lık kısmının bina satışından kaynaklanan maddi duran varlık satış kârı olduğu bilirse, o zaman aynı yorum yapılamayacaktır. Çünkü, kârın büyük bir kısmı işletmenin asıl faaliyet konusu dışındaki bir işlemten kaynaklanmıştır. Bundan dolayı, kârın bilanço yaklaşımı yoluyla ölçülmesi halinde işletmelerin kârlarına bakılarak işletme ile ilgili

⁸¹ Nalan Akdoğan ve Hamdi Aydın, **Muhasebe Teorileri**, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayın No.: 98, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayın No.: 44, 1987, ss. 415-416.

⁸² Yılmaz Benligray ve Nurten Erdoğan, **Muhasebe Uygulamaları**, 2. bs., Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No.: 891, Açık Öğretim Fakültesi Yayınları No.: 478, Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi Ders Kitapları Yayın No.: 8, 1996, s. 13.

⁸³ Akdoğan ve Hamdi Aydın, s. 418.

⁸⁴ Akdoğan ve Hamdi Aydın, s. 418.

değerlendirmeler yapılması mümkün olmamaktadır. Bu açıdan, gelir yaklaşımı yoluyla kârın ölçülmesi daha yararlı olmaktadır⁸⁵.

Gelir yaklaşımında, gerçekleşen gelir ile bu geliri sağlamak için katlanılan giderler gelir tablosunda sunulur. Bu yaklaşıma göre bilançonun aktifinde yer alan varlıklar, gelecekte gider haline dönüşecek olan maliyetlerdir. Bu nedenle, bu yaklaşımda gelir tablosu bilançoya nazaran üstünlük göstermektedir⁸⁶.

Kârın ölçülmesinde genel olarak muhasebecilerin benimsedikleri yaklaşım gelir yaklaşımıdır. Fakat, bu yaklaşım, enflasyonist ortamlarda öz kaynakların korunması için uygun bir yaklaşım değildir. Bu nedenle, enflasyon dönemlerinde kârın bilanço yaklaşımı ile ölçülmesi, işletmelerin kârlarına dayalı olarak yapılan analizler ve değerlendirmeler içinde bilanço ile birlikte kârın bileşenlerini yani sebeplerini açıklayan gelir tablosunun birlikte sunulması uygun olacaktır.

1.7.2. Değerlemenin Tanımı, Önemi ve Türleri

Kârın ölçümü, değerlendirme süreci üzerine kuruludur⁸⁷. Değerleme, işletmelerin finansal durumlarını ve faaliyet sonuçlarını etkileyen önemli bir konudur. Gerek bilanço yaklaşımında varlık ve kaynakların değerleri saptanırken gerekse gelir yaklaşımında gelir ve gider akımlarının belirlenmesinde faydası tükenen mal ve hizmetlerin değeri hesaplanırken, kullanılan değerlendirme seçeneğine göre farklı büyüklükte kâr rakamına ulaşılabilmektedir⁸⁸. İşletmelerin herhangi bir varlık, kaynak, gelir ve gider kalemlerine uygulanacak değerlendirme seçeneğine göre işletmelerin farklı içerikte finansal tabloları elde edilebilir. Dolayısıyla, finansal tablo kullanıcıları da, işletmeler hakkında farklı bilgilere ulaşmış olmakta ve farklı yorumlar yapabilmektedir⁸⁹.

Değerleme işlemi, iktisadi bir varlığa değer biçme gibi subjektif bir kavramdır. Değerleme, işletmelerin belli bir tarihteki varlık ve kaynaklarının değerlerinin para birimi ile ifade edilmesi işlemidir⁹⁰. Değerleme işletmelerin varlık, kaynak, gelir ve giderlerine parasal bir değer tayin edilmesi olayı olarak da tanımlanabilir⁹¹.

⁸⁵ Orhan Sevilengül, *Genel Muhasebe, Tekdüzen Hesap Sistemi ile Uyumlu*, 3. bs., Ankara: 1994, s. 523.

⁸⁶ Benligray ve Nurten Erdoğan, s. 14.

⁸⁷ Joel S. Demski and David E. M. Sappington, "Fully Revealing Income Measurement", *The Accounting Review*, Vol.: 65, No.: 2, April 1990, p. 364.

⁸⁸ Akdoğan ve Hamdi Aydın, s. 418.

⁸⁹ Gürsel Özkan, "Değerleme Yöntemleri", *Mali Hukuk Dergisi*, Sayı: 57, Mayıs - Haziran 1995, s. 7.

⁹⁰ Ümit Ataman, *Muhasebede Dönemsonu İşlemleri*, Maliye ve Gümrük Bakanlığı Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'nde Yer Alan Tekdüzen Hesap Planına Göre Düzenlenmiş 8. bs., İstanbul: Marmara Üniversitesi Nihat Sayar Eğitim Vakfı Yayınları No.: 491/724, 1994, s. 17.

⁹¹ Özkan, s. 7.

Değerleme işlemi, iki farklı noktayı içerir. Bunlardan birincisi değerlendirme yöntemi, diğeri ise değer ifade edildiği ölçü birimidir⁹². Ekonomistler ve muhasebeciler, kârın işletmelerin performansının ölçülmesinde en önemli ölçü yöntemi ve aynı zamanda bir kontrol aracı olduğunu kabul etmektedir. Bununla birlikte, halen kârın ölçülmesinde hangi değerlendirme yönteminin kullanılacağı konusunda aralarında bir fikir birliği yoktur⁹³. Gerek ülkelerin ekonomik ve finansal yapılarındaki değişimler gerekse işletme ve işletmelerin faaliyet gösterdikleri sektörlerin özellikleri, işletmeler tarafından farklı değerlendirme yöntemlerinin araştırılmasına neden olmuştur. Uygulamada çeşitli değerlendirme yöntemlerinin önerildiği ve uygulandığı görülmektedir. Önerilen ve uygulanan değerlendirme yöntemlerinin hepsinin de amacı, işletmelerin hesap dönemleri boyunca ortaya çıkan gelir ve giderlerinin doğru saptanarak kârın sağlıklı ölçümüdür⁹⁴.

Teori ve uygulamada farklı değerlendirme yöntemleri var olmakla birlikte konumuz açısından değerlendirme yöntemleri, aşağıdaki gibi iki sınıf altında toplanabilir. Bunlar⁹⁵;

- i) Tarihi maliyet ile değerlendirme yöntemi ve
- ii) Cari değer (cari maliyet) ile değerlendirme yöntemidir.

Maliyet, satın alınan mal ve hizmetler için elden çıkarılacak kaynakların para cinsinden ifadesidir⁹⁶. İşletmeler tarafından elde edilen varlıkların ve hizmetlerin muhasebeleştirilmesinde bunların elde etme maliyetlerinin esas alınması nedeniyle bu maliyet, enflasyon dönemlerinde kısa sürede tarihi maliyet haline gelmektedir. Tarihi maliyet ise, varlıkların işletmeye girdikleri tarihteki katlanılmış, onlara yüklenilmiş olan maliyet olarak tanımlanabilir. Bir aktifin tarihi maliyeti, aktifin elde edildiği tarihteki değişim fiyatıdır. Değişim fiyatı ise, işletmelerin satın alma işlemi sırasında satıcıya aktif için ödemeleri gereken para tutarıdır. Bir borcun tarihi maliyeti, borcun ortaya çıktığı işlem sırasındaki değişim fiyatıdır. Borcun nakden kredi alma veya müşterilerden peşin tahsilat yapma şeklindeki değişim fiyatı, borçlanılan kişi veya kurumdan işletmelerin yaptıkları tarihi tahsilata eşittir⁹⁷.

⁹² Stanley C. V. Salvary, "On Financial Accounting Measurement: A Reconsideration Of SFAC 5 By The FASB Is Needed", **Journal of Applied Business Research**, Vol.: 13, Iss.: 3, Summer 1997, pp. 89-103; Akdoğan ve Hamdi Aydın, ss. 444-445; Öksüz, "TMS - 2...",

⁹³ John Kelly and James O'Conner, "Is Profit More Important Than Cashflow?", **Management Accounting**, Vol.: 75, Iss.: 6, Jun 1997, p. 28.

⁹⁴ Alparslan Peker, **Enflasyon...**, s. 58.

⁹⁵ Ian Fraser and Marc Quinn, "The Balance Tilts: Current Value Is Gaining Support", Say Ian Fraser and Marc Quinn, **Financial Times**, May 1997, pp. 31-32.

⁹⁶ Muzaffer Civelek, **Maliyet Muhasebesi Sorunlar, Sorular, Cevaplar**, İstanbul: Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları No.: 10, 1998, s. 10.

⁹⁷ Özkan, s. 8.

Günümüzün muhasebe uygulamaları, genellikle tarihi maliyet muhasebesi ilkelerine dayanmaktadır. Tarihi maliyet muhasebesinde, aktifler tarihi maliyet ile muhasebeleştirilmekte ve aktif işletmede kaldığı sürece maliyetinin değişmeyeceği kabul edilmektedir. Ancak, genel fiyat düzeyinde önemli artışların olduğu enflasyon dönemlerinde bir önceki yılın maliyet rakamları bile cari maliyet rakamları ile karşılaştırılmaz duruma gelir. Buda, tarihi maliyet muhasebesine göre hazırlanan finansal tabloların kullanılamaz bir tablo olduğunu göstermektedir. Finansal tablo kullanıcıları, değişen fiyat düzeyleri ve piyasa koşullarına göre işletmelerin en son durumlarını görmek isteyebilirler. Başka bir ifadeyle, finansal tablo kullanıcıları, işletmelerin varlık ve kaynaklarının tarihi maliyetlerine ilave olarak bunların bilanço günündeki değişim fiyatlarına veya bedellerine de gereksinim duyabilirler. Böyle bir ihtiyacın karşılanması için, finansal tablo kalemlerinin cari değerle değerlendirilmesinin yapılması gerekir.

Cari değer, aynı varlığı veya bu varlığın benzerini elde edebilmek için bugün ödenmesi gereken değişim fiyatı olarak tanımlanabilir⁹⁸. Cari değer, aynı zamanda makul değer (*fair value*) olarak da ifade edilmektedir⁹⁹. Cari değer terimi, farklı değerlendirme kavramlarını içeren genel bir terimdir. Cari değer ile yenileme (ikame) maliyeti, net nakit (net gerçekleştirilebilir) değeri ve net bugünkü (şimdiki) değer gibi farklı değerlendirme kavramları ifade edilmektedir¹⁰⁰.

Yenileme maliyeti, bilançonun düzenlendiği tarihte sahip olunan varlıkla aynı yaşta, aynı verimdeki benzer varlıkların veya benzer üretim veya hizmet sunabilen ya da benzer kâr edebilme yeteneğine sahip olan varlıkların edinilmesi için katlanılacak olan maliyetlere eşit bir tutardır¹⁰¹. Yenileme maliyeti, bir varlığın kayıtlı (*entry*) yani muhasebe değeri olup; kayıtlı değer, bir varlığın şimdiki koşullarındaki bir varlığı elde etmek için ödenmek zorunda olan bedeldir¹⁰². Bu değer, işletmelerin işleyen bir birim oldukları varsayımı ve varlıkların dönemsel olarak yerine konması ile uyumlu bir değerdir. Yenileme maliyeti, varlığın satın alma veya yeniden üretme

⁹⁸ Umit Gücenme, **Mali Tablolar Analizi**, İstanbul: Marmara Kitabevi Yayınları, 1996, s. 65.

⁹⁹ Simon Archer, "The ASB's Exposure Draft Statement Of Principles: A Comment", **Accounting and Business Research**, Vol.: 27, Iss.: 3, Summer 1997, pp. 229-241.

¹⁰⁰ Loren A. Nikolia and John D. Bazley, **Intermediate Accounting**, 5. ed., Boston: PNS – Kent Publishing Co., 1991, p. 1352; Thomas R. Dykman and et. al., **Intermediate Accounting**, Vol: 2, Revised ed, Boston: Homevood II, Irwin, 1992, p. 1434; Glenn A. Welsch and Daniel G. Short, **Fundamentals of Financial Accounting**, 5. ed., Homewood: Richard D. Irwin, Inc. 1987. p. 867; Gücenme, s. 65; TMS 1997, s. 24; Adrew W. Stark, "The Impact Of Irreversibility, Uncertainty And Timing Options On Deprival Valuations And The Detection Of Monopoly Profits", **Accounting and Business Research**, Vol.: 28, Iss.: 1, Winter 1997, p. 42; Stewart Jones and Kerry Love, "Recent Evidence On Australian Current Value Accounting Practices: Is the Phoenix Rising From The Ashes?", **Accounting and Business Research**, Vol.: 25, No.: 100, Autumn 1995, p. 267.

¹⁰¹ **Türkiye Muhasebe Standartları 1997**, s. 24.

¹⁰² Leroy F. Imdieke and Ralph E. Smith, **Financial Accounting**, 2. ed., New York: John Wiley & Sons, Inc., 1991, p. 737.

maliyeti olabilir¹⁰³. Bu maliyet, varlığın ömrünün sonunda yerine yenisinin alınacağı zamandaki değeri olmayıp bilançonun düzenlendiği tarihteki değeridir¹⁰⁴.

Net nakit değeri, cari piyasa koşullarında varlıkların kolaylıkla elden çıkarılabilecekleri varsayımı altında bu varlıkların satılmaları durumunda elde edilecek nakit miktarıdır¹⁰⁵. Bu değer, varlığın çıkış (exit) değeri olup; çıkış değeri, varlığın satılması halinde satış değeri ile hurda değeri arasındaki farktır¹⁰⁶. Eğer işletme cari değerini tahmin etmek istediği varlığını satmayı planlıyorsa, bu durumda çıkış değeri cari değeri en iyi temsil eden değer olur¹⁰⁷.

Net bugünkü değer, varlığın kullanılması ile elde edileceği tahmin edilen toplam nakit girişlerinin bugünkü değeridir¹⁰⁸. Bu değer, varlığın gelecekte sağlayacağı nakit girişlerinin uygun bir faiz oranı ile iskonto edilmesi yoluyla hesaplanır¹⁰⁹. Teorik olarak çekici görünmesine rağmen bu değer, bir çok varlık için makul bir şekilde tahmini mümkün olamamaktadır. Bunun nedeni ise, kullanımının pratik olmamasıdır. Varlıkların gelecekte sağlayacakları nakit girişlerindeki belirsizlikler, varlıklar arasındaki etkileşim ve uygun iskonto oranının belirlenmesi ihtiyacı çoğu durumlarda bu değer tahminini güçleştirmektedir¹¹⁰.

Cari değer yukarıda belirtildiği gibi üç farklı anlamda ele alınması, uygulamada karışıklığa yol açmaktadır. Ancak, genellikle cari değeri belirlenecek varlık eğer kullanılmış bir varlık ise cari değer, öncelikle yenileme maliyeti olmaktadır. Yenileme maliyeti tespit edilemediği takdirde cari değer, net nakit değeri veya net bugünkü değerden büyük olanıdır¹¹¹. Bu konuda TMS – 2’de, cari değer yenileme maliyeti veya yenileme maliyetinden daha küçük olmak kaydıyla net nakit değeri veya net bugünkü değer olacağı ifade edilmiştir¹¹².

Yukarıda ifade edilen değerlendirme yöntemleri sonucu elde edilen kâr rakamı farklı olacaktır. Çünkü, tarihi maliyet muhasebesinde kâr, gerçekleşmiş gelirler ile elde etme maliyetleri üzerinden değerlendirilen tarihi maliyetli girdilerin tükenmiş, harcanmış tutarları arasındaki fark olarak hesaplanmaktadır. Oysa, cari değer ile değerlendirme yönteminde kâr, genellikle gerçekleşmiş gelirler ile kullanılan varlıkların

¹⁰³ Dykman and et. al., p. 1434.

¹⁰⁴ Özkan, s. 10.

¹⁰⁵ **Türkiye Muhasebe Standartları 1997**, s. 24.

¹⁰⁶ Imdieke and Ralph E. Smith, p. 737

¹⁰⁷ Dykman and et. al., p. 1434.

¹⁰⁸ **Türkiye Muhasebe Standartları 1997**, s. 24.

¹⁰⁹ Welsch and Daniel G. Short, p. 867.

¹¹⁰ Dykman and et. al., p. 1434.

¹¹¹ Stark, pp. 40-52.

¹¹² **Türkiye Muhasebe Standartları 1997**, s. 24.

yenileme maliyetlerindeki artışlarla düzeltilmiş girdi maliyetlerinin gidere dönüşmüş tutarları arasındaki farktır¹¹³.

Değerlemede, değer ifade edildiği ölçü birimi olarak iki tür ölçü biriminden bahsedilebilir. Birincisi varlık, kaynak, gelir ve gider kalemlerinin ifadesinde ortak ölçü birimi olarak kullanılan para biriminin nominal değeri, ikincisi ise paranın satın alma gücündeki değişikliklerin dikkate alındığı ölçü birimidir¹¹⁴.

Varlık, kaynak, gelir ve giderlerin ifadesinde kullanılan nominal değer, bu kalemlerin ortaya çıktıkları para birimi ile gösterildikleri orijinal değerleridir. Tarihi maliyet muhasebesi, paranın satın alma gücündeki değişikliği dikkate almadığından para biriminin değerinin sabit olduğunu varsayar. Tarihi maliyet muhasebesine göre düzenlenen finansal tablolarda varlık, kaynak, gelir ve giderler orijinal ölçü olan bu nominal değer üzerinden gösterilirler. Oysa, genel fiyat düzeyinde değişiklik olduğu zamanlarda, paranın satın alma gücünün ortak ölçü birimi olarak esas alınması ve finansal tablo kalemlerinin bu ölçü birimine göre ifade edilmesi daha doğru bir yaklaşım olmaktadır.

1.7.3. Öz Kaynakların Korunması

Muhasebenin en önemli amaçlarından biri olan kârın doğru bir şekilde ölçülmesi, daha öncede ifade edildiği gibi değerlemede kullanılan ölçü birimi ve değerlendirme yöntemleri kadar öz kaynakların korunması konusu ile de yakından ilişkilidir. Kârın ölçülmesi ile ilgili iki yaklaşımdan biri olan bilanço yaklaşımı ile kârın ölçülmesinde amaç, işletme öz kaynaklarının korunmasıdır. Bundan dolayı, bu yaklaşımda öz kaynakların korunması amacıyla kârın doğru bir biçimde ölçülmesi önem arz etmektedir. Öz kaynakların korunmasında kârın doğru bir şekilde ölçülmesi kadar, ölçümü yapılan kârın işletmelerin gerçek kârlarını göstermesi açısından da öz kaynakların korunmasının büyük önemi vardır.

Temel amaçları kâr elde etmek olan işletme sahip veya sahipleri, en azından uzun bir süre işletmeye sağlamış oldukları öz kaynakların başlangıçtaki satın alma gücünün veya kaynakların yatırıldığı varlıkların üretim güçlerinin korunmasını isterler. Gerek yatırılan kaynağın satın alma gücünün korunması gerekse kaynakların yatırıldığı varlıkların üretim güçlerinin korunması, enflasyon dönemlerinde öz kaynakların korunması konusunu gündeme getirmektedir.

¹¹³ Akdoğan, "Enflasyon Muhasebesi İle Gerçek ...", s. 28.

¹¹⁴ Akdoğan, "Enflasyon Muhasebesi İle Gerçek...", s. 29; Öksüz, "TMS - 2...".

İşletmelerin öz kaynaklarının korunması konusuna, korunan kaynağın özelliğine göre üç farklı açıdan bakılabilmektedir. Bunlar¹¹⁵;

- i) Öz kaynakların nominal olarak korunması,
- ii) Öz kaynakların satın alma gücünün korunması ve
- iii) Öz kaynakların üretim gücünün korunmasıdır.

Öz kaynakların korunması deyince, işletmelerde tüketilen üretim faktörlerinin işletmelerin kendi üretim güçleri ile karşılanması anlaşılmalıdır. Bu nedenle, öz kaynakların korunması, işletme içi kaynaklarla veya işletme içinden sağlanan kaynaklarla karşılanması gereken bir aktif korunma şeklinde dikkate alınır. Aksi halde, öz kaynakların korunması, dışarıdan işletmeye kaynak aktarılması yoluyla sağlanacak korunma değildir¹¹⁶.

Tarihi maliyet muhasebesi anlayışında, öz kaynakların nominal olarak korunması görüşü benimsenmiştir. Enflasyonun olmadığı ortamlarda öz kaynakların nominal olarak korunması yeterli görülebilir. Ancak, öz kaynakların nominal olarak korunması, enflasyonun var olduğu ekonomilerde yeterli görülmemektedir. Çünkü, bu dönemlerde işletmeleri tehdit eden tehlike, işletmede üretim süreci için gerekli olan üretici güçlerin gerek miktar gerekse satın alma gücü yönünden işletmeyi terk etmekte olmasıdır. Bunun sonucunda da, işletmeler iktisadi ve finansal güçlerini yitirerek kendi varlıklarını koruyamama tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Bundan dolayı, enflasyonist dönemlerde işletmeler için önemli olan sorunlardan biri de, işletmelerin iktisadi ve finansal güçlerinin korunması olmaktadır¹¹⁷.

Enflasyonist dönemlerde öz kaynakların nominal olarak korunması esas alındığında ölçülen kâr, enflasyonun neden olduğu fiktif kârlar nedeniyle çok yüksek çıkmaktadır. Bu kâr üzerinden işletmelerin kâr payı dağıtmaya ve vergi ödemeye devam etmeleri, işletmelerin hem üretim güçlerini hem de satın alma güçlerini tehlikeye düşürmektedir. Çünkü, bu dönemlerde ölçülen kâr üzerinden dağıtılan kâr payı ve ödenen vergiler, işletmelerin gerçek dağıtabilecekleri kâr payı veya ödeyebilecekleri vergi değildir. Gerçekte dağıtılan veya ödenen değerler, işletmelerin öz kaynaklarıdır.

İşletmelerin korunması ile ilgili politikaların amacı, yukarıda açıklandığı gibi işletmeleri tehdit eden enflasyonist baskıları göz önünde tutup bunların işletme

¹¹⁵ Lanny Chasteen, "A Taxonomy Of Price Change Models", *The Accounting Review*, Vol.: LIX, No.: 3, July 1984, p. 516.

¹¹⁶ Ersin Güredin, "Enflasyon ve İşletmelerin Korunması", *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 1, Nisan 1975, s. 46.

¹¹⁷ Güredin, s. 46.

bünyesinde doğuracağı olumsuz etkileri engellemek ve kontrol altında bulundurmaktır. Bundan dolayı, enflasyonist dönemlerde öz kaynakların nominal olarak korunması yeterli görülmemekte, satın alma gücü ve üretim gücü açısından korunması ön plana çıkmaktadır¹¹⁸.

Günümüzde, işletmelerin öz kaynaklarının üretim gücü açısından korunmasının sağlanması pek mümkün olmamaktadır. Çünkü, işletmelerin kullandıkları varlıkların cari maliyetlerinin tespiti mümkün olmadığı gibi, bu maliyet çoğu zaman subjektif kararlara dayanmaktadır. Böyle olmakla birlikte, enflasyonist ortamlarda işletmelerin öz kaynaklarının satın alma gücü açısından korunması konusunun daha iyi anlaşılması için öz kaynaklarının korunması amacıyla geliştirilen görüşlerin her biri aşağıda ayrı ayrı ele alınarak incelenmiştir.

1.7.3.1. Öz Kaynakların Nominal Olarak Korunması

Muhasebe literatüründe nominalist görüş olarak adlandırılan ve öz kaynakların nominal olarak korunmasını savunan görüş, işletmelerin dönem başındaki öz kaynaklarının dönem sonunda da nominal yani nakdi miktar olarak korunması gerektiğini savunmaktadır. Statik bilanço teorisyenleri tarafından savunulan bu görüş, para değerinin istikrarını koruduğu varsayımına dayanır. Statik bilanço teorisine göre fiktif kâr diye bir kavram yoktur. Dolayısıyla, muhasebenin temel görevi, bilançodaki hesapların tutarını nominal olarak tespit etmek ve izlemektir¹¹⁹.

Para değerinin istikrarını koruduğunu savunan bu görüşte kâr, işletmelere yatırılan ve işletmelerden çekilen değerlerle ilgili düzeltmeler yapıldıktan sonra nominal olarak belirtilen dönem sonu öz kaynakları ile dönem başı öz kaynakları arasındaki olumlu fark olarak tanımlanmaktadır. Öz kaynakların nominal olarak korunması görüşünün savunucularına göre öz kaynak, işletme sahip veya sahipleri tarafından işletmelere sermaye olarak konulan varlıkların öz kaynak olarak konuldukları zamandaki değerleri ile dağıtılmayan kârlardan oluşur¹²⁰.

Öz kaynakların nominal olarak korunmasını savunan bu görüşte kârın ölçümünde, ölçü birimi olarak paranın nominal değeri esas alınmakla birlikte cari gelirlerle karşılaştırılacak maliyetlerin tespitinde kullanılacak değerlendirme yöntemi farklı olabilmektedir. Kullanılacak değerlendirme yöntemi, tarihi maliyet veya cari değer ile değerlendirme yöntemlerinden birisi olabilir. Ancak, hangi değerlendirme yöntemi

¹¹⁸ Güredin, s. 47.

¹¹⁹ Erdoğan Arslan, "Enflasyon Muhasebesinin Neresindeyiz?", *Yaklaşım Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 52 Nisan 1997, s. 38.

¹²⁰ Akdoğan ve Hamdi Aydın, s. 488.

kullanılırsa kullanılsın uzun dönemde işletmelerin korunması gereken öz kaynaklarının nominal değeri değişmemektedir. Çünkü, değerlendirme yöntemlerinden herhangi birine göre hesaplanan kâr, kısa dönemde farklı olmakla birlikte, uzun dönemde aynı olmaktadır. Bunun nedeni, değerlemede cari değerlerin esas alınması durumunda öz kaynaklarda ortaya çıkacak artışların kâr olarak kabul edilmesidir¹²¹.

Öz kaynakların nominal olarak korunmasının amaçlanması ve kârın bu doğrultuda ölçülmesi, kolay bir uygulamadır. Ayrıca, öz kaynakların nominal olarak korunması, finansal tablo kullanıcıları tarafından da kolay anlaşılmaktadır. Söz konusu üstünlükleri olan öz kaynakların nominal olarak korunması görüşünün, paranın satın alma gücündeki değişiklikleri dikkate almaması ve işletmelerin üretim güçlerinin korunması için kârdan hiçbir indirim yapılmaması gibi sakıncalı tarafları vardır¹²².

Tarihi maliyet muhasebesi uygulamalarında ve Türk vergi mevzuatında, tarihi maliyetle değerlendirme yönteminden hareketle öz kaynakların nominal olarak korunması amaçlanmaktadır. Böylece, bir işletmenin gerek üretim yeteneğinin gerekse satın alma gücünün, öz kaynakların nominal değerinin dönemden döneme aynı kalmasıyla korunabileceği kabul edilmiş olmaktadır.

1.7.3.2. Öz Kaynakların Satın Alma Gücünün Korunması

Enflasyonist dönemlerde paranın değerinin değişmediğini kabul eden nominalist görüşün geçerliliği kaybolmaktadır. Bu dönemlerde, paranın satın alma gücündeki azalmadan dolayı ölçü birimi olarak kullanılan para biriminin nominal değeri, farklı zamanlarda değişik bir iktisadi anlam taşımaktadır. Bu nedenle, işletme öz kaynaklarının korunmasını gerçek anlamda sağlayacak bir ölçünün geliştirilmesi gerekli olmuş ve öz kaynakların satın alma gücü açısından korunması görüşü önem kazanmıştır¹²³.

İşletme sahip veya sahipleri, öz kaynakların nominal olarak korunmasından daha ziyade işletmeye yatırdıkları öz kaynakların satın alma gücüyle ilgilendirir ve yatırılan kaynağın en azından satın alma gücünü korumasını arzu ederler. Başka bir ifadeyle, işletme sahip veya sahipleri, işletmeye başlangıçta yatırılan öz kaynakların daha sonradan da en azında aynı tüketimi sağlamasının mümkün olup olmadığı ile ilgilendirir¹²⁴.

¹²¹ Akdoğan ve Hamdi Aydın, ss. 488-489.

¹²² Akdoğan ve Hamdi Aydın, s. 489.

¹²³ Güredin, s. 50.

¹²⁴ Arthur Hindmarch and Mary Simpson, *Financial Accounting: An Introduction*, London: Macmillan Education Ltd., 1991, p. 301.

Enflasyon dönemlerinde finansal tablo kullanıcıları, öz kaynakların nominal olarak korunmasından hareketle finansal tabloların hazırlanması ve kârın bu doğrultuda ölçülmesi durumunda öz kaynakların satın alma gücünün korunmuş olabileceğine inanmazlar¹²⁵. Çünkü, enflasyon dönemlerinde paranın satın alma gücündeki değişiklikler dikkate alınmadan hesaplanan kâr rakamı, işletmelerin gerçek kârlarını göstermemekte, düşük maliyetle değerlemeden dolayı şişirilmiş olmaktadır. Kâr olarak raporlanan tutarın bir kısmı, işletmelerin öz kaynaklarının karşılığı olabilmektedir¹²⁶. Buna bağlı olarak da, işletme ile ilgili değerlendirmelerde kullanılan öz kaynakların kârlılığı, öz kaynakların nominal olarak korunmasından hareketle hesaplandığında öz kaynakların satın alma gücünün korunmasına göre hesaplanan kârlılık oranından daha yüksek çıkmaktadır¹²⁷.

Öz kaynakların satın alma gücü açısından korunması görüşü, işletmelerin dönem başındaki öz kaynaklarının satın alma gücünün dönem sonunda da aynen korunması gerektiğini savunmaktadır. Bu görüşün amacı, paranın satın alma gücünde ortaya çıkan değişikliklerin yıl sonu hesaplarına yansıtılarak işletmelerin içinde bulunulan zamana göre gerçek durumlarının tespit edilmesidir. Bu görüşte dönem sonu öz kaynakların satın alma gücü, dönem başı öz kaynakların satın alma gücüne eşit olduğu takdirde öz kaynakların satın alma gücü korunmuş olmaktadır¹²⁸.

Öz kaynakların satın alma gücünün korunması görüşü, dinamik bilanço teorisyenleri tarafından savunulan bir görüştür. Enflasyon ortamlarında para değerinin istikrarını korumadığını savunan bu görüşün taraftarları, enflasyon dönemlerinde işletmelerin belli bir tarihteki nominal servetlerini yansıtan anlayışın yetersizliğine dikkat çekerek bilançonun gelecekte işletme faaliyetlerinin etkinliğinin artırılması için alınacak tedbirlere ışık tutması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu anlayış ise, paranın satın alma gücündeki değişikliklerden arındırılmış dönem başı ve dönem sonu bilançolarının karşılaştırılarak kârın ölçülmesini gündeme getirmekte ve işletme öz kaynaklarının ancak bu biçimde korunabileceğini ifade etmektedir¹²⁹.

Öz kaynakların satın alma gücü açısından korunması, aynı zamanda finansal sermayenin korunması olarak da adlandırılmaktadır¹³⁰. Öz kaynakların satın alma

¹²⁵ Nikolia and John D. Bazley, p. 1379.

¹²⁶ A. N. Mosich, *Intermediate Accounting*, Revised 6. ed., New York: McGraw - Hill Inc., 1989, p. 1288.

¹²⁷ David Myldelton, "How ICI Halved The Value Of Its Shareholders' Funds", *Accountancy*, Vol.: 110, Iss.: 1190, October 1992, p. 76.

¹²⁸ Güredin, s. 50.

¹²⁹ Erdoğan Arslan, "Enflasyon Muhasebesinin Neresindeyiz?", s. 38.

¹³⁰ Pontus Troberg and Bo - Göran Ekholm, "Objectives Of Financial Reporting And Equity Theories: Are User Needs Different?", 1995, (Çevrimiçi), <http://status.shh.tl/NAN/Papers/ptobtr.htm>, 18 Temmuz 2000; Zeff and Thomas F. Keller, p. 581; Robert H. Crandall, *Intermediate Accounting, An Analytical Approach*, 2. ed., Canada: Prentice - Hall Canada Inc., 1990, p. 773.

gücü açısından korunması görüşüne göre kâr, işletmelerin dönem başındaki öz kaynaklarının satın alma gücünün dönem sonunda da aynen korunması koşulu ile dağıtılacak tutar olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifadeyle kâr, aynı satın alma gücüne sahip para birimi ile ifade edilmiş dönem sonu öz kaynakları ile dönem başı öz kaynakları arasındaki olumlu farktır¹³¹.

Öz kaynakların satın alma gücü açısından korunması görüşü, net varlık değerinde ortaya çıkacak değişme üzerine yoğunlaşır. Bundan dolayı, bu görüşte kâr, işletmenin sahipliği göz önünde bulundurularak ölçülür¹³². Sahiplik görüşü, öz kaynakların piyasa değerine göre yeniden düzeltilmesi gerektiğini savunan bir görüştür¹³³. Öz kaynakların satın alma gücünün korunması görüşünde, işletmelerin borçlarını borçla finanse ettikleri varsayımı geçerlidir¹³⁴.

Öz kaynakların satın alma gücünün korunması, başka bir ifadeyle öz kaynakların satın alma gücünün korunması amaçlanarak kârın ölçülmesi iki farklı yolla yapılabilmektedir. Birinci yol, işletmelerin gelir tablosu ve bilançolarında yer alan bütün kalemlerin, paranın satın alma gücünde ortaya çıkan değişiklik dikkate alınarak düzeltilmeleri ve kârın bu düzeltme işleminden sonra dönem sonu ve dönem başı öz kaynakları karşılaştırılarak ölçülmesidir. İkinci yol ise, sadece bilançodaki öz kaynak kalemlerinin paranın satın alma gücündeki değişiklik dikkate alınarak düzeltilmesi ve kârın bu düzeltme işleminden sonra yukarıda ifade edildiği gibi ölçülmesidir¹³⁵.

Öz kaynakların satın alma gücünün korunması görüşü, işletme sahip veya sahiplerinin işletmeye yatırdıkları kaynaklarının başlangıçtaki satın alma güçlerinin daha sonradan korunup korunmadığının görülmesi açısından önemli bir görüştür. Ayrıca, bu görüşte, elde tutulan parasal varlık ve parasal borçlar dolayısıyla ortaya çıkan satın alma gücü kazanç veya kayıpları da dikkate alınarak kâr hesaplanmaktadır. Bu nedenle, bu görüşte, fiktif kârların ortaya çıkması söz konusu olmadığından işletmelerin gerçek kârları ölçülebilmektedir. Ancak, işletme varlıklarının üretim güçlerinin korunup korunmadığının dikkate alınmaması ve kârın bu amacı gerçekleştirecek herhangi bir karşılık ayrılmadan ölçülmüş olması, bu görüşün eksik yanlarını oluşturmaktadır¹³⁶.

¹³¹ Akdoğan ve Hamdi Aydın, s. 489.

¹³² Zeff and Thomas F. Keller, p. 605.

¹³³ Martin, p. 92.

¹³⁴ Zeff and Thomas F. Keller, p. 605.

¹³⁵ Akdoğan ve Hamdi Aydın, s. 497.

¹³⁶ Akdoğan ve Hamdi Aydın, s. 497.

1.7.3.3. Öz Kaynakların Üretim Gücünün Korunması

Enflasyonist dönemlerde öz kaynakların nominal olarak korunmasının yetersiz kalması sonucu ileri sürülen görüşlerden bir diğeri ise, öz kaynakların üretim gücünün korunması görüşüdür. Öz kaynakların üretim gücünün korunması görüşünde işletmelerin amacı, başlangıçtaki üretim güçlerini aynen korumaktır¹³⁷. Öz kaynakların üretim gücünün korunması, işletmelerin belirli bir üretim kapasitesinin korunması için, işletme varlıklarının miktar olarak korunması anlamını taşımaktadır. İşletme öz kaynaklarının üretim gücünün korunması, işletmelerin başlangıçtaki varlıklarının üretim faaliyetlerine katılarak bir ürün yaratılması uğrunda tüketilmeleri veya bu varlıkların bizzat satılması ile sağlanan gelirin varlıkların fiyatlarının arttığı daha sonraki tarihlerde yeniden tedarik edilebilmelerini karşılayacak büyüklükte bulunmaları halinde gerçekleşmektedir¹³⁸.

Öz kaynakların başlangıçtaki üretim gücünün aynen korunmasını amaçlayan bu görüşte öz kaynak, fiziki bir olgu olarak düşünülmektedir. Başka bir ifadeyle, bu görüşte öz kaynak, varlıklar ile borçlar arasındaki farktan öte bir kavram olup aynı zamanda sermayeyi belirleyen varlıkların fiziksel özelliklerini de gösterir. Öz kaynakların üretim gücünün korunmasını savunanlar, korunması gereken öz kaynakların işletmelerin fiziki üretim kapasitesi olduğu ve varlıklar kullanıldıkça karşılanması gereken maliyetlerin aynı üretim kapasitesine sahip varlıkların cari değerleri olduğunu belirtirler¹³⁹. Varlıkların değerlendirilmesinde cari değerlerin değerlendirilmesi yöntemi olarak kullanılmasıyla işletmelere üretim faaliyetleri sırasında tüketilmiş bulunan üretim faktörlerinin yenilenmesi imkanı kazandırılarak işletme öz kaynaklarının üretim gücünün korunması sağlanmış olmaktadır¹⁴⁰.

Öz kaynakların üretim gücünün korunması görüşü, organik bilanço teorisyenleri tarafından savunulan bir görüştür. İşletmelerin öz kaynaklarının satın alma gücü açısından korunmasını yeterli bulmayan organik bilanço teorisi taraftarları, bakış açılarını ülke ekonomisine çevirmişlerdir. Organik bilanço teorisyenlerine göre, ancak üretim gücünü koruyan bir işletme ülke ekonomisine katkıda bulunabilir. İşletmelerin ülke ekonomisine katkı sağlamalarının yolu ise, aynı üretimi sağlayacak giderlerini karşılamalarından geçer¹⁴¹. İşletmelerin öz

¹³⁷ Akdoğan ve Hamdi Aydın, s. 498.

¹³⁸ Hans Havermann, Zur Berücksichtigung Von Preissteigerungen In Der Rechnungslegung Der Unternehmen. Die Wirtschaftsprüfung, Sayı: 16, August 1974, p. 429'dan Güredin, s. 51.

¹³⁹ Akdoğan ve Hamdi Aydın, s. 498.

¹⁴⁰ Güredin, s. 51.

¹⁴¹ Erdoğan Arslan, "Enflasyon Muhasebesinin Neresindeyiz?", s. 38.

kaynaklarının üretim gücünün korunmasında, nedenine bakılmaksızın özel veya genel tüm fiyat artışları göz önünde tutulmaktadır¹⁴².

Öz kaynakların üretim gücünün korunması, aynı zamanda fiziksel sermayenin korunması olarak da adlandırılmaktadır¹⁴³. Bu görüşe göre kâr, dönem sonu öz kaynakların üretim gücü ile dönem başı öz kaynakların üretim gücü arasındaki olumlu fark olarak tanımlanmaktadır¹⁴⁴. Başka bir ifadeyle kâr, işletmelerin mevcut varlıklarının üretim kapasitelerini azaltmaksızın dağıtabilecekleri nakit miktarıdır¹⁴⁵. Kâr, öz kaynakların üretim gücünün korunması görüşünde işletmelerin dönem başındaki fiziksel sermayelerini aşındırmaksızın dağıtabilecekleri fon akımı olarak değerlendirilmektedir¹⁴⁶.

Öz kaynakların üretim gücünün korunması, işletmelerin mevcut üretim kapasitelerinin devam ettirilmesi veya varlıklarının yeniden yerine konulması için yeterli kaynağın işletmede alı konmasını gerektirir. Bundan dolayı, işletmelerin fiziki kapasitelerini devam ettirebilmeleri için işletmenin kişiliği kavramı üzerine odaklaşan bir görüştür. Bu görüşte, öz kaynakların satın alma gücü açısından korunması görüşünde olduğu gibi kârın ölçülmesinde işletme sahip veya sahipleri ile borç verenlerin çıkarları değil işletmelerin varlıklarının devamı ve dolayısıyla üretim güçlerinin korunması üzerinde durulur. İşletmenin kişiliği teorisinde işletme ayrı bir kişilik olarak tasarlanır, kâr bu kişilik adına ölçülür ve raporlanır. Öz kaynakların üretim gücünün korunması görüşünde, işletmelerin borçlarını borçla finanse edecekleri ve dönem sonunda tükenen varlıklarını yerine koymak için yeni bir varlık alacakları varsayımları geçerlidir¹⁴⁷.

Öz kaynakların satın alma gücüne göre korunması görüşü, enflasyon dönemlerinde ortaya çıkan paranın satın alma gücündeki değişiklik ile ilgili probleme çözüm getirirken, öz kaynakların üretim gücünün korunması görüşü ise değerlemede cari değerleri esas alarak tarihi maliyetle değerlendirme problemini çözüme kavuşturmaktadır¹⁴⁸.

¹⁴² Alparslan Peker, *Modern...*, s. 81.

¹⁴³ Zeff and Thomas F. Keller, p. 581; Crandall, p. 772; Martin, p. 92; Chasteen, p. 516.

¹⁴⁴ Akdoğan ve Hamdi Aydın, s. 498.

¹⁴⁵ T.F. Schaefer, "The Information Content Of Current Cost Income Relative To Dividends And Historical Cost Income", *Journal of Accounting Research*, Vol.: 22, No.: 2, Autumn 1984, p. 647.

¹⁴⁶ Zeff and Thomas F. Keller, p. 604.

¹⁴⁷ Zeff and Thomas F. Keller, pp. 603-604.

¹⁴⁸ Nikolia and John D. Bazley, p. 1380.

İKİNCİ BÖLÜM

ENFLASYON MUHASEBESİ VE FİNANSAL TABLOLARIN ENFLASYONA GÖRE DÜZELTİLMESİ

Genel fiyat düzeyinin devamlı olarak yükselmesi nedeniyle paranın sürekli değer kaybetmesi ve bunun sonunda tüketicilerin satın alma gücünün azalması şeklinde tanımlanan enflasyonun tarihi maliyet muhasebesine göre hazırlanıp sunulan muhasebe bilgilerine verdiği zararlar, muhasebecilerin çok uzun zamandır üzerinde durdukları bir konuyu oluşturmaktadır. Muhasebecilerin enflasyonun muhasebe bilgilerine verdiği zararlar üzerine yaptıkları araştırmaların başlangıcı, enflasyonun hissedilmeye başlandığı 21. yüzyılın ilk çeyreğine kadar uzanır. 21. yüzyılın ilk yarısında özellikle de Almanya'da Schmalenback ve Schmidt, enflasyonun finansal tablolar üzerindeki etkilerine karşı dinamik ve organik bilanço teorilerini geliştirmişlerdir¹. Bu teorilerin geliştirilmesinde 20. yüzyılın en şiddetli enflasyonlarından olan ve 1919 - 1923 yılları arasında yaşanan "Weimar Enflasyonu" şüphesiz büyük rol oynamıştır. Bu zamanda, Almanya'da Schmalenback ve Schmidt tarafından geliştirilen teoriler, enflasyon ortamlarında yararlı bilgi sağlamanın ilk örnekleri olarak kabul edilebilir. Daha sonra Amerika Birleşik Devletleri'nde H. N. Sweeney'in bu konu üzerine yaptığı çalışmalar, enflasyon muhasebesi ile ilgili akademik çalışmalara hız kazandırmıştır. İzleyen ve özellikle de 1970'li yıllarda bir çok gelişmiş batı ülkesinde ve yüksek enflasyonun yaşandığı bazı Latin Amerika ülkelerinde, enflasyon muhasebesi yaklaşımları uygulamaya aktarılmıştır².

Enflasyon muhasebesi ile ilgili uygulamalar, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bazı Avrupa ülkelerinde de görülmüştür. Ancak, enflasyon muhasebesi uygulamaları, günümüzde anlaşıldığı şekilde ve sürekli olarak Latin Amerika ülkelerinde özellikle de Brezilya'da uygulama alanı bulmuştur³.

Enflasyonun tarihi maliyet muhasebesine göre hazırlanıp sunulan finansal tablolar üzerine etkileri ve bu etkilerin giderilmesi konusundaki çalışmalar,

¹ Pekiner, s. 72.

² Göksel Yücel, "Enflasyon Karşısında Muhasebe Mesleği", Yayını Hazırlayan: TÜRMOB, **Ekonominin Denetim Düzeni ve Muhasebe**, XVI. Türkiye Muhasebe Kongresi, Ankara: TÜRMOB Yayınları No.: 1997, s. 378.

³ A. Kadir Tuan ve Zeki Doğan, "İşletmelerde Enflasyon Muhasebesinin Kullanım Oranının Tespitine İlişkin Bir Alan Çalışması", **İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, Cilt: 25. Sayı:1, Nisan 1996, s. 108.

uluslararası finansal raporlama standartlarını uyumlaştırmak için 1973 yılında kurulan ve merkezi Londra'da bulunan IASC'nin gündemine ilk kez 1975 yılında girmiştir. Bu yıldan itibaren de, IASC tarafından hazırlanıp yayınlanan IAS arasında yerini almıştır. Komite enflasyon muhasebesi ile ilgili ilk düzenlemesini 1977 yılında 6 no'lu "Değişen Fiyatlar Karşısında Muhasebe Uygulamaları" standardı ile yapmıştır. 1981 yılında yayınlanan 15 no'lu "Değişen Fiyat Seviyelerinin Etkilerini Yansıtan Bilgiler" başlıklı standart ile 6 no'lu standart yürürlükten kaldırılmıştır. Halen yürürlükte olan 15 no'lu standart, düşük enflasyon ortamlarında finansal tabloların sunulması ile ilgilidir. Ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin zamanla giderek artması ve yüksek enflasyonun yaşandığı ülkelerinde bu ilişkiler zincirinde yer almaya başlaması, IASC'nin 1989 yılında 29 no'lu "Hiper Enflasyon İçerisindeki Ekonomilerde Finansal Raporlama" başlıklı standardı yayınlamasına neden olmuştur. 29 no'lu standart, 15 no'lu standardın aksine ekonomileri kronik ve yüksek fiyat artışları ile iç içe olan ülkeler için geliştirilmiştir⁴.

Ülkemizde ise enflasyon muhasebesi ile ilgili ilk çalışmalar, dünyadaki gelişmelere paralel olarak 1950'li yıllarda başlamıştır⁵. Ancak, enflasyon muhasebesi ile ilgili olarak yapılan en kapsamlı çalışma, TÜRMOB bünyesinde 9 Şubat 1994 tarihinde kurulan TMUDEKS tarafından hazırlanan ve 14 Nisan 1996 tarihinde kabul edilen 2 no'lu "Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Finansal Raporlama" başlıklı TMS'dir. TMS - 2,1 Ocak 1997 tarihinden itibaren yayınlanarak yürürlüğe girmiştir⁶. Bu çalışmanın dışında, SPKrl. tarafından taslak halinde hazırlanan ama kabul edilmeyen "Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Mali Tabloların Düzeltilmesine İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ"de bulunmaktadır⁷.

Bu bölümde öncelikle enflasyon muhasebesinin tanımı, amacı ve konusu incelenmiş ve muhasebe literatüründe yer alan enflasyon muhasebesi yaklaşımları kısaca tanıtılmıştır. Daha sonra ise IAS -29 ve TMS - 2 hakkında bilgi verildikten sonra, finansal tabloların bu standartlara göre düzeltilmesi konusu üzerinde durulmuştur. Son olarak da, enflasyona göre düzeltilmiş finansal tabloların sunumu incelenmiş ve enflasyona göre yapılan düzeltme işlemlerinin genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

⁴ Yücel, "Enflasyon Karşısında Muhasebe Mesleği", s. 374.

⁵ **Cumhur Ferman, Fiyat Hareketlerinin Muhasebe Prensipleri Üzerine Tesiri ve Bilanço Teorileri**, Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını No.: 41- 43, 1954, s. 73.

⁶ **Türkiye Muhasebe Standartları 1997**, s. v.

⁷ SPK (Sermaye Piyasası Kurulu Tebliğ Tasarısı XI), "Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Mali Tabloların Düzeltilmesine İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ", (Çevrimiçi), <http://www.spk.gov.tr/tebliğtaslak/ENFMUHTEBTAS1.htm>, 17 Mayıs 2001.

2.1. ENFLASYON MUHASEBESİNİN TANIMI, AMACI VE KONUSU

Enflasyon muhasebesi, tarihi maliyetlerle değeriştirilmiş işletme varlık ve borçları üzerindeki fiyat değeriştirilmelerinin etkisini gösteren ve gerekli önlemleri olarak işletme değeriştirlerinin gerçeği göstermesine imkan veren muhasebe sistemidir⁸. Başka bir ifadeyle, enflasyon muhasebesi, enflasyonun işletmelerin finansal tabloları üzerinde yaptığı etkileri yok ederek bunların işletmenin gerçek finansal durumu ve faaliyet sonucunu gösterir hale getirilmelerini sağlayan bir muhasebe sistemidir.

Hiper enflasyon dönemlerinde bir ekonomide ulusal para birimine göre sunulan finansal tablolar, işletmelerin gerçek finansal durumunu ve faaliyet sonuçlarını göstermemektedir. Enflasyon muhasebesinin amacı, enflasyon dönemlerinde farklı satın alma gücüne sahip para birimine göre ifade edilmiş varlık, kaynak, gelir ve giderlerin aynı satın alma gücüne sahip para birimine göre ifade edilmesi ve bu ölçü birimine göre finansal tablolarda sunulmasıdır. Böylece, finansal tabloların, işletmelerin gerçek finansal durumları ve kârlılıklarını göstermesi sağlanmaktadır.

Enflasyon muhasebesi, bir uzmanlık muhasebesi olmayıp muhasebede ortaya çıkan yetersizliklerin giderilmesine yönelik bir muhasebe sistemidir. Ayrıca, bu muhasebe sistemi, ne enflasyonu önleme ne de enflasyonun işletmeler üzerindeki olumsuz etkilerini tamamen giderme aracıdır. Enflasyon muhasebesi, sadece enflasyonun işletmelerin finansal tabloları üzerindeki olumsuz etkilerinin giderilmesi ve bu sayede de finansal tablolara dayanılarak doğru kararlar alınmasına yardımcı olan bir araçtır⁹. Dolayısıyla, enflasyon muhasebesinin konusunu, güvenilir bilgi üretiminde çarpıklıkların giderilmesi ve faaliyet sonuçlarının gerçeği yansıtmalarının sağlanması için gerekli düzeltme işlemlerinin yapılması oluşturmaktadır¹⁰.

2.2. ENFLASYON MUHASEBESİ YAKLAŞIMLARI

Enflasyonun tarihi maliyetlere göre düzenlenen geleneksel finansal tablolar üzerindeki etkilerin giderilmesine yönelik teorik çalışmalar, daha öncede ifade edildiği gibi 21. yüzyılın ilk çeyreğine kadar uzanmaktadır. 1960'lı yılların sonlarına kadar enflasyon muhasebesi, sadece bazı finansal tablo kalemlerinin düzeltilmesi şeklinde uygulanmıştır. 1960'lı yılların sonlarında ise, enflasyon muhasebesi ile ilgili ilk ciddi teorik ve uygulamaya yönelik çalışmalar yapılmış ve bu yıllardan itibaren

⁸ Akdoğan, *Enflasyon Muhasebesi*, s. 34; Hacırüstemoğlu, *Enflasyon Muhasebesi...*, s. 16.

⁹ Mehmet Yüce, "Enflasyonun Finansal Tablolar Üzerindeki Etkisini Gidermeye Yönelik Müesseseler ve Bu Bağlamda Türk Vergi Sisteminde Yer Alan Düzenlemeler (I)", *Mükellefin Dergisi*, Sayı: 92, Ağustos 2000, s. 106.

¹⁰ Haluk Satır, Selçuk Kendirli ve Süleyman Eraslan, "Enflasyonun Varlıklar Üzerindeki Etkileri ve Enflasyon Muhasebesi", *Mükellefin Dergisi*, Sayı: 72, Aralık 1998, s. 108.

çeşitli enflasyon muhasebesi yaklaşımları geliştirilmiştir. Geliştirilen enflasyon muhasebesi yaklaşımları şunlardır¹¹:

- Genel Fiyat Düzeyi Modeli Yaklaşımı,
- Özel Fiyat Düzeyi Modeli Yaklaşımı,
- Entegre Model Yaklaşımı.

Enflasyon muhasebesi yaklaşımlarının oluşturulmasında, muhasebe bilgilerinin sunulmasında kullanılacak ölçü birimi ile varlık ve kaynakların değerlemesinde kullanılacak değerlendirme esası rol oynamıştır¹². Bu enflasyon muhasebesi yaklaşımlarının her biri aşağıda kısaca incelenmiştir.

2.2.1. Genel Fiyat Düzeyi Modeli Yaklaşımı

Genel fiyat düzeyi modeli yaklaşımı, genel fiyat düzeyinde ortaya çıkan değişikliklerin finansal tablolar üzerinde oluşturduğu etkilerin giderilmesi ve fiyat hareketlerinin işletmelerin ekonomik durumunda yarattığı değişikliklerin belirlenmesi amacıyla finansal tabloların genel fiyat düzeyi endeksleri ile düzeltilmesini öngören bir enflasyon muhasebesi yaklaşımıdır. Başka bir ifadeyle, genel fiyat düzeyi modeli, geleneksel finansal tabloların bunların düzenlendiği tarihteki paranın satın alma gücüne göre düzeltilmesini ve finansal tablo kalemlerinin bu tarihteki para değerine göre sunulmasını esas alan bir enflasyon muhasebesi yaklaşımıdır¹³.

Genel fiyat düzeyi modelinin amacı, paranın satın alma gücünün değiştiği gerçeğinden hareketle homojenliğini yitiren finansal tabloların aynı satın alma gücüne sahip para birimi ile ifade edilmesi, gelir ve giderlerin aynı satın alma gücüne sahip para birimiyle ifade edilip karşılaştırılması suretiyle gerçek faaliyet sonuçlarının hesaplanması ve parasal değerleri elde bulundurmaktan dolayı işletmelerin sağladıkları satın alma gücü kazanç veya uğradıkları satın alma gücü kayıplarının ortaya konmasıdır¹⁴.

¹¹ Geoffrey Whitting, Victoria Saporta and Ajit Singh, "The Effects Of Hyper – Inflation On Accounting Ratios, Financing Corporate Growth In Industrialising Economics", (Çevrimiçi), <http://www.ifc.org/economics/pubs/techpap3/tp3.pdf>, 23 Mayıs 2001; Hacıüstemoğlu, **Enflasyon Muhasebesi...**, s. 33; Nuri Uman, "Enflasyon Muhasebesi, (Enflasyonda İşletme Karlılığı ve Ölçülmesi)", Yayını Hazırlayan: İstanbul Mülkiyeliler Vakfı, **Enflasyon Muhasebesi, Enflasyon Ortamında İşletme Politikaları Vergilendirme ve Enflasyon Muhasebesi Semineri**, İstanbul: İstanbul Mülkiyeliler Vakfı Yayını, 1990, s. 130.

¹² Jay M. Smith and K. Fred Skousen, **Intermediate Accounting: Comprehensive Volume**, 11. ed., Cincinnati: South - Western Publishing Co., 1992, p. 1006.

¹³ Nalan Akdoğan ve Nejat Tenker, **Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri**, Genişletilmiş 5. bs., Ankara: Lebib Yalkın Yayınları 7, 1997, s. 613.

¹⁴ Uman, "Enflasyon Muhasebesi, (Enflasyonda...)", s. 130.

İlk olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya atılan bu enflasyon muhasebesi yaklaşımı, 1960'lı yılların sonlarında Amerikan Muhasebe Mesleki Kuruluşları tarafından uygun bir standart olarak kabul görmüştür¹⁵.

Genel fiyat düzeyi modelinin temel özelliği, tarihi maliyet muhasebesine alternatif bir enflasyon muhasebesi yaklaşımı olmayıp tarihi maliyetlere göre düzenlenen geleneksel finansal tablo kalemlerinin bilanço tarihindeki paranın satın alma gücüne göre düzeltilmesidir. Bundan dolayı, bu enflasyon muhasebesi yaklaşımı, geleneksel finansal tablolara dayanmaktadır. Modelin tarihi maliyet muhasebesinden ayrıldığı tek nokta, kullanılan ölçü birimidir. Tarihi maliyet muhasebesinde ölçü birimi olarak paranın nominal değeri esas alınırken, genel fiyat düzeyi modeli yaklaşımında paranın satın alma gücü esas alınmaktadır. Ölçü biriminin dışında, genel fiyat düzeyi modeli yaklaşımında tarihi maliyet muhasebesinin bütün prensip ve yöntemleri aynen korunmaktadır¹⁶.

Genel fiyat düzeyi modeli yaklaşımının dayandığı temel varsayım, sahiplik (proprietary) kavramıdır¹⁷. Bu varsayım ise, işletme öz kaynaklarının satın alma gücünün korunmasını amaçlayarak işletme sahiplerine hizmet eder. Başka bir ifadeyle, bu enflasyon muhasebesi yaklaşımında ortakların ve hissedarların kazanç ve menfaatlerinin satın alma gücünün korunması amaçlanmaktadır¹⁸. Bundan dolayı, genel fiyat düzeyi modeli yaklaşımında kâr kavramına, öz kaynakların satın alma gücünün korunması yaklaşımı ile ulaşılmaktadır¹⁹.

Enflasyonun geleneksel finansal tablolar üzerinde oluşturduğu etkilerin giderilmesi, genel fiyat düzeyi modelinde başlıca iki aşama halinde yapılmaktadır. Birinci aşamada, geleneksel finansal tablolarda tarihi maliyetlere göre gösterilmiş finansal tablo kalemlerinin bir fiyat endeksinden yararlanarak bilanço tarihindeki paranın satın alma gücüne göre ifade edilmesidir. İkinci aşamada ise, parasal varlık ve borçları elde bulundurmaktan dolayı ortaya çıkan satın alma gücü kazancının (kaybının) hesaplanmasıdır. Buradan da anlaşılacağı üzere bu yaklaşımda kâr, basit bir ifadeyle gelir ve giderler arasındaki fark olarak tanımlanmayıp yüzyıllardan beri kârın orijinal tanımı olan işletmeye yatırılan ve işletmeden çekilen değerlerin etkileri

¹⁵ Grahame Thompson, "Inflation Accounting In A Theory Of Calculation", **Accounting, Organization and Society**, Vol: 12, No.: 5, 1987, p. 523.

¹⁶ Tuan ve Zeki Doğan, s. 110; David Myddelton, s. 74; Robert W. Berliner, "Do Analysts Use Inflation - Adjusted Information? Results Of A Survey", **Financial Analysts Journal**, Vol: 39, No.: 2, March - April 1983, p. 65.

¹⁷ David Tweedie and Geoffrey Whittington, **The Debate On Inflation Accounting**, 2. ed., New York: Cambridge University Press, 1987, p. 5.

¹⁸ Christopher Nobes, **Introduction To Financial Accounting**, 3. ed., New York: Academic Division Of Unwin Hyman Ltd., 1992, p. 149; Grahame Thompson, pp. 528-529.

¹⁹ S. Alpağut Şenel, "Enflasyonun Finansal Tablolar Üzerine Etkileri ve Enflasyon Muhasebesi", **Maliye ve Sigorta Yorumları Dergisi**, Sayı: 247, 1 Mayıs 1997, s. 37.

dikkate alınmak suretiyle iki tarih arasındaki öz kaynak artışı şeklinde tanımlanmaktadır²⁰.

Genel fiyat düzeyi modeli uygulamasının yukarıda belirtildiği gibi iki bölüm halinde yapılması esas olmakla birlikte uygulamada, genel fiyat düzeyi modelinin farklı şekillerde uygulandığı durumlar da olmuştur. Genel fiyat düzeyi modeli "kısmi düzeltme" ve "tam düzeltme" olmak üzere iki şekilde yapılabilmektedir. Kısmi düzeltmenin iki farklı uygulama şekli vardır. Bunlardan birincisi, sadece maddi duran varlıkların genel fiyat düzeyi endeksi ile düzeltilmesi ve dolayısıyla düzeltme işlemlerinin belirli finansal tablo kalemleri itibarıyla sınırlandırılmasıdır. İkincisi ise, düzeltme işlemlerinin sadece öz kaynaklara uygulanmasıdır. Genel fiyat düzeyi modeli yaklaşımı denildiği zaman genellikle tam düzeltme yani bütün finansal tablo kalemlerinin düzeltilmesi anlaşılmaktadır. Tam düzeltmenin de farklı iki uygulama şekli bulunmaktadır. Birincisi, düzeltme işlemlerinin bütün finansal tablo kalemlerine uygulanarak bunların bilanço tarihindeki paranın satın alma gücüne göre düzeltilmesi uygulamasıdır. İkincisi ise, birinci uygulama şeklinde yapılan düzeltme işlemlerine ilave olarak enflasyon ortamlarında parasal kalemlerin elde bulundurulması sonucu ortaya çıkan satın alma gücü kazancının (kaybının) hesaplanarak bu satın alma gücü kazancının (kaybının) kâr üzerindeki etkilerinin gösterildiği uygulama şeklidir²¹.

Tam düzeltmenin ikinci uygulama şekli, yukarıda belirtildiği gibi genel fiyat düzeyi modeli yaklaşımının özünü oluşturan uygulama biçimidir. Genel fiyat düzeyi modeli yaklaşımı denildiği zaman, bu uygulama şekli ifade edilmiş olup modelin temel amacı olan öz kaynakların satın alma gücünün korunması da ancak bu uygulama şekli ile mümkündür.

Muhasebe literatüründe genel fiyat düzeyi modeli yaklaşımının farklı isimler altında adlandırıldığı görülmektedir. Bu model, Amerika Birleşik Devletleri'nde genel fiyat düzeyi muhasebesi (general price level accounting), sabit değer muhasebesi (constant dollar accounting), stabilize muhasebe (stabilized accounting) ve genel satın alma gücü muhasebesi (general purchasing power accounting), tarihi maliyet – sabit satın alma gücü muhasebesi (historical cost – constant purchasing power accounting), tarihi maliyet – sabit fiyat muhasebesi (historical cost – constant dollar accounting)²²; Kanada'da genel fiyat düzeyi muhasebesi, sabit değer muhasebesi

²⁰ Yücel, "Enflasyon Karşısında Muhasebe Mesleği", s. 375.

²¹ Akdoğan, **Enflasyon Muhasebesi**, s. 95.

²² Zeff and Thomas F. Keller, p. 585; Lanny G. Chasteen, Richard E. Flaherty and Melvin C. O'Connor, **Intermediate Accounting**, 4. ed., New York: McGraw – Hill Inc., 1992, p. 1124.

ve cari satın alma gücü muhasebesi (current purchasing - power accounting)²³; İngiltere'de cari satın alma gücü muhasebesi olarak adlandırılmaktadır. Türkiye'de ise model; fiyatlar genel seviyesi, endeksleme tekniği, ayarlanmış tarihi maliyet yöntemi, endeks esasına göre yeniden değerlendirme, sabit fiyat esası, katsayılar yöntemi ve cari satın alma gücü gibi değişik isimler almaktadır²⁴.

2.2.2. Özel Fiyat Düzeyi Modeli Yaklaşımı

Ekonomideki mal veya hizmetlerin fiyatlarının enflasyondan etkilenme derecesi, farklı ölçülerde olabilmektedir. Bazı mal veya hizmetlerin fiyatı genel fiyat düzeyindeki artıştan daha yavaş veya daha hızlı değişirken, bazılarının fiyatı ters yönde dahi hareket gösterebilmektedir. Geleneksel finansal tabloların bütün ekonomi için bir ortalamayı ifade eden genel fiyat düzeyi endeksi ile düzeltilmesi, enflasyonun finansal tablolar üzerindeki etkilerini ancak genel olarak yansıtabilir. Oysa, işletmeler genel fiyat düzeyindeki değişikliklerden daha çok, belirli mal ve hizmetlerin fiyatlarında ortaya çıkan değişikliklerden etkilenirler. Bundan dolayı, enflasyonun etkilerini mikro ekonomi yaklaşımı içerisinde işletmelere yansıtabilmek için muhasebe literatüründe özel fiyat değişmelerinin dikkate alınması görüşü önem kazanmıştır²⁵.

Özel fiyat düzeyindeki değişiklikleri dikkate alan ve bu değişiklikleri finansal tablolara yansıtan enflasyon muhasebesi yaklaşımına, özel fiyat düzeyi modeli yaklaşımı adı verilmektedir²⁶. Bu enflasyon muhasebesi yaklaşımı, İngiltere'de 1975 yılında Francis Sandilands'ın başkanlığında toplanan "Sandilands Komitesi" tarafından işletmelerin varlıklarını değerlemek için önerilmiş bir modeldir²⁷. Özel fiyat düzeyi modeli yaklaşımı, geleneksel finansal tablo kalemlerinin cari değerle değerlemesini öngören bir enflasyon muhasebesi yaklaşımıdır²⁸. Bu enflasyon muhasebesi yaklaşımının temel amacı, işletme öz kaynaklarının üretim gücünün enflasyon karşısındaki değer kaybının önlenmesi ve böylece üretim araçlarının tekrar yerine konabilmesi için gerekli fonların kârdan ayrılmasının sağlanmasıdır²⁹.

²³ Crandall, p. 772.

²⁴ Yavuz Çiftçi, "Fiyatlar Genel Seviyesi Muhasebesi", **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 124, Ocak 1999, s. 118.

²⁵ Yüksel, **Enflasyon...**, s. 83.

²⁶ Zeki Doğan, "Enflasyonun Muhasebe Üzerine Etkisi ve Bu Etkiyi Yok Edecek Bir Muhasebe Modeli: İkame (Cari Değer) Muhasebesi", **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı: 165, Mayıs 1995, s. 104.

²⁷ Keith Robson, "Inflation Accounting And Action At A Distance : The Sandilands Epidose", **Accounting, Organizations and Society**, Vol: 19, Sayı: 1, Jun 1994, p. 45.

²⁸ **Türkiye Muhasebe Standartları 1997**, s. 24; Berliner, p. 65.

²⁹ İ. Ufuk Mısırlıoğlu, "Enflasyonun Finansal Tablolar Üzerindeki Etkilerinin Cari Maliyet Muhasebesi Yöntemine Göre Giderilmesi", **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 94, Temmuz 1996, s. 102.

Özel fiyat düzeyi modeli yaklaşımı, varlıkların fiyatlarında ortaya çıkan değişikliklerin işletmeler üzerindeki etkilerini yansıtmasına rağmen tamamen bu amaçla geliştirilmiş bir enflasyon muhasebesi yaklaşımı değildir. Bu enflasyon muhasebesi yaklaşımı, tarihi maliyet muhasebesinin yerine kullanılmak üzere geliştirilmiştir³⁰. Özel fiyat düzeyi modelinde finansal tablo kalemlerinin ifadesinde paranın nominal değeri kullanılmakta, ancak varlıkların değerlemesinde tarihi maliyet terk edilerek daha önce belirtildiği gibi cari değer esas alınmaktadır. Bunun sonucu olarak da, bu enflasyon muhasebesi yaklaşımında gelirin tanınması ile ilgili geleneksel "gerçekleşme" ilkesi terk edilmiş olmaktadır. Geleneksel olarak gelir, varlığın satışı anında tanınır ve satılan varlığın satış fiyatı ile tarihi maliyeti arasındaki fark olarak ölçülür. Oysa özel fiyat düzeyi modelinde dönem boyunca varlıkların değerinde ortaya çıkan değişiklikler, varlık satılsın ya da satılmasın gelir olarak tanımlanmaktadır³¹.

Özel fiyat düzeyi modeli yaklaşımının dayandığı temel varsayım, işletmenin kişiliği (entity) kavramıdır³². Bu varsayım ise, işletmelerin öz kaynaklarının üretim gücü itibarıyla korunmasını amaçlayarak işletme yönetimine hizmet eder³³. Özel fiyat düzeyi modeli yaklaşımında, muhasebe uygulamalarında cari değer esas alınmasıyla işletmelerin üretim gücünün korunabileceği savunulmakta, ancak işletmelerin varlıklarını yerine koyabilecek seviyenin ötesinde gelir sağladıkları zaman kâr edebilecekleri öne sürülmektedir³⁴. Bu enflasyon muhasebesi yaklaşımında dönem kârı, gelirler ile satılan veya kullanılan varlıkların satış veya kullanım zamanındaki yenileme maliyetleri arasındaki olumlu farktır³⁵. Özel fiyat düzeyi modelinde dönem kârı, öz kaynakların dönem sonu üretim gücü ile dönem başı üretim gücü arasındaki olumlu fark olarak da tanımlanmaktadır³⁶. Başka bir ifadeyle kâr, işletmelerin üretim kapasitelerini azaltmaksızın dağıtabilecekleri nakit miktarıdır³⁷.

Özel fiyat düzeyi modelinde toplam kâr, faaliyet kârı ve elde bulundurma kazancı olmak üzere iki unsurdan oluşmaktadır. Faaliyet kârı, dönem gelirleri ile bu gelirlerin elde edilmesinde kullanılan varlıkların yenileme maliyetleri arasındaki

³⁰ Yüksel, **Enflasyon...**, s. 84.

³¹ Smith and K. Fred Skousen, p. 1005

³² Tweedie and Geoffrey Whittington, p. 57.

³³ Grahame Thompson, p. 29.

³⁴ Uman, **Enflasyon Muhasebesi, Fiyatlar...**, ss. 34-35.

³⁵ Smith and K. Fred Skousen, p. 1015; Imdieke and Ralph E. Smith, p. 737.

³⁶ Ekrem Yıldız, **Para Değerindeki Değişmelerin İşletmelere Etkisi ve Alınması Gereken Önlemler**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayını No.: 162, 1990, s. 58.

³⁷ Schaefer, p. 647.

olumlu farktır. Elde bulundurma kazançları ise, enflasyonun olduğu dönemlerde işletmelerin sahip oldukları fiziksel varlıkların değerlerindeki artıştan oluşan kazançtır³⁸. Faaliyet kârı işletmelerin ilgili döneme ait faaliyetlerinin başarısını ölçerken, elde bulundurma kazançları işletmelerin elinde tuttıkları varlıkların etkinliğini göstermektedir³⁹.

Tarihi maliyet muhasebesi ve özel fiyat düzeyi modeli yaklaşımında hesaplanan kâr farklı çıkmaktadır. Farklılığın nedeni ise, bu enflasyon muhasebesi yaklaşımında satış gelirleri ile cari maliyetlerin karşılaştırılması ve dolayısıyla amortisman giderleri ile satılan mallar maliyetinin tarihi maliyet muhasebesine göre hesaplanandan daha büyük olmasıdır⁴⁰. Özel fiyat düzeyi modeli yaklaşımında cari değerler kullanılarak elde bulundurma kazançları, doğrudan satış kârından çıkarılmış olmaktadır⁴¹.

Elde bulundurma kazançları, gerçekleşen elde bulundurma kazançları ve gerçekleşmeyen elde bulundurma kazançları olmak üzere iki kısımda ele alınmaktadır. Gerçekleşen elde bulundurma kazançları, dönem içinde kullanılan veya satılan varlıkların cari değeri ile tarihi maliyetleri arasındaki farktır⁴². Gerçekleşmeyen elde bulundurma kazancı ise, bilanço tarihinde elde bulundurulan varlıkların cari değerleri ile tarihi maliyetleri arasındaki fark olmaktadır⁴³.

Özel fiyat düzeyi modeli yaklaşımında cari değer ile değerlendirme yöntemi, sadece işletme varlıklarına uygulanmaktadır. Kuramsal olarak değerlemeye tabi tutulan varlıklar, parasal varlıklar dışında diğer varlıklar olarak sınıflandırılmaktadır. Hatta bazı muhasebe kuruluşları tarafından cari değer bilgilerinin sadece stoklar ve duran varlıklar için saptanması öngörülmektedir. Finansal Muhasebe İlkeleri Kurulu'nun yayınlamış olduğu 33 no'lu standartta bilançoda stoklar ve sabit varlıkların, gelir tablosunda ise satılan mallar maliyeti ve amortismanların düzeltilmesi önerilmektedir⁴⁴. SEC (Securities and Exchange Commission), ARS (Accounting Series Release) No.: 190'da Finansal Muhasebe İlkeleri Kurulu ile aynı

³⁸ Yüksel, **Enflasyon...**, s. 87.

³⁹ Robert K. Eskew and Daniel L. Jensen, **Financial Accounting**, 4. ed., USA: McGraw – Hill, Inc., 1992, p. 806.

⁴⁰ "Inflation Adjusted Financial Statement", <http://www.seardel.co.za/969/58.htm>, 16 Temmuz 2000.

⁴¹ Ali İhsan Akgün, "Enflasyonun Mali Tablolar Üzerindeki Etkilerini Gideren Muhasebe Yöntemleri", **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 122, Kasım 1998, s. 115.

⁴² Smith and K. Fred Skousen, p. 1015; Imdieke and Ralph E. Smith, p. 737; Vanda A. Wallage, **Financial Accounting**, 2. ed., Ohio: South - Western Publishing Co., 1993, p. 630.

⁴³ Smith and K. Fred Skousen, p. 1015; Imdieke and Ralph E. Smith, p. 737; Wallage, p. 630.

⁴⁴ William C. Norby, "Applications Of Inflation - Adjusted Accounting Data", **Financial Analysts Journal**, Vol.: 39, No.: 2, March - April 1983, p. 37.

yönde görüş bildirmiştir⁴⁵. Oysa, SSAP 16: Cari Maliyet Muhasebesi Standardı, enflasyonun bütün varlık ve borçlar üzerindeki etkisinin özel fiyat düzeyine göre yapılan enflasyon düzeltmelerinde gösterilmesini amaçlamıştır⁴⁶. ED 24: Cari Maliyet Muhasebesi raporu da, SSAP 16: Cari Maliyet Muhasebesi Standardı gibi işletmelerin bütün varlık ve borçları ile ilgili düzeltmelerin yapılması görüşünü benimsemiştir⁴⁷.

Günümüzde cari maliyet ve özel fiyat düzeyi endeksi bilgilerinin mevcut olmaması nedeniyle bu enflasyon muhasebesi yaklaşımı, uygulama alanı bulamamaktadır⁴⁸. Özel fiyat düzeyi modeli yaklaşımı, muhasebe literatüründe genel fiyat düzeyi modeli yaklaşımı gibi farklı isimlerle ifade edilmektedir. Bu isimler, cari maliyet muhasebesi (current cost accounting), ikame veya yenileme maliyeti muhasebesi (replacement cost accounting) ve cari değer muhasebesi (current value accounting) olarak sıralanabilir. Bu isimlere ilave olarak özel fiyat düzeyi modeli, tarihi maliyet muhasebesinin yerine geçecek biçimde İngiliz literatüründe makul değer muhasebesi (fair value accounting) olarak da isimlendirilmektedir⁴⁹.

2.2.3. Entegre Model Yaklaşımı

Enflasyonun finansal tablolar üzerindeki etkilerinin tam olarak yansıtılabilmesi için, hem genel fiyat düzeyinde hem de özel fiyat düzeyinde ortaya çıkan değişikliklerin bir arada dikkate alınması gerekmektedir. Enflasyon muhasebesi yaklaşımlarından genel fiyat düzeyi modeli yaklaşımı sadece genel fiyat düzeyindeki değişiklikleri finansal tablolara yansıtırken, özel fiyat düzeyi modeli yaklaşımı sadece özel fiyat düzeyindeki değişiklikleri finansal tablolara yansıtmaktadır. Entegre model yaklaşımı ise, genel ve özel fiyat düzeyinde ortaya çıkan değişikliklerin tüm etkilerinin muhasebeye yansıtılması amacıyla geliştirilmiş ve ortaya atılmış bir enflasyon muhasebesi yaklaşımıdır.

Genel fiyat düzeyi modeli ve özel fiyat düzeyi modeli yaklaşımlarının birleşimi olan entegre model yaklaşımında, hem ölçü birimi hem de değerlendirme yöntemi değişmektedir. Bu yaklaşımda ölçü birimi olarak paranın satın alma gücü, değerlendirme yöntemi olarak da cari değer esas alınmaktadır.

⁴⁵ Edward P. Swanson, "Accounting For Changing Prices: Some Midcourse Corrections, Inflation Accounting - How To Handle It?", **Journal of Accountancy**, Vol.: 41, No.: 2, April 1984, p. 78.

⁴⁶ Peter Thompson, "Current Cost Profitability Of British And American Industry", **Financial Analysts Journal**, Vol.: 39, No.: 2, March - April 1983, p. 74.

⁴⁷ Grahame Thompson, p. 531.

⁴⁸ Whitting, Victorya Saporta and Ajit Singh.

⁴⁹ Simon Archer, pp. 229-241; Mosich, p. 1291.

Entegre model yaklaşımında finansal tabloların enflasyona göre düzeltilmesi işlemi, iki aşamalı olarak yapılmaktadır. Birinci aşamada, finansal tablolarda yer alan bütün varlık ve kaynaklar özel fiyat düzeyindeki değişiklikler dikkate alınarak düzeltilmekte yani cari değerleri bulunmaktadır. İkinci aşamada ise özel fiyat düzeyindeki değişikliklere göre düzeltilmiş bu finansal tablolar, genel fiyat düzeyindeki değişikliğe göre yeniden düzeltilmektedir.

Entegre model yaklaşımında özel fiyat düzeyindeki değişikliklere göre ölçülen kâr, genel fiyat düzeyindeki değişikliklere göre yeniden hesaplanmakta ve hesaplama işlemi sonucunda fiktif kâr tutarı elimine edilerek gerçek cari değer kârına ulaşılmaya çalışılmaktadır. Aynı zamanda, bu modelde, parasal varlıkların neden olduğu satın alma gücü kaybı ve parasal kaynakların sağladığı satın alma gücü kazancı ile parasal olmayan varlıklara ait elde tutma kazançlarının gerçekleşmemiş ve gerçekleşmiş değerleri de tespit edilmektedir.

Entegre model yaklaşımı diğer enflasyon muhasebesi yaklaşımlarına oranla kuramsal üstünlüğü olan bir enflasyon muhasebesi yaklaşımı olmakla birlikte, bu enflasyon muhasebesi yaklaşımı özel fiyat düzeyi modeli yaklaşımında belirtilen nedenlerden dolayı uygulama olanağı bulamamaktadır⁵⁰. Ayrıca, entegre model yaklaşımı, muhasebe meslek kuruluşları tarafından da destek bulamamıştır⁵¹.

Entegre muhasebe modeli, aynı zamanda cari maliyet – sabit satın alma gücü muhasebesi (current cost – constant purchasing power accounting), genel fiyat düzeyine göre düzeltilmiş cari değer muhasebesi (general price – level adjusted current value accounting)⁵², cari maliyet – sabit fiyat muhasebesi (current cost – constant dollar accounting) gibi isimlerle de nitelendirilmektedir. Ayrıca, bu model, reel şartlar muhasebesi (real terms accounting) olarak da ifade edilmektedir⁵³.

2.3. ULUSLARARASI MUHASEBE STANDARDI – 29 VE TÜRKİYE MUHASEBE STANDARDI – 2

Enflasyonun yaşandığı bir çok ülkede muhasebe kuruluşları tarafından, başta Amerika ve İngiltere’de olmak üzere enflasyonun finansal tablolar üzerindeki etkilerinin giderilmesi amacıyla yönelik olarak çeşitli standartlar geliştirilmiştir. Bu standartlar, genel veya özel fiyat düzeyindeki değişikliklerin muhasebeye yansıtılması ile ilgilidir. Ancak, günümüzde bu ülkelerin bir çoğunda enflasyon görülmemekte veya enflasyon oranı çok düşük seviyelerde kalmaktadır.

⁵⁰ Whitting, Victorya Saporta and Ajit Singh.

⁵¹ Yüksel, **Enflasyon...**, s. 134.

⁵² Nikolai and John D. Bazley, p. 1351.

⁵³ Whitting, Victorya Saporta and Ajit Singh.

Dünyada hızla devam eden globalleşme sürecinde yaşanan uluslararası ilişkiler muhasebe, raporlama ve vergi gibi konulara da etki etmiş olup işletmelerin finansal bilgilerinin karşılaştırılabilir ve ortak bir dili ifade etmesi çok önem kazanmıştır. Muhasebe ve raporlama alanında ortak bir dil kullanılmasının çözümü ise, IAS ile giderilmeye çalışılmaktadır.

Ülkemizde faaliyette bulunan yabancı kuruluşlar ve uluslararası faaliyette bulunan yerel işletmelerimiz, bir çok kullanıcı için IAS'na göre finansal tablo hazırlamak zorundadır. IAS'dan birisi olan IAS – 29, yüksek enflasyonun olduğu ekonomilerde uygulanması zorunlu olan bir standarttır. Ayrıca, uluslararası faaliyetlerde işlem gören finansal tabloların, genellikle bağımsız denetçiler tarafından denetlenmesi istenmektedir. Bağımsız denetçiler ise, IAS – 29 göre düzenlenmeyen finansal tablolara olumlu görüş beyan etmemektedir⁵⁴. Dolayısıyla, enflasyon muhasebesi, başta uluslararası faaliyet gösteren işletmeler olmak üzere ülkemizdeki işletmeler için önemli olmaktadır. Ülkemizde faaliyet gösteren çok uluslu şirketlerde, IAS –29'un yaygın olarak uygulandığı görülmektedir⁵⁵.

Gerek IAS – 29 gerekse TMS – 2'de, hiper enflasyon dönemlerinde bir ekonomide yerel para birimine göre sunulan faaliyet sonuçları ve finansal durumun bir anlam taşımayacağı, ulusal para biriminin satın alma gücünde ortaya çıkan azalışların farklı tarihlerde ortaya çıkan işlem ve olayların karşılaştırılmasını önleyeceği ve sonuçların yanıltıcı olacağı göz önünde tutularak finansal tabloların dönem sonundaki paranın satın alma gücüne göre düzeltilmesi önerilmektedir. Dolayısıyla, her iki standardın amacı da, hiper enflasyon ortamında finansal tabloların (konsolide olanlar dahil) düzeltilmesi esaslarını içermektedir.

Ülkemizde son 20 - 25 yıldır kronik bir şekilde devam eden enflasyon, muhasebe bilgilerine olan etkisi yönünden incelendiğinde IASC'nin ve TMUDEKS'in yaptığı "hiper enflasyon" tanımına göre hiper enflasyon sınıfına girmektedir⁵⁶. Enflasyonun hangi safhadan sonra hiper enflasyon kabul edilmesi gerektiğini IASC IAS - 29'da ve TMUDEKS TMS – 2'de aşağıdaki gibi tanımlamıştır (IAS – 29 paragraf 3; TMS – 2 madde 3).

⁵⁴ "Bankalarda Enflasyon Muhasebesi Uygulaması", (Çevrimiçi), http://www.activefinans.com/activeline/sayi1/enflasyon_muhasebesi.html, 27 Haziran 2001.

⁵⁵ Seval Kardeş – Selimoğlu, "Enflasyonun Finansal Tablolar Üzerindeki Etkilerinin Giderilmesi Yönünde Yapılan Ulusal ve Uluslararası Boyuttaki Düzenlemeler", **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, Yıl: 1, Sayı: 4, Mayıs 2001, s. 102.

⁵⁶ Mustafa Aysan, "Türkiye Muhasebe Standardı - 2 - Özel Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Finansal Raporlama", Yayını Hazırlayan: İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, **Türkiye Muhasebe Standartları Sempozyumu 1**. İzmir: İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayını, 1996.

i) Nüfusun geneli, varlıklarını parasal olmayan varlıklar ve güvenilir yabancı paralar biçiminde muhafaza ediyor ve eldeki ulusal para derhal satın alma gücü kaybını önleyecek yatırımlara yönlendiriliyorsa,

ii) Nüfusun geneli, alacaklarını ulusal para yerine daha istikrarlı yabancı bir para üzerinden talep ediyor ve fiyatlar bu para birimi üzerinden belirleniyorsa,

iii) Kredili alış ve satışlarda kredi süresi çok kısa dahi olsa, bu sürede kaybedilecek faiz fiyatın belirlenmesinde hesaba katılıyorsa,

iv) Faiz oranları, ücretler ve fiyatlar bir fiyat endeksine bağlı olarak ayarlanıyorsa,

v) Üç yıllık kümülatif enflasyon oranı %100'e yaklaşıyor veya aşıyorsa.

TMS – 2'de, yukarıda sayılan ölçütlere ilave olarak hiper enflasyonun göstergesi olarak "yüksek enflasyonun belirtisi olan diğer göstergelerin varlığı" ölçütü de kabul edilmiştir. TMS - 2, IASC tarafından yayımlanan 29 no'lu IAS'nın temel nitelikleri ile aynı olup uygulamaya aktarıldığında yüksek enflasyon ortamında karşılaşılan finansal raporlama sorunlarına cevap verecek niteliktedir⁵⁷. Hiper enflasyon ortamında tarihi maliyetlere dayalı muhasebe bilgileri, anlamlarını büyük ölçüde kaybetmekte ve kullanılamaz biçime dönüşmektedir. Bu nedenle, hiper enflasyon ortamındaki ekonomilerde finansal tabloların, mutlaka enflasyona göre düzeltilmesi gerekmektedir⁵⁸.

IAS – 29 ve TMS – 2'de, genel fiyat düzeyi modeli yaklaşımı uygulanmaya çalışılmaktadır⁵⁹. Çünkü, IAS 29 ve TMS - 2'de, hiper enflasyonlu bir ekonomide hem tarihi maliyetlere hem de cari maliyetlere göre hazırlanan finansal tabloların bilanço tarihindeki paranın satın alma gücüne göre ifade edilmesine ilişkin açıklama yer almaktadır (IAS – 29 paragraf 8; TMS – 2 madde 4). Söz konusu açıklamaya rağmen, bazı varlık ve borçların bilançoda cari değerleri ile gösterilebileceği belirtilmiştir (IAS – 29 paragraf 23 ; TMS – 2 madde 7). Bu nedenle, bu çalışmada finansal tabloların enflasyona göre düzeltilmesi konusu bu iki standarda göre incelenirken, öz kaynakların satın alma gücünün korunmasının sağlanması göz önünde bulundurulmuştur.

2.4. FİNANSAL TABLOLARIN ENFLASYONA GÖRE DÜZELTİLMESİ

IAS – 29 ve TMS – 2, tarihi maliyet muhasebesine göre düzenlenen geleneksel finansal tabloların genel fiyat düzeyi endeksleri ile düzeltilerek dönem

⁵⁷ Öksüz, "TMS – 2...".

⁵⁸ Aysan, "Türkiye...".

⁵⁹ Mustafa Aysan, "Enflasyon Muhasebesi Paneli", Derleyen: TÜRMOB, **Enflasyon Muhasebesi**, Ankara: TÜRMOB Yayınları No.: 35, 1997, ss. 28-29.

sonundaki paranın satın alma gücüne göre düzeltilmesini önermektedir. Bu düzeltme işlemi, iki aşamada yapılır (IAS– 29 paragraf 8, 9 ; TMS – 2 madde 4, 5).

Birinci aşama, geleneksel finansal tablolarda yer alan kalemlerin tarihi maliyetlerinin bir fiyat endeksinden yararlanarak bilanço tarihindeki paranın satın alma gücüne göre ifade edilmesidir.

İkinci aşama ise, satın alma gücü kazancının (kaybının) hesaplanmasıdır.

Finansal tabloların enflasyona göre düzeltilebilmesi için, her şeyden önce kullanılacak endeksin seçilmesi ve düzeltme işleminin parasal ve parasal olmayan kalemler açısından farklılık göstermesi nedeniyle finansal tablolarda yer alan parasal ve parasal olmayan kalemlerin ayırımının yapılması gerekmektedir. Bu nedenle, aşağıda öncelikle finansal tabloların enflasyona göre düzeltilmesinde kullanılacak genel fiyat düzeyinin ölçümü ve endeks seçimi ile finansal tablo kalemlerinin parasal ve parasal olmama nitelikleri üzerinde durulmuştur. Daha sonra ise, finansal tabloların enflasyona göre düzeltilmesi konusu incelenmiştir.

2.4.1. Genel Fiyat Düzeyinin Ölçümü ve Endeks Seçimi

Paranın satın alma kabiliyeti, satın alınan mal ve hizmetlerin fiyatlarına bağlıdır. Bu nedenle, paranın değerinde ortaya çıkan değişmelerin fiyatlarla ölçülmesi mümkün olmaktadır. Fiyat, üretim vb. gibi istatistiki olaylara ait değerlerin gösterdiği oransal değişimlerin ölçüsü ise endekslerdir. Değer değişiminin oransal ölçüsü olan endeksler, genellikle fiyatların ve miktarların zaman içerisindeki değişimlerini ölçmek için kullanılır⁶⁰.

Genel fiyat düzeyinde ortaya çıkan değişmelerin ölçümünde yararlanılan endeksler, fiyat endeksleridir. Fiyat endeksleri, belirli bir dönemde seçilmiş mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki değişikliği ölçen endekslerdir⁶¹. Başka bir ifadeyle, fiyat endeksleri, belirli bir para miktarı ile satın alınabilecek mal ve hizmetlerin tutarını temsil eden satın alma gücündeki değişikliklerin ölçümünde kullanılan endekslerdir⁶². Fiyat endeksleri, temelde özel ve genel fiyat endeksleri olmak üzere ikiye ayrılır. Birbirinden farklı nitelikte olan bu iki endeksin fiyatlardaki değişmelerin etkisini finansal tablolara yansıtmak üzere kullanılması, daha önce de ifade edildiği gibi farklı enflasyon muhasebesi yaklaşımlarının geliştirilmesinin nedeni olmuştur. Bu enflasyon muhasebesi yaklaşımlarından fiyatlardaki değişmelerin finansal

⁶⁰ Yıldızeli, ss. 55 - 56.

⁶¹ Yıldızeli, s. 56; Fulya Alpan, Gürman Tefik ve Arman T. Tefik, **Excel İle Finans**, İstanbul: Literatür Yayınları 42, 2000, s. 54.

⁶² M. Bahattin Kulu, "Enflasyon Muhasebesi ve Mali Tablolar Üzerinde Uygulanması", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 8, Sayı: 95, Kasım 2000, s. 71.

tablolar üzerinde oluşturduğu etkileri gidermek amacıyla finansal tabloların genel fiyat endeksleri ile düzeltilmesini öngören yaklaşım, genel fiyat düzeyi modeli yaklaşımıdır.

Genel fiyat endeksleri, ekonomideki mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki değişimleri bir bütün olarak yansıtan endekslerdir. Genel fiyat düzeyindeki değişikliği tam olarak ölçmek mümkün olmamakla birlikte bu değişikliği makul bir şekilde tahmin etmek için, her ülkede çeşitli endeksler geliştirilmiştir. Geliştirilen endeksler arasında en çok kullanılanları; TEFE, TÜFE ve gayri safi milli gelir zımni fiyat deflatörü (gross national product implicit price deflator)'dür⁶³.

Fiyat endeksleri genel olarak belirli bir dönemde seçilmiş mal ve hizmetlerin fiyatlarının ağırlıklı ortalaması olarak ifade edilmekle birlikte, yukarıda belirtilen üç tür fiyat endeksine göre bulunan değerler birbirinden farklı çıkmaktadır. Bunun nedeni ise, her bir fiyat endeksinin genel fiyat düzeyindeki değişikliği tahmin etmek için oluşturdukları mal ve hizmet sepetindeki kalemlerin bileşiminin farklı olmasıdır

Adı geçen fiyat endekslerinden TEFE, ülke ekonomisindeki üretim faaliyetlerinde yer alan malların sektörler itibariyle fiyat değişimlerini ölçer ve genel olarak satışa konu olan malların fiyatlarındaki değişimin bir göstergesi olarak ifade edilir. TÜFE, belirli bir dönemde belirli bir kitle tarafından satın alınan mal ve hizmetlerden oluşan bir sepetin maliyetini zaman içinde karşılaştırarak fiyat değişikliklerini ölçer. TÜFE, tüketici fiyatlarında dolayısıyla tüketicilerin satın alma gücünde zamanla ortaya çıkan değişmelerin bir göstergesi olarak kullanılır⁶⁴. Gayri safi milli gelir zımni fiyat deflatörü ise, ülkede üretilen ve tüketilen bütün mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki değişikliği gösteren karma bir endektir⁶⁵.

Gayri safi milli gelir zımni fiyat deflatörü endeksinin, paranın satın alma gücündeki değişikliği en iyi yansıtan endeks olduğu kabul edilmektedir. Ancak, bu endeksin geç yayınlanması, çoğu zaman üç aylık ve ayık değerleri gösteren serilerinin olmayışı nedeniyle genellikle diğer iki endeksten biri tercih edilmektedir⁶⁶. Finansal Muhasebe İlkeleri Kurulu, 1974 yılında yayınladığı Exposure Draft "Genel Satın Alma Gücüne Göre Finansal Raporlama" da gayri safi milli gelir zımni fiyat deflatörünün kullanılmasını önermiştir. Ancak, daha sonra Finansal Muhasebe İlkeleri Kurulu 1979 yılında yayınladığı SFAS 33 no'lu "Finansal Raporlama ve

⁶³ Smith and K. Fred Skousen, pp. 1008 -1009; Uman, **Enflasyon Muhasebesi, Fiyatlar...**, s. 47; Ercan Enç, "Enflasyon: Tanımı, Ölçümü ve Sorumluları", **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt: 4, Sayı: 8, İkbahar 1993, s. 2.

⁶⁴ Yıldızeli, ss. 59 - 63.

⁶⁵ Zeff and Thomas F. Keller, p. 586.

⁶⁶ Uman, **Enflasyon Muhasebesi, Fiyatlar...**, s. 48.

Değişen Fiyatlar” standardında, 1969 yılında Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Kurumu (American Institute of Certified Public Accountants, AICPA) tarafından yayınlanan APB No.:3’de de önerildiği gibi bütün Urban tüketicileri için geliştirilen tüketici fiyat endeksinin (consumer price endex for All Urban consumer) kullanılmasını tavsiye etmektedir. Bunun nedeni ise, bu endeksin ilk yayınlanmasından sonra değişikliğe uğramaması ve daha sık aralıklarla hesaplanması gibi gayri safi milli gelir zımni fiyat deflatörüne göre üstünlüklerinin olmasıdır⁶⁷. İngiltere’de de 1973 yılında yayınlanan ED 8 “Paranın Satın Alma Gücündeki Değişikliklerin Muhasebeleştirilmesi” raporunda da, TÜFE’nin kullanılması önerilmektedir. Ülkemizde ise TMS - 2’de finansal tabloların düzeltilmesinde, genel satın alma gücündeki değişiklikleri yansıtan DİE’nün Türkiye geneli için yayınlamış olduğu TEFE’nin kullanılması istenmektedir (TMS – 2 madde 26).

IASC, 1989 yılında yayınladığı IAS 29 “Hiper Enflasyonlu Ekonomilerde Mali Raporlama” standardında finansal tabloların fiyat düzeyindeki değişikliğe göre yeniden düzenlenmesinde genel fiyat düzeyi endeksinin kullanılacağı belirtilmiştir. Ancak, komite hangi tür endeksin kullanılması gerektiği konusunda herhangi bir görüş bildirmemiş, sadece aynı ekonominin para biriminde rapor hazırlayan tüm girişimcilerin aynı endeksi kullanmalarının tercih edildiğini ifade etmiştir (IAS – 29 paragraf 37).

Paranın satın alma gücünde ortaya çıkan değişikliklerin finansal tablolara yansıtılmasında TEFE veya TÜFE’den hangisinin kullanılması gerektiği konusunda farklı görüşler bulunmakla birlikte, önemli olan seçilecek endeksin güvenilir ve nitelikli bir endeks olmasıdır. Bundan dolayı, finansal tabloların düzeltilmesinde kullanılacak endeks seçilirken aşağıdaki özellikleri taşıyan endeksin seçilmesine dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu özellikler ise aşağıdaki gibi özetlenebilir⁶⁸:

a) *Endeksin Saptanmasında Fiyatları Dikkate Alınan Mal ve Hizmetlerin Sayısı*: Kullanılacak endeks geniş kapsamlı olmalıdır yani ekonomideki mal ve hizmetlerin büyük bir kısmını içermelidir.

b) *Endeksin Devamlılığı ve Saptanmasında Uygulanan İlkelerin Değişmezliği*: Kullanılacak endeks, herhangi bir kesintiye uğramadan hazırlanmış

⁶⁷ Zeff and Thomas F. Keller, p. 586

⁶⁸ Akdoğan ve Nejat Tenker, s. 614; Gücenme, s. 62; I.A.S.C., “The Treatment Of Changing Prices In Financial Statements: A Summary Of Proposals”, *The Accountants Journal*, April 1977, p. 103’den Yüksel, *Enflasyon...*, s. 31.

olmalı ve geçmiş yıllara ilişkin bilgileri de içermelidir. Ayrıca, endeksin saptanmasında uygulanan ilkeler muhafaza edilmelidir.

c) *Endeksin Zamanında ve Düzenli Olarak Sunulması*: Kullanılacak endeks, düzenli aralıklarla ve geciktirilmeden yayınlanmış bir endeks olmalıdır.

d) *Endeksin Gerçeklere Uygunluğunu Artıran Yöntem ve Tekniklere Dayanması*: Kullanılacak endeks, endeksin saptanmasında kullanılan yöntem ve tekniklerin bütün mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki dalgalanmaları doğru bir şekilde yansıtan endeks olmalıdır.

Finansal tablolarda sunulan bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğini artırmak için, enflasyona göre yapılacak düzeltme işlemlerinde kullanılacak endeksin yukarıda sayılan özelliklere göre tespit edilen bir endeks olması gerekir. Bu çalışmada, TMS – 2’de de önerildiği gibi TEFE’nin kullanılacağı kabul edilmiştir.

2.4.2. Finansal Tablo Kalemlerinin Parasal ve Parasal Olmama Niteliği

Enflasyona göre yapılan düzeltme işlemlerinde finansal tablo kalemlerinin parasal ve parasal olmayan kalemler olarak ikili bir ayırma tabi tutulmasının nedeni, parasal kalemlerin finansal tablolarda dönem sonundaki paranın satın alma gücüne göre ifade edilmelerine rağmen, parasal olmayan kalemlerin dönem sonundaki paranın satın alma gücüne göre ifade edilebilmeleri için genel fiyat düzeyi endeksleri kullanılarak düzeltilmeleri gerekmektedir. Ayrıca, enflasyon dönemlerinde parasal kalemlerden parasal borçlar satın alma gücü kazancı sağlarken, parasal varlıklar satın alma gücü kaybına uğrarlar. Oysa, parasal olmayan kalemlerin satın alma gücü kazancı sağlamaları veya satın alma gücü kaybına uğramaları söz konusu değildir.

Ek – 1’de de görüldüğü gibi TMS - 2’de finansal tablolarda yer alan kalemler, parasal ve parasal olmayan kalemler olarak kesin bir ayırma tabi tutulmuş olmakla birlikte, bazı kalemlerin parasal kalem olup olmamaları bunların niteliklerine bağlı olarak değişmektedir. Örneğin; tahviller, verilen veya alınan avanslar gibi kalemler, niteliğine göre parasal veya parasal olmayan kalem olarak işlem görebilirler.

Yukarıda da ifade edildiği gibi TMS –2’de finansal tablolarda yer alan parasal ve parasal olmayan kalemlerin neler olduğu sayılmış olmakla birlikte, IAS – 29’da böyle bir ayırım yapılmamıştır. IAS – 29’da, parasal kalemlerin bilanço günündeki geçerli para birimi ile gösterildiklerini ve bunların elde tutulan para, nakit borç ve alacaklar olduğu, bunların dışındaki bütün varlık ve borçların parasal olmayan kalem olduklarının belirtilmesi ile yetinilmiştir.

2.4.3. Finansal Tabloların Enflasyona Göre Düzeltilmesi

Gerek IAS – 29'da gerekse TMS – 2'de, enflasyona göre düzeltilecek finansal tablolar; bilanço, gelir tablosu ve nakit akım tablosu olarak sıralanmıştır. Ancak, bu çalışmanın amacı, işletmelerin enflasyon ortamında öz kaynaklarının korunmasının incelenmesi olması nedeniyle sadece bilanço ve gelir tablosu kalemlerinin düzeltilmesi üzerinde durulacak olup nakit akım tablosu kalemlerinin düzeltilmesi konusu incelenmeyecektir. Zira, TMS – 2'nin 22. maddesinde yer alan açıklamaya göre düzeltilmiş nakit akım tablosunun hazırlanmasında da, bilanço tarihindeki ölçü birimine göre ifade edilmiş dönem başı ve dönem sonu bilançoları ile düzeltilmiş gelir tablosu verileri kullanılmaktadır. IAS – 29'nun 33 paragrafında da TMS –2'ye benzer açıklama, 1994 yılından önceki halinde mevcut olmasına rağmen⁶⁹, yeni düzenlemede sadece nakit akım tablosunun bütün kalemlerinin bilanço tarihindeki paranın satın alma gücüne göre düzeltilmesi gerektiği açıklaması yer almaktadır.

Geleneksel finansal tabloların enflasyona göre düzeltilmesinde, düzeltme işleminin ne zaman yapılacağı önem taşımaktadır. Enflasyona göre yapılacak düzeltme işlemi, geleneksel finansal tablolar yardımı aracılığı ile yapıldığından geleneksel finansal tablolar hangi aralıklarla düzenleniyor ise enflasyona göre finansal tabloların düzeltilmesi işleminin de aynı aralıklarla yapılması gerekmektedir. Örneğin; işletmeler finansal tablolarını yılda bir kez ya da aylık olarak düzenliyorlarsa, düzeltme işlemi de yılda bir kez ya da aylık olarak yapılmalıdır⁷⁰.

Aşağıda öncelikle enflasyona göre yapılacak düzeltme işlemlerinin aşamaları hakkında bilgi verildikten sonra, geleneksel bilanço ve gelir tablosu kalemlerinin düzeltilmesi üzerinde durulmuştur. Daha sonra ise, satın alma gücü kazancının (kaybının) hesaplanması irdelenmiştir.

2.4.3.1. Finansal Tabloların Enflasyona Göre Düzeltilmesinin Aşamaları

Enflasyonun bilanço ve gelir tablosu üzerindeki etkilerini gidermek üzere IAS – 29 ve TMS – 2'ye göre yapılacak enflasyona göre düzeltme işleminin aşamaları aşağıdaki gibi özetlenebilir.

I. Aşama: Düzeltmenin yapılacağı dönemin, dönem başı ve dönem sonu bilançoları ile dönemin gelir tablosunun temin edilmesi.

⁶⁹ Tuba Durmaz, "Uluslararası Muhasebe Standardı 29, Hiperenflasyonlu Ekonomilerde Mali Raporlama Giriş – Açıklama", Derleyen: Ahmet Hayri Durmuş, **Uluslararası Muhasebe Standartları 1 – 31**, İstanbul: Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği Yayını No.: 7, 1992, s. 239.

⁷⁰ Uman, Enflasyon Muhasebesi, Fiyatlar..., s. 44.

II. Aşama: Dönem başı ve dönem sonu bilançolarında yer alan parasal ve parasal olmayan kalemlerin belirlenmesi.

III. Aşama: Dönem sonu bilançosundaki bütün parasal olmayan kalemlerin analiz edilmesi ve bunların aktife giriş tarihlerinin saptanması.

IV. Aşama: Dönemin gelir tablosundaki bütün gelir ve gider unsurlarının analiz edilerek, bu değerlerin ne zaman ortaya çıktığının ve sonuçlara dahil edildiğinin saptanması.

V. Aşama: Dönem sonu bilançosu ve gelir tablosundaki parasal olmayan kalemlerin paranın dönem sonundaki satın alma gücüne göre ifade edilmesinde kullanılacak düzeltme katsayısının, dönem sonu fiyat endeksinin düzeltilen kalemin işletmeye dahil olduğu tarihteki fiyat endeksine bölünerek belirlenmesi ve bu düzeltme katsayısı yardımıyla düzeltmelerin yapılması.

VI. Aşama: Dönem sonu bilançosu ve dönemin gelir tablosundaki parasal olmayan kalemler dönem sonundaki paranın satın alma gücüne göre ifade edildikten sonra, "piyasa ya da maliyet değerinden düşük olanı ile değerlendirme" kuralının uygulanması.

VII. Aşama: Dönem başı bilançosundaki parasal kalemler ile dönem içinde parasal kalemlerde artış veya azalış yaratan işlemlerin paranın dönem sonundaki satın alma gücüne göre yeniden ifade edilerek, parasal kalemlerin neden olduğu satın alma gücü kazancının (kaybının) hesaplanması.

VIII. Aşama: Enflasyona göre düzeltilmiş finansal tabloların hazırlanması.

Enflasyona göre herhangi bir yılın düzeltilmiş finansal tabloları, o yılı izleyen dönem veya dönemlerde genel fiyat düzeyi değişmemiş yani paranın değeri istikrar kazanmış olursa, tarihi maliyet muhasebesi tekrar fonksiyonlarını tam olarak yerine getirmiş olacağından bu dönem veya dönemlerde düzeltilmezler. Genel fiyat düzeyinin artış gösterdiği durumlarda ise tarihi maliyet muhasebesi hala fonksiyonlarını tam olarak yerine getirememiş olacağından karşılaştırmalı finansal tabloların sunulması ve satın alma gücü kazancının (kaybının) hesaplanması için bir önceki yılın düzeltilmiş finansal tablolarının bir sonraki yılın para değerine göre yeniden düzeltilmesi gerekmektedir. Bu düzeltme işleminde, dönem sonu endeksinin bir önceki dönem sonu endeksine bölünmesi suretiyle bulunan düzeltme katsayısı kullanılmaktadır⁷¹.

⁷¹ Jan R. Williams, Keith G. Stanga and William W. Holder, *Intermediate Accounting*, 4. ed., US: Harcourt Brace Jovanovich, Inc., 1992, p. 1263.

Enflasyona göre yapılacak düzeltme işlemlerinde dönem başı bilançosuna ihtiyaç duyulmasının nedeni, yukarıda da ifade edildiği gibi karşılaştırmalı düzeltilmiş bilançoların hazırlanması olabileceği gibi satın alma gücü kazancının (kaybının) hesaplanması da olabilir. Ayrıca, düzeltilmiş dönem başı bilançosuna nakit akım tablosunun hazırlanmasında da ihtiyaç duyulmaktadır. Bunlara ilave olarak geçmiş yıllara ait birikmiş kâr veya zararların yeniden ifade edilmiş değerlerini bulmak amacıyla da, önceki dönem bilançoları enflasyona göre düzeltme işlemine tabi tutulabilir⁷².

2.4.3.2. Bilançonun Düzeltilmesi

Enflasyona göre bilanço kalemlerinin düzeltilmesinde, finansal tabloların enflasyona göre düzeltilmesi işleminin II. aşamasında belirtildiği gibi öncelikle bilanço kalemleri parasal ve parasal olmayan kalemler olarak sınıflandırılır. Daha sonra, finansal tabloların enflasyona göre düzeltilmesi işleminin III. ve V. aşamalarında ifade edildiği gibi cari yılın bütün parasal olmayan bilanço kalemleri analiz edilerek bunların aktive giriş tarihleri saptanır ve bu kalemler uygun düzeltme katsayıları ile çarpılarak dönem sonundaki paranın satın alma gücüne göre ifade edilir.

Enflasyona göre yapılacak düzeltme işlemlerinde geleneksel bilanço kalemlerinin nasıl düzeltildiği, IAS – 29 ve TMS – 2’de yer alan açıklamalar dikkate alınarak parasal varlıklar, parasal borçlar, parasal olmayan varlıklar ve parasal olmayan kaynaklar olarak aşağıda ayrı ayrı ele alınarak incelenmiştir.

2.4.3.2.1. Parasal Varlıkların Düzeltilmesi

Parasal varlıklar, bilançonun düzenlendiği tarihte ulusal para biriminin satın alma gücüne göre ifade edilmektedir. Bu nedenle, dönem sonu bilançosunda yer alan parasal varlıklar ayrıca düzeltme işlemine tabi tutulmazlar, cari para birimi ile ifade edildiklerinden düzeltilmiş bilançoda aynen yer alırlar (IAS- 29 paragraf 11; TMS – 2 madde 6/b). Ancak, hem karşılaştırmalı bilançoların hazırlanması hem de satın alma gücü kazancının (kaybının) hesaplanabilmesi için, dönem başı bilançosunda yer alan parasal varlıkların düzeltilmesi gerekmektedir. Çünkü daha öncede ifade edildiği gibi parasal varlıklar, enflasyon karşısında nominal değerleri değişmeyen, fakat satın alma güçleri ters yönde değişen varlıklardır. Bu nedenle, bu

⁷² Metin Canoğulları, "TMS – 2 Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Finansal Raporlama Standardı Uygulama Örneği", Yayını Hazırlayan: İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, **Türkiye Muhasebe Standartları Sempozyumu – II**, İzmir: İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayını, s. 33.

varlıkların, dönem sonundaki paranın satın alma gücüne göre ifade edilmesi gerekmektedir. Parasal varlıklar,

$$\text{Düzeltilmiş Parasal Varlıklar} = \text{Dönem Başı Bilançosundaki Parasal Varlıklar} \\ \times \frac{\text{Dönem Sonu Fiyat Endeksi}}{\text{Dönem Başı Fiyat Endeksi}}$$

formülü kullanılarak dönem sonundaki paranın satın alma gücüne göre düzeltilirler.

2.4.3.2.2. Parasal Borçların Düzeltilmesi

Parasal borçlarda parasal varlıklar gibi, bilançonun düzenlendiği tarihte ulusal para biriminin satın alma gücüne göre ifade edilmektedir. Bu nedenle, dönem sonu bilançosunda yer alan parasal borçlar ayrıca düzeltme işlemine tabi tutulmazlar, cari para birimi ile ifade edildiklerinden düzeltilmiş bilançoda aynen yer alırlar (IAS - 29 paragraf 11; TMS – 2 madde 6/b). Daha önce de ifade edildiği gibi parasal borçlar, enflasyon karşısında nominal değerleri değişmeyen, fakat satın alma güçleri ters yönde değişen kaynaklardır. Bu nedenle, gerek karşılaştırmalı bilançoların hazırlanması gerekse satın alma gücü kazancının (kaybının) hesaplanabilmesi için, dönem başı bilançosunda yer alan parasal borçların düzeltilmesi gerekmektedir. Parasal borçlar,

$$\text{Düzeltilmiş Parasal Borçlar} = \text{Dönem Başı Bilançosundaki Parasal Borçlar} \times \\ \frac{\text{Dönem Sonu Fiyat Endeksi}}{\text{Dönem Başı Fiyat Endeksi}}$$

formülü kullanılarak dönem sonundaki paranın satın alma gücüne göre ifade edilirler.

2.4.3.2.3. Parasal Olmayan Varlıkların Düzeltilmesi

Daha öncede ifade edildiği gibi parasal olmayan varlıklar, genel fiyat düzeyindeki artışlar karşısında satın alma güçleri değişmeyen, fakat nominal değerleri değişen varlıklar olduklarından bu varlıklar geleneksel bilançoda gerçek değerleri ile sunulmamış olurlar. Dönem sonu bilançosunda tarihi maliyetleriyle gösterilen parasal olmayan varlıkların tarihi maliyetleri, varlıkların aktife girdikleri tarihten bilançonun düzenlendiği tarihe kadar geçen sürede genel fiyat endeksinde ortaya çıkan değişmelere göre hesaplanan katsayılar uygulanarak düzeltilir. Böylece, parasal olmayan varlıklar, bilançonun düzenlendiği tarihteki paranın satın alma gücüne göre düzeltilmiş bilançoda yer almış olurlar. Bu ifade aşağıdaki gibi formüle edilebilir.

$$\text{Düzeltilmiş Parasal Olmayan Varlıklar} = \text{Parasal Olmayan Varlıkların Tarihi Değeri} \times \frac{\text{Dönem Sonu Fiyat Endeksi}}{\text{Parasal Olmayan Varlığın İşletmeye Dahil Olduğu Tarihteki Fiyat Endeksi}}$$

Karşılaştırmalı bilançoların hazırlanmasında dönem başı bilançosunda tarihi maliyetleriyle yer alan parasal olmayan varlıklar da, dönem sonu bilançosunda tarihi maliyetleriyle gösterilen parasal olmayan varlıklar gibi düzeltme işlemine tabi tutulurlar.

Parasal olmayan varlıkların genel fiyat düzeyinde ortaya çıkan değişmeler dikkate alınarak düzeltilmiş değerleri, bu varlıkların geri kazanılabilir değeri olan net nakit değeri veya net bugünkü değerlerinden büyük olabilir. Bu durumda, hem IAS – 29 hem de TMS – 2’de söz konusu varlıkların bilançoda cari değerleri ile yer alacakları belirtilmektedir (IAS – 29 paragraf 19; TMS – 2 madde 11).

Geleneksel bilançoda tarihi maliyetleriyle yer alan parasal olmayan varlıklar yukarıda ifade edildiği gibi düzeltme işlemine tabi tutulmakla birlikte, bu varlıklardan bazılarının ülkemizde uygulanan muhasebe politikaları gereği düzeltme işlemleri özellik taşımaktadır. Düzeltme işlemleri özellik taşıyan parasal olmayan varlıkların düzeltme işlemleri, bu varlıklar aşağıdaki gibi gruplandırılarak incelenebilir.

- Amortisman tabi varlıklar,
- Stoklar,
- Mali Duran Varlıklar,
- Bilançoda Cari Değerleri İle Yer Alan Parasal Olmayan Varlıklar,
- Karşılıklar,
- İmal veya İnşa Edilen Parasal Olmayan Varlıklar,

2.4.3.2.3.1. Amortisman Tabi Varlıklar

Amortisman tabi varlıkların enflasyona göre düzeltilmesi sırasında, bu varlıklar yeniden değerlendirme işlemine tabi tutulmuş iseler, yeniden değerlendirme tutarları düzeltme işleminde dikkate alınmaz (TMS – 2 madde 8). Ayrıca, bu varlıkların aktifleştirilme tarihinden sonra maliyetlerine ilave edilen kur farkları ve finansman giderleri de, düzeltme işlemine tabi tutulmamaktadır. Aktifleştirme tarihinden önce varlığın maliyetine dahil edilen kur farkları ve finansman giderlerinin enflasyon üzerinde kalan reel kısmı ise, düzeltme işlemine tabi tutulmaktadır (TMS – 2 madde 13). TMS – 2’nin 13. maddesinde geçen finansman giderleri ve kur farklarının reel kısmı ifadesinin anlamı çok açık değildir. Örneğin; 100 TL’lik bir duran varlık alımı için yabancı para ile borçlanıldıysa ve kur artış oranı %100 iken enflasyon oranı %80 ise durum ne olacaktır? Çünkü, bu durumda, varlık elde

edilene kadar ortaya çıktığı için maliyetlere yüklenen kur artışı nedeniyle duran varlık, bilançoda 200 TL. olarak gözükmemektedir. Bu takdirde, kur artışının %20'lik kısmının enflasyona göre düzeltilmesi gerekmektedir. Bu ise, duran varlık değerinde 20 TL.'lik bir azalışın gösterilmesi anlamına gelir⁷³.

Amortisman tabi duran varlıkların düzeltilmesinde ideal olanı, her bir varlığın maliyet değerinin ve bunlara ait birikmiş amortisman giderlerinin tek tek ele alınarak düzeltilmesidir. Bu düzeltme işleminin yapılabilmesi için amortisman tabi duran varlıklardan her birinin işletmeye girdiği tarihin, maliyetinin, birikmiş amortisman tutarının, edinim sonrası yapılan ve varlığın maliyetine eklenen harcamalar ve bu harcamaların yapıldığı tarih ile cari dönemde elden çıkarılan duran varlıkların bilinmesi gerekmektedir.

Maddi duran varlıkların edinimi için yapılan harcamalar, bir anda olabileceği gibi uzun bir süreye de yayılabilir. Maddi duran varlıkların maliyet bedeli, ilgili maddi duran varlık işletmede kullanılabilir duruma gelinceye kadar yapılan her türlü harcamaları kapsamaktadır. Edinimden sonra da, bu varlıklarla ilgili bir takım harcamalar yapılarak varlıkların maliyetine eklenmiş olabilir. Bunlara ilaveten, maddi duran varlıkların sayıları çok ve çeşitli olabileceği gibi edinim tarihleri de çok eski bir tarih olabilir. Ayrıca, cari dönemde hizmet dışına çıkarılan veya satılan varlıklarda bulunabilir. Bütün bu nedenlerden dolayı, maddi duran varlıkların enflasyona göre düzeltilmesi işlemi, bu işin ilk kez yapıldığı anda çok zor, zaman alıcı ve maliyetli olmaktadır. Bu nedenle, enflasyona göre düzeltme işlemleri ilk kez yapıldığında uygulamada kestirme (short – cut) yöntemine başvurulabilmektedir.

Maddi duran varlıklar ve bunlara ait birikmiş amortismanların düzeltilmesinde kullanılan ve kestirme yöntem olarak adlandırılan yöntemde, öncelikle maddi duran varlıkların ortalama yaşı tahmin edilir. Maddi duran varlıkların tahmini ortalama yaşı ise şöyle hesaplanmaktadır⁷⁴:

$$\text{Maddi Duran Varlık Tahmini Ortalama Yaşı} = \frac{\text{Cari Dönem Birikmiş Amortismanı}}{\text{Cari Dönem Amortisman Gideri}}$$

⁷³ "MUFAD Aylık Mesleki Toplantısı", MUFAD Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı: 14, Ekim 1999, s. 64.

⁷⁴ Whitting, Victoria Saporta and Ajit Singh; **Financial Reporting And Changing Prices, A Guide To Implementing FASB Statement 33**, Touche Ross & Co. 1979, p. 54; James E. Parker "Impact Of Price - Level Accounting", The Accounting Review, January 1977, p. 76; Dale Buckmaster and Le Roy D. Brooks, "The Effects Of Price Level Changes On Operating Income", CPA, May 1974, p. 52; Sidney Davidson and Roman L. Weil, "Inflation Accounting: What Will General Price Level Adjusted Income Statements Show?", Financial Analysts Journal, January - February, 1975, p. 70; Davidson and Roman L. Weil, "Impact Of Inflation Accounting On 1974 Earnings", Financial Analysts Journal, September- October 1975, p. 51; Patrick R. A. Kirkman, Accounting Under Inflationary Conditions, 2. ed., London: George Allen and Unwin Ltd., 1975, p. 104'den Yüksel, **Enflasyon...**, s. 63.

Yukarıdaki formüle göre maddi duran varlıkların ortalama yaşı tahmin edildikten sonra, maddi duran varlıkların ortalama olarak bu tarihte alındığı varsayılarak dönem sonu endeksinin bu tarihteki endekse bölünmesi suretiyle düzeltme katsayısı bulunur. Daha sonra, maddi duran varlıkların tarihi maliyetleri ve birikmiş amortismanları, bu düzeltme katsayısı ile ayrı ayrı çarpılarak enflasyona göre düzeltilmiş maddi duran varlıklar ve bunlara ait birikmiş amortisman tutarları hesaplanır.

2.4.3.2.3.2. Stoklar

Maddi duran varlıklarda olduğu gibi stokların maliyetine dahil edilen kur farkları ve finansman giderleri çıkarıldıktan sonra kalan maliyet değeri, düzeltme işlemine tabi tutulmaktadır. Yarı mamul ve mamul stoklarının düzeltilmesinde, bunların yarı mamul ve mamul hale gelme tarihleri değil maliyete dahil edilen unsurların gerçekleşme tarihleri dikkate alınır (IAS – 29 paragraf 15).

Uygulamada düzeltilmiş stoklar ve buna bağlı olarak da satışların maliyetinin hesaplanması kolay olmamaktadır. Bunun nedeni ise, tarihi maliyet muhasebesinde kullanılan stok değerlendirme yöntemlerine göre farklı stok değerleri ve satılan mallar maliyetinin elde edilmesidir. Stokların değerlemesinde kullanılan yöntemler, stokların elde edildikleri tarihin belirlenmesini ve sonuç olarak düzeltilmiş stok değeri ve satılan mallar maliyetini etkileyeceğinden stokların ve satılan mallar maliyetinin enflasyona göre düzeltilmesinde bu stok değerlendirme yöntemleri ayrı ayrı düşünülmelidir.

Maddi duran varlıklarda olduğu gibi enflasyona göre stokların düzeltilmesi için ideal olanı, her bir stok kaleminin maliyetinin düzeltilmenin yapıldığı dönem sonundaki fiyat endeksinin stokların elde edildiği tarihteki fiyat endeksine bölünmesiyle bulunan düzeltme katsayısı ile çarpılması suretiyle yapılan düzeltme şeklindedir. Ancak, bu düzeltme yöntemi, yorucu ve zaman alıcıdır. Bu nedenle, uygulamada stokların yaşının tahmin edilerek buna göre düzeltme işlemlerinin yapıldığı çeşitli düzeltme yöntemlerine başvurulabilir⁷⁵.

Stokların yaşının tahmin edilerek düzeltme işleminin yapıldığı durumlardan birisi, stokların düzeltilmesinde stokların maliyetinin satın alındıkları aylar ve yıllar itibarıyla gruplandırıldığı ve düzeltme işleminin bu gruplara göre yapıldığı bir düzeltme yöntemidir⁷⁶. Bu yöntemde, öncelikle dönem başı ve dönem sonu stoklarının hangi ay veya yıllardan kaldığı tespit edilir. Daha sonra, bu ay veya

⁷⁵ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bakınız, *Financial Reporting And Changing Prices, A Guide To Implementing FASB Statement 33*.

⁷⁶ *Financial Reporting And Changing Prices, A Guide To Implementing FASB Statement 33*, p. 37.

yıllardaki stok maliyetleri toplamı, cari dönem sonundaki genel fiyat düzeyi endeksinin stokların elde edildiği ay veya yıllardaki genel fiyat düzeyi endeksine bölünmesi ile elde edilen düzeltme katsayısı ile çarpılarak dönem başı ve dönem sonu stoklarının düzeltilmiş değeri bulunur. Cari dönemde yapılan alışlarda dönemin ortalama fiyat endeksi ile düzeltildikten sonra, düzeltilmiş dönem başı ve dönem sonu stokları ile düzeltilmiş cari dönem alışları kullanılarak düzeltilmiş satılan mallar maliyeti hesaplanır. Bu yöntemde göre düzeltilmiş stoklar ve satılan mallar maliyetinin hesaplanması ticaret işletmelerinde çok zor olmamasına rağmen, üretim işletmeleri için son derece karmaşık olabilmektedir. Çünkü, üretim işletmelerinde stoklar ilk madde ve malzeme, yarı mamuller ve mamullerden oluşur. Özellikle, yarı mamuller ve mamullerin aylar itibarıyla yaşlandırılması çok zor olabilir. Bundan dolayı, bu işletmelerde stok devir hızı istatistiklerinden yararlanılması daha uygun olmaktadır⁷⁷.

Stokların yaşının tahmin edilerek düzeltme işleminin yapıldığı durumlardan bir diğeri ise, stok devir hızlarından yararlanarak stokların yaşının tahmin edildiği ve düzeltme işleminin bu yaşa göre yapıldığı düzeltme yöntemidir. Bu yöntemde, öncelikle dönem başı ve dönem sonu stoklarının yaşı ay olarak belirlenir. Örneğin; ilk madde stok devir hızı 1.73 ise, bu stokların gün olarak yaşı 211 gün ($365/1.73$) olmaktadır. 211 gün ise, yaklaşık olarak 7 aya karşılık gelir. Böylece, dönem sonu stoklarının ortalama maliyet ve FIFO stok değerlendirme yöntemlerinin kullanıldığı durumda son yedi ay içinde yapılan alışlardan, LIFO stok değerlendirme yönteminin kullanıldığı durumda ise ilk 7 ay içinde yapılan alışlardan kalmış olduğu varsayılır. Stokların ay olarak yaşı belirlendikten sonra, stokların maliyet değeri düzeltmenin yapıldığı dönemin dönem sonu endeksinin stokların elde edildiği varsayılan ayların ortalama endeksine bölünmesiyle bulunan düzeltme katsayısı ile çarpılarak düzeltilmiş dönem başı ve dönem sonu stokları hesaplanır. Cari dönem alışları da, dönemin ortalama endeksi ile düzeltildikten sonra, düzeltilmiş dönem başı ve dönem sonu stokları ile düzeltilmiş dönem içi alışları kullanılarak üretime verilen ilk maddenin veya satılan mamuller maliyetinin düzeltilmiş değeri bulunur⁷⁸.

2.4.3.2.3.3. Mali Duran Varlıklar

Bağlı menkul kıymetler içindeki ortaklık payları, iştirakler ve bağlı ortaklıkların bilançoda tarihi maliyetleriyle gösterilmeleri durumunda bu kalemlerin tarihi alış bedelleri, kalemlerin işletme aktifine girdiği tarihten bilançonun düzenlendiği tarihe kadar geçen sürede genel fiyat endekslerinde ortaya çıkan değişimlere göre hesaplanan katsayılar uygulanarak düzeltilir. Dönem sonundaki borsa değeri ile

⁷⁷ Financial Reporting and Changing Prices, A Guide To Implementing FASB Statement 33, p. 38.

⁷⁸ Financial Reporting And Changing Prices, A Guide To Implementing FASB Statement 33, p. 39.

gösterilen menkul kıymetler, ayrıca düzeltme işlemine tabi tutulmazlar (TMS - 2 madde 10).

Borsa değeri ile değetlenmemiş iştirakler, bağlı ortaklıklar ile bağlı menkul kıymetler içindeki ortaklık paylarının alış bedellerinden enflasyon nedeniyle işletmelerin oluşturmalarına izin verilen YDDAF gibi fonların sermayeye eklenmesi nedeniyle elde edilen tutarlar ile kur farkları dahil finansman giderleri (bunların reel kısımları aynen amortismanına tabi varlıklardaki gibi hesaplanır) indirildikten sonra geriye kalan tutarları dikkate alınarak düzeltme yapılır. Yapılan düzeltme işleminde, sermaye taahhüt tarihinin dikkate alınması gerekir.

İştiraklerin ve bağlı ortakların değerlendirilmesinde öz kaynak yöntemini uygulayan işletmelerde bağlı ortaklık veya iştiraklerin net aktifler ile faaliyet sonuçları üzerindeki işletme payının doğru olarak hesaplanabilmesi için iştirak ve bağlı ortaklıkların bilanço ve gelir tablosu, enflasyona göre bu standarttaki esaslar doğrultusunda düzeltilmelidir. Çünkü, pay tutarı, düzeltilmiş finansal tablolara göre hesaplanır. Bağlı ortaklık ve iştiraklerin finansal tablolarının yabancı para birimi ile ifade edilmesi durumunda bu tablolar, dönem sonu kurundan ulusal para birimine çevrilir (IAS – 29 paragraf 20; TMS - 2 madde 12).

2.4.3.2.3.4. Karşılıklar

Stok değer düşüklüğü karşılığı gibi karşılıklar, enflasyona göre yapılan düzeltme işlemlerinde ayrıca düzeltme işlemine tabi tutulmazlar. Çünkü, söz konusu karşılıklar, enflasyona göre yapılan düzeltme işlemlerinde değer düşüklüğüne uğrayan varlığın düzeltilmiş değeri üzerinden tekrar hesaplanmaktadır.

2.4.3.2.3.5. Bilançoda Cari Değerleri İle Yer Alan Parasal Olmayan Varlıklar

TMS – 2’de, parasal olmayan varlıklar, bilançoda yenileme maliyetleri veya net nakit değerleri ile gösterilmiş iseler bunların yeniden düzeltme işlemine tabi tutulmayacakları ifade edilmiştir (TMS – 2 madde 6). Benzer bir açıklama IAS – 29’da da yer almaktadır. IAS – 29’da, net gerçekleştirilebilir değer ve net nakit değeri gibi değerlerle bilançoda yer alan parasal olmayan varlıkların enflasyona göre düzeltilmeyeceği ve bu değerleri ile düzeltilmiş bilançoda yer alacakları belirtilmiştir (IAS – 29 paragraf 13, 23). Bilançoda cari değerleri ile gösterilen parasal olmayan varlıklar, TMS – 2’de aşağıdaki gibi sıralanmıştır (TMS – 2 madde 7).

- i) Yabancı para cinsinden olan varlıklar,
- ii) Hisse senetleri,
- iii) Dövizde endeksli varlıklar.

Yabancı para cinsinden olan varlıklar, dönem sonunda evalüasyona tabi tutulmaktadır. Bu nedenle, bu varlıklar, bilançoda cari değerleri ile gösterilmekte olduklarından enflasyona göre düzeltme işlemine tabi tutulmazlar. Borsa değeri ile değerlendirilen hisse senetleri, bilançoda cari değerleri ile gösterilmiş olduklarından enflasyona göre düzeltilmezler. Döviz endeksli varlıklar da, bilanço tarihindeki döviz kuruna göre düzeltilmiş cari değerleri ile bilançoda gösterilmeleri gerektiğinden bu varlıkların da düzeltilmesi yoluna gidilmez.

2.4.3.2.3.6. İmal veya İnşa Edilen Parasal Olmayan Varlıklar

Amortismanına tabi olmayan ve işletmede imal ya da inşa edilen yapılmakta olan yatırımlar gibi varlıkların düzeltilmesinde, bu varlıkların maliyetini oluşturan unsurların gerçekleşme tarihleri dikkate alınarak düzeltme işleminin yapılması gerekir. Düzeltme işlemine tabi tutulan bu yapılmakta olan yatırımlar tamamlanıp ilgili duran varlık hesabına alındıktan ve amortisman ayrılmaya başlandıktan sonra ise aktife alındıkları tarihteki düzeltilmiş maliyetleri, işletme aktifine alındıkları tarihten bilançonun düzenlendiği tarihe kadar geçen sürede genel fiyat endekslerinde ortaya çıkan değişmelere göre hesaplanan katsayılar uygulanarak düzeltilirler. Yapılmakta olan yatırımların düzeltilmesi ile ilgili olarak TMS – 2’de, bu varlıkların elde edildikleri tarihten bilançonun düzenlendiği tarihe kadar geçen sürede genel fiyat endeksinde ortaya çıkan değişmeler dikkate alınır ifadesi yer almaktadır ki (TMS – 2 madde 9), bu ifadenin ne anlama geldiği açık değildir. IAS – 29’da ise, sadece yatırımların düzeltme işlemine tabi tutulacağı gibi genel bir ifade bulunmaktadır (IAS – 29 paragraf 15).

2.4.3.2.4. Parasal Olmayan Kaynakların Düzeltilmesi

Parasal olmayan kaynaklar da, parasal olmayan varlıklar gibi genel fiyat düzeyindeki artışlar karşısında satın alma güçleri değişmeyen ancak nominal değerleri değişen varlıklar olduklarından tarihi maliyet muhasebesine göre düzenlenen bilançoda gerçek değerleri ile yer almazlar. Parasal olmayan kaynaklar da, parasal olmayan varlıklar gibi düzeltme işlemine tabi tutulmakta olup aşağıdaki formül kullanılarak bilanço tarihindeki paranın satın alma gücü göre ifade edilmiş olurlar.

$$\text{Düzeltilmiş Parasal Olmayan Kaynaklar} = \text{Parasal Olmayan Kaynakların Tarihi Değeri} \times \frac{\text{Dönem Sonu Fiyat Endeksi}}{\text{Parasal Olmayan Kaynağın İşletmeye Dahil Olduğu Tarihteki Fiyat Endeksi}}$$

Parasal olmayan kaynaklardan düzeltme işlemi özellik arz edenler, bu kaynaklar aşağıda gibi gruplandırılarak incelenebilir.

- Bilançoda Cari Değerleri İle Yer Alan Parasal Olmayan Kaynaklar,
- Öz Kaynaklar.

2.4.3.2.4.1. Bilançoda Cari Değerleri İle Yer Alan Parasal Olmayan Kaynaklar

Parasal olmayan kaynaklardan yabancı para cinsinden ve dövize endeksli olan kaynaklar, bilanço tarihindeki döviz kuruna göre düzeltilmiş cari değerleri ile bilançoda gösterildiklerinden ayrıca düzeltme işlemine tabi tutulmazlar (IAS – 29 paragraf 23; TMS – 2 madde 7/a-c).

2.4.3.2.4.2. Öz Kaynaklar

Parasal olmayan kaynaklar arasında yer alan öz kaynak unsurlarının düzeltilmesi işlemi, diğer parasal olmayan kaynaklara göre özellik göstermektedir. Çünkü, ülkemizde uygulanan yeniden değerlendirme uygulaması nedeniyle sermayeye ilave edilen YDDAF bulunabilir. Ayrıca, öz kaynak unsurlarının düzeltilmesinde öz kaynak unsurunun işletmeye dahil edildiği tarihin saptanması, şayet işletmenin kuruluşu eski bir işletme ise çok zor olabilmektedir. Öz kaynak unsurlarının düzeltilmesi işlemi, özellikle de düzeltme işlemi ilk kez yapıldığında önemli olur. Çünkü, ilk kez düzeltme yapıldığında kâr yedeklerinin nasıl düzeltileceği ayrı bir sorun teşkil etmektedir. Bunun nedeni ise, kâr yedeklerinin bir kısmının sermayeye ilave edilmiş, bir kısmının da ilave edilmemiş olmasıdır. Bu durumda düzeltme nasıl yapılacaktır?. Bunlara ilave olarak, sermayenin düzeltilmesinde ödenmiş sermayenin tescil tarihi mi dikkate alınacak, yoksa sermaye taahhüdünün yerine getirildiği tarih mi?

Enflasyona göre yapılan düzeltme işlemleri ilk kez yapıldığında, her şeyden önce öz kaynak unsurları düzeltilirken her bir öz kaynak unsurunun gerçekleşme tarihinin tek tek tespit edilmesi gerekmektedir. Öz kaynak unsurlarının gerçekleşme tarihi saptanırken bu tarih ne olacaktır? Öz kaynak unsurlarından ödenmiş sermayenin gerçekleşme tarihi sermayenin ödendiği tarih mi, yoksa sermayenin taahhüt edildiği yani sermayenin tescil edildiği tarih midir? Bu konuda TMS – 2’de net bir açıklama yer almamaktadır. Sadece, ödenmiş sermaye ve sermaye yedekleri içinde yer alan ve nakit girişi sağlayan kalemlerden her biri oluştuğu tarihten itibaren genel fiyat düzeyindeki değişikliklere göre düzeltilir. Kâr yedekleri, geçmiş yıllar kârları ve dönem net kârından sermayeye ilave edilen tutarlar nakit artışı sayılır açıklaması bulunmaktadır (TMS - 2 madde 14). Ayrıca, bu standardın ilk olarak uygulanmasına geçildiği dönemin başında kâr yedekleri grubunda yer alan olağanüstü yedekler ile net kâr kalemleri dışındaki tüm öz kaynak unsurları, oluştuğu tarihten itibaren genel fiyat endeksleri uygulanmak suretiyle yeniden

hesaplanır. Bilançodaki diğer tüm kalemlerin yeniden değerlendirilmesinden doğan farklar düzeltilmiş bilançoda olağanüstü yedekleri oluşturur denilmektedir (TMS - 2 madde 15). TMS – 2’de yer alan söz konusu ifade yeterince açık değildir. Çünkü, bu ifadeden, ödenmiş sermaye ile kâr yedeklerinin ortaya çıktıkları tarihin ne anlama geldiği tam olarak anlaşılammaktadır. Ayrıca, bu iki ifade aynı anda düşünüldüğünde, kâr yedeklerinden sermayeye ilave edilenlerin ortaya çıkma tarihi olarak sermayeye ilave edildikleri tarih mi yoksa dönem kârından ayrıldıkları tarih mi ifade edilmekte, bu durum da tam açık değildir. Kanımca, ödenmiş sermayede düzeltme işleminde dikkate alınması gereken tarih, sermayenin taahhüt edildiği tarihin olması gerekir. Çünkü, sermaye taahhüt tarihindeki paranın satın alma gücü dikkate alınarak işletmeye yatırılacak sermaye miktarı tespit edilmektedir. Sermaye yedeklerinde ise düzeltme işleminde sermaye yedeğinin ortaya çıktığı tarih esas alınmalıdır. Kâr yedeklerinin düzeltilmesinde esas alınacak tarih ise, bunların ortaya çıktıkları zaman olan dönem kârından ayrıldıkları tarihin olması gerekir. Ancak, bunlardan sermayeye ilave edilenler var ise, sermayeye ilave edilenlerin de düzeltme tarihleri kârdan ayrıldıkları tarih olmalıdır.

Öz kaynak unsurları düzeltilirken öz kaynakların korunması amacıyla ülkemizde kısmi bir düzeltme işlemi olarak uygulanan maddi duran varlıkların yeniden değerlemesi sonucu ortaya çıkan ve bilançonun pasifinde öz kaynaklar arasında sermaye yedeği olarak görünen maddi duran varlık ve iştirakler YDDAF’ları ile MAF’nun etkilerinin düzeltme işlemleri sırasında ortadan kaldırılması gerekmektedir. Başka bir ifadeyle, YDDAF’ları ve MAF, hiç ayrılmamış gibi düzeltme işlemi yapılmalıdır. Çünkü, yeniden değerlendirme ve maliyet bedeli artırım uygulamaları, kısmi genel enflasyon muhasebesi özelliği taşımaktadır. Bu nedenle, enflasyona göre düzeltme yapılırken söz konusu uygulamaların varlıklar üzerindeki etkileri ortadan kaldırılmış olduğundan aynı etkinin öz kaynaklar üzerinden de kaldırılması gerekir. Bu amaçla, gerek sermayeye ilave edilen gerekse edilmeyen söz konusu fonlar, enflasyona göre yapılan düzeltme işlemlerinde hiç ayrılmamış gibi işleme tabi tutulmalıdır.

TMS – 2’de enflasyona göre finansal tabloların düzeltilmesi işlemi ilk kez yapıldığında, olağanüstü yedekler ve net kâr kalemi dışındaki tüm öz kaynak unsurlarının ortaya çıktıkları tarihten itibaren genel fiyat endeksleri uygulanmak suretiyle yeniden hesaplanacağı ve bilançodaki diğer tüm kalemlerin yeniden değerlendirilmesinden doğan farkların düzeltilmiş bilançoda olağanüstü yedekleri oluşturacağı ifade edilmektedir. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere ilk uygulamayı

takip eden enflasyona göre yapılan düzeltmelerde, olağanüstü yedekler de kârdan ayrıldıkları tarihten itibaren düzeltme işlemine tabi tutulacaklardır.

Özetle, enflasyona göre yapılan düzeltme işlemlerinde öz kaynakların satın alma gücünün korunması hedeflendiğinde hem ortaklar tarafından kaynak olarak yatırılan değerler ile öz kaynakların bir parçası olan hisse senedi ihraç primleri ve iptal kârlarının hem de ortaklara dağıtılmayarak kanuni, ana sözleşme ve genel kurul kararı ile alı konan kâr yedeklerinin genel fiyat düzeyindeki artışlar dikkate alınarak düzeltilmesi gerekir. Öz kaynak kalemlerinden dönem net kârı veya zararı kalemi, düzeltme işlemine tabi tutulmaz. Çünkü, bu unsur, düzeltilmiş gelir tablosundaki dönem net kârı veya zararı tutarını oluşturur. Dönem net kârı veya zararı dışındaki diğer öz kaynak unsurları, parasal olmayan kalemler olduklarından aşağıdaki formül kullanılarak düzeltilir.

$$\text{Düzeltilmiş Öz Kaynak Unsuru} = \frac{\text{Öz Kaynak Unsurunun Tarihi Değeri} \times \text{Dönem Sonu Fiyat Endeksi}}{\text{Öz Kaynak Unsurunun İşletmeye Yatırıldığı veya Dönem Karından Ayrıldığı Tarihteki Fiyat Endeksi}}$$

Böylece ödenmiş sermaye, hisse senedi ihraç primleri ve iptal kârları ile kâr yedeklerinin tarihi değerleri, cari dönemin dönem sonu endeksinin bu değerlerin işletmeye yatırıldığı, ortaya çıktığı veya ayrıldığı tarihlerdeki genel fiyat düzeyi endeksine bölünerek bulunan düzeltme katsayısı ile çarpılarak her bir öz kaynak kaleminin dönem sonundaki paranın satın alma gücü cinsinden değeri hesaplanmış olmaktadır.

Öz kaynakların düzeltilmesi ile bütün bilanço kalemleri, genel fiyat düzeyinde ortaya çıkan artışa göre düzeltilmiş olmaktadır. Enflasyona göre düzeltme işlemi ilk kez yapıldığında düzeltilmiş bilançonun hazırlanabilmesi için bundan sonra yapılacak iş, enflasyonun neden olduğu öz kaynakların satın alma gücü kaybının hesaplanmasıdır. Öz kaynakların satın alma gücü kaybı ise aşağıdaki gibi hesaplanır.

$$\text{Öz Kaynakların Satın Alma Gücü Kaybı} = \text{Düzeltilmiş Aktif Toplamı} - \text{Düzeltilmiş Pasif Toplamı}$$

Öz kaynakların satın alma gücü kaybı, düzeltilmiş bilançoda öz kaynaklar arasında kâr yedeği olarak olağanüstü yedekler içinde "Enflasyon Zararı"⁷⁹,

⁷⁹ Yüksel Koç Yalkın, *Enflasyon Muhasebesi Uygulaması ve Yöneltsel Kararlar*, Ankara: Ankara Sanayi Odası Yayını, 1998, s. 27.

“Yeniden Değerleme Yedeği” veya “Sermaye Düzeltme Hesabı”⁸⁰ olarak gösterilebilir.

Enflasyona göre yapılan düzeltme işlemlerinde, kâr yedeklerinin düzeltilmesi yoluna gidilmeyip sadece sermaye ile hisse senedi ihraç primleri ve iptal kârlarının düzeltilmesi yolu seçilebilir. Bu durumda, kâr yedekleri, düzeltilmiş bilançoda aktif toplamı ile pasif toplamı arasındaki fark olacaktır. Bu uygulama, IAS - 29’da enflasyona göre yapılan düzeltme işlemleri ilk kez uygulandığında önerilmektedir. Ancak, IAS - 29’da da takip eden dönemlerde, bütün öz kaynak unsurlarının dönemin başından veya sonradan dahil oldukları tarihten itibaren genel fiyat endeksi uygulanarak düzeltme işlemine tabi tutulacağı belirtilmiştir (IAS - 29 paragraf 24, 25).

Enflasyonun finansal tablolar üzerindeki etkisinin analiz edilebilmesi için, düzeltilmiş finansal tabloların da geleneksel finansal tablolara uygun olarak hazırlanması gerekir. Bundan dolayı, geleneksel bilançoda olduğu gibi düzeltilmiş bilançoda da kanuni, ana sözleşme ve genel kurul kararı ile ayrılan kâr yedeklerinden her biri ayrı bir kalem olarak sunulacağından bunların ayrı ayrı düzeltilmesi gerekmektedir. Her iki düzeltme yönteminde aynı sonuca ulaşılır. Bu nedenle, öz kaynakların satın alma gücünün korunması açısından her ikisine göre de düzeltme yapılabilir ve hatta daha kolay olan ikinci yol seçilebilir. Ancak, ikinci yola göre yapılan düzeltme işlemlerinde enflasyonun neden olduğu satın alma gücü kaybının ne kadar olduğu bilançoda görünmemektedir.

2.4.3.3. Gelir Tablosunun Düzeltilmesi

Enflasyona göre gelir tablosunun düzeltilmesinde modelin işleyişinin IV. ve V. aşamalarında belirtildiği gibi öncelikle parasal olmayan kalem olan bütün gelir ve giderlerin ne zaman ortaya çıktıkları ve sonuçlara dahil edildikleri saptanır, daha sonra bunlar uygun düzeltme katsayıları ile çarpılarak bilanço tarihindeki paranın satın alma gücüne göre ifade edilirler (IAS – 29 paragraf 26; TMS – 2 madde 16).

Enflasyona göre yapılan düzeltme işlemlerinde geleneksel gelir tablosu kalemlerinin nasıl düzeltildiği, IAS – 29 ve TMS – 2’de yer alan açıklamalar dikkate alınarak gelir ve giderler olarak aşağıda ayrı ayrı ele alınarak incelenmiştir.

2.4.3.3.1. Gelirlerin Düzeltilmesi

Enflasyona göre yapılan düzeltme işlemlerinde, gelirlerin ortaya çıktığı tarihteki endeksin kullanılarak bunların bilanço tarihindeki paranın satın alma

⁸⁰ Akdoğan ve Nejat Tenker, s. 622.

gücüne göre ifade edilmeleri zor olmaktadır. Çünkü, gelirler, muhasebe dönemi boyunca dağınık bir şekilde ortaya çıkan bir çok finansal olayın etkisi altında kaldıklarından dolayı gelirlerin ortaya çıktığı zaman çok zor tespit edilmektedir. Gelirlerin ortaya çıktıkları zamanın tespitindeki zorluk da, bu tarihteki endeksin kullanılarak düzeltme yapılmasını engellemektedir. Bundan dolayı, gelirlerin enflasyona göre düzeltilmesinde, TMS - 2'nin 17. maddesinde de belirtildiği gibi gelirlerin dönemin bütün günlerine eşit bir biçimde dağıldığı varsayılarak dönemin ortalama endeksi kullanılmaktadır. Enflasyona göre yapılan düzeltme işlemlerinde,

$$\text{Düzeltilmiş Gelir Kalemi} = \text{Gelir Kaleminin Tarihi Değeri} \times \frac{\text{Dönem Sonu Fiyat Endeksi}}{\text{Dönemin Ortalama Fiyat Endeksi}}$$

formülü kullanılarak her bir gelir kaleminin bilanço tarihindeki paranın satın alma gücüne göre düzeltilmiş değeri elde edilir. Enflasyona göre düzeltme işlemleri özellikle arz eden gelir kalemlerinin düzeltme işlemleri, bu kalemler aşağıdaki gibi gruplandırılarak incelenebilir.

- Satışlar,
- Parasal olmayan varlıkların satışından doğan kârlar.

2.4.3.3.1.1. Satışlar

Enflasyona göre yapılacak düzeltme işlemlerinde dönemin ortalama endeksinin kullanılması, büyük bir kolaylık sağlamaktadır. Ancak, satışların mevsimlik olması, genel fiyat düzeyinde aylık veya üçer aylık dönemler itibarıyla önemli yükselmelerin görülmesi⁸¹ ya da enflasyona göre düzeltilmiş verilerin aylık veya üç aylık istenmesi durumlarında, gelir kalemlerinin düzeltilmesi işleminin aylık veya üç aylık dönemlerin ortalama endekslerinin kullanılarak yapılması gerekir. Bu durumda, her ayın sonundaki endeks dönem sonu, bir önceki ayın endeksi ise dönem başı endeksi olarak alınacak olup ikisinin ortalaması ise aylık ortalama endeks olarak alınır⁸².

2.4.3.3.1.2. Parasal Olmayan Varlıkların Satışından Doğan Kârlar

TMS – 2'de de belirtildiği gibi parasal olmayan varlık unsurlarının satışından ortaya çıkan kâr veya zararlar, genel fiyat düzeyine göre tekrar hesaplanır ve gelir tablosunda düzeltilmiş değerleri ile gösterilirler. Bu işlem ise şu şekilde yapılmaktadır. Öncelikle, satışa konu olan varlığın net defter değeri ve satış fiyatı,

⁸¹ Uman, *Enflasyon Muhasebesi, Fiyatlar...*, s. 91.

⁸² Akdoğan ve Nejat Tenker, s. 624.

bilanço tarihindeki paranın satın alma gücüne göre ifade edilir. Daha sonra, düzeltilmiş satış fiyatıyla net defter değeri arasındaki fark alınarak düzeltilmiş satış kârı veya zararı hesaplanır (TMS - 2 madde 18).

2.4.3.3.2. Giderlerin Düzeltilmesi

Gelir kalemleri gibi gider kalemleri de, muhasebe dönemi boyunca dağınık bir şekilde ortaya çıkan bir çok finansal olayın etkisi altında kalmaktadır. Bu nedenle, bunların da ortaya çıktıkları zamanın saptanması çok zor olmaktadır. Bundan dolayı, TMS – 2’de de öngörüldüğü üzere giderlerin dönemin bütün günlerine eşit bir biçimde dağıldığı varsayılarak her bir gider kalemi, dönemin ortalama endeksi kullanılarak aşağıdaki gibi düzeltilir.

$$\text{Düzeltilmiş Gider Kalemi} = \text{Gider Kaleminin Tarihi Değeri} \times \frac{\text{Dönem Sonu Fiyat Endeksi}}{\text{Dönemin Ortalama Fiyat Endeksi}}$$

Böylece geleneksel gelir tablosunda tarihi değerlere göre yer alan gider kalemleri, düzeltilmiş gelir tablosunda cari dönemin bilanço tarihindeki paranın satın alma gücüne göre yer almış olurlar. Gider kalemlerinden düzeltme işlemi özellik arz edenler, bu kelemler aşağıda gibi gruplandırılarak incelenebilir.

- Dönem amortisman giderleri,
- Satılan mallar maliyeti,
- Parasal olmayan varlıkların satışından doğan zararlar,
- Tutarları dönem sonunda kesinleşen veya dönem sonunda ortaya çıkan karşılıklar.

2.4.3.3.2.1. Dönem Amortisman Giderleri

Enflasyona göre yapılan düzeltme işlemlerinde amortisman tabi varlıkların tarihi maliyetleri üzerinden ayrılan ve bu maliyetlerle geleneksel gelir tablosunda yer alan amortisman ve itfa payları, ayrıca düzeltme işlemine tabi tutulmazlar. Çünkü, amortisman ve itfa payları, amortisman tabi varlıkların düzeltilmiş değerleri üzerinden ayrılmaktadır (TMS – 2 madde 16).

Enflasyona göre yapılan düzeltme işlemlerinde amortisman tabi varlıkların düzeltilmiş değerleri üzerinden ayrılacak olan dönem amortisman giderleri veya itfa payları, ilgili varlığın düzeltilmiş maliyet değerinin ilgili varlığın ekonomik ömrüne bölünmesi suretiyle hesaplanır. Ayrıca, düzeltme işleminin yapıldığı yıl aktife giren amortisman tabi varlıklar için ayrılacak amortisman giderleri ve itfa paylarının hesaplanmasında, varlığın aktifte kaldığı süre göz önünde bulundurulmalıdır. Gerek

TMS – 2 gerekse IAS – 29’da, amortismana tabi varlıkların amortisman süreleri hakkında her hangi bir açıklama yer almamaktadır. Ancak, IAS – 9 “Amortismanların Muhasebeleştirilmesi” standardında, amortismana tabi varlıkların amortisman sürelerinin hesaplanmasında ekonomik ömürlerinin dikkate alınacağı belirtilmiştir. TMS – 9 “Amortisman Muhasebesi” standardında ise, IAS – 9’da geçen ekonomik ömür ile aynı anlamda kullanılmış olan hizmet süresi içinde amortismana tabi varlıkların amorti edilecekleri ifade edilmiştir.

Bilindiği gibi ülkemizde muhasebe uygulamalarına yön veren vergi kanunlarımız gereği varlıkların amortisman süresi, genellikle 5 yıl ile sınırlandırılmış durumdadır. Buda, işletmeleri varlıklarının ekonomik ömürlerini hesaplamadan 5 yılda amorti etmeye yöneltmektedir. Bu nedenle, enflasyona göre yapılacak düzeltme işlemleri ilk kez yapıldığında veya takip eden uygulamalarda, geleneksel gelir tablosunda yer alan amortisman giderlerinin vergi mevzuatımızın amortisman süresine ilişkin düzenlemelerine uyularak ayrılması halinde amortismana tabi varlıkların ekonomik ömürlerine göre hesaplanacak yeni oranlar üzerinden geçmişe yönelik olarak amortismana tabi tutulmaları gerekmektedir.

2.4.3.3.2.2. Satılan Mallar Maliyeti

Geleneksel gelir tablosunda yer alan satılan mallar maliyeti kalemi, dönem amortisman giderleri gibi ayrıca düzeltme işlemine tabi tutulmamaktadır. Enflasyona göre düzeltilmiş gelir tablosunda yer alacak olan satılan mallar maliyeti kalemi, dönem başı ve dönem sonu stokları ile dönem içi alışlarının genel fiyat düzeyindeki değişikliklere göre düzeltilmesinden sonra bunların düzeltilmiş değerlerine göre yeniden hesaplanır⁸³. Başka bir ifadeyle, enflasyona göre yapılan düzeltme işlemlerinde satılan mallar maliyeti, stokların ve diğer maliyet unsurlarının düzeltilmiş tutarlarının dikkate alınması suretiyle yeniden hesaplanmaktadır.

2.4.3.3.2.3. Parasal Olmayan Varlıkların Satışından Doğan Zararlar

Geleneksel gelir tablosunda yer alan parasal olmayan varlıkların satışından doğan zararlar, enflasyona göre yapılan düzeltme işlemlerinde ayrıca düzeltmeye tabi tutulmazlar. Gelir kalemlerinin düzeltilmesi kısmında da belirtildiği gibi parasal olmayan varlık unsurlarının satışından ortaya çıkan kâr veya zararlar, yapılan enflasyon düzeltmelerine göre tekrar hesaplanır ve gelir tablosunda düzeltilmiş değerleri ile gösterilirler.

⁸³ Kulu, s. 73; Chasteen and Melvin C. O'Connor, p. 1134.

2.4.3.3.2.4. Tutarları Dönem Sonunda Kesinleşen veya Dönem Sonunda Ortaya Çıkan Karşılıklar

Tutarları dönem sonunda kesinleşen veya dönem sonunda ortaya çıkan kıdem tazminatı karşılığı ve dönem kârı vergi ve diğer yasal yükümlülük karşılıkları gibi karşılıklar, enflasyona göre yapılan düzeltme işlemlerinde ayrıca düzeltme işlemine tabi tutulmazlar. Çünkü, bu değerler, dönem sonundaki paranın satın alma gücüne göre ifade edilmiş olarak gelir tablosu ve bilançoda yer almaktadır.

2.4.3.4. Satın Alma Gücü Kazancının (Kaybının) Hesaplanması

Satın alma gücü kazancının (kaybının) hesaplanarak dönem kârının belirlenmesinde dikkate alınması, enflasyona göre yapılan düzeltme işlemlerinin amacı gereğidir. Enflasyona göre yapılan düzeltme işlemlerinde, enflasyon ortamında işletmelerin öz kaynaklarının satın alma gücünün korunması hedeflendiğinden sadece parasal olmayan finansal tablo kalemlerinin düzeltilmesi yeterli olmamakta, aynı zamanda parasal varlık bulundurma ve parasal borcu olmaktan kaynaklanan net satın alma gücü kazancının (kaybının) da hesaplanarak dönem kâr veya zararının ölçülmesinde dikkate alınması gerekmektedir. Parasal varlık veya borca sahip olunması nedeniyle ortaya çıkan net satın alma gücü kazancı (kayı) aynı zamanda genel satın alma gücü kayıp ve kazançları (general purchasing power losses and gains), genel fiyat düzeyi kayıp ve kazançları (general price level losses and gains), enflasyon kazanç ve kayıpları (inflation gains and losses) ve net parasal kalemlerin elde tutulmasından kaynaklanan kayıp ve kazançlar (losses and gains from holding net monetary items)⁸⁴ ile parasal kazanç ve kayıplar (monetary gains and losses) olarak da isimlendirilmektedir⁸⁵.

Satın alma gücü kazancı (kayı), IAS – 29'da "Enflasyon dönemlerinde parasal borçlarından daha fazla parasal varlık bulunduran işletmeler satın alma gücü kaybına uğrar. Parasal borçları parasal varlıklarından çok olan işletmeler ise satın alma gücü kazancı sağlarlar" biçiminde tanımlanmıştır. Satın alma gücü kazancının (kaybının) tanımı, TMS – 2'de de yapılmıştır. TMS – 2'de yapılan tanım IAS – 29'da yapılan tanımla benzerlik göstermekte olup TMS – 2'de satın alma gücü kazancı (kayı), "Parasal borçlardan fazla parasal varlık bulunduran işletmeler satın alma gücü kaybına uğrar. Diğer taraftan parasal varlıklarından fazla parasal borcu olan işletmeler ise satın alma gücü kazanır" olarak tanımlanmıştır.

⁸⁴ Chasteen and Melvin C. O'Connor, p. 1130.

⁸⁵ Nikolai and John D. Bazley, p. 1363.

Yukarıdaki tanımlarda ve satın alma gücü kazancı (kaybı) ile ilgili olarak yapılan benzer tanımlarda da ifade edildiği gibi enflasyon dönemlerinde parasal varlık ve parasal borçların fiyat düzeylerine bağlanmadığı durumda, parasal borçlardan fazla parasal varlık bulunduran işletmeler satın alma gücü kaybına uğrar. Diğer taraftan, parasal varlıklardan fazla parasal borcu olan işletmeler ise satın alma gücü kazanır. Çünkü, enflasyon dönemlerinde elde tutulan parasal varlıkların satın alma gücü azalırken, borçların satın alma gücü artmaktadır. Örneğin; genel fiyat düzeyi endeksi 100 olduğu zamanda 100.000.000 TL. nakit bulunduran işletme, endeks 100'den 110'a çıktığı zamanda hala 100.000.000 TL. nakiti elinde bulunduruyorsa 10.000.000 TL. $[(100.000.000 \text{ TL.} \times 110 / 100) - 100.000.000 \text{ TL.}]$ satın alma gücü kaybına uğrayacaktır. Çünkü, işletme endeks 100 olduğu zamanda 100.000.000 TL.'na satın alabileceği mal ve hizmeti, endeks 110 olduğunda alabilmesi için 110.000.000 TL.'na gereksinim duyar. Aynı dönemde, 200.000.000 TL. borcu olan işletme ise 20.000.000 TL. $[(200.000.000 \text{ TL.} \times 110 / 100) - 200.000.000 \text{ TL.}]$ satın alma gücü kazanır. Çünkü, genel fiyat düzeyi endeksi 100'den 110'a çıktığı zamanda işletmenin ödemesi gereken borç hala 200.000.000 TL.'dir. Oysa, endeks 110 olduğu zamanda elde tutulan 200.000.000 TL., 220.000.000 TL.'nin satın alma gücüne eşdeğer satın alma gücüne sahiptir.

Enflasyon dönemlerinde satın alma gücü kazancına (kaybına) neden olan parasal varlıklar ile parasal borçlar, Ek –1'de sunulduğu gibidir. Ayrıca, TMS – 2'de, yabancı para cinsinden olan varlık ve kaynakların satın alma gücü kazancının (kaybının) hesaplanmasında parasal varlık ve borç gibi işleme tabi tutulacakları belirtilmiştir. IAS – 29'un 26 paragrafında yer alan faiz gelir ve gideri ile kur farkı gelir ve giderleri gibi diğer gelir tablosu kalemleri de net parasal durum ile ilgilidir ifadesinden, yabancı para cinsinden olan varlık ve kaynaklarında satın alma gücü kazancının (kaybının) hesaplanmasında dikkate alınacağı sonucu çıkarılabilir.

Gerek IAS – 29 gerekse TMS – 2'de yer almasa da, öz kaynakların satın alma gücünün korunması amacıyla satın alma gücü kazancının (kaybının) hesaplanmasında, ek – 1'de sunulan parasal varlık ve borçlar ile yabancı para cinsinden varlık ve kaynaklara ilave olarak parasal olmayan varlıklar ve kaynaklar içinde yer alan ancak cari değerleri ile değerlendirilen hisse senetleri, kıymetli madenler ile getirileri veya anaparaları enflasyona endekslenmiş olan varlık ve kaynakların da parasal varlık gibi işleme tabi tutulması gerekmektedir.

Satın alma gücü kazancı (kaybı) farklı yollarla hesaplanabilir. Bu hesaplama yollarından birisi, TMS – 2'de de belirtilen hesaplama şeklidir. Bu hesaplama yoluna göre, net satın alma gücü kazancı (kaybı) aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır.

i) Dönem başındaki parasal varlıklar ve parasal borçlar, dönem sonu endeksinin dönem başı endeksine bölünmesiyle bulunan düzeltme katsayısı ile çarpılarak dönem sonundaki paranın satın alma gücüne göre düzeltildikten sonra, düzeltilmiş parasal varlıklar ile düzeltilmiş parasal borçlar arasındaki fark saptanır.

ii) Dönem içinde yapılan ve net parasal varlıklarda ya da net parasal borçlarda artış yaratan işlemlerin, dönem sonu endeksinin dönemin ortalama endeksine bölünmesiyle hesaplanan düzeltme katsayısı ile çarpılarak dönem sonundaki paranın satın alma gücüne göre düzeltilmiş değerleri bulunur ve bu düzeltilmiş değerler (i)'de hesaplanan tutara eklenir.

iii) Dönem içinde gerçekleşen ve net parasal varlıklar ya da net parasal borçlarda azalış yaratan işlemler, dönem sonu endeksinin dönemin ortalama endeksine bölünmesiyle hesaplanan düzeltme katsayısı ile çarpılarak dönem sonundaki paranın satın alma gücüne göre düzeltilmiş değerleri bulunur. Düzeltilmiş bu değer, (i) ve (ii)'de hesaplanan tutarların toplamından çıkarılır. Böylece, dönem sonunda elde bulunması gereken net parasal varlıklar ya da net parasal borçlar hesaplanır.

iv) Dönem sonundaki parasal varlıklar ile parasal borçlar arasındaki fark alınarak net parasal varlıklar yada net parasal borçlar hesaplanır. Dönem sonundaki bu net parasal varlıklar ya da borçlar, dönem sonunda elde bulunması gereken net parasal varlıklar ya da borçlar ile karşılaştırılır. İkisi arasındaki fark, elde tutulan parasal varlık ve borçlar nedeniyle ortaya çıkan net satın alma gücü kazancını (kaybını) verir. Dönem sonunda elde bulunması gereken net parasal varlıklar, dönem sonundaki net parasal varlıklardan büyük ise satın alma gücü kaybı var demektir. Dönem sonunda elde bulunması gereken net parasal borçlar, dönem sonundaki net parasal borçlardan büyük ise satın alma gücü kazancı söz konusudur.

Örnek: İşletmenin 01.01.2000 ve 31.12.2000 tarihli geleneksel bilançolarında yer alan parasal varlık ve borçları, dönem içinde parasal varlık ve borçlarda artış veya azalış yaratan işlemler ile 2000 yılı fiyat endeksleri aşağıdaki gibidir.

	01.01.2000 TARİHLİ BİLANÇOSU (TL)	31.12.2000 TARİHLİ BİLANÇOSU (TL)
<u>Parasal Varlık ve Borçlar</u>		
Kasa (TL.)	100.000.000	200.000.000
Alacak Senetleri	2.000.000.000	3.000.000.000
Banka Kredileri	3.500.000.000	6.000.000.000

Parasal Varlık ve Borçlarda Değişme Yaratın İşlemler:

Satışlar	4.000.000.000 TL.
Faiz Gelirleri	500.000.000 TL.
Satışların Maliyeti	(3.000.000.000 TL.)
Faaliyet Giderleri	(100.000.000 TL.)
Faiz Giderleri	(2.800.000.000 TL.)

Endeksler

Dönem Başı Endeksi: 74860.0

Dönemin Ortalama Endeksi: 89219.0

Dönem Sonu Endeksi: 98923.1

Bu verilere göre, işletmenin elde tuttuğu parasal varlık ve borçları dolayısıyla ortaya çıkan net satın alma gücü kazancı (kaybı) şöyle hesaplanabilir:

- Parasal borçlar parasal varlıklardan büyük olduğundan dönem başında net parasal borç vardır. Bu borçlar, dönem sonundaki paranın satın alma gücüne göre ifade edilir.

$$\begin{aligned}\text{Dönem Başı Net Parasal Borçlar} &= \text{Parasal Varlıklar} - \text{Parasal Borçlar} \\ &= 2.100.000.000 \text{ TL.} - 3.500.000.000 \text{ TL.} \\ &= (1.400.000.000 \text{ TL.})\end{aligned}$$

$$\begin{aligned}\text{Düzeltilmiş Dönem Başı Net Parasal Borçlar} &= \text{Dönem Başı Net Parasal Borçlar} \times \\ &\quad \frac{\text{Dönem Sonu Fiyat Endeksi}}{\text{Dönem Başı Fiyat Endeksi}} \\ &= (1.400.000.000 \text{ TL.}) \times \frac{98923.1}{74860.0} \\ &= (1.400.000.000 \text{ TL.}) \times 1,32 \\ &= (1.848.000.000 \text{ TL.})\end{aligned}$$

- Dönem içinde net parasal varlık ve borçlarda artış yaratan işlemler, dönem sonundaki paranın satın alma gücüne göre düzeltilir.

$$\begin{aligned}\text{Düzeltilmiş Dönem İçindeki Net Parasal Varlık ve Borçlarda Artış Yaratan İşlemler} &= \text{Parasal Varlık ve Borçlarda Artış Yaratan İşlemler} \times \\ &\quad \frac{\text{Dönem Sonu Fiyat Endeksi}}{\text{Dönemin Ortalama Fiyat Endeksi}} \\ &= 4.500.000.000 \text{ TL.} \times 98923.1 / 89219 \\ &= 4.500.000.000 \text{ TL.} \times 1.11 \\ &= 4.995.000.000 \text{ TL.}\end{aligned}$$

- Dönem içinde net parasal kalemlerde azalış yaratan işlemler dönem sonundaki paranın satın alma gücüne göre düzeltilir.

Düzeltilmiş Dönem İçindeki Net Parasal Varlık ve Borçlarda Azalış Yaratan İşlemler

= Dönem İçi Net Parasal Varlık ve Borçlarda Azalış

Yaratan İşlemler x $\frac{\text{Dönem Sonu Fiyat Endeksi}}{\text{Dönemin Ortalama Fiyat Endeksi}}$

= (5.900.000.000 TL.) x 98923.1 / 89219

= (5.900.000.000 TL.) x 1,11

= (6.549.000.000 TL.)

- Dönem başı düzeltilmiş net parasal borçlara, düzeltilmiş dönem içinde net parasal varlık ve borçlarda artış yaratan işlemler eklenerek ve düzeltilmiş dönem içinde net parasal varlık ve borçlarda azalış yaratan işlemler de çıkarılarak dönem sonunda olması gereken net parasal borçlar hesaplanır.

Dönem Sonunda Olması Gereken Net Parasal Borçlar = (1.848.000.000) TL + 4.995.000.000

TL - (6.549.000.000 TL)

= (3.402.000.000 TL.)

- Dönem sonunda net parasal borçlar net parasal varlıklardan büyük olduğu için, dönem sonunda net parasal borç mevcuttur. Dönem sonundaki net parasal borçlar ise 2.800.000.000 TL. (6.000.000.000 TL. – 3.200.000.000 TL.)'dir. Dönem sonundaki net parasal borçlar dönem sonunda olması gereken net parasal borçlardan büyük olduğu için satın alma gücü kazancı söz konusu olup, bu kazanç 602.000.000 TL. (3.402.000.000 TL. – 2.800.000.000 TL.)'dir.

Satın alma gücü kazancının (kaybının) hesaplanması için bir diğer yol ise aşağıdaki gibidir.

i) Dönem başı bilançosunda yer alan parasal varlıklar ile parasal borçlar arasındaki fark alınarak, net parasal varlıklar veya borçlar hesaplanır. Bu net parasal varlıklar veya borçlar, dönem sonu endeksinin dönem başı endeksinde bölünmesiyle bulunan düzeltme katsayısı ile çarpılarak bilanço tarihindeki paranın satın alma gücüne göre düzeltilirler. Daha sonra, düzeltilmiş net parasal varlıklar veya borçlar ile dönem başı net parasal varlıklar veya borçlar arasındaki fark hesaplanarak satın alma gücü kazancı (kaybı) bulunur.

ii) Yıl boyunca parasal varlık ve borçlardaki artış hesaplanır. Bu artış, net parasal borçlardaki artış olabileceği gibi net parasal varlıklardaki artış da olabilir. Dönem sonundaki parasal borçlar parasal varlıklardan fazla ve dönem başında net

parasal borç var ise, net borçlardaki artıştan söz edilir. Aksi halde, net varlıklarda artış var demektir. Yıl boyunca net borçlardaki veya varlıklardaki artış, dönem sonu endeksinin dönemin ortalama endeksine bölünmesiyle hesaplanan düzeltme katsayısı ile çarpılarak düzeltilmiş yıl boyunca net borçlardaki veya varlıklardaki artış bulunur. Daha sonra, yıl boyunca düzeltilmiş borçlardaki veya varlıklardaki artıştan yıl boyunca borçlarda veya varlıklarda ortaya çıkan artış çıkarılarak yıl boyunca net borçlardaki veya varlıklardaki artışın sağladığı satın alma gücü kazancı (kayıbı) hesaplanır.

iii) i ve ii'de bulunan satın alma gücü kazancı (kayıbı) toplamları ise, elde bulundurulmuş net parasal borçlar veya varlıklar dolayısıyla ortaya çıkan net satın alma gücü kazancını (kayıbını) vermektedir.

Yukarıdaki örnekte yer alan veriler kullanıldığında, net satın alma gücü kazancı (kayıbı) bu yolla şöyle hesaplanabilir:

- Yıl boyunca taşınan net parasal borçlar 1.400.000.000 TL. (3.500.000.000 TL. – 2.100.000.000 TL.) olup, düzeltilmiş yıl boyunca taşınan net parasal borçlar ile bunların sağladığı satın alma gücü kazancı şöyledir:

$$\begin{aligned} \text{Düzeltilmiş Yıl Boyunca Taşınan Net Parasal Borçlar} &= 1.400.000.000 \text{ TL.} \times 1.32 \\ &= 1.848.000.000 \text{ TL.} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{Satın Alma Gücü Kazancı} &= 1.848.000.000 \text{ TL.} - 1.400.000.000 \text{ TL.} \\ &= 448.000.000 \text{ TL.} \end{aligned}$$

- 31.12.2000 tarihli bilançodaki net parasal borçlar 2.800.000.000 TL. (6.000.000.000 TL. – 3.200.000.000 TL.) ve yıl boyunca taşınan net parasal borçlar ise 1.400.000.000 TL.'dir. Bu yüzden, yıl boyunca parasal borçlardaki artış 1.400.000.000 TL. (2.800.000.000 TL. – 1.400.000.000 TL.) olmaktadır. Düzeltilmiş yıl boyunca parasal varlıklardaki artış ve bunun sağladığı satın alma gücü kazancı aşağıdaki gibidir.

$$\begin{aligned} \text{Düzeltilmiş Yıl Boyunca Parasal Borçlardaki Artış} &= 1.400.000.000 \text{ TL.} \times 1.11 \\ &= 1.554.000.000 \text{ TL.} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{Satın Alma Gücü Kazancı} &= 1.554.000.000 \text{ TL.} - 1.400.000.000 \text{ TL.} \\ &= 154.000.000 \text{ TL.} \end{aligned}$$

- Düzeltilmiş yıl boyunca taşınan net parasal borçların sağladığı satın alma gücü kazancı ile düzeltilmiş yıl boyunca parasal borçlardaki artışın sağladığı satın alma gücü kazancı toplamları, 602.000.000 TL. (448.000.000 TL. + 154.000.000 TL.)'dir. 602.000.000 TL. parasal varlık ve borç bulundurmanın sağladığı net satın alma gücü kazancıdır.

Satın alma gücü kazancının (kaybının) başka bir hesaplanma yolu ise, parasal varlıkların neden olduğu satın alma gücü kaybı ile parasal borçların sağladığı satın alma gücü kazancının ayrı ayrı hesaplandığı durumdur. Bu durumda, elde tutulan parasal varlık ve borçlar nedeniyle ortaya çıkan satın alma gücü kazancı (kaybı) aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır⁸⁶.

a) Parasal varlıkların neden olduğu satın alma gücü kaybının hesaplanması:

i) Dönem başındaki parasal varlıklar, dönem sonundaki paranın satın alma gücüne göre düzeltilerek düzeltilmiş parasal varlıklar hesaplanır. Düzeltilmiş parasal varlıklardan dönem başındaki parasal varlıklar çıkarılarak yıl boyunca taşınan parasal varlıkların neden olduğu satın alma gücü kaybı bulunur.

ii) Dönem sonundaki parasal varlıklardan dönem başındaki parasal varlıklar çıkarılarak yıl boyunca parasal varlıklarda ortaya çıkan artış hesaplanır. Bu artış, dönem sonu endeksinin dönemin ortalama endeksine bölünmesiyle hesaplanan düzeltme katsayısı ile çarpılarak düzeltilmiş yıl boyunca parasal varlıklardaki artış bulunur. Düzeltilmiş yıl boyunca parasal varlıklardaki artıştan yıl boyunca parasal varlıklardaki artış çıkarılarak yıl boyunca parasal varlıklardaki artışın neden olduğu satın alma gücü kaybı hesaplanır.

iii) i ve ii'de bulunan satın alma gücü kayıpları toplanarak elde bulundurulmuş parasal varlıkların ortaya çıkardığı toplam satın alma gücü kaybı bulunur.

b) Parasal borçların sağladığı satın alma gücü kazancının hesaplanması:

i) Dönem başındaki parasal borçlar, dönem sonundaki paranın satın alma gücüne göre düzeltilerek düzeltilmiş parasal borçlar bulunur. Düzeltilmiş parasal borçlardan dönem başındaki parasal borçlar çıkarılarak yıl boyunca taşınan parasal borçların sağladığı satın alma gücü kazancı hesaplanır.

ii) Dönem sonundaki parasal borçlardan dönem başındaki parasal borçlar çıkarılarak yıl boyunca parasal borçlarda ortaya çıkan artış hesaplanır. Bu artış, dönem sonu endeksinin dönemin ortalama endeksine bölünmesiyle hesaplanan düzeltme katsayısı ile çarpılarak düzeltilmiş yıl boyunca parasal borçlardaki artış bulunur. Düzeltilmiş yıl boyunca parasal borçlardaki artıştan yıl boyunca parasal borçlardaki artış çıkarılarak yıl boyunca parasal borçlardaki artışın sağladığı satın alma gücü kazancı hesaplanır.

⁸⁶ Göksel Yücel, "Parasal Kazanç (Monetary Gain) Gerçekten Bir Kazanç Midir?", İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi, Yıl: 11, Sayı: 37, Ekim 2000, ss. 11-12.

iii) i ve ii'de bulunan satın alma gücü kazançları toplanarak elde bulundurulan parasal borçların sağladığı toplam satın alma gücü kazancı bulunur.

c) a'da hesaplanan parasal varlıklar dolayısıyla ortaya çıkan satın alma gücü kaybı ile b'de bulunan parasal borçların sağladığı satın alma gücü kazancı arasındaki fark, işletmelerin parasal varlık ve borç bulundurmaktan dolayı ortaya çıkan net satın alma gücü kazançlarını (kayıplarını) verecektir. Eğer b'de bulunan değer yani parasal borçların sağladığı satın alma gücü kazancı a'da hesaplanan parasal varlıklar nedeniyle ortaya çıkan satın alma gücü kaybından fazla ise, işletmenin parasal varlık ve borçları elde bulundurmaktan dolayı satın alma gücü kazancı var demektir. Aksi halde, b'de bulunan değer yani parasal borçların sağladığı satın alma gücü kazancı a'da hesaplanan parasal varlıklar nedeniyle ortaya çıkan satın alma gücü kaybından az ise, işletmenin parasal varlık ve borçları elde bulundurmaktan dolayı satın alma gücü kaybı söz konusu olmaktadır.

Yukarıdaki örneklerde yer alan veriler kullanıldığında net satın alma gücü kazancı (kaybı) bu yolla aşağıdaki gibi hesaplanacaktır.

a) Parasal varlıklar dolayısıyla ortaya çıkan satın alma gücü kaybının hesaplanması:

$$\begin{aligned} \text{Düzeltilmiş Yıl Boyunca Taşınan Parasal Varlıklar} &= 2.100.000.000 \text{ TL.} \times 1.32 \\ &= 2.772.000.000 \text{ TL.} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{Satın Alma Gücü Kaybı} &= 2.772.000.000 \text{ TL.} - 2.100.000.000 \text{ TL.} \\ &= 672.000.000 \text{ TL.} \end{aligned}$$

Yıl boyunca parasal varlıklardaki artış 1.100.000.000 TL. (3.200.000.000 TL. – 2.100.000.000 TL.) olup,

$$\begin{aligned} \text{Düzeltilmiş Yıl Boyunca Parasal Varlıklardaki Artış} &= 1.100.000.000 \text{ TL.} \times 1.11 \\ &= 1.221.000.000 \text{ TL.} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{Satın Alma Gücü Kaybı} &= 1.221.000.000 \text{ TL.} - 1.100.000.000 \text{ TL.} \\ &= 121.000.000 \text{ TL.} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{Toplam Satın Alma Gücü Kaybı} &= 672.000.000 \text{ TL.} + 121.000.000 \text{ TL.} \\ &= 793.000.000 \text{ TL.} \end{aligned}$$

b) Parasal borçların sağladığı satın alma gücü kazancının hesaplanması:

$$\begin{aligned} \text{Düzeltilmiş Yıl Boyunca Taşınan Parasal Borçlar} &= 3.500.000.000 \text{ TL.} \times 1.32 \\ &= 4.620.000.000 \text{ TL.} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{Satın Alma Gücü Kazancı} &= 4.620.000.000 \text{ TL.} - 3.500.000.000 \text{ TL.} \\ &= 1.120.000.000 \text{ TL.} \end{aligned}$$

Yıl boyunca parasal borçlardaki artış 2.500.000.000 TL. (6.000.000.000 TL. – 3.500.000.000 TL.) olup,

$$\begin{aligned} \text{Düzeltilmiş Yıl Boyunca Parasal Borçlardaki Artış} &= 2.500.000.000 \text{ TL.} \times 1.11 \\ &= 2.775.000.000 \text{ TL.} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{Satın Alma Gücü Kazancı} &= 2.775.000.000 \text{ TL.} - 2.500.000.000 \text{ TL.} \\ &= 275.000.000 \text{ TL.} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{Toplam Satın Alma Gücü Kazancı} &= 1.120.000.000 \text{ TL.} + 275.000.000 \text{ TL.} \\ &= 1.395.000.000 \text{ TL.} \end{aligned}$$

Parasal varlıklar dolayısıyla ortaya çıkan satın alma gücü kaybı toplam 793.000.000 TL., parasal borçların sağladığı satın alma gücü kazancı ise toplam 1.395.000.000 TL. olup işletmenin net satın alma gücü kazancı 602.000.000 TL. (1.395.000.000 TL. – 793.000.000 TL.)'dir.

Yukarıda da belirtildiği gibi elde tutulan parasal varlık ve borçlar dolayısıyla ortaya çıkan satın alma gücü kazancı (kayıbı) farklı yollarla hesaplanabilmektedir. Ancak, bu yollara göre hesaplanan satın alma gücü kazancı (kayıbı) dönemin faiz geliri, faiz gideri, kur farkı geliri, kur farkı gideri ile netleştirilmelidir⁸⁷. Satın alma gücü kazancı (kayıbı), söz konusu netleştirme yapılmadan gelir tablosunda sunulduğu zaman hiç bir anlam ifade etmeyecektir. Çünkü, bu durumda, çok yüksek tutarlarda satın alma gücü kazancı ortaya çıkabileceği gibi kaybı da çıkabilir. Örneğin, banka kredi borçları altında ezilmiş bir işletme, aşırı derecede borçlanmadan dolayı çok büyük tutarlarda satın alma gücü kazancı elde etmiş olacaktır ki, bu işletmenin yüklü bir faiz gideri bulunmaktadır. Aynı şekilde, nakit parasını yüksek oranlı faizlerle repoda değerlendiren bir işletmede büyük tutarlarda satın alma gücü kaybına uğramış olacaktır ki, bu işletmeninde yüksek oranda faiz geliri vardır. Bilindiği gibi, enflasyon dönemlerinde parasal varlık bulundurmaktan dolayı gerçek bir kayba uğranılıp uğranılmadığı, bu varlıklardan elde edilen faiz veya kur farkı geliri ile enflasyon oranı arasındaki farka bağlıdır. Enflasyon oranından daha yüksek bir gelir sağlayan parasal varlık yatırımı yapmış olan kişi veya kurum kazanç elde eder. Aynı şekilde, ancak enflasyon oranının altındaki bir faizle veya enflasyon oranının altında seyreden kur farkları ile borçlanmış bir kişi veya kurum ise kazanç sağlayabilir. Aksi halde, yüksek oranlarda faizle borçlanan bir kuruluş için parasal kazançtan söz etmek mümkün değildir. Fakat, yukarıdaki tanımlara göre yüksek oranda faizle

⁸⁷ Yücel, "Parasal Kazanç (Monetary Gain) Gerçekten Bir Kazanç Midir?...", s. 10; Prayer Raymond, "Inflation – Adjusted Accounting: A Simple And Accurate Method", March 2000, (Çevrimiçi), http://perso.planetisvillage.com/Inflationaccounting/Inflation-adjusted_accounting.htm, 18 Temmuz 2000.

borçlanan bir kuruluş için dahi parasal kazançtan söz etmek mümkündür⁸⁸. Bundan dolayı, gerçek satın alma gücü kazancının (kaybının) hesaplanmasında faiz ve kur farkı gelirleri ile faiz ve kur farkı giderlerinin de hesaba katılması gerekmektedir.

Gerçek satın alma gücü kazancının (kaybının) hesaplanmasında dikkate alınacak parasal varlıklara yapılan yatırımın sağladığı faiz ve kur farkı gelirleri ile parasal kaynak kullanımı ile ortaya çıkan faiz ve kur farkı giderleri tutarının tespit edilmesi, ticari alacak ve borçlara ait faiz gelir ve giderleri dışında kolay olmaktadır. Çünkü, ticari alacak ve borçlara yansıtılan faiz gelir ve giderleri dışındaki diğer parasal varlık ve borçlar ile ilgili faiz ve kur farkı gelirleri ile faiz ve kur farkı giderleri, tarihi maliyet muhasebesinde varlık ve borçların anaparalarından ayrı olarak muhasebe kayıtlarında izlenmektedir. Oysa, tarihi maliyet muhasebesinde ticari alacaklara yansıtılan faiz gelirleri satış gelirleri, ticari borçlara yansıtılan faiz giderleri ise satışların maliyeti ile stoklar gibi giderler ve varlıklar içinde gösterilebilir. Bu nedenle, ticari alacak ve borçlara yansıtılan ve satış gelirleri, satılan mallar maliyeti ve stoklar gibi gelirler, giderler ile varlıklar içinde yer alan faiz gelir ve giderlerin tespit edilmesi gerekir. Bu işlemin yapılması ise, uygulamada zor olacaktır. Bu nedenle, gerçek satın alma gücü kazancının (kaybının) hesaplanmasında ticari alacak ve borçlara ait faiz gelir ve giderlerinin hesaba katılmadan, bunların satış gelirleri ve satılan mallar maliyeti ile stoklar gibi gelirler, giderler ve varlıklar içinde sunulması daha iyi bir yol gibi görünmektedir.

Faiz gelir ve giderleri ile kur farkı gelir ve giderlerinin hesaba katılarak parasal borçların gerçek satın alma gücü kazancı ya da parasal varlıkların gerçek satın alma gücü kaybının hesaplanabilmesine, yukarıda verilen ilk iki hesaplama yolu imkan vermemektedir. Söz konusu netleştirme, sadece üçüncü hesaplama tarzında mümkündür. Çünkü, bu hesaplama yolunda, parasal varlıkların neden olduğu satın alma gücü kaybı ile parasal borçların sağladığı satın alma gücü kazancı ayrı ayrı hesaplanmaktadır. Bu hesaplama yoluna göre elde tutulan parasal varlıklar dolayısıyla ortaya çıkan gerçek satın alma gücü kaybı ile parasal borçların sağladığı gerçek satın alma kazancı aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır⁸⁹.

	Enflasyona Göre	Satın Alma Gücü	
	<u>Düzeltilmiş Rakam (TL.)</u>	<u>Kazancı (Kaybı) (TL.)</u>	<u>Gerçek Rakam (TL.)</u>
Faiz Geliri	555.000.000	(793.000.000)	(238.000.000)
Faiz Gideri	3.108.000.000	1.395.000.000	1.713.000.000

⁸⁸ Yücel, "Parasal Kazanç (Monetary Gain) Gerçekten Bir Kazanç Mıdır?", ss. 8-9.

⁸⁹ Yücel, "Parasal Kazanç (Monetary Gain) Gerçekten Bir Kazanç Mıdır?", s. 12.

Yukarıda da görüldüğü gibi parasal varlık bulundurmaktan kaynaklanan satın alma gücü kaybı 793.000.000 TL.'dir. Bu tutar, enflasyona göre düzeltilmiş faiz geliri ile netleştirildiğinde 2000 yılında reel faiz geliri elde edilmediği gibi 2000 yılı sonundaki paranın satın alma gücüne göre 238.000.000 TL. servet kaybına uğranıldığı ortaya çıkmaktadır.

Borçlanmanın sağladığı satın alma gücü kazancı olan 1.395.000.000 TL. enflasyona göre düzeltilmiş faiz giderleri ile netleştirildiğinde, reel faiz gideri 1.713.000.000 TL. olmaktadır. Yani, 2000 yılı sonundaki paranın satın alma gücüne göre borçlanmaktan dolayı satın alma gücü kazancı sağlanmamıştır.

Söz konusu hesaplama şeklinde ve sonucunda, düzeltilmiş gelir tablosunda işletmenin faiz geliri olmayacak ve parasal varlıklar dolayısıyla ortaya çıkan satın alma gücü kaybı 238.000.000 TL. olarak yer alacaktır. Benzer şekilde, düzeltilmiş gelir tablosunda faiz giderleri 1.713.000.000 TL. olarak sunulacak olup parasal kaynakların sağladığı satın alma gücü kazancı yer almayacaktır.

Diğer iki hesaplama tarzında ise, düzeltilmiş gelir tablosunda faiz gelirleri 555.000.000 TL., faiz giderleri 3.108.000.000 TL ve parasal varlıklar ve borçlar dolayısıyla ortaya çıkan satın alma gücü kazancı ise 602.000.000 TL. olarak sunulacaktır.

Sonuç itibariyle her üç hesaplama yolunda da dönem kâr veya zararı değişmemektedir. Ancak, düzeltilmiş gelir tablosunun bilgi içeriği diğer iki hesaplama ve sunuş tarzına göre daha gerçekçi ve inandırıcı olmaktadır. Çünkü, böyle bir tablo ile karşılaşan işletme yöneticileri veya işletme ile ilgili üçüncü kişi veya kurumlar, borçlanmanın sağladığı avantaj ile parasal varlıkların ne derece etkin kullanıldığını daha net görebileceklerdir. Gerçek satın alma gücü kazancının (kaybının) hesaplanması ve gelir tablosunda ayrı olarak sunulması sayesinde, kâra bağlı olarak alınacak kararlar ve faaliyetlerin değerlendirilmesi daha sağlıklı yapılmış olacaktır⁹⁰.

Satın alma gücü kazancı (kaybı) ile faiz ve kur farkı gelir ve giderleri arasında ilişki kurulması konusunda, IAS – 29'un 28. paragrafında satın alma gücü kazancının gelir tablosunda ayrı bir kalem olarak sunulabileceği gibi faiz ve kur farkları ile bir arada ele alınabileceği şeklinde oldukça genel bir ifade yer almaktadır. TMS - 2'de ise, netleştirme yapılmadan net satın alma gücü kazancının (kaybının)

⁹⁰ Ferdo Spajic, "Experiences In Using Of The International Accounting Standart – 29 (Financial Reporting In Hyperinflationary Economies) In The Republic Of Croatia", April 1997, (Çevrimiçi), <http://www.bham.ac.uk/EAA/aaa97/abstracts/SPAJIC.HIM>, 18 Temmuz 2000.

gelir tablosunda ayrı bir kalem olarak "Diğer Faaliyetlerden Olağan Gelir ve Kârlar" veya "Finansman Giderleri" hesap grubunda yer alması gerektiği belirtilmiştir.

Satın alma gücü kazancının (kaybının) büyüklüğü, enflasyon oranına ve elde bulundurulmuş parasal varlık ve borçların tutarına bağlıdır⁹¹. Satın alma gücü kazancı (kayı) ile enflasyonun oranı arasında doğrusal bir ilişki olup, enflasyon oranı yükseldikçe satın alma gücü kazancı (kayı) artar. Bu ifade, yukarıda da belirtildiği gibi enflasyon oranı faiz ve kur farkı oranlarından daha büyük olduğu sürece geçerlidir. Aksi halde, satın alma gücü kazancından (kaybından) söz edilemez.

2.4.4. Enflasyona Göre Düzeltilmiş Finansal Tabloların Sunulması

Enflasyona göre yapılan düzeltme işlemlerinden beklenen amacın gerçekleşebilmesi için, bu tabloların işletme ile ilgili taraflara sunulması gerektiği açık olmakla birlikte bu tablolar nasıl sunulacaktır? Başka bir ifadeyle, düzeltilmiş finansal tabloların geleneksel finansal tablolar yanında ek tablolar olarak mı, yoksa esas tablo olarak mı sunulması gerekir? Bu iki farklı alternatif arasında yapılacak seçim ise, enflasyona göre yapılan düzeltme işlemlerinin muhasebe kayıtlarına yansıtılıp yansıtılmamasına bağlıdır. Düzeltme işlemlerinin muhasebe kayıtlarına yansıtılmayarak sadece finansal tablolar aracılığı ile yapılması durumunda düzeltilmiş finansal tablolar, geleneksel finansal tablolar yanında ek belgeler olarak sunulmalıdır. Enflasyona göre yapılan düzeltme işlemlerinin muhasebe kayıtlarına yansıtılması halinde ise, düzeltilmiş finansal tabloların esas tablolar olarak sunulması gerekir. Bu durumda düzeltme işlemleri, dönem sonlarında envanter kayıtları ile muhasebeye yansıtılmaktadır⁹².

Enflasyona göre düzeltilmiş finansal tabloların, geleneksel finansal tabloların yerine değil fakat bunlara ek olarak sunulması görüşü genel kabul görmektedir. Ancak, bu sunuş biçiminin nasıl olacağını da açıklığı kavuşturulması gerekir. Sunulması istenen bilgiler, geleneksel finansal tabloların dipnotlarında sunulabileceği gibi bu tablolarda paralel sütunlar içinde de sunulabilir. Ayrıca, geleneksel finansal tablolara ek olarak üzerinde anlaşılması bir formatta düzeltilmiş finansal tablolar olarak da verilebilir⁹³. Finansal Muhasebe İlkeleri Kurulu, enflasyona göre düzeltilmiş finansal tabloların geleneksel finansal tablolara ek olarak sunulmasını önermiştir⁹⁴.

⁹¹ Dykman and et. al., p. 1434.

⁹² Akdoğan, *Enflasyon Muhasebesi*, s. 126.

⁹³ Mosich, p. 1297.

⁹⁴ R. E. Brayshaw and A. R. O. Miro, "The Information Content Of Inflation – Adjusted Financial Statements", *Journal of Business Finance & Accounting*, Vol.: 12, No.: 2, Summer 1985, p. 249.

TMS - 2'de enflasyona göre yapılan düzeltme işlemlerinin muhasebe kayıtları dışında raporlar aracılığı ile yapılması istenmektedir (TMS - 2 madde 1/c). Buradan da anlaşılacağı üzere TMS - 2'de, enflasyona göre düzeltilmiş finansal tabloların esas finansal tablo olarak değil geleneksel finansal tablolara ek tablo olarak sunulması görüşü benimsenmiştir. Daha öncede ifade edildiği gibi düzeltilmiş finansal tabloların ek tablo olarak sunulması, geleneksel finansal tablolara ilave sütunlar açılması şeklinde olabileceği gibi ayrı ek tablolar şeklinde de olabilir. Finansal tablolara bakarak işletmenin gerçek durumunun görülüp değerlendirilmesi ve analiz yapılabilmesi için, geleneksel tabloların enflasyona göre düzeltilmiş bilgileri de içerecek biçimde çift sütunlu düzenlenmesi daha yararlı olabilir.

TMS - 2'de yüksek enflasyon ortamlarında geleneksel finansal tablolar ister tarihi isterse yenileme maliyetlerine göre değerlendirilerek hazırlanmış olsun, bilançonun düzenlendiği tarihteki paranın satın alma gücüne göre raporlanması ve önceki dönem finansal tabloların dipnotlarındaki bilgilerin de bilanço tarihindeki paranın satın alma gücüne göre ifade edilmesi istenmektedir (TMS - 2 madde 4). Buradan da anlaşılacağı gibi dipnotlar dahil finansal tablolarda yer alan bütün kalemler, düzeltme işlemine tabi tutulmaktadır. Ayrıca, TDMS'nin önerdiği finansal tabloların cari ve önceki dönem verilerini içerecek biçimde hazırlanması, bu tablolarda ilave sütunların açılmasını zorlaştırabilir. Bundan dolayı, düzeltilmiş finansal tabloların ayrı ek tablo olarak sunulması daha uygun olmaktadır. Nitekim, enflasyona göre düzeltilen bilgiler, karışıklığı azaltmak ve bir karşılaştırma aracı olarak bir çok ülkede ilave finansal tablolarda veya dipnotlarda sunulmaktadır⁹⁵.

Enflasyona göre düzeltilmiş finansal tabloların düzenlenme ve sunuluş biçimi nasıl olursa olsun önemli olan, işletme ile ilgili tarafların yanıltılmaması ve bu tablolardan beklenen yararın sağlanabilmesidir. Bunun için de, finansal tablolara ayırıcı nitelikte gerekli açıklayıcı notların ilave edilmesi gerekir. IAS - 29 ve TMS - 2'de enflasyonun finansal tablolar üzerindeki etkileri ile ilgili konuların açıklığa kavuşturulması için aşağıdaki açıklamaların finansal tablo dipnotlarında yapılması istenmektedir (IAS - 29 paragraf 39; TMS - 2 madde 28).

i) Cari ve önceki dönem finansal tablolarının genel fiyat düzeyindeki değişikliklere göre yeniden düzenlendiği ve verilerin bilanço tarihindeki paranın satın alma gücüne göre ifade edildiği,

⁹⁵ Zeff and Thomas F. Keller, p. 570.

ii) Finansal tabloların tarihi maliyet yaklaşımı esasına mı, yoksa cari maliyet yaklaşımı esasına mı dayandırıldığı, hangi kalemlerin cari maliyetlerinin esas alındığı,

iii) Kullanılan fiyat endekslerinin çeşidi ve bilanço günündeki düzeyi ile endeksteği geçen yıllık ve cari dönemdeki hareketler.

Enflasyona göre yapılan düzeltme işlemlerinden beklenen yararın sağlanabilmesi için, enflasyona göre düzeltilmiş ilave finansal tabloların kullanıcıların anlayacağı biçimde olması gerekir. Başka bir ifadeyle, enflasyona göre düzeltilmiş finansal tablolar sadece ileri düzeyde muhasebe bilgisine sahip kişilerin anlayabileceği düzeyde hazırlanmamalı ve çok karışık olmamalıdır⁹⁶. Geleneksel finansal tablolar ile bunlara ek olarak sunulacak enflasyona göre düzeltilmiş finansal tablolarda yer alan kalemler arasındaki fark, enflasyonun finansal tablo kalemleri üzerine olan etkisini göstermektedir⁹⁷.

2.4.5. Enflasyona Göre Yapılan Düzeltme İşlemlerinin Değerlendirilmesi

Enflasyona göre yapılan düzeltme işlemleri sonucunda bütün varlık, kaynak, gelir ve giderler düzeltilmiş finansal tablolarda aynı ölçü biriminde sunulmuş olmaktadır. Bu ölçü birimi, paranın nominal değeri değil satın alma gücüdür. Enflasyona göre yapılan düzeltme işlemlerinde, cari değerleri ile gösterilen varlık ve borçlar hariç ölçü biriminin dışında tarihi maliyet muhasebesinin bütün ilke ve prensipleri aynen korunmaktadır. Bu nedenle, enflasyona göre düzeltilmiş finansal tablolar, en az geleneksel finansal tablolar kadar tarafsızlık özelliği taşımaktadır. Çünkü, düzeltme işleminde kişisel yargılardan uzak, herkesçe kabul edilebilir fiyat endekslerinden yararlanılmaktadır⁹⁸.

Enflasyona göre yapılan düzeltme işlemlerinden beklenen yararın sağlanabilmesi için, her şeyden önce bu finansal tabloların hazırlanması ve yorumu konusunda eğitilmiş ve deneyimli elemanlara ihtiyaç vardır. Bu nedenle, gerek enflasyona göre düzeltme işlemlerinin yapılabilmesi gerekse düzeltilmiş bilgilerin analiz ve yorumunda yanlışları azaltmak için işletme ilgililerinin ve muhasebecilerin bu konuda eğitilmeleri gerekmektedir. Özellikle de, geleneksel gelir tablosunda yer almayan ancak düzeltilmiş gelir tablosunda yer alan satın alma gücü kazancı (kayı) kaleminin iyi anlaşılması gerekir. Çünkü, satın alma gücü kazancının (kayı) anlaşılması zor olmaktadır. Bunun nedeni ise, satın alma gücü

⁹⁶ Mostafa M. Maksy, "The Use Of Inflation – Adjusted Accounting Data By US Banks", *Accounting and Business Research*, Vol.: 15, No.: 57, Winter 1984, p. 43.

⁹⁷ Salvary, pp. 89-103.

⁹⁸ Hermanson, James Don Edwards and R. F. Saimanson, p. 1206.

kazancının (kaybının), diğer gelir ve giderler gibi nakit giriş veya çıkışı sağlamamasıdır.

Objektif ve tarafsızlık özelliği bulunan enflasyon düzeltmelerinde bir kaç varlık ve borç kalemi dışında özel fiyat hareketlerinin dikkate alınmaması nedeniyle enflasyonun etkileri, tam olarak finansal tablolara yansıtılmamaktadır. Oysa, özellikle parasal olmayan varlıklar, büyük ölçüde özel fiyat düzeyinde ortaya çıkan değişimlerden etkilenmektedir. Fakat, varlıkların cari değerlerinin belirlenmesindeki güçlüğü ilave olarak belirlense bile bu değerın sübjektif olabileceği ve yüksek enflasyonun muhasebe verilerine verdiği zararlar göz önünde bulundurulduğunda, finansal tabloların genel fiyat düzeyindeki değişiklikleri yansıtan bir endeksle düzeltilmesinin daha yararlı olabileceği düşünülebilir.

Enflasyona göre yapılan düzeltme işlemleri sonucunda, enflasyonun muhasebe bilgilerine verdiği zararların bir çoğu ortadan kaldırılmış olmaktadır. Finansal tablo kalemlerinin aynı satın alma gücüne sahip para biriminde sunulması yani enflasyona göre düzeltilmiş finansal verilerinin sağlayacağı yararlar aşağıdaki gibi özetlenebilir.

i) Enflasyona göre düzeltilmiş finansal tabloların kredibilitesi artmaktadır. Çünkü, bu tablolar, ölçü birimi dışında genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine göre hazırlanan tarihi maliyet muhasebesinin bütün ilke ve prensiplerini taşımaktadır⁹⁹. Enflasyona göre düzeltilmiş finansal tablolar sayesinde işletmelerin farklı dönemlerine ait faaliyetleri, karşılaştırılabilir özelliğe sahip olurlar. Böylece, finansal tablolara dayalı olarak yapılacak analizler, daha güvenilir olmakta ve bu analizlerden daha sağlıklı bilgiler elde edilebilmektedir¹⁰⁰. Ayrıca, işletmelerin performansları da, daha iyi değerlendirilebilecektir¹⁰¹. Enflasyona göre yapılan düzeltme işlemleri ekonomideki bütün işletmeler tarafından yapıldığında, aynı işletmenin farklı dönemlerinde olduğu gibi işletmeler arası karşılaştırmalarda güvenilir ve sağlıklı olmaktadır¹⁰². Böylece, finansal tablolardan yararlanarak karar alma durumunda olan başta işletme yöneticileri olmak üzere işletme ile ilgili ortaklar, kredi verenler, sendikalar, yatırımcılar ve devlet daha doğru kararlar alabileceklerdir.

⁹⁹ Anonymous, **World Accounting Report**, October 1997, p. 16.

¹⁰⁰ Kieso and Jerry J. Weygandt, p. 1381; Füsün Akkal, "TMS 2. Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Finansal Raporlama Standardını Kullanmanın Yararları", *Yayını Hazırlayan: İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, Türkiye Muhasebe Standartları Sempozyumu II*, İzmir: İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayını, s. 15; Öksüz, s. 166.

¹⁰¹ Williams, Keith G. Stange and William W. Holder, p. 1263.

¹⁰² Hermanson, James Don Edwards and R. F. Samanson, p. 1206; Kieso and Jerry J. Weygandt, p. 1381; Williams, Keith G. Stange and William W. Holder, p. 1263; "Chartered Accountants Plan New Guidelines On Inflation Accounting", **Financial Gazette**, November 24, 1999, http://www.africannews.org/south/zimbabwe/stories/19991124_teat8.html, 18 Temmuz 2000.

ii) Enflasyona göre düzeltilmiş finansal tablolar, gelecekteki muhtemel nakit akımlarının değerlendirilmesi için daha sağlıklı bilgiler sağlarlar. Nakit akımlarına dayanılarak verilecek kararlar, örneğin hisse senedi alımları daha sağlıklı olabilir. Çünkü, hisse senetlerinin fiyatı, gelecekteki nakit akımlarının riske göre düzeltilmiş cari değeridir¹⁰³.

iii) Enflasyona göre yapılan düzeltme işlemlerinde tarihi maliyet muhasebesine göre hesaplanan kârdan fiktif kârlar elimine edilmiş olmaktadır. Ayrıca, enflasyon düzeltmelerinde, tarihi maliyet muhasebesinde dikkate alınmayan satın alma gücü kazancının (kaybının) hesaplanarak dönem kâr veya zararının belirlenmesinde dikkate alınması nedeniyle işletmelerin gerçek kârlılığı ölçülebilmektedir.

iv) Enflasyona göre düzeltilmiş kâr, işletmelerin gerçek kârı olduğu için daha doğru kâr dağıtımı yapılabilir ve daha sağlıklı ücret politikası belirlenebilir. Ayrıca, düzeltilmiş kâr üzerinden de vergi ödendiği zaman, işletmelerin gerçekte ödemeleri gereken vergi ödenmiş olmaktadır. Dolayısıyla, enflasyona göre yapılan düzeltmelerde fiktif kârlar elimine edildiği için tarihi maliyet muhasebesinde olduğu gibi bu kârların kâr payı, vergi ve ücret ödenmesi şeklinde işletme dışına çıkarak işletmelerin öz kaynaklarını aşındırması söz konusu olmamaktadır.

v) Tüketilen iktisadi varlıkların yenilenmesi için gereken fon, işletmeler tarafından karşılanabilmektedir. Ayrıca, bu varlıkların yenilenebilmesi için gerekli satın alma gücü hakkında da daha iyi fikir edinilebilir.

vi) Enflasyona göre düzeltilmiş muhasebe verilerine göre verilecek üretim, fiyatlandırma, satış ve prim politikaları, doğru ve gerçekçi olabilmektedir. Ayrıca, yapılan yatırımların verimliliği, doğru olarak ölçülmekte ve gelecekte alınacak yatırım kararları daha sağlıklı olmaktadır.

vii) İşletme kaynaklarının öz kaynak yabancı kaynak oranının ne olduğu hakkında daha doğru bilgiler edinilebileceği gibi, bu oranın en iyi şekilde nasıl olması gerektiği konusunda da daha doğru kararlar verilebilir.

viii) İşletme bütçelerinin hazırlanmasında büyük ölçüde muhasebe verilerinden yararlanıldığından enflasyona göre düzeltilmiş verilere dayanılarak hazırlanan bütçe ve programlar daha gerçekçi olabilmektedir.

¹⁰³ Michail H. Morris and Bill McDonald, "Relevance Of Inflation – Adjusted Earnings Measures In The Security – Valuation Process", *Journal of Business Research*, Vol.: 14, No.: 5, 1986, p. 412.

ix) Enflasyona göre yapılan düzeltme işlemleri yeniden değerlendirme, LİFO ve maliyet bedeli artırımı gibi kısmi önlemlere olan ihtiyacı ortadan kaldırmaktadır. Bunun sonucu olarak da, muhasebe uygulamaları vergi amaçlı olarak değil muhasebe ve buna dayalı olarak hazırlanan finansal tablolar, kendisinden beklenen asıl görevleri olan bilgilendirme amaçlı olarak hazırlanmış olacaktıdır.

Enflasyona göre yapılan düzeltme işlemleri, düzeltme işleminin ilk kez yapıldığı zamanda çok zor ve zaman alıcı olmaktadır. Bu nedenle, özellikle de enflasyon muhasebesinin ilk kez uygulandığı zamanda maliyet yüksek olabilmektedir. Bu maliyet unsurları; enflasyon muhasebesi yapacak personel ve ilgili diğer kişilere verilecek eğitim giderleri ile düzeltme için gerekli bilgilerin sağlanması vb. gibi giderlerden oluşmaktadır. Bunların yanında, enflasyona göre düzeltilmiş bilgilerin çeşitli işletme ilgilileri tarafından yanlış anlaşılması ve yorumlanması nedeniyle işletmeye olan güvenin yitirilmesinden doğabilecek maliyetlerinde dikkate alınması gerekir. Ancak, izleyen dönemlerde bu olumsuzluklar azaltılmakta ve enflasyon muhasebesinin uygulanması basitleşmektedir. Bütün bunlara rağmen, enflasyon düzeltmelerinin faydası maliyetinden daha fazla olmaktadır. Fakat, özellikle belirtmek gerekir ki, enflasyona göre yapılacak düzeltme işlemlerinden beklenen faydanın sağlanabilmesi için düzeltmede kullanılacak endeksin sağlıklı ve güvenilir olması gerekir. Günümüzde, IAS – 29'a göre yapılan düzeltme işlemlerinde karşılaşılan sorun, düzeltmede kullanılan endekslerin sağlıklı olmadığıdır. Ayrıca, bir yıldan daha kısa dönemler için yapılacak düzeltmelerde kullanılacak endekslerin mevcut olmaması da sorun olarak ortaya çıkmaktadır¹⁰⁴.

¹⁰⁴ Larissa Gorbatova, "Inflation Accounting: Practices In Different Countries", (Çevrimiçi), <http://www.icar.ru/eng/newsletter/1.2.2001.html>, 22 Mayıs 2001.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE İŞLETMELERİ ENFLASYONA KARŞI KORUMAK AMACIYLA UYGULANAN VERGİSEL ÖNLEMLER

Enflasyon dönemlerinde işletmelerin gerçek finansal güç ve kârlılıklarının muhasebe bilgilerine dayanılarak ölçülebilmesi, ancak bu bilgilerin enflasyondan arındırılması ile mümkündür. Bilgilerin enflasyondan arındırılması ise, enflasyon muhasebesinin uygulamaya geçirilmesi ile sağlanabilir. Ne yazık ki, ülkemizde yıllardır yaşanan yüksek enflasyona rağmen, enflasyon muhasebesinin uygulamaya geçirilmesi konusunda yasal bir zorunluluk bulunmamaktadır.

Ülkemizde enflasyon muhasebesinin uygulanmasını gerekli kılan yasal bir zorunluluk bulunmadığı gibi, enflasyon muhasebesini uygulayan işletmelerin sayısı da sınırlıdır. Enflasyon muhasebesini uygulayan işletmeler de, enflasyona göre düzeltilmiş finansal tablolarını kamuya açıklamamaktadır¹. Türkiye'de enflasyona göre yapılan düzeltme işlemleri, genellikle işletmelerin çeşitli yükümlülükleri veya talepleri nedeniyle yapılmaktadır. Bu nedenler arasında; bankaların yurtdışı sendikasyon kredi talepleri, Dünya Bankası'ndan talep edilen veya halihazırda kullanılan krediler, finansal kiralama şirketleri veya factoring şirketleri gibi kuruluşların yurtdışı kredi talepleri ve işletmelerin genel olarak yurt dışında halka arz veya yurt dışındaki belli kurumlara hisselerinin bir kısmının satılması bulunmaktadır².

Ülkemizde enflasyon muhasebesinin uygulanmamasının nedeni olarak; enflasyon muhasebesinin uygulanmasındaki güçlük, yetkili karar organlarının enflasyon muhasebesinin uygulamaya geçirilmesi ile enflasyonun meşrulaştırılacağı konusundaki düşünceleri ve enflasyon muhasebesi ile üretilen muhasebe verilerinin mali kârın tespitinde dikkate alınmaması gösterilebilir. Enflasyon muhasebesinin uygulanmasındaki güçlük, hem enflasyon muhasebesinin nasıl uygulanacağı konusundaki bilgi ve tecrübe yetersizliğinden hem de bu uygulamanın işletmelere getireceği külfet ve maliyetinin yüksekliğinden kaynaklanmaktadır³. Ancak, günümüzde enflasyon muhasebesi ile ilgili paket programların geliştirilmesi ve bu

¹ Erdoğan Arslan, "Enflasyon Muhasebesinin Neresindeyiz? III", *Yaklaşım Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 54, Haziran 1997, s. 29.

² Enflasyon Muhasebesi Önemini Kaybetmeyecek, (Çevrimiçi), http://www.activefinans.com/activeline/sayi2/enflasyon_muhasebesi.html, 27 Haziran 2001.

³ Erdoğan Arslan, "Enflasyon Muhasebesinin Neresindeyiz? III", s. 29.

paket programların uygulamaya aktarılması ile enflasyon muhasebesi, hem kolay bir şekilde uygulanabilecek hem de maliyeti düşecektir. Bu durumda, ülkemizde enflasyon muhasebesinin uygulamaya geçirilmemesinin esas nedeni olarak, yetkili karar organlarının enflasyon muhasebesinin uygulamaya geçirilmesi ile enflasyonun meşrulaştırılacağı konusundaki düşünceleri ve enflasyon muhasebesi ile üretilen muhasebe verilerinin mali kârın tespitinde dikkate alınmaması gösterilebilir. Bu nedenlere, başta halka açık işletmeler olmak üzere güven unsurunun diğerlerine göre daha ön planda olduğu işletmelerde düşük kâr açıklamanın getireceği olumsuz etkiler de dahil edilebilir⁴.

Ülkemizde enflasyonun finansal tablolar üzerinde yaptığı tahribat, yetkili karar organları tarafından bilinmektedir. Fakat, bu karar organları, yukarıda da ifade edildiği gibi enflasyon muhasebesinin uygulamaya geçirilmesi ile enflasyonun meşrulaştırılacağını düşünmekte ve dolayısıyla enflasyon muhasebesinin uygulanmasına engel olmaktadır. Yetkili karar organları, enflasyon muhasebesi uygulanması ile ilgili yasal bir zorunluluk getirmemekle birlikte ülkemizde vergi muhasebesi anlayışının hakim olması nedeniyle bunların dikkatini çeken konu, enflasyon dönemlerinde ölçülen kârların işletmelerin gerçek kârları olmadığı ve ölçülen kâr içinde fiktif kârların da bulunduğu olmuştur. İşletmelerin gerçek olmayan bu fiktif kâr üzerinden kâr payı dağıtmaya ve vergi ödemeye devam etmeleri durumunda ise, dağıtılan kârın ve ödenen verginin bir kısmının işletmelerin öz kaynakları olması nedeniyle işletmelerin öz kaynakları aşınmaktadır. Bu durumun bir göstergesi olarak, 559 sayılı Kararname ile mevcut anonim şirketlerin sermayelerinin 5 milyar liraya, limited şirketlerin ise 500 milyon liraya yükseltmeleri ve yükseltmeyenlerin fes edilmiş sayılacağı kararının alınması gösterilebilir⁵.

Her ne kadar durum işletmelerin öz kaynaklarının belli bir limite kadar artırılması gibi bir zorunluluğun ortaya çıkması aşamasına kadar gelmiş gibi görünse de, yetkili karar organları, gerek günümüzde gerekse önceden bu durumun farkında olup işletmelerin daha az vergi ödemelerini sağlayacak bir kısım vergisel önlemler olarak uygulamaya aktarmışlardır. İşletmeleri enflasyona karşı korumak amacıyla uygulanan vergisel önlemler şöyle sıralanabilir:

- i) Azalan bakiyeler amortisman yöntemi,
- ii) Yeniden değerlendirme,
- iii) Yenileme fonu,
- iv) MAF,

⁴ Erdoğan Arslan, "Enflasyon Muhasebesinin Neresindeyiz? III", s. 29.

⁵ Bu kararname, 22.06.1995 tarih ve 22326 sayılı RG'de yayımlanmıştır.

v) Gayrimenkul ve iştirak hisselerinin satışından doğan kazancın sermayeye ilavesinde vergi istisnası,

vi) LİFO stok değerleme yöntemi.

Yukarıda belirtilen 6 vergisel önlemden azalan bakiyeler amortisman yöntemi ve yenileme fonu hariç diğerleri, işletmeleri enflasyona karşı korumak amacıyla alınan vergisel önlemlerdir. Azalan bakiyeler amortisman yöntemi ve yenileme fonu ise, doğrudan enflasyona karşı alınan bir vergisel önlem değildir. Ancak, bu iki yasal düzenlemede, sonucu itibariyle doğal olarak işletmeleri enflasyona karşı korumaktadır.

Yeniden değerleme ve MAF uygulamaları hariç işletme varlıklarının, kaynaklarının, gelir ve giderlerinin finansal tablolarda (bilanço ve gelir tablosunun her ikisinde birden) doğru bir biçimde sunulması konusunda bir işlevleri olmayan bu vergisel önlemlerin amacı, enflasyondan kaynaklanan fiktif kârların vergi dışı bırakılarak işletmelerin daha az vergi ödemeleri ve buna bağlı olarak da daha az kâr payı dağıtmalarının sağlanarak öz kaynaklarının aşınmasının önlenmesidir.

Bu bölümde vergisel önlemlerin her birinin öncelikle genel olarak tanıtımı yapılmış, daha sonra ise vergisel önlemlerin konusu, kapsamı, uygulama esasları ve muhasebe kayıtlarında nasıl gösterildikleri konuları yöntemler açısından ayrı ayrı ele alınıp irdelenmiştir.

3.1. AZALAN BAKİYELER AMORTİSMAN YÖNTEMİ

İşletmede bir yıldan fazla kullanılan ve bu süre içinde ister fiziki isterse ekonomik nedenlerle olsun bir değer kaybına uğrayan duran varlıklarda (maddi duran varlıklar, maddi olmayan duran varlıklar ve özel tükenmeye tabi varlıklar) ortaya çıkan değer kayıplarının, bir döneme yüklenmesi dönemsellik kavramı ile bağdaşmaz. Çünkü, dönemsellik kavramı gereği, dönem içinde elde edilen gelirler ile bu gelirlerin elde edilmesi için yapılan giderlerin karşılaştırılarak dönem kâr veya zararının hesaplanması gerekir. Duran varlıklar işletmede bir yıldan uzun sürede gelir getiren varlıklar olduklarından bu varlıklara yapılan harcamalar, varlığın elde edildiği yılda değil varlığın gelir getirdiği yıllara dağıtılarak giderleştirilmelidir. Duran varlıklara yapılan harcamaların varlığın tahmini ekonomik ömrüne dağıtılarak giderleştirilmesi, muhasebede amortisman konusunu oluşturmaktadır.

Amortisman konusu, vergilendirilecek mali kârın hesaplanmasında önem arz etmektedir. Bu önem, amortisman tabii duran varlıkların değerlerinde ortaya çıkan azalmanın gider yazılabilmemesinden kaynaklanmaktadır⁶.

Amortismanın kelime anlamı, yavaş yavaş yok etmek demektir. Amortisman fikri, duran varlığın tahmini ekonomik ömrünü kullandığı dönemlerde azar azar yitirdiği gerçeğine dayanır⁷. Amortisman, değişik amaçlar için farklı biçimlerde tanımlanabilmektedir. Konumuz olan muhasebe açısından ise amortisman, "Duran varlıkların, kullanılacağı zaman süresi içinde değerlerinin bölümlere ayrılması, değerlerinin saptanması, değer kayıplarının mal oluşa yansıtılması ve kaynak yaratarak duran varlıkların yenilenmesine olanak sağlamak üzere değerlerinin azaltılması ve sona erdirilmesi" biçiminde tanımlanabilir⁸. Amortisman uygulamasının amacı, iktisadi varlığın değerlendirilmesine göre tespit edilen değerinin tahmini ekonomik ömür içerisinde gidere dönüştürülmesi yani zaman içerisinde yok edilmesidir⁹. Amortisman uygulaması, bir değerlendirme yöntemi olmayıp maliyet dağıtım yöntemidir¹⁰.

Amortisman konusu, UMS 4 "Amortismanların Muhasebeleştirilmesi", TMS 9 "Amortisman Muhasebesi" standartlarında ve Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ ile Maliye Bakanlığı Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'nde incelenmiştir. Bunlardan UMS 4 "Amortismanların Muhasebeleştirilmesi" standardının ülkemiz işletmeleri açısından bağlayıcı özelliği, sadece uluslararası finansal tablo ve raporlar sunan işletmeler için olabilir. TMS 9 "Amortisman Muhasebesi" standardının ise, henüz bir yaptırım gücü olmadığı gibi yeni bir standarttır. SPKrl. Tebliği'nin, sadece kurula tabii işletmeleri bağlayıcı özelliği olup bu tebliğin 39. maddesinin (b) fıkrasında duran varlıkların amortisman sürelerinin belirlenmesinde, vergi mevzuatının amortisman sürelerine ilişkin düzenlemelerine uyulmasının tebliğde yer alan hükümlere aykırılık teşkil etmeyeceği görüşü yer almaktadır¹¹. Buradan da anlaşılacağı gibi işletmeler, isterlerse mali kârın hesaplanmasında uymak zorunda oldukları vergi kanunu

⁶ Mehmet Sartaş ve Bülent Şişman, "Amortisman Uygulaması ve Azalan Bakiyeler Usulünden Normal Usule Geçişte Ortaya Çıkan Vergisel Avantaj", *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı: 213, Mayıs 1999, s. 124.

⁷ Sedat Ünalın, "Genel Anlamda Amortisman", *Yaklaşım Dergisi*, Yıl: 9, Sayı: 98, Şubat 2001, ss. 8-9.

⁸ Oktay Güvemli, *Amortismanlar Yeniden Değerleme ve Uygulamaları*, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 2. bs., İstanbul: 1998, ss. 7-8.

⁹ Kazım Metin ve Hüseyin Yalçın, *İşletmeye Dahil İktisadi Kıymetleri Değerleme*, İstanbul: Kılavuz Yayıncılık ve Ltd. Şti., 1996, s. 462.

¹⁰ Ömer Lalık, *Envanter Dönem Sonu İşlemleri, Gelir Tablosu, Bilanço*, Ankara: Bilim Yayınları, 1986, s. 179.

¹¹ Orhan Akışık, "Vergi Usul Kanununa Göre Amortismanlar Yönünden Kanunen Kabul Edilmeyen Giderler ve Muhasebeleştirilmesi", *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı: 215, Temmuz 1999, s. 160.

hükümlerine ticari kârın hesaplanmasında da uyabilirler. Maliye Bakanlığı Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğ'lerinde, duran varlıkların amortismanına tabi tutulacağı belirtilmiş, fakat bu konuda herhangi bir açıklamaya girilmemiştir. Sonuç olarak, ülkemizde amortisman konusuna, uzun süreden beri vergi kanunları yön vermiş ve uygulamada bu yönde olmuştur.

İşletmeler, ticari kârın hesaplanmasında TTK'nda belirtilen üst sınırı geçmemek üzere istedikleri şekilde duran varlıklarını amortismanına tabi tutabilirler. Ancak, mali kârın hesaplanmasında amortisman ayırma ile ilgili olarak vergi kanunlarının bu konudaki hükümlerine uymak zorundadırlar. Amortisman konusu, VUK'nda ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir.

Türk Vergi Hukuku'nda amortisman ile ilgili yasal düzenlemeler, 213¹² sayılı VUK ve buna bağlı olarak yayımlanan tebliğlerde yer almaktadır. 1949 yılında yürürlüğe giren 5432 sayılı VUK'nda¹³, amortisman ile ilgili olarak zamanın ihtiyaçlarına uygun düzenlemeler yapılmıştır. 1961 yılında yürürlüğe giren ve halen yürürlükte bulunan 213 sayılı VUK, amortisman konusunda önemli bir yenilik getirmemiş ve 5432 sayılı kanunda yer alan hükümleri hemen hemen aynen muhafaza etmiştir. 213 sayılı VUK da değişikliğe uğramıştır. Bu kanunda yapılan en önemli değişiklikler, ekonomik politikalarındaki gelişmelere uygun olarak 1963 yılında ve 1980 yılı sonrasında olmuştur¹⁴. 213 sayılı VUK'nda, amortisman konusu ile ilgili ilk önemli değişiklikler, 205 sayılı kanun¹⁵ ile yapılmıştır. Bu kanunla, vergi hukukuna amortisman ile ilgili olarak azalan bakiyeler amortisman yöntemi, yeniden değerlendirme ve yenileme fonu olmak üzere üç önemli yenilik getirilmiştir.

Amortisman olayının mantığında, işletmeye alınan varlıkların maliyet bedellerine eşit tutarda bir meblağın söz konusu varlıkların kullanım süresi içinde dönem kârından ayrılması suretiyle ilgili varlığın tekrar edinilmesi imkanını veren fonun işletmede yaratılması vardır¹⁶. Konumuz olan azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre ayrılan amortismanlar, yatırımcıya yatırım maliyetini daha kısa sürede geri alma olanağı ve buna ilave olarak vergi avantajı sağlamaktadır¹⁷. Buna rağmen, uygulamada bu yöntemin fazla kullanılmadığı gözlenmektedir¹⁸. Azalan

¹² Bu kanun, 10,11,12 Ocak 1961 tarih ve 10703, 10704, 10705 sayılı RG'de yayımlanmıştır.

¹³ 1939 yılından beri yürürlükte olan 3692 sayılı kanun yerine hazırlanan 5432 sayılı VUK 15.06.1949 tarih ve 7233 sayılı RG'de yayımlanmıştır.

¹⁴ Güvemli, s. 135.

¹⁵ Bu kanun, 28.02.1963 tarih ve 11343 sayılı RG'de yayımlanmıştır.

¹⁶ Hızır Tarakçı, **Vergi Mevzuatında Amortismanlar ve Enflasyona Karşı Oluşturulan Müesseseler**, 2. bs., İstanbul: Klavuz Yayınları, 1997, s. 46.

¹⁷ Reşat Karcıoğlu, "Yatırım Teşvik Tedbiri Aracı Olarak Amortismanlar", **Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği Muhasebe Dergisi**, Yıl: 34, Sayı: 35, 1993, s. 22.

¹⁸ Ercan Durgun, Örneklerle Her Yönüyle Mevcutlarda ve Alacaklarda Amortisman, **Yaklaşım Dergisi Eki**, Yıl: 8, Sayı: 96, Aralık 2000, s. 37.

bakiyeler amortisman yöntemi, işletmelere yatırımlarını hızlı bir şekilde amorti edebilmeleri için tanınmış bir yöntemdir¹⁹. Bu yöntemle göre ayrılan amortismanların, üretimde sağladıkları teknik hizmetle bir ilgisi yoktur²⁰. Söz konusu kanunun getiriliş gerekçesinde de belirtildiği gibi yöntemin amacı, işletmelerin ilk yıllarda daha az vergi ödemelerinin sağlanarak onların verimliliklerinin, likidite durumlarının iyileştirilmesi ve kârlılıklarının artırılmasına hizmet edilmesi ve dolayısıyla ekonomik gelişmeye katkıda bulunulmasıdır. Gerçekte, VUK'nda iktisadi varlıkların ekonomik ömürleri dikkate alınmayarak amortisman süresinin 5 yıl ile sınırlı tutulması ve bu sürenin de genellikle varlıkların ekonomik ömürlerinden kısa olması nedeniyle işletmelerin vergi matrahları, olması gerekenden daha az olmaktadır²¹. Ayrıca, işletmede kullanılan binek otomobilleri hariç diğer amortisman tabii duran varlıklarda kıst amortisman uygulanmaması, işletmelere bir vergi avantajı sağlamaktadır²². Azalan bakiyeler amortisman yönteminin özelliği, getiriliş amacının diğerlerine göre farklı olması ve bu amacın da işletmelere vergi avantajı sağlamak olmasıdır.

Aşağıda öncelikle azalan bakiyeler amortisman yönteminin uygulanmasında geçerli olan VUK ve bu kanuna bağlı olarak yayımlanan tebliğlerde yer alan amortisman konusu, amortisman hesaplanmasında esas alınacak iktisadi varlığın değeri ve amortisman uygulama esasları üzerinde durulmuştur. Daha sonra ise, VUK'nda yer alan amortisman hesaplama yöntemleri ve azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre amortisman hesaplanması ve muhasebeleştirilmesi incelenmiştir.

3.1.1. Amortisman Konusu

VUK'nun 313. maddesinin 1. fıkrasında amortismanın konusunu, "İşletmede bir yıldan fazla kullanılan ve yıpranmaya, aşınmaya veya kıymetten düşmeye maruz bulunan gayrimenkullerle 269. madde gereğince gayrimenkul gibi değerlendirilen iktisadi kıymetlerin alet, edevat, mefruşat, demirbaş ve sinema filmlerinin birinci kısımdaki²³ esaslara göre tespit edilen değerinin, bu kanun hükümlerine göre yok edilmesi" oluşturduğu hükmü yer almaktadır. Ayrıca, VUK'nun 269. maddesinde yer alan düzenlemeler uyarınca gayrimenkullerin mütemmim cüzüleri ve teferruatı,

¹⁹ Rüşü Erimez, "Vergi Hukukumuzda Amortismanın Başlangıcı ve Amortisman – Maliyet İlişkisi", *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 5, Ağustos 1976 – III, s. 26; Karoioğlu, s. 22.

²⁰ Erimez, s. 26.

²¹ Akışık, "Vergi...", s. 159.

²² Hayrettin Erdem, "Vergi Hukukumuzda Enflasyon Muhasebesinin Uygulandığı Durumlar", *Yaklaşım Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 58, Ekim 1997, s. 111.

²³ VUK'nun Değerleme Hükümleri.

tesisat ve makineler, gemiler ve diğer taşıtlar, gayri maddi haklar gayrimenkul gibi değerlendirilecek olduğundan bu varlıklarda, amortismanın konusuna girmektedir.

3.1.2. Amortisman Hesaplanmasında Esas Alınacak İktisadi Varlığın Değeri

Amortisman, iktisadi varlığın VUK'nda yer alan değerlendirme hükümlerine göre belirlenen değerleri üzerinden ayrılır. VUK'na göre prensip olarak amortismanına tabi tutulacak değer, amortisman konusu varlıkların maliyet bedelidir. Maliyet bedeli, VUK'nun 262. maddesinde "iktisadi bir kıymetin iktisap edilmesi veyahut değerinin artırılması münasebetiyle yapılan ödemelerle, bunlara müteferrik giderlerin toplamını ifade eder" şeklinde tanımlanmıştır. Hangi unsurların maliyet bedeli içinde değerlendirileceği, VUK'nun 262. ve 270. maddelerinde, gayrimenkullerin maliyet bedelinin artırılması ile ilgili düzenlemeler ise VUK'nun 272. maddesinde yer almaktadır.

Amortismanına tabi iktisadi varlıkların maliyet bedelinin tespitinde aşağıdaki unsurların dikkate alınması gerekir²⁴.

i) Doğrudan satın alınan iktisadi varlıklarda, ana maliyet unsuru alış faturasında yazılı olan satın alma bedelidir.

ii) İnşa edilen binalarda ve gemilerde, imal edilen makine ve tesisat, alet, edevat, mefruşat ve demirbaşlarda bunların inşa ve imal giderleri, satın alma bedeli yerine geçmektedir.

iii) İthal edilen iktisadi varlıklarda, gümrük vergileri de dahil olmak üzere ithal maliyeti dikkate alınır.

iv) Amortismanına tabi iktisadi varlık sahibi tarafından karşılanan nakliye giderleri ve montaja tabi olanlarda montaj giderleri de, maliyet bedelinin bir unsurudur.

v) Binalara ait plan ve proje giderleri, mevcut binanın yıkılması, arsa tesfiye ile altyapı giderleri maliyet bedeline dahil edilmektedir.

vi) İktisadi varlık edinimleri nedeniyle ortaya çıkan noter, mahkeme, kıymet takdiri, komisyon ve tellaliye giderleri ile emlak alım ve taşıt alım vergilerinin maliyet bedeline dahil edilmesi veya doğrudan gider yazılması konusunda mükelleflerin tercih hakkı vardır.

²⁴ Mehmet Maç, "Aktif Değer (Amortisman Bazı) Nasıl Tespit Edilir?", *Yaklaşım Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 94, Ekim 2000, ss. 129-130.

vii) Deneme üretimine ait giderler, iktisadi varlığın maliyetine dahil edilmez. Çünkü, deneme üretimi yapılırken düşük değer veya hurda niteliğinde de olsa bir mamul üretilmektedir.

viii) Mevcut bir iktisadi varlığın genişletilmesi veya değerinin artırılması amacıyla yapılan normal bakım, tamir ve temizleme giderleri dışındaki giderler de, maliyet bedeli üzerinden aktifleştirilir.

ix) Yatırımların finansmanında kullanılan kredilerle ilgili faizler ve döviz kredisi kullanmak suretiyle yurt dışından duran varlık ithal edilmesi sırasında ortaya çıkan borç taksitlerinden²⁵ kuruluş dönemine ait olanları, amortisman tabi varlıklarla birlikte amortisman yoluyla amorti edilmek üzere yatırımın maliyetine eklenir. Bunlardan işletme dönemine ait olanlarının ise, ilgili oldukları yıllarda doğrudan gider yazılması veya maliyete dahil edilmesi suretiyle amortisman tabi tutulması mükelleflerin tercihine bırakılmıştır.

3.1.3. Amortisman Uygulama Esasları

Amortisman uygulanması sırasında göz önünde bulundurulması gereken esaslar vardır. Bu esaslar aşağıda özetlenmeye çalışılmıştır.

3.1.3.1. Amortisman Ayırmanın Şartları

Amortismanın konusunu düzenleyen VUK'nun 313. maddesinde, aynı zamanda amortisman ayırmanın şartları da belirtilmiştir. Bu maddeye göre, iktisadi varlıklar üzerinden amortisman ayrılabilmesi için, aşağıdaki şartların bir arada olması gerekir.

a) *İktisadi Varlık İşletmede Kullanılmış ve Envantere Kayıtlı Olmalıdır.* İktisadi varlığın işletmede kullanılmış olması, iktisadi varlığın işletmenin aktifine kayıtlı olmasını ve bizzat kullanılmasını ifade eder. Envantere kayıtlı olma ise, iktisadi varlığın işletmenin tasarrufunda bulunma koşulu ile birlikte değerlendirilmelidir. Buna göre envantere kayıtlı olmayan bir iktisadi varlık, işletmede fiilen kullanılsa dahi amortisman tabi tutulamaz. Diğer taraftan, bir iktisadi varlık için amortisman ayrılmasına başlanabilmesi için, ilgili iktisadi varlığın aktife girişi yeterli olup bunların söz konusu yılda kullanılmamış olması amortisman ayrılmasına engel oluşturmaz²⁶.

²⁵ Bu konudaki geniş açıklamalar, 18.10.1983 tarih ve 18195 sayılı RG'de yayımlanan 163 seri no'lu VUK GT'nde yer almaktadır.

²⁶ Danıştay 4. Dairesi'nin 23.01.1978 tarih, E. 1977/1418, K. 1978/165 sayılı Kararı. Bu durumun tek istisnası, 18.08.1988 tarih ve 276/2 genel sıra no'lu Hesap Uzmanları Kurulu Danışma Komisyonu Kararı'nda belirtildiği üzere, işletme aktifine kayıtlı iktisadi varlığın kiralanması durumunda kiraya veren, mülkiyeti muhafaza kaydıyla yapılan satışlarda satın alan iktisadi varlığı amortisman tabi tutabilecektir.

b) *İktisadi Varlığın Kullanım Süresi Bir Yılı Aşmalıdır.* Bir iktisadi varlığın amortismanına tabi tutulabilmesi için, işletmede bir yıldan fazla kullanılması gerekir. Aksi halde, işletmede bir yıldan fazla kullanılmayan iktisadi varlıklar, değerleri yüksek bile olsa amortismanına tabi tutulamaz.

c) *İktisadi Varlık Yıpranma, Aşınma ve Değerden Düşme Etkisi Altında Bulunmalıdır.* Bu nedenle, VUK'nda boş arsa ve araziler²⁷ için, amortisman ayrılmayacağı hüküm altına alınmıştır. Bu etkilerin fiilen olması şart olmayıp, bu tür sonuçlara yol açabilecek etkilerin iktisadi varlıklar için bir olasılık taşıması yeterlidir.

d) *İktisadi Varlığın Değerinin Belli Bir Tutarı Aşması Gerekir.* Değeri 76.000.000²⁸ TL.'ni aşmayan peştemallıklar ile işletmede kullanılan ve değeri 76.000.000 TL.'ni aşmayan alet, edevat, mefruşat ve demirbaşlar amortismanına tabi tutulmayarak doğrudan gider yazılabilirler. İktisadi ve teknik bakımdan bütünlük arz edenlerde bu had topluca dikkate alınır. İktisadi ve teknik bakımdan bütünlük, "bir işletmede belli bir fonksiyon etrafında birleşerek bir üretimde alınan veya üretime herhangi bir safhada bir değer kazandıracak nitelikteki bir fonksiyonu birbirine tamamlayarak yerine getiren amortismanına tabi değerler topluluğu" olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle, ticari örf ve adetlere göre birlikte alınıp satılan ve teknik niteliği bulunmayan belli bir hizmetin yapılmasına topluca katılan değerlerin, iktisadi bütün olarak kabul edilmesi gerekir²⁹. Başka bir ifadeyle, her birinin tek başına kullanılmaları işletmenin amacına katkı sağlamıyor ve işletme çalışmaları açısından bunların birlikte kullanılmaları zorunluluk olarak ortaya çıkıyorsa, iktisadi ve teknik bütünlükten söz edilir³⁰.

3.1.3.2. Amortisman Oranı

VUK'nun 315. maddesine göre mükellefler, amortismanına tabi iktisadi varlıklarını %20'den³¹ fazla olmamak üzere serbestçe tespit ettikleri oranlar üzerinden yok ederler³². Azalan bakiyeler amortisman yönteminde bu oran, normal oranın iki katı olmak üzere %40'ı geçmemektedir. Sabit oran olan %20'nin üzerinde

²⁷ VUK'nun 314. maddesinde belirtilen tarım işletmelerinde vücuda getirilen meyvelik, dutluk, fındıklık, zeytinlik ve güllüklerle incir bahçeleri ve bağlar gibi tarım işletmeleri ile işletmede inşa edilmiş her nevi yollar ve harklar hariç.

²⁸ Bu tutar, 01.01.2001 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere 150.000.000 TL.'dir.

²⁹ 26.01.1968 tarih ve 165/2 genel sıra, 163 yayın sıra no'lu Hesap Uzmanları Kurulu Danışma Komisyonu Kararı.

³⁰ Kemal Gündüz ve Necati Perçin, **Amortisman ve Yeniden Değerleme**, İstanbul: Kurt İş Matbaacılık, 1997, s. 417.

³¹ 06.07.1994 tarih ve 21982 sayılı RG'de yayımlanarak yürürlüğe giren 4008 sayılı kanununun 11. maddesiyle değişerek 01.01.1995 tarihinde yürürlüğe girmeden önce oran %25 idi.

³² Bu oran, 4008 sayılı kanun ile VUK'na eklenen geçici 18. madde hükmü uyarınca 01.01.1995 tarihinden sonra edinilen amortismanına tabi duran varlıklar için geçerlidir. Daha önceki bir tarihte aktifte dahil olan varlıklar için ise, söz konusu yılda yürürlükte olan hükümlere göre amortisman ayrılmaya devam edilecektir.

yok edilecek iktisadi varlıklar ile arsa, arazi ve binalara ilişkin amortisman oranları, Maliye Bakanlığı'nca belirlenmektedir³³. Aynı şekilde, maden amortismanları ve olağanüstü amortisman uygulaması da, Maliye Bakanlığı'nca belirlenen oranlar üzerinden gerçekleştirilir.

İktisadi varlıklar için aktife alındıkları yıl uygulanmaya başlanan amortisman oranı, sonraki dönemlerde değiştirilemez. Eğer herhangi bir dönemde başlangıçta uygulanan amortisman oranından daha düşük bir oran uygulanmışsa, sonraki dönemlerde başlangıçtaki oran kullanılabilir. Ancak, düşük oran uygulanan dönemden kalan fark, herhangi bir şekilde tamamlanamaz. Bu durumun tek istisnası genel amortisman oranının kanunla, diğerlerinin ise Maliye Bakanlığı'nca değiştirilmesi halinde başlangıç oranları da değiştirilebilir. Ancak, düşük amortisman oranı uygulanması suretiyle ayrılan amortisman, sonraki yıllarda telafi edilemez³⁴.

3.1.3.3. Amortisman Süresi ve Amortisman Uygulamasının Başlangıcı

Amortisman süresi, amortismana tabi iktisadi varlığın aktife girdiği yıldan başlar. Amortisman süresi, "1" rakamının mükellefçe uygulanan orana bölünmesi suretiyle hesaplanır. Eğer bu hesaplamada kesirli süre bulunursa, kalan kısım da yıl olarak dikkate alınır. Amortisman oranının herhangi bir yılda eksik uygulanması ya da hiç uygulanmaması durumunda amortisman süresi uzatılmaz. Amortisman süresi, amortismana tabi iktisadi varlığın aktife girdiği yıldan başlamaktadır (VUK madde 320).

İktisadi varlıkların ömrünü uzatan giderler, aktifleştirildikleri yıldan başlayarak asıl iktisadi varlığın uzayan ömrünün bitimine kadar olan sürede amorti edilirler. Sonradan yapılan giderler, iktisadi varlığın ömrünü uzatmayıp fonksiyonunu artırıyor ise iktisadi varlığın kalan ekonomik ömrü içinde eşit tutarlarla amorti edilmektedir.

Amortismana tabi iktisadi varlıklara, iktisadi varlığın ediniminden sonraki yıllarda yapılan değer ilaveleri, ilk değere ilave ile amorti edilemez. Bu durum, amortisman süresini uzatıcı nitelikte olduğundan VUK'nun 320. maddesine aykırıdır. İktisadi varlığın değerini artırıcı nitelikte olan giderler, ayrı olarak amorti edilir³⁵.

³³ Söz konusu oranlar için, 18.10.1983 tarih ve 18195 sayılı RG'de yayımlanan 153 ve 27.05.1988 tarih ve 19824 sayılı RG'de yayımlanan 180 seri no'lu VUK GT'lerine bakılabilir.

³⁴ Fercan Aykutlu, "Mevcutlarda Amortisman", Derleyen: TÜRMOB, *Dönem Sonu İşlemleri*, Ankara: TÜRMOB Yayınları – 105, 2000, s. 88.

³⁵ Danıştay 13. Dairesi'nin E.No.: 1974/2271 K.No.: 1975/3012 T. 20.10.1975 sayılı Kararı.

3.1.3.4. Amortisman Yönteminin Seçimi

VUK'nun mükerrer 320. maddesine göre iktisadi ve teknik bakımdan bir bütün teşkil eden değerler için, normal veya azalan bakiyeler amortisman yöntemlerinden yalnız birisi uygulanabilmektedir.

Bir iktisadi varlık üzerinden normal amortisman yöntemine göre amortisman ayrılmaya başlandıktan sonra, bu yöntemden dönülemez. Ancak, bir iktisadi varlık üzerinden azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre amortisman ayrılmaya başlandıktan sonra, bu yöntemden normal amortisman yöntemine geçmek mümkündür. Bu durumda, yöntemin değiştirildiği yıl henüz amorti edilmemiş kısım, kalan amortisman süresi içinde eşit miktarlarda yok edilir.

3.1.3.5. Amortisman Süresi Dolmadan Hurdaya Ayrılan İktisadi Varlıklarda Amortisman Uygulaması

Amortisman süresi dolmadan hurdaya ayrılan iktisadi varlıklar, işletmede kullanılıyor olmaktan çıktıklarından bunlar üzerinden amortisman ayrılmaması gerekir. Varlıkların hurda olarak satılması durumunda, satış ayına kadar ayrılan amortismanlar dikkate alınarak satıştan doğan kâr ya da zarar hesaplanır. Varlıkların satılmaması durumunda ise, bu varlıkların iktisadi varlıklar arasından çıkarılarak değerleri takdir komisyonu tarafından tespit edilmeli ve bu değer aktifte gösterilmelidir. Bu durumda, hurdaya ayrılan varlıkların kalan net kayıtlı değerleri ile takdir komisyonunca belirlenen değerleri karşılaştırılarak kâr ya da zarar hesaplanmalı ve bu kâr ya da zarar dönemin faaliyet sonucuna dahil edilmelidir³⁶.

3.1.3.6. Amortisman Tabi İktisadi Varlıkların Satılması ve Bu Varlıklar İçin Sigorta Tazminatı Alınması

Amortisman tabi iktisadi varlıkların satılması durumunda satış bedeli ile varlıkların net aktif değerleri arasındaki fark, kâr ya da zarar olarak hesaplanır. İşletme hesabı esasında ve serbest meslek kazanç defteri tutan mükellefler, bu farkı hasılat veya gider olarak defterlerine kaydederler. Amortisman tabi varlıkların devri veya trampa edilmesi de, satış gibi işlem görmektedir (VUK madde 328/2-3).

Yangın, deprem, sel, su basması gibi afetler yüzünden tamamen veya kısmen ziyana uğrayan amortisman tabi iktisadi varlıklar için alınan sigorta tazminatları bunların net aktif değerlerinden fazla veya eksik olduğu takdirde aradaki fark, kâr ya da zarar olarak dikkate alınır. Burada sigorta şirketinden alınan tazminat,

³⁶ Hasan Yalçın ve Selçuk Yücel, *Gelir ve Kurumlar Vergisi Uygulamasında Giderler*, İstanbul: Hesap Uzmanları Kurulu, 1996, s. 158.

aynen söz konusu varlığın satılması durumundaki satış bedeli gibi işleme tabi tutulmaktadır (VUK madde 329).

3.1.3.7. Geçici Vergi Dönemlerinde Amortisman Uygulaması

217 seri no'lu GV GT'nde³⁷ yer alan açıklamalara göre mükellefler, yıllık olarak hesaplayacakları amortisman tutarının ilgili döneme isabet eden kısmını geçici vergiye ilişkin kazançlarının tespitinde de dikkate alabilmektedir. Yıl içinde edinilen amortisman tabi iktisadi varlıklar için, yıllık olarak ayrılacak amortisman tutarından kazancın ilgili olduğu döneme isabet eden kısım dikkate alınır.

Yıllık olarak seçilen amortisman yönteminin, geçici vergi dönemlerinde değiştirilmesi mümkün değildir. Benzer şekilde, yıl içinde edinilen iktisadi varlıklar için bu dönemlerde uygulanmaya başlanan amortisman yöntemi ve oranı, yıllık olarak da uygulanmak zorundadır.

3.1.3.8. İşletme Faaliyetinin Durması Durumunda Amortisman Uygulaması

Faaliyet halinde bulunan işletmeler, amortisman tabi iktisadi varlıklarını vergileme dönemi içinde bir süre kullanmamış olsalar bile amortisman tam olarak ayırır. Ancak, faaliyetini durduran işletmelerde amortisman ayrılması söz konusu değildir.

3.1.3.9. Ölüm, Devir ve Şahıs Şirketlerinin Sermaye Şirketine Dönüşmesi Durumunda Amortisman Uygulaması

Ölüm ve devir halinde bir yıllık dönem, iki ayrı hesap dönemini içerir. Dönemlerden birisi hesap dönemi başından ölüm veya devir tarihine kadar olan dönem, ikincisi ise ölüm veya devir tarihinden faaliyet dönemi sonuna kadar olan dönemdir. Her iki hesap döneminin mükellefleri farklı olduğundan amortisman ayrılmasında, mükellefler itibariyle kıst amortisman uygulamasının yapılması gerekir.

Şahıs şirketlerinin sermaye şirketlerine dönüşmesi durumunda da, kıst amortisman uygulamasının yapılması gerekmektedir. Amortisman oranının ve süresinin değiştirilmesi mümkün değildir³⁸.

3.1.3.10. Basit Usulden Gerçek Usule Geçişte ve İlk Defa Gerçek Usulde Mükellef Olanlarda Amortisman Uygulaması

Ticari, zirai veya serbest meslek kazançları dolayısıyla yeniden gelir vergisine girecek veya basit usulden gerçek usule geçecek olan mükellefler ile

³⁷ Bu tebliğ, 27.12.1998 tarih ve 23566 sayılı RG'de yayımlanmıştır.

³⁸ Aykutlu, s. 91.

öteden beri faaliyete devam eden serbest meslek erbabının amortismanına tabi iktisadi varlıkların maliyet bedeli, maliyet bedeli bilinmiyorsa bizzat kendilerince alış tarihindeki rayice göre tahmin olunacak bedel ile değerlendirilir. Bu varlıkların alış tarihleri ile mükellefiyete giriş veya gerçek usule geçiş tarihleri arasındaki yıllara ait amortisman tutarı, bu değerden düşülmekte ve bakiyenin amortismanına devam edilmektedir (VUK geçici madde 5).

3.1.3.11. Kıst Amortisman Uygulaması

4108 sayılı kanunun³⁹ 6. maddesi ile VUK'nun 320. maddesinin 2. fıkrasında yapılan değişiklikte, "Faaliyetleri kısmen veya tamamen binek otomobillerinin kiralanması veya çeşitli şekillerde işletilmesi olanların bu amaçla kullandıkları binek otomobilleri hariç olmak üzere, işletmelere ait binek otomobillerinin aktife girdiği hesap dönemi için ay kesri tam ay sayılmak suretiyle kalan ay süresi kadar amortisman ayrılır. Amortisman ayrılmayan süreye isabet eden bakiye değer, itfa süresinin son yılında tamamen yok edilir" hükmü yer almaktadır. Buna göre işletmelerin, sadece binek otomobillerinde kıst amortisman uygulaması yapmaları, diğer amortismanına tabi varlıkları üzerinden yıllık olarak amortisman ayırmaya devam etmeleri gerekir. Ayrıca, faaliyetleri kısmen veya tamamen binek otomobillerinin işletilmesi veya kiralanması olan işletmeler de, kıst amortisman uygulaması dışında bırakılmışlardır.

3.1.4. Vergi Usul Kanunu'nda Amortisman Hesaplama Yöntemleri

Amortisman muhasebesinde, maddi duran varlıklarda dönemler itibariyle ortaya çıkan değer azalışının hesaplanması ve amortisman gideri olarak kaydedilmesi gerekir. Maddi duran varlıklardaki değer azalışını hesaplamak için, amortisman yöntemleri adı verilen yöntemlerden yararlanılır.

Bir hesap döneminde gider kaydedilecek amortisman tutarının amortisman yöntemlerine göre hesaplanabilmesi için, üç unsurun bilinmesi gerekir. Birinci unsur, maddi duran varlığın maliyetidir. Bu maliyetin nasıl saptandığı daha önceden anlatılmıştır. İkinci unsur, maddi duran varlığın ömrünün sona erdiği andaki hurda değeridir. Hurda değeri, maddi duran varlığın gider şekline dönüşmeyecek olan ekonomik ömrünün sonunda sahip olduğu değerdir. Bu nedenle, hurda değerinin önceden tahmin edilmesi ve maddi duran varlığın maliyetinden çıkarılması gerekir. Bu değer, çok küçük ve tahmin edilmesi mümkün değilse amortisman hesaplamalarında dikkate alınmaz. Üçüncü unsur ise, maddi duran varlığın

³⁹ Bu kanun, 02.06.1995 tarih ve 22301 sayılı RG'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

ekonomik ömrüdür. Maddi duran varlığın ekonomik ömrü, varlığın işletmeye sağladığı yarar süresidir.

Amortisman uygulamasında, farklı amortisman hesaplama yöntemleri vardır. VUK'nda, amortisman tabi iktisadi varlıklarda ortaya çıkan değer azalışlarının dönem giderlerine yansıtılmasında esas itibariyle iki yöntem benimsenmiştir. Bu yöntemler;

- i) Normal amortisman yöntemi ve
- ii) Azalan bakiyeler amortisman yöntemidir.

Bu iki yöntemin dışında olağanüstü durumlar için fevkalade amortisman yöntemi ve madenler için de özel bir amortisman şekli öngörülmüştür. Söz konusu son iki yöntemden birisi olağanüstü durumlar, diğeri ise sadece madenler için geçerlidir. Bundan dolayı, burada bu yöntemlerden bahsedilmeyecektir. Hem azalan bakiyeler amortisman yönteminin uygulanışına ışık tutacağı düşüncesiyle hem de enflasyona göre yapılan düzeltme işlemlerinde normal amortisman yönteminin kullanılması nedeniyle aşağıda sadece normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemleri tanıtılmaya çalışılmıştır.

3.1.4.1. Normal Amortisman Yöntemi

Normal amortisman yöntemine, eşit paylı amortisman yöntemi⁴⁰ ya da düz amortisman veya değişmez yüzde ve tutarlarla amortisman ayırma yöntemi⁴¹ de denilmektedir. Bu yöntem, amortisman tabi varlıklardaki değer kaybının varlığın ekonomik ömrü boyunca oransal olarak değişmeyeceği varsayımına dayalı olan ve varlığın önceden tahmin edilen ekonomik ömrü süresince her hesap döneminde eşit tutarda amortismanın ayrılması suretiyle uygulanan bir yöntemdir⁴². Tanımdan da anlaşılacağı gibi bu yöntemde, her yıl ayrılacak amortisman tutarı sabit ve birbirine eşittir. Amortisman süresinin sonunda amortisman tutarı, iktisadi varlığın maliyet bedeline eşit hale gelmektedir. Normal amortisman yönteminde amortisman tutarı, aşağıdaki formül kullanılarak hesaplanır.

$$\text{Amortisman Tutarı} = \frac{\text{Maddi Duran Varlığın Maliyet Bedeli} - \text{Hurda Değeri}}{\text{Maddi Duran Varlığın Ekonomik Ömrü}}$$

Bu yöntemde amortisman tutarı, şu formülle de hesaplanabilir.

$$\text{Amortisman Tutarı} = \text{Maddi Duran Varlığın Maliyet Bedeli} \times \text{Amortisman Oranı}$$

⁴⁰ Karcioğlu, s. 20; Zeki Doğan, "Duran Varlıklardaki Değer Azalışlarının Tespitinde Kullanılabilecek Amortisman Yöntemleri ve Muhasebeleştirilmesi", *Mükellefin Dergisi*, Sayı: 67, Temmuz 1998, s. 92.

⁴¹ Güvemli, s. 27.

⁴² Güvemli, s. 65.

Yukarıdaki formül yardımıyla amortisman tutarının hesaplanabilmesi için öncelikle amortisman oranının hesaplanması gerekir. Amortisman oranı ise,

$$\text{Amortisman Oranı} = \frac{1}{\text{Maddi Duran Varlığın Ekonomik Ömrü}}$$

formülü ile hesaplanır.

Normal amortisman yöntemi, kullanım süresi başlangıçta saptanabilen ve dönemler itibariyle kullanımında önemli farklılıklar olmayan iktisadi varlıkların amortisman ayırımında kullanılır. Bu yöntemde kullanılan zaman önemlidir. Çünkü, değer kaybı, zamanın bir fonksiyonu olarak ele alınmaktadır. Normal amortisman yöntemine göre yıllık ayrılacak amortisman tutarının kolay hesaplanması ve zaman kavramının iktisadi varlıkların kullanımında önde tutulması, yöntemine geniş bir kullanım alanı sağlamaktadır. Ne var ki, bir iktisadi varlığın mal ve hizmet üretiminin dönemden döneme farklı olmayacağı düşüncesi mantıklı olmadığı gibi varlığın sağladığı gelirin, amortisman ayrılmamış duran varlık değerine oranı (gelir oranı) da dönemden döneme önemli farklılıklar gösterebilmektedir⁴³.

VUK'na göre normal amortisman yönteminde işletmeler, amortismana tabi maddi duran varlıklarını %20'yi aşmamak koşuluyla serbestçe tespit ettikleri oranlar üzerinden amortismana tabi tutabilirler. Ancak, binalar ve %20'nin üzerinde bir oranda amortismana tabi tutulacak maddi duran varlıklar, Maliye Bakanlığı'nca tespit ve ilan olunan oranlar üzerinden amorti edilirler. Buradan da anlaşılacağı gibi vergi kanunumuz, amortisman ayırımında varlıkların ekonomik ömürlerini dikkate almamaktadır.

Normal amortisman yönteminde kıst amortisman uygulamasında binek otoların edinildikleri hesap döneminde ay kesri tam ay sayılmak suretiyle o hesap döneminin bitimine kaç ay kalmış ise, kalan ay süresi için amortisman hesaplanır. Bu nedenle, bu yöntemde ilk yıl amortisman ayrılmayan süreye isabet eden amortisman tutarı, son yılın amortisman tutarına eklenerek yok edilir. Bu yöntemde de, amortisman ayrılacak süre, yıl bazında amortisman uygulaması durumunda olduğu gibi hesaplanmaktadır.

Kıst amortisman yönteminde binek otoların edinildiği hesap dönemine ilişkin amortisman tutarı, aşağıdaki formül kullanılarak hesaplanmaktadır.

$$\text{Amortisman Tutarı} = \frac{\text{Yıllık Amortisman Tutarı}}{12} \times \text{Kalan Ay Sayısı}$$

⁴³ Güvemli, s. 66.

3.1.4.2. Azalan Bakiyeler Amortisman Yöntemi

Azalan bakiyeler amortisman yöntemine, hızlandırılmış amortisman yöntemi de denilmektedir. Bu yöntem, farklı şekillerde uygulanabilmektedir. Bunlar; azalan tutarlar üzerinden, azalan oranlarla, hesap dönemleri sayısının toplamına göre, son dönem amortisman tutarının belirlenmesi yolu ile ve başlangıç indirimli amortisman yöntemleridir. Bu yöntemlerden azalan tutarlar üzerinden amortisman yöntemi de, azalan tutarlar üzerinden amortisman ayırma işleminin değişmez yüzde, amortisman oranının katlanarak ve hurda değerine göre amortisman oranının belirlenerek uygulanması gibi üç farklı uygulaması söz konusudur⁴⁴. VUK'nda, azalan bakiyeler amortisman yöntemi uygulamasında hurda değerine göre amortisman oranının belirlenerek uygulanması yolu benimsenmiştir (VUK madde 315).

Azalan bakiyeler amortisman yöntemi, amortismana tabi iktisadi varlıkların veriminin giderek azalacağı, bakım ve onarım giderleri artacağı için kullanma maliyetinin giderek yükseleceği, bu nedenle de amortisman tutarının azaltılması ile varlığın hizmet maliyetinin verimi ile uyumlu olarak dönemlere daha adil bir biçimde yükleneceği düşüncesine dayanmaktadır⁴⁵. Bunun nedeni, varlıkların hesap dönemlerinin ilk yıllarında daha verimli oldukları düşüncesidir⁴⁶.

Azalan bakiyeler amortisman yönteminde amortisman payı, süre ilerledikçe üzerinden amortisman ayrılacak matrah küçüleceğinden ilk yıllarda daha fazla olmakta ve böylece amortisman hızlandırılmaktadır. Bu hızlandırmanın nedeni ise, varlıkların en çok yıpranmaya maruz kaldıkları ilk yıllarda değerlerinin büyük bir kısmının yok edilmesi ve ikame yatırımlar için fon ayrılması ihtiyacıdır⁴⁷.

Azalan bakiyeler amortisman yöntemi, normal amortisman yöntemine göre bir vergi teşviki niteliği olan yöntemdir. Yatırım yapan mükelleflerin ilk yıllarda daha fazla amortisman ayırarak mali kârlarını azaltmak suretiyle daha az vergi ödemeleri sağlanmakta ve dolayısıyla mükelleflere finansman yükü açısından rahatlamaları imkanı tanınmaktadır⁴⁸.

3.1.5 Azalan Bakiyeler Amortisman Yöntemine Göre Amortisman Hesaplanması ve Muhasebeleştirilmesi

Azalan bakiyeler amortisman yöntemi, ilk yıllarda daha fazla sonraki yıllarda ise daha az amortisman ayrılması esasına dayalı bir yöntemdir. Bu yöntemi, bilanço

⁴⁴ Güvemli, ss. 80-95.

⁴⁵ Doğan, "Duran...", s. 94.

⁴⁶ Güvemli, s. 8.

⁴⁷ Doğan, "Duran...", s. 94.

⁴⁸ Sarıtaş ve Bülent Şişman, s. 127.

esasına göre defter tutan mükelleflerden dileyenler kullanabilmektedir. Azalan bakiyeler amortisman yöntemi uygulamasında (VUK mükerrer madde 315):

i) Her yıl üzerinden amortisman hesaplanacak değer, evvelce ayrılmış olan amortismanlar toplamının düşülmesiyle tespit olunur.

ii) Uygulanacak amortisman oranı, %40'ı geçmemek üzere normal amortisman yönteminin iki katıdır.

iii) Amortisman süresi, normal amortisman oranlarına göre hesaplanır. Bu sürenin son yılına devreden bakiye değer o yıl tamamen yok edilir.

Örnek: A Anonim Şirketi, 15.03.1999 tarihinde 320.000.000 TL.'na satın aldığı bir makinenin ekonomik ömrünü 5 yıl ve hurda değerini ise 20.000.000 TL. olarak tespit etmiştir.

Azalan bakiyeler amortisman yönteminde her yıl ayrılacak amortisman tutarını hesaplayabilmek için, öncelikle amortisman oranının tespit edilmesi gerekir. Amortisman oranı ise %20 (1/5yıl)'dir. Bu %20 oranı, normal amortisman yöntemi uygulandığında kullanılır. Oysa, azalan bakiyeler amortisman yönteminde kullanılacak amortisman oranı, normal amortisman oranının iki katı olduğundan burada %40'dır. Bu bilgilere göre azalan bakiyeler amortisman yönteminde yıllar itibariyle ayrılması gereken amortisman giderleri, aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi olacaktır.

Tablo 3.1: AZALAN BAKİYELER AMORTİSMAN YÖNTEMİNE GÖRE AMORTİSMAN AYRILMASI

Yıllar	Maliyet Bedeli - (Birikmiş Amort. + Hurda Değeri) (TL)		Amort. Oranı (%)		Amort. Tutarı (TL)
1999	320.000.000 - (- + 20.000.000)	x	0.40	=	120.000.000
2000	320.000.000 - (120.000.000 + 20.000.000)	x	0.40	=	72.000.000
2001	320.000.000 - (192.000.000 + 20.000.000)	x	0.40	=	43.200.000
2002	320.000.000 - (235.200.000 + 20.000.000)	x	0.40	=	25.920.000
2003	320.000.000 - (261.120.000 + 20.000.000)		-	=	38.880.000
Toplam					300.000.000

Tablo 3.1'de de görüldüğü gibi her yıl üzerinden amortisman ayrılacak değer, duran varlığın maliyet değerinden daha önce ayrılmış birikmiş amortismanlar ve hurda değeri çıkarılarak bulunmaktadır. Bulunan bu değer, azalan bakiyeler amortisman yönteminde kullanılacak amortisman oranı ile çarpılarak her yıl ayrılacak amortisman tutarı hesaplanmaktadır. Ancak, en son yıl ayrılacak amortisman tutarı, maliyet değerinden daha önce ayrılmış birikmiş amortismanlar düşüldükten sonra bulunan değer olmaktadır.

Azalan bakiyeler amortisman yönteminde kıst amortisman uygulamasına göre binek otomobilleri için her yıl ayrılacak amortisman tutarının hesaplanması,

normal amortisman yöntemine göre kıst amortisman uygulamasında olduğu gibidir. Ancak, burada amortisman tutarı hesaplanırken azalan bakiyeler yönteminin özelliklerinin göz önünde bulundurulması gerekir.

Azalan bakiyeler amortisman yöntemi kıst amortisman uygulamasında binek otomobilleri için, ilk yıl kıst amortisman ayrılır. İkinci yılda ise ayrılacak amortisman tutarı, ilk yılda tam amortisman ayrılmış kabul edilerek ve yıllık amortisman tutarı maliyet bedelinden düşülerek bulunan tutar üzerinden hesaplanır. Amortisman süresinin son yılında ayrılacak amortisman tutarına da, ilk yıldan geriye kalan amortisman tutarı eklenir⁴⁹.

Örnek: A Anonim Şirketi, 15.07.1999 tarihinde 1.500.000.000 TL.'na satın aldığı bir binek otosu için %20 amortisman oranı tespit etmiştir.

Azalan bakiyeler amortisman yönteminde kıst amortisman uygulamasına göre bu binek otosunun amortisman süresi boyunca ayrılacak amortisman tutarı şöyle hesaplanacaktır:

$$\text{Yıllık Amortisman Tutarı} = 1.500.000.000 \text{ TL.} \times 0.40 = 600.000.000 \text{ TL.}$$

$$\text{1998 Yılı'nın Son 6 Ayı İçin Amortisman Tutarı} = (600.000.000 \text{ TL} / 12) \times 6 \text{ ay} \\ = 300.000.000 \text{ TL}$$

$$\text{Son Yıla İlave Edilecek Amortisman Tutarı} = 600.000.000 \text{ TL.} - 300.000.000 \text{ TL.} \\ = 300.000.000 \text{ TL}$$

Azalan bakiyeler amortisman yönteminde kıst amortisman uygulamasına göre yıllar itibariyle ayrılması gereken amortisman giderleri, tablo 3.2'de gösterildiği gibi olacaktır.

**Tablo 3.2: AZALAN BAKİYELER AMORTİSMAN YÖNTEMİNDE
KIST AMORTİSMAN UYGULAMASINA GÖRE AMORTİSMAN AYRILMASI**

Yıllar	Maliyet Bedeli – Birikmiş Amort. (TL)		Amort. Oranı (%)		Amort. Tutarı (TL)
1999	1.500.000.000	x	-	=	300.000.000
2000	1.500.000.000 - 600.000.000	x	0.40	=	360.000.000
2001	1.500.000.000 - 960.000.000	x	0.40	=	216.000.000
2002	1.500.000.000 - 1.176.000.000	x	0.40	=	129.600.000
2003	(1.500.000.000 - 1.305.600.000) + 300.000.000		-	=	494.400.000
Toplam					1.500.000.000

Tablo 3.2'de de görüldüğü gibi binek otosunun işletmenin aktifine girdiği Temmuz ayından itibaren yılın bitimine 6 ay kaldığı için, 6 aylık amortisman ayrılmıştır. Oysa, bu yıl için yıllık amortisman tutarı 600.000.000 TL.'dir. Bu nedenle,

⁴⁹ Nuran Cömert Doyrangöl, "Binek Otomobillerde Kıst Amortisman Uygulamasına İlişkin Bir Mukteza ve Bu Mukteza Kapsamında Amortisman Ayırma ve Yeniden Değerleme İşlemlerinin Kayıt ve Takibi", *Mükellefin Dergisi*, Sayı: 54, Haziran 1997, s. 105.

2000 yılında üzerinden amortisman hesaplanacak değeri bulmak için, maliyet değerinden yıllık amortisman tutarı olan 600.000.000 TL. çıkarılmıştır. İlk yılın 6 ayı için ayrılmayan amortisman tutarı olan 300.000.000 TL., son yılın amortisman tutarına ilave edilmiştir.

VUK'nda, yıl sonu amortisman kayıtları bakımından mükelleflere seçimlik hak tanımıdır. Mükellefler, amortisman tutarlarını doğrudan iktisadi varlığın maliyet bedelinden düşebilecekleri (direkt yöntem) gibi ayrı bir karşılık hesabında da toplayabilirler (endirekt yöntem). TDMS'nde, amortisman kayıt yöntemlerinden endirekt yöntem benimsenmiştir. İşletme hesabı esasında veya serbest meslek kazancı defteri tutan mükellefler, ayrılan amortismanları doğrudan gider kaydederler⁵⁰.

Her yıl ayrılan amortisman paylarının TDMS göre muhasebeleştirilmesi ise, ilk örnekte makine için 1999 yılında ayrılan amortisman payı örnek alınacak olursa aşağıdaki gibi olacaktır.

//		
770 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ HS. (veya 796 AMORTİSMAN VE TÜKENME PAYLARI HS)	120.000.000	
257 BİRİKMiŞ AMORT. HS.		120.000.000
//		

3.2. YENİDEN DEĞERLEME

Yeniden değerlendirme, olağanüstü bir değerlendirme yöntemi olup bu yöntem finansal tablo kalemlerinin tarihi maliyetle değerlemesini öngören tarihi maliyet muhasebesi ilkelerine aykırı düşmektedir. Bununla birlikte, paranın satın alma gücünün düştüğü enflasyonist dönemlerde bu ilkeden ayrılmak bir zorunluluk haline gelmektedir. Çünkü, enflasyon dönemlerinde muhasebede üretilen bilgiler anlamsızlaşmaktadır. Bunun sonucunda da, muhasebe özellikle bilanço ve gelir tablosu ile işletme maliyetlerine ilişkin veriler, işletme ile ilgili taraflara bilgi verme özelliklerini kaybetmektedir. Enflasyon dönemlerinde finansal tabloların işletmelerin gerçek durumunu göstermesi yanında işletmelerin finansal yapılarının sağlamaştırılması ve finansman sorunlarına çözüm getirilmesi amacıyla yeniden değerlendirme işlemlerine izin verilmesi gerekir⁵¹. İşletmelerin harcama ve maliyetlere dayalı verilerini tümüyle olmasa bile bir kısmının düzeltilmesi amacıyla gündeme getirilen araç ise yeniden değerlemedir⁵². Enflasyonun işletmelerin varlıkları

⁵⁰ Aykutlu, s. 90.

⁵¹ Uygur Temizer, "4369 sayılı kanunla Yapılan Değişikliklere Göre Yeniden Değerleme Uygulaması ve Muhasebeleştirilmesi", *Yaklaşım Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 72, Aralık 1998, s. 53.

⁵² Ömer Lalik, *Şirketler Muhasebesi*, Ankara: 1985, s. 155.

üzerinde oluşturduğu olumsuz etkileri önlemek için, ülkemizin vergi yönetimince sınırlı da olsa işletme varlıklarının enflasyona karşı korunması amacıyla yeniden değerlendirme olanağı öngörülmüştür⁵³. Yeniden değerlendirme işlemi, işletmelerin mal varlıklarındaki gizli değerlerin tamamen veya bir ölçüde bilançonun pasifinde ayrı bir kalem halinde açıklanmasından ibarettir⁵⁴.

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere yeniden değerlendirme işlemi, finansal tablo kalemlerinin tamamına uygulanabileceği gibi bir kısmına da uygulanabilir. Yeniden değerlendirme işleminin uygulanma biçimine göre yeniden değerlemenin çeşitli tanımları yapılabilir. En geniş anlamı ile yeniden değerlendirme, paranın satın alma gücünde ortaya çıkan düşme karşısında belirli bir dönemin sonundaki varlıkların, kaynakların ve dönem içinde ortaya çıkan gelir ve giderlerin dönem sonundaki paranın satın alma gücüne göre düzeltilmesi işlemidir. Bu anlamda yeniden değerlendirme, enflasyon muhasebesine yaklaşan bir nitelik taşımaktadır⁵⁵.

Yeniden değerlemenin kısmı olarak uygulanması, finansal tablo kalemlerinin sadece bir kısmının düzeltilmesini öngörür. Finansal tablo kalemlerinin sadece bir kısmının düzeltilmesini öngören dar anlamdaki yeniden değerlemenin literatürde bir çok tanımına rastlamak mümkündür. Bu tanımlardan bazıları aşağıda verilmiştir.

Yeniden değerlendirme, bilançoda yer alan varlıklar ve bu varlıklar üzerinden ayrılan amortismanların değerlerinin artırılması ve bunun sonucu olarak bilançonun belirli usul ve esaslara göre yeniden düzenlenmesidir⁵⁶.

Yeniden değerlendirme, işletmenin aktifine kayıtlı iktisadi varlıkların, ulusal paranın satın alma gücündeki devamlı düşme nedeniyle halihazır değerlerinin gerisinde kalmış bulunan kayıtlı değerlerinin gerçek değerlerine eşitlenmesi işlemidir⁵⁷.

Yeniden değerlendirme, farklı dönemlerde elde edilen ve farklı para birimi ile değerlendirilerek finansal tablolarda yer alan duran varlıkların cari para birimi ile ifade edilmesidir⁵⁸.

⁵³ İslam Çankaya, *Maddi Duran Varlıkların Yeniden Değerlemesi Amortisman Ayrılması, MDV Değer Artış Fonu • Yenileme Fonu • Maliyet Artış Fonu, İştirak ve Gayrimenkul Satış Kazançlarının Vergilendirilmesi*, Ankara: 1995, s. 15.

⁵⁴ Yaşar Karayalçın, *Muhasebe Hukuku, << Kavramlar - İlkeler - Başlıca Sorunlar - Yeni Gelişmeler >>*, Genişletilmiş 2. bs., Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayın No.: 216, 1988, s. 196.

⁵⁵ Güvemli, s. 45.

⁵⁶ Mehmet Nadir Arca, *Yeniden Değerleme ve Amortisman Uygulaması*, Ankara: 1997, s. 265.

⁵⁷ Erdoğan Arslan, "Yeniden Değerleme - I", *Maliye Postası Dergisi*, Yıl: 13, Sayı: 294, 15 Kasım 1992, s. 35.

⁵⁸ Ataman, s. 131; Osman Altuğ ve Hanifi Ayboğa, *Örneklerle Uygulamalı Şirket Kuruluşları*, 2. bs., İstanbul: Evrim 36, Hukuk Dizi: 1, 1996, s. 238.

VUK'nun 298. maddesinde de yukarıda yapılan üçüncü tanıma benzer bir tanım yapılmış olup yeniden değerlemenin tanımı, işletmelerin bilançolarına dahil amortismanına tabi iktisadi varlıklar ve bu varlıklar üzerinden ayrılmış olan birikmiş amortismanların yeniden değerlendirme oranı ile çarpılarak değerlendirilmesi biçiminde yapılmıştır.

Yeniden değerlendirme ile ilgili söz konusu tanımlar ne şekilde yapılırsa yapılsın bu konuda bilinmesi gereken, yeniden değerlendirme uygulaması ile işletmelerin aktiflerinde yer alan iktisadi varlıkların kayıtlı değerlerinin değerlendirme günündeki cari değerlerine eşit hale getirilmeye çalışıldığıdır⁵⁹.

Ülkemizde, yeniden değerlendirme işleminin önemi ve özelliği yıllar önce hissedilmiştir. 1938 yılından itibaren başlayan genel fiyat düzeyindeki yükselmenin bir sonucu olarak 1946 ve 1958 yıllarında yapılan para reformlarından sonra, ülkemizde yeniden değerlendirme kavram ve uygulama olarak ilgi görmüştür. 1960 yılından itibaren de, konu ciddi bir yaklaşım içinde ele alınmıştır⁶⁰.

Yeniden değerlendirme uygulaması konusunda ilk girişim, 1962 yılında yapılmıştır. Yeniden değerlendirme, 19.02.1963 tarihinde kabul edilen 205 sayılı kanunla VUK'na eklenen geçici 11. madde ile vergi sistemimize girmiştir. Ancak, yeniden değerlendirme işlemi, 20 yıl sonra 01.01.1983 tarihinde 2791⁶¹ sayılı kanun ile VUK'nun geçici 11. maddesinin ayrıntılı olarak düzenlenmesi ile işlerlik kazanmıştır. 1983 yılında yürürlüğe giren 2791 sayılı kanun, işletmelerin geçmiş son 10 yılının enflasyondan arındırılması amacını taşımıştır. Söz konusu kanun, sadece 1982 yılı öncesinde edinilen maddi duran varlıklar için yeniden değerlemeyi öngörmüş olup bir yıl uygulanmak amacıyla çıkarılmıştır. Yeniden değerlendirme uygulamasının sürekli olarak uygulanabilme imkanı ise, 04.12.1984 tarihli 3094 sayılı kanunla⁶² getirilmiştir. Bu kanunda yapılan değişiklik, yalnızca yeniden değerlemenin sürekli hale getirilmesi ile ilgilidir. Konuya ilişkin yayımlanan 160 sıra no'lu VUK GT'nde, Maliye Bakanlığı'nca yeniden değerlendirme oranlarının tespit edilip RG'de yayımlanacağı hükmüne yer verilmiştir. 3332 sayılı kanunun⁶³ 16. maddesiyle yeniden değerlemeye ilişkin geçici 11. madde, mükerrer 298. madde olarak VUK'nun "Değerleme" ile ilgili maddelerinin sonuna eklenmiş ve devamlı bir hüküm

⁵⁹ Arıca, s. 265.

⁶⁰ Ahmet Yüksel, "Yeniden Değerlemenin Ülkemizdeki Gelişimi", **İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Dergisi**, Yıl: 9, Sayı: 32. s. 117.'den Mehmet Arslan, "Son Değişikliklere Göre Yeniden Değerleme Uygulaması ve Öneriler (I)", **Mükellefin Dergisi**, Sayı: 67, Temmuz 1998, s. 104.

⁶¹ Bu kanun, 22.01.1983 tarih ve 17936 sayılı RG'de yayımlanmıştır.

⁶² Bu kanun, 12.12.1984 tarih ve 18603 sayılı RG'de yayımlanmıştır.

⁶³ Bu kanun, 31.12.1987 tarih ve 19417 sayılı RG'de yayımlanmıştır.

niteliğinde yerleşmiştir. Yeniden değerlemenin uygulanması ile ilgili hükümler konusuna, 151 sıra no'lu VUK GT'nde yer verilmiştir⁶⁴.

Yeniden değerlendirme, sadece duran varlıklara ilişkin olarak enflasyon muhasebesine bir örnektir. Yeniden değerlendirme, bir endeksleme uygulaması olup mükelleflere enflasyon nedeniyle maddi duran varlıklarında ortaya çıkan değer artışını finansal tablolarda gösterme ve amortisman hakkı vermektedir⁶⁵.

205 sayılı kanuna göre ,yeniden değerlendirme uygulamasının getiriliş amacı, işletmelerin bilançolarında maliyet bedelleri ile yer alan amortismana tabi maddi duran varlıklarının gerçek değeriyle veya buna yakın değerle gösterilmesi ve aynı zamanda işletmelerin birbirleriyle karşılaştırılmalarının olanaklı hale getirilmesidir⁶⁶. Ayrıca, bu sayede işletmelerin gerek kamu kurumlarına gerekse ticari hayatta ilişkide buldukları diğer kurum ve kuruluşlar ile ortaklarına gerçek varlık düzeylerini gösteren bilançolar sunmaları da, yeniden değerlendirme uygulamasının getiriliş amaçları arasında yer almaktadır⁶⁷.

Aşağıda öncelikle ülkemizdeki YDDAF'nun ortaya çıkmasına neden olan yeniden değerlendirme uygulamasının konusu, kapsamı ve yeniden değerlemenin uygulama esasları ile bu arada YDDAF'nun kullanımı üzerinde durulmuştur. Daha sonra ise yeniden değerlendirme yöntemleri, yeniden değerlendirme işleminin yapılışı ve bu bağlamda YDDAF'nun hesaplaması ile muhasebeleştirilmesi incelenmiştir.

3.2.1. Yeniden Değerlemenin Konusu

Enflasyon dönemlerinde paranın değer kaybetmesi, işletmelerdeki bilanço kalemlerinin gerçek değerleriyle sabit kalan tarihi değerleri arasında büyük farkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Amortismana tabi maddi duran varlıkların gerçek değerleri yerine kayıtlı değerleri üzerinden ayrılan amortismanlar, bir yandan fiktif kârlar üzerinden vergi verilmesi bir yandan da kâr dağıtımının fiktif olması sonucunu doğurmaktadır. İşte, işletmelerde ortaya çıkan bu olumsuz etkileri gidererek amortismana tabi maddi duran varlıkların gerçek değerlerine yükseltilmesi işlemi, yeniden değerlemenin konusunu oluşturmaktadır⁶⁸.

⁶⁴ Bu tebliğ, 15.03.1983 tarih ve 17988 sayılı RG'de yayımlanmıştır.

⁶⁵ Erdem, "Vergi...", s. 115.

⁶⁶ Erdal Sönmez, "Yeniden Değerleme", Derleyen: TÜRMOB, **Dönem Sonu İşlemleri**, Ankara: TÜRMOB Yayınları – 105, 2000, s. 156; Tarakçı, s. 120.

⁶⁷ Tarakçı, s. 120.

⁶⁸ Güneri Ergülen ve Hayrettin Erdem, **Vergi Avantajları**, Ankara: Yaklaşım Yayınları, 1998, s. 400.

3.2.2. Yeniden Değerleme Uygulamasının Kapsamı

VUK'nda, yeniden değerlendirme uygulamasından yararlanabilecek mükellefler ile yeniden değerlemeye konu olabilecek iktisadi varlıklara bazı sınırlamalar getirilmiştir⁶⁹. Bundan dolayı, yeniden değerlendirme uygulamasının kapsamı, mükellefler ve iktisadi varlıklar olmak üzere iki farklı açıdan ele alınıp aşağıdaki gibi incelenebilir.

3.2.2.1. Yeniden Değerleme Uygulamasının Mükellefler Açısından Kapsamı

Yeniden değerlemenin mükellefler açısından kapsamı, yeniden değerlendirme yapabilecek ve yeniden değerlendirme yapamayacak mükellefler açısından ele alınarak aşağıda incelenmiştir.

3.2.2.1.1. Yeniden Değerleme Yapabilecek Olan Mükellefler

Bilanço esasına göre defter tutup ta tam ve dar⁷⁰ mükellefiyet esasına göre vergilendirilen gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri, kanunda öngörülen usuller çerçevesinde yeniden değerlendirme yapabilmektedir. Buna göre, gelir vergisi mükelleflerinden;

- i) Ferdi işletme sahibi tüccarlar,
- ii) Ferdi işletme sahibi çiftçiler,
- iii) Adı şirketler,
- iv) Kollektif şirketler,
- v) Adi komandit şirketler,

Kurumlar vergisi mükelleflerinden ise;

- i) Sermaye şirketleri (anonim, limited ve hisseli komandit şirketler)
- ii) Kooperatifler,
- iii) İktisadi devlet teşekkülleri
- iv) Dernek ve vakıflara ait iktisadi işletmeler,
- v) İş Ortaklıkları⁷¹ ve

vi) 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile Petrol Kanunu ve diğer mevzuat hükümlerine göre kurulmuş olan ve yabancı ortağı bulunan kurumlar,

⁶⁹ Mehmet Arslan, "Son Değişikliklere Göre Yeniden Değerleme Uygulaması ve Öneriler (I)", s. 106.

⁷⁰ Bilindiği gibi, gelir ve kurumlar vergisi uygulamaları bakımından dar mükellefiyete tabi bulunan gerçek ve tüzel kişilerin kimler olduğu, 193 sayılı GVK'nun 6 - 8. ve 5422 Sayılı KVK'nun 11 - 12. maddelerinde belirlenmiştir. Dar mükellefler, VUK'nun mükerrer 298. maddesinde 11.07.1992 tarih ve 21281 sayılı RG'de yayımlanan 3824 sayılı kanun ile yapılan değişiklikten sonra yeniden değerlendirme hakkına sahip olmuşlardır.

⁷¹ İş ortaklıkları, 14.12.1991 tarih ve 21081 sayılı RG'de yayımlanan 214 sıra no.lu VUK GT ile yeniden değerlendirme kapsamı dışında tutulmuş, ancak 18.11.1994 tarih ve 22115 sayılı RG'de yayımlanan 231 sıra no.lu VUK GT ile yeniden değerlendirme kapsamına alınmıştır.

amortismanına tabi maddi duran varlıklarını yeniden değerlemeye tabi tutabilirler. VUK'nun mükerrer 298. maddesinin 1. fıkrasında, yeniden değerlendirme uygulamasından yararlanıp yararlanmama hususunda mükelleflere serbestlik tanınmıştır. Ancak, anılan fıkranın son cümlesinde yer alan hükme göre sadece kurumlar vergisi mükellefi olan ve sermayesinin tamamı devlete ait olan iktisadi devlet teşekküllerinin yeniden değerlendirme yapmaları zorunlu olup bunun dışında kalanların, yeniden değerlendirme yapıp yapmamaları ihtiyaridir. Yeniden değerlendirme mükelleflerin vergi yükünü azalttığından mükelleflerin yeniden değerlendirme yapmaları onların lehine olacaktır. TDMS'nde yeniden değerlendirme yapma zorunluluğu getirilmiştir⁷².

3.2.2.1.2. Yeniden Değerleme Yapamayacak Olan Mükellefler

Yukarıda sayılan gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri dışında kalan mükellefler, yeniden değerlendirme yapamamaktadır. Buna göre, gelir vergisi mükelleflerinden;

- i) Basit usulde vergilendirilen mükellefler,
- ii) İşletme hesabı esasına göre defter tutan ikinci sınıf tüccarlar,
- iii) Ziraî işletme hesabı esasına göre defter tutan çiftçiler,
- iv) Serbest meslek kazanç defteri tutan serbest meslek erbabı.

Kurumlar vergisi mükelleflerinden ise;

- i) İşletme hesabı esasına göre defter tutan ikinci sınıf tüccarlar,
- ii) İmtiyazlı şirketler,
- iii) Sermayesinin tamamı devlete ait olan İktisadi Devlet Teşekkülleri dışında kalan, kurumlar vergisi mükellefiyeti bulunmayan kanunla kurulan ve galip vasfı kamu hizmeti görmek olan Kamu İktisadi Teşekkülleri,

iv) Genel ve Katma Bütçeli İdarelere bağlı olarak faaliyette bulunan döner sermayeli kurumlar ve

v) Kurumlar vergisi mükellefi olmasına rağmen işletme hesabı esasına göre defter tutmalarına Maliye Bakanlığı'nca izin verilenlerin,

yeniden değerlendirme uygulamasından yararlanmaları söz konusu değildir. VUK'nun 177/5. maddesi uyarınca, kurumlar vergisi mükelleflerinin bilanço esasına göre defter tutmaları esas kural olmakla birlikte anılan maddenin parantez içi hükmüyle, işleri gereği bilanço esasına göre defter tutmalarına imkan olmayan ve lüzum görülmeyenlerin, Maliye Bakanlığı'nın izni ile işletme hesabı esasına göre defter tutmaları mümkün kılınmıştır. Ancak, mevcut vergi sistemimizde bilanço esasına

⁷² Mehmet Arslan, "Son Değişikliklere Göre Yeniden Değerleme Uygulaması ve Öneriler (I)", s. 105.

göre defter tutan mükelleflere sağlanan vergisel avantajlar karşısında, söz konusu parantez içi hüküm uygulamada anlamını yitirmiş⁷³.

3.2.2.2. Yeniden Değerleme Uygulamasının İktisadi Varlıklar Açısından Kapsamı

Yeniden değerlendirme yapma imkanı olan mükelleflerin iktisadi varlıklarının bir kısmı, yeniden değerlemeye tabi tutulabilmekle birlikte bir kısmı tabi tutulamamaktadır. Bundan dolayı, yeniden değerlemenin iktisadi varlıklar açısından kapsamı, aşağıda yeniden değerlemeye tabi tutulabilecek iktisadi varlıklar ve tabi tutulamayacak iktisadi varlıklar olarak ayrı ayrı ele alınıp incelenmiştir.

3.2.2.2.1. Yeniden Değerlemeye Tabi Tutulabilecek İktisadi Varlıklar

Genel kural olarak işletmelerin bilançolarına dahil ve amortismanına tabi olan iktisadi varlıklar, yeniden değerlemeye konu olabilmektedir. Buna rağmen, bazı iktisadi varlıklar ile iktisadi varlıkların maliyetlerine intikal ettirilip amortismanına tabi tutulan bir kısım varlıklar, yeniden değerlemenin kapsamı dışında tutulmuştur. VUK'nda yeniden değerlemeye tabi tutulabilecek iktisadi varlıklar aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- i) Boş arsa ve arazi dışındaki gayrimenkuller,
- ii) Gayrimenkullerin ayrılmaz parçaları (tamamlayıcıları),
- iii) Gayrimenkullerin ayrıntıları (teferruatları),
- iv) Tesis, makine ve cihazlar,
- v) Gemiler,
- vi) Diğer taşıtlar,
- vii) Demirbaşlar,

viii) İktisadi varlıkların işletmelerin bilançolarına dahil edilmelerine kadar ortaya çıkan kredi faizleri ve kur farkları ile gayrimenkullerin genişletilmesi veya değerlerinin sürekli olarak artırılması amacıyla yapılan ve duran varlığın maliyetine yüklenen giderler,

- ix) Özel maliyet bedelleri⁷⁴.

3.2.2.2.2. Yeniden Değerlemeye Tabi Tutulamayacak İktisadi Varlıklar

VUK'na göre, yeniden değerlendirme uygulamasının kapsamı dışında tutulan varlıklar şunlardır:

- i) Boş arsa ve araziler,

⁷³ Sönmez, s. 157.

⁷⁴ 1998 Yılından önce aktife giren özel maliyet bedelleri, yeniden değerlemeye konu olamamaktadır.

- ii) Kiralayanlar tarafından arsa ve arazi üstüne yapılan binalar, tesisler, yollar vb.,
- iii) Ticari amaçla elde bulundurulmuş iktisadi varlıklar,
- iv) Doğrudan gider yazılan ve değeri 76.000.000 TL.'ni aşmayan iktisadi varlıklar,
- v) İktisadi varlıkların işletmenin aktifine girdiği tarihten sonra ortaya çıkan ve iktisadi varlıkların maliyetine eklenmiş bulunan kur farkları,
- vi) İktisadi varlıkların işletmenin aktifine girdiği tarihten sonra ortaya çıkan ve iktisadi varlıkların maliyetine eklenmiş olan kredi faizleri⁷⁵,
- vii) Sinema filmleri,
- viii) Alameda farika hakları,
- ix) Şerefiyeler,
- x) 1998 yılından önce aktifte bulunan özel maliyet bedelleri⁷⁶,
- xi) Kuruluş ve örgütlenme giderleri,
- xii) Organizasyon, etüt ve arama giderleri ile maliyetleri ve amortisman süre ve tarzları itibariyle bunlara benzeyen sair iktisadi varlıklar,
- xiii) İtfa süresi tamamlanmış iktisadi varlıklar,
- xiv) Devam eden yatırımlar,
- xv) Hesap dönemi içinde aktife giren veya aktifleştirilen iktisadi varlıklar.

3.2.3. Yeniden Değerleme Uygulamasının Esasları

Yeniden değerlendirme uygulaması sırasında göz önünde bulundurulması gereken esaslar vardır. Bu esaslar aşağıda özetlenmeye çalışılmıştır.

3.2.3.1. Yeniden Değerleme Uygulamasından Yararlanmanın Şartları

Yeniden değerlendirme uygulamasından yararlanabilmenin ön şartı, bilanço esasına göre defter tutmaktır. Bundan dolayı, gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin yeniden değerlendirme yapabilmeleri için bilanço esasına göre defter tutmaları gerekmektedir. Mükellefiyet durumu ne olursa olsun işletme hesabı esasına göre defter tutanlar, yeniden değerlendirme uygulamasından yararlanamazlar.

⁷⁵ 4369 sayılı kanunla iktisadi varlıkların maliyet bedeline eklenen kredi faizleri, yeniden değerlendirme kapsamından çıkarılmıştır. Bu nedenle, 1998 yılından önce iktisadi varlıkların maliyet bedellerine eklenen kredi faizleri, yeniden değerlemeye tabi tutulmaya devam edecektir. 1998 yılı içinde aktifleştirilen iktisadi varlıkların maliyet bedellerine eklenen kredi faizleri, yeniden değerlemeye tabi tutulmayacak ve ilgili iktisadi varlığın maliyet bedelinden ayrı olarak aktifleştirildikleri değer üzerinden amortisman tabi tutulacaktır.

⁷⁶ 29.07.1998 tarih 23417 mükerrer sayılı RG'de yayımlanan 4369 sayılı kanunla, VUK'nun mükerrer 298. maddesinde yapılan değişiklikle 29.07.1998 tarihinden itibaren özel maliyet bedelleri de yeniden değerlendirme kapsamına alınmıştır. 1998 yılından önce aktifte bulunan özel maliyet bedelleri, değişiklik öncesi hükümlere göre itfa edilecek olup, yeniden değerlemeye tabi tutulmayacaktır.

Bu kıstasın uygulanmasında fiili durum esas alınmaktadır. Başka bir ifadeyle, kanuni ölçülere göre bilanço esasına göre defter tutması gereken bir işletme, işletme hesabı esasına göre defter tutuyorsa yeniden değerlendirme uygulamasından yararlanamaz. İşletme hesabı esasına göre defter tutulması gerekirken bilanço esasına göre defter tutanlar ise, yeniden değerlendirme uygulamasından yararlanabilirler⁷⁷.

VUK'nun mükerrer 298. maddesinde yeniden değerlemeye tabi tutulacak iktisadi varlıklar, işletmelerin bilançolarına dahil iktisadi varlıklar ile bunlar üzerinden ayrılmış olan birikmiş amortismanlar olarak belirtilmiştir. Gerek 298. maddede yer alan bilgiler gerekse 151 sıra no'lu VUK GT'nde yer alan açıklamalara göre iktisadi varlıkların yeniden değerlendirme kapsamında olabilmesi için aşağıdaki şartları taşımaları gerekmektedir. Bu şartlar⁷⁸;

- i) İktisadi varlığın işletmeye dahil, işletmenin bilançosuna kayıtlı bir varlık ve
- ii) İktisadi varlığın amortismanına tabi bir varlık olmasıdır.

Bir iktisadi varlığın yeniden değerlemeye tabi tutulabilmesi için yukarıda belirtilen iki şartın aynı anda olması gerekir⁷⁹.

3.2.3.2. Yeniden Değerleme Uygulamasının Yapılış Zamanı

Yeniden değerlendirme, hesap dönemi sonu itibarıyla yapılır. Yeniden değerlendirme yapıldıktan sonra dönem sonu bilançosunun değerlendirme sonuçlarına göre yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Hesap dönemi içinde aktife giren amortismanına tabi iktisadi varlıklar, o yıl yeniden değerlemeye tabi tutulmazlar. Ancak, gelecek hesap döneminde yeniden değerlemeye tabi tutulabilirler. Kendilerine özel hesap dönemi tayin olunan mükellefler ise, hesap dönemlerinin başladığı tarihten önce edinerek aktife kaydettikleri amortismanına tabi iktisadi varlıklarını yeniden değerlemeye tabi tutabilirler.

3.2.3.3. Yeniden Değerleme Uygulamasında Kullanılacak Oran

Yeniden değerlendirme işlemi, yeniden değerlendirme yapılacak yılın Ekim (Ekim ayı dahil) ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre DİE tarafından hesaplanan TEFE'nde ortaya çıkan ortalama fiyat artış oranı esas alınarak yapılır. Bu oran, Maliye Bakanlığı tarafından her yıl Aralık ayının 15. gününe kadar RG'de ilan edilir. Her yılın yeniden değerlendirme oranı, ancak o yıla ait değerlemede dikkate alınabilir. Kendilerine özel hesap dönemi tayin olunan mükelleflerin, yapacakları yeniden

⁷⁷ Erdoğan Arslan, "Yeniden Değerleme I", s. 35.

⁷⁸ Güvemli, s. 259.

⁷⁹ Mehmet Arslan, "Son Değişikliklere Göre Yeniden Değerleme Uygulaması ve Öneriler (I)", s. 107.

değerlemede bu hesap döneminin başladığı takvim yılına ait yeniden değerlendirme oranını kullanmaları gerekir. Örneğin; 01.05.1998 – 30.04.1999 özel hesap dönemine tabi olan mükellef, bu dönemle ilgili olarak yapacağı yeniden değerlendirme işlemi sırasında 1998 takvim yılının yeniden değerlendirme oranını kullanacaktır. Hesap dönemi 1999 yılında kapanmasına rağmen bu yıla ait yeniden değerlendirme oranını kullanamaz.

3.2.3.4. Amortisman Tabi İktisadi Varlıkların Bir Kısmı veya Tamamı İçin Yeniden Değerleme Yapılabileceği

Yeniden değerlendirme kapsamına giren amortisman tabi iktisadi varlıkların tamamı veya bir kısmı yeniden değerlemeye tabi tutulabilir (VUK GT sıra no.: 151).

3.2.3.5. Herhangi Bir Yıl Yeniden Değerlemenin Yapılmaması veya Düşük Oranlı Yapılması

Yeniden değerlemenin herhangi bir yıl yapılmaması veya değerlendirme oranının düşük uygulanması halinde daha sonraki yıllarda yapılacak yeniden değerlemede, bu düşüklük veya yapılamama durumu göz önüne alınamaz. Diğer bir ifadeyle, geçmiş dönemlere ilişkin olarak yeniden değerlendirme yapılamamaktadır.

3.2.3.6. Ayrılmayan Amortismanların Ayrılmış Sayılması

VUK madde 320 uyarınca, herhangi bir yıl amortisman ayrılmaması veya eksik ayrılması durumlarında amortisman süresi uzatılamaz. Yeniden değerlendirme uygulamasında amortisman tabi iktisadi varlıklar için ayrılmayan veya eksik ayrılan amortismanlar ayrılmış gibi kabul edilerek yeniden değerlendirme yapılabilir (VUK GT seri no.: 151). Hiç amortisman ayrılmamış olduğu durumda amortisman oranının ne olacağı önem taşımaktadır. Bu durumda, ya söz konusu iktisadi varlık için kanunda öngörülen en yüksek oran ya da mükellefin aynı dönemde benzer iktisadi varlıklar için uyguladığı amortisman oranının esas alınması gerekir. Ayrıca, iktisadi varlık için daha önce hiç amortisman ayrılmamış ise, amortisman hesaplama yöntemlerinden normal amortisman hesaplama yöntemi seçilmelidir⁸⁰.

3.2.3.7. Yeniden Değerleme Değer Artış Fonu ve Yeniden Değerleme Değer Artış Fonunun Kullanımı

Yeniden değerlendirme uygulaması sonucunda değer artışı ortaya çıkmaktadır. YDDAF adı verilen bu değer artışının, tabi tutulacağı işlemler ve bunların

⁸⁰ Sakıp Şeker, "Ayrılmış Sayılan Amortisman Konusu ve Yeniden Değerleme", **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 91, Nisan 1996, s. 28.

sonuçlarının gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri açısından nasıl olduğu aşağıda açıklanmaya çalışılmıştır.

a) *Gelir Vergisi Mükellefleri*: VUK'nun 4008 sayılı kanununun 9. maddesiyle değişen mükerrer 298/l-7. madde hükmü uyarınca, gelir vergisi mükelleflerince ayrılan YDDAF başka bir hesaba aktarılamamakta, aktarılması veya sermayeye ilave edilmesi halinde işletmeden çekilen değer olarak kabul edilmektedir. Buna göre, gelir vergisi mükelleflerinin ortaya çıkan değer artışını pasifte özel bir fon hesabında tutmaları, başka bir hesaba aktarmamaları ve sermayeye ilave etmemeleri gerekir. Gelir vergisi mükelleflerinin YDDAF'nu başka bir hesaba aktarmaları veya sermayeye ilave etmeleri halinde çekilen veya sermayeye ilave edilen YDDAF, işlemin yapıldığı dönemin kazancı sayılarak vergiye tabi tutulmaktadır. Bu yönüyle, yeniden değerlendirme gelir vergisi mükellefleri için tamamen bir vergi erteleme uygulaması olmaktadır⁸¹.

b) *Kurumlar Vergisi Mükellefleri*: Kurumlar vergisi mükellefleri, pasifte özel bir fon hesabında tuttukları YDDAF'nun tamamını veya bir kısmını sermayelerine ilave edebilirler. Sermayeye eklenen YDDAF, ortaklar tarafından işletmeye ilave edilmiş kıymet olarak kabul edilir ve vergiye tabi tutulmaz.

YDDAF, kurumlar vergisi mükellefleri tarafından sermayeye ilave dışında herhangi bir suretle başka bir hesaba aktarılabilir veya işletmeden çekilebilir. Bu durumda YDDAF, işlemin yapıldığı dönemin kazancı ile ilişkilendirilmeksizin vergiye tabi tutulmaktadır (VUK mükerrer madde 298/l-7).

Yeniden değerlendirme yapılan kuruma iştirak eden işletmelerin aktiflerinde yeniden değerlendirme nedeniyle ortaya çıkan değer artışları, bu işletmelerin bilançolarının pasifinde özel bir karşılık hesabında gösterilir ve bu karşılık sermayenin bir unsuru kabul edilir. Değerleme yapılan kuruma iştirak eden kurumların aktifinde yeniden değerlendirme nedeniyle ortaya çıkan değer artışları, "523 İştirakler Yeniden Değerleme Artışları" hesabında gösterilir. İştirak edilen kurumun yeniden değerlendirme yapmasına rağmen bu işlem sonucu ortaya çıkan fon tutarını sermayeye ilave etmemesi yani YDDAF'nu özel bir fon hesabında tutması halinde, iştirak eden kurum tarafından yapılacak herhangi bir işlem olmamaktadır⁸². Eğer iştirak edilen kurum yeniden değerlendirme yapar ve bu işlem sonucu ortaya çıkan

⁸¹ Üzeyir Eyimaya, "Yeniden Değerleme - 1", *Maliye ve Sigorta Yorumları Dergisi*, Sayı: 315, 1 Mart 2000, s. 43.

⁸² Mehmet Arslan, "Son Değişikliklere Göre Yeniden Değerleme Uygulaması ve Öneriler (II)", *Mükellefin Dergisi*, Sayı: 68, Ağustos 1998, s. 83.

YDDAF'nu sermayesine ilave ederse, iştirak eden kurum da sermaye artırımını

imkanına kavuşur⁸³. Karşılık hesabında gösterilen değer artışları, kurumlar tarafından sermayeye eklenebilmekte ve bu işlem kâr dağıtımını sayılmamaktadır (VUK. mükerrer madde 298/1-4). İştirakler yeniden değerlendirme değer artışları sermayeye eklenmemişse ve iştirak eden kurum iştiraklerini elden çıkarmışsa, söz konusu değer artışı, amortismanlardaki uygulamaya paralel olarak iştirak satışları kazancının tespitinde dikkate alınır⁸⁴.

Bilançonun pasifinde özel bir fon hesabında tutulan değer artışları, TTK'nun 422. maddesinin uygulanmasında ödenmiş sermaye gibi işlem görür (VUK mükerrer madde 298/1-6). TTK'nun 422. maddesi, anonim şirketlerin tahvil ihraç etmeleri durumunda esas alınacak sermaye miktarını göstermektedir. Buna göre anonim şirketler, ihraç edecekleri tahvil tutarının tespitinde esas alacakları ödenmiş sermaye tutarlarına değer artış fonu hesabında yer alan tutarları da ilave edebilirler.

3.2.3.8. Yeniden Değerlenmiş Değer Üzerinden Amortisman Ayrılacağı

Gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri, yeniden değerlemeye tabi tuttukları iktisadi varlıklarını yeni değerleri üzerinden amortismanına tabi tutabilirler⁸⁵. Bunun tek istisnası bina, arsa ve araziler olup bu varlıklar, yeniden değerlemeye tabi tutulmuş olsalar bile maliyet bedelleri üzerinden amortisman ayrılır (VUK mükerrer madde 298/1-4).

3.2.3.9. Yeniden Değerleme İşlemlerinin Kayıtlarda Gösterilmesi

Yeniden değerlemeye tabi tutulan iktisadi varlıkların her birine isabet eden değer artışları ile bunların hesaplanma biçimlerinin, yeniden değerlendirme yapan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin amortisman kayıtlarında ayrıntılı olarak gösterilmesi gerekir (VUK mükerrer madde 298/1-8). Buna göre (VUK GT sıra no.: 151):

⁸³ Hayrettin Erdem, "Devir Birleşme ve Nev'i Değişikliği Hallerinde Değer Artış Fonu Uygulaması - I", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 8, Sayı: 94, Ekim 2000, ss. 224-225; Orhan Kayol, "Örnekler ve Muhasebe Kayıtları İle Yeniden Değerleme İşlemleri", **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 1990/3, s. 28.

⁸⁴ Sönmez, s. 164.

⁸⁵ Gelir vergisi mükelleflerine yeni değerler üzerinden amortisman ayırma hakkı 4008 sayılı kanunla VUK'nun mükerrer 298/1-4. maddesinde yapılan değişiklik ile tanınmıştır. Söz konusu değişiklik 01.01.1995 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. Buna göre, gelir vergisi mükellefleri, 01.01.1995 tarihinden sonra edindikleri ve edinecekleri amortismanına tabi iktisadi varlıkları 151 sıra no'lu VUK GT'nde yer alan açıklamalar çerçevesinde yeniden değerlemeye tabi tutacaklar ve bu tutarlar üzerinden amortisman ayırabileceklerdir. Bu tarihten önce aktife alınan amortismanına tabi iktisadi varlıklar için ise, yeniden değerlendirme yapılmadan önceki eski değerleri üzerinden amortisman ayırmaya devam edeceklerdir.

i) Amortisman defteri veya amortisman cetvellerinden yararlanmak suretiyle, yeniden değerlendirme sırasında bilançonun aktifinde kayıtlı amortisman tabi iktisadi varlıkların her birinin aktife girdiği hesap dönemi ile bu varlıklar üzerinden değerlemenin yapıldığı tarihe kadar ayrılan veya ayrılmış sayılan amortismanlar ayrı ayrı tespit edilir.

ii) Yeniden değerlendirme oranının uygulanmasından sonra her iktisadi varlığın ve amortismanın yeni değerleri gösterilir.

iii) Yeniden değerlendirilen iktisadi varlıklar ve amortismanları, ayrı ayrı ele alınarak değerlemeden önceki ve değerlemeden sonraki net bilanço aktif değerleri hesaplanır.

iv) Bu işlemlerin tamamlanmasından sonra her iktisadi varlığa ait değer artışları ile toplam değer artışı bulunarak envanter defterinin ayrı bir sayfasına kaydedilir.

Yeniden değerlemesi yapılan iktisadi varlıkların amortisman kayıtlarında iktisadi varlığın cinsi, aktife giriş tarihi, aktife giriş değeri, amortisman oranı, birikmiş amortisman tutarı (ayrılmış sayılanlar dahil edilecek), yeniden değerlemeden önceki net bilanço aktif değeri, yeniden değerlendirme katsayısı, iktisadi varlığın yeniden değerlendirilmeden sonra bulunacak değeri, birikmiş amortismanların yeniden değerlendirilmeden sonraki değeri, yeniden değerlendirilmeden sonraki net bilanço aktif değeri ve değer artışı bilgilerinin gösterilmesi gerekir (VUK GT sıra no.: 151).

3.2.3.10. Yeniden Değerlenen İktisadi Varlıkların Satışı

Yeniden değerlemeye tabi tutulan iktisadi varlıkların satılması durumunda bunlara ait YDDAF, aynen birikmiş amortismanlar gibi işleme tabi tutulur (VUK mükerrer madde 298/I-9). Yeniden değerlendirme sonucu ortaya çıkan değer artışlarının bilançonun pasifinde özel bir fon hesabında tutulması halinde fonda tutulan miktardan satılan iktisadi varlığa düşen kısım, satıştan doğan kâr veya zararın tespitinde birikmiş amortisman olarak kabul edilir. Sermayeye ilave edilen YDDAF ise, satış kâr veya zararının tespitinde dikkate alınmaz. Ancak, daha sonradan sermayeye ilave edilen tutarın sermayeden çekilmesi halinde çekilen kısım, vergiye tabi olmaktadır. Ayrıca, yeniden değerlemeye tabi tutulan iktisadi varlıkların satışı halinde yeniden değerlendirme uygulaması, satıştan doğan kârın yenileme fonu olarak ayrılmasına engel teşkil etmemektedir (VUK GT sıra no.: 151).

3.2.3.11. Geçici Vergi Dönemlerinde Yeniden Değerleme

217 seri no'lu GV GT'nde de belirtildiği gibi yeniden değerlendirme, geçici vergi dönemlerinde de yapılabilir. Yeniden değerlendirme uygulamasına istenilen geçici vergi döneminde başlanabilmekte, ancak bu tercih hesap dönemi sonuna kadar

değiştirilememektedir. Bu dönemde kullanılacak yeniden değerlendirme oranı, Maliye Bakanlığı'nca üç aylık dönemler için açıklanan orandır. Kendilerine özel hesap dönemi tayin edilen mükelleflerin, geçici vergi dönemlerinin ilk ayının içinde bulunduğu dönem için ilan edilen yeniden değerlendirme oranını dikkate almaları gerekir.

3.2.3.12. Devir veya Dönüşüm Halinde Yeniden Değerleme

Ferdi kuruluşların ve şahıs şirketlerin sermaye şirketine devir olması veya dönüşmesi ile ticari bir kuruluşun veraset suretiyle devralınması durumlarında yeniden değerlendirme yapılmak istendiğinde, amortisman tabii iktisadi varlıkların devir veya dönüşüm öncesi değerleri esas alınmaktadır (VUK GT sıra no.: 151).

3.2.3.13. Tasfiye Halinde Yeniden Değerleme

Tasfiye dönemlerinde yeniden değerlendirme yapılıp yapılmayacağı konusunda, VUK'nun 298. maddesi ile 151 sıra no'lu VUK GT'nde herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Bununla birlikte, tasfiyeye giren kurumlarda yeniden değerlendirme yapılmasını engelleyen bir hüküm bulunmadığını ileri sürenler olduğu gibi⁸⁶, tasfiye döneminde yeniden değerlendirme yapılamayacağını belirtenler de vardır⁸⁷. Tasfiye durumunda yeniden değerlemeye kaynaklar ve varlıklar arasında denge sağlamak amacıyla ihtiyaç duyulabilir. Ancak, tasfiye işleminde esasen varlıklar, kayıtlı bedelleri dışında değerlendirilmektedir. Bu nedenle, tasfiye halindeki kurumda yeniden değerlendirme, tasfiye kuruluna yardımcı olacak bir nitelik taşır. Eğer tasfiye kurulu yeniden değerlendirme yapmaya ihtiyacı varsa, yeniden değerlendirme yapabilir. Çünkü, yasal düzenlemede bunu engelleyecek herhangi bir hüküm bulunmamaktadır⁸⁸.

3.2.3.14. Vergiden Muaf Kurumlarda Yeniden Değerleme

Vergiden muaf kurumların yeniden değerlendirme yapılıp yapılmayacağı konusunda, yasal düzenlemelerde açıklık bulunmamaktadır. Bununla birlikte, bu kurumların yeniden değerlendirme yapmaları, vergi muafılığı nedeniyle vergi kaybına yol açmayacağı için yeniden değerlendirme yapabilirler⁸⁹.

⁸⁶ Gündüz ve Necati Perçin, s. 417.

⁸⁷ Erdoğan Arslan, "Yeniden Değerleme IV", *Maliye Postası Dergisi*, Yıl: 14, Sayı: 297, Ocak 1993, s. 39.

⁸⁸ Güvenli, s. 259.

⁸⁹ Yılmaz Özbacı, *Vergi Usul Kanunu Yorum ve Açıklamaları*, Ankara: Oluş Yayıncılık, 1998, s. 689.

3.2.3.15. Yeniden Değerleme İşlemlerinin Tasdik Edilmesi

25 sıra no'lu Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu Genel Tebliği'nde⁹⁰, kurumlar vergisi mükelleflerinden tam tasdik yaptırmamış olanların yeniden değerlemeye tabi tutacakları iktisadi varlıklarının tutarının 200 milyarı aşması durumunda yeniden değerlendirilmiş iktisadi varlıklar üzerinden amortisman ayırabilmeleri için yeniden değerlendirme işlemlerini yeminli mali müşavirlere tasdik ettirmeleri gerekir açıklaması yer almaktadır. Bu zorunluluğu yerine getirmeyen mükellefler, VUK'nun mükerrer 227. maddesi hükmü gereğince yeniden değerlendirme haklarından vazgeçmiş sayılırlar⁹¹.

Kurumlar vergisi mükelleflerinde YDDAF'nun sermayeye eklenme işinin, bu fonun tutarına bakılmaksızın yeminli mali müşavirlerce tasdik edilmesi gerekmektedir. Gelir ve kurumlar vergisi beyannamelerinin tasdiki için sözleşme düzenleyerek beyannamelerini tasdik ettiren mükelleflerin, yeniden değerlendirme işlemlerini ayrıca tasdik ettirmelerine gerek yoktur.

3.2.4. Yeniden Değerleme Yöntemleri

Yeniden değerlendirme işlemi, mahiyeti itibariyle birbirinden farklı yöntemlere göre yapılabilmektedir. Bu yöntemler⁹²,

- i) Takdir yöntemi,
- ii) Katsayılar yöntemi ve
- iii) Karma yöntemdir.

VUK'na göre ülkemizde yeniden değerlendirme işleminin nasıl yapıldığı ve YDDAF'nun nasıl hesaplandığı konusu incelenmeden önce, bu konuya ışık tutacağı düşüncesiyle yeniden değerlendirme yöntemlerinden her biri aşağıda kısaca tanıtılmıştır.

3.2.4.1. Takdir Yöntemi

Takdir yönteminin esasını, yeniden değerlemesi yapılacak amortisman tabi iktisadi varlıkların her birinin değerlendirme günündeki cari değerlerinin eksperler tarafından takdir edilmesi ve varlıkların değerinin buna göre düzeltilmesi oluşturur⁹³. Varlıkların değerlendirme günündeki cari değerleri eksperler vasıtasıyla takdir edildiği

⁹⁰ Bu tebliğ, 30.12.1999 tarih ve 23922 sayılı RG'de yayımlanmıştır.

⁹¹ Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu Genel Tebliği Sıra No.: 25.

⁹² Ataman, ss. 132-133.

⁹³ Altuğ ve Hanifi Ayboğa, s. 247; Mehmet Arslan, "Son Değişikliklere Göre Yeniden Değerleme Uygulaması ve Öneriler (I)", s. 110.

için bu yöntem, ekspertiz yöntemi adı da verilmektedir⁹⁴. Takdir yöntemi, uygulama alanı sınırlı olan bir yöntemdir. Bunun nedeni ise, eksperler tarafından takdir edilen değerlerin sübjektif olması ve her varlığın değerinin ayrı ayrı takdir edilmesinin ortaya çıkardığı güçlüklerdir⁹⁵.

3.2.4.2. Katsayılar Yöntemi

Katsayılar yönteminde, yeniden değerlemesi yapılacak amortisman tabii iktisadi varlığın maliyet değeri ile ilgili yıla ait yeniden değerlendirme katsayısı çarpılarak elde edilen yeni değerlere göre finansal tablolar yeniden düzenlenir. Bu yöntemin temelini, yeniden değerlendirme katsayılarının saptanması oluşturmaktadır⁹⁶. Yeniden değerlendirme katsayıları, fiyat endeksleri esas alınarak hazırlanır. Katsayılar yönteminde, gerçek anlamda bir değerlemeden çok eldeki muhasebe verilerinden hareketle geleneksel finansal tabloların düzeltilmesi söz konusudur⁹⁷.

Katsayılar yöntemi objektif, uygulanması kolay ve maliyeti düşük olan bir yöntemdir⁹⁸. Ayrıca, bu yöntemin denetiminin de mümkün olması bir çok ülke ve ülkemizde uygulanmasında etkin olmuştur. Ancak, yöntemin uygulanması sırasında amortisman tabii iktisadi varlıkların birikmiş amortismanlarının değerlemesinin nasıl yapılacağı konusunda farklı görüşler var olup, bunun sonucunda iki farklı metod ortaya çıkmıştır. Bu metotlar⁹⁹; idari metot ve net değer metodudur.

a) *İdari Metot*: Bu metodun esasını, amortisman tabii iktisadi varlıkların iktisap edildikleri, birikmiş amortismanlarının ise ayrıldıkları yılların katsayıları ile çarpılarak yeniden değerlendirilmeleri oluşturur¹⁰⁰. Böylece, varlıklar ve bunlara ait birikmiş amortismanlar, bilançoda yeni değerlerine yükseltilmiş olmakta, eski ve yeni değerler arasındaki fark da bilançonun pasifinde bir fon hesabında tutulmaktadır¹⁰¹.

b) *Net Değer Metodu*: Bu metoda göre, amortisman tabii iktisadi varlıklar ve birikmiş amortismanlar, varlıkların işletmenin aktifine girdiği yılın katsayısı uygulanarak değerlendirilir¹⁰². Bu metodun uygulanışı, yeniden değerlemenin yapılışı, YDDAF'nun hesaplanması ve muhasebeleştirilmesi kısmında incelenecektir.

⁹⁴ Ataman, s. 132.

⁹⁵ Ataman, s. 132; Altuğ ve Hanifi Ayboğa, s. 247; Mehmet Arslan, "Son Değişikliklere Göre Yeniden Değerleme Uygulaması ve Öneriler (I)", s. 110.

⁹⁶ Ataman, s. 132;

⁹⁷ Altuğ ve Hanifi Ayboğa, s. 247.

⁹⁸ Ataman, s. 132; Mehmet Arslan, "Son Değişikliklere Göre Yeniden Değerleme Uygulaması ve Öneriler (I)", s. 110.

⁹⁹ Ataman, s. 133.

¹⁰⁰ Ataman, s. 133; Altuğ ve Hanifi Ayboğa, s. 248; Mehmet Arslan, "Son Değişikliklere Göre Yeniden Değerleme Uygulaması ve Öneriler (I)", s. 110.

¹⁰¹ Ataman, s. 133; Altuğ ve Hanifi Ayboğa, s. 248

¹⁰² Ataman, s. 133; Altuğ ve Hanifi Ayboğa, s. 248; Mehmet Arslan, "Son Değişikliklere Göre Yeniden Değerleme Uygulaması ve Öneriler (I)", s. 111.

3.2.4.3. Karma Yöntem

Karma yöntemin esasını, katsayılar ve takdir yöntemlerinin her ikisinin birlikte kullanılması oluşturur. Bu yöntemde değerlendirme, prensip olarak katsayıların kullanılmasıyla yapılmaktadır. Takdir yönteminin buradaki fonksiyonu, katsayılar yöntemine göre bulunan değerlerin kontrolünün sağlanmasıdır. Şöyle ki; öncelikle varlıkların yeni değerleri, katsayılar yöntemine göre değerlendirilerek bulunmakta, daha sonra varlığın ortaya çıkan yeni değeri onun cari değeri ile karşılaştırılmaktadır. Katsayılar yöntemi uygulanarak bulunan değer, varlıkların cari değerinden küçükse bilançoda gösterilecek yeni değer bu değer; tersi durumda ise cari değer olacaktır¹⁰³.

3.2.5. Vergi Usul Kanunu'nda Yeniden Değerlemenin Yapılışı, Yeniden Değerleme Değer Artış Fonunun Hesaplanması ve Muhasebeleştirilmesi

Yeniden değerlendirme, yeniden değerlendirme uygulamasının kapsamına giren iktisadi varlıkların kayıtlı bedelleri ile bunların birikmiş amortismanlarının yeniden değerlendirilmesinin yapılacağı yıla ait yeniden değerlendirme oranı ile çarpılması suretiyle yapılır.

Yeniden değerlendirme kapsamına giren iktisadi varlıkların kayıtlı değerleri ile bunların birikmiş amortismanlarının yeniden değerlendirme oranıyla çarpılması sonucunda, bilançonun aktifi pasifinden daha yüksek bir değere ulaşmaktadır. Bu değer farkı, amortismanına tabi iktisadi varlığın yeniden değerlemeden önceki net bilanço aktif değeri ile yeniden değerlemeden sonraki net bilanço aktif değeri arasındaki farktan oluşur. Bu farka, YDDAF adı verilmekte olup bilançonun pasifinde özel bir fon hesabı olan "522 Maddi Duran Varlık Yeniden Değerleme Değer Artışları" hesabında izlenir.

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere ülkemizde yeniden değerlendirme yöntemlerinden net değer metodu uygulanmaktadır. Bu metodun uygulanışı aşağıdaki aşamalardan oluşur:

i) Amortismanına tabi duran varlığın değerlendirme öncesi kayıtlı değeri, yeniden değerlendirme katsayısı ile çarpılarak varlığın değerlendirme sonrası değeri bulunur.

ii) Yeniden değerlendirilmesi yapılan varlığa ait değerlendirme öncesi birikmiş amortismanları, yeniden değerlendirme katsayısı ile çarpılarak yeniden değerlendirme sonrası değerleri hesaplanır.

¹⁰³ Ataman, s. 133; Altuğ ve Hanifi Ayboğa, s. 249.

iii) Yeniden değerlemesi yapılan varlığın, yeniden değerlendirme sonrası net bilanço aktif değerinden yeniden değerlendirme öncesi net bilanço aktif değeri çıkarılarak YDDAF hesaplanır.

Örnek: A Anonim Şirketi'nin 31.12.1999 tarihi itibarıyla duran varlıkları ile ilgili bilgiler aşağıda gösterildiği gibidir. İşletme, amortisman hesaplamasında normal amortisman yöntemini kullanmakta ve endirekt yöntemle kayıt yapmaktadır. İşletme, maddi duran varlıklarını 1999 yılı sonunda yeniden değerlemeye tabi tutmaya karar vermiştir. 1999 yılı için yeniden değerlendirme oranı %52,1'dir.

Duran Varlıklar	Aktife Giriş Tarihi	Kayıtlı Değer (TL)	Amortisman Oranı (%)	Birikmiş Amortisman (TL)
Makineler	13.4.1998	1.800.000.000	0.20	360.000.000
Demirbaşlar	18.7.1997	300.000.000	0.20	120.000.000

1999 yılı sonunda, işletme yeniden değerlendirme yapmaya karar verdiği için maddi duran varlıkların yeniden değerlendirme sonrası değerleri ve YDDAF aşağıdaki gibi hesaplanacaktır.

Makinelerin Yeniden Değerlemesi:

	Yeniden Değerleme Öncesi		Yeniden Değerleme Katsayısı	=	Yeniden Değerleme Sonrası	YDDAF (TL)
Kayıtlı Değer (TL)	1.800.000.000	x	1.521	=	2.737.800.000	937.800.000
Birikmiş Amort. (TL)	(360.000.000)	x	1.521	=	(547.560.000)	(187.560.000)
Net Aktif Değer (TL)	1.440.000.000				2.190.240.000	750.240.000

Demirbaşların Yeniden Değerlemesi:

	Yeniden Değerleme Öncesi		Yeniden Değerleme Katsayısı	=	Yeniden Değerleme Sonrası	YDDAF (TL)
Kayıtlı Değer (TL)	300.000.000	x	1.521	=	456.300.000	156.300.000
Birikmiş Amort. (TL)	(120.000.000)	x	1.521	=	(182.520.000)	(62.520.000)
Net Aktif Değer (TL)	180.000.000				273.780.000	93.780.000

Maddi duran varlıkların kayıtlı değerleri ve birikmiş amortismanların yeni değerleri ile kayıtlarda gözükmesi ve yeniden değerlendirme sonucu ortaya çıkan YDDAF için aşağıdaki kayıt yapılacaktır.

253 TESİS, MAKİNE VE CİHAZLAR HS.	937.800.000	
255 DEMİRBAŞLAR HS.	156.300.000	
257 BİRİKMiŞ AMORT. HS.		250.080.000
Tesis, Mak ve Cih. Amort. Hs. 187.560.000		
Demirbaşlar Amort. Hs. 62.520.000		
522 M.D.V. YENİDEN DEĞERLEME DEĞER ARTIŞLARI HS.		844.020.000

Yeniden değerlendirme işlemi sonucunda bilançoda varlıklar ve birikmiş amortismanlar, yeniden değerlendirme sonrası değerleri ile yer alırken YDDAF da, bilançonun pasifinde öz kaynaklar arasında "522 Maddi Duran Varlıklar Yeniden Değerleme Değer Artışları" hesabında görünür.

3.3. YENİLEME FONU

İşletmeler, ticari hayatta çeşitli nedenlerle iktisadi varlıklarını yenilemek isteyebilirler. Bu istek, işletmeye yeni iktisadi varlıklar kazandırdığı gibi ekonomiyi de canlı tutmaktadır¹⁰⁴. Maddi duran varlıkların satışından doğan kârın belirli bir süre vergi dışı bırakılması ve dolayısıyla bu varlıkların yenilenmelerinin sağlanması amacıyla mevzuatımızda yenileme fonu uygulamasına yer verilmiştir. Yenileme fonu uygulaması ile işletmelere bir oto finansman imkanı sağlanmaktadır¹⁰⁵.

Yenileme fonu, mevzuatımıza 205 sayılı kanunun 21. maddesi ile girmiştir. Kanunun 328. maddesine yapılan ekleme ile amortismanına tabi iktisadi varlıkların satışından doğan kârın, 3 yıl süreyle vergilendirilmeyerek bilançoda geçici bir hesapta tutulmasına ve yeni duran varlığın satın alınması sırasında kullanılmasına olanak sağlanmıştır. 328. maddeye yapılan bu ekleme ile işletmelerin önemli bir finansman kaynağından yararlanmaları mümkün olmuştur¹⁰⁶. Daha sonradan 2365 sayılı kanunun¹⁰⁷ 56. maddesi ile bu kanun değişikliğe uğramıştır.

Yenileme fonu, işletmelerin amortismanına tabi iktisadi varlıklarının gerektiğinde yenilenebilmesi için bu varlıkların satış kârı veya sigorta tazminatlarından ayrılan karşılığın bilançonun pasifinde azami üç yıl süre ile bekletilmesi ile ortaya çıkan fondur¹⁰⁸. Yenileme fonu, satış kârı veya sigorta tazminatının bilançonun pasifinde üç yıl bekletilerek vergi dışı bırakılması sonucu ortaya çıkmaktadır¹⁰⁹. Bu fon, yatırımları özendirmek amacıyla getirilmiş bir vergi erteleme uygulamasıdır¹¹⁰. Amortismanına tabi iktisadi varlıkların satılmasından veya hasar halinde sigortadan alınan tazminatlar nedeniyle ortaya çıkan kârın yenileme fonuna alınması, kaynağına göre satış veya sigorta tazminatı olarak VUK'nun 328 ve 329. maddelerinde düzenlenmiştir. VUK'nun 328/4 ve 329/2-3. maddelerine göre

¹⁰⁴ Ergülen ve Hayrettin Erdem, s. 469.

¹⁰⁵ Hüseyin Mert, "Yenileme Fonu Uygulaması ve Muhasebeleştirilmesi", **İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Dergisi**, Yıl: 4, Sayı: 28, Kasım – Aralık 1994, s. 32.

¹⁰⁶ Güvemli, s. 140.

¹⁰⁷ Bu kanun, 31.12.1980 tarihinde 17207 Sayılı RG'de yayımlanmıştır.

¹⁰⁸ Arıca, s. 507; A. Bumin Doğrusöz, "Yenileme Fonu", **İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Dergisi**, Yıl: 3, Sayı: 22, Eylül – Ekim 1993, s. 16.

¹⁰⁹ Musa Örmeci, "Maliyet Artış Fonu ve Bu Fonun Yenileme Fonu Karşısındaki Durumu", **Mükellefin Dergisi**, Sayı: 48, Aralık 1996, ss. 52-53.

¹¹⁰ Aydın Karapınar, "Vergi Mevzuatının Muhasebe Üzerindeki Etkisi", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 7, Sayı: 83, Kasım 1999, s. 222.

amortismanına tabi tutulan iktisadi varlıkların satılması veya doğal afetler nedeniyle zarar görmeleri halinde, alınan sigorta tazminatları ile işletme bünyesinde oluşan kâr, belli şartlarla yenileme fonuna alınabilir. Yenileme fonu, ayrılması zorunlu olmayıp isteğe bağlı bir uygulamadır¹¹¹.

Yenileme fonu, işletmelerin varlıklarında kâr dağıtımını nedeniyle ortaya çıkacak azalmaları engellemekte ve böylece ortakların varlıklar üzerindeki hakları fon tutarı kadar artmış olmaktadır. Bu nedenle, yenileme fonu, kâr yedeği olup öz kaynak unsurudur.

Aşağıda öncelikle yenileme fonunun konusu, kapsamı ve uygulanması ile ilgili esaslar üzerinde durulmuş, daha sonra ise yenileme fonunun hesaplanması ve muhasebeleştirilmesi incelenmiştir.

3.3.1. Yenileme Fonunun Konusu

Yenileme fonunun tanımından da anlaşılacağı üzere yenileme fonunun konusunu, amortismanına tabi iktisadi varlıkların satılmasından veya hasar halinde sigortadan alınan tazminatlar nedeniyle ortaya çıkan kârın azami 3 yıl süreyle bilançonun pasifinde tutularak vergi dışı bırakılması oluşturmaktadır.

3.3.2. Yenileme Fonunun Kapsamı

Yenileme fonu uygulamasından yaralanabilecek olan mükellefler, bilanço esasına göre defter tutan gelir ve kurumlar vergisi mükellefleridir. Yenileme fonu uygulamasının kapsamına giren varlıklar ise, amortismanına tabi olup ta yenilenmek amacıyla satılan veya hasara uğrayan iktisadi varlıklardır.

3.3.3. Yenileme Fonunun Uygulama Esasları

Yenileme fonu uygulanması sırasında göz önünde bulundurulması gereken esaslar aşağıda özetlenmeye çalışılmıştır.

3.3.3.1. Yenileme Fonu Ayırmanın Şartları

Amortismanına tabi iktisadi varlıklarının satışından elde edilen kâr ile hasar veya afetler sonucunda zayı olmasından dolayı alınan sigorta tazminatları nedeniyle ortaya çıkan kâr, VUK'nun 328. maddesinde yer alan ve aşağıda belirtilen şartların varlığı halinde yenileme fonuna alınabilir.

a) *Bilanço Esasına Göre Defter Tutulması Gerekir.* Yenileme fonu ayrılabilmesi için ilk şart, bilanço esasına göre defter tutulmasıdır. Bu nedenle,

¹¹¹ Metin ve Hüseyin Yalçın, s. 320.

işletme hesabı esasına göre defter tutanlar, yenileme fonu ayıramazlar¹¹². Ancak, işletme hesabı esasına göre defter tutması gerekirken kendi isteği ile bilanço esasına göre defter tutanlar, yenileme fonu ayırabilirler.

b) Satılan veya Hasara Uğrayan Varlık Amortismanına Tabi İktisadi Varlık Olmalıdır. Amortismanına tabi olmayan iktisadi varlıklar için yenileme fonu ayrılamaz. Amortismanına tabi olmakla birlikte maddi olmayan duran varlıklar için yenileme fonu ayrılabilen görüşünde olanlar¹¹³ olduğu gibi, bunun tersi bir görüşü savunanlar da bulunmaktadır¹¹⁴.

c) Satılan veya Hasara Uğrayan Varlığın Yenilenmesi Zorunlu Olmalı veya İşletmeyi İdare Edenlerce Bu Konuda Karar Verilerek Girişimde Bulunulmalıdır. Yenileme fonu ayırabilmek için satılan veya hasara uğrayan varlığın yenilenmesinin işin niteliğine göre açıkça zorunlu olduğu anlaşılıyorsa, yenileme fonu ayrılması için yeterlidir. Ancak, varlığın yenilenmesi işin niteliği gereği açıkça anlaşılamiyor ya da zorunlu değilse, işletmeyi idare edenler tarafından yenileme kararının verilmesi ve bu konuda girişime geçilmesi ile yenileme fonu ayrılabilir. Bu konudaki karar, varlığın satıldığı veya sigorta tazminatının alındığı hesap dönemi sona ermeden veya en azından satışın yapıldığı ya da tazminatın alındığı dönemin beyannamesi verilmeden önce alınmalıdır. Karar ile birlikte, söz konusu süre içinde girişime geçilmiş olması da gerekir¹¹⁵. Uygulamada kârın yenileme fonuna alınmış olması, işletmeyi idare edenlerin yenileme kararı verip girişime geçtiklerinin dayanağı kabul edilmektedir. Oysa, yenileme fonunun yenileme yapılmayacağı durumlarda bir vergi ertelemesi uygulaması olmadığı hususu bilinmelidir. Yenilemenin işin niteliğine göre zorunlu olmadığı durumlarda en azından yenileme kararının ciddiliği, ispat edilecek durumda olmalıdır¹¹⁶.

d) Alınacak Varlık İle Yenilenen Varlık Aynı Nitelikte Olmalıdır. Alınacak varlığın, satılan veya hasara uğrayan varlık ile bazı önemsiz teknik özellikler dışında aynı hizmeti görmesi gerekir¹¹⁷. Hizmet aynı değilse ortaya çıkan kârla yenileme fonu oluşturulamaz. Ancak, bazı durumlarda, teknolojik gelişmeler ve işletmenin ihtiyaçları dikkate alınarak satılan veya hasara uğrayan varlığın yerine ikame edilebilecek başka bir duran varlık alınması mümkündür (VUK GT seri no.: 62).

¹¹² Danıştay 4. Dairesi'nin 06.04.1972 tarih ve E.1971/5306, K.1972/2287 ile 21.10.1971 tarih ve E.1970/4115 K.1971/6954 sayılı Kararları bu yöndedir.

¹¹³ Ergülen ve Hayrettin Erdem, s. 470.

¹¹⁴ Gündüz ve Necati Perçin, s. 344.

¹¹⁵ Arıca, s. 510.

¹¹⁶ Özbacı, **Vergi Usul Kanunu Yorum ve Açıklamaları**, Ankara: Oluş Yayıncılık, 1998, s. 778; Arıca, s. 510; Tarakçı, s. 52.

¹¹⁷ Mehmet Tahir Ufuk, "Yenileme Fonu", Derleyen: TÜRMÖB, **Dönem Sonu İşlemleri**, Ankara: TÜRMÖB Yayınları – 105, 2000, s. 31; Arıca, s. 510.

3.3.3.2. Yenileme Fonunun Bekletilme Süresi

Yenileme fonunun bekletilme süresi, azami 3 yıl ile sınırlıdır. Bu süre içinde her ne sebeple olursa olsun kullanılmayan fon, 3. yılın vergi matrahına eklenir. Burada geçen 3 yıllık sürenin hesaplanması konusunda farklı görüşler vardır.

Birinci görüşe göre, üç yılın hesabında satışın yapıldığı yılında dikkate alınması gerekir. Sözü edilen yıl deyimi vergilendirme dönemini ifade etmekte olduğundan duran varlığın satışından doğan kârın yenileme fonuna alındığı yılın, 3 yıllık sürenin başlangıcı olarak dikkate alınması gerekir¹¹⁸.

İkinci görüşe göre, 3 yıllık süreden 3 hesap döneminin değil 3 yıl bilançonun pasifinde tutulmanın anlaşılması gerekir. Kanunda 3 yıl pasifte tutulmadan söz edilmektedir. Pasif tablosu, bilançonun düzenleneceği bilanço gününde ortaya çıkar. 3 yıllık süre, bilançonun düzenlenme ve pasif tablosunun oluşturulma tarihinden başlar. Bilanço günü de, sürenin hesaplanmasında göz önünde bulundurulmaz. Bu nedenle, yenileme fonu, varlığın satıldığı yıldan sonra 3 yıl pasifte kalır. Danıştay 4. Dairesi'nin görüşü bu yöndedir¹¹⁹. Bu görüşün benimsenmesi durumunda, satışın yapıldığı veya tazminatın alındığı yıl içinde yenileme fonundan yararlanılmaması gibi bir durum ortaya çıkacaktır. Çünkü, bu görüşte, yenileme fonundan yararlanılmasının başlangıcı yılın sonu olarak kabul edilmektedir¹²⁰.

Üçüncü görüşe göre ise, VUK'nun sürelerin hesaplanması ile ilgili 18. maddesinden hareketle sürenin varlığın satıldığı günü takip eden günden başlaması ve 3 yıl sonra satışa tekabül eden günün akşamı bitmesi gerekir¹²¹.

Bu görüşlerden birincisi, ağırlıkta ve hakim olan görüştür. Vergi idaresinin görüşü de bu yöndedir¹²².

3.3.3.3. Yenileme Fonunun Kullanımı

Yenileme fonu ayırmak suretiyle satın alınan amortisman tabii iktisadi varlık için ayrılacak amortismanlar, VUK'nun 323 ve 324. maddelerine göre öncelikle yenileme fonundan ayrılır. Bu işlemden sonra halen varlığın maliyet bedeli amorti

¹¹⁸ Kazım Yılmaz, *VUK, GVK, KVK ve KDVK Açısından Değerleme*, İstanbul: Hesap Uzmanları Derneği Yayını, 1997, s. 425; Mehmet Emin Akyol, "Yeniden Değerleme Fonu, Maliyet Artış Fonu ve Sabit Kıymet Yenileme Fonu'nun Kullanım Esasları", *Maliye Postası Dergisi*, Yıl: 18, Sayı: 403, 15 Haziran 1997, ss. 38-39; Doğrusöz, s. 17; Arica, ss. 510-511; Ufuk, ss. 31-32; Güvemli, s. 214; Yalçın ve Selçuk Yücel, s. 164; Durgun, s. 50.

¹¹⁹ Yılmaz, s. 426; Ufuk, s. 32; Akyol, s. 39; Ergülen ve Hayretin Erdem, s. 474; Güvemli, ss. 213-214; Yalçın ve Selçuk Yücel, s. 164.

¹²⁰ Güvemli, s. 217.

¹²¹ Yılmaz, s. 426; Mehmet Maç, "Nakil Vasıtalarının Alımı ve Satımında Muhasebeleştirme Şekli ve Yenileme Fonu Uygulaması", *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı: 101, Ocak 1990, ss. 64-65.

¹²² Yılmaz, s. 425; Ufuk, s. 32; Akyol, s. 39; Yalçın ve Selçuk Yücel, s. 165.

edilmemiş ise buna ilişkin amortismanlar, normal şekilde amortismanına tabi tutulur ve cari yıl giderlerine veya maliyetlere intikal ettirilir.

3.3.3.4. Satış Kârı veya Tazminat Tutarının Bir kısmının veya Tamamının Yenileme Fonuna Alınabileceği

Yenileme fonu uygulaması ihtiyari bir uygulama olduğundan mükellefler, satış kârı veya tazminat tutarının tamamını veya bir kısmını yenileme fonuna alabilirler. Satış kârı veya tazminat fazlasının bir kısmının yenileme fonuna alınması durumunda, alınmayan kısmın işlemin gerçekleştiği yılın kârına ilave edilmesi gerekir¹²³.

3.3.3.5. Yeniden Değerleme Yapılması veya Maliyet Bedeli Artırımı Uygulanması Durumunda Yenileme Fonu

Yenileme fonu ayrılmasına yeniden değerlendirme uygulaması bir engel teşkil etmediği gibi, maliyet bedeli artırımı uygulaması da engel teşkil etmemektedir. Bu durumlarda satış esnasında ortaya çıkan kâr, yenileme fonu olarak ayrılabilir¹²⁴.

3.3.3.6. Geçici Vergi Dönemlerinde Yenileme Fonu Uygulaması

217 seri no'lu GV GT'nde yer alan açıklamalara göre amortismanına tabi iktisadi varlıkların satılmasından ortaya çıkan kârın yenileme fonuna alınmak suretiyle vergi matrahına eklenmemesi uygulaması, geçici vergi dönemlerinde geçici vergi matrahının tespitinde de yapılabilmektedir. Bu durumda, yeni iktisadi varlık edinilmesi halinde bu varlığa ait olarak geçici vergi dönemlerinde ayrılacak amortismanlar, öncelikle yenileme fonuna aktarılan kârdan mahsup edilir.

3.3.3.7. İşin Bırakılması veya Tasfiye Durumunda Yenileme Fonu

İşin bırakılması veya tasfiye durumunda henüz 3 yıllık süresi dolmamış yenileme fonunun, vergi matrahına eklenmesi gerekir. Yenileme fonuna alınan kârlar, henüz yeni bir iktisadi varlığın alınışında kullanılmadığı takdirde tamamı, kullanılmış ise yenileme fonunun amorti edilmeyen kısmı vergi matrahına eklenir.

3.3.3.8. Birleşme, Devir ve Nevi Değiştirme Durumunda Yenileme Fonu

KVK'nun 37. ve 38. maddeleri kapsamında yapılan devir ve nevi değiştirmelerde yenileme fonu için, mükellefiyette hiç bir değişiklik olmamış gibi işlem yapmaya devam edilir. KVK'nun 37. ve 38. maddeleri kapsamı dışında ortaya

¹²³ Ufuk, s. 33.

¹²⁴ Güvemli, ss. 216-217.

çıkan birleşmeler tasfiye hükmünde olduğundan yenileme fonu, tasfiye durumunda olduğu gibi birleşme tarihi itibarıyla vergi matrahına eklenir.¹²⁵

3.3.4. Yenileme Fonunun Hesaplanması ve Muhasebeleştirilmesi

Yenileme fonunun işletmede bekletilme süresi olan 3 yıllık süre içinde satılan veya hasara uğrayan varlığın yerine yeni bir varlık alındığında yeni edinilen varlığın yıllık amortisman tutarları, öncelikle pasifteki bu fondan ayrılır. Hesaptaki fonun bitiminden sonra ayrılan amortismanlar gider yazılır. Eğer üç yıl içinde kullanılmamış yenileme fonu var ise bu fon, üçüncü yılın sonunda dönem kârına ilave edilir. Yenileme fonunun hesaplanması, amortismanına tabi duran varlığın satış kâr veya zararının hesaplanması gibidir. Aradaki fark, hesaplanma şeklinde değil kârın izlendiği hesaptan kaynaklanmaktadır. Satıştan veya tazminat alınmasından doğan kâr, normalde "679 Diğer Olağandışı Gelir ve Kârlar" hesabına kaydedilirken yenileme fonu ayrıldığında bu kâr, "549 Özel Fonlar" hesabında izlenir. Fon ayrıldığında "549 Özel Fonlar" hesabının alacağına, fon kullanıldığında veya başka bir hesaba devredildiğinde ise bu hesabın borcuna kayıt düşülür.

Örnek: A Anonim Şirketi, maliyet bedeli 120.000.000 TL. ve birikmiş amortismanı 48.000.000 TL. olan bir makinesini yenilemek amacıyla 15.01.1999 tarihinde %10 KDV hariç 132.000.000 TL.'na peşin bedelle satmıştır.

----- // -----		
100 KASA HS.	145.200.000	
257 BİRİKMIŞ AMORT. HS.	48.000.000	
Tesis, Mak. ve Cih. Amort. Hs. 72.000.000		
253 TESİS, MAK. VE CİH. HS.		120.000.000
391 HESAPLANAN KDV HS.		13.200.000
549 ÖZEL FONLAR HS.		60.000.000
----- // -----		

Bu kayıtla makinenin satışından elde edilen kâr, "549 Özel Fonlar" hesabına alınarak dönemin gelirlerine dahil edilmemiş olmaktadır.

Örnek: A Anonim Şirketi, 15.01.1999 tarihinde sattığı makinenin yerine 01.02.2000 tarihinde %10 KDV hariç 250.000.000 TL.'na yeni bir makineyi peşin bedelle satın almıştır. Bu makine için %20 oranında normal amortisman yöntemine göre amortisman ayrılmasına karar verilmiştir.

Makinenin Alış Kaydı:

----- 01/02/2000 -----		
253 TESİS, MAKİNE VE CİHAZLAR HS.	250.000.000	
191 İNDİRİLECEK KDV. HS.	25.000.000	
100 KASA HS.		275.000.000
----- // -----		

¹²⁵ Yılmaz, s. 429.

Yıllık Amortisman Tutarı = 250.000.000 TL x 0.20 = 50.000.000 TL olup, yıllar itibarıyla yapılacak amortisman kayıtları şöyle olacaktır:

----- 31/12/2000 ----- 549 ÖZEL FONLAR HS. 257 BİRİKMİŞ AMORT. HS.	50.000.000	50.000.000
----- 31/12/2001 ----- 549 ÖZEL FONLAR HS. 770 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ HS. 257 BİRİKMİŞ AMORT. HS.	10.000.000 40.000.000	50.000.000
----- 31/12/2002 ----- 770 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ HS. 257 BİRİKMİŞ AMORT. HS.	50.000.000	50.000.000
----- 31/12/2003 ----- 770 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ HS. 257 BİRİKMİŞ AMORT. HS.	50.000.000	50.000.000
----- 31/12/2004 ----- 770 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ HS. 257 BİRİKMİŞ AMORT. HS.	50.000.000	50.000.000
----- // -----		

Yıllık amortisman tutarı 50.000.000 TL. olan yeni makinenin ilk yıl, amortisman tutarının tamamı, ikinci yıl ise 10.000.000 TL.'lık kısmı yenileme fonundan karşılanmıştır. 2. yıl, yıllık amortisman tutarının yenileme fonunu aşan kısmı ise gider olarak kaydedilmiştir. 3. ve takip eden diğer yıllarda, yenileme fonu kalmadığı için ayrılan amortisman tutarının tamamı gider yazılmıştır.

Amortismanı yenileme fonundan ayrılan varlıkların satılması halinde birikmiş amortismanlar, yine satış kârının hesaplanmasında normal şekilde olduğu gibi dikkate alınacaktır. Bu durumda da, satılan varlığın yine yenilenmek istenmesi halinde ortaya çıkan kârın, yenileme fonuna alınması mümkündür¹²⁶.

Yenilemek amacıyla satılan maddi duran varlığın yerine 3 yıl içinde yeni bir maddi duran varlık alınmaz ise yenileme fonu, "679 Diğer Olağandışı Gelir ve Kârlar" hesabına devredilir. Yukarıdaki örnekte, satılan makinenin yerine üç yıl içinde yeni bir makine alınmamış olsaydı, 3. yılın sonunda yapılacak kayıt aşağıdaki gibi olacaktı.

----- // ----- 549 ÖZEL FONLAR HS. 679 DİĞER OLAĞANDIŞI GELİR VE KÂRLAR HS.	60.000.000	60.000.000
----- // -----		

3.4. MALİYET ARTIŞ FONU

Ülkemizde uzun yıllardır yaşanan yüksek enflasyonun ortaya çıkardığı sorunlardan birisi de gayrimenkuller, iştirak hisseleri ve amortismanına tabi diğer

¹²⁶ Erdal Sönmez ve Garip Ayaz, *Geçici Vergi Uygulamaları*, Ankara: TÜRMOB Yayınları – 68, 1999, s. 215.

iktisadi varlıkların satışı sırasında ortaya çıkan kazancın tespitidir. Çünkü, tarihi maliyetlerle kayıtlarda yer alan söz konusu varlıkların satışı sırasında bunların satış fiyatları ile kayıtlı değerleri arasındaki fark olan satış kârı, gerçek kâr yanında enflasyondan kaynaklanan fiktif kârları da içermektedir¹²⁷. Bu kâr, mükelleflerin hem vergi yükünü artırmakta hem de öz kaynaklarının aşınmasına neden olmaktadır. Bundan dolayı, mükelleflerin maruz kalabilecekleri vergi yükünü hafifletmek için vergi sistemimizin işletmelere tanıdığı imkanlardan biri de gayrimenkuller, iştirak hisseleri ve amortismanına tabi diğer iktisadi varlıkların değerlendirilme yöntemlerine bazı değişikliklerin getirilmiş olmasıdır¹²⁸. Bu değişiklik, mükelleflerin gayrimenkuller, iştirak hisseleri ve amortismanına tabi diğer iktisadi varlıklarını elden çıkarmaları halinde hesaplayacakları kârın belli koşullarda enflasyondan doğan kısmının vergi dışı bırakılması amacıyla bu varlıkların maliyet bedellerini artırma imkanıdır¹²⁹.

Maliyet bedeli artırımı uygulaması ile, mükelleflere diledikleri takdirde gayrimenkuller, iştirak hisseleri ve amortismanına tabi diğer iktisadi varlıklarının elden çıkarılması sırasında bunların maliyet bedellerinin yeniden değerlendirilme oranında artırılarak vergilendirilecek satış kazancının belirlenmesi imkanı sağlanmış olmaktadır¹³⁰. Başka bir ifadeyle, satış kârından enflasyonun etkisi arındırılarak gerçek kazancın vergilendirilmesi sağlanmaktadır¹³¹.

Maliyet bedeli artırımı uygulaması, vergi sistemimize 01.01.1994 tarihinden itibaren yürürlüğe giren 3946 sayılı Kanunun¹³² 8. maddesi ile GVK'nun 38. maddesinin sonuna eklenen fıkra ile girmiştir. GVK'nun 38. maddesinin sonuna eklenen bu hüküm, KVK'nun 13. maddesine göre safi kurum kazancının tespitinde de dikkate alınabilecektir. 3946 sayılı kanun ile GVK'nun 38. maddesinin sonuna eklenen fıkra ile ilgili açıklamalar, 49 seri no'lu VUK GT'nde¹³³ yer almaktadır. Söz konusu kanun ile GVK'nun 38. maddesinin sonuna eklenen fıkra, daha sonradan 01.01.1995 tarihinden itibaren yürürlüğe giren 4108 sayılı kanunun¹³⁴ 18. maddesi ile değişikliğe uğramıştır.

¹²⁷ Tunay Bakır, "Maliyet Bedeli Artırımı ve Maliyet Artış Fonuna İlişkin Bazı Tespitler", **Maliye ve Sigorta Yorumları Dergisi**, Sayı: 313, 1 Şubat 2000, s. 58; Doğan Şenyüz, **Türk Vergi Sistemi**, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 3. bs., Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 1997, s. 62.

¹²⁸ Veysi Seviğ, "Değer Artırımı İşlemleri", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 3, Sayı: 36, Aralık 1995, s. 50.

¹²⁹ Tuncay Çetin, "İktisadi Kıymetlerin Satışında Maliyet Bedeli Artışı Uygulaması", Derleyen: TÜRMOB, **Dönem Sonu İşlemleri**, Ankara: TÜRMOB Yayınları – 105, 2000, s. 109.

¹³⁰ Mehmet Maç, **Kurumlar Vergisi, 4369 ve 4444 sayılı Kanunlarla Yapılan Değişiklikler Dahil**, Geliştirilmiş ve Güncelleştirilmiş 3. bs., İstanbul: Denet Yayıncılık A.Ş. 1999, s. 203; S. Hüseyin Tokay, "Maliyet Bedeli Artırımı ve Muhasebe Kayıtları", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 4, Sayı: 39, Mart 1996, s. 128.

¹³¹ Şenyüz, s. 62; Maliye Hesap Uzmanları Derneği, **Beyanname Düzenleme Klavuzu 2001**, İstanbul: Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayını, 2001, s. 531.

¹³² Bu kanun, 30.12.1993 tarih ve 21804 mükerrer sayılı RG'de yayımlanmıştır.

¹³³ Bu tebliğ, 10.02.1995 tarih ve 22198 sayılı RG'de yayımlanmıştır.

¹³⁴ Bu kanun, 02.06.1995 tarih ve 22301 sayılı RG'de yayımlanmıştır.

Yukarıda ismi geçen kanunlarla uygulamaya aktarılan maliyet bedeli artırımı uygulaması, literatürde maliyet artışı, maliyet revizesi ya da eskalasyon gibi isimlerle de ifade edilmektedir¹³⁵. Maliyet bedeli artırımı, yeniden değerlendirme uygulamasına benzemektedir. Ancak, yeniden değerlendirme uygulaması ile sadece amortisman tabi iktisadi varlıkların tarihi maliyetlerini cari değerlerine yükseltme imkanı verilirken, maliyet bedeli artırımı uygulaması ile gayrimenkul, iştirak hisseleri ve amortisman tabi diğer iktisadi varlıkların tarihi maliyetlerini cari değerlerine yükseltme imkanı getirilmiştir¹³⁶.

GVK'nun 38. maddesinin sonuna eklenen fıkra hükmü ile mükelleflerin enflasyondan kaynaklanan fiktif kârlarının vergi dışı bırakılması amaçlanmaktadır¹³⁷. Söz konusu fıkra hükmü, bir istisna uygulaması değildir¹³⁸. Maliyet bedeli artırımı yapılarak satış yapılması durumunda, varlıkların yeniden değerlendirilmiş değerleri ile maliyet bedelleri arasında bir fark ortaya çıkmaktadır. MAF adı verilen bu fark, bilançonun pasifinde özel bir fon hesabında tutulur. Ayrıca, bu fon, ortaya çıktığı dönemin gelir ve kurumlar vergisi açısından kazanç sayılmamaktadır¹³⁹. MAF, nitelik itibarıyla YDDAF gibi bir öz kaynak unsuru olup sermaye yedeğidir¹⁴⁰.

Aşağıda öncelikle MAF'nun ortaya çıkmasına neden olan maliyet bedeli artırımı uygulamasının konusu, kapsamı ile uygulama esasları ve bu arada MAF'nun kullanımı incelendikten sonra, maliyet bedeli artırımının yapılışı, MAF'nun hesaplanması ve muhasebeleştirilmesi üzerinde durulmuştur.

3.4.1. Maliyet Bedeli Artırımının Konusu

GVK'nun 38. maddesinin son fıkrasına göre maliyet bedeli artırımının konusunu, edinim tarihinden itibaren iki tam yıl süreyle işletmede kayıtlı bulunan gayrimenkul, iştirak hisseleri ve amortisman tabi diğer iktisadi varlıkların elden çıkarılmaları halinde bunların edinildiği ve elden çıkarıldıkları yıllar hariç olmak üzere

¹³⁵ Metin ve Hüseyin Yalçın, s. 325; Bünyamin Öztürk ve Mustafa Özer, **Dönem Sonu Envanter İşlemleri**, Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları Yayın No.: 10, 2001, ss. 271-272.

¹³⁶ Salih Özel, "Maliyet Bedeli Artırımı ve Muhasebeleştirilmesi", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 3, Sayı: 36, Aralık 1995, s. 29.

¹³⁷ Tarakçı, s. 206; Metin ve Hüseyin Yalçın, s. 327; Medeni Derkunt, "Aktifte Yer Alan Gayrimenkul ve İştirak Hisselerinin Elden Çıkarılmasında Maliyet Bedelinin Artırılarak Kazancın Tespiti", **Mükellefin Dergisi**, Sayı: 29, Mayıs 1995, s. 43; Hayrettin Erdem, "Maliyet Bedeli Artırımı - Yeniden Değerleme - Yenileme Fonu Mevzuatı ve Muhasebesi", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 4, Sayı: 37, Kasım 1996, s. 126; A Murat Yıldız ve Cem Yıldız, "Maliyet Bedeli Artırımı Uygulaması ile KVK Geçici 28. madde Uygulamasının Sağladığı Vergisel Avantajlar Yönünden Karşılaştırması", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 8, Sayı: 92, Ağustos 2000, s. 154; A. Ercan Yıldırım, "İştirak Hisselerinin Elden Çıkarılmasında Maliyet Bedeli Artışı Uygulaması", **Mükellefin Dergisi**, Sayı: 93, Eylül 2000, s. 53.

¹³⁸ Maç, **Kurumlar...**, s. 204; Derkunt, s. 43; Üzeyir Eyimaya, "Maliyet Bedeli Artırımı - I", **Maliye ve Sigorta Yorumları Dergisi**, Sayı: 313, 1 Şubat 2000, s. 33.

¹³⁹ Derkunt, s. 43.

¹⁴⁰ Örmeci, s. 48; Erdem, "Maliyet...", s. 133.

maliyet bedellerinin her takvim yılı için VUK hükümlerine göre belirlenen yeniden değerlendirme oranında artırılarak kazancın hesaplanmasında dikkate alınması oluşturmaktadır.

3.4.2. Maliyet Bedeli Artırımının Kapsamı

Maliyet bedeli artırımını uygulamasının kapsamı, bu uygulamadan yararlanacak mükellefler ve uygulamanın kapsamına giren iktisadi varlıklar olarak iki farklı açıdan ele alınıp aşağıdaki gibi incelenebilir.

3.4.2.1. Mükellefler Açısından Kapsamı

Maliyet bedeli artırımını uygulamasından işletme¹⁴¹ ve bilanço esasına göre defter tutan tam ve dar mükellef olan gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri yararlanabilirler. Maliyet bedeli artırımını uygulaması, mükellefler yönünden zorunlu bir uygulama değildir. Mükellefler, isterlerse maliyet bedeli artırımını yapabilirler.

3.4.2.2. İktisadi Varlıklar Açısından Kapsamı

Maliyet bedeli artırımına gayrimenkuller, iştirak hisseleri ve amortismanına tabi diğer iktisadi varlıklar konu olabilmektedir.¹⁴²

Gayrimenkuller, esas niteliği bakımından bir yerden başka bir yere taşınması mümkün olmayan dolayısıyla yerinde sabit olan mallardır. Bu mallar; arazi ve arsalar, haklar ve madenlerdir¹⁴³. Gayrimenkulün mütemmim cüzü niteliğinde olan unsurlar da gayrimenkul tanımına girdiğinden arazi ve arsanın mütemmim cüzü olan binalar ile gayrimenkulle sabitleştirilmiş olan ve söküldükleri zaman gayrimenkul zarar görecektse makineler ve diğer mütemmim cüzüleri, gayrimenkul tanımı kapsamına alınabilmektedir. 49 No.lu KVK GT'nde yer alan açıklamalardan anlaşıldığı üzere gayrimenkullerin teferruatı, maliyet bedeli artırımını kapsamına girmemektedir. Ancak, amortismanına tabi diğer iktisadi kıymetlere de, maliyet bedeli artırımını uygulanabilmesinden dolayı bu hükmün önemi bulunmamaktadır¹⁴⁴. Gayrimenkullerin maliyet bedeli artırımına konu olabilmesi için Türk Medeni Kanunu'nun 910 ve 911. maddeleri uyarınca tapuya tescil edilmiş olmaları gerektiği gibi, Maliye Bakanlığı'nca verilen 23.12.1985 tarihli müktezaya göre tapusuz gayrimenkullerin de, maliyet bedeli artırımına konu edilmesi mümkündür. Zira, Maliye Bakanlığı'nca verilen mükteza dikkate alınmasa bile amortismanına tabi diğer

¹⁴¹ 4108 sayılı kanun ile maliyet bedeli artırımını yapma imkanı tanınmıştır.

¹⁴² Maliyet bedeli artırımını, 01.01.1995 tarihine kadar sadece gayrimenkul ve iştirak hisselerine uygulanırken, bu tarihten itibaren 4108 sayılı kanun gereği amortismanına tabi diğer iktisadi varlıklara da uygulanmaya başlamıştır.

¹⁴³ Türk Medeni Kanunu, madde 632.

¹⁴⁴ Eyimaya, "Maliyet...", s. 34; Güröl Ürel, "Maliyet Bedeli Eskalasyonu (I)", *Mükellefin Dergisi*, Sayı: 93, Eylül 2000, s. 19; Maç, *Kurumlar...*, s. 206.

iktisadi varlıkların da maliyet bedeli artırımına konu edilmesiyle tapusuz binalar için maliyet bedeli artırımını yine de uygulanabilecektir.

İştirak hisseleri, söz konusu tebliğde belirtildiği gibi menkul kıymet portföyüne dahil tam mükellef kurumlara ait hisse senetleri ile ortaklık paylarını ifade etmektedir. Bunlar; anonim şirket hisse senetleri, limited şirketlere ait ortaklık payları, eshamlı komandit şirketlere ve iş ortaklıkları ile adi ortaklıklara ait ortaklık paylarıdır. SPK'na göre kurulan yatırım ortaklıkları hisse senetleri iştirak hissesi sayılmakta, yatırım fonları katılma belgeleri ise iştirak hissesi sayılmamaktadır. Ayrıca, 57 seri no'lu KV GT'nde¹⁴⁵, iştirak hisselerinin tam mükellef kurumlara ait olması zorunluluğunun bulunmadığı ve dolayısıyla yabancı kurumlara ait iştirak hisselerinde de maliyet bedeli artırımını yapılabileceği kabul edilmektedir.

İştirak hisselerinden hangi iştirak hisselerinin maliyet bedeli artırımına konu edileceği yukarıda açıklanmıştır. Ancak, bu uygulamanın tutarlı olmadığı yönünde bir takım eleştiriler bulunmaktadır. Örneğin; kolektif ve adi komandit şirket paylarının maliyet bedeli artırımında iştirak hisseleri kapsamına alınması gerektiği gibi¹⁴⁶. TTK'na göre sermaye şirketleri, şahıs şirketlerine ortak olamamaktadır. Bu nedenle, bu şirketler için kolektif ve adi komandit şirket paylarının maliyet bedeli artırımını kapsamında olmaması konusunda bir sorun yoktur. Fakat, ferdi işletmeler ve şahıs şirketleri, kolektif ve adi komandit şirket ortağı olup iştirak payı edinebilirler. Dolayısıyla, bu şekildeki iştirak paylarının da maliyet bedeli artırımına konu edilmesi gerekmektedir¹⁴⁷.

Başka bir eleştiri ise, yatırım fonu katılma belgelerinin durumudur. Bilindiği gibi yatırım fonu katılma belgeleri, 49 seri no'lu KVK GT'ne göre maliyet bedeli artırımına tabi tutulmamaktadır. 4369 sayılı kanundan önce yatırım fonu katılma belgelerinden elde edilen gelirlerin hemen hemen tamamı, gelir ve kurumlar vergisine tabi değildi. Ancak, 4369 sayılı kanunla yapılan değişiklikten sonra yatırım fonu katılma belgelerinden gerek kurum gerekse ticari işletme bünyesinde elde edilen gelirler, vergiye tabi tutulmaktadır. Yatırım fonu katılma belgelerinin vergiye tabi olması yeni bir uygulama olduğundan eskiden gereksiz olan maliyet bedeli artırımını uygulaması, şimdiki durumda gerekli bulunmaktadır¹⁴⁸.

Gayrimenkul dışında kalan ve amortismanına tabi olan diğer iktisadi varlıklar, VUK'nun 313. maddesinde sayılan varlıklardır.

¹⁴⁵ Bu tebliğ, 26.12.1997 tarih ve 23212 sayılı RG'de yayımlanmıştır.

¹⁴⁶ Yıldırım, s. 54; Yılmaz Özbacı, **Kurumlar Vergisi Kanunu Yorum ve Açıklamaları**, Ankara: 1997, s. 263.

¹⁴⁷ Özbacı, **Kurumlar...**, s. 263.

¹⁴⁸ Ürel, ss. 23-24.

olabilmektedir. Başka bir ifadeyle, yeniden değerlendirme oranının belirlenmeye başlandığı 1984 tarihinden itibaren edinilen varlıkların elden çıkarılmaları durumunda bu varlıklara maliyet bedeli artırımı yapılabilmektedir¹⁵¹.

3.4.3.2. Maliyet Bedeli Artırımında Dikkate Alınacak Yeniden Değerleme Oranları ve Yeniden Değerleme Oranlarının Uygulanacağı Değer

Maliyet bedeli artırımında dikkate alınacak yeniden değerlendirme oranları, Maliye Bakanlığı'nca tespit ve ilan olunan yeniden değerlendirme oranlarıdır. GVK'nun 38. maddesinin son fıkrasına göre yeniden değerlendirme oranlarının uygulanacağı tutar iktisadi varlıkların yeniden değerlendirilmiş tutarları olmayıp gayrimenkuller ve diğer amortismanına tabi iktisadi varlıklarda maliyet bedelleri, iştirak hisselerinde ise alış bedelleridir.

Maliyet bedeli, ilgili varlıkların VUK hükümlerine göre belirlenen değeridir. Burada, yeniden değerlendirme işleminde olduğu gibi gayrimenkuller ile amortismanına tabi diğer iktisadi varlıkların ediniminden sonra ortaya çıkan kredi faizleri ve kur farklarının maliyet bedeline dahil edilip edilmeyeceği konusu önem arz etmektedir. Kanun koyucu, bu konuda bir açıklama getirmemiştir. Maliyet bedeli artırımı uygulaması, yeniden değerlendirme uygulaması ile bezerlik taşımaktadır. Bundan dolayı, gayrimenkul ve amortismanına tabi diğer iktisadi varlıkların ediniminden sonra ortaya çıkan kredi faizleri ve kur farklarının maliyet bedeli artırımına konu edilmemesi gerekir¹⁵². Ancak, bu kredi faizleri ve kur farklarının maliyete dahil edilmesi durumunda bunların maliyet bedeli artırımına konu edilebileceği yönünde görüş bildirenler de bulunmaktadır¹⁵³.

İştirak hissesi alımına bağlı olarak ödenen kredi faizleri ve kur farklarının alış bedeline dahil edilerek maliyet bedeli artırımına tabi tutulması söz konusu değildir¹⁵⁴. Maliyet bedeli artırımına konu edilen iştiraklerin başlangıçta vadeli alınması halinde alış bedelinin içerdiği vade farkı, bedelin bir unsuru olarak maliyet bedeli artırımına tabi tutulabilir. Maliyet bedeli artırımı uygulamasında, nama yazılı hisse senetlerinin bedellerinin kademeli olarak ödenmesi ve bu hisse senetlerinin bedellerinin tamamı ödenmeden elden çıkarılmaları halinde maliyet bedeli artırımına tabi tutulacak

¹⁵¹ Cemil Alver, *Şirketler Muhasebesi ve Şirketler Hukuku*, 2. Cilt, Ankara: 1995, ss. 1139-1140; Özel, s. 31; Tokay, s. 130; Örneçi, s. 47; Derkunt, s. 46; Maç, *Kurumlar...*, s. 204; Maliye Hesap Uzmanları Derneği, *Beyanname...*, ss. 528-529; Durgun, s. 71.

¹⁵² Özbalcı, *Kurumlar...*, s. 262.

¹⁵³ İsmail Koş ve Mürsel Ali Kaplan, "Maliyet Bedeli Artırımı Uygulamasında "Maliyet Bedelinin" Tespiti ile Kur Farkları ve Kredi Faizlerinin Durumu", *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı: 224, Nisan 2000, s. 95.

¹⁵⁴ Özbalcı, *Kurumlar...*, s. 264.

bedelin tespiti önem arz etmektedir. Bu durumda, maliyet bedeli artırımı, hisse senetlerinin ödenen kısmı üzerinden yapılır¹⁵⁵.

Bazı durumlarda, işletme aktifine dahil edilen iktisadi varlıkların maliyet bedellerinin bifinmesi ve çıkarılması mümkün olmayabilir. Bu durumlarda, VUK'nun 289. maddesine göre değerlendirme gayrimenkullerde vergi değeri, diğer varlıklarda ise varsa borsa rayici yoksa mukayyet değeri o da yoksa emsal bedeli ile yapılır. Ancak, bu değerlendirme, ilgili varlığın işletmeye dahil edildiği zamanda bir defaya mahsus olarak yapılacak olup daha sonra yapılacak değerlemelerde ilgili varlığın cinsine göre değerlendirme yapılmaktadır. Maliyet bedeli artırımına da, bu şekilde aktifleştirilen tarih itibarıyla saptanan bedel konu olmaktadır¹⁵⁶.

3.4.3.3. Maliyet Artış Fonu ve Maliyet Artış Fonunun Kullanımı

Maliyet bedeli artırımına konu olan iktisadi varlıkların bilançonun aktifinde kayıtlı olan maliyet bedelleri ile yeniden değerlendirme oranlarına göre artırılmış maliyet bedelleri arasındaki fark, MAF'nu oluşturur. Sermaye yedeği niteliğinde olan fon¹⁵⁷, bilançoda öz kaynaklar arasında yer alan "524 Maliyet Artış Fonu" hesabında izlenir. MAF'nun sermayeye ilave dışında herhangi bir şekilde işletmeden çekilmesi veya başka bir hesaba aktarılması durumunda fon, ilgili yılın kazancına dahil edilerek vergiye tabi tutulur. Fonun sermayeye eklenmesi için herhangi bir süre şartı yoktur. Bu ifade, kurumlar vergisi mükellefleri ve bilanço esasına göre defter tutan gelir vergisi mükellefleri için söz konusudur. Çünkü, işletme hesabı esasına göre defter tutan mükellefler için bu uygulama teknik olarak mümkün değildir. Bundan dolayı, işletme hesabı esasına göre defter tutan mükellefler, MAF'nu istedikleri gibi kullanabilirler¹⁵⁸.

3.4.3.4. Maliyet Bedeli Artırımı Sırasında Ortaya Çıkan Zararın Dikkate Alınamayacağı

Maliyet bedeli artırımına konu olan varlıkların elden çıkarılması sırasında maliyet bedeli artırımı sonucunda satış zararı ortaya çıkıyorsa bu zarar, vergilendirilecek kazancın tespitinde dikkate alınmamakta ve bu durumda satış kârı sıfır olarak kabul edilmektedir. 49 seri no'lu KVK GT'de, maliyet bedeli artırımı sırasında zarar ortaya çıktığı zaman bu zararın MAF'nun hesabında dikkate alınması gerektiği belirtilmektedir. Şöyle ki; MAF zarar tutarı kadar eksik alınmalıdır. Ancak, zararın MAF'ndan fazla olması halinde bu uygulama yanlış sonuç verebilir.

¹⁵⁵ Ürel, ss. 26-27.

¹⁵⁶ Yılmaz, s. 499.

¹⁵⁷ Eyimaya, "Maliyet...", s. 36.

¹⁵⁸ Çetin, s. 119.

Bu durumda, zararın MAF'ndan indirilmesi yerine mali kârın tespitinde dikkate alınması daha doğru bir yaklaşımdır.¹⁵⁹

3.4.3.5. Elden Çıkarma Şeklinin Maliyet Bedeli Artırımı Yapılmasına Etkisi

GVK'nun 38. maddesinin son fıkrasında, maliyet bedeli artırımı yapabilmek için maliyet bedeli artırımına tabi iktisadi varlıkların elden çıkarılması yeterli görülmektedir. Elden çıkarma ifadesi, satış haline göre daha kapsamlıdır. Bu ifade, satış dahil devir ve temlik, trampa ve takası, kamulaştırmayı, ticaret şirketlerine sermaye olarak konulmayı da içermektedir. Bundan dolayı, satılan bir iktisadi varlık gibi trampa edilen veya kamulaştırılan iktisadi varlık için de maliyet bedeli artırımı yapılması mümkündür.

3.4.3.6. Maliyet Bedeli Artırımının Eksik veya Bütün Yıllar İçin Yapılabileceği

Maliyet bedeli artırımının eksik veya bütün yıllar yapıp yapılmayacağı konusunda, kanunda veya 49 seri no.lu KVK GT'nde bir açıklık bulunmamaktadır. Maliyet bedeli artırımı uygulaması, ihtiyari bir uygulamadır. Bundan dolayı, maliyet bedeli artırımına tabi iktisadi varlığın iktisap edildiği ve elden çıkarıldığı yıllar hariç olmak üzere işletmenin mülkiyetinde kaldığı bütün yıllara uygulanması gibi bir zorunluluktan söz edilemez. Ancak, eksik uygulanan maliyet bedeli artırımından dolayı vergi incelenmesinde veya ileri ki yıllarda hak iddiası da söz konusu olamaz.¹⁶⁰

3.4.3.7. Bedelsiz İktisap Edilen Hisse Senetlerinin Durumu

İştirak edilen şirketlerden bedelsiz olarak alınan hisse senetlerinin elden çıkarılmasında alış bedeli, bu hisse senetlerinin itibari değerleri GVK'nun 38. maddesinin son fıkrasına göre artırılarak hesaplanır.¹⁶¹

3.4.3.8. İlk Kuruluşta veya Sermaye Artırımında, Sermaye Taahhüt Borcunun Kademeli Olarak Ödenmesi Halinde İktisap Edilen İştirak Hisselerinin Durumu

Şirketlerde sermaye taahhüt borcu, bazı ortaklarca apeller halinde ödenebilmektedir. Ancak, iştirak hisselerinin iki yıl işletmede bulundurulup bulundurulmadığının tespitinde apel ödemelerinin ne zaman yapıldığı önem arz etmemektedir. Bu durumda, iştirak hissesinin edinildiği ilk tarih, iktisap tarihi olarak alınır.

¹⁵⁹ Çetin, s. 115.

¹⁶⁰ Ergülen ve Hayrettin Erdem, s. 156.

¹⁶¹ 3946 sayılı kanunla KVK'na eklenen geçici madde 21/3 ile hüküm altına alınan bu husus, 01.10.2010 tarihine kadar uygulanabilir.

3.4.3.9. İşin Bırakılması veya Tasfiye Halinde Maliyet Artış Fonunun Durumu

İşin bırakılması veya tasfiye durumunda MAF, işletmeden çekilmiş olacağından işin bırakıldığı veya tasfiyenin sonuçlandığı dönemin kazancına eklenerek vergilendirilir. Ancak, kanunda sermayeye eklenme zamanı konusunda herhangi bir sınırlama olmadığından işin bırakılmasından veya tasfiyeden önce fon, sermayeye ilave edilerek vergi dışı tutulabilir. Fakat, bu durumda, vergi idaresi sermayeye eklemeyi işin sürekliliği şartına bağladığından cezalı tarhiyat yoluna gidilebileceği de gözden uzak tutulmamalıdır¹⁶².

3.4.3.10. Devir veya Dönüşüm Halinde Maliyet Artış Fonunun Durumu

GVK'nun 81., KVK'nun 37. ve 39. maddeleri uyarınca gerçekleşecek devir veya dönüşümlerde MAF'nun ne gibi bir işleme tabi tutulacağı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Ancak, bu görüşler içinde genel kabul gören görüşe göre, devir veya dönüşüme izin veren maddelerin özü işletmenin sürekliliğidir. Bu nedenle, anılan maddelerde yer alan düzenlemelerde bilançonun aktif ve pasifiyle birlikte bir bütün halinde aktarılması şartı bulunmaktadır. Bundan dolayı, devir veya dönüşüm hallerinde fonun işletmeden çekilmesi veya başka bir hesaba aktarılması söz konusu olmadığından vergilendirilmesi de mümkün olmayacaktır¹⁶³.

3.4.3.11. Yeniden Değerleme ile Gayrimenkul ve İştirak Hisselerinin Satışından Sağlanan Kazançların Sermayeye İlavesinde Vergi İstisnası Uygulamalarının Maliyet Bedeli Artırımı Uygulamasına Etkileri

Maliyet bedeli artırımına konu olan iktisadi varlıkların yeniden değerlendirilmesine tabi tutulmaları, maliyet bedeli artırımı uygulamasına engel değildir. Çünkü, maliyet bedeli artırımı, bu varlıkların yeniden değerlendirilme işleminden arındırılmış maliyet bedellerine uygulanmaktadır. Ancak, yeniden değerlendirme işlemi ve bu işlem sonucunda ortaya çıkan YDDAF'nun sermayeye ilave edilip edilmemesi, MAF'nun hesaplanma şeklini değiştirebilmektedir.

KVK'nun geçici 23/a maddesinde gayrimenkul ve iştirak hisselerinin satışından doğan kazancın satışın yapıldığı yıl sermayeye ilave edilmesi halinde satıştan elde edilen kazanç, kurumlar vergisinden istisna edilmektedir. Bu istisna, maliyet bedeli artırımı uygulaması ile çakışır. Bundan dolayı, KVK'nun geçici 23. maddesine bu hükümden yararlananların maliyet bedeli artırımı uygulamasından

¹⁶² Çetin, s. 120.

¹⁶³ Çetin, s. 120.

yararlanamayacağı hükmü eklenmiş olup işletmeler, bu iki uygulamadan istedikleri birini seçerek yararlanabilirler.

3.4.3.12. Tamamen Amorti Edilmiş Varlıklara Maliyet Bedeli Artırımı Yapılabileceği

Tamamen amorti edilmiş amortismanına tabi iktisadi varlıklara maliyet bedeli artırımı yapılıp yapılamayacağı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlerden bir kısmı yapılabileceğini savunurken, bir kısmı ise yapılamayacağı savunmaktadır. Maliyet bedeli artırımı uygulamasının amacı göz önünde bulundurulduğunda tamamen amorti edilmiş amortismanına tabi iktisadi varlıklara da maliyet bedeli artırımı yapılabileceğini savunan görüşler, daha gerçekçi olmaktadır¹⁶⁴.

3.4.4. Maliyet Bedeli Artırımının Yapılışı, Maliyet Artış Fonunun Hesaplanması ve Muhasebeleştirilmesi

Maliyet bedeli artırımı, maliyet bedeli artırımına konu olan iktisadi varlıkların aktife girdikleri ve elden çıkarıldıkları yıllar hariç olmak üzere gayrimenkuller ve amortismanına tabi diğer iktisadi varlıkların maliyet bedellerinin, iştirak hisselerinde ise alış bedellerinin ilgili yıl veya yıllara ait yeniden değerlendirme oranları ile çarpılması yoluyla yapılır. Maliyet bedeli artırımına konu olan iktisadi varlıklarda maliyet bedeli artırımı işlemlerinin birden fazla yılı içermesi halinde maliyet bedeli artırımı, kümülatif esasa göre yapılmaktadır. Maliyet bedeli artırımı işlemlerinin bir yılı veya birden fazla yılı içermesi durumuna göre maliyet bedeli artırımının yapılışı aşağıdaki gibi formüle edilebilir.

Maliyet bedeli artırımının bir yıllık olması durumu:

$$\text{Artırılmış Maliyet Bedeli} = \text{Maliyet Bedeli (ya da Alış Bedeli)} \times \text{İlgili Yıla Ait Yeniden Değerleme Oranı}$$

Maliyet bedeli artırımının birden fazla yılı içermesi durumu:

$$\text{Artırılmış Maliyet Bedeli} = \text{Maliyet Bedeli (ya da Alış Bedeli)} \times (\dots \text{ Yıla Ait Yeniden Değerleme Oranı} \times \dots \text{ Yıla Ait Yeniden Değerleme Oranı vs.)}$$

Maliyet bedeli artırımı sonucu ortaya çıkan değer yani artırılmış maliyet bedeli ile gayrimenkuller ve amortismanına tabi diğer iktisadi varlıklarda maliyet

¹⁶⁴ Özel, s. 31.

bedeli, iştirak hisselerinde ise alış bedeli arasındaki fark, MAF olarak hesaplanacak olup aşağıdaki gibi formüle edilebilir.

$$\text{MAF} = \text{Artırılmış Maliyet Bedeli} - \text{Maliyet Bedeli (ya da Alış Bedeli)}$$

Gerek maliyet bedeli artırımının yapılması gerekse MAF'nun hesaplanma şeklini, maliyet bedeli artırımına konu olan iktisadi varlıkların amortismanına tabi tutulup tutulmaması, yeniden değerlendirme yapılıp yapılmaması durumları değiştirmemektedir. Bu genel ifadenin tek bir istisnası olup bu istisna, takip eden kısımlarda anlatılacağı üzere YYDAF'nun sermayeye ilavesinde MAF'nun hesaplanma şeklidir. Ancak, maliyet bedeli artırımına konu olan iktisadi varlıkların amortismanına tabi olup olmamaları, yeniden değerlendirme yapılıp yapılmaması durumları, bu varlıkların elden çıkarılması sırasında satış kâr veya satış zararının hesaplanma biçimini ve tutarını değiştirmektedir. Bu nedenle, aşağıda öncelikle amortisman ayırımına ve yeniden değerlendirme işlemine konu olmayan iştirak hisselerinde maliyet bedeli artırımı yapılarak elden çıkarılan iştirak hisselerinin satış işlemleri ve buna ilişkin muhasebe kayıtları incelenmiş, daha sonra ise gayrimenkul ve amortismanına tabi diğer iktisadi varlıkların satış işlemleri ve buna ilişkin muhasebe kayıtları irdelenmiştir.

3.4.4.1. İştirak Hisseleri

İştirak hisseleri, gayrimenkuller ve amortismanına tabi diğer iktisadi varlıklar gibi amortismanına ve yeniden değerlendirme işlemine tabi tutulmamaktadır. Bu nedenle, yukarıdaki formülde ifade edildiği gibi bunların maliyet bedeli artırımı işlemi, iştirak hisselerinin alış bedeli (bedelsiz elde edilenlerde iştirak hissesinin itibari değeri) ile ilgili yıl veya yıllara ait yeniden değerlendirme oranlarının çarpılması suretiyle yapılmaktadır. MAF ise, iştirak hisselerinin artırılmış maliyet bedeli ile alış bedeli arasındaki farktır. İştirak hisselerinin elden çıkarılması sırasında ortaya çıkan satış kârı veya satış zararı, bunların satış bedelleri ile artırılmış maliyet bedelleri arasındaki fark olup aşağıdaki gibi formüle edilebilir.

$$\text{Satış Kârı veya Zararı} = \text{Satış Bedeli} - \text{Artırılmış Maliyet Bedeli}$$

Örnek: A Anonim Şirketi, Y Anonim Şirketi'nin hisselerinin %30'nu 1996 yılında 4.000.000.000 TL.'na satın almıştır. A Anonim Şirketi, söz konusu hisselerin tamamını 1999 yılında 20.000.000.000 TL.'na satmıştır.

A Anonim Şirketi maliyet bedeli artırımı yapmadan satış yaparsa, satış kârı veya zararı şu şekilde hesaplanacaktır.

$$\text{Satış Kârı veya Zararı} = \text{Satış Bedeli} - \text{Alış Bedeli}$$

Satış bedeli > alış bedeli olduğundan satış kârı söz konusudur.

$$\begin{aligned}\text{Satış Kârı} &= 20.000.000.000 \text{ TL.} - 4.000.000.000 \text{ TL.} \\ &= 16.000.000.000 \text{ TL.'dir.}\end{aligned}$$

A Anonim Şirketi'nin maliyet bedeli artırımı yaparak satış yapması durumunda artırılmış maliyet bedeli, MAF ve satış kâr veya zararı sırasıyla aşağıdaki gibi hesaplanır.

$$\begin{aligned}\text{Artırılmış Maliyet Bedeli} &= 4.000.000.000 \text{ TL.} \times 1.804 \times 1.778 \\ &= 12.830.048.000 \text{ TL.}\end{aligned}$$

$$\begin{aligned}\text{MAF} &= 12.830.048.000 \text{ TL.} - 4.000.000.000 \text{ TL.} \\ &= 8.830.048.000 \text{ TL.}\end{aligned}$$

Satış bedeli > artırılmış maliyet bedeli olduğundan satış kârı vardır.

$$\begin{aligned}\text{Satış Kârı} &= 20.000.000.000 \text{ TL.} - 12.830.048.000 \text{ TL.} \\ &= 7.169.952.000 \text{ TL.}\end{aligned}$$

A Anonim Şirketi'nin maliyet bedeli artırımı yaparak yaptığı satış işlemine ilişkin muhasebe kaydı ise şöyle olacaktır.

100 KASA HS.	//	20.000.000.000	
242 İŞTİRAKLER HS.			4.000.000.000
524 MAF HS.			8.830.048.000
679 DİĞER OLAĞANDIŞI GELİR VE KÂRLAR HS.			7.169.952.000
	//		

3.4.4.2. Gayrimenkuller ve Amortisman Tabi Diğer İktisadi Varlıklar

Amortisman ve yeniden değerlemeye konu olan gayrimenkuller ve amortisman tabi diğer iktisadi varlıklarda maliyet bedeli artırımı yapılarak satış kâr veya zararının hesaplanması, amortisman ayrılmaması, amortisman ayrılması ve yeniden değerlendirme yapılıp yapılmaması ile YDDAF'nun sermayeye eklenip eklenmemesi durumlarına göre farklılık göstermektedir. Bu nedenle, söz konusu durumların her biri aşağıda ayrı ayrı ele alınarak incelenmiştir.

3.4.4.2.1. Amortisman Ayrılmaması

Maliyet bedeli artırımına tabi olan gayrimenkul ve amortisman tabi diğer iktisadi varlıklardan amortisman ayrılmaması durumu, VUK hükümlerine göre sadece boş arsa ve araziler için söz konusudur. Bu varlıkların elden çıkarılması sırasında maliyet bedeli artırımı, MAF ve satış kâr veya zararının hesaplanma şekli, iştirak hisselerinin elden çıkarılmasında olduğu gibidir. İkisi arasındaki tek fark,

maliyet bedeli artırımına esas olan değer olup boş arsa ve arazilerde iştirak hisselerindeki alış bedeli yerini maliyet bedeli almaktadır.

3.4.4.2.2. Amortisman Ayrılması, Fakat Yeniden Değerleme Yapılmaması

Bilindiği gibi VUK hükümlerine göre binalar, amortisman ve yeniden değerlendirme işlemine konu olabilmektedir. Ancak, bu varlıklar, yeniden değerlemeye konu olsalar bile bunların amortismanları yeniden değerlemeden önceki değerleri üzerinden ayrılır. VUK'nun 328. maddesine göre elden çıkarılan amortisman tabi iktisadi varlıklara ilişkin birikmiş amortismanlar, varlığın satışı sırasında satış kârını artırıcı veya satış zararını azaltıcı unsur olarak dikkate alınmaktadır. Başka bir ifadeyle, amortisman tabi iktisadi varlıkların satışında daha önce amortisman yoluyla gider yazılan tutarlar, yeniden kâr veya zarara dahil edilmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda, binalar gibi işletmenin isteği dahilinde yeniden değerlemeye konu olsalar bile amortismanları yeniden değerlemeden önceki değerleri üzerinden ayrılan iktisadi varlıklarda maliyet bedeli artırımını sonucunda ortaya çıkan satış veya zararı aşağıdaki formül kullanılarak hesaplanabilir.

$$\text{Satış Kârı veya Zararı} = (\text{Satış Bedeli} + \text{Birikmiş Amortismanlar}) - \text{Artırılmış Maliyet Bedeli}$$

Örnek: A Anonim Şirketi, 1994 yılında 2.000.000.000 TL.'na satın aldığı binayı 1999 yılında %15 KDV hariç 30.000.000.000 TL.'na satmış olup binaya ait birikmiş amortismanların tutarı 200.000.000 TL.'dir.

A Anonim Şirketi maliyet bedeli artırımını yapmadan satış yaparsa, satış kâr veya zararı şu şekilde hesaplanır.

Satış bedeli + birikmiş amortismanlar > gayrimenkulun maliyet bedeli olduğundan satış kârı söz konusudur.

$$\begin{aligned}\text{Satış Kârı} &= (30.000.000.000 \text{ TL.} + 200.000.000 \text{ TL.}) - 2.000.000.000 \text{ TL.} \\ &= 30.200.000.000 \text{ TL.} - 2.000.000.000 \text{ TL.} \\ &= 28.200.000.000 \text{ TL.'dir.}\end{aligned}$$

A Anonim Şirketi'nin maliyet bedeli artırımını yaparak satış yapması durumunda ise artırılmış maliyet bedeli, MAF ve satış kârı veya zararı sırasıyla aşağıdaki gibi hesaplanır.

$$\begin{aligned}\text{Artırılmış Maliyet Bedeli} &= 2.000.000.000 \text{ TL.} \times 1.995 \times 1.726 \times 1.804 \times 1.778 \\ &= 22.089.301.191 \text{ TL.}\end{aligned}$$

$$\begin{aligned}\text{MAF} &= 22.089.301.191 \text{ TL.} - 2.000.000.000 \text{ TL.} \\ &= 20.089.301.191 \text{ TL.}\end{aligned}$$

Satış bedeli + birikmiş amortismanlar > artırılmış maliyet bedeli olduğundan satış kârı vardır.

$$\text{Satış Kârı} = (30.000.000.000 \text{ TL.} + 200.000.000 \text{ TL.}) - 22.089.301.191 \text{ TL.} \\ \approx 8.110.698.809 \text{ TL.}$$

A Anonim Şirketi'nin maliyet bedeli artırımını yaparak yaptığı satış işlemi ile ilgili muhasebe kaydı ise şöyle olur.

//		
100 KASA HS.	34.500.000.000	
257 BİRİKMiŞ AMORTİSMANLAR HS.	200.000.000	
252 BİNALAR HS.		2.000.000.000
391 HESAPLANAN KDV HS.		4.500.000.000
524 MAF HS.		20.089.301.191
679 DİĞER OLAĞANDIŞI GELİR VE KÂRLAR HS.		8.110.698.809
//		

3.4.4.2.3. Yeniden Değerleme Yapılması, Fakat Yeniden Değerleme Değer Artış Fonunun Sermayeye İlave Edilmemesi

Amortismanına tabi iktisadi varlıkların satışı sırasında bunlar üzerinden ayrılmış olan birikmiş amortismanlar gibi yeniden değerlendirme işlemi sonucu ortaya çıkan ve sermayeye eklenmemiş olan YDDAF da, satış kârını artırıcı veya satış zararını azaltıcı unsur olarak dikkate alınır. Bu nedenle, bu tür varlıkların maliyet bedeli artırımını yapılarak elden çıkarılması halinde satış kârı veya satış zararı aşağıdaki formül kullanılarak hesaplanabilir.

$$\text{Satış Kârı veya Zararı} = (\text{Satış Bedeli} + \text{Birikmiş Amortismanlar} + \text{YDDAF}) - (\text{Artırılmış Maliyet Bedeli} + \text{MAF})$$

Örnek: A Anonim Şirketi, 1996 yılında 5.000.000.000 TL.'na satın aldığı bir makineyi 1999 yılında %15 KDV hariç 13.000.000.000 TL.'na satmıştır. Yeniden değerlemeye tabi tutulan makine üzerinden normal amortisman yöntemine göre ayrılan amortisman giderleri tablo 3.3'de gösterildiği gibidir.

Tablo 3.3: YENİDEN DEĞERLEME YAPILMASI DURUMUNDA NORMAL AMORTİSMAN YÖNTEMİNE GÖRE AYRILAN AMORTİSMAN GİDERLERİ

Yıllar	YDO (%)	YD Öncesi Değeri (TL)	YD Sonrası Değeri (TL)	AO (%)	Yıllık Amort. (TL)	Birikmiş Amort. (TL)	YDDAF (TL)
1996	-	5.000.000.000	-	20	1.000.000.000	1.000.000.000	-
1997	80,4	5.000.000.000	9.020.000.000	20	1.804.000.000	2.804.000.000	3.216.000.000
1998	77,8	9.020.000.000	16.037.560.000	20	3.207.512.000	6.011.512.000	5.614.048.000

Burada; YD = Yeniden Değerlemeyi, YDO ise Yeniden Değerleme Oranını göstermektedir.

Yukarıda verilen bilgiler göre A Anonim Şirketi'nin maliyet bedeli artırımını yapmadan satış yapması halinde satış kârı veya zararı şöyle hesaplanır:

Satış bedeli + birikmiş amortismanlar + YDDAF > amortismanına tabi iktisadi varlığın maliyet bedeli olduğundan satış kârı söz konusudur.

$$\begin{aligned}\text{Satış Kârı} &= (13.000.000.000 \text{ TL.} + 6.011.512.000 \text{ TL.} + 8.830.048.000) - \\ &16.037.560.000 \text{ TL.} \\ &= 27.841.560.000 \text{ TL.} - 16.037.560.000 \text{ TL.} \\ &= 11.804.000.000 \text{ TL.'dir.}\end{aligned}$$

A Anonim Şirketi'nin maliyet bedeli artırımı yaparak satış yapması durumunda ise artırılmış maliyet bedeli, MAF ve satış kâr veya zararı sırasıyla aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır.

$$\begin{aligned}\text{Artırılmış Maliyet Bedeli} &= 5.000.000.000 \text{ TL.} \times 1.804 \times 1.778 \\ &= 16.037.560.000 \text{ TL.}\end{aligned}$$

$$\begin{aligned}\text{MAF} &= 16.037.560.000 \text{ TL.} - 5.000.000.000 \text{ TL.} \\ &= 11.037.560.000 \text{ TL.}\end{aligned}$$

Satış bedeli + birikmiş amortismanlar + YDDAF > artırılmış maliyet bedeli + MAF olduğundan satış kârı vardır.

$$\begin{aligned}\text{Satış Kârı} &= (13.000.000.000 \text{ TL.} + 6.011.512.000 \text{ TL.} + 8.830.048.000) \\ &(16.037.560.000 \text{ TL.} + 11.037.560.000 \text{ TL.}) \\ &= 27.841.560.000 \text{ TL.} - 27.075.120.000 \text{ TL.} \\ &= 766.440.000 \text{ TL.}\end{aligned}$$

A Anonim Şirketi'nin maliyet bedeli artırımı yaparak yaptığı satış işlemi ile ilgili muhasebe kaydı ise şöyle olacaktır.

100 KASA HS.	14.950.000.000	
522 MDV YENİDEN DEĞERLEME DEĞER ARTIŞLARI HS.	8.830.048.000	
257 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR HS.	6.011.512.000	
253 TESİS, MAKİNE VE CİHAZLAR HS.		16.037.560.000
391 HESAPLANAN KDV HS.		1.950.000.000
524 MAF HS.		11.037.560.000
679 DİĞER OLAĞANDIŞI GELİR VE KÂRLAR HS.		766.440.000

Yukarıdaki örnekte, A Anonim Şirketi makineyi 10.000.000.000 TL.'na satmış olsa idi satış bedeli + birikmiş amortismanlar + YDDAF > artırılmış maliyet bedeli + MAF olacağından satış zararı söz konusu olacaktı.

$$\begin{aligned}\text{Satış Zararı} &= (10.000.000.000 \text{ TL.} + 6.011.512.000 \text{ TL.} + 8.830.048.000) - \\ &(16.037.560.000 \text{ TL.} + 11.037.560.000 \text{ TL.})\end{aligned}$$

$$= 24.841.560.000 \text{ TL.} - (27.075.120.000 \text{ TL.})$$

$$= (2.233.560.000 \text{ TL.})$$

Bu durumda, MAF, zarar tutarı kadar daha az ayrılacak olup MAF 8.804.000.000 TL. (11.037.560.000 TL. – 2.233.560.000 TL.) olarak muhasebe kayıtlarına alınır.

3.4.4.2.4. Yeniden Değerleme Yapılması ve Yeniden Değerleme Değer Artış Fonunun Sermayeye İlave Edilmesi

Kurumlar vergisi mükellefleri, VUK hükümlerine göre yaptıkları yeniden değerlendirme uygulaması sonucu ortaya çıkan YDDAF'nu sermayeye ilave edebilirler. Sermayeye ilave edilen YDDAF'nun maliyet bedeli artırımı sırasında MAF'dan düşülmesi gerekmektedir (VUK GT sıra no.: 49). Bundan dolayı, yeniden değerlendirme işlemine tabi tutulmuş olup ta YDDAF'nu sermayeye ilave eden kurumlar vergisi mükelleflerinde MAF, sermayeye ilave edilen YDDAF tutarı kadar daha az hesaplanmış olacaktır.

Örnek: Bir önceki kısımda verilen örnekteki makineye ait olan 3.216.000.000 TL. tutarındaki YDDAF, işletme tarafından 1998 yılı içinde sermayeye ilave edilmiş olsun.

Bu durumda, işletmenin maliyet bedeli artırımı sırasında hesaplayacağı MAF, sermayeye ilave edilen YDDAF kadar az olacağından MAF 7.821.560.000 TL. (11.037.560.000 TL. – 3.216.000.000 TL.) olarak ayrılır. Makinenin elden çıkarılması sırasında ortaya çıkan satış kârı veya zararının hesaplanma şekli değişmeyecek olup, muhasebe kaydı ise aşağıdaki gibi yapılır.

100 KASA HS.	14.950.000.000	
522 MDV YENİDEN DEĞERLEME DEĞER ARTIŞLARI HS.	5.614.048.000	
257 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR HS.	6.011.512.000	
253 TESİS, MAKİNE VE CİHAZLAR HS.		16.037.560.000
391 HESAPLANAN KDV HS.		1.950.000.000
524 MAF HS.		7.821.560.000
679 DİĞER OLAĞANDIŞI GELİR VE KÂRLAR HS.		766.440.000
----- // -----		

Maliyet bedeli artırımı sırasında satış kârı veya zararının hesaplanmasında hem zarar hem de sermayeye ilave edilen YDDAF olduğunda maliyet bedeli artırımı sonucu hesaplanan MAF, satış zararı ve sermayeye ilave edilen YDDAF kadar az olmaktadır. Örneğin; önceki örneklerden yola çıkarak makineye ilişkin maliyet bedeli artırımı sırasında MAF'nun 11.037.560.000 TL. hesaplandığı, satış zararı olarak

2.233.560.000 TL. bulunduğu ve sermayeye ilave edilen YDDAF tutarının da 3.216.000.000 TL. olduğu kabul edilirse, ayrılacak ve kayıtlara geçecek olan MAF 5.588.000.000 TL (11.037.560.000 TL. – 2.233.560.000 TL. – 3.216.000.000 TL.) olacaktır.

3.5. GAYRİMENKUL VE İŞTİRAK HİSSELERİNİN SATIŞINDAN DOĞAN KAZANCIN SERMAYEYE İLAVESİNDE VERGİ İSTİSNASI

Ülkemizde sermaye yapısı ve birikiminin güçlü olmadığı bilinen bir gerçektir¹⁶⁵. Bununla birlikte, yıllardır yaşanan yüksek enflasyon nedeniyle özellikle işletme bünyesinde uzun süre elde tutulan iktisadi varlıkların elden çıkarılmasında ortaya çıkan fiktif kârlar üzerinden ödenen vergi ve dağıtılan kâr paylarının sonucu olarak işletmeler, sermayelerinin bir kısmını kaybetmek zorunda kalmaktadır¹⁶⁶. Başka bir ifadeyle, işletmelerin sermayeleri küçülmektedir¹⁶⁷. Enflasyonun işletmelerin sermaye yapıları üzerine olan bu olumsuz etkisi, zaten sermaye yapısı ve birikiminin güçlü olmadığı ülkemizde işletmeleri daha da güç durumlarla karşı karşıya bırakmaktadır. İşletmelerin sermaye yapılarını ve birikimlerini güçlendirmek amacıyla yetkili kurumlar tarafından, bazen var olan istisnalar uzatılmakta bazen de yeni istisnalar uygulamaya aktarılmaktadır¹⁶⁸. Uygulamaya aktarılan istisnalardan biri de, gayrimenkul ve iştirak hisselerinin satışından doğan kazancın sermayeye ilavesinde vergi istisnası uygulamasıdır.

İstisnası uygulaması, ilk olarak 01.01.1984 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere 2970 sayılı kanunla¹⁶⁹ KVK'na geçici 10. madde ile eklenmiştir. Bu tarihten itibaren benzer hükümler taşıyan değişik kanunlarla aralıksız olarak istisnanın uygulanmasına devam edilmiştir. Ancak, 3946 sayılı kanun¹⁷⁰ ile kurumlar vergisi istisnalarının bir çoğuna son verilirken bu istisna da yürürlükten kaldırılmıştır. İstisnanın kaldırılması ile ortaya çıkan boşluk, 4108 sayılı kanunla KVK'na eklenen geçici 23/a maddesi ile 01.01.1994 tarihinden itibaren geçerli olmak ve 21.12.1998 tarihine kadar uygulanmak üzere yeniden doldurulmuştur. KVK'na geçici 23. madde ile eklenen istisnanın bu konuda daha önce yayımlanan hükümlerle ana fikri aynı olmakla birlikte, bunlardan farklı bir yapıda ve daha geniş kapsamlıdır¹⁷¹.

¹⁶⁵ Dursun Ali Turanlı, "Şirket Gayrimenkulünün Satışından Doğan Kazancın Sermayeye İlave Edilmesi Uygulaması", *Mükellefin Dergisi*, Sayı: 93, Eylül 2000, s. 48.

¹⁶⁶ Maç, *Kurumlar...*, ss. 1042-1043.

¹⁶⁷ Ekrem Sarısu, "İştirak Hisseleri ve Gayrimenkullerin Satışından Doğan Kazançlarda Kurumlara Son Fırsat", *Yaklaşım Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 70, Ekim 1998, s. 151.

¹⁶⁸ Turanlı, s. 48.

¹⁶⁹ Bu kanun, 14.01.1984 tarih ve 18281 sayılı RG'de yayımlanmıştır.

¹⁷⁰ Bu kanun, 29.07.1998 tarih sayılı RG'de yayımlanmıştır.

¹⁷¹ Maç, *Kurumlar...*, s. 1043.

KVK geçici 23/a maddesinin uygulama süresinin 31.12.1998 tarihinde bitmesi üzerine 4387 sayılı geçici kanununun¹⁷² 5/d maddesi ile genel ekonomik krizin etkisiyle piyasadan gelen yoğun talepler doğrultusunda anılan maddenin uygulama süresi, kısmen (bazı hükümleri kapsayacak şekilde) 31.12.1999 tarihine kadar uzatılmıştır. Bu hüküm, aynen 4393 sayılı 1999 Mali Yılı Bütçe Kanunu'nda¹⁷³ yer almıştır.

İstisna uygulaması ile ilgili olarak yapılan en son düzenleme, 11.08.1999 tarih ve 4444 sayılı kanunun¹⁷⁴ 6. maddesi ile KVK'na eklenen geçici 28/a madde ile yapılmıştır. Söz konusu kanun ile istisna uygulamasına, bu hükümden önce uygulanan geçici 23/a maddesinde öngörülen genel esaslar aynen korunmak üzere 01.01.1999 – 31.12.2002 tarihleri arasında devam edilecektir. Geçici 28/a maddesinde yapılan en son değişiklik, 4503 sayılı kanunla¹⁷⁵ olmuştur. Ayrıca, 4444 sayılı kanunla getirilen esaslara aykırı olmamak üzere gayrimenkul ve iştirak hisselerinin satışı ile üretim tesislerinin aynı sermaye olarak konulmasından doğan kazançlara ilişkin istisna uygulamasını düzenleyen 51¹⁷⁶, 52¹⁷⁷, 56¹⁷⁸ ve 57¹⁷⁹ seri no'lu KV GT'lerinin ilgili bölümleri, uygulanmaya devam edilmektedir¹⁸⁰.

İstisnası uygulaması, istisnaya konu iktisadi varlıkların işletmeler tarafından likit hale dönüştürülmesini ve bu işlem sırasında ortaya çıkacak rantların sermayeye eklenmesi şartıyla vergi dışı kalmasını sağlamaktadır¹⁸¹. Bu istisna uygulaması ile işletmelerin sermaye yapılarının güçlendirilmesi ve finansman sıkıntılarının giderilmesi amaçlanmıştır¹⁸². Gayrimenkul ve iştirak hisselerinin KVK geçici 28/a maddesi kapsamında satışından sağlanan kazançlar, kâr yedeği mahiyetinde olup bir sermaye unsurudur¹⁸³.

¹⁷² Bu kanun, 30.06.1999 tarih ve 23741 mükerrer sayılı RG'de yayımlanmıştır.

¹⁷³ Bu kanun, 30.12.1999 tarih ve 23569 sayılı RG'de yayımlanmıştır.

¹⁷⁴ Bu kanun, 14.08.1999 tarih ve 23786 sayılı RG'de yayımlanmıştır.

¹⁷⁵ Bu kanun, 29.01.2000 tarih ve 23948 sayılı RG'de yayımlanmıştır.

¹⁷⁶ Bu tebliğ, 06.07.1995 tarih ve 22341 sayılı RG'de yayımlanmıştır.

¹⁷⁷ Bu tebliğ, 12.07.1995 tarih ve 22341 sayılı RG'de yayımlanmıştır.

¹⁷⁸ Bu tebliğ, 01.04.1997 tarih ve 22951 sayılı RG'de yayımlanmıştır.

¹⁷⁹ Bu tebliğ, 26.12.1995 tarih ve 23212 sayılı RG'de yayımlanmıştır.

¹⁸⁰ Özyürek, Erdal Sönmez ve Garip Ayaz, s. 83.

¹⁸¹ Tarakçı, s. 64.

¹⁸² Maç, **Kurumlar...**, s. 1045; Selami Şengül, "Kurumlar Vergisi Geçici 23'üncü Madde: İstisna Uygulamasına İlişkin Bazı Yaklaşımlar", **Mükellefin Dergisi**, Sayı: 56, Ağustos 1997, ss. 7-12; Soner Ülgen, "İştirak Hissesi Satış Kazancı İstisnası ve Özellik Arzeden Durumlar", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 8, Sayı: 88, Nisan 2000, s. 231; Altuğ ve Hanifi Ayboğa, s. 308; Recep Bıyık ve Aydın Kıratlı, "İştirak Hisseleri ve Gayrimenkullerin Satışından veya Üretim Tesislerinin Yeni Kurulacak Şirketlere Aynı Sermaye Olarak Konulmasından Doğan Kazançlarda İstisna", **Yaklaşım Dergisi Eki**, Yıl: 9, Sayı: 98, Şubat 2001, s. 9; Maliye Hesap Uzmanları Derneği, **Beyanname...**, s. 464.

¹⁸³ Erdoğan Sağlam, "Kurumlarda Kaynağını Temettüller ile Gayrimenkul veya İştirak Hissesi Satış Kazançlarının Oluşturduğu Hisse Senetlerinin Muhasebeleştirilmesi", **Mükellefin Dergisi**, Sayı: 93, Eylül 2000, s. 64.

Aşağıda öncelikle istisnası uygulamasının konusu, kapsamı ve uygulama esasları üzerinde durulmuştur. Daha sonra ise istisnası uygulamasının, yapılışı ve muhasebeleştirilmesi konuları incelenmiştir.

3.5.1. İstisna Uygulamasının Konusu

KVK'nun geçici 23/a. maddesine göre istisna uygulamasının konusunu, edinim tarihinden itibaren iki tam yıl süreyle işletmede kayıtlı bulunan gayrimenkul ve iştirak hisselerinin satışından doğan kazancın kurum sermayesine ilave edilen kısmının kurumlar vergisinden istisna edilmesi oluşturmaktadır. Ayrıca, üretim tesislerinin ve bu tesislere ilişkin gayrimenkullerin tamamının veya bir kısmının teşvik belgeli yatırım yapmak üzere kurulacak olan bir sermaye şirketine veya yeni kurulacak yabancı ortaklı bir anonim şirkete aynı sermaye olarak konulması halinde de bu istisna uygulanabilmektedir.

3.5.2. İstisna Uygulamasının Kapsamı

İstisna uygulamasından kimlerin yararlanacağı ve hangi varlıkların istisna kapsamında olduğu, 51 seri no'lu VUK GT'nde açıklanmıştır. İstisna uygulamasından yararlanacak mükellefler ve istisna kapsamında olan iktisadi varlıklar aşağıda ayrı ayrı ele alınarak incelenmiştir.

3.5.2.1. Mükellefler Açısından Kapsamı

İstisna uygulamasından yararlanabilecek olan mükellefler, tam mükellefiyete tabi olan kurumlar vergisi mükellefleridir. Gelir vergisi mükellefleri ile dar mükellef kurumlar, istisna uygulamasından yararlanamazlar.

Kurumlar vergisi mükellefi olan ve 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'na ya da özel kanunlara göre kurulan kooperatifler, ortağın sahip olabileceği en fazla pay tutarı dikkate alınmaksızın bu istisnadan yararlanabilirler. Ayrıca, yapı kooperatiflerinin amaçlarını gerçekleştirdikten sonra geriye kalan fazla arsa ve konutların elden çıkarılması halinde ortaya çıkan kazanç da, istisnaya konu olabilmektedir.

3.5.2.2. İktisadi Varlıklar Açısından Kapsamı

İstisna uygulanmasına konu olabilecek varlıklar, maliyet bedeli artırımına ilişkin olarak yayımlanan 49 seri no'lu KV GT'nde belirtilen gayrimenkuller ve iştirak hisseleridir. Ayrıca, kurumların üretim tesislerinin ve bu tesislere ilişkin gayrimenkullerinin tamamının veya bir kısmının teşvik belgeli yatırım yapmak üzere kurulacak bir sermaye şirketine veya yeni kurulacak yabancı ortaklı bir anonim şirkete aynı sermaye olarak konulması halinde bu sermaye tahsisinden doğan

kazanç ve rüçhan hakkı kullanılmak suretiyle edinilen hisse senetleriyle iştirak edilen kurumun ihtiyat akçeleri, banka provizyonları ve VUK'na göre ayrılan yeniden değerlendirme fonlarının sermayeye ilavesi dolayısıyla alınan hisse senetlerinin satışından elde edilen kazanç da istisna kapsamındadır.

4503 sayılı kanun ile kurumların turizm yatırım veya işletme belgesine sahip turizm tesislerinin ve bu tesislere ilişkin gayrimenkullerin tamamının veya bir kısmının teşvik belgeli yatırım yapmak üzere yeni kurulacak bir sermaye şirketine veya yeni kurulacak yabancı ortaklı bir anonim şirkete aynı sermaye olarak konulması hali de istisna kapsamına alınmıştır.

İstisnadan yararlanabilmek için satılan gayrimenkullerin Türk Medeni Kanunu'nun 910 ve 911. maddeleri gereğince tapuya tescil edilmiş olması şarttır. Köy sınırları içinde bulunan ve kadastro işlemlerinin yapılmaması nedeniyle tapu kaydı bulunmayan gayrimenkullerin satışından doğan kazancın KVK'nun geçici 28. maddesinde yer alan şartlarla istisnadan yararlanması Maliye Bakanlığı'nca kabul edilmektedir¹⁸⁴.

49 seri no'lu KV GT'nde sayılmamakla birlikte kooperatif hisselerinin elden çıkarılmasından doğan kazançlar da, istisna kapsamına girmektedir¹⁸⁵. Çünkü, GVK'nun 75. maddesinin 2 fıkrasının 2 numaralı bendinde, iştirak hisselerinden doğan kazançlar, menkul sermaye iradı olarak tanımlanmıştır. Aynı bendin parantez içinde ise, kooperatiflerin dağıttıkları kazançların da iştirak hisselerinden doğan kazançlara dahil olduğu belirtilerek kooperatif hisselerinin iştirak hissesi niteliğinde olduğu hükme bağlanmıştır¹⁸⁶.

3.5.3. İstisna Uygulamasının Esasları

İstisnası uygulaması ile ilgili esaslar aşağıda ayrı ayrı ele alınarak incelenmiştir.

3.5.3.1. İstisna Uygulamasından Yararlanmanın Şartları

İstisna uygulamasından yararlanmanın bazı şartları var olup, bu şartlar aşağıda açıklandığı gibidir.

a) *Gayrimenkul ve İştirak Hisseleri İki Tam Yıl Süreyle Aktifte Bulundurulmalıdır.* Bu konuda gerekli açıklamalar, maliyet bedeli artırımı uygulaması kısmında yapılmış olan açıklamaların aynısıdır. Ancak, maliyet bedeli artırımı

¹⁸⁴ Maliye Bakanlığı'nın 28.08.1996 tarih ve 51/5111-38/40468 sayılı Özelgesi.

¹⁸⁵ Maliye Bakanlığı'nın 24.02.1997 tarih ve 51/5111/6626 sayılı Özelgesi.

¹⁸⁶ Bıyık ve Aydın Kıratlı, s. 11.

uygulamasında yapılan açıklamalara ilave olarak iki tam yıl süre ile aktifte bulundurulmuş hisse senetlerine bağlı olarak bedelsiz elde edilen hisse senetleri ve rüçhan hakkı kullanılmak suretiyle satın alınan hisse senetlerinin iki tam yıl süreyle işletmede bulundurulması durumunda, rüçhan hakkı kullanılmak suretiyle alınan yeni hisse senetleri için iki tam yıl işletmede bulundurma şartının aranmayacağı belirtilmesi gerekir.

b) *Gayrimenkul ve Menkul Kıymet Ticareti İle Uğraşılması Gerekir.* Bu konuda gerekli açıklamalar, maliyet bedeli artırımı uygulamasında yapılmış olan açıklamaların aynısıdır.

c) *Satış Bedelinin Nakit Olarak Tahsil Edilmesi:* İstisna uygulamasından yararlanabilmesi için satış bedelinin her şeyden önce nakit olarak tahsil edilmesi gerekir. Nakit deyiminden paranın yanı sıra her an paraya çevrilebilir altın, devlet tahvili, hazine bonosu, Toplu Konut İdaresi ve Kamu Ortaklığı İdaresi'nce çıkarılan menkul kıymetler, Bankalar Kanunu'nun 13/4. maddesinde kalkınma ve yatırım bankalarının çıkarılan tahvil, bono ve benzeri menkul kıymetler ile SPK'na göre SPK'nca halka arzına izin verilen menkul kıymetler ve tahvillerin anlaşılması gerekir. Ancak, istisna uygulamasından yararlanabilmek için bu kıymetler, en geç sermaye artırımının gerçekleştirildiği tarihe kadar nakde çevrilmelidir. Çünkü, kazanç, sermayeye ancak nakit olarak eklenebilir.

d) *Sermaye Artırımı Gerçekleştirilmiş Olmalıdır.* İstisna uygulamasından yararlanabilmek için gayrimenkul ve iştirak hisselerinin satışından doğan kazancın satışın yapıldığı yılda kurum sermayesine ilave edilmesi gerekir. Ancak, bazı nedenlerle sermaye artırım işlemlerinin satışın yapıldığı yılda gerçekleşmesi mümkün olmayabilir. Bu gibi durumlarda, söz konusu istisnadan yararlanabilmek için bu tür satışların yapıldığı döneme ait kurumlar vergisi beyannamesinin verileceği tarihe kadar şirket yetkili organınca sermaye artırımına karar verilerek ilgili bakanlığa (kayıtlı sermaye sistemini uygulayanların ise SPK'na) başvurulması ve sermaye artırım işlemlerinin satışın yapıldığı yıla ait kurumlar vergisi beyannamesinin verileceği hesap döneminin sonuna kadar tamamlanması gerekir. Bu süre içinde sermaye artırım işlemlerinin tamamlanmaması halinde istisna uygulamasından yararlanılması mümkün olmamaktadır. Ancak, istisna uygulaması kapsamında olan kooperatifler tarafından sağlanan kazanç sermayeye ilave edilmeyecek olup bu kazanç, özel bir fon hesabında gösterilerek hiçbir şekilde ortaklara dağıtılmaz ve sadece kooperatiflerin amaçlarının gerçekleştirilmesinde kullanılır.

Yukarıda açıklanan şartlara ilave olarak ve sadece kurumların üretim tesislerinin ve bu tesislere ilişkin gayrimenkullerinin tamamının veya bir kısmının

teşvik belgeli veya belgesiz yatırım yapmak üzere kurulacak bir sermaye şirketine veya yeni kurulacak yabancı ortaklı bir anonim şirkete aynı sermaye olarak konulması durumunda geçerli olmak üzere olan şartlar da vardır. Bu şartlar; teşvik belgeli yatırımlarda yeni kurulacak şirketin tam mükellef ve yapacağı yatırımın asgari 5 milyon ABD doları veya muadili yabancı para karşılığı Türk lirası olmasıdır. Teşvik belgesiz yatırımlarda ise, yeni kurulacak olan sermaye şirketinin yabancı ortaklı anonim şirket statüsünde tam mükellef kurum olması ve yapılacak yatırımın asgari 5 milyon ABD doları veya muadili yabancı para karşılığı Türk lirası olmasıdır. Ayrıca, bu şartlara ilave olarak yabancı ortağın sermaye payının 1 milyon ABD doları veya muadili yabancı para karşılığı Türk lirası ve %20'den az olmaması ve kambiyo mevzuatı gereğince Türkiye'ye döviz olarak getirildiğinin tevsik edilmesi gerekir. Bu tevsik, söz konusu dövizlerin yurda getirilerek yetkili banka veya müesseselerde bozdurulduğuna ilişkin döviz alım belgesi ile yapılmaktadır. Şirketin sermayesine göre %20 oranındaki sermaye payının 1 milyon ABD doları veya muadili yabancı para karşılığı Türk lirası tutarını aşması halinde bozdurulması gereken döviz bedeli, 1 milyon ABD doları veya muadili yabancı para olmayıp %20 oranındaki sermaye payının karşılığı olan döviz tutarıdır.

Yeni yapılacak olan yatırımın 5 milyon ABD doları veya muadili yabancı para karşılığı Türk lirası tutarını aşıp aşmadığının tespitinde, yatırım harcamalarına ilişkin faturaların düzenlendiği tarihteki ABD dolarının Türk lirası karşılığındaki değerinin alınması gerekir¹⁸⁷.

Teşvik belgeli yatırımlarda yeni kurulacak olan şirketin yatırım teşvik belgesini çeşitli nedenlerle alamamış olması, bu istisnadan yararlanması bakımından engel değildir. Ancak, istisnanın uygulanabilmesi için aynı sermaye konulan şirketin, yatırım teşvik belgesini üretim tesisi veya bu tesislere ilişkin gayrimenkulün aynı sermaye olarak konulduğu yıla ait beyannamenin verilme süresi sonuna kadar almış olması gerekir.

3.5.3.2. Sermayeye Eklenen Kazançların İşletmeden Çekilmesi

Sermayeye eklenen kazancın tamamıyla kurumlar vergisinden muaf olabilmesi için 5 yıl süreyle sermayeden çekilmemesi gerekir. Sermayeye eklenen kazanç, 5 yıl içinde sermayeden çekilir veya işletme tasfiye edilirse sermayeden çekildiği veya işletmenin tasfiye edildiği dönemin kazancı sayılarak vergiye tabi

¹⁸⁷ Özyürek, Erdal Sönmez ve Garip Ayaz, s. 99.

tutulmaktadır. 5 yıllık sürenin başlangıç tarihinden kazancın sermayeye eklendiği tarihin anlaşılması gerekir¹⁸⁸.

Devir, birleşme ve nevi değişikliği hallerinde sermaye artırımının gerçekleştirilmesinden itibaren 5 yıl süreyle devralan, birleşilen veya yeni nevideki şirketin tasfiye edilmemesi ve sermayeye eklenen kazancın bu süre içinde işletmeden çekilmemesi halinde herhangi bir vergileme söz konusu olmaz¹⁸⁹.

3.5.3.3. Satış Vaadi Sözleşmesi İle Satışı Öngörülen Gayrimenkuller

Gayrimenkullerde tapuya tescil yapılmadan mülkiyet hakkı alıcıya geçmemektedir. Satış vaadi sözleşmesi ve satış akitleleriyle yapılan gayrimenkul satışlarında tapuya tescil yapılmadığından ve dolayısıyla mülkiyet alıcıya geçmediğinden bu tür satışlar, istisna uygulaması kapsamı dışında tutulmaktadır. Ancak, söz konusu gayrimenkullerin alıcıları adına tapuya tescil edilmesinden sonra kazancın sermayeye ilave edilen kısmı, kurumlar vergisinden istisna edilmektedir.

3.5.3.4. Holding Şirketlerinin İstisna Karşısındaki Durumu

Holding şirketlerinin kısa süreli fiyat hareketlerinden yararlanarak kâr elde etmek amacıyla geçici bir süre elde tutmak için aldıkları menkul kıymetlerin satışından sağlanan kazançların sermayeye ilavesi, istisna uygulaması kapsamı dışında tutulmuştur. Ancak, bu şirketlerin uzun vadede yatırım amacıyla aldıkları iştirak hisselerinin satışından sağlanan kazançlar, istisna uygulamasına konu olabilmektedir. Ayrıca, holdinglerin gayrimenkul satışından doğan satış kazançları da, bu istisna uygulamasından yararlanmaktadır.

Gerek holding şirketlerinde gerekse diğer işletmelerde satışın üçüncü kişilere yapılması halinde istisna uygulamasından yararlanma açısından bir sorun yoktur. Fakat holding şirketlerinde satışın gruba dahil bir şirkete ya da şirket patronlarından herhangi birisine yapılması durumunda istisna uygulamasından yararlanılıp yararlanılmayacağı konusu tartışmalıdır. İstisna uygulamasından yararlanılamayacağı görüşünde olanlara göre, istisna uygulamasının sermaye şirketlerinin yapılarının güçlendirilmesi ve bu şirketlerin finansman sıkıntılarının giderilmesi amacıyla getirildiği ve aynı gruba dahil şirketlere yapılan satışlarda bu amacın gerçekleşmeyeceği sebebi ile örtülü kazanç aktarımı olabileceği ileri sürülmektedir. İstisnadan yararlanılabileceği görüşünde olanlar ise, istisnanın amacının şirketlere ek bir külfete (KDV, harç, fiktif kâr nedeniyle ortaya çıkan vergi) katlanmadan bağlı değerlerinden yararlanma imkanının verilmesi olduğu ve bu

¹⁸⁸ Hasan Yalçın, *İstisnalar*, İstanbul: Klavuz Yayınları, 1997, s. 506; Tarakçı, s. 283; Özyürek, Erdal Sönmez ve Garip Ayaz, s. 87.

¹⁸⁹ Maliye Bakanlığı'nın 13.03.1998 tarih ve 51/5111-56/009913 sayılı Özelgesi.

nedenle de muvazaa olmaması şartıyla grup şirketlerine yapılan satışların istisna uygulamasından yararlanabileceğini savunmaktadır. Ayrıca, bunlar, istisnayı düzenleyen değişik kanunlarda da aksine bir hüküm bulunmadığını ileri sürmektedir¹⁹⁰.

3.5.3.5. Gelir Vergisi Kanunu'nun 75. Maddesi Açısından İstisnanın Doğurduğu Sonuçlar

4444 sayılı kanunla getirilen düzenleme öncesi istisnaya konu varlıkların satışı ve aynı sermaye olarak konulmasından doğan ve sermayeye ilave edilmesi şartıyla vergilendirilmeyecek olan kazançların sermayeye ilavesi kâr dağıtımı sayılmamaktaydı. Ancak, KVK geçici 28/a maddesinde "bu kazançların sermayeye ilavesinin kâr dağıtımı sayılmaz" ibaresi kaldırılmıştır. Bu nedenle, söz konusu kazançların sermayeye ilavesi nedeniyle gerçek kişi ortaklara verilecek bedelsiz hisse senetleri veya iştirak hisseleri, nominal bedelleri üzerinden 75. madde kapsamında menkul sermaye iradı olarak kabul edilmeli ve 1999 takvim yılı gelirinin tespiti açısından 1/3 oranında vergi alacağı hesaplanmalıdır. 2000 yılından itibaren ise dikkate alınacak vergi alacağı oranı 1/5'dir¹⁹¹.

3.5.3.6. İstisna Edilen Kazanca İlişkin Olarak Bedelsiz İştirak Hisseleri veya Hisse Senetleri Elde Eden Kurumların Durumu

İstisna kapsamında olan kazançların sermayeye ilavesi nedeniyle kurumlar vergisi mükellefi olan ortaklara verilecek bedelsiz iştirak hisseleri veya hisse senetleri, elde eden kurum açısından nominal bedelleri üzerinden kurum kazancı olarak kabul edilir. Ancak, bu kurum kazançları, KVK'nun 8/1 maddesine göre iştirak kazancı olduğundan kurumlar vergisi ile GVK'nun 94/6-b-ii bendi uyarınca gelir vergisi tevkifatına tabi değildir. Diğer taraftan, iştirak eden kurumlarca elde edilen ve kâr payı niteliğinde olan bu iştirak hisselerinin satılması durumunda da, KVK'nun geçici 28/a maddesi uygulanabilmektedir¹⁹².

3.5.3.7. İstisna Uygulamasının Süresi

KVK'nun geçici 28/a maddesinde yer alan istisna uygulamasının süresi, 31.12.2002 tarihine kadar devam etmektedir. 31.12.2002 tarihi istisna uygulamasının son bulunduğu tarih olup istisna süresinin uzatılmaması durumunda, bu tarihten sonraki dönemlerde istisna uygulanmayacaktır. 2002 yılında satılan gayrimenkuller ve iştirak hisselerinin satış bedelinin tamamının veya bir kısmının

¹⁹⁰ Tahir Peker, "Grup İçi Satışa İstisna Olurmu?", *Hürriyet Gazetesi*, 11 Haziran 2000, s. 10.

¹⁹¹ Özyürek, Erdal Sönmez ve Garip Ayaz, s. 91.

¹⁹² Özyürek, Erdal Sönmez ve Garip Ayaz, s. 92.

daha sonraki yıllarda tahsil edilmesi halinde sonraki yıllarda tahsil edilen kısım için istisnanın uygulanması mümkün değildir¹⁹³. Kendilerine özel hesap dönemi tayin edilmiş kurumlarda da istisna uygulamasının süresi, 31.12.2002 tarihinde son bulmaktadır. Dolayısıyla, özel hesap dönemi 2003 yılında sona erecek bir kurumun, 31.12.2002 tarihine kadar sattığı gayrimenkul ve iştirak hissesi satışı nedeniyle istisnanın uygulanması mümkün olup 01.01.2003 tarihinden sonra satılan gayrimenkul ve iştirak hisseleri için istisna uygulanmayacaktır¹⁹⁴.

3.5.3.8. İştirak Hisseleri ve Gayrimenkullerin Nakit Karşılığı Olmaksızın Devir veya Temlik ile Borç Karşılığı Verilmesi Halinde İstisna Uygulaması

İştirak hisseleri ve gayrimenkullerin nakit karşılığı olmaksızın devir veya temlik, takası gibi işlemler, satış hükmünde olmadığından istisna kapsamına girmemektedir. Ancak, işletmeye nakit girişi sağlamamakla birlikte bu varlıkların borç karşılığı verilmesi, işletmenin finansman imkanlarını arttırmaktadır. Bu yüzden, iştirak hisseleri ve gayrimenkullerin borç karşılığı verilmesi durumunda istisna uygulanabilmektedir.

3.5.3.9. Gayrimenkullerin Kamulaştırılmasından Doğan Kazançlarda İstisna Uygulaması

Gayrimenkullerin kamulaştırılması durumunda istisnanın uygulanması mümkündür. Kamulaştırmadan doğan kazancın tamamının kamulaştırmanın yapıldığı yılda tahsil edilmesi halinde tahsil edildiği yıl sermayeye eklenen kazanç tutarı, istisna uygulamasından yararlanabilir. Tahsil edildiği yıl sermayeye ilave edilmeyen kamulaştırma bedelinin ise, istisna uygulamasından yararlanması mümkün olmamaktadır. Kamulaştırma bedelinin mahkemeye açılan dava sonucu artırılması halinde artırılan tutarın tahsil edildiği yıl (2 yıllık süre dikkate alınmaksızın), geç ödenmesi halinde ise ödendiği yıl sermayeye ilave edilmek şartıyla istisna uygulanabilir. Ancak, kamulaştırma bedelinin geç ödenmesinden dolayı faiz tahakkuk ettirilmesi halinde bu faizlerin, kurumlar vergisi istisnasından yararlandırılması mümkün bulunmamaktadır. Kamulaştırma bedelinin peşin ödenmemesi halinde ise, vadeli satışa uygulanan esaslar geçerli olmaktadır.

3.5.3.10. Dönem Faaliyetinin Zararla Sonuçlanması Halinde İstisna Uygulaması

Dönem faaliyetinin zararla sonuçlanması halinde iştirak hisseleri ve gayrimenkullerin satışından doğan kazancın, dönem zararı ile ilişkilendirilmeksizin

¹⁹³ Maliye Bakanlığı'nın 04.09.1998 tarih ve 51/5111-64/031709 sayılı Özelgesi.

¹⁹⁴ Maliye Bakanlığı'nın 18.12.1998 tarih ve 49/4911-120/048582 sayılı Özelgesi.

sermayeye eklenmesi ve istisna uygulamasından yararlanılması mümkündür. Bu durumda, istisna uygulamasından kısmen veya tamamen zararın mahsup edildiği dönemde yararlanılmış olunmaktadır.

3.5.3.11. Geçici Vergi Dönemlerinde İstisna Uygulaması

217 seri no'lu GV GT'nde, yıllık beyannamede yararlanılabilecek istisnaların, geçici vergi beyannamesinde de dikkate alınacağı belirtilmiştir. Bu nedenle, gayrimenkul ve iştirak hisselerinin satışından doğan kazançlar, şartlar yerine getirilmek koşuluyla geçici vergi matrahından indirilebilir. Geçici vergi beyannamesinde istisna uygulamasından yararlanabilmek için, satışların yapıldığı geçici vergi dönemine ait beyannamenin verileceği tarihe kadar şirket yetkili organlarınca sermaye artırımına karar verilmesi gerekir. Ayrıca, ilgili hesap dönemine ait kurumlar vergisi beyannamesinin verileceği tarihe kadar ilgili Bakanlığa (kayıtlı sermaye sistemini uygulayanlarda ise SPKrl.'na) başvurulmalı ve sermaye artırımı işlemleri satışın yapıldığı yıla ait kurumlar vergisi beyannamesinin verileceği hesap dönemi sonuna kadar tamamlanmalıdır.

3.5.3.12. İstisnadan Yararlanarak Ödenmeyecek Vergi ve Harçlar

KVK geçici madde 28/a'da sayılan şartları yerine getirerek istisna uygulaması kapsamında sağlanan kazançlar üzerinden kurumlar vergisi ve kurumlar vergisi fon payı ödenmez. Ancak, gayrimenkul ve iştirak hisseleri ile rüçhan hakkı kullanılmak suretiyle ve bedelsiz olarak elde edilen iştirak payları veya hisse senetlerinin satışından sağlanan kazançlar, GVK'nun 4369 sayılı kanunla¹⁹⁵ değişik 94. maddesinin 6 numaralı bendinin b-ii alt bendine göre %18 gelir vergisi stopajı ile bu stopaj üzerinden ödenen %10 fon payına tabidir¹⁹⁶. Söz konusu tevkifat, istisna uygulamasının zarar doğurması halinde istisnadan kaynaklanan zararın indirildiği dönemde kesilir. Tevkifat uygulamasında, mahsup edilen zarar tutarının öncelikle istisna uygulamasından kaynaklandığı kabul edilir.

Adı geçen kanun uyarınca, kurumların üretim tesislerinin ve bu tesislere ilişkin gayri menkullerinin tamamının veya bir kısmının teşvik belgeli yatırım yapmak üzere kurulacak bir sermaye şirketine veya yeni kurulacak yabancı ortaklı bir anonim şirkete aynı sermaye olarak konulması durumunda doğan kazançlar, gelir vergisi tevkifatına tabi değildir.

4444 sayılı kanunun (b) bendine göre 25.10.1984 tarih ve 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu'na eklenen geçici 10. madde ile KVK'nun geçici 23/a maddesi

¹⁹⁵ Bu kanun, 29.07.1998 tarih 23417 mükerrer sayılı RG'de yayımlanmıştır.

¹⁹⁶ 30.11.2000 tarih ve 2000/1689 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

hükmünce uygulanmakta olan istisna uygulaması kapsamında yapılan teslimlerin katma değer vergisinden muaf tutulmasına, geçici 28/a uygulamasında da devam edilmektedir. Ayrıca, bu kapsamda yapılan satışlar dolayısıyla lehe alınan paralar üzerinden banka ve sigorta muameleleri vergisi ile gayrimenkullerin devir ve tescili sırasında ödenen tapu ve kadastro harçları da ödenmemektedir.

İstisna uygulamasından yararlanan mükellefler, vergi istisnalarının her birinin ayrı ayrı kanunlarda düzenlenmesinden dolayı istisna uygulaması kapsamında olan vergilerin ödenmemesi uygulamasından kısmen veya tamamen yararlanabilirler. Örneğin; harç istisnasından yararlanmayan bir mükellef, diğer istisnalardan yararlanabilir¹⁹⁷.

Yukarıdaki vergi istisnalarından yararlanabilmek için istisna uygulaması ile ilgili şartların yerine getirilmesi gerekir. Aksi halde, bu istisnanın uygulanması için aranan şartları yerine getirmeyen mükelleflerden zamanında alınmayan vergi ve harçlar, ilgili mevzuat çerçevesinde geri alınmaktadır¹⁹⁸.

3.5.4. İstisna Uygulamasının Yapılışı ve Muhasebeleştirilmesi

İstisna uygulaması ve her şeyden önce tapu ve harç istisnasından yararlanabilmek için kurumun, karar defterine alacağı bir kararla 51 seri no'lu KV GT'nde yer alan dilekçe örneklerine uygun dilekçeler hazırlaması gerekir. Böylece, harç ödemedi satış gerçekleştirilir. Satış işlemi gerçekleştikten sonra sermaye artırım işlemleri için ilgili bakanlıktan ön izin alınmalıdır. Ön izin dilekçesine, eski sermayenin ödendiğinin ve satış kazancının sermayeye ilavesi ile ilgili yeminli mali müşavirlik raporlarının eklenmesi gerekir. Ön izin alındıktan sonra sermaye artırımı tescil ve ilan ettirilir¹⁹⁹.

Bilindiği gibi istisna uygulamasına konu varlıklar, peşin satılabileceği gibi vadeli olarak da satılabilir. 4444 sayılı kanun ve bundan önce yürürlükte olan kanunlarda ve tebliğlerde peşin ve vadeli satışlarda istisnanın nasıl uygulanacağına ilişkin açıklamalar getirilmiştir. İstisna uygulamasının yapılışı ve muhasebeleştirilmesi, aşağıda peşin satışlar ve vadeli satışlar açısından ayrı ayrı ele alınarak incelenmiştir.

¹⁹⁷ Turanlı, s. 51.

¹⁹⁸ Sarısu, "Şirketlere Son Fırsat", *Posta Gazetesi*, 21.09.1998, s. 6.

¹⁹⁹ Turanlı, s. 51.

3.5.4.1. Peşin Satışlarda İstisna Uygulamasının Yapılışı ve Muhasebeleştirilmesi

Peşin satışlarda istisna, satışın yapıldığı yılda elde edilen kazancın sermayeye ilave edilen kısmına uygulanacak olup kazancın tamamının sermayeye ilavesi şart değildir.

Örnek: A Anonim Şirketi, aktife giriş tarihi 14.05.1997, maliyet bedeli 50.000.000.000 TL., birikmiş amortismanı 2.000.000.000 TL. olan binasını 31.10.1999 tarihinde 100.000.000.000 TL.'na peşin olarak satmıştır. Ortaya çıkan kazancın 50.000.000.000 TL.'lık kısmının sermayeye ilave edilmesi kararlaştırılmış ve gerekli işlemler 30.04.2000 tarihinden önce tamamlanmıştır.

A Anonim Şirketi, bu satış işletmeninden kâr etmiştir. Çünkü, satış bedeli + birikmiş amortismanlar > gayrimenkulün maliyet bedelidir.

$$\begin{aligned}\text{Satış Kârı} &= (\text{Satış Bedeli} + \text{Birikmiş Amortismanlar}) - \text{Maliyet Bedeli} \\ &= (100.000.000.000 \text{ TL} + 2.000.000.000 \text{ TL}) - 50.000.000.000 \text{ TL} \\ &= 52.000.000.000 \text{ TL.}\end{aligned}$$

A Anonim Şirketi, satış işleminden 52.000.000.000 TL. kâr sağlamıştır. Satışın yapıldığı anda 100.000.000.000 TL. tahsil edilmiştir. Bu tahsilatın 48.000.000.000 TL.'lık kısmı, satılan gayrimenkulün maliyet bedeline aittir. Geriye kalan 52.000.000.000 TL. ise satış kârı olup istisna uygulamasından yararlanılabilecek en yüksek tutarı göstermektedir. İşletme, satışın yapıldığı yıl 50.000.000.000 TL.'lık sermaye artırımına ve dolayısıyla satıştan doğan kârın bu kısmının sermayeye ilavesine karar vermiş olup, vergiden istisna edilecek tutar 50.000.000.000 TL.'dir.

Bu açıklamalara göre işletmenin satış işlemi, 1999 yılı sonu, 2000 yılı dönem başı ve sermaye artırımını ile ilgili muhasebe kayıtları aşağıdaki gibi olacaktır.

Satış tarihinde yapılması gereken kayıtlar:

100 KASA HS.	100.000.000.000	
257 BİRİKMiŞ AMORTİSMANLAR HS.	2.000.000.000	
252 BİNALAR HS.		50.000.000.000
679 DİĞER OLAĞANDIŞI GELİR VE KÂRLAR HS.		52.000.000.000
900 NAZİM HESAPLAR	50.000.000.000	
Vergiden Muaf Gelirler Karşılığı		
Gayrimenkul Satış Kazancı İstisnası KVK 28/a		
900 NAZİM HESAPLAR		50.000.000.000
Vergiden Muaf Gelirler		
Gayrimenkul Satış Kazancı İstisnası		

1999 yılı sonunda yapılması gereken kayıtlar:

----- // ----- 679 DİĞER OLAĞANDIŞI GELİR VE KÂRLAR HS. 690 DÖNEM KÂRI VEYA ZARARI HS.	52.000.000.000	52.000.000.000
----- // ----- 690 DÖNEM KÂRI VEYA ZARARI HS. 692 DÖNEM NET KÂRI HS.	52.000.000.000	52.000.000.000
----- // ----- 692 DÖNEM NET KÂRI HS. 590 DÖNEM NET KÂRI HS.	52.000.000.000	52.000.000.000
----- // -----		

Yıl sonu kayıtları yukarıdaki gibi yapılacak, ayrıca vergi ve yasal yükümlülük karşılıkları da hesaplanarak kaydedilecektir.

2000 yılı dönem başı ve sermaye artırımı kayıtları:

----- // ----- 590 DÖNEM NET KÂRI HS. 570 GEÇMİŞ YIL KÂRI HS.	50.000.000.000	50.000.000.000
----- // ----- 570 GEÇMİŞ YIL KÂRI HS. 500 SERMAYE HS.	50.000.000.000	50.000.000.000
----- // ----- 900 NAZİM HESAPLAR Vergiden Muaf Gelirler Gayrimenkul Satış Kazancı İstisnası 900 NAZİM HESAPLAR Vergiden Muaf Gelir Karş. Gayrimenkul Satış Kazancı İstisnası KVK 28/a	50.000.000.000	50.000.000.000
----- // -----		

3.5.4.2. Vadeli Satışlarda İstisna Uygulamasının Yapılışı ve Muhasebeleştirilmesi

Vadeli satışlarda istisna uygulaması, satışın yapıldığı hesap dönemini takip eden ikinci hesap döneminin sonuna kadar tahsil edilen ve sermayeye eklenen kazanç tutarına uygulanır. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere vadeli satışlarda istisna uygulamasına süre açısından bir sınırlama getirilmiştir. Bu sınırlamaya göre satışın yapıldığı hesap dönemini takip eden ikinci yılın sonuna kadar tahsil edilemeyen kazançlar, sonraki yıllarda tahsil edilerek sermayeye ilave edilse bile istisna uygulamasından yararlanamazlar. İstisnanın uygulandığı yıllarda kurum faaliyetlerinin zararlar sonuçlanması halinde uygulanan istisna tutarı, geçmiş yıl zararı olarak izleyen yıl kazançlarından indirim konusu yapılabilir²⁰⁰. Sermaye artırımı, satışın yapıldığı yıl kazancın tamamı için değil her yıl tahsil edilen tutar kadar yapılır²⁰¹.

²⁰⁰ Sarısu, "İştirak...", s. 155.

²⁰¹ Bıyık ve Aydın Kıratlı, s. 29.

Örnek: A Anonim Şirketi, aktife giriş tarihi 03.06.1995, alış bedeli 92.000.000.000 TL. olan iştirak hisselerini 26.08.1999 tarihinde 300.000.000.000 TL.'na satmıştır. Tahsilatlar 26.08.1999 tarihinde 150.000.000.000 TL., 30.06.2000 tarihinde 100.000.000.000 TL. ve 30.06.2001 tarihinde 50.000.000.000 TL. olarak yapılacaktır. Satış kazancının tamamının sermayeye ilavesi kararlaştırılmıştır.

A Anonim Şirketi, bu satış işletmeninden kâr etmiştir. Çünkü, satış bedeli > iştirak hisselerinin alış bedelidir.

$$\begin{aligned} \text{Satış Kârı} &= \text{Satış Bedeli} - \text{İştirak Hisselerinin Alış Bedeli} \\ &= 300.000.000.000 \text{ TL.} - 92.000.000.000 \text{ TL.} \\ &= 208.000.000.000 \text{ TL.} \end{aligned}$$

A Anonim Şirketi, satış işleminden 208.000.000.000 TL. kâr sağlamıştır. Satışın yapıldığı anda 150.000.000.000 TL. tahsil edilmiştir. Bu tahsilatın 92.000.000.000 TL.'lik kısmı, satılan iştirak hisselerinin alış bedeline aittir. Geriye kalan 58.000.000.000 TL. ise, satış kârı olup 1999 yılı için istisna uygulamasından yararlanılabilecek en yüksek tutarı göstermektedir. Satış kârından geriye kalan 150.000.000.000 TL. ise, 1999 yılının kârına dahil edilerek vergiye tabi tutulacaktır.

Bu açıklamalardan sonra işletmenin satış işlemi, 1999 yılı sonu, 2000 yılı dönem başı ve sermaye artırımını ile ilgili muhasebe kayıtları aşağıdaki gibi olacaktır.

Satış tarihinde yapılması gereken kayıtlar:

100 KASA HS.	300.000.000.000	
242 İŞTİRAKLER HS.		92.000.000.000
679 DİĞER OLAĞANDIŞI GELİR VE KÂRLAR HS.		208.000.000.000
900 NAZİM HESAPLAR	58.000.000.000	
Vergiden Muaf Gelirler Karşılığı		
İştirak Hissesi Satış Kazancı İstisnası KVK 28/a		
900 NAZİM HESAPLAR		58.000.000.000
Vergiden Muaf Gelirler		
İştirak Hissesi Satış Kazancı İstisnası		

Yıl sonu kayıtları aşağıdaki gibi yapılacak, ayrıca vergi ve yasal yükümlülük karşılıkları da hesaplanarak kaydedilecektir.

1999 yılı sonunda yapılması gereken kayıtlar:

679 DİĞER OLAĞANDIŞI GELİR VE KÂRLAR HS.	208.000.000.000	
690 DÖNEM KÂRI VEYA ZARARI HS.		208.000.000.000

----- // -----		
690 DÖNEM KÂRI VEYA ZARARI HS.	208.000.000.000	
692 DÖNEM NET KÂRI HS.		208.000.000.000
----- // -----		
692 DÖNEM NET KÂRI HS.	208.000.000.000	
590 DÖNEM NET KÂRI HS.		208.000.000.000
----- // -----		

2000 yılı dönem başı ve sermaye artırımını kayıtları:

----- // -----		
590 DÖNEM NET KÂRI HS.	208.000.000.000	
570 GEÇMİŞ YIL KÂRI HS.		208.000.000.000
----- // -----		
570 GEÇMİŞ YIL KÂRI HS.	58.000.000.000	
500 SERMAYE HS.		58.000.000.000
----- // -----		
900 NAZIM HESAPLAR	58.000.000.000	
Vergiden Muaf Gelirler		
İştirak Hissesi Satış Kazancı İstisnası		
900 NAZIM HESAPLAR		58.000.000.000
Ver. Muaf Gelir Karş.		
İştirak Hissesi Satış Kazancı		
İstisnası KVK 28/a		
----- // -----		

2000 yılında tahsil edilen 100.000.000.000 TL. ve 2001 yılında tahsil edilen 50.000.000.000 TL.'nin sermayeye ilavesi halinde ise, 2000 ve 2001 yılı matrahlarını düzeltmek amacıyla nazım hesaplarda gerekli kayıtlar yapılır. Bu kayıtlar, yukarıda yapılan nazım hesap kayıtları gibi olacak olup bu kayıtlara tutar olarak 2000 yılı için 100.000.000.000 TL., ve 2001 yılı için ise 50.000.000.000 TL. yazılır.

Eğer satışın yapıldığı yıl yapılan tahsilat, sadece maliyet bedeli olan 92.000.000.000 TL. kadar olsa idi, bu durumda 1999 yılında vergiden muaf tutulan kazanç olmayacaktı. Yine 2002 yılında yapılan tahsilat olmuş olsaydı, bu durumda da istisna süresi olan satışın yapıldığı yılı takip eden ikinci yıl sınırı geçildiği için bu yılda da tahsil edilen bedeller sermayeye ilave edilse bile istisnadan yararlanılamayacaktı. Ayrıca, vadeli satışlarda önemli olan satış kazancının sermayeye ilave edilmesi kararının alınmasıdır.

3.6. SON GİREN İLK ÇIKAR STOK DEĞERLEME YÖNTEMİ

Stok değerlemesi, muhasebe disiplininin en önemli konuları arasında yer almaktadır. Bunun nedeni ise, seçilip uygulanan değerlendirme yönteminin işletmelerin mali tablolarını önemli ölçüde etkilemesidir²⁰². Stok değerlemesinde temel amaç, satış kârının tam olarak tespit edilebilmesi için hasılatların uygun maliyetlerle

²⁰² Ertürk Barlas, "Muhasebe ve Vergi Açısından Stokların Değerlendirilmesi", Derleyen: Ercan Beyazıtılı, *Muhasebe Uygulamaları ve Vergi Mevzuatı Sempozyumu - I*, Ankara: Ankara Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayınları No.: 14, 1997, s. 147.

karşılaştırılmasıdır²⁰³. Başka bir ifadeyle, satış kârının doğru olarak tespit edilebilmesi için satış hasılatı ve stok maliyetlerinin içinde bulunan dönemin fiyat artışlarını doğru olarak yansıtması gerekir²⁰⁴.

Stoklar UMS, TTK, Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri ve SPK mevzuatında yapılan benzer açıklamalar doğrultusunda maliyet bedeli veya maliyet bedeli ile piyasa değerinden düşük olanı ile değerlendirilmektedir. VUK'nun 274. maddesine göre stokların değerlemesinde maliyet bedeli esas alınmakla birlikte stokların maliyet bedeline nazaran değerlendirme günündeki satış bedelleri %10 ve daha fazla bir düşüklük gösterdiğinde stoklar, maliyet bedeli yerine VUK'nun 267. maddesinde sıralanan ikinci sıradaki usul hariç olmak üzere emsal bedeline göre değerlemeye tabi tutulurlar.

Yukarıda da ifade edildiği gibi stoklar, maliyet bedeli ile değerlendirilmektedir. İşletmeler, satın aldıkları veya ürettikleri malların maliyet unsurları ile ilgili olarak farklı zamanlarda değişik fiyatlarla karşılaşmakta ve aynı malı veya üretilen mal ile ilgili unsurları farklı fiyatlardan satın alabilmektedir. Bundan dolayı, satılan malın hangi maliyetle stoka girdiğinin veya ne tutarda maliyete katlanılarak üretilip stoka alındığının tespit edilmesi genellikle mümkün olmamaktadır. Bu nedenle, satılan ve stokta kalan malların maliyetini hesaplayabilmek için "Stok Değerleme Yöntemleri" adı verilen çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Stok değerlendirme yöntemleri, işletmelerin sattıkları ve stoklarında kalan malların maliyetini hesaplamaya yönelik yöntemlerdir.

Enflasyon dönemlerinde stokların maliyet değeri ile bilançoda gösterilmesi, bilanço ilkelerine ve VUK'na uygun olmakla birlikte bilanço ile ilgilenen kurum ve kişileri yanıltabilmektedir. Çünkü, enflasyon nedeniyle ortaya çıkan genel fiyat düzeyindeki artışlar, stokların değerini etkiler. Bu nedenle, enflasyon dönemlerinde stokların değerlendirilmesinde yapılacak hatalar, bilanço ve gelir tablosu gibi finansal tablolarda işletmelerin finansal durumunun ve faaliyet sonuçlarının yanlış sunulmasına neden olmaktadır. Bu durumda, işletmelerin kredi itibarını olumsuz olarak etkileyebilir. Bundan dolayı, enflasyonist bir ortamda işletmelerin yararına olan en uygun stok değerlendirme yönteminin seçimi önem arz etmektedir.

İşletmelerin yararına olan en uygun stok değerlendirme yöntemi seçilirken işletmelerin faaliyet sonuçları üzerinden vergi toplayan devletin vergi kanunları ile bu konuda koyduğu kural ve sınırlamaların göz önünde tutulması gerekir. Vergi

²⁰³ Bülent Beydüz, "Muhasebe ve Vergi Açısından Stokların Değerlendirilmesi", Derleyen: Ercan Beyazıt, *Muhasebe Uygulamaları ve Vergi Mevzuatı Sempozyumu - I*, Ankara: Ankara Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayınları No.: 14, 1997, s. 129.

²⁰⁴ Orhan Akışık, "V.U.K. ve Uluslararası Muhasebe Standartlarına Göre Stok Değerlemesi", *Mükellefin Dergisi*, Sayı: 73, Ocak 1999, s. 64.

kanunları ile getirilen kural ve sınırlamalar ile muhasebe ilkeleri arasında etkileşim var olup bu iki disiplinin ortaya koyduğu ilke ve sınırlamalar, çoğu zaman paralellik arz etmektedir. Bununla birlikte, muhasebe ilkelerini ortaya çıkaran ihtiyaçlar ve bakış açısı ile vergilemeye ilişkin ilke ve önceliklerin birbirinden farklı olduğu durumlar da vardır²⁰⁵.

VUK'nun 274. maddesinde mali kârın tespitinde kullanılacak stok değerlendirme yöntemleri sıralanmıştır. Enflasyonist ortamlarda maliyet bedeli ile değerlendirme ilkesinin işletmelerde fiktif kârlar oluşturacağı düşüncesiyle maliyet bedelinin tespitinde kullanılacak değerlendirme yöntemleri ile ilgili olarak 4008 sayılı kanun ile VUK'nun 274. maddesinde değişiklik yapılmıştır. Bu değişikliğe göre, 01.01.1996 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere mükelleflerin satın aldıkları veya ürettikleri malların maliyet bedellerinin tespitinde LİFO yöntemi uygulanabilecektir. Hem söz konusu kanunda yapılan değişikliğe hem de 217 seri no'lu GV GT'ne göre bu yöntem ister geçici vergi dönemlerinde isterse yıl sonunda seçilmiş olsun seçenler, en az beş yıl süre ile bu yöntemi uygulamak zorundadırlar.

LİFO stok değerlendirme yöntemi, fiyatların sürekli artış gösterdiği ekonomilerde vergi matrahının düşük tespit edilmesine ve bu suretle işletmede alıkonulan kârlar nedeniyle işletme sermayesi ihtiyacının karşılanmasına imkan veren bir yöntem olup bu yöntem enflasyondan korunmaya karşı etkili bir araç olarak kabul edilmektedir²⁰⁶.

Aşağıda öncelikle stok değerlemesinin konusu, değerlemede esas alınacak maliyet bedelinin unsurları, VUK'nda yer alan stok değerlendirme yöntemleri ve LİFO stok değerlendirme yöntemi incelenmiştir. Daha sonra ise LİFO stok değerlendirme yöntemine göre satılan mallar maliyetinin hesaplanması ve muhasebeleştirilmesi irdelenmiştir.

3.6.1. Stok Değerlemesinin Konusu

Stok değerlemesinin konusunu, hem satılan mallar maliyetinin hem de dönem sonu stoklarının değerlerinin uygun bir şekilde tespit edilmesi oluşturmaktadır²⁰⁷.

²⁰⁵ Barlas, 148.

²⁰⁶ Nuran Cömert Doyrangöl, "Son Giren İlk Çıkar Yönteminde Maksimum Vergi Avantajı Nasıl Sağlanabilir?", *Mükellefin Dergisi*, Sayı: 52, Nisan 1997, s. 63; Ayten Ersoy, "Enflasyonist Ortamlarda Stok Değerleme Yöntemlerinin Seçimi", *Vergi Sorunları Dergisi*, Sayı: 75, Kasım – Aralık 1994, s. 73.

²⁰⁷ Beydüz, s. 130.

3.6.2. Maliyet Bedelinin Unsurları

Maliyet bedeli, VUK'nun 262. maddesinde tanımlanmış ve maliyet bedelinin unsurlarının neler olduğu açıklanmıştır. VUK'nda, satın alınan ve üretilen malda maliyet bedelinin unsurları ayrı ayrı ele alınmıştır.

Satın alınan malda maliyet bedelinin unsurları, malın satın alınması için yapılan harcamaları ve satın alınmasından sonra bu malın değerinin artırılması ya da alımla bağlantılı olarak yapılan diğer her türlü giderlerdir. Satın alınan malın yurt içinden veya yurt dışından satın alınıp alınmamasına göre maliyet bedelinin unsurları farklılık göstermektedir. Yurt içinden satın alınan malın maliyeti, o malın satın alma bedeli ile birlikte malın işletmeye getirilmesine kadar yapılan taşıma, yükleme, boşaltma, sigorta ve komisyon gibi giderlerden oluşmaktadır. Yurt dışından yapılan satın almalarda ise, yukarıdaki harcamalara akreditif giderleri ile gümrük vergisi, gümrük giderleri vb. gibi satın alma ile ilgili diğer harcamalar da eklenir. Bu giderlere ilaveten bir malın elde edilmesi için alınan kredilerin edinme dönemine düşen faizleri ile bu kredilerin kur farkları ve satın alınan bir malın teslimine kadar olan vade farkları, faturaya dahil olmasa da malın maliyetine eklenmektedir.

Yukarıdaki gider kalemleri, satın alınan bir malın maliyetini artıran unsurlardır. Ancak, satın alınan malların gerçek maliyetini hesaplayabilmek için satın alınan malın maliyetini azaltıcı bir unsur olan iskontoaların, malın maliyetinden düşülmesi gerekir.

Gerek yurt içinden gerekse yurt dışından satın alınan mallarda, bir malın maliyet bedelinin alım işleminden itibaren satılmaya başlanıncaya kadar geçen sürede yapılan her türlü harcamayı kapsayacağı düşünülebilir. Ancak, VUK'nda, stok giderlerinin maliyete ilavesi öngörülmemiş olup malın işletmede muhafaza edildiği süre boyunca ödenen depo kirası veya ayrılan amortismanlar, ambar memurunun ücreti ve benzeri gider unsurlarından malın maliyetine dönem sonlarında pay verilememektedir. Çünkü, bu giderlerin malın edinimi ile bir ilgisi olmadığı gibi malın değerinde de bir artış yaratmazlar²⁰⁸. Buna ilaveten, satın alma departmanı ile ilgili giderlerin malın maliyetine eklenmesi gerektiği düşünülebilir. Ancak, bu durum pek mümkün olmamaktadır. Çünkü, satın alma departmanı ile ilgili giderler, tüm alımlar için yapılmakta ve alımlarla tek tek ilişkilendirilmesi mümkün olmamaktadır. Bu nedenle, uygulama, bu giderlerin maliyetlerle ilişkilendirilmeden

²⁰⁸ Özbalcı, Vergi..., s. 600.

doğrudan genel yönetim giderlerine alınması şeklinde gelişmiştir. Söz konusu uygulama, vergi yönetiminde de kabul görmüştür²⁰⁹.

Üretilen malların maliyet bedeline giren unsurlar, VUK'nun 275. maddesinde açıklanmıştır. Buna göre, üretilen malın maliyet bedeli aşağıdaki unsurlardan oluşmaktadır. Bu unsurlar;

- i) Mamulün vücuda getirilmesinde sarf olunan iptidai ve hammaddelerin bedeli,
- ii) Mamule isabet eden işçilik,
- iii) Genel üretim giderlerinden mamule düşen pay,
- iv) Genel yönetim giderlerinden mamule düşen pay ve
- v) Ambalajlı olarak piyasaya arz edilmesi zaruri olan mamullerde ambalaj malzemesinin bedelidir.

Yukarıda sayılan gider unsurlarından olan genel yönetim giderlerinden mamule pay verilip verilmemesi ihtiyari olup diğerlerinin, üretilen mamul maliyetine dahil edilmesi zorunludur.

3.6.3. Vergi Usul Kanunu'nda Stok Değerleme Yöntemleri ve Son Giren İlk Çıkar Stok Değerleme Yöntemi

VUK'nda, maliyet bedelinin tespitinde kullanılacak stok değerlendirme yöntemleri aşağıdaki gibi sıralanmıştır.

- i) Fiili Maliyet Yöntemi,
- ii) Ortalama Maliyet Yöntemi,
- iii) FIFO Yöntemi,
- iv) LİFO Yöntemi.

Fiili maliyet yöntemi aynı zamanda has maliyet, spesifik ya da gerçek maliyet yöntemi olarak da isimlendirilmektedir. Bu yöntemde satın alınan veya üretilen mamulün maliyet bedeline giren tüm unsurlar, hangi maliyetle işletmeye girmiş ise çıkışları da o maliyet üzerinden hesaplanmaktadır. Dolayısıyla, uygulanabildiği işletmelerde en gerçekçi maliyet hesaplama imkanı veren bir yöntemdir²¹⁰.

Ortalama maliyet yöntemi, aynı dönem içerisinde birden fazla defada alınan ya da üretilen aynı cins stokların maliyetlerinin ortalamalarının alınması yoluyla yapılan bir stok değerlendirme yöntemidir. Ortalama maliyet yöntemi, stoklara yeni giren malın ambarda bulunan önceki mallarla karışacağı ve girişteki maliyet bedeli ile

²⁰⁹ Yılmaz, s. 126.

²¹⁰ Osman Altuğ, *Maliyet Muhasebesi, Tek Düzen Hesap Planına Göre Yeniden Düzenlenmiş*, 11. bs., İstanbul: Evrim : 38, Muhasebe Dizi : 2, 1996, s. 81.

ilişkinin kesileceği varsayımına dayanır²¹¹. Satın alınan ya da üretime verilen hammaddelerin hangi alımlara ait olduğunun bilinmediği durumlarda uygulanan bu yöntemde, ortalama maliyetin ne zaman ve nasıl hesaplanacağı kullanılan stok izleme yöntemine göre farklılık gösterir. Buna göre ortalama maliyet yöntemi, “Ağırlıklı Ortalama Maliyet” ve “Hareketli Ortalama Maliyet” yöntemleri olmak üzere iki şekilde uygulanmaktadır.

Ağırlıklı ortalama maliyet yönteminde ortalama maliyet, belli bir dönem sonunda hesaplanır ve hesap dönemi içinde satın alınan malların maliyetleri toplamı, satın alınan bu malların miktarları toplamına bölünerek bulunur. Bulunan ortalama birim maliyet, stokta bulunan mevcut malın veya hammaddenin miktarı ile çarpılarak stoktaki mevcut malların veya hammaddelerin maliyeti hesaplanır. Hesaplanan stok maliyeti de ilgili stok hesaplarının borç kalanından çıkarıldığında hesap dönemi içinde satılan malların veya üretime verilen hammaddelerin maliyeti bulunmuş olur. Bu yöntem, stoklarını aralıklı envanter yöntemine göre izleyen işletmelerde kullanılır. Bu açıklamalara göre, ağırlıklı ortalama maliyet yönteminde dönem sonu stok maliyeti ile satılan mallar maliyetinin hesaplanması aşağıdaki gibi formüle edilebilir.

Dönem Sonu Mal Maliyeti = Ortalama Birim Maliyet x Stokta Kalan Mal Miktarı

Satılan Mallar Maliyeti = Ortalama Birim Maliyet x Dönem İçinde Satılan Mal Miktarı

Ortalama birim maliyet ise aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır.

$$\text{Ortalama Birim Maliyet} = \frac{\text{Dönembaşı Mal Maliyeti} + \text{Dönemiçi Mal Alış Maliyeti}}{\text{Dönembaşı Mal Miktarı} + \text{Dönemiçi Mal Alış Miktarı}}$$

Hareketli ortalama maliyet yönteminde ortalama maliyet, dönem sonlarında değil stoklara her yeni mal veya hammadde girişi olduğunda hesaplanır ve girişle oluşan toplam tutar yeni miktara bölünerek bulunur. Stoklara yeni bir giriş oluncaya kadar bu ortalama birim maliyet kullanılır ve stoklardan çıkan malların veya hammaddelerin maliyeti bu ortalama birim maliyete göre hesaplanır. Bu ortalama maliyet yönteminde, her mal satışında ya da üretime hammadde sevki sırasında yeni bir ortalama maliyet hesaplandığından dönem sonunda kalan malların maliyetlerinin tespiti açısından daha gerçekçi davranılmış olmaktadır. Ancak, bu sonucun alınabilmesi için ambar çıkışlarının iyi takip edilmesi ve sürekli olarak

²¹¹ Muhasebenin Temel Kavramları ve Genel Kabul Görmüş Muhasebe Prensipleri, D.P.T. 863 – KD sayılı yayını, ss. 52-56'dan aktaran Sevilengül, s. 269.

çıkışla birlikte birim stok maliyetlerinin hesaplanması gerekmektedir²¹². Bu yöntem, satılan mallar maliyetinin sürekli olarak takip edilmesine imkan sağlayan sürekli envanter yönteminde kullanılır. Hareketli ortaklama maliyet yönteminde, ortalama birim maliyet ile satılan malların maliyetinin hesaplanması için ağırlıklı ortalama maliyet yönteminde kullanılan formülün aynısı kullanılır. Ancak, bu yöntemin kullanıldığı durumda, daha öncede ifade edildiği gibi stoka her yeni bir mal veya hammadde girişi olduğunda yeni bir ortalama birim maliyet ve bu maliyete göre satılan mallar maliyeti hesaplanmaktadır

FIFO stok değerlendirme yöntemi, satılan malların ya da üretime verilen hammaddelerin stoklara ilk giren mallar veya hammaddeler olduğu varsayımına dayanan bir yöntemdir. Bu yöntemde, satılan malların maliyeti hesaplanırken stoklara ilk giren malların birim maliyetleri esas alınır. Bundan dolayı, bu yöntemde stokta kalan mallar, en son satın alınan mallar olmaktadır. FIFO yönteminin uygulanabilmesi için stoka ilk giren mal veya hammaddelerin fiilen ilk çıkıyor olması zorunlu olmayıp bu yöntemin kullanılabilmesi için stok politikasının bu yönde belirlenmiş olması gerekir²¹³. Bu yöntemin kullanıldığı durumda, satılan mallar maliyeti aşağıdaki formül kullanılarak hesaplanır.

$$\text{Satılan Mallar Maliyeti} = (\text{Dönem Başı Mal Maliyeti} + \text{Dönem İçi Mal Alış Maliyeti}) - \text{Dönem Sonu Mal Maliyeti}$$

LIFO stok değerlendirme yöntemi, satılan malların veya üretime verilen hammaddelerin stoklara en son giren mal veya hammadde olduğu varsayımına dayanan bir yöntemdir. Bu yöntem, FIFO stok değerlendirme yönteminin tersi bir varsayımına dayanır. Bu nedenle, satılan mallar veya üretime verilen hammaddelerin maliyeti hesaplanırken stoklara son giren mallar veya hammaddelerin birim maliyetleri esas alınır. Bundan dolayı, bu yöntemde dönem sonu stokları, ilk önce alınan mal veya hammaddelerden kalmış olmaktadır. LIFO stok değerlendirme yöntemi, az sayıda hammadde kullanılan ve üretimin düzenli hammadde girişlerine bağlı olarak gerçekleştirildiği endüstri işletmelerinde daha kolay uygulanabilen bir yöntemdir. Ayrıca, bu yöntem, misli nitelikte olan mallar için uygulanabilmekte, aynı türden olan ve ancak farklılaştırılmış ürünler için kullanılamamaktadır²¹⁴.

²¹² Murat Tokmakkaya, "Emtia Değerlemesi", Derleyen: TÜRMOB, Dönem Sonu İşlemleri, Ankara: TÜRMOB Yayınları – 105, 2000, s. 186.

²¹³ Metin ve Hüseyin Yalçın, s. 205.

²¹⁴ M. Ali Özyer, "Stok Değerleme Yöntemleri Maliyet Bedeli ve LIFO", Yaklaşım Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 88, Nisan 2000, s. 72.

3.6.4. Son Giren ilk Çıkar Stok Değerleme Yöntemine Göre Satılan Malların Maliyetinin Hesaplanması ve Muhasebeleştirilmesi

LIFO stok değerleme yöntemine göre üretime verilen hammaddelerin, satılan malların maliyetinin ve dolayısıyla stokta kalan malların ve hammaddelerin maliyetinin hesaplanma şekli, aralıklı envanter ve sürekli envanter yöntemlerinin kullanımına göre değişiklik göstermektedir.

Aralıklı envanter yönteminde dönem içinde stoktan çıkan ve stokta kalan malların miktarı ve maliyeti takip edilememekte ve dolayısıyla mal alım - satımından doğan kâr - zarar da hesaplanamamaktadır. Bu yöntemde stokta bulunan malların veya hammaddelerin maliyeti, satılan malların veya üretime verilen hammaddelerin maliyeti ve mal alım - satımından doğan kâr - zarar, ancak dönem sonlarında yapılacak stokların sayım ve değerlemesi sonucunda hesaplanabilir. Bu nedenle, satılan malların veya üretime verilen hammaddelerin maliyetinin belirlenebilmesi için öncelikle stoklarda bulunan malların veya hammaddelerin miktarı tespit edilir ve daha sonra stokların değeri belirlenir. LIFO yöntemine göre, stokların ve dolayısıyla dönem içinde satılan malların veya üretime verilen hammaddelerin maliyetinin nasıl hesaplandığı ve nasıl kayıt edildiği aşağıda açıklanmaya çalışılmıştır.

Örnek: A Ticaret İşletmesi, aralıklı envanter yöntemini kullanmakta olup işletmenin 31.12.1999 tarihi itibarıyla 200 adet Y malı bulunmaktadır. Aynı dönemde, Y malına ilişkin yıl içindeki değer hareketleri aşağıdaki gibidir.

İşlem Tarihi	Açıklama	Miktar (Adet)	Fiyat (TL)	Tutar (TL)
1 Ocak 1998	Dönem başı	50	90.000	4.500.000
8 Mayıs 1998	Mal Alışı	250	110.000	27.500.000
10 Haziran 1998	Mal Alışı	400	115.000	46.000.000
20 Ağustos 1998	Mal Alışı	200	110.000	22.000.000
8 Aralık 1998	Mal Alışı	100	120.000	12.000.000

İşletmenin dönem sonu stoklarının değeri ve buna bağlı olarak da dönem içinde satılan mallarının maliyeti, LIFO stok değerleme yöntemine göre aşağıdaki gibi hesaplanacaktır.

LIFO stok değerleme yönteminde dönem içinde satılan malların stoka en son giren mallar olduğu varsayıldığından dönem sonunda stokta kalan mallar, stoka ilk giren mallar olmaktadır. Bu nedenle, dönem sonu mal maliyeti hesaplanırken stoka ilk girenlerin birim maliyetleri kullanılır. Buna göre, A İşletmesi'nin 200 adet dönem sonu stokunun 50 adedinin 1 Ocaktan ve 150 adedinin ise 8 Mayıstan kalan

mallardan oluştuğu kabul edilerek 200 adet stokun maliyeti aşağıdaki gibi hesaplanır.

$$\begin{aligned} \text{Dönem Sonu Mal Maliyeti} &= 50 \text{ adet} \times 90.000 \text{ TL/adet} = 4.500.000 \text{ TL.} \\ 150 \text{ adet} \times 110.000 \text{ TL/adet} &= \underline{16.500.000 \text{ TL.}} \\ &21.000.000 \text{ TL.} \end{aligned}$$

Dönem sonu mal maliyeti bulunduktan sonra dönem içinde satılan malların maliyeti ise, dönem başı mal maliyeti ile dönem içi mal alış maliyeti toplamından dönem sonu mal maliyeti çıkarılarak hesaplanır. Buna göre, işletmenin satılan mallar maliyeti aşağıdaki gibi olacaktır.

$$\begin{aligned} \text{Satılan Ticari Mallar Maliyeti} &= (\text{Dönem Başı Mal Maliyeti} + \text{Dönem İçi Alış} \\ &\quad \text{Maliyeti}) - \text{Dönem Sonu Mal Maliyeti} \\ &= (4.500.000 \text{ TL.} + 107.500.000 \text{ TL.}) - 21.000.000 \text{ TL.} \\ &= 112.000.000 \text{ TL.} - 21.000.000 \text{ TL.} \\ &= 91.000.000 \text{ TL.} \end{aligned}$$

Aralıklı envanter yönteminde dönem içinde satılan ticari mallar maliyeti ancak dönem sonunda belli olmaktadır. Bu nedenle, bu yöntemde dönem içinde satılan malların sadece satış kaydı yapılır, bunların maliyetine ilişkin herhangi bir kayıt yapılmaz. Satılan malların maliyetine ilişkin kayıt, dönem sonunda yapılacak olup bu kayıt aşağıdaki gibidir.

----- // -----		
621 SATILAN TİCARİ MALLAR MALİYETİ HS.	91.000.000	
153 TİCARİ MALLAR HS.		91.000.000
----- // -----		

Bu kayıttan sonra "153 Ticari Mallar" hesabının borç kalanı, işletmede mevcut malların maliyetini göstermektedir.

Yukarıdaki örnekte, ticari mallara ilişkin bir örnek verilmiş olup üretime verilen hammaddelerin maliyetinin hesaplanma biçimi de, bundan farklı değildir. Burada da, öncelikle stokta kalan hammaddelerin maliyeti hesaplanır, daha sonra ise üretime verilen hammaddelerin maliyeti aşağıdaki gibi bulunur.

$$\text{Üretime Verilebilir Stok Maliyeti} = \text{Dönem Başı Stok} + \text{Alışların Maliyeti}$$

$$\text{Üretime Verilen Stok Maliyeti} = \text{Üretime Verilebilir Stok Maliyeti} - \text{Dönem Sonu Stok Maliyeti}$$

Sürekli envanter yöntemi, işletmelerin stoklarında kalan mal mevcudunu ve bunların maliyeti ile satılan malların maliyetinin dönem içinde her zaman

izlenmesine olanak sağlayacak kayıt esasına dayalı bir yöntemdir. Dolayısıyla, bu yöntemde, her satış anında satılan malların maliyeti hesaplanmakta ve satıştan doğan kâr - zarar da bilinebilmektedir. Bu nedenle, bu yöntemde, satılan ticari malların maliyetini ve stokta kalan malların maliyetini hesaplamak için aralıklı envanter yönteminde olduğu gibi dönem sonunu beklemeye gerek yoktur.

Örnek: A Ticaret İşletmesi, sürekli envanter yöntemini kullanmakta olup dönem sonunda işletmenin 400 adet Y malı stoku bulunmaktadır. İşletmenin 1999 dönemine ait ticaretini yaptığı Y malı ile ilgili olarak ortaya çıkan alım - satım işlemleri şöyledir:

<u>İşlem Tarihi</u>	<u>Açıklama</u>	<u>Miktar (Adet)</u>	<u>Birim Maliyet (TL)</u>	<u>Toplam Maliyet (TL/Adet)</u>
1 Ocak 1998	(Dönem Başı)	800	1.000.000	800.000.000
5 Şubat 1998	Mal Satışı	400	-	-
10 Mayıs 1998	Mal Alışı	400	1.200.000	480.000.000
15 Haziran 1998	Mal Satışı	300	-	-
20 Eylül 1998	Mal Alışı	700	1.400.000	980.000.000
1 Aralık 1998	Mal Satışı	800	-	-

Bu verilere göre, işletmenin Y malı ile ilgili stok kartı aşağıdaki gibi olacaktır.

Malzeme Kod No.:		XY MALI						No.:		
Malzemenin Türü :		STOK KARTI						En Yüksek Stok Düzeyi:		
Malzemenin Tanımlanması:		(SON GİREN İLK ÇIKAR)						En Düşük Stok Düzeyi:		
Malzemenin Miktar Ölçüsü: Adet										
TARİH	AÇIKLAMA	GİREN			ÇIKAN			KALAN		
		Miktar	B. Fiyat	Tutar	Miktar	B. Fiyat	Tutar	Miktar	B. Fiyat	Tutar
		(000TL)	(000TL)	(000TL)	(000TL)	(000TL)	(000TL)	(000TL)	(000TL)	(000TL)
1 Ocak	Dönem Başı	800	1.000	800.000				800	1.000	800.000
5 Şubat	Mal Satışı				400	1.000	400.000	400	1.000	400.000
10 Mayıs	Mal Alışı	400	1.200	480.000				400	1.000	400.000
								400	1.200	480.000
15 Haz.	Mal Satışı				300	1.200	360.000	400	1.000	400.000
								100	1.200	120.000
20 Eylül	Mal Alışı	700	1.400	980.000				400	1.000	400.000
								100	1.200	120.000
								700	1.400	980.000
1 Aralık	Mal Satışı				700	1.400	980.000	400	1.000	400.000
					100	1.200	120.000			

Yukarıdaki stok kartında görüldüğü gibi bu yöntemde, satılan malların maliyetleri hesaplanırken öncelikle stoka son giren malların maliyetleri dikkate

alınmaktadır. Eğer bir partide satılan mal miktarı stoka son giren mal miktarından fazla ise, bu fazlalığın maliyeti bundan önce ve / veya önceki stoka giren malların maliyetleri dikkate alınarak hesaplanır. Örneğin; 5 Şubatta satılan 400 adet malın maliyeti, stoka en son giren ve bir önceki dönemden kalma birim maliyeti 1.000.000 TL. olan dönem başı stokunun maliyetine göre hesaplanmıştır. 15 Haziranda satılan 300 adet malın maliyetinin hesaplanmasında ise, stoka en son giren 10 Mayıs'ta alınan 400 adet malın birim maliyeti olan 1.200.000 TL. dikkate alınmıştır. Bu satıştan sonra stokta kalan mallar; stok kartının kalan sütununda görüldüğü gibi 400 adedi dönem başı stoktan, 100 adedi ise 10 Mayıs'ta alınan mallardan kalmış olmaktadır.

1 Aralıkta satılan 800 adet malın maliyeti de, stoka son giren mallardan başlanarak aşağıdaki gibi hesaplanmıştır.

Satılan Ticari Mallar Maliyeti =

20 Eylülde Alınan Mallardan = 700 adet x 1.400.000 TL./adet = 980.000.000 TL.

10 Mayıs'ta Alınan Mallardan = 100 adet x 1.200.000 TL./adet = 120.000.000 TL.

1.100.000.000 TL.

Stok kartında da görüldüğü gibi stokta kalan 400 adet mal, stoka ilk giren ve dönem başı stoku olan 800 adet maldan kalmıştır.

Yukarıdaki örnekte, ticari mallara ilişkin bir örnek verilmiş olup stokta kalan hammaddelerin maliyeti de stok kartları aracılığıyla takip edilerek hesaplanabilir. Daha sonra üretime verilen hammaddelerin maliyeti ise, aralıklı envanter yöntemi kapsamında verilen formüller kullanılarak bulunur.

Sürekli envanter yönteminde, satılan malların maliyeti her satıştan sonra hesaplandığı için satış kaydı yapıldıktan sonra satışlara ilişkin maliyet kaydı da yapılır. Yapılacak kayıt ise, aralıklı envanter yönteminde yapılan kaydın aynısıdır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE İŞLETMELERİ ENFLASYONA KARŞI KORUMAK AMACIYLA UYGULANAN VERGİSEL ÖNLEMLERİN ÖZ KAYNAKLARI KORURUYUCU ETKİLERİNİN İNCELENMESİ VE BİR VAKA ÇALIŞMASI

Türkiye'de işletmeleri enflasyona karşı korumak amacıyla uygulanan vergisel önlemlerden LIFO stok değerlendirme yöntemi hariç diğer vergisel önlemler, maddi duran varlıklar ve mali duran varlıklarla ilgilidir. Azalan bakiyeler amortisman yöntemi, yeniden değerlendirme ve yenileme fonu uygulamaları sadece maddi duran varlıkları kapsarken, MAF ve gayrimenkul ve iştirak hisselerinin satışından doğan kârın sermayeye ilavesinde vergi istisnası uygulamaları hem maddi duran varlıkları hem de mali duran varlıkları kapsamaktadır. LIFO stok değerlendirme yöntemi ise, stoklar ve dolayısıyla satılan mallar maliyeti ile ilgili bir vergisel önlemdir.

Bu bölümde söz konusu vergisel önlemlerin, enflasyon dönemlerinde ortaya çıkan fiktif kârların ortadan kaldırılması ve dolayısıyla işletmelerin öz kaynakların korunmasında ne derece etkili oldukları iki kısım halinde incelenmiştir. Birinci kısımda vergisel önlemlerin her birinin öz kaynakları koruyucu etkisi teorik olarak irdelenmiş, ikinci kısımda ise vergisel önlemlerin öz kaynakları koruyucu etkisi konusunda bir vaka çalışması yapılmıştır.

4.1. TÜRKİYE'DE İŞLETMELERİ ENFLASYONA KARŞI KORUMAK AMACIYLA UYGULANAN VERGİSEL ÖNLEMLERİN ÖZ KAYNAKLARI KORUYUCU ETKİLERİNİN TEORİK OLARAK İNCELENMESİ

Vergisel önlemlerin öz kaynakları koruyucu etkilerinin ölçülmesinde, öncelikle işletmelerin bu vergisel önlemlerden yararlanmaları ve yararlanmamaları durumları ile enflasyon muhasebesi uygulanması durumunda ortaya çıkan kârlar ve amortisman giderleri ile satılan mallar maliyetinin sağladığı vergi ve kâr payı tasarrufları hesaplanmıştır. Daha sonra, bu değerler vergisel önlemlerin ilgili oldukları varlıklara yatırılan enflasyona göre düzeltilmiş sermayeye, amortisman giderlerine veya satılan mallar maliyetine bölünerek bu uygulama türlerinde öz kaynakların korunma veya aşınma derecesi tespit edilmiştir. Son olarak da, enflasyon muhasebesinin uygulanması durumunda öz kaynaklar %100 oranında korunmakta olduğundan vergisel önlemlerden yararlanılmaması ve yararlanılması

durumlarındaki öz kaynak koruma dereceleri karşılaştırılarak vergisel önlemlerin sağladığı ilave koruma konusunda bir sonuca varılmaya çalışılmıştır. Bu kısımda geçen öz kaynak ifadesinden, varlıklara yatırılan sermaye ve dolayısıyla bu sermayenin korunması ifade edilmektedir. Vergisel önlemlerin öz kaynaklar üzerindeki etkisi incelenirken enflasyon oranı ve yeniden değerlendirme oranları gibi Türkiye'nin geçmiş yıllardaki şartları göz önünde bulundurulmuş ve inceleme geçmişe yönelik olarak yapılmıştır. Böylece, geçmiş yıllarda yaşanan enflasyon karşısında her bir vergisel önlemin öz kaynaklar üzerindeki etkisinin ne olduğu sonucuna varılmaya çalışılmıştır. İnceleme yapılırken işletmelerin ticari ve vergilendirilebilir kârlarının olduğu, satış sırasında ortaya çıkan kârların fiktif kâr olduğu ile bu kârların vergi ödemesi ve kâr payı dağıtımı şeklinde işletme dışına çıkacağı varsayılmıştır. Ticari ve vergilendirilebilir kârın olmaması ile fiktif kârlar yanında gerçek kârların olması durumlarında, vergisel önlemlerin öz kaynakların korunması üzerine olan etkilerinin ne olacağı konusundan ise yeri geldikçe kısaca bahsedilmiştir. Bu açıklamalar doğrultusunda, söz konusu vergisel önlemlerin öz kaynakların korunmasında ne derece etkili oldukları aşağıda her bir uygulama açısından tek tek ele alınarak incelenmiştir.

4.1.1. Azalan Bakiyeler Amortisman Yönteminin Öz Kaynakları Koruyucu Etkisi

Amortisman tabi duran varlıklara yatırılan sermayenin korunabilmesi, bu varlıkların yenilenmeleri sırasında gereken fonların amortisman yoluyla işletmede alıkonmasıyla sağlanır. Enflasyon dönemlerinde amortisman tabi duran varlıkların maliyet bedelleri üzerinden ayrılan amortisman giderleri, reel gider etkilerini yansıtacak biçimde ayrılmadığından işletmelerde fiktif kârlar ortaya çıkmaktadır. Bu fiktif kârlar da, işletmelerin öz kaynaklarının kâr olarak ortaklara dağıtılması ve vergi olarak ödenmesi sonucunu doğurarak işletme öz kaynaklarının aşınmasına neden olmaktadır¹. İşletme öz kaynaklarının aşınması durumu, ileri ki bir zamanda işletmelerin duran varlıklarını yenilemek istemeleri halinde gerekli fonların temin edilememesi gibi bir olayla kendini gösterecektir. Bu nedenle, enflasyon dönemlerinde amortisman tabi duran varlıklar üzerinden ayrılan amortisman giderlerinin reel gider etkilerini yansıtacak biçimde ayrılması gerekir. Bu ise ancak enflasyon muhasebesinin uygulanması ile sağlanabilir.

Azalan bakiyeler amortisman yöntemi, amortisman süresini kısaltmamakla birlikte normal amortisman yöntemine göre amortisman süresinin ilk yıllarında daha

¹ Uzun, s. 73.

fazla amortisman ayrılmasına imkan sağlayan bir yöntemdir. Bu amortisman yöntemiyle enflasyonist ortamlarda amortisman tabi duran varlıklar üzerinden ayrılan amortisman giderlerinin önemli bir kısmının reel gider etkisi korunarak işletmelerin öz kaynaklarının aşınması, bir ölçüde de olsa önlenmeye çalışılmaktadır. Çünkü, azalan bakiyeler amortisman yönteminin kullanılması durumunda, amortisman süresi ve ayrılacak amortismanların toplam tutarı değişmemekle birlikte amortisman süresinin ilk yıllarında daha fazla amortisman ayrılarak ödenecek vergi ve dağıtılacak kâr payları ileri ki yıllara taşınmaktadır.

Azalan bakiyeler amortisman yöntemi, enflasyon dönemlerinde işletmelerin öz kaynaklarının korunmasının yanında bir oto finansman aracı olarak işletmelerin verimliliklerinin artırılması, işletmelerin kapasitelerinin genişletilmesi ve yeni yatırımların teşvik edilmesi gibi amaçlarla da kullanılan bir yöntemdir². Ancak, konumuz gereği burada sadece enflasyon dönemlerinde azalan bakiyeler amortisman yönteminin normal amortisman yöntemine oranla işletmelerin öz kaynaklarını ne ölçüde daha fazla koruduğu, amortisman giderleri ve amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarrufları yönünden incelenmiştir. Ayrıca, azalan bakiyeler amortisman yönteminin öz kaynakları koruyucu etkisinin genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Bu durum aşağıda verilen örnek uygulamadan yola çıkılarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Örnek: A Anonim Şirketi, Temmuz 1996 tarihinde aldığı bir makinesi için 5 yıl süreyle %20 amortisman oranına göre amortisman ayırmakta ve makinenin hurda değeri bulunmamaktadır.

4.1.1.1. Amortisman Giderlerinin Öz Kaynakları Koruyucu Etkisi

Azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre ayrılan amortisman giderlerinin enflasyon dönemlerinde öz kaynakları koruyucu etkisinin olup olmadığının ölçülebilmesi için, öncelikle normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemleri ile enflasyon muhasebesi uygulanması durumunda normal amortisman yöntemine göre yıllar itibariyle ayrılacak olan amortisman giderleri hesaplanmalıdır. Daha sonra ise, her bir uygulama türüne göre yıllar itibariyle ayrılan amortisman giderleri aynı satın alma gücüne sahip para birimi ile ifade edilmelidir. En son olarak da, normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerine göre ayrılan amortisman giderleri toplamı, enflasyon muhasebesi uygulanması durumunda normal amortisman yöntemine göre ayrılan amortisman giderleri toplamı ile karşılaştırılmalıdır.

² Karcioğlu, ss. 20-21.

Normal amortisman yöntemine göre işletmenin yıllar itibariyle ayırması gereken amortisman giderleri tablo 4.1'de gösterildiği gibi olmaktadır.

Tablo 4.1: NORMAL AMORTİSMAN YÖNTEMİNE GÖRE AMORTİSMAN AYRILMASI

YILLAR	TARİHİ DEĞER (TL)		AMORTİSMAN ORANI (%)		AMORTİSMAN GİDERİ (TL)
1996	100	x	0.20	=	20
1997	100	x	0.20	=	20
1998	100	x	0.20	=	20
1999	100	x	0.20	=	20
2000	100	x	0.20	=	20
Toplam					100

Azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre işletmenin yıllar itibariyle ayırması gereken amortisman giderleri aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi olacaktır.

Tablo 4.2: AZALAN BAKİYELER AMORTİSMAN YÖNTEMİNE GÖRE AMORTİSMAN AYRILMASI

YILLAR	TARİHİ DEĞER (TL)		BİRİKMİŞ AMORT. (TL)		AMORT. AYRILACAK DEĞER (TL)		AMORT. ORANI (%)		AMORT. GİDERİ (TL)
1996	100	-	-	=	100	x	0,40	=	40
1997	100	-	40	=	60	x	0,40	=	24
1998	100	-	64	=	36	x	0,40	=	14
1999	100	-	78	=	22	x	0,40	=	9
2000	100	-	87	=	13	x	-	=	13
Toplam									100

Enflasyon muhasebesi uygulanması durumunda amortisman ayrılması halinde ise, normal amortisman yöntemine göre işletmenin yıllar itibariyle ayırması gereken amortisman giderleri aşağıdaki tablodaki gibi hesaplanacaktır.

Tablo 4.3: ENFLASYON MUHASEBESİ UYGULANMASI DURUMUNDA NORMAL AMORTİSMAN YÖNTEMİNE GÖRE AMORTİSMAN AYRILMASI

YILLAR	TARİHİ DEĞER (TL)		DÜZELTME ³ KATSAYISI		DÜZELTİLMİŞ DEĞER (TL)		AMORT. ORANI (%)		AMORT. GİDERİ (TL)
1996	100	x	1,26	=	126	x	0,10	=	13
1997	100	x	2,41	=	241	x	0,20	=	48
1998	100	x	3,65	=	365	x	0,20	=	73
1999	100	x	6,07	=	607	x	0,20	=	121
2000	100	x	8,02	=	802	x	0,30	=	238 ⁴
Toplam									493

Tablo 4.1 ve 4.2'de görüldüğü gibi normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerine göre yıllar itibariyle ayrılan amortisman giderlerinin toplamı, birbirine eşit olmaktadır. Ancak, yıllar itibariyle ayrılan amortisman giderlerinin tutarı farklıdır. Bu farklılık, enflasyonist ortamlarda öz kaynakların korunması açısından azalan

³ Ek.4'de sunulan düzeltme katsayıları kullanılmıştır.

⁴ Ayrılan amortisman giderlerinin, makinenin düzeltilmiş değeri olan 802 TL'ni yansıtması için endekslerden kaynaklanan farktan dolayı düzeltme yapılmıştır.

bakiyeler amortisman yönteminin normal amortisman yöntemine göre olan üstünlüğüne neden olmaktadır. Ancak, normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerinden hangisinin öz kaynakların korunması açısından daha üstün bir yöntem olduğunun tespit edilebilmesi için, bu uygulama türleri ile ölçü kriteri olarak alınan enflasyon muhasebesinin uygulanması durumunda normal amortisman yöntemine göre yıllar itibarıyla ayrılan amortisman giderlerinin aynı satın alma gücüne sahip para birimiyle ifade edilmesi gerekir. Uygulama türlerine göre yıllar itibarıyla ayrılan amortisman giderlerinin 2000 yılı sonundaki paranın satın alma gücüne göre düzeltilmesi işlemi aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi yapılmaktadır.

Tablo 4.4: AZALAN BAKİYELER AMORTİSMAN YÖNTEMİ UYGULAMASINDA UYGULAMA TÜRLERİNE GÖRE YILLAR İTİBARIYLA AYRILAN AMORTİSMAN GİDERLERİNİN 2000 YILI SONUNDAKİ PARANIN SATIN ALMA GÜCÜNE GÖRE DÜZELTİLMESİ

UYGULAMA TÜRLERİ	YILLAR	AMORT. GİDERİ (TL)		DÜZELTME ⁵ KATSAYISI	=	DÜZELTİLMİŞ AMORT. GİDERİ (TL)
Normal Amortisman Yöntemi	1996	20	x	6,35	=	127
	1997	20	x	3,33	=	67
	1998	20	x	2,20	=	44
	1999	20	x	1,32	=	26
	2000	20	x	1,00	=	20
	Toplam	100				
Azalan Bakiyeler Amortisman Yöntemi	1996	40	x	6,35	=	254
	1997	24	x	3,33	=	80
	1998	14	x	2,20	=	31
	1999	9	x	1,32	=	12
	2000	13	x	1,00	=	13
	Toplam	100				
Enflasyon Muhasebesi Uygulanması Durumunda Normal Amortisman Yöntemi	1996	13	x	6,35	=	83
	1997	48	x	3,33	=	160
	1998	73	x	2,20	=	161
	1999	121	x	1,32	=	160
	2000	238	x	1,00	=	238
	Toplam	493				

Tablo 4.4 incelendiğinde, enflasyon muhasebesinin uygulanmasında normal amortisman yöntemine göre ayrılan amortisman giderlerinin 2000 yılı sonundaki paranın satın alma gücüne göre ifade edilmiş değerleri toplamının 802 TL. olduğu görülmektedir. 802 TL., Temmuz 1996 tarihinde 100 TL'na satın alınan makinenin 2000 yılı sonundaki paranın satın alma gücüne göre olan değeridir. Enflasyon muhasebesinin uygulanmasında normal amortisman yöntemine göre ayrılan amortisman giderleri reel gider etkilerini koruyacak biçimde ayrıldığından, bu uygulama türüne göre ayrılan amortisman giderlerinin cari değerlerinin toplamı makinenin cari değerine eşit olmaktadır.

⁵ Ek.5'de sunulan düzeltme katsayıları kullanılmıştır.

Normal amortisman yöntemine göre ayrılan amortisman giderlerinin 2000 yılı sonundaki paranın satın alma gücü cinsinden değeri 284 TL.'dir. Azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre ayrılan amortisman giderlerinin değeri ise 390 TL. olmaktadır. Bu değerler, enflasyon muhasebesinin uygulanmasında normal amortisman yönteminin kullanıldığı duruma oranla daha azdır. Bu da, bize her iki yöntemin de enflasyonist ortamlarda öz kaynakları koruyucu özelliklerinin yetersiz olduğunu göstermektedir. Normal amortisman yöntemi, öz kaynakları yaklaşık %35 (284 TL / 802 TL.) oranında koruyabilmektedir. Azalan bakiyeler amortisman yöntemin de ise bu oran, biraz daha yüksek olup yaklaşık %49 (390 TL. / 802 TL.)'dur. Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi enflasyonist ortamlarda azalan bakiyeler amortisman yönteminin kullanılması halinde bu yöntemle göre ayrılan amortisman giderlerinin toplamı, normal amortisman yönteminin kullanıldığı duruma göre 106 TL. (390 TL. – 284 TL.) daha fazladır. Bunun anlamı ise, azalan bakiyeler amortisman yönteminin kullanılması durumunda normal amortisman yönteminin kullanılması durumuna oranla işletmelerin öz kaynaklarının yaklaşık %14 (%49 - %35) oranında daha az aşınacağıdır.

4.1.1.2. Amortisman Giderlerinin Sağladığı Vergi Tasarruflarının Öz Kaynakları Koruyucu Etkisi

Enflasyon oranının sırasıyla 1996'da %81,9, 1997'de %90,6, 1998'de %51,4 1999'da %66,5 ve 2000'de %32,1 olduğu bir ortamda azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre ayrılan amortisman giderleri, %49 oranında öz kaynakları koruyabilmektedir. Başka bir ifadeyle, 100 TL.'na alınan bir duran varlığın 49 TL. amortisman yoluyla karşılanabilmekte, 51 TL ise fiktif kâr biçiminde vergi ve kâr payı olarak işletme dışına çıkarak işletme öz kaynaklarının %51 oranında aşınmasına neden olmaktadır. Ancak, etkili bir işletme yönetimi tarafından enflasyonun işletmeler üzerinde yarattığı bu olumsuz etki bilinecek ve kâr payı dağıtımı yapılırken bu durum göz önünde bulundurulacaktır. Bu bağlamda, enflasyon dönemlerinde fiktif kârlar üzerinden dağıtılan kâr paylarının neden olduğu öz kaynak aşınması, etkili yönetim açısından kontrol edilebilir bir faktör olmaktadır. Fakat, etkili bir yönetimin fiktif kârlar üzerinden vergi ödenmesini önleme gücü yoktur. Fiktif kârlar üzerinden ödenen vergiler, işletmelerin kontrol edemeyeceği bir enflasyonist etki olup bunların öz kaynakların aşınmasına neden olması her durumda devam etmektedir. Bu nedenle, azalan bakiyeler amortisman yönteminin öz kaynakları koruyucu etkisinin bu açıdan incelenmesi daha anlamlı olmaktadır. Bunun için, öncelikle yukarıda anlatılan uygulama türlerinin her birinin amortisman yoluyla sağladıkları vergi tasarruflarının hesaplanması gerekir. Ülkemizde, vergi oranları sık sık

değişmektedir. Bundan dolayı, en son uygulama dikkate alınarak bu çalışmada işletmelerin kurum kazançları üzerinden %33 kurumlar vergisi ve kurumlar vergisi fon payı ile %11 gelir vergisi stopajı ve gelir vergisi stopajı fon payı⁶ ödedikleri kabul edilmiştir.

Normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemleri ile enflasyon muhasebesi uygulanmasında normal amortisman yöntemine göre yıllar itibarıyla ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarrufları aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi hesaplanmaktadır.

Tablo 4.5: AZALAN BAKİYELER AMORTİSMAN YÖNTEMİ UYGULAMASINDA UYGULAMA TÜRLERİNE GÖRE YILLAR İTİBARIYLA AYRILAN AMORTİSMAN GİDERLERİNİN SAĞLADIĞI VERGİ TASARRUFLARI

UYGULAMA TÜRLERİ	YILLAR	KV VE FON PAYI				GV VE FON PAYI				TVT		
		AG (TL)		VO (%)	VT (TL)	AG (TL)		VO (%)	VT (TL)			
Normal Amortisman Yöntemi	1996	20	x	0,33	=	6,6	20	x	0,11	=	2,2	8,8
	1997	20	x	0,33	=	6,6	20	x	0,11	=	2,2	8,8
	1998	20	x	0,33	=	6,6	20	x	0,11	=	2,2	8,8
	1999	20	x	0,33	=	6,6	20	x	0,11	=	2,2	8,8
	2000	20	x	0,33	=	6,6	20	x	0,11	=	2,2	8,8
	Toplam					33			0,11		11	44
Azalan Bakiyeler Amortisman Yöntemi	1996	40	x	0,33	=	13	40	x	0,11	=	4	18
	1997	24	x	0,33	=	8	24	x	0,11	=	3	11
	1998	14	x	0,33	=	5	14	x	0,11	=	2	6
	1999	9	x	0,33	=	3	9	x	0,11	=	1	4
	2000	13	x	0,33	=	4	13	x	0,11	=	1	6
	Toplam					33					11	44
Enflasyon Muhasebesi Uygulanması Durumunda Normal Amortisman Yöntemi	1996	13	x	0,33	=	4	13	x	0,11	=	1	5
	1997	48	x	0,33	=	16	48	x	0,11	=	5	21
	1998	73	x	0,33	=	24	73	x	0,11	=	8	32
	1999	121	x	0,33	=	40	121	x	0,11	=	13	53
	2000	238	x	0,33	=	79	238	x	0,11	=	26	105
	Toplam					163					53	216

Burada; KV: Kurumlar Vergisini, GV: Gelir Vergisini, AG: Amortisman Giderini, VO: Vergi Oranını, VT: Vergi Tasarrufunu ve TVT: Toplam Vergi Tasarrufunu göstermektedir.

Tablo 4.5'de görüldüğü gibi normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerine göre yıllar itibarıyla ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarrufları toplamı birbirine eşit olmaktadır. Ancak, yıllar itibarıyla ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarruflarının tutarları farklıdır. Bu farklılık,

⁶ Gelir vergisi stopajı, mali kardan kurumlar vergisi ve fon payı düşüldükten sonra kalan kısmın %15 alınarak hesaplanmaktadır. Gelir vergisi stopajının %10 ise fon payı olarak ödenmektedir. Mali kardan işletmenin ödemesi gereken kurumlar vergisi ve fon payı düşüldükten sonra, kalan kısmın %16,5 olan gelir vergisi stopajı ve gelir vergisi fon payı tutarı, mali karın %11'ne karşılık gelmektedir. Bu nedenle, bu çalışmada, mali kar üzerinden hesaplanacağı düşünülmüş ve %11 olarak alınmıştır. Ayrıca, bu oran genel bir oran olup, işletmenin kurumlar vergisinden istisna kazançları üzerinden alınan gelir vergisi stopajı, istisna türüne göre değişebilmektedir.

amortisman giderlerinin öz kaynakları koruyucu etkisinin incelendiği kısımda da belirtildiği gibi enflasyonist ortamlarda öz kaynakların korunması açısından azalan bakiyeler amortisman yönteminin normal amortisman yöntemine göre olan üstünlüğünü neden olmaktadır. Normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerine göre ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarrufları, hem yıllar itibariyle hem de toplam olarak enflasyon muhasebesinin uygulanması durumunda normal amortisman yöntemine göre ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarruflarından daha azdır.

Azalan bakiyeler amortisman yönteminin öz kaynakları koruyucu üstünlüğünün doğru olarak ölçülebilmesi için normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemleri ile ölçü kriteri olarak alınan enflasyon muhasebesinin uygulanması durumunda normal amortisman yöntemine göre yıllar itibariyle ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarruflarının, aynı satın alma gücüne sahip para birimiyle ifade edilmesi gerekir. Bu hesaplamanın yapılabilmesi için vergi ödeme zamanları bilinmelidir. Çünkü, amortisman yoluyla sağlanan vergi tasarrufları, dönem kazancının tespit edildiği zamanda değil verginin ödendiği zamanda ortaya çıkmaktadır. Her bir uygulama türüne göre yıllar itibariyle ayrılan amortismanların sağladığı vergi tasarruflarının aynı satın alma gücüne sahip para birimine göre değerleri hesaplanırken, bunların ödendiği zamandaki fiyat endekslerinin kullanılması gerekir. Bilindiği gibi, kurumlarda kurum kazancı üzerinden ödenmesi gereken kurumlar vergisi ve fon payı, takip eden yılın Nisan ayında tahakkuk ettirilerek beyan edilmekte ve üç eşit taksitte ödenmektedir. İlk taksit beyanname verme dönemi olan Nisan ayı içinde, ikinci ve üçüncü taksitler ise sırasıyla Temmuz ve Ekim aylarında ödenir. Kurumların ödeyeceği gelir vergisi ve fon payı ise, kurumlar vergisi ve fon payı gibi Nisan ayında tahakkuk ettirilmiştir. Ancak, bu vergiye ait beyannamenin Mayıs ayının 20. günü mesai sonuna kadar verilmesi gerekir. Gelir vergisi ve fon payı da üç eşit taksitte ödenecek olup birinci taksit beyanname verme süresi içinde, diğerleri ise kurumlar vergisinin ikinci ve üçüncü taksitlerinin ödenme sürelerinde ödenmektedir.

Normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemleri ile enflasyon muhasebesinin uygulanmasında normal amortisman yöntemine göre yıllar itibariyle ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarruflarının 2000 yılı sonundaki paranın satın alma gücüne göre düzeltilmesi⁷ işlemi, kurumlar vergisi ve kurumlar vergisi fon payı ile gelir vergisi ve gelir vergisi fon payı olarak aşağıda ayrı ayrı ele alınarak yapılmıştır.

⁷ Ek.6'da sunulan düzeltme katsayıları kullanılmıştır.

Tablo 4.6: AZALAN BAKİYELER AMORTİSMAN YÖNTEMİ UYGULAMASINDA UYGULAMA TÜRLERİNE GÖRE YILLAR İTİBARIYLA AYRILAN AMORTİSMAN GİDERLERİNİN SAĞLADIĞI VERGİ TASARRUFLARININ 2000 YILI SONUNDAKİ PARANIN SATIN ALMA GÜCÜNE GÖRE DÜZELTİLMESİ

KURUMLAR VERGİSİ VE FON PAYI														
Yıllar	TVT (TL)	NİSAN				TEMMUZ				EKİM				TVT (TL)
		VT (TL)	DK	DVT (TL)	VT (TL)	DK	DVT (TL)	VT (TL)	DK	DVT (TL)				
1996	6,6	2,20	x 5,12	= 11	2,20	x 4,46	= 10	2,20	x 3,71	= 8			29	
1997	6,6	2,20	x 2,80	= 6	2,20	x 2,61	= 6	2,20	x 2,34	= 5			17	
1998	6,6	2,20	x 1,88	= 4	2,20	x 1,70	= 4	2,20	x 1,48	= 3			11	
1999	6,6	2,20	x 1,15	= 3	2,20	x 1,11	= 2	2,20	x 1,04	= 2			7	
2000	6,6												7	
TVT													71	
GELİR VERGİSİ VE FON PAYI														
Yıllar	TVT (TL)	MAYIS				TEMMUZ				EKİM				TVT (TL)
		VT (TL)	DK	DVT (TL)	VT (TL)	DK	DVT (TL)	VT (TL)	DK	DVT (TL)				
1996	2,2	0,74	x 4,87	= 4	0,73	x 4,46	= 3	0,73	x 3,71	= 3			10	
1997	2,2	0,74	x 2,70	= 2	0,73	x 2,61	= 2	0,73	x 2,34	= 2			6	
1998	2,2	0,74	x 1,81	= 1	0,73	x 1,70	= 1	0,73	x 1,48	= 1			3	
1999	2,2	0,74	x 1,12	= 1	0,73	x 1,11	= 1	0,73	x 1,04	= 1			3	
2000	2,2												2	
TVT													24	
Genel Toplam													95	
KURUMLAR VERGİSİ VE FON PAYI														
Yıllar	TVT (TL)	NİSAN				TEMMUZ				EKİM				TVT (TL)
		VT (TL)	DK	DVT (TL)	VT (TL)	DK	DVT (TL)	VT (TL)	DK	DVT (TL)				
1996	13	4,34	x 5,12	= 22	4,33	x 4,46	= 19	4,33	x 3,71	= 16			57	
1997	8	2,67	x 2,80	= 7	2,67	x 2,61	= 7	2,66	x 2,34	= 6			20	
1998	5	1,67	x 1,88	= 3	1,67	x 1,70	= 3	1,66	x 1,48	= 2			8	
1999	3	1,00	x 1,15	= 1	1,00	x 1,11	= 1	1,00	x 1,04	= 1			3	
2000	4												4	
TVT													92	
GELİR VERGİSİ VE FON PAYI														
Yıllar	TVT (TL)	MAYIS				TEMMUZ				EKİM				TVT (TL)
		VT (TL)	DK	DVT (TL)	VT (TL)	DK	DVT (TL)	VT (TL)	DK	DVT (TL)				
1996	4	1,34	x 4,87	= 7	1,33	x 4,46	= 6	1,33	x 3,71	= 5			18	
1997	3	1,00	x 2,70	= 3	1,00	x 2,61	= 3	1,00	x 2,34	= 2			8	
1998	2	0,67	x 1,81	= 1	0,67	x 1,70	= 1	0,66	x 1,48	= 1			3	
1999	1	0,34	x 1,12	= 0,38	0,33	x 1,11	= 0,37	0,33	x 1,04	= 0,34			1	
2000	1												1	
TVT													31	
Genel Toplam													123	

KURUMLAR VERGİSİ VE FON PAYI																	
Yıllar	TVT (TL)	NİSAN				TEMMUZ				EKİM				TVT (TL)			
		VT (TL)	DK	DVT (TL)	VT (TL)	DK	DVT (TL)	VT (TL)	DK	DVT (TL)							
1996	4	1,34	x	5,12	=	7	1,33	x	4,46	=	6	1,33	x	3,71	=	5	18
1997	16	5,34	x	2,80	=	15	5,33	x	2,61	=	14	5,33	x	2,34	=	12	41
1998	24	8,00	x	1,88	=	15	8,00	x	1,70	=	14	8,00	x	1,48	=	12	41
1999	40	13,34	x	1,15	=	15	13,33	x	1,11	=	15	13,33	x	1,04	=	14	44
2000	79																79
TVT																223	
GELİR VERGİSİ VE FON PAYI																	
Yıllar	TVT (TL)	MAYIS				TEMMUZ				EKİM				TVT (TL)			
		VT (TL)	DK	DVT (TL)	VT (TL)	DK	DVT (TL)	VT (TL)	DK	DVT (TL)							
1996	1	0,34	x	4,87	=	2	0,33	x	4,46	=	1	0,33	x	3,71	=	1	4
1997	5	1,67	x	2,70	=	5	1,67	x	2,61	=	4	1,66	x	2,34	=	4	13
1998	8	2,67	x	1,81	=	5	2,67	x	1,70	=	5	2,66	x	1,48	=	4	14
1999	13	4,34	x	1,12	=	5	4,33	x	1,11	=	5	4,33	x	1,04	=	5	15
2000	26																26
TVT																72	
Genel Toplam																295	

Burada; TVT: Toplam Vergi Tasarrufunu, VT: Vergi Tasarrufunu, DK: Düzeltme Katsayısını ve DVT: Düzeltilmiş Vergi Tasarrufunu göstermektedir.

Enflasyon muhasebesinin uygulanmasında Temmuz 1996 tarihinde 100 TL.'na satın alınan bir makine için 5 yıl süreyle ayrılan amortisman giderleri, normal amortisman yönteminin kullanılmasında 295 TL. vergi tasarrufu sağlamaktadır. 295 TL., işletmenin öz kaynaklarının korunması için sağlanması gereken vergi tasarrufunu göstermektedir. Enflasyon muhasebesinin uygulanmaması durumunda normal amortisman yöntemine göre ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarrufu 95 TL., azalan bakiyeler amortisman yöntemine ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarrufu ise 123 TL.'dir. Bu durumda, işletme enflasyon dönemlerinde normal amortisman yöntemi kullandığında 200 TL. (295 TL. – 95 TL.) yani yaklaşık %68 (200 TL. / 295 TL.) oranında yararlanması gereken vergi tasarrufundan yararlanamamaktadır. Azalan bakiyeler amortisman yönteminde ise, yararlanılamayan vergi tasarrufu 172 TL. (295 TL. – 123 TL.) yani yaklaşık %58 (172 TL. / 295 TL.)'dir. Görüldüğü gibi azalan bakiyeler amortisman yönteminin kullanılmasında kaybedilen vergi tasarrufu, normal amortisman yönteminin kullanılması durumuna göre 28 TL. (123 TL. – 95 TL.) yani yaklaşık %10 (28 TL. / 295 TL. ya da %68 - %58) oranında daha azdır. Özetle, enflasyon dönemlerinde işletmelerin azalan bakiyeler amortisman yöntemini kullanmaları halinde öz kaynaklarının aşınması, normal amortisman yönteminin kullanıldığı duruma göre %10 oranında daha fazla önlenebilmektedir. Ancak, yine de bu yöntem, işletmeleri enflasyonun olumsuz etkisinden tam olarak koruyamamaktadır. Çünkü, bu yöntemin

kullanılması halinde de kaybedilen vergi tasarrufu söz konusu olup %58'dir. Yararlanılan vergi tasarrufu ise yaklaşık %42 (123 TL / 295 TL.)'dir.

Vergi tasarrufundan söz edilebilmesi için amortisman ayırma süresi boyunca bütün yıllarda mali kârın bulunması veya mali kârın sıfır olması gerekmektedir. Zarar olması durumunda ise vergi tasarrufu olup olmayacağı, zarar tutarı ile amortisman tutarına bağlı olmaktadır. Eğer zarar amortisman ayrılmamış olduğu zamanda da ortaya çıkacak ise, ayrılan amortisman nedeniyle sağlanan vergi tasarrufu o yıl için sıfır olacaktır. Bu durumda vergi tasarrufunun sağlanması, söz konusu yıl içinde ortaya çıkan zararın sonraki 5 yılda indirildiği zamana ertelenmektedir. Amortisman ayrılmadığı zaman kâr elde edilecek ise, bu durumda belli bir vergi tasarrufundan söz edilebilir. Ancak, bu vergi tasarrufu yukarıda belirtilen rakamların altında kalacaktır⁸.

4.1.1.3. Azalan Bakiyeler Amortisman Yönteminin Öz Kaynakları Koruyucu Etkisinin Genel Olarak Değerlendirilmesi

Yukarıdaki örnek üzerinde yapılan incelemede de görüldüğü gibi azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre ayrılan amortisman giderleri ile bu giderlerin sağladığı vergi tasarruflarının öz kaynakları koruyucu etkisi, normal amortisman yöntemine göre ayrılan amortisman giderleri ile bu giderlerin sağladığı vergi tasarruflarının öz kaynakları koruyucu etkisinden daha fazla olmaktadır. Ancak, azalan bakiyeler amortisman yönteminin öz kaynakları koruyucu etkisi konusundaki bu üstünlüğü, her zaman söz konusu mudur? Azalan bakiyeler amortisman yönteminin normal amortisman yöntemine göre öz kaynakları daha fazla koruyabilmesi için, enflasyon oranlarının sürekli yüksek seyretmesi veya enflasyonun amortisman süresinin ilk yıllarında daha yüksek sonraki yıllarda giderek düşen bir seyir izlemesi gerekir. Aksi halde, enflasyon oranının amortisman süresinin ilk yıllarında düşük sonraki yıllara doğru giderek yükselmesi durumunda, öz kaynakların korunması açısından bu yöntemin bir üstünlüğü olamayacağı gibi durum normal amortisman lehine de dönebilir. Çünkü, amortisman süresinin son yıllarında normal amortisman yöntemine göre ayrılan amortisman giderleri, azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre ayrılan amortisman giderlerinden daha fazla olmaktadır. Amortisman süresinin son yıllarında enflasyon oranının ilk yıllara göre yüksek olması, normal amortisman yöntemine göre ayrılan amortismanların cari değerlerinin daha yüksek olmasına neden olacaktır.

⁸ Cahit Yergi, "Verginin İşletme Faaliyetlerinde Kullanılacak Maddi Duran Varlıkların Finansman Şekline Etkisi", *Vergi Sorunları Dergisi*, Sayı: 130, Temmuz 1999, s. 33.

Azalan bakiyeler amortisman yönteminin normal amortisman yöntemine göre öz kaynakları daha fazla koruyucu özelliği, amortisman süresi uzadıkça değişmemektedir. Örneğin; amortisman süresi 10 yıl veya 15 yıl olsa bile, iki yöntem arasındaki yaklaşık %14 koruma farkı devam etmektedir⁹. Ancak, enflasyonun neden olduğu fiktif kâr oluşumuna bağlı olarak her iki yöntemin öz kaynakları koruma oranı değişebilmektedir.

Azalan bakiyeler amortisman yöntemi, amortisman tabi duran varlıkların edinildiği ilk yıllarda daha fazla amortisman ayrılmasını sağlayarak yukarıdaki belirtilen ortamın var olması durumunda bu yıllar için dönem kârını ve dolayısıyla ödenecek vergi ve kâr paylarını azaltmaktadır. Bundan dolayı, bu yöntemin, normal amortisman yöntemine göre enflasyonist ortamlarda az da olsa öz kaynakları koruyucu özelliği bulunmaktadır. Fakat, azalan bakiyeler amortisman yöntemi, öz sermayeyi etkin olarak koruyan bir yöntem değildir.

4.1.2. Yeniden Değerleme Uygulamasının Öz Kaynakları Koruyucu Etkisi

Yeniden değerlendirme uygulamasında amortisman tabi duran varlıkların aktife girdikleri yılda kayıtlı değerleri üzerinden belirli bir oranda gider veya maliyet yazıldıktan sonra takip eden yıllarda gider ya da maliyet yazılacak kısmın hesaplanmasına esas alınacak kayıtlı değer, o yılın reel rakamlarına yaklaştırılması için revize edilmektedir. Bu uygulamayla, amortismanların gerçek değerlerine yakın değerlerle ayrılması sağlanmaktadır. Bu durum da, işletmelerde fiktif kârların ortaya çıkmasını engelleyerek işletmelerin ödemesi gereken vergi ve kâr paylarının gerçek değerleri üzerinden ödenmesini sağlamaktadır. Böylece, yeniden değerlendirme yapılmaması durumunda tarihi maliyet değeri üzerinden ayrılan yetersiz amortisman nedeni ile öz kaynak kaybına engel olunmakta ve işletme varlıklarının yenilenmesi için gereken fon işletme tarafından karşılanmış olmaktadır¹⁰.

VUK'nun mükerrer 298. maddesinde düzenlenen yeniden değerlendirme uygulaması ile işletmelerin üretim kapasitelerinin korunmasının sağlanması, öz kaynakların aşınmasının önlenmesi ve enflasyon vergisi ile hayali kâr dağıtımlarına son verilmesi amaçlanmıştır. Nitekim, yeniden değerlendirme uygulaması, kapsamına aldığı varlıklar itibarıyla fiktif kârların yok edilmesi, işletmelerin mali yapılarının sağlaştırılması, maliyetlerin daha gerçekçi bir biçimde saptanması, kullanılabilir

⁹ Bu sonucu, Türkiye'de geçmiş 10 veya 15 yıldaki enflasyon oranları dikkate alınarak, amortisman süresi 10 veya 15 yıl olduğu düşünülen amortisman tabi varlıklar için gerekli hesaplamalar yapıldıktan sonra verilmiştir.

¹⁰ Altuğ ve Hanifi Ayboğa, ss. 239-240; Akgün, s. 104. Can Erol, "İmtiyazlı İşletmelere "Yeniden Değerleme" ile Otofinsman İmkânı Neden Tanınmıyor?", *Yaklaşım Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 85, Ocak 2000, s. 186.

fonların oluşturulması ve öz kaynakların korunması ile işletmelerin mali tablolarının anlamlı ve güvenilir bilgi sunması hususlarında önemli bir işlev üstlenmiştir¹¹. Bu uygulama, mükelleflerin enflasyona karşı dayanıklılığını artırmak için alınan vergisel önlemlerden en önemlisidir¹².

Aşağıda öncelikle yeniden değerlendirme uygulamasının öz kaynakları koruyucu etkisi, YDDAF'nun sermayeye ilave edilmesi veya öz kaynaklar grubu içinde ayrı bir hesapta tutulması ile YDDAF'nun sermayeye ilave edilmemesi yani işletmeden çekilmesi, başka bir hesaba aktarılması veya duran varlığın satışı açısından ele alınarak ayrı ayrı incelenmiştir. Daha sonra, yeniden değerlendirme yapılması ve yapılmaması durumlarında normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerinin öz kaynakları koruyucu etkileri karşılaştırılmıştır. Son olarak da, yeniden değerlendirme uygulamasının öz kaynakları koruyucu etkisinin genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Bu durum aşağıda verilen örnek uygulamadan yola çıkılarak açıklanmaya çalışılmaktadır.

Örnek: A Anonim Şirketi'nin, Temmuz 1996 tarihinde 100 TL.'na aldığı bir makinesi için 5 yıl süreyle %20 amortisman oranına göre amortisman ayrılmakta ve makinenin hurda değeri bulunmamaktadır. İşletme, 1997 yılından itibaren yeniden değerlendirme yapmaktadır.

4.1.2.1. Yeniden Değerleme Değer Artış Fonunun Sermayeye İlave Edilmesi veya Öz Kaynaklar Grubu İçinde Ayrı Bir Hesapta Tutulması

YDDAF'nun sermayeye ilave edilmesi veya öz kaynaklar grubu içinde ayrı bir hesapta tutulması durumunda yeniden değerlendirme uygulamasının öz kaynakları koruyucu etkisi, iki farklı açıdan ele alınarak incelenebilir. Bunlar; normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerine göre ayrılan amortisman giderleri ile normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerine göre ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarruflarının öz kaynakları koruyucu etkisidir.

a) *Normal ve Azalan Bakiyeler Amortisman Yöntemlerine Göre Ayrılan Amortisman Giderlerinin Öz Kaynakları Koruyucu Etkisi:* YDDAF'nun sermayeye ilave edilmesi veya öz kaynaklar grubu içinde ayrı bir hesapta tutulması halinde yeniden değerlendirme yapılarak normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerine göre ayrılan amortisman giderlerinin öz kaynakları koruyucu etkisinin ölçülebilmesi için, öncelikle yeniden değerlendirme yapılması ve yapılmaması ile enflasyon muhasebesi uygulanması durumlarına göre yıllar itibarıyla ayrılacak olan

¹¹ Erdoğan Arslan, "Yeniden Değerleme IV", s. 39.

¹² Tarakçı, s. 307.

amortisman giderlerinin hesaplanması gerekir. Yeniden değerlendirme yapılmaması ve enflasyon muhasebesinin uygulanması durumlarında yıllar itibariyle ayrılan amortisman giderlerinin öz kaynakları koruyucu etkisi, azalan bakiyeler amortisman yönteminin öz kaynakları koruyucu etkisinin incelendiği kısımda irdelenmiştir. Bu nedenle, burada sadece yeniden değerlendirme yapılması durumunda yıllar itibariyle ayrılması gereken amortisman giderleri hesaplanacak ve bunların öz kaynaklar üzerine olan etkisi ölçülecektir.

A. Anonim Şirketi'nin yeniden değerlendirme yaparak amortisman ayırması halinde normal amortisman yöntemine göre yıllar itibariyle ayırması gereken amortisman giderleri aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi olacaktır.

Tablo 4.7: YENİDEN DEĞERLEME YAPILARAK NORMAL AMORTİSMAN YÖNTEMİNE GÖRE AMORTİSMAN AYRILMASI

Yıllar	Makinenin Kayıtlı Değeri			Birikmiş Amortismanların Kayıtlı Değeri			AAD (TL)	AO (%)	AG (TL)	YDS NAD (TL)	YDÖ NAD (TL)	YDD AF (TL)								
	YDÖ (TL)	YDO (%)	YDS (TL)	YDÖ (TL)	YDO (%)	YDS (TL)														
1996	100	x	-	=	-	x	-	=	-	100	x	0,20	=	20	-	-	=	-		
1997	100	x	1,804	=	180	20	x	1,804	=	36	180	x	0,20	=	36	144	-	80	=	64
1998	180	x	1,778	=	321	72	x	1,778	=	128	321	x	0,20	=	64	192	-	108	=	84
1999	321	x	1,521	=	488	192	x	1,521	=	293	488	x	0,20	=	98	195	-	128	=	67
2000	488	x	1,560	=	761	390	x	1,560	=	609	761	x	0,20	=	152	152	-	98	=	55

Bu tabloda; YDÖ: Yeniden Değerleme Öncesi, YDO: Yeniden Değerleme Oranını, YDS: Yeniden Değerleme Sonrası, AAD: Amortisman Ayrılacak Değer, AO: Amortisman Oranı, AG: Amortisman Gideri, YDSNAD: Yeniden Değerleme Sonrası Net Aktif Değer, YDÖNAD: Yeniden Değerleme Öncesi net Aktif Değer ve YDDAF: Yeniden Değerleme Değer Artış Fonunu göstermektedir.

İşletmenin yeniden değerlendirme yaparak azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre amortisman ayırması halinde ise, yıllar itibariyle ayrılması gereken amortisman giderleri aşağıdaki tabloda hesaplandığı gibi olmaktadır.

Tablo 4.8: YENİDEN DEĞERLEME YAPILARAK AZALAN BAKİYELER AMORTİSMAN YÖNTEMİNE GÖRE AMORTİSMAN AYRILMASI

Yıllar	Makinenin Kayıtlı Değeri			Birikmiş Amortismanların Kayıtlı Değeri			AAD (TL)	AO (%)	AG (TL)	YDS NAD (TL)	YDÖ NAD (TL)	YDD AF (TL)								
	YDÖ (TL)	YDO (%)	YDS (TL)	YDÖ (TL)	YDO (%)	YDS (TL)														
1996	100	x	-	=	-	-	x	-	=	-	100	x	0,40	=	40	-	-	=	-	
1997	100	x	1,804	=	180	40	x	1,804	=	72	108	x	0,40	=	43	108	-	60	=	48
1998	180	x	1,778	=	321	115	x	1,778	=	205	115	x	0,40	=	46	115	-	65	=	51
1999	321	x	1,521	=	488	251	x	1,521	=	382	105	x	0,40	=	42	105	-	69	=	36
2000	488	x	1,560	=	761	425	x	1,560	=	662	99	x		=	99	99	-	63	=	36

Bu tabloda da, tablo 4.7'deki kısaltmalar kullanılmıştır.

Yeniden değerlendirme yapılarak normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerine göre amortisman ayrılması durumunda yıllar itibariyle ayrılan amortisman giderlerinin 2000 yılı sonundaki paranın satın alma gücüne göre düzeltilmesi işlemi tablo 4.9'da gösterildiği gibi yapılmaktadır.

Tablo 4.9: YENİDEN DEĞERLEME YAPILMASINDA NORMAL VE AZALAN BAKİYELER AMORTİSMAN YÖNTEMLERİNE GÖRE AYRILAN AMORTİSMAN GİDERLERİNİN 2000 YILI SONUNDAKİ PARANIN SATIN ALMA GÜCÜNE GÖRE DÜZELTİLMESİ

AMORTİSMAN YÖNTEMİ	YILLAR	AMORT. GİDERİ (TL)	DÜZELTME KATSAYISI	DÜZELTİLMİŞ DEĞER (TL)
Yeniden Değerleme Yapılması ve Normal Amortisman Yöntemi	1996	20	6,35	127
	1997	36	3,33	120
	1998	64	2,20	141
	1999	98	1,32	129
	2000	152	1,00	152
	Toplam	370		669
Yeniden Değerleme Yapılması ve Azalan Bakiyeler Amortisman Yöntemi	1996	40	6,35	254
	1997	43	3,33	143
	1998	46	2,20	101
	1999	42	1,32	55
	2000	99	1,00	99
	Toplam	270		652

Yeniden değerlendirme yapılmaması ve yapılması durumlarında normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemleri ile enflasyon muhasebesi uygulanması durumunda normal amortisman yöntemine göre yıllar itibariyle ayrılan amortisman giderlerinin 2000 yılı sonundaki paranın satın alma gücüne göre düzeltilmiş değerleri aşağıdaki tabloda özet olarak sunulmuştur.

Tablo 4.10: YENİDEN DEĞERLEME UYGULAMASINDA UYGULAMA TÜRLERİNE GÖRE YILLAR İTİBARIYLA AYRILAN AMORTİSMAN GİDERLERİNİN 2000 YILI SONUNDAKİ PARANIN SATIN ALMA GÜCÜNE GÖRE DÜZELTİLMİŞ DEĞERLERİ

UYGULAMA TÜRLERİ	YILLAR					
	1996	1997	1998	1999	2000	Toplam
Yeniden Değerleme Yapılmaması ve Normal Amortisman Yöntemi	127	67	44	27	20	284
Yeniden Değerleme Yapılmaması ve Azalan Bakiyeler Amortisman Yöntemi	254	80	31	12	13	390
Yeniden Değerleme Yapılması ve Normal Amortisman Yöntemi	127	120	141	129	152	669
Yeniden Değerleme Yapılması ve Azalan Bakiyeler Amortisman Yöntemi	254	143	101	55	99	652
Enflasyon Muhasebesinin Uygulanmasında Normal Amortisman Yöntemi	83	160	161	160	238	802

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi yeniden değerlendirme yapılarak normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerine göre amortisman ayrılması durumunda yıllar itibariyle ayrılan amortisman giderlerinin 2000 yılı sonundaki paranın satın alma gücüne göre düzeltilmiş değerleri toplamı, sırasıyla 669 TL. ve 652 TL.'dir. Bu değerler, yeniden değerlendirme yapılmaması durumunda normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerine göre yıllar itibariyle ayrılan amortisman giderlerinin 2000 yılı sonundaki paranın satın alma gücüne göre ifade edilmiş değerleri toplamlarından daha fazladır. Ancak, enflasyon muhasebesinin uygulanması

durumunda yıllar itibariyle ayrılan amortisman giderlerinin 2000 yılı sonundaki paranın satın alma gücüne göre ifade edilmiş değerleri toplamı olan 802 TL.'den daha azdır. Yeniden değerlendirme yapılması durumunda normal amortisman yöntemine göre yıllar itibariyle ayrılan amortisman giderlerinin öz kaynakları koruyucu etkisi, yaklaşık %83 (669 TL. / 802 TL.)'dür. Bu %83'lük oran, yeniden değerlendirme yapılmaması durumunda yıllar itibariyle ayrılan amortisman giderlerinin öz kaynakları koruyucu etkisi olan yaklaşık %35'den %48 (%83 - %35) daha fazladır. Yeniden değerlendirme yapılması durumunda azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre yıllar itibariyle ayrılan amortisman giderlerinin öz kaynakları koruyucu etkisi ise, yaklaşık %81 (652 TL. / 802 TL.)'dir. Bu %81'lik oran, yeniden değerlendirme yapılmaması durumunda yıllar itibariyle ayrılan amortisman giderlerinin öz kaynakları koruyucu etkisi olan yaklaşık %49 oranından %32 (%81 - %49) daha fazladır. Ancak, %83 ve %81'lik oranlar, enflasyon oranının sırasıyla 1996'da %81,9, 1997'de %90,6, 1998'de %51,4 1999'da %66,5 ve 2000'de %32,1 olduğu bir ortamda, öz kaynakların aşınmasını önlemede yetersiz kalmaktadır. Çünkü, bu durumda da, 2000 yılı sonundaki paranın satın alma gücüne göre öz kaynaklar, normal amortisman yönteminde 133 TL. (802 TL. – 669 TL.) yani yaklaşık %17 (%100 - %83) oranında aşınmaktadır. Azalan bakiyeler amortisman yönteminin kullanılması durumunda ise, öz kaynaklar 150 TL. (802 TL. – 652 TL.) yani yaklaşık %19 (%100 - %81) oranında aşınmış olmaktadır. Başka bir ifadeyle, 100 TL.'na alınan bir duran varlığın normal amortisman yönteminde 83 TL. amortisman yoluyla karşılanabilmekte, 17 TL. ise fiktif kâr biçiminde vergi ve kâr payı olarak işletme dışına çıkararak işletme öz kaynakları %17 oranında aşınmış olmaktadır. Azalan bakiyeler amortisman yönteminde ise, 100 TL.'na alınan bir duran varlığın 81 TL. amortisman yoluyla karşılanabilmekte, 19 TL. ise fiktif kâr biçiminde vergi ve kâr payı olarak işletme dışına çıkararak işletme öz kaynakları %19 oranında aşınmış olmaktadır.

b) Normal Amortisman ve Azalan Bakiyeler Amortisman Yöntemlerine Göre Ayrılan Amortisman Giderlerinin Sağladığı Vergi Tasarruflarının Öz Kaynakları Koruyucu Etkisi: Bu etkinin incelenebilmesi için, öncelikle yeniden değerlendirme yapılması ve yapılmaması durumları ile enflasyon muhasebesine göre yıllar itibariyle ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarruflarının hesaplanması gerekir. Yeniden değerlendirme yapılmaması durumunda normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemleri ile enflasyon muhasebesi uygulanması durumunda normal amortisman yöntemine göre yıllar itibariyle ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarrufları, azalan bakiyeler amortisman yönteminin öz kaynakları koruyucu etkisinin incelendiği kısımda hesaplanmıştır. Bu nedenle, burada sadece yeniden değerlendirme yapılarak normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerine göre yıllar itibariyle ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarrufları

hesaplanacak olup, bu vergi tasarruflarının hesaplanması aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi yapılmaktadır.

Tablo 4.11: YENİDEN DEĞERLEME YAPILARAK NORMAL VE AZALAN BAKİYELER AMORTİSMAN YÖNTEMLERİNE GÖRE YILLAR İTİBARIYLA AYRILAN AMORTİSMAN GİDERLERİNİN SAĞLADIĞI VERGİ TASARRUFLARI

UYGULAMA TÜRLERİ	YILLAR	KV VE FON PAYI					GV VE FON PAYI					
		AG (TL)		VO (%)	=	VT (TL)	AG (TL)		VO (%)	=	VT (TL)	TVT (TL)
Yeniden Değerleme Yapılması ve Normal Amortisman Yöntemi	1996	20	x	0,33	=	7	20	x	0,11	=	2	9
	1997	36	x	0,33	=	12	36	x	0,11	=	4	16
	1998	64	x	0,33	=	21	64	x	0,11	=	7	28
	1999	98	x	0,33	=	32	98	x	0,11	=	11	43
	2000	152	x	0,33	=	50	152	x	0,11	=	17	67
	Toplam	122					41					163
Yeniden Değerleme Yapılması ve Azalan Bakiyeler Amortisman Yöntemi	1996	40	x	0,33	=	13	40	x	0,11	=	4	17
	1997	43	x	0,33	=	14	43	x	0,11	=	5	19
	1998	46	x	0,33	=	15	46	x	0,11	=	5	20
	1999	42	x	0,33	=	14	43	x	0,11	=	5	19
	2000	99	x	0,33	=	33	99	x	0,11	=	11	44
	Toplam	89					30					119

Yeniden değerlendirme yapılarak normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerine göre yıllar itibariyle ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarruflarının 2000 yılı sonundaki paranın satın alma gücüne göre düzeltilmesi işlemi ise aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi olmaktadır.

Tablo 4.12: YENİDEN DEĞERLEME YAPILARAK NORMAL VE AZALAN BAKİYELER AMORTİSMAN YÖNTEMLERİNE GÖRE YILLAR İTİBARIYLA AYRILAN AMORTİSMAN GİDERLERİNİN SAĞLADIĞI VERGİ TASARRUFLARININ 2000 YILI SONUNDAKİ PARANIN SATIN ALMA GÜCÜNE GÖRE DÜZELTİLMESİ

	KURUMLAR VERGİSİ VE FON PAYI																	
	Yıllar	TVT (TL)	NİSAN				TEMMUZ				EKİM				TVT (TL)			
			VT (TL)	DK	=	DVT (TL)	VT (TL)	DK	=	DVT (TL)	VT (TL)	DK	=	DVT (TL)				
Yeniden Değerleme Yapılması ve Normal Amortisman Yöntemi	1996	7	2,34	x	5,12	=	12	2,33	x	4,46	=	10	2,33	x	3,71	=	9	31
	1997	12	4,00	x	2,80	=	11	4,00	x	2,61	=	10	4,00	x	2,34	=	9	30
	1998	21	7,00	x	1,88	=	13	7,00	x	1,70	=	12	7,00	x	1,48	=	10	35
	1999	32	10,67	x	1,15	=	12	10,67	x	1,11	=	12	10,66	x	1,04	=	11	35
	2000	50																50
	TVT													181				
	GELİR VERGİSİ VE FON PAYI																	
	Yıllar	TVT (TL)	MAYIS				TEMMUZ				EKİM				TVT (TL)			
			VT (TL)	DK	=	DVT (TL)	VT (TL)	DK	=	DVT (TL)	VT (TL)	DK	=	DVT (TL)				
	Yeniden Değerleme Yapılması ve Normal Amortisman Yöntemi	1996	2	0,67	x	4,87	=	3	0,67	x	4,46	=	3	0,66	x	3,71	=	2
1997		4	1,34	x	2,70	=	4	1,33	x	2,61	=	3	1,33	x	2,34	=	3	10
1998		7	2,34	x	1,81	=	4	2,33	x	1,70	=	4	2,33	x	1,48	=	3	11
1999		11	3,67	x	1,12	=	4	3,67	x	1,11	=	4	3,66	x	1,04	=	4	12
2000		17																17
TVT														58				
Genel Toplam													239					

KURUMLAR VERGİSİ VE FON PAYI																	
Yıllar	NİSAN				TEMMUZ				EKİM				TVT (TL)				
	TVT (TL)	VT (TL)	DK	DVT (TL)	VT (TL)	DK	DVT (TL)	VT (TL)	DK	DVT (TL)							
1996	13	4,34	x	5,12	=	22	4,33	x	4,46	=	19	4,33	x	3,71	=	16	57
1997	14	4,67	x	2,80	=	13	4,67	x	2,61	=	12	4,66	x	2,34	=	11	36
1998	15	5,00	x	1,88	=	9	5,00	x	1,70	=	9	5,00	x	1,48	=	7	25
1999	14	4,67	x	1,15	=	5	4,67	x	1,11	=	5	4,66	x	1,04	=	5	15
2000	33																33
TVT																	166
GELİR VERGİSİ VE FON PAYI																	
Yıllar	MAYIS				TEMMUZ				EKİM				TVT (TL)				
	TVT (TL)	VT (TL)	DK	DVT (TL)	VT (TL)	DK	DVT (TL)	VT (TL)	DK	DVT (TL)							
1996	4	1,34	x	4,87	=	7	1,33	x	4,46	=	6	1,33	x	3,71	=	5	18
1997	5	1,67	x	2,70	=	5	1,67	x	2,61	=	4	1,66	x	2,34	=	4	13
1998	5	1,67	x	1,81	=	3	1,67	x	1,70	=	3	1,66	x	1,48	=	2	8
1999	5	1,67	x	1,12	=	2	1,67	x	1,11	=	2	1,66	x	1,04	=	2	6
2000	11																11
TVT																	56
Genel Toplam																	222

Yeniden değerlendirme yapılması ve yapılmaması durumlarında normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemleri ile enflasyon muhasebesi uygulanması durumunda normal amortisman yöntemine göre yıllar itibarıyla ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarruflarının 2000 yılı sonundaki paranın satın alma gücüne göre düzeltilmiş değerleri toplamı aşağıdaki tabloda özet olarak sunulmuştur.

Tablo 4.13. YENİDEN DEĞERLEME UYGULAMASINDA UYGULAMA TÜRLERİNE GÖRE YILLAR İTİBARIYLA AYRILAN AMORTİSMAN GİDERLERİNİN SAĞLADIĞI VERGİ TASARRUFLARININ 2000 YILI SONUNDAKİ PARANIN SATIN ALMA GÜCÜNE GÖRE DÜZELTİLMİŞ DEĞERLERİ

UYGULAMA TÜRLERİ	YILLAR					
	1996	1997	1998	1999	2000	Toplam
Yeniden Değerleme Yapılmaması ve Normal Amortisman Yöntemi	39	23	14	10	9	95
Yeniden Değerleme Yapılmaması ve Azalan Bakiyeler Amortisman Yöntemi	75	28	11	4	5	123
Yeniden Değerleme Yapılması ve Normal Amortisman Yöntemi	39	40	46	47	67	239
Yeniden Değerleme Yapılması ve Azalan Bakiyeler Amortisman Yöntemi	75	49	33	21	44	222
Enflasyon Muhasebesinin Uygulanmasında Normal Amortisman Yöntemi	22	54	55	59	105	295

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi yeniden değerlendirme yapılarak normal amortisman yöntemine göre amortisman ayrılması durumunda yıllar itibarıyla ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarruflarının toplamı 239 TL. olup, bu tutar

yeniden değerlendirme yapılmaması durumunda yıllar itibariyle ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarruflarının toplamı olan 95 TL.'den fazladır. Ancak, enflasyon muhasebesinin uygulanması durumunda yıllar itibariyle ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarrufları toplamı olan 295 TL.'den daha azdır. Yeniden değerlendirme yapılması durumunda yıllar itibariyle ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarruflarının öz kaynakları koruyucu etkisi, yaklaşık %81 (239 TL. / 295 TL.)'dir. Bu oran, yeniden değerlendirme yapılmaması durumunda yıllar itibariyle ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarruflarının öz kaynakları koruyucu etkisi olan yaklaşık %32 oranından %49 (%81 - %32) daha fazladır. Ancak, bu %81'lik oran, enflasyon oranının sırasıyla 1996'da %81,9, 1997'de %90,6, 1998'de %51,4 1999'da %66,5 ve 2000'de %32,1 olduğu bir ortamda öz kaynakların aşınmasını önlemede yetersiz kalmaktadır. Çünkü, bu durumda da, cari değerlerle öz kaynaklar 56 TL. (295 TL. – 239 TL.) yani yaklaşık %19 (%100 - %81) oranında aşınmaktadır.

Yeniden değerlendirme yapılarak azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre amortisman ayrılması durumunda yıllar itibariyle ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarruflarının toplamı 222 TL. olup, bu tutar yeniden değerlendirme yapılmaması durumunda yıllar itibariyle ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarruflarının toplamı olan 123 TL.'den fazladır. Ancak, enflasyon muhasebesinin uygulanması durumunda yıllar itibariyle ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarruflarının toplamı olan 295 TL.'den daha azdır. Yeniden değerlendirme yapılması durumunda yıllar itibariyle ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarruflarının öz kaynakları koruyucu etkisi, yaklaşık %75 (222 TL. / 295 TL.)'dir. Bu oran, yeniden değerlendirme yapılmaması durumunda yıllar itibariyle ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarruflarının öz kaynakları koruyucu etkisi olan yaklaşık %42'den %33 (%75 - %42) oranında daha fazladır. Ancak, bu %75'lik oran, enflasyon oranının sırasıyla 1996'da %81,9, 1997'de %90,6, 1998'de %51,4 1999'da %66,5 ve 2000'de %32,1 olduğu bir ortamda öz kaynakların aşınmasını önlemede yetersiz kalmaktadır. Çünkü, bu durumda da öz kaynak, 73 TL. (295 TL. – 222 TL.) yani yaklaşık %25 (%100 - %75) oranında aşınmaktadır.

4.1.2.2. Yeniden Değerleme Değer Artış Fonunun Sermayeye İlave Edilmemesi Yani İşletmeden Çekilmesi, Başka Bir Hesaba Aktarılması veya Duran Varlığın Satışı

Yeniden değerlendirme uygulamasının öz kaynakları koruyucu etkisinin incelenmesinde bu etkiye yeniden değerlendirme uygulaması sonucunda ortaya çıkan

YDDAF'nun etkisinin ne olacağı konusu da önem arz etmektedir. Bilindiği gibi kurumlar vergisi mükelleflerinde, YDDAF'nun sermayeye ilave edilmesi veya öz kaynaklar grubu içinde ayrı bir kalem olarak tutulması halinde bu fon vergiden istisna tutulmaktadır. Ancak, fonun sermayeye ilave dışında işletmeden çekilmesi, başka bir hesaba aktarılması veya amortisman tabi duran varlığın satışı halinde YDDAF, ilgili dönemin kazancı sayılarak vergiye tabi tutulmaktadır. YDDAF'nun dönem kazancı sayılması ise, enflasyonist ortamlarda öz kaynağın işletme dışına çıkması demek olup fon tutarı kadar öz kaynağın erimesi anlamına gelmektedir. YDDAF'nun sermayeye ilave dışında başka bir hesaba aktarılması veya işletmeden çekilmesi ya da duran varlığın satışı halinde yeniden değerlendirme uygulaması, işletmelerde sadece vergi ve kâr payı ödemelerinin ertelenmesine neden olmaktadır. Çünkü, yeniden değerlendirme yapılması ile yeniden değerlendirme yapılmaması durumlarında yıllar itibariyle ayrılan amortisman giderlerin toplamaları arasındaki fark, YDDAF toplamına eşit olmaktadır. Başka bir ifadeyle, yeniden değerlendirme yapılarak amortisman ayrılması durumunda, yeniden değerlendirme yapılmadan amortisman ayrılması durumuna göre YDDAF toplamı kadar daha fazla amortisman ayrılmaktadır. Bu fonun dönem kazancı sayılması durumunda önceden amortisman yoluyla gider yazılan değer artışı, işlemin ortaya çıktığı zamanda gelir kabul edilmektedir. Dolayısıyla, zamanında ödenmesi gereken vergi ve kâr payları, daha sonraki yıllara ertelenmiş olmaktadır. Bu durumda, yeniden değerlendirme uygulamasının öz kaynakları koruyucu özelliği ortadan kalmış olmakta, ancak yine de vergi ve kâr payı ödemelerinin ertelenmesinin de az da olsa öz kaynakları koruyucu özelliği bulunmaktadır. Vergi ve kâr payı ödemeleri ertelenmesi durumunun öz kaynaklar üzerine yaptığı etki, iki farklı açıdan ele alınarak incelenebilir. Bunlar; normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerine göre yıllar itibariyle ayrılan amortisman giderleri ile YDDAF'nun neden olduğu servet kaybı arasındaki farktan oluşan net öz kaynak koruma etkisi ile normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerine göre ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarrufları ile YDDAF'nun neden olduğu vergi kaybı arasındaki farktan oluşan net öz kaynak koruma etkisidir.

a) Normal Amortisman ve Azalan Bakiyeler Amortisman Yöntemlerine Göre Yıllar İtibariyle Ayrılan Amortisman Giderleri İle YDDAF'nun Neden Olduğu Servet Kaybı Arasındaki Farktan Oluşan Net Öz Kaynak Koruma Etkisi: Bu etki, yeniden değerlendirme uygulamasında önceki yıllarda ortaya çıkan YDDAF'nun 1998, 1999 ve 2000 yılı sonu itibariyle işletmeden çekildiği, başka bir hesaba aktarıldığı veya amortisman tabi duran varlığın satıldığı varsayımı altında aşağıdaki gibi incelenebilir.

Yeniden değerlendirme yapılması ve yapılmaması durumlarında normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemleri ile enflasyon muhasebesi uygulaması durumunda normal amortisman yöntemine göre Temmuz 1996 tarihinde 100 TL.'na satın alınan makineye ait birikmiş amortismanlar ile YDDAF'nun 1998, 1999 ve 2000 yılları sonundaki nominal değerleri aşağıdaki tabloda verildiği gibi olmaktadır.

Tablo 4.14: YDDAF'NUN 1998,1999 VE 2000 YILLARINDA İŞLETMEDEN ÇEKİLMESİ DURUMUNDA BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR VE YDDAF

AMORTİSMAN YÖNTEMİ	UYGULAMA TÜRLERİ	YILLAR		
		1998	1999	2000
Normal	Yeniden Değerleme Yapılmaması	60	80	100
	Yeniden Değerleme Yapılması	120	217	370
	YDDAF	64	148	215
Azalan Bakiyeler	Yeniden Değerleme Yapılmaması	78	87	100
	Yeniden Değerleme Yapılması	129	172	270
	YDDAF	48	99	136
Normal	Enflasyon Muhasebesi	134	255	493

Yeniden değerlendirme yapılması ve yapılmaması durumlarında normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemleri ile enflasyon muhasebesi uygulaması durumunda normal amortisman yöntemine göre 1998, 1999 ve 2000 yılları itibariyle birikmiş amortismanlar ile YDDAF'nun 1998, 1999 ve 2000 yılları sonundaki paranın satın alma gücüne göre ifade edilmiş değerleri ise aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 4.15: YDDAF'NUN 1998,1999 VE 2000 YILLARINDA İŞLETMEDEN ÇEKİLMESİ DURUMUNDA BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR VE YDDAF'NUN 1998, 1999 VE 2000 YILLARI SONUNDAKİ PARANIN SATIN ALMA GÜCÜNE GÖRE İFADE EDİLMİŞ DEĞERLERİ

AMORTİSMAN YÖNTEMİ	UYGULAMA TÜRLERİ	YILLAR		
		1998	1999	2000
Normal	Yeniden Değerleme Yapılmaması	108	199	284
	Yeniden Değerleme Yapılması	176	391	669
	YDDAF	64	148	215
Azalan Bakiyeler	Yeniden Değerleme Yapılmaması	166	284	390
	Yeniden Değerleme Yapılması	227	419	652
	YDDAF	48	99	135
Normal	Enflasyon Muhasebesi	184	426	802

Tablo 4.15'de görüldüğü gibi yeniden değerlendirme yapılması ve normal amortisman yönteminin kullanılması durumunda ortaya çıkan önceki yıllardaki YDDAF olan 64 TL.'nin 1998 yılı sonu itibariyle işletmeden çekilmesi, başka bir hesaba aktarılması veya duran varlığın satışı halinde bu fon yaklaşık %35 (64 TL. / 184 TL.) oranında öz kaynak aşınmasına neden olmaktadır. Bu aşınma, azalan bakiyeler amortisman yönteminin kullanılması durumunda ise, %26 (48 TL. / 184 TL)'dir. %35 ve %26'lık öz kaynak aşınması ise, 1998 yılı sonuna kadar yeniden değerlendirme yapılmasında sırasıyla normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerine göre ayrılan amortisman giderlerinin öz kaynakları koruyucu etkisi olan

yaklaşık %96 (176 TL./ 184 TL.) ve %123 (227 TL. / 184 TL.)'lük oranları %61 (%96 - %35) ile %97 (%123 - %%26)'ye düşürmektedir. %61 ve %97'lik oranlar, yeniden değerlendirme yapılmaması durumunda normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerine göre 1998 yılına kadar ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı öz kaynakları koruyucu etkisi olan yaklaşık sırasıyla %59 (108 TL. / 184 TL.) ve %90 (166 TL. / 184 TL.)'lik oranlar ile karşılaştırıldığında %2 (%61 - %59) ile %7 (%97 - %90)'lik bir fark göstermektedir. Bu farklar, yeniden değerlendirme yapılması durumu lehine olup yeniden değerlemenin öz kaynakları koruyucu etkisinin normal amortisman yönteminde net olarak %2, azalan bakiyeler amortisman yönteminin kullanılması durumunda ise %7 olduğunu göstermektedir.

1999 yılı sonu itibariyle önceki yıllara ait YDDAF'nun işletmeden çekilmesi, başka bir hesaba aktarılması veya duran varlığın satışı halinde normal amortisman yönteminin kullanılması durumunda ortaya çıkan 148TL.'lik fon, yaklaşık %35 (148 TL. / 426 TL.) oranında öz kaynak aşınmasına neden olmaktadır. Azalan bakiyeler amortisman yönteminin kullanılması durumunda ise, 99 TL.'lik fonun öz kaynakları aşındırma oranı %23 (99 TL./ 426 TL.)'dür. Bu öz kaynak aşınması ise, 1999 yılı sonuna kadar yeniden değerlendirme uygulamasında normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerine göre ayrılan amortisman giderlerinin öz kaynakları koruyucu etkisi olan sırasıyla yaklaşık %92 (391 TL./ 426 TL.) ve %98 (419 TL. / 426 TL.)'lik oranları, %57 (%92 - %35) ile %75 (%98 - %23)'e düşürmektedir. %57 ve %75'lik oranlar, yeniden değerlendirme yapılmaması durumunda normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerine göre 1999 yılına kadar ayrılan amortisman giderlerinin öz kaynakları koruyucu etkisi olan yaklaşık %47 (199 TL. / 426 TL.) ve %67 (284 TL./ 426 TL.)'lik oranlar ile karşılaştırıldığında %10 (%57 - %47) ve %8 (%%75 - %67)'lik gibi bir fark göstermektedir. Bu farklar, yeniden değerlendirme yapılması durumu lehine olup yeniden değerlemenin öz kaynakları koruyucu etkisinin normal amortisman yönteminde net olarak %10, azalan bakiyeler amortisman yönteminin kullanılması durumunda ise net olarak %8 olduğunu göstermektedir.

2000 yılı sonu itibariyle önceki yıllara ait YDDAF'nun işletmeden çekilmesi, başka bir hesaba aktarılması veya duran varlığın satışı halinde bu fon, normal amortisman yönteminin kullanıldığı durumda yaklaşık %27 (215 TL. / 802 TL.) oranında öz kaynak aşınmasına neden olmaktadır. Azalan bakiyeler amortisman yönteminin kullanıldığı durumda ise fonun ortaya çıkardığı öz kaynak aşınma oranı, %17 (135 TL./ 802 TL.)'dir. Bu %27 ve %17'lik öz kaynak aşınma oranları ise, 2000 yılı sonuna kadar yeniden değerlendirme uygulamasında normal ve azalan bakiyeler

amortisman yöntemlerine göre ayrılan amortisman giderlerinin öz kaynakları koruyucu etkisi olan sırasıyla yaklaşık %83 ve %81 oranları %56 (%83 - %27) ile %64 (%81 - %17)'e çekmektedir. Bu oranlar, yeniden değerlendirme yapılmaması durumunda normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerine göre 2000 yılına kadar ayrılan amortisman giderlerinin öz kaynakları koruyucu etkisi olan sırasıyla yaklaşık %35 ve %49'luk oranlar ile karşılaştırıldığında %21 (%56 - %35) ve %15 (%64 - %49)'lik bir fark göstermektedir. Bu farklar, yeniden değerlendirme yapılması durumu lehine olup yeniden değerlemenin öz kaynakları koruyucu etkisinin net olarak normal amortisman yönteminin kullanılması durumunda %21, azalan bakiyeler amortisman yönteminin kullanılması durumunda ise %15 olduğunu göstermektedir.

Özetle, Temmuz 1996 tarihinde 100 TL.'na alınan bir makine için 1997 yılından itibaren yeniden değerlendirme yapılarak amortisman ayrılması ve yeniden değerlendirme sonucu ortaya çıkan önceki yıllara ait fonun 1998, 1999 ve 2000 yılı sonu itibariyle işletmeden çekilmesi halinde yeniden değerlendirme uygulamasının bu yıllar için öz kaynakları koruyucu etkisi, normal amortisman yönteminin kullanıldığı durumda net olarak sırasıyla %2, %10 ve %21 olmaktadır. Azalan bakiyeler amortisman yönteminin kullanıldığı durumda ise sırasıyla %7, %8 ve %15'dir.

2000 yılı sonunda yeniden değerlendirme yapıldıktan sonra YDDAF'nun tamamının işletmeden çekilmesi halinde bu fon, normal amortisman yönteminin kullanıldığı durumda öz kaynakların %34 (270 TL. / 802 TL.) oranında aşınmasına neden olacaktır. Azalan bakiyeler amortisman yönteminin kullanıldığı durumda ise fonun ortaya çıkaracağı öz kaynak aşınma oranı, %21 (171 TL. / 802 TL.)'dir. Bu durum da, yeniden değerlendirme uygulamasının normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerinin kullanılması durumuna göre öz kaynakları koruyucu etkisi olan sırasıyla %83 ve %81'lik oranları %49 (%83 - %34) ile %60 (%81 - %21)'a düşürmektedir. Bu %49 ve %60'lık oranlar, yeniden değerlendirme yapılmaması durumunda normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerine göre 2000 yılına kadar ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı öz kaynakları koruyucu etkisi olan yaklaşık %35 ve %49'luk oranlar ile karşılaştırıldığında %14 (%49 - %35) ve %11 (%60 - %49)'lik bir fark göstermektedir. Bu farklar, yeniden değerlendirme yapılması durumu lehine olup yeniden değerlemenin öz kaynakları koruyucu etkisinin net olarak normal amortisman yönteminin kullanıldığı durumda %14, azalan bakiyeler amortisman yönteminin kullanıldığı durumda ise %11 olduğunu göstermektedir. Bu %14 ve %11'lik farkların nedeni, yıllar itibariyle enflasyonist bir ortamda yeniden değerlendirme yapılmaması durumunda ödenmesi ve dağıtılması gerekip de

ödenmeyen ve dağıtılmayan vergi ve kâr payı tasarruflarının, 2000 yılı sonunda işletmeden çekilen YDDAF'nun neden olacağı vergi ve kâr payı kaybından fazla olmasıdır. Söz konusu vergi ve kâr payı tasarrufları toplamı, normal amortisman yönteminin kullanıldığı durumda 384 TL. (668 TL. – 284 TL.), azalan bakiyeler amortisman yönteminin kullanıldığı durumda ise 262 TL. (652 TL. – 390 TL.) olup, 2000 yılı sonunda işletmeden çekilen YDDAF'nun neden olacağı sırasıyla 270 TL. ve 171 TL'lik vergi ve kâr payı kaybından 114 TL. (384 TL. – 270 TL.) ile 91 TL. (262TL. – 171 TL.) daha fazla olmasıdır.

b) Normal Amortisman ve Azalan Bakiyeler Amortisman Yöntemlerine Göre, Ayrılan Amortisman Giderlerinin Sağladığı Vergi Tasarrufları İle YDDAF'nun Neden Olduğu Vergi Kaybı Arasındaki Farktan Oluşan Net Öz Kaynak Koruma Etkisi: Bu etkinin incelenmesi için, yeniden değerlendirme yapılması ve yapılmaması durumlarında normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemleri ile enflasyon muhasebesi uygulaması durumunda normal amortisman yöntemine göre yıllar itibariyle ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarrufları ile YDDAF'nun yol açtığı vergi kaybının 1998, 1999 ve 2000 yılları sonundaki paranın satın alma gücüne göre düzeltilmiş değerlerinin karşılaştırılması gerekmektedir.

Yeniden değerlendirme yapılması ve yapılmaması durumlarında normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemleri ile enflasyon muhasebesi uygulaması durumunda normal amortisman yöntemine göre yıllar itibariyle ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarrufları ile YDDAF'nun yol açtığı vergi kaybının 1998, 1999 ve 2000 yılları sonundaki nominal değerleri toplamı aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi olmaktadır.

Tablo 4.16: YDDAF'NUN 1998,1999 VE 2000 YILLARINDA İŞLETMEDEN ÇEKİLMESİ DURUMUNDA BİRİKMİŞ AMORTİSMANLARIN SAĞLADIĞI VERGİ TASARRUFLARI VE YDDAF'NUN ORTAYA ÇIKARDIĞI VERGİ KAYBI

AMORTİSMAN YÖNTEMİ	UYGULAMA TÜRLERİ	YILLAR		
		1998	1999	2000
Normal	Yeniden Değerleme Yapılmaması	26	35	44
	Yeniden Değerleme Yapılması	53	96	163
	YDDAF	28	65	95
Azalan Bakiyeler	Yeniden Değerleme Yapılmaması	35	39	44
	Yeniden Değerleme Yapılması	56	75	119
	YDDAF	21	44	60
Normal	Enflasyon Muhasebesi	58	111	216

Yeniden değerlendirme yapılması ve yapılmaması durumlarında normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemleri ile enflasyon muhasebesi uygulaması durumunda normal amortisman yöntemine göre 1998, 1999 ve 2000 yılları itibariyle birikmiş amortismanların sağlamış olduğu vergi tasarrufları ile YDDAF'nun yol açtığı

vergi kaybının 1998, 1999 ve 2000 yılları sonundaki paranın satın alma gücüne göre ifade edilmiş değerleri ise tablo 4.17'deki gibidir.

Tablo 4.17: YDDAF'NUN 1998,1999 VE 2000 YILLARINDA İŞLETMEDEN ÇEKİLMESİ DURUMUNDA BİRİKMİŞ AMORTİSMANLARIN SAĞLADIĞI VERGİ TASARRUFU VE YDDAF'NUN ORTAYA ÇIKARDIĞI VERGİ KAYBININ 1998, 1999 VE 2000 YILLARI SONUNDAKİ PARANIN SATIN ALMA GÜCÜNE GÖRE İFADE EDİLMİŞ DEĞERLERİ

AMORTİSMAN YÖNTEMİ	UYGULAMA TÜRLERİ	YILLAR		
		1998	1999	2000
Normal	Yeniden Değerleme Yapılmaması	37	66	95
	Yeniden Değerleme Yapılması	64	140	239
	YDDAF	28	65	95
Azalan Bakiyeler	Yeniden Değerleme Yapılmaması	53	92	123
	Yeniden Değerleme Yapılması	76	137	222
	YDDAF	21	44	60
Normal	Enflasyon Muhasebesi	68	151	295

Tablo 4.17'de görüldüğü gibi yeniden değerlendirme yapılması durumunda ortaya çıkan önceki yıllara ait YDDAF'nun 1998 yılı sonu itibariyle işletmeden çekilmesi, başka bir hesaba aktarılması veya duran varlığın satışı halinde 64 TL.'lik fon, normal amortisman yönteminin kullanıldığı durumda yaklaşık %41 (28 TL. / 68 TL.) oranında vergi kaybına neden olmaktadır. Azalan bakiyeler amortisman yönteminin kullanıldığı durumda ise 48 TL.'lik fonun ortaya çıkardığı vergi kaybı oranı, %31 (21 TL. / 68 TL.)'dir. %41 ve %31'lik vergi kaybı oranları ise 1998 yılı sonuna kadar yeniden değerlendirme uygulamasında normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerine göre ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarruflarının öz kaynakları koruyucu etkisi olan sırasıyla yaklaşık %94 (64 TL./ 68 TL.) ve %118 (76 TL./ 68 TL.)'lik oranları, %53 (%94 - %41) ile %87 (%118 - %31)'ye düşürmektedir. %53 ve %87'lik oranlar, yeniden değerlendirme yapılmaması durumunda normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerine göre 1998 yılına kadar ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarruflarının öz kaynakları koruyucu etkisi olan sırasıyla yaklaşık %54 (37 TL. / 68 TL.) ve %78 (53 TL. / 68 TL.)'lik oranlar ile karşılaştırıldığında %1(%53 - %54) ile %9 (%87 - %78)'luk bir fark göstermektedir. Bu farklardan %1'lik fark, normal amortisman yönteminin kullanıldığı durumda yeniden değerlendirme yapılmaması durumu lehine olup yeniden değerlemenin öz kaynakların korunması açısından bir etkisinin olmadığını göstermektedir. %9'luk fark ise, azalan bakiyeler amortisman yönteminin kullanıldığı durumda yeniden değerlendirme yapılması lehine olup yeniden değerlendirme uygulamasının öz kaynaklar üzerindeki net koruma etkisini göstermektedir.

1999 yılı sonu itibariyle önceki yıllara ait YDDAF'nun işletmeden çekilmesi, başka bir hesaba aktarılması veya duran varlığın satışı halinde normal amortisman yönteminin kullanılması durumunda ortaya çıkan 148 TL.'lik fon, yaklaşık %43 (65

TL. / 151 TL.) oranında vergi kaybına neden olmaktadır. Bu vergi kaybı, azalan bakiyeler amortisman yönteminin kullanıldığı durumda %29 (44 TL./ 151 TL.)'dur. %43 ve %29'luk vergi kaybı oranları ise, 1999 yılı sonuna kadar yeniden değerlendirme uygulamasında normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerine göre ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarruflarının öz kaynakları koruyucu etkisi olan sırasıyla yaklaşık %93 (140 TL./ 151 TL.) ve %91 (137 TL. / 151 TL.)'lik oranları %50 (%93 - %43) ve %62 (%91 - %29)'ye düşürmektedir. %50 ve %62'lik oranlar, yeniden değerlendirme yapılmaması durumunda normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerine göre 1999 yılına kadar ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarruflarının öz kaynakları koruyucu etkisi olan sırasıyla yaklaşık %44 (66 TL. / 151 TL.) ve %61 (92 TL. / 151 TL.)'lik oranlar ile karşılaştırıldığında %6 (%50 - %44) ile %1 (%62 - %61)'lik bir fark göstermektedir. Bu farklar, yeniden değerlendirme yapılması durumu lehine olup yeniden değerlemenin öz kaynakları koruyucu etkisinin net olarak normal amortisman yönteminin kullanıldığı durumda %6, azalan bakiyeler amortisman yönteminin kullanıldığı durumda ise %1 olduğunu göstermektedir.

2000 yılı sonu itibariyle önceki yıllara ait YDDAF'nun işletmeden çekilmesi, başka bir hesaba aktarılması veya duran varlığın satışı halinde normal amortisman yönteminin kullanılması durumunda ortaya çıkan 215 TL.'lik fon, yaklaşık %32 (95 TL. / 295 TL.) oranında vergi kaybına neden olmaktadır. Bu vergi kaybı oranı, azalan bakiyeler amortisman yönteminin kullanıldığı durumda %20 (60 TL./ 295 TL.)'dir. %32 ve %20'lik vergi kaybı oranları ise, 2000 yılı sonuna kadar yeniden değerlendirme uygulamasında normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerine göre ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarruflarının öz kaynakları koruyucu etkisi olan sırasıyla yaklaşık %81 ve %75'lik oranları %49 (%81 - %32) ile %55 (%75 - %20)'e çekmektedir. %49 ve %55'lik oranlar, yeniden değerlendirme yapılmaması durumunda normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerine göre 2000 yılına kadar ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarruflarının öz kaynakları koruyucu etkisi olan yaklaşık %32 ve %42'lik oranlar ile karşılaştırıldığında %17 (%49 - %32) ile %13 (%55 - %42)'lük bir fark göstermektedir. Bu farklar, yeniden değerlendirme yapılması durumu lehine olup yeniden değerlemenin öz kaynakları koruyucu etkisinin net olarak normal amortisman yönteminin kullanıldığı durumda %17, azalan bakiyeler amortisman yönteminin kullanıldığı durumda ise %13 olduğunu göstermektedir.

Özetle, Temmuz 1996 tarihinde 100 TL.'na alınan bir makine için 1997 yılından itibaren yeniden değerlendirme yapılarak amortisman ayrılması ve yeniden

değerleme sonucu ortaya çıkan önceki yıllara ait fonun 1999 ve 2000 yılı sonu itibariyle işletmeden çekilmesi halinde yeniden değerlendirme uygulamasının bu yıllar için öz kaynakları koruyucu etkisi, normal amortisman yönteminin kullanıldığı durumda net olarak sırasıyla %6 ve %17 olmaktadır. 1998 yılında ise yeniden değerlendirme uygulaması, yeniden değerlendirme yapılmaması durumunda ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarruflarının öz kaynakları koruyucu etkisinden %1'lik gibi çok küçük farkla öz kaynak aşınmasına neden olmaktadır. Azalan bakiyeler amortisman yönteminin kullanıldığı durumda ise 1998, 1999 ve 2000 yıllarında yeniden değerlendirme uygulamasının öz kaynakları koruyucu etkisi, net olarak sırasıyla %9, %1 ve %13 olmaktadır.

2000 yılı sonunda yeniden değerlendirme yapıldıktan sonra YDDAF'nun tamamının işletmeden çekilmesi halinde normal amortisman yönteminin kullanıldığı durumda ortaya çıkan 270 TL.'lik fon, 119 TL. ($270 \text{ TL.} \times \%44$) vergi yükü ortaya çıkarmaktadır. 119 TL. vergi yükü ise, öz kaynakların %40 ($119 \text{ TL.} / 295 \text{ TL.}$) oranında aşınmasına neden olacaktır. Azalan bakiyeler amortisman yönteminin kullanılması durumunda ise ortaya çıkan 172 TL.'lik fonun neden olduğu vergi yükü, 76 TL. ($172 \text{ TL.} \times \%44$)'dir. Bu 76 TL.'lik vergi yükü, öz kaynakları yaklaşık %26 ($76 \text{ TL.} / 295 \text{ TL.}$) oranında aşındıracaktır. Bu durumda, yeniden değerlendirme uygulamasının normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerinin kullanıldığı durumlarda sırasıyla öz kaynakları koruyucu etkisi olan %81 ve %75'lik oranları, %41 ($\%81 - \%40$) ile %49 ($\%75 - \%26$)'a düşürmektedir. %41 ve %49'luk oranlar, yeniden değerlendirme yapılmaması durumunda normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerine göre 2000 yılına kadar ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarruflarının öz kaynakları koruyucu etkisi olan yaklaşık %32 ve %42'lik oranlar ile karşılaştırıldığında %9 ($\%41 - \%32$) ile %7 ($\%49 - \%42$)'lik bir fark göstermektedir. Bu farklar, yeniden değerlendirme yapılması durumu lehine olup yeniden değerlemenin öz kaynakları koruyucu etkisinin net olarak normal amortisman yönteminin kullanıldığı durumda %9, azalan bakiyeler yönteminin kullanıldığı durumda ise %7 olduğunu göstermektedir. Bu farkların nedeni, yıllar itibariyle enflasyonist bir ortamda yeniden değerlendirme yapılmaması durumunda ödenmesi gerekip de ödenmeyen vergi tasarruflarının 2000 yılı sonunda işletmeden çekilen YDDAF'nun neden olacağı vergi kaybından daha fazla olmasıdır. Söz konusu vergi tasarrufları toplamı, normal amortisman yönteminin kullanıldığı durumda 144 TL. ($239 \text{ TL.} - 95 \text{ TL.}$), azalan bakiyeler amortisman yönteminin kullanıldığı durumda ise 99 TL. ($222 \text{ TL.} - 123 \text{ TL.}$) 'dir. Bu 144 TL. ve 99TL.'lik vergi tasarrufları, 2000 yılı sonunda işletmeden çekilen YDDAF'nun ortaya çıkaracağı normal amortisman yönteminin kullanılması durumunda 119 TL. ve

azalan bakiyeler amortisman yönteminin kullanılması halinde ise 76 TL.'lık vergi kayıplarından sırasıyla 25 TL. (144 TL. – 119 TL.) ile 23 TL. (99 TL. – 76 TL.) daha fazladır. 25 ve 23 TL.'lık fazlalığın da öz kaynakları koruyucu etkisi yaklaşık %9 ve %7'dir.

4.1.2.3. Normal Amortisman ve Azalan Bakiyeler Amortisman Yöntemlerinin Karşılaştırılması

Yukarıda verilen örnek üzerinde yapılan incelemede de görüldüğü gibi yeniden değerlendirme uygulamasının amortisman yöntemini seçmedeki önemi açık bir şekilde görünmektedir. Önceki kısımda da ifade edildiği gibi enflasyon dönemlerinde öz kaynakların korunması açısından azalan bakiyeler amortisman yöntemi, normal amortisman yöntemine göre üstünlük göstermektedir. Yeniden değerlendirme yapılması durumunda azalan bakiyeler amortisman yöntemi kullanılarak ayrılan amortisman giderleri ile amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarrufların öz kaynakları korumadaki bu üstünlüğü devam etmekte midir? Bu durum iki farklı açıdan incelenebilir. Bunlar; YDDAF'nun sermayeye ilave edilmesi veya öz kaynaklar grubu içinde ayrı bir hesapta tutulması ile YDDAF'nun sermayeye ilave edilmemesi yani işletmeden çekilmesi, başka bir hesaba aktarılması veya duran varlığın satışı halinde birikmiş amortismanlar gibi işlem görmesidir.

a) *Yeniden Değerleme Uygulaması Sonucu Ortaya Çıkan YDDAF'nun Sermayeye İlave Edilmesi veya Öz Kaynaklar Grubu İçinde Ayrı Bir Hesapta Tutulması:* Bu durumda, normal amortisman ve azalan bakiyeler amortisman yöntemleri iki farklı açıdan karşılaştırılabilir. Bunlardan birincisi, yöntemlerin her birine göre yıllar itibariyle ayrılan amortisman giderlerinin 2000 yılı sonundaki paranın satın alma gücüne göre ifade edilmiş değerleri toplamalarının karşılaştırılmasıdır. Örnek incelemede de görüldüğü gibi normal amortisman yöntemine göre ayrılan amortisman giderlerinin toplamı, azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre ayrılan amortisman giderlerinin toplamından 17 TL. (669 TL. – 652 TL.) daha fazla olup bu fazlalık normal amortisman yönteminde öz kaynakların %2 (%83 - %81 ya da 17 TL. / 802 TL.) oranında daha fazla korunduğunu göstermektedir. İkinci karşılaştırma biçimi ise, her iki yöntemle göre ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarruflarının 2000 yılı sonundaki paranın satın alma gücüne göre ifade edilmiş değerleri yönünden yapılan karşılaştırmadır. Her iki amortisman yöntemine göre ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarruflarının toplamı karşılaştırıldığında normal amortisman yönteminin kullanılması halinde azalan bakiyeler amortisman yönteminin kullanıldığı duruma oranla, 17 TL (239 TL. – 222 TL.) daha fazla vergi tasarrufu sağlandığı

görülmektedir. Bu fazlalık da, normal amortisman yöntemi kullanıldığında öz kaynakların %6 (%81 - %75) oranında daha fazla korunduğunu göstermektedir.

b) *YDDAF'nun Sermayeye İlave Edilmemesi Yani İşletmeden Çekilmesi, Başka Bir Hesaba Aktarılması veya Duran Varlığın Satışı Halinde Birikmiş Amortismanlar Gibi İşlem Görmesi:* Bu durumda ise, normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemleri yine iki farklı açıdan karşılaştırılabilir. Bunlardan birincisi, yöntemlerden her birine göre yıllar itibariyle ayrılan amortisman giderlerinin 2000 yılı sonundaki paranın satın alma gücüne göre ifade edilmiş değerleri toplamı ile YDDAF'nun neden olduğu servet kaybı arasındaki farktan oluşan net öz kaynak koruma güçlerinin karşılaştırılmasıdır. Bu karşılaştırma yapıldığında, azalan bakiyeler amortisman yönteminin üstünlüğü görülmektedir. Çünkü, bu durumda azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre ayrılan amortisman giderlerinin toplamı YDDAF'nun neden olduğu servet kaybından 481 TL (652 TL. – 171 TL.) fazla olduğu halde, bu tutar normal amortisman yönteminde 399 TL. (669 TL. – 270 TL.) dir. İki değer arasındaki fark olan 82 TL. (481 TL. – 399 TL.), öz kaynakların azalan bakiyeler amortisman yöntemi kullanıldığında normal amortisman yöntemine göre yaklaşık %10 (82 TL. / 802 TL.) oranında daha fazla korunduğunu göstermektedir. İkinci karşılaştırma biçimi ise, her iki yöneme göre ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarrufu toplamı ile YDDAF'nun ortaya çıkardığı vergi kaybı arasındaki farktan oluşan net öz kaynak koruma güçlerinin karşılaştırılmasıdır. Bu karşılaştırma yapıldığında azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre ayrılan amortisman giderlerinin sağladığı vergi tasarruflarının toplamı, YDDAF'nun ortaya çıkardığı vergi kaybından 146 TL (222 TL. – 76 TL.) daha fazladır. Bu fazlalık, normal amortisman yönteminin kullanıldığı durumda 120 TL. (239 TL. – 119 TL.)'dir. İki değer arasındaki fark olan 26 TL. (146 TL. – 120 TL.), öz kaynakların azalan bakiyeler amortisman yöntemi kullanıldığında normal amortisman yöntemine göre yaklaşık %9 (26 TL. / 295 TL.) oranında daha fazla korunduğunu göstermektedir.

Özette, YDDAF'nun sermayeye ilave edilmesi veya öz kaynaklar gurubu içinde ayrı bir kalem halinde tutulması durumunda normal amortisman yönteminin kullanımı daha avantajlı olmaktadır. Aksi halde ise, azalan bakiyeler amortisman yönteminin kullanımı daha avantajlıdır. Ancak, YDDAF'nun sermayeye ilavesi durumunda amortismana tabi iktisadi varlığın aktife alındığı yıldan itibaren ilk iki yıl kârlı olan bir işletme, vergi avantajı sağlamak için azalan bakiyeler amortisman yöntemini kullanmak isteyebilir. Çünkü, bu durumda azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre ayrılan amortisman giderleri ile bu giderlerin sağladığı vergi

tasarruflarının öz kaynakları koruyucu gücü daha yüksek olmaktadır. Kârlı olmayan bir işletme için ise, bu yöntemin kullanımı dezavantajlı olmaktadır. Çünkü, ayrılan amortisman giderleri, kâr etmeyen bir işletmenin zararı olarak sonraki yıllara devredecektir. Geçmiş yıl zararları da yeniden değerlemeye tabi tutulmamakta, gelecek yıllarda kayıtlı değer üzerinden ve 5 yıl süreyle mali kârdan indirilebilmektedir. Oysa, böyle bir durumda, normal amortisman yöntemine göre amortisman ayrılarak gelecek yıllarda daha fazla avantaj sağlanabilir¹³. Sonuç itibariyle, işletmelerin yeniden değerlendirilmesinden yararlandıkları zaman yöntem seçerken YDDAF'nun sermayeye ilave edilip edilmeyeceği ve amortisman süresinin ilk yıllarında kâr edip etmeyeceklerini göz önünde bulundurarak karar vermeleri gerekir.

4.1.2.4. Yeniden Değerleme Uygulamasının Öz Kaynakları Koruyucu Etkisinin Genel Olarak Değerlendirilmesi

Yıllar itibariyle enflasyon oranının 1996'da %81,9, 1997'de %90,6, 1998'de %51,4, 1999'da %66,5 ve 2000'de %32,1 olduğu bir ortamda, yeniden değerlendirilme oranlarının 1996'da %72,8, 1997'de %80,4, 1998'de %77,8, 1999'da %52,1 ve 2000'de %56 olması durumunda yeniden değerlendirilme uygulamasının öz kaynakları koruyucu etkisi, yeniden değerlendirilme yapılmamasına oranla daha fazla olmaktadır. Ancak, yine de öz kaynakların aşınması tam olarak önlenememektedir. Bunun nedeni ise, amortisman tabii duran varlığın aktife girdiği ilk yıl yeniden değerlendirilme yapılmaması ve yeniden değerlendirilme oranlarının enflasyon oranını tam olarak yansıtmamasıdır¹⁴. Yeniden değerlendirilme uygulaması yıl sonu itibariyle yapılmasına rağmen, yeniden değerlendirilme oranı yeniden değerlendirilmenin yapıldığı yılın Ekim ayında bir önceki yılın Ekim ayına göre ortaya çıkan fiyat değişimlerine göre belirlenmektedir. Ayrıca, Türkiye'de gerek çeşitli kurumlar tarafından hesaplanan TEFE'nin birbirini tutmaması gerekse bu endeksin saptanmasına yarayan sepeti oluşturan karışım hakkındaki tereddütler, yeniden değerlendirilme oranının hesaplanmasına esas alınan oranın genellikle enflasyon oranının gerisinde kaldığı izlenimini vermektedir¹⁵. Bunlara ilave olarak, ülkemizde yeniden değerlendirilme uygulaması enflasyon muhasebesine en çok yaklaşan bir vergisel önlem olmakla birlikte bu uygulamanın da bazı eksik yönleri bulunmaktadır.

¹³ Hayrettin Erdem, "Azalan Bakiyeler Usulüne Göre Amortisman Ayırmak Avantajlı mıdır?", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 6, Sayı: 68, Ağustos 1998, s. 110.

¹⁴ Nalan Akdoğan, "Yönetim Muhasebesi ve Uluslararası Faaliyetler Açısından Enflasyon Muhasebesi - IAS 29 ve TMS - 2 Standartlarındaki Esaslar", Derleyen: Ercan Beyazıtli, **Muhasebe Uygulamaları ve Vergi Mevzuat Sempozyumu - II Bildiriler Kitabı**, Ankara: Ankara Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayınları No.: 4, 1998, s. 125.

¹⁵ Mehmet Yüce, "Enflasyonun Finansal Tablolarda Üzerindeki Etkisini Gidermeye Yönelik Müesseseler ve Bu Bağlamda Türk Vergi Sisteminde Yer Alan Düzenlemeler (II)", s. 103.

Söz konusu eksikliklerden birincisi, yeniden değerlendirme uygulaması amortisman tabi duran varlığın itfa süresi içinde yapılmakta olup tamamen itfa edilmiş duran varlıklar yeniden değerlemeye tabi tutulmamaktadır. Ayrıca, amortisman oran ve süresi, VUK'na göre ilgili varlığın kullanım ömrüne göre belirlenmediğinden yeniden değerlendirme uygulaması da 5 yıllık bir süreyle sınırlandırılmış gözükmektedir. Bu nedenle, yeniden değerlendirme uygulaması, fiyat değişimleri nedeniyle varlıklarda ortaya çıkan değer artışını tam olarak yansıtamamaktadır. Dolayısıyla, amortisman tabi duran varlıkların satışı sırasında fiktif kârların ortaya çıkması tam olarak engellenememektedir¹⁶.

İkinci eksiklik, yeniden değerlemeye tabi duran varlıkların satışı sırasında sermayeye ilave edilmeyen YDDAF'nun birikmiş amortismanlar gibi işlem görmesidir. Bu durumda, enflasyon nedeniyle ortaya çıkan fiktif kârların önlenmesi avantajının geri alınması gibi bir sonuç doğurmaktadır. Bu nedenle, YDDAF'nun sermayeye eklenmesi bu yöntemin öz kaynakları koruyucu etkisi açısından önem arz etmektedir. Ayrıca, gelir vergisi mükelleflerinin sermayeye ilave imkanından yararlanmamaları da önemli bir eksikliktir.

Üçüncü eksiklik ise, bazı duran varlıkların yeniden değerlendirme kapsamı dışında tutulması veya yeniden değerlemeye tabi olsa bile kayıtlı değerleri üzerinden amortisman ayrılmasıdır. Amortisman tabi duran varlıklar olan bina, arsa ve araziler yeniden değerlemeye tabi tutulsalar bile, kayıtlı değerleri üzerinden amortisman ayrılmaktadır. Dolayısıyla, yeniden değerlemenin bu varlıklar için koruyucu özelliği eksik kalmaktadır. Yapılmakta olan yatırımlar ise, amortisman tabi duran varlıkların yeniden değerlemeye tabi olması nedeniyle yeniden değerlendirme kapsamı dışında kalan varlıklardır. Yapılmakta olan yatırımlar, yatırım tamamlanıp ilgili duran varlık hesabına aktarıldıktan sonra amortisman ve dolayısıyla yeniden değerlemeye tabi tutulmaktadır. Böyle bir durumda da, özellikle yatırım dönemi uzun olan maddi duran varlıklar, enflasyon dönemlerinde maliyet bedellerinin çok altında bir değerle ilgili duran varlık hesabına alınmış ve dolayısıyla yeniden değerlendirme duran varlığın gerçek değerine uygulanmamış olmaktadır. Bundan dolayı, enflasyonun varlıklar üzerindeki etkisini ortadan kaldırmayı amaçlayan bu uygulamaya baştan hatalı olarak başlanılmaktadır. Yapılmakta olan yatırımlar gibi bir yıldan uzun süreli mali duran varlıklar da, yeniden değerlendirme kapsamı dışında tutulmaktadır.

¹⁶ Erdoğan Arslan, "Yeniden Değerleme III", *Maliye Postası Dergisi*, Yıl: 14, Sayı: 296, 1 Ocak 1993, s. 42; Yüce, "Enflasyonun Finansal Tablolar Üzerindeki Etkisini Gidermeye Yönelik Müesseseler ve Bu Bağlamda Türk Vergi Sisteminde Yer Alan Düzenlemeler (II)", ss. 102-103.

Yeniden değerlendirme uygulamasının öz kaynakları koruyucu etkisinin önemi, *amortisman tabi duran varlıkları toplam varlıkları içinde önemli bir yer tutan işletmelerde büyük ölçüde hissedilebilmektedir. Ancak, bu varlıkların toplam varlıklar içindeki payı az olduğu zaman önemsiz hale gelmektedir. Sonuç olarak, yeniden değerlendirme uygulaması, enflasyona bağlı olarak işletmelerin öz kaynaklarındaki aşınmaya büyük ölçüde çözüm getirmektedir.*

4.1.3. Yenileme Fonunun Öz Kaynakları Koruyucu Etkisi

Azalan bakiyeler amortisman yönteminin öz kaynakları koruyucu etkisinin incelendiği kısımda da belirtildiği gibi enflasyon dönemlerinde amortisman tabi duran varlıkların kayıtlı değerleri üzerinden ayrılan amortisman giderleri reel gider etkilerinin çok altında kaldığından, bu varlıkların ekonomik ömürleri sona erdiğinde yenilenmeleri için yeterli fon birikmemekte ve hatta biriken bu fonlar sembolik düzeyde kalmaktadır. Bu nedenle, enflasyon dönemlerinde yeniden değerlendirme yapılmadığı veya yeniden değerlendirme yapılsa bile YDDAF'nun sermayeye eklenmediği durumlarda, bir kaç yıl önce alınmış bir varlığın dahi satılması veya hasara uğraması nedeniyle sigorta tazminatı alınması halinde ortaya çıkan kâr, büyük bir oranda fiktif kâr olmaktadır. Bu fiktif kârların, ortaya çıktıkları dönemde gelir olarak kabul edilmeyip yenileme fonu olarak 3 yıl işletmede tutulmasıyla enflasyonun neden olduğu öz kaynak aşınmasına bir ölçüde de olsa çözüm getirilebilmektedir. Çünkü, yenileme fonuna alınan kâr, ortaya çıktığı dönemden yenilemenin yapıldığı zamana kadar kâr olarak kabul edilmemekte ve dolayısıyla bu kârın vergi ve kâr payı olarak işletme dışına çıkması ertelenmiş olmaktadır. Ertelenen vergi ve kâr payları da, ödendikleri veya yeni alınan maddi duran varlığın amortisman yoluyla maliyet bedelinden düşüldükleri zaman, nominal değerleri üzerinden işlem görmektedirler. Bu da, söz konusu kârların enflasyon nedeniyle gerçek değerlerinin daha altında bir değerle işletmeden çıkmalarına neden olmaktadır. Yenileme fonu ayrılarak işletmelerin öz kaynaklarının korunması, ortaya çıkan fiktif kârlar yanında yenileme fonuna alınan gerçek kârlar da varsa, daha yüksek bir oranda gerçekleşebilecektir.

Bilindiği gibi yenileme fonuna alınan kârın, alındığı yıldan başlamak üzere üç yıl süreyle gelir olarak kabulü yenilemenin yapılacağı veya yapılmayacağına kesinleşmesine bağlı olmak üzere ertelenmektedir. Şayet yenileme satışın yapıldığı veya hasarın ortaya çıktığı yıl yapılırsa, yenileme fonuna alınan kârın öz kaynakların korunması açısından fazla bir etkisi olmayacaktır. Çünkü, bu durumda yenileme fonuna alınan kâr, vergi ve kâr payı olarak işletme dışına çıkmasa bile yeni alınan varlığın amortismanları yenileme fonundan ayrılacağı için işletmenin giderini azaltıcı

etki yapmaktadır. Bu da, yenileme fonuna alınan kârın, dolaylı olarak gelir kaydedildiğini göstermektedir. Ancak, yenileme fonu ayrılan yıllık amortisman giderinden fazla olduğu zaman, sonraki yılların amortisman giderleri de yenileme fonundan ayrılacaktır. Bu durumda, yenileme fonuna alınan kâr, alınmaması durumunda olduğu gibi ortaya çıktığı yıl değil bir kaç yıla yayılarak gelir kaydedilmiş olmaktadır. Böylece, düşük bir oranda da olsa enflasyon dönemlerinde işletmelerin öz kaynaklarının korunması sağlanmış olmaktadır. Bu nedenle, burada sadece yenilemenin ikinci veya üçüncü yıllarda yapılması veya yenilemenin gerçekleşmeyeceğinin kesinleşmesi halinde bu yıllarda gelir kaydedilen yenileme fonunun öz kaynakları koruyucu etkisi incelenecek olup, ikinci ve üçüncü yıllarda enflasyon oranının sırasıyla %66,5 ve %32,1 olarak gerçekleşeceği varsayılmıştır.

Aşağıda öncelikle yenileme fonunun öz kaynakları koruyucu etkisi, yeniden değerlendirme yapılmaması, yeniden değerlendirme yapılması ve YDDAF'nun sermayeye ilave edilmesi ile yeniden değerlendirme yapılması ve YDDAF'nun sermayeye ilave edilmemesi olmak üzere üç farklı açıdan ele alınarak incelenmiştir. Daha sonra, söz konusu üç durumun hangisinde en yüksek korumanın gerçekleştirildiğinin tespiti için, hem yenileme fonu hem de yenileme fonu ve ayrılan amortismanların toplam olarak öz kaynakları koruyucu etkilerinin karşılaştırılması yapılmıştır. Son olarak ise, yenileme fonunun öz kaynakları koruyucu etkisinin genel olarak değerlendirilmesi üzerinde durulmuştur.

4.1.3.1. Yeniden Değerleme Yapılmaması

Yeniden değerlendirme yapılmaması durumunda yenileme fonunun öz kaynakları koruyucu etkisi, iki farklı açıdan incelenebilir. Bunlar; normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerinin kullanıldığı durumlardır.

a) *Normal Amortisman Yönteminin Kullanılması:* Normal amortisman yöntemine göre amortisman tabii tutulan bir duran varlığın satışı sırasında ortaya çıkan kârın veya hasara uğraması halinde alınan sigorta tazminatlarının yenileme fonuna alınmasının öz kaynakları koruyucu etkisi aşağıdaki örnek üzerinde incelenmeye çalışılmaktadır.

Örnek: A Anonim Şirketi, Temmuz 1996 tarihinde alınan maliyet değeri 100 TL. ve birikmiş amortismanı 80 TL. olan bir makinesini yenilemek amacıyla 2000 yılı sonunda 538 TL.'na satmıştır.

Makinenin satış bedeli + birikmiş amortismanlar > makinenin maliyet değeri olduğundan satış kârı söz konusudur. Satış işlemi sırasında ortaya çıkan bu kâr, yenileme fonuna alınacak olup aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır.

$$\text{Satış Kârı} = (538 \text{ TL.} + 80 \text{ TL.}) - 100 \text{ TL.} = 518 \text{ TL.}$$

Yukarıda da görüldüğü gibi satış işleminden 518 TL. kâr elde edilmiştir. Ancak, bu kârın tamamı fiktif kârdır. Çünkü, söz konusu makinenin 2000 yılı sonundaki paranın satın alma gücüne göre ifade edilmiş maliyet değeri ile birikmiş amortismanları kullanılarak satış kârı hesaplandığında kâr sıfır çıkmaktadır. Bu durumda, tablo 4.4'de de görüldüğü gibi makinenin 2000 yılı sonundaki paranın satın alma gücüne göre ifade edilmiş değeri 802 TL., birikmiş amortismanları ise 264 TL. olmaktadır. Buna göre,

$$\text{Satış Kârı} = (538 \text{ TL.} + 264 \text{ TL.}) - 802 \text{ TL.} = 0$$

çıkarmaktadır. 518 TL.'lik fiktif kârın yenileme fonuna alınmayıp 2000 yılı geliri olarak kaydedilmesi halinde bu kâr, vergi ve kâr payı olarak işletme dışına çıkacak ve işletme öz kaynaklarının yaklaşık %65 (518 TL. / 802 TL.) oranında aşınmasına neden olacaktır. 518 TL.'lik kârın yenileme fonuna alınması halinde ise söz konusu öz kaynak aşınmasının ne ölçüde önleneceği yani yenileme fonunun öz kaynakları koruyucu etkisi, makinenin yenilendiği veya yenilenmemesinin kesinleştiği zamana bağlı olmaktadır.

Makinenin 2001 ve 2002 yılları sonu itibarıyla yenilenmesi veya yenilenmesinin gerçekleşmeyeceğinin kesinleşmesi halinde yenileme fonunun öz kaynakları koruyucu etkisinin hesaplanabilmesi için, öncelikle 2000 yılında gelir kaydedilmesi gerekip de 2001 ve 2002 yıllarında gelir kaydedilen 518 TL.'nin şimdiki değerinin hesaplanması gerekir. Daha sonra ise, vergi ve kâr payı tasarrufu hesaplanıp bunun öz kaynakları koruyucu etkisi tespit edilmelidir. Şimdiki değer, yenileme fonu tutarının 2001 yılı için bu yılın enflasyon oranına, 2002 yılı için ise 2001 ve 2002 yıllarındaki enflasyon oranının bileşik değerine bölünmesiyle hesaplanabilir. Vergi ve kâr payı tasarrufu, ertelenen fiktif kârların nominal değeri ile şimdiki değeri arasındaki fark olup, bu farkın makinenin 2000 yılı sonundaki paranın satın alma gücüne göre ifade edilmiş değerine bölünmesi suretiyle yenileme fonunun ilgili yıldaki öz kaynakları koruyucu etkisi ölçülür. Bu açıklamalar ışığında, yenileme fonu uygulamasının 2001 ve 2002 yılları açısından öz kaynakları koruyucu etkisi aşağıdaki gibi hesaplanabilir.

- 2001 Yılı:

$$\text{Ertelenen Fiktif Kârın Şimdiki Değeri} = 518 \text{ TL.} / 1,665 = 311 \text{ TL.}$$

$$\text{Vergi ve Kar Payı Tasarrufu} = 518 \text{ TL.} - 311 \text{ TL.} = 207 \text{ TL.}$$

$$\text{Öz Kaynakların Korunma Oranı} = 207 \text{ TL.} / 802 \text{ TL.} = \%26$$

- 2002 Yılı:

Ertelenen Fiktif Kârın Şimdiki Değeri = 518 TL. / 2,199465 = 236 TL.

Vergi ve Kâr Payı Tasarrufu = 518 TL. – 236 TL. = 282 TL.

Öz Kaynakların Korunma Oranı = 282 TL. / 802 TL. = %35

Yukarıda da görüldüğü gibi yenilemenin 2001 veya 2002 yıllarında yapılması veya yapılmamasının kesinleşmesi halinde yenileme fonuna alınarak ertelenen 518 TL.'lık fiktif kârın öz kaynakları koruyucu etkisi 2001 yılında %26, 2002 yılında ise %35'dir. Temmuz 1996 tarihinde 100 TL.'na alınan ve 2000 yılı sonunda satılan makineye yatırılan sermayenin, yeniden değerlendirme yapılmaması ve normal amortisman yöntemine göre amortisman ayrılması ile yenileme fonu uygulamasından yararlanılması durumunda 2001 yılında %61 (%35 + %26)'i, 2002 yılında ise %70 (%35 + %35)'i geri kazanılmış olmaktadır.

b) Azalan Bakiyeler Amortisman Yönteminin Kullanılması: Azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre amortisman tabi tutulan bir duran varlıkların satışı sırasında ortaya çıkan kârın veya hasara uğraması halinde alınan sigorta tazminatlarının yenileme fonuna alınması durumunda yenileme fonunun öz kaynakları koruyucu etkisinin ne olacağı ise aşağıdaki örnek üzerinde incelenmeye çalışılmıştır.

Örnek: A Anonim Şirketi, Temmuz 1996 tarihinde alınan maliyet değeri 100 TL. ve birikmiş amortismanı 87 TL. olan bir makinesini yenilemek amacıyla 2000 yılı sonunda 425 TL.'na satmıştır.

Makinenin satış bedeli + birikmiş amortismanlar > makinenin kayıtlı değeri olduğundan satış kârı söz konusudur. Satış işlemi sırasında ortaya çıkan bu kâr, yenileme fonuna alınacak olup aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır.

Satış Kârı = (425 TL. + 87 TL.) – 100 TL. = 412 TL.

Yukarıda da görüldüğü gibi bu satış işleminden 412 TL. kâr elde edilmiştir. Ancak, bu kârın tamamı fiktif kârdır. Çünkü, söz konusu makinenin 2000 yılı sonundaki paranın satın alma gücüne göre ifade edilmiş olan maliyet değeri ile birikmiş amortismanları kullanılarak satış kârı hesaplandığında kâr sıfır çıkmaktadır. Bu durumda, tablo 4.4'de de görüldüğü gibi makinenin 2000 yılı sonundaki paranın satın alma gücüne göre ifade edilmiş değeri 802 TL., birikmiş amortismanları ise 377 TL. olmaktadır. Buna göre,

Satış Kârı = (425 TL. + 377 TL.) – 802 TL. = 0

çıkmaktadır. 412 TL.'lık fiktif kârın yenileme fonuna alınmayıp 2000 yılı geliri olarak kaydedilmesi halinde bu kâr, vergi ve kâr payı olarak işletme dışına çıkacaktır. Bu

da, işletme öz kaynaklarının yaklaşık %51 (412 TL. / 802 TL.) oranında aşınmasına neden olacaktır. Ancak, 412 TL.'lık fiktif kârın yenileme fonuna alınması durumunda ise söz konusu öz kaynak aşınmasının ne ölçüde önleneceği yani yenileme fonunun öz kaynakları koruyucu etkisi, 2001 ve 2002 yılları açısından aşağıda hesaplandığı gibi olacaktır.

- 2001 Yılı:

Ertelenen Fiktif Kârın Şimdiki Değeri = $412 \text{ TL.} / 1,665 = 247 \text{ TL.}$

Vergi ve Kâr Payı Tasarrufu = $412 \text{ TL.} - 247 \text{ TL.} = 165 \text{ TL.}$

Öz Kaynakların Korunma Oranı = $165 \text{ TL.} / 802 \text{ TL.} = \%21$

- 2002 Yılı:

Ertelenen Fiktif Kârın Şimdiki Değeri = $412 \text{ TL.} / 2,199465 = 187 \text{ TL.}$

Vergi ve Kâr Payı Tasarrufu = $412 \text{ TL.} - 187 \text{ TL.} = 225 \text{ TL.}$

Öz Kaynakların Korunma Oranı = $225 \text{ TL.} / 802 \text{ TL.} = \%28$

Yukarıda da görüldüğü gibi yenilemenin 2001 veya 2002 yıllarında yapılması veya yapılmamasının kesinleşmesi halinde yenileme fonuna alınarak ertelenen 412 TL.'lık fiktif kârın öz kaynakları koruyucu etkisi 2001 yılında %21, 2002 yılında ise %28'dir. Temmuz 1996 tarihinde 100 TL.'na alınan ve 2000 yılı sonunda satılan makineye yatırılan sermayenin, yeniden değerlendirme yapılmaması ve azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre amortisman ayrılması ile yenileme fonu uygulamasından yararlanılması durumunda 2001 yılında %70 (%49 + %21)'i, 2002 yılında ise %77 (%49 + %28)'si geri kazanılmış olmaktadır.

4.1.3.2. Yeniden Değerleme Yapılması ve Yeniden Değerleme Değer Artış Fonunun Sermayeye İlave Edilmesi

Yeniden değerlendirme yapılması ve YDDAF'nun sermayeye ilave edilmesi durumunda yenileme fonunun öz kaynakları koruyucu etkisi, yukarıda olduğu gibi iki farklı açıdan incelenebilir. Bunlar; normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerinin kullanıldığı durumlardır.

a) *Normal Amortisman Yönteminin Kullanılması:* Normal amortisman yöntemine göre amortisman tabi tutulan bir duran varlığın satışı sırasında ortaya çıkan kârın veya hasara uğraması halinde alınan sigorta tazminatlarının yenileme fonuna alınmasının öz kaynakları koruyucu etkisi aşağıdaki örnek üzerinde incelenmeye çalışılmıştır.

Örnek: A Anonim Şirketi, Temmuz 1996 tarihinde alınan kayıtlı değeri 488 TL. ve birikmiş amortismanı 390 TL. olan bir makinesini yenilemek amacıyla 2000 yılı sonunda 285 TL.'na satmıştır.

Makinenin satış bedeli + birikmiş amortismanlar > makinenin kayıtlı değeri olduğundan satış kârı söz konusudur. Satış işlemi sırasında ortaya çıkan bu kâr, yenileme fonuna alınacak olup aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır.

$$\text{Satış Kârı} = (285 \text{ TL.} + 390 \text{ TL.}) - 488 \text{ TL.} = 187 \text{ TL.}$$

Yukarıda da görüldüğü gibi bu satış işleminden 187 TL. kâr elde edilmiştir. Ancak, bu kârın tamamı fiktif kârdır. Çünkü, söz konusu makinenin 2000 yılı sonundaki paranın satın alma gücüne göre ifade edilmiş değeri olan 802 TL. ile 517 TL. birikmiş amortismanları kullanarak satış kârı hesaplandığında kâr sıfır çıkmaktadır¹⁷.

187 TL.'lık fiktif kârın yenileme fonuna alınmayıp 2000 yılı geliri olarak kaydedilmesi halinde bu kârın vergi ve kâr payı olarak işletme dışına çıkmasının ortaya çıkaracağı öz kaynak aşınma oranı, yaklaşık %23 (187 TL. / 802 TL.)'dür. 187 TL.'lık fiktif kârın yenileme fonuna alınması durumunda ise yenileme fonu uygulamasının öz kaynakları koruyucu etkisi, 2001 ve 2002 yılları açısından aşağıda hesaplandığı gibi olacaktır.

- 2001 Yılı:

$$\text{Ertelenen Fiktif Kârın Şimdiki Değeri} = 187 \text{ TL.} / 1,665 = 112 \text{ TL.}$$

$$\text{Vergi ve Kâr Payı Tasarrufu} = 187 \text{ TL.} - 112 \text{ TL.} = 75 \text{ TL.}$$

$$\text{Öz Kaynakların Korunma Oranı} = 75 \text{ TL.} / 802 \text{ TL.} = \%9$$

- 2002 Yılı:

$$\text{Ertelenen Fiktif Kârın Şimdiki Değeri} = 187 \text{ TL.} / 2,199465 = 85 \text{ TL.}$$

$$\text{Vergi ve Kâr Payı Tasarrufu} = 187 \text{ TL.} - 85 \text{ TL.} = 102 \text{ TL.}$$

$$\text{Öz Kaynakların Korunma Oranı} = 102 \text{ TL.} / 802 \text{ TL.} = \%13$$

Yukarıda da görüldüğü gibi yenilemenin 2001 veya 2002 yıllarında yapılması veya yapılmamasının kesinleşmesi halinde yenileme fonuna alınarak ertelenen 187 TL.'lık fiktif kârın öz kaynakları koruyucu etkisi 2001 yılında %9, 2002 yılında ise %13'dür. Temmuz 1996 tarihinde 100 TL.'na alınan ve 2000 yılı sonunda satılan makineye yatırılan sermayenin, yeniden değerlendirilmesi ve normal amortisman

¹⁷ Makinenin 2000 yılı sonundaki paranın satın alma gücüne göre ifade edilmiş kayıtlı değeri ve birikmiş amortismanları tablo 4.10'dan elde edilmiştir.

yöntemine göre amortisman ayrılması ile yenileme fonu uygulamasından yararlanılması durumunda 2001 yılında %92 (%83 + %9)'si, 2002 yılında ise %96 (%83 + %13)'sı geri kazanılmış olmaktadır.

b) *Azalan Bakiyeler Amortisman Yönteminin Kullanılması*: Azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre amortisman tabi tutulan bir duran varlığın satışı sırasında ortaya çıkan kârın veya hasara uğraması halinde alınan sigorta tazminatlarının yenileme fonuna alınmasının öz kaynakları koruyucu etkisi aşağıdaki örnek üzerinde incelenmeye çalışılmıştır.

Örnek: A Anonim Şirketi, Temmuz 1996 tarihinde alınan kayıtlı değeri 488 TL. ve birikmiş amortismanı 425 TL. olan bir makinesini yenilemek amacıyla 2000 yılı sonunda 249 TL.'na satmıştır.

Makinenin satış bedeli + birikmiş amortismanlar > makinenin kayıtlı değeri olduğundan satış kârı söz konusudur. Satış işlemi sırasında ortaya çıkan bu kâr, yenileme fonuna alınacak olup aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır.

$$\text{Satış Kârı} = (249 \text{ TL.} + 425 \text{ TL.}) - 488 \text{ TL.} = 186 \text{ TL.}$$

Yukarıda da görüldüğü gibi bu satış işleminden 186 TL. kâr elde edilmiştir. Ancak, bu kârın tamamı fiktif kârdır. Çünkü, söz konusu makinenin 2000 yılı sonundaki paranın satın alma gücüne göre ifade edilmiş değeri olan 802 TL. ile 553 TL. birikmiş amortismanları kullanılarak satış kârı hesaplandığında kâr sıfır çıkmaktadır¹⁸.

186 TL.'lık fiktif kârın, yenileme fonuna alınmayıp 2000 yılı geliri olarak kaydedilmesi halinde vergi ve kâr payı olarak işletme dışına çıkacak olan bu kârın işletme öz kaynaklarını aşındırma oranı, yaklaşık %23 (186 TL. / 802 TL.)'dür. 186 TL.'lık fiktif kârın yenileme fonuna alınması durumunda ise yenileme fonu uygulamasının öz kaynakları koruyucu etkisi, 2001 ve 2002 yılları açısından aşağıda hesaplandığı gibi olacaktır.

- 2001 Yılı:

$$\text{Ertelenen Fiktif Kârın Şimdiki Değeri} = 186 \text{ TL.} / 1,665 = 112 \text{ TL.}$$

$$\text{Vergi ve Kâr Payı Tasarrufu} = 186 \text{ TL.} - 112 \text{ TL.} = 74 \text{ TL.}$$

$$\text{Öz Kaynakların Korunma Oranı} = 74 \text{ TL.} / 802 \text{ TL.} = \%9$$

- 2002 Yılı:

¹⁸ Makinenin 2000 yılı sonundaki paranın satın alma gücüne göre ifade edilmiş kayıtlı değeri ve birikmiş amortismanları tablo 4.10'dan elde edilmiştir.

Ertelenen Fiktif Kârın Şimdiki Değeri = 186 TL. / 2,199465 = 85 TL.

Vergi ve Kâr Payı Tasarrufu = 186 TL. – 85 TL. = 101 TL.

Öz Kaynakların Korunma Oranı = 101 TL. / 802 TL. = %13

Yukarıda da görüldüğü gibi yenilemenin 2001 veya 2002 yıllarında yapılması veya yapılmamasının kesinleşmesi halinde yenileme fonuna alınarak ertelenen 186 TL.'lık fiktif kârın öz kaynakları koruyucu etkisi 2001 yılında %9, 2002 yılında ise %13'dür. Temmuz 1996 tarihinde 100 TL.'na alınan ve 2000 yılı sonunda satılan makineye yatırılan sermayenin, yeniden değerlendirilmesi ve azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre amortisman ayrılması ile yenileme fonu uygulamasından yararlanılması durumunda 2001 yılında %90 (%81 + %9)'ı, 2002 yılında ise %94 (%81 + %13)'ü geri kazanılmış olmaktadır.

4.1.3.3. Yeniden Değerleme Yapılması ve Yeniden Değerleme Değer Artış Fonunun Sermayeye İlave Edilmemesi

Yeniden değerlendirilmesi ve YDDAF'nun sermayeye ilave edilmemesi durumunda da yenileme fonunun öz kaynakları koruyucu etkisi, yukarıda olduğu gibi iki farklı açıdan incelenebilir. Bunlar; normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerinin kullanıldığı durumlardır.

a) *Normal Amortisman Yönteminin Kullanılması:* Normal amortisman yöntemine göre amortisman tabii tutulan bir duran varlığın satışı sırasında ortaya çıkan kârın veya hasara uğraması halinde alınan sigorta tazminatlarının yenileme fonuna alınmasının öz kaynakları koruyucu etkisi, aşağıdaki örnek üzerinde incelenmeye çalışılmıştır.

Örnek: A İşletmesi, Temmuz 1996 tarihinde alınan kayıtlı değeri 488 TL. ve birikmiş amortismanı 390 TL. olan bir makinesini yenilemek amacıyla 2000 yılı sonunda 285 TL.'na satmış olup, YDDAF 215 TL.'dir.

Makinenin satış bedeli + birikmiş amortismanlar + YDDAF > makinenin kayıtlı değeri olduğundan satış kârı söz konusudur. Satış işlemi sırasında ortaya çıkan bu kâr, yenileme fonuna alınacak olup aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır.

Satış Kârı = (285 TL. + 390 TL. + 215 TL.) – 488 TL. = 402 TL.

Yukarıda da görüldüğü gibi, bu satış işleminden 402 TL. fiktif kâr elde edilmiştir. 402 TL.'lık fiktif kârın yenileme fonuna alınmayıp 2000 yılı geliri olarak kaydedilmesi halinde vergi ve kâr payı olarak işletme dışına çıkacak olan bu fiktif kârın işletme öz kaynaklarını aşındırma oranı, yaklaşık %50 (402 TL. / 802 TL.)'dir. 402 TL.'lık fiktif kârın yenileme fonuna alınması durumunda ise yenileme fonu

uygulamasının öz kaynakları koruyucu etkisi, 2001 ve 2002 yılları açısından aşağıda hesaplandığı gibi olacaktır.

- 2001 Yılı:

Ertelenen Fiktif Kârın Şimdiki Değeri = 402 TL. / 1,665 = 241 TL.

Vergi ve Kâr Payı Tasarrufu = 402 TL. – 241 TL. = 161 TL.

Öz Kaynakların Korunma Oranı = 161 TL. / 802 TL. = %20

- 2002 Yılı:

Ertelenen Fiktif Kârın Şimdiki Değeri = 402 TL. / 2,199465 = 183 TL.

Vergi ve Kâr Payı Tasarrufu = 402 TL. – 183 TL. = 219 TL.

Öz Kaynakların Korunma Oranı = 219 TL. / 802 TL. = %27

Yukarıda da görüldüğü gibi yenilemenin 2001 veya 2002 yıllarında yapılması veya yapılmamasının kesinleşmesi halinde yenileme fonuna alınarak ertelenen 402 TL.'lik fiktif kârın öz kaynakları koruyucu etkisi 2001 yılında %20, 2002 yılında ise %27'dir. Temmuz 1996 tarihinde 100 TL.'na alınan ve 2000 yılı sonunda satılan makineye yatırılan sermayenin, yeniden değerlendirilmesi, YDDAF'nun sermayeye ilave edilmemesi ve normal amortisman yöntemine göre amortisman ayrılması ile yenileme fonu uygulamasından yararlanılması durumunda 2001 yılında %76 (%56¹⁹ + %20)'sı, 2002 yılında ise %83 (%56 + %27)'ü geri kazanılmış olmaktadır.

b) Azalan Bakiyeler Amortisman Yönteminin Kullanılması: Azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre amortisman tabii tutulan bir duran varlığın satışı sırasında ortaya çıkan kârın veya hasara uğraması halinde alınan sigorta tazminatlarının yenileme fonuna alınmasının öz kaynakları koruyucu etkisi aşağıdaki örnek üzerinde incelenmeye çalışılmıştır.

Örnek: A Anonim Şirketi, Temmuz 1996 tarihinde alınan kayıtlı değeri 488 TL. ve birikmiş amortismanı 425 TL. olan bir makinesini yenilemek amacıyla 2000 yılı sonunda 249 TL.'na satmış olup, YDDAF ise 135 TL.'dir.

Makinenin satış bedeli + birikmiş amortismanlar + YDDAF > makinenin kayıtlı değeri olduğundan satış kârı söz konusudur. Satış işlemi sırasında ortaya çıkan bu kâr, yenileme fonuna alınacak olup aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır.

Satış Kârı = (249 TL. + 425 TL. + 135 TL.) – 488 TL. = 321 TL.

¹⁹ %56'lık öz sermaye koruma oranı, YDDAF'nun sermayeye ilave edilmemesi yani işletmeden çekilmesi, başka bir hesaba aktarılması veya duran varlığın satışı kısmında hesaplanmıştır.

Yukarıda da görüldüğü gibi bu satış işleminden 321 TL. fiktif kâr elde edilmiştir. 321 TL.'lık fiktif kârın yenileme fonuna alınmayıp 2000 yılı geliri olarak kaydedilmesi halinde vergi ve kâr payı olarak işletme dışına çıkacak olan bu kâr, işletme öz kaynaklarını yaklaşık %40 (321 TL. / 802 TL.) oranında aşındıracaktır. 321 TL.'lık fiktif kârın yenileme fonuna alınması durumunda ise yenileme fonu uygulamasının öz kaynakları koruyucu etkisi, 2001 ve 2002 yılları açısından aşağıda hesaplandığı gibi olacaktır.

- 2001 Yılı:

Ertelenen Fiktif Kârın Şimdiki Değeri = $321 \text{ TL.} / 1,665 = 193 \text{ TL.}$

Vergi ve Kâr Payı Tasarrufu = $321 \text{ TL.} - 193 \text{ TL.} = 128 \text{ TL.}$

Öz Kaynakların Korunma Oranı = $128 \text{ TL.} / 802 \text{ TL.} = \%16$

- 2002 Yılı:

Ertelenen Fiktif Kârın Şimdiki Değeri = $321 \text{ TL.} / 2,199465 = 146 \text{ TL.}$

Vergi ve Kâr Payı Tasarrufu = $321 \text{ TL.} - 146 \text{ TL.} = 175 \text{ TL.}$

Öz Kaynakların Korunma Oranı = $175 \text{ TL.} / 802 \text{ TL.} = \%22$

Yukarıda da görüldüğü gibi yenilemenin 2001 veya 2002 yıllarında yapılması veya yapılmamasının kesinleşmesi halinde yenileme fonuna alınarak ertelenen 321 TL.'lık fiktif kârın öz kaynakları koruyucu etkisi 2001 yılında %16, 2002 yılında ise %22'dir. Temmuz 1996 tarihinde 100 TL.'na alınan ve 2000 yılı sonunda satılan makineye yatırılan sermayenin yeniden değerlendirilmesi, YDDAF'nun sermayeye ilave edilmemesi ve azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre amortisman ayrılması ile yenileme fonu uygulamasından yararlanılması durumunda 2001 yılında %80 (%64²⁰ + %16)'i, 2002 yılında ise %86 (%64 + %22)'si geri kazanılmış olmaktadır.

4.1.3.4. Yenileme Fonu Uygulamasında Uygulama Türlerine Göre Yenileme Fonu ve Uygulama Türlerinin Öz Kaynakları Koruyucu Etkilerinin Karşılaştırılması

Yenileme fonu uygulamasında öz kaynakların korunması, iki farklı açıdan ele alınarak karşılaştırılabilir. Bunlar; yenileme fonu uygulamasında uygulama türlerine göre yenileme fonunun öz kaynakları koruyucu etkisi ve yenileme fonu uygulamasında uygulama türlerinin öz kaynakları koruyucu etkisidir.

²⁰ %56'lık öz sermaye koruma oranı, YDDAF'nun sermayeye ilave edilmemesi yani işletmeden çekilmesi, başka bir hesaba aktarılması veya duran varlığın satışı kısmında hesaplanmıştır.

a) *Yenileme Fonu Uygulamasında Uygulama Türlerine Göre Yenileme Fonunun Öz Kaynakları Koruyucu Etkisi:* Yukarıda belirtilen üç farklı uygulama türünde normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerine göre amortisman tabi tutulan duran varlığın satışı sırasında ortaya çıkan fiktif kârın yenileme fonuna alınması durumunda bu fonun sağladığı öz kaynak koruma oranları, uygulama türleri açısından aşağıdaki tabloda özet olarak sunulmuştur.

Tablo 4.18: YENİLEME FONU UYGULAMASINDA UYGULAMA TÜRLERİNE GÖRE YENİLEME FONUNUN ÖZ KAYNAKLARI KORUYUCU ETKİSİ

UYGULAMA TÜRLERİ	NORMAL AMORTİSMAN YÖNTEMİ		AZALAN BAKİYELER AMORTİSMAN YÖNTEMİ	
	2001 (%)	2002 (%)	2001 (%)	2002 (%)
Yeniden Değerleme Yapılmaması	26	35	21	28
Yeniden Değerleme Yapılması ve YDDAF'nun Sermayeye İlave Edilmesi	9	13	9	13
Yeniden Değerleme Yapılması ve YDDAF'nun Sermayeye İlave Edilmemesi	20	27	16	22

Tablo 4.18'de görüldüğü gibi duran varlığın satışı halinde ortaya çıkan kârın yenileme fonuna alınması ve yenilemenin 2001 ve 2002 yılı sonu itibarıyla yapılması durumunda yenileme fonunun öz kaynakları koruyucu etkisi, en yüksek yeniden değerlendirme yapılmaması ve normal amortisman yöntemine göre amortisman ayrıldığı durum olup sırasıyla %26 ve %35'dir. En düşük ise, 2001 ve 2002 yılı için yeniden değerlendirme yapılması ve YDDAF'nun sermayeye ilave edildiği normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerine göre amortisman ayrıldığı durum olup sırasıyla %9 ve %13'dür.

b) *Yenileme Fonu Uygulamasında Uygulama Türlerinin Öz Kaynakları Koruyucu Etkisi:* Uygulama türlerine göre öz kaynak koruma oranları aşağıdaki tabloda özet olarak sunulmuştur.

Tablo 4.19: YENİLEME FONU UYGULAMASINDA UYGULAMA TÜRLERİNİN ÖZ KAYNAKLARI KORUYUCU ETKİSİ

UYGULAMA TÜRLERİ	NORMAL AMORTİSMAN YÖNTEMİ		AZALAN BAKİYELER AMORTİSMAN YÖNTEMİ	
	2001 (%)	2002 (%)	2001 (%)	2002 (%)
Yeniden Değerleme Yapılmaması	61	70	70	77
Yeniden Değerleme Yapılması ve YDDAF'nun Sermayeye İlave Edilmesi	92	96	90	94
Yeniden Değerleme Yapılması ve YDDAF'nun Sermayeye İlave Edilmemesi	76	83	81	87

Tablo 4.19'da görüldüğü gibi duran varlığın satışı halinde ortaya çıkan kârın yenileme fonuna alınması ve yenilemenin 2001 ve 2002 yılı sonu itibarıyla yapılması durumunda uygulama türlerinin öz kaynakları koruyucu etkisi, en yüksek yeniden değerlendirme yapılması ve YDDAF'nun sermayeye ilave edildiği normal amortisman yöntemine göre amortisman ayrıldığı durum olup sırasıyla %92 ve %96'dır. En düşük ise, 2001 ve 2002 yılı için yeniden değerlendirme yapılmaması ve normal amortisman yöntemine göre amortisman ayrıldığı durum olup sırasıyla %61 ve %70'dir.

4.1.3.5. Yenileme Fonunun Öz Kaynakları Koruyucu Etkisinin Genel Olarak Değerlendirilmesi

Yıllar itibarıyla enflasyon oranının 1996'da %81,9, 1997'de %90,6, 1998'de %51,4, 1999'da %66,5, 2000'de %32,1 olduğu ve 2001 ile 2002 yıllarında da sırasıyla %66,5 ve %32,1 olacağı varsayıldığı bir ortamda yenileme fonu ayrılmasının öz kaynakları koruyucu etkisi, yenileme fonu ayrılmamasına oranla daha yüksek olmaktadır. Ancak, yine de öz kaynakların aşınması tam olarak önlenememektedir. Fakat, fiktif kârlarla birlikte gerçek kârlar var ve bu kârlarda yenileme fonuna alınırsa bunların sağladığı vergi ve kâr payı tasarrufu, fiktif kârların tek başına sağladığı tasarruftan daha fazla olacaktır. Bu da, işletmelerin öz kaynaklarının korunma oranını yükseltecek ve hatta ilave servet artışına da neden olabilecektir.

Yenileme fonu ayırmanın öz kaynakları koruyucu etkisi olmakla birlikte bu durumun, işletmelerin duran varlıklarının bilançoda gerçek değeri ile sunulmasına hiç bir katkısı yoktur. Bu varlıklar, yine gerçek olmayan değerleri üzerinden bilançoda sunulacaktır. Ayrıca, yenileme fonu uygulaması bir tercih meselesi olup dönem kârını yüksek göstermek isteyen işletmelerin bu imkandan yararlanmayacağını da göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Enflasyon dönemlerinde yenileme fonundan yararlanabilen işletmeler açısından, yenileme fonunun öz kaynakları koruyucu etkisinin olacağı kesindir. Fakat, *yenileme fonu uygulaması kapsamı dar olan bir uygulamadır. Sonuç olarak, yenileme fonu uygulaması, enflasyona bağlı olarak işletmelerin öz kaynaklarında ortaya çıkan aşınmaya bir ölçüde de olsa çözüm getirebilmektedir.*

4.1.4 Maliyet Artış Fonunun Öz Kaynakları Koruyucu Etkisi

Maliyet bedeli artırımı uygulaması, duran varlıkların satışı sırasında enflasyondan kaynaklanan fiktif kârların elimine edilmesi için getirilen vergisel

önlemlerden en önemlilerinden biridir. Çünkü, bu uygulamada yeniden değerlendirme uygulaması gibi enflasyon muhasebesine en çok yaklaşan bir uygulamadır²¹.

Maliyet bedeli artırımını uygulamasında işletmenin aktifinde iki tam yıldan fazla kalan gayrimenkul ve amortisman tabii duran varlıkların maliyet bedelleri ile iştirak hisselerinin alış bedelleri, bu varlıkların işletmeye girdikleri ve işletmeden çıktıkları yıllar hariç olmak üzere diğer yıllarda yeniden değerlendirme oranında artırılarak söz konusu varlıkların reel satış hasılatları ile reel maliyetleri karşılaştırılmaya çalışılmaktadır²². Böylece, enflasyon nedeniyle ortaya çıkan fiktif kârların, vergi ve kâr payı olarak işletmeden çıkmaları önlenmektedir. Bu sayede de, gerçekte işletmenin serveti olan bu fiktif kârların, işletme öz kaynaklarını aşındırmasına engel olunarak işletmelerin mali yapıları sağlamlaştırılmaktadır²³.

Üçüncü bölümde de belirtildiği gibi gerek maliyet bedeli artırımının yapılışı gerekse MAF'nun hesaplanma şekli, maliyet bedeli artırımına konu olan iktisadi varlığın yeniden değerlemeye tabii tutulup YDDAF'nun sermayeye ilave edilmesi durumu hariç bu varlık üzerinden amortisman ayrılıp ayrılmaması ile yeniden değerlendirme yapılması ve YDDAF'nun sermayeye ilave edilmesi durumlarında aynı olmaktadır. Bu nedenle, kullanılan amortisman yönteminin maliyet bedeli artırımının yapılışı ve MAF'nun hesaplanma şekli üzerinde hiç bir etkisi yoktur. Ancak, söz konusu durumların her birinde satış kâr veya zararı farklı çıkabileceğinden, öz kaynakların korunma derecesi de farklı olabilmektedir.

Aşağıda öncelikle MAF'nun öz kaynakları koruyucu etkisi, satılan iktisadi varlık üzerinden amortisman ayrılmaması, amortisman ayrılması fakat yeniden değerlendirme yapılmaması, yeniden değerlendirme yapılması ve YDDAF'nun sermayeye ilave edilmemesi ile yeniden değerlendirme yapılması ve YDDAF'nun sermayeye ilave edilmesi olmak üzere dört farklı açıdan ele alınarak incelenmiştir. Daha sonra, maliyet bedeli artırımını uygulamasında uygulama türlerine göre MAF ve uygulama türlerinin öz kaynakları koruyucu etkileri karşılaştırılmıştır. Son olarak da, MAF'nun işletmeden çekilmesi veya sermaye haricinde başka bir hesaba aktarılması durumunun öz kaynakların korunması üzerindeki etkisi kısaca irdelenmiş ve MAF'nun öz kaynakları koruyucu etkisinin genel olarak değerlendirilmesi yapılmıştır.

²¹ Maç, Kurumlar..., s. 203.

²² Uzun, s. 80.

²³ Ahmet Turul, "Gelir Vergisi Kanun'daki Düzenlemelerin Muhasebe Uygulamalarına Etkisi", Derleyen: Ercan Beyazıtli, **Muhasebe Uygulamaları ve Vergi Mevzuat Sempozyumu – II Bildiriler Kitabı**, Ankara, Ankara Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayınları No.: 4, 1998, s. 185.

4.1.4.1. Amortisman Ayrılmaması

Amortisman ayrılmaması durumunda maliyet bedeli artırımı uygulaması ve dolayısıyla MAF'nun öz kaynakların korunması üzerine etkisi aşağıdaki örnekte incelenmeye çalışılmıştır.

Örnek: A Anonim Şirketi, Temmuz 1996 tarihinde alınan ve alış bedeli 100 TL. olan iştirak hisselerini maliyet bedeli artırımı yaparak 2000 yılı sonunda 802 TL.'na satmıştır.

Maliyet bedeli artırımı yapılmaması durumunda iştirak hisselerinin satışından elde edilen kâr, 702 TL. (802 TL. – 100 TL.) olmaktadır. 702 TL.'lık kârın, tamamı fiktif kârdır. Çünkü, iştirak hisselerinin 2000 yılı sonundaki paranın satın alma gücüne göre düzeltilmiş 802 TL. alış bedeli ile satış bedeli karşılaştırıldığında kâr sıfır çıkmaktadır. 702 TL.'lık fiktif kârın 2000 yılı geliri olarak kaydedilmesi halinde bu kâr, yaklaşık %86 (702 TL. / 802 TL.) oranında öz kaynak aşınmasına neden olmaktadır.

Maliyet bedeli artırımı yapılarak satış yapılması halinde ise artırılmış maliyet bedeli, MAF ve satış kârı aşağıda gibi hesaplanmaktadır.

$$\text{Artırılmış Maliyet Bedeli} = 100 \times (1.804 \times 1.778 \times 1.521) = 488 \text{ TL.}$$

$$\text{MAF} = 488 \text{ TL.} - 100 \text{ TL.} = 388 \text{ TL.}$$

$$\text{Satış Kârı} = 802 \text{ TL.} - 488 \text{ TL.} = 314 \text{ TL.}$$

Maliyet bedeli artırımı sonucunda ortaya çıkan MAF 388 TL. olup bu fonun öz kaynakları koruyucu etkisi, yaklaşık %48 (388 TL. / 802 TL.) olmaktadır. Maliyet bedeli artırımı yapılarak satış kârının tespitinde de 314 TL.'lık fiktif kâr ortaya çıkmış olup bu kârın, öz kaynakları aşındırma oranı %39 (314 TL. / 802 TL.)'dur. Maliyet bedeli artırımı uygulaması sayesinde 702 TL. olan fiktif kârın, ancak 388 TL. MAF olarak işletmede alıkonmaktadır. Amortisman tabi tutulmayan veya olmayan bir varlığın maliyet bedeli artırımı yapılarak satılması halinde öz kaynaklar, toplam %61 (%100 - %39) oranında korunmuş olmaktadır.

4.1.4.2. Amortisman Ayrılması Fakat Yeniden Değerleme Yapılmaması

Amortisman ayrılması fakat yeniden değerlendirme yapılmaması durumunda MAF'nun öz kaynakları koruyucu etkisi, normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerinin kullanılması durumlarına göre iki farklı açıdan incelenebilir.

a) *Normal Amortisman Yönteminin Kullanılması:* Normal amortisman yöntemine göre amortisman tabi tutulan bir duran varlığın satışı halinde MAF'nun

öz kaynakları koruyucu etkisinin nasıl olacağı aşağıdaki örnek üzerinde incelenmeye çalışılmıştır.

Örnek: A Anonim Şirketi, Temmuz 1996 tarihinde alınan ve maliyet değeri 100 TL., birikmiş amortismanı ise 80 TL. olan bir makinesini maliyet bedeli artırımını yaparak 2000 yılı sonunda 538 TL.'na satmıştır.

Maliyet bedeli artırımını yapılmamasında bu makinenin satışından elde edilen kâr, yenileme fonunun öz kaynakları koruyucu etkisinin incelendiği kısımda hesaplanmış olup 518 TL.'dir.

Maliyet bedeli artırımını yapılarak satış yapılması halinde amortisman ayrılmaması durumunda olduğu gibi artırılmış maliyet bedeli 488 TL, MAF ise 388 TL. olup, satış kârı aşağıda gibi hesaplanmaktadır.

$$\text{Satış Kârı} = (538 \text{ TL.} + 80 \text{ TL.}) - 488 \text{ TL.} = 130 \text{ TL.}$$

Maliyet bedeli artırımını yapılarak satış kârının tespitinde de 130 TL.'lık fiktif kâr ortaya çıkmıştır. Bu fiktif kârın öz kaynakları aşındırma oranı ise %16 (130 TL. / 802 TL.)'dir. Maliyet bedeli artırımını uygulaması sayesinde 518 TL. olan fiktif kârın, ancak 388 TL. MAF olarak işletmede alıkonmaktadır. Normal amortisman yöntemine göre amortisman tabii tutulan bir duran varlığın maliyet bedeli artırımını yapılarak satış yapılması halinde öz kaynaklar, toplam %84 (%100 - %16) oranında korunmuş olmaktadır.

b) Azalan Bakiyeler Amortisman Yönteminin Kullanılması: Azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre amortisman tabii tutulan bir duran varlığın satışı halinde MAF'nun öz kaynakları koruyucu etkisinin nasıl olacağı ise aşağıdaki örnek üzerinde incelenmiştir.

Örnek: A Anonim Şirketi, Temmuz 1996 tarihinde alınan ve maliyet değeri 100 TL., birikmiş amortismanı ise 87 TL. olan bir makinesini maliyet bedeli artırımını yaparak 2000 yılı sonunda 425 TL.'na satmıştır.

Maliyet bedeli artırımını yapılmamasında bu makinenin satışından elde edilen kâr, yenileme fonunun öz kaynakları koruyucu etkisinin incelendiği kısımda hesaplanmış olup 412 TL.'dir. Maliyet bedeli artırımını yapılarak satış yapılması halinde ise amortisman ayrılmaması durumunda olduğu gibi artırılmış maliyet bedeli 488 TL, MAF ise 388 TL. olup, satış kârı aşağıda gibi hesaplanmaktadır.

$$\text{Satış Kârı} = (425 \text{ TL.} + 87 \text{ TL.}) - 488 \text{ TL.} = 24 \text{ TL.}$$

Maliyet bedeli artırımını yapılarak satış kârının tespitinde de 24 TL.'lık fiktif kâr ortaya çıkmıştır. Bu fiktif kârın, öz kaynakları aşındırma oranı %3 (24 TL. / 802

TL.)'dür. Maliyet bedeli artırımı uygulaması sayesinde 425 TL. olan fiktif kârın, ancak 388 TL. MAF olarak işletmede tutulmaktadır. Azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre amortisman tabi tutulan bir duran varlığın maliyet bedeli artırımı yapılarak satılması halinde öz kaynaklar, toplam %97 (%100 - %3) oranında korunmuş olmaktadır.

4.1.4.3. Yeniden Değerleme Yapılması, Fakat Yeniden Değerleme Değer Artış Fonunun Sermayeye İlave Edilmemesi

Yeniden değerlendirme yapılması ve YDDAF'nun sermayeye ilave edilmemesi durumunda MAF'nun öz kaynakları koruyucu etkisi, normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerinin kullanılması durumlarına göre aşağıda ayrı ayrı ele alınarak incelenmiştir.

a) *Normal Amortisman Yönteminin Kullanılması:* Normal amortisman yöntemine göre amortisman tabi tutulan bir duran varlığın satışı halinde MAF'nun öz kaynakları koruyucu etkisinin nasıl olacağı aşağıdaki örnek üzerinde incelenmeye çalışılmıştır.

Örnek: A Anonim Şirketi, Temmuz 1996 tarihinde 100 TL.'na satın alınan ve kayıtlı değeri 488 TL., birikmiş amortismanı ise 390 TL. olan bir makinesini maliyet bedeli artırımı yaparak 2000 yılı sonunda 285 TL.'na satmıştır.

Maliyet bedeli artırımı yapılmamasında bu makinenin satışından elde edilen kâr, yenileme fonunun öz kaynakları koruyucu etkisinin incelendiği kısımda hesaplanmış olup 402 TL.'dir.

Maliyet bedeli artırımı yapılarak satış yapılması halinde amortisman ayrılmaması durumunda olduğu gibi artırılmış maliyet bedeli 488 TL, MAF ise 388 TL. olup, satış kârı aşağıda gibi hesaplanmaktadır.

$$\begin{aligned}\text{Satış Kârı} &= (285 \text{ TL.} + 390 \text{ TL.} + 215 \text{ TL.}) - (488 \text{ TL.} + 388 \text{ TL.}) \\ &= 890 \text{ TL.} - 876 \text{ TL.} = 14 \text{ TL.}\end{aligned}$$

Maliyet bedeli artırımı yapılarak satış kârının tespitinde de 14 TL.'lik fiktif kâr ortaya çıkmıştır. Bu fiktif kârın, öz kaynakları aşındırma oranı %2 (14 TL. / 802 TL.)'dir. Maliyet bedeli artırımı uygulaması sayesinde 402 TL. olan fiktif kârın, ancak 388 TL. MAF olarak işletmede tutulmaktadır. Bu durumda öz kaynaklar, toplam %98 (%100 - %2) oranında korunmuş olmaktadır.

b) *Azalan Bakiyeler Amortisman Yönteminin Kullanılması:* Azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre amortisman tabi tutulan bir duran varlığın satışı

halinde MAF'nun öz kaynakları koruyucu etkisinin nasıl olacağı ise aşağıdaki örnek üzerinde incelenmiştir.

Örnek: A Anonim Şirketi, Temmuz 1996 tarihinde 100 TL.'na satın alınan ve kayıtlı değeri 488 TL., birikmiş amortismanı ise 425 TL. olan bir makinesini maliyet bedeli artırımını yaparak 2000 yılı sonunda 249 TL.'na satmıştır.

Maliyet bedeli artırımını yapılmamasında bu makinenin satışından elde edilen fiktif kâr, yenileme fonunun öz kaynakları koruyucu etkisinin incelendiği kısımda hesaplanmış olup 321 TL.'dir. Maliyet bedeli artırımını yapılarak satış yapılması halinde ise amortisman ayrılmaması durumunda olduğu gibi artırılmış maliyet bedeli 488 TL, MAF ise 388 TL. olarak hesaplanacak olup, satış kârı aşağıda gibidir.

$$\begin{aligned}\text{Satış Kârı} &= (249 \text{ TL.} + 425 \text{ TL.} + 135 \text{ TL.}) - (488 \text{ TL.} + 388 \text{ TL.}) \\ &= 809 \text{ TL.} - (876 \text{ TL.}) = (67 \text{ TL.})\end{aligned}$$

Maliyet bedeli artırımını yapılarak satış kârının tespitinde 67 TL. zarar ortaya çıkmıştır. Maliyet bedeli artırımını uygulaması sonucunda satış zararı ortaya çıktığı zaman, kâr sıfır kabul edilmekte ve zarar tutarı kadar MAF azaltılmaktadır. Bu yüzden, bu uygulama türünde MAF 388 TL. değil, 321 TL. olarak ayrılmaktadır. 321 TL.'nin öz kaynakları koruyucu etkisi ise %40 (321 TL. / 802 TL.)'dir. Yeniden değerlendirme yapılmaması ve YDDAF'nun sermayeye ilave edilmemesi durumunda azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre amortismana tabi tutulan bir duran varlığın maliyet bedeli artırımını yapılarak satışı halinde fiktif kâr ortaya çıkmamaktadır. Bu nedenle, bu uygulama türünde öz kaynaklar %100 oranında korunmuş olmaktadır.

4.1.4.4. Yeniden Değerleme Yapılması ve Yeniden Değerleme Değer Artış Fonunun Sermayeye İlave Edilmesi

Yeniden değerlendirme yapılması ve YDDAF'nun sermayeye ilave edilmesi durumunda maliyet bedeli artırımını, yine yukarıda anlatıldığı gibi yapılmaktadır. Ancak, MAF'nun hesaplanma biçimi farklı olmaktadır. Bu durumda MAF, sermayeye ilave edilen YDDAF kadar daha az hesaplanır. Yeniden değerlendirme yapılması ve YDDAF'nun sermayeye ilave edilmesi durumunda MAF'nun öz kaynakları koruyucu etkisi, normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerinin kullanılmasına göre aşağıda ayrı ayrı ele alınarak incelenmiştir.

a) *Normal Amortisman Yönteminin Kullanılması:* Normal amortisman yöntemine göre amortismana tabi tutulan bir duran varlığın maliyet bedeli artırımını yapılarak satılması halinde MAF'nun öz kaynakları koruyucu etkisinin ne olacağı aşağıdaki örnek üzerinde incelenmeye çalışılmıştır.

Örnek: A Anonim Şirketi, Temmuz 1996 tarihinde 100 TL.'na satın alınan ve kayıtlı değeri 488TL., birikmiş amortismanı ise 390 TL. olan bir makinesini maliyet bedeli artırımını yaparak 2000 yılı sonunda 285 TL.'na satmış olup sermayeye ilave edilen YDDAF 215 TL.'dir.

Maliyet bedeli artırımını yapılmamasında bu makinenin satışından elde edilen kâr, yenileme fonunun öz kaynakları koruyucu etkisinin incelendiği kısımda hesaplanmış olup 187 TL.'dir. Maliyet bedeli artırımını yapılarak satış yapılması halinde ise artırılmış maliyet bedeli, daha önceden hesaplandığı gibi 488 TL. olmaktadır. MAF ve satış kârı ise aşağıda gibi hesaplanmaktadır.

$$\text{MAF} = 488 \text{ TL.} - (100 \text{ TL.} + 215) = 173 \text{ TL.}$$

$$\begin{aligned} \text{Satış Kârı} &= (285 \text{ TL.} + 390 \text{ TL.}) - (488 \text{ TL.} + 173 \text{ TL.}) \\ &= 675 \text{ TL.} - 661 \text{ TL.} = 14 \text{ TL.} \end{aligned}$$

Maliyet bedeli artırımını sonucunda ortaya çıkan MAF 173 TL. olup, bu fonun öz kaynakları koruyucu etkisi yaklaşık %22 (173 TL. / 802 TL.) olmaktadır. Maliyet bedeli artırımını yapılarak satış kârının tespitinde de 14 TL.'lık fiktif kâr ortaya çıkmıştır. Bu fiktif kârın, öz kaynakları aşındırma oranı %2 (14 TL. / 802 TL.)'dir. Maliyet bedeli artırımını uygulaması sayesinde 187 TL. olan fiktif kârın, ancak 173 TL. MAF olarak işletmede tutulmaktadır. Bu durumda öz kaynaklar, toplam %98 (%100 - %2) oranında korunmuş olmaktadır.

b) Azalan Bakiyeler Amortisman Yönteminin Kullanılması: Azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre amortisman tabii tutulan bir duran varlığın maliyet bedeli artırımını yapılarak satılması halinde ise MAF'nun öz kaynakları koruyucu etkisi aşağıdaki örnek üzerinde incelenmiştir.

Örnek: A Anonim Şirketi, Temmuz 1996 tarihinde 100 TL.'na satın alınan ve kayıtlı değeri 488 TL., birikmiş amortismanı ise 425 TL. olan bir makinesini maliyet bedeli artırımını yaparak 2000 yılı sonunda 249 TL.'na satmış olup sermayeye ilave edilen YDDAF 135 TL.'dir.

Maliyet bedeli artırımını yapılmamasında bu makinenin satışından elde edilen kâr, yenileme fonunun öz kaynakları koruyucu etkisinin incelendiği kısımda hesaplanmış olup 186 TL.'dir. Maliyet bedeli artırımını yapılarak satış yapılması halinde artırılmış maliyet bedeli, yine 488 TL. olup MAF ve satış kârı aşağıda hesaplandığı gibi olmaktadır.

$$\text{MAF} = 488 \text{ TL.} - (100 \text{ TL.} + 135 \text{ TL.}) = 253 \text{ TL.}$$

$$\begin{aligned} \text{Satış Kârı} &= (249 \text{ TL.} + 425 \text{ TL.}) - (488 \text{ TL.} + 253 \text{ TL.}) \\ &= 674 \text{ TL.} - (741 \text{ TL.}) = (67 \text{ TL.}) \end{aligned}$$

Maliyet bedeli artırımı yapılarak satış kârının tespitinde 67 TL. zarar ortaya çıkmıştır. Maliyet bedeli artırımı uygulaması sonucunda satış zararı ortaya çıktığında kâr sıfır kabul edildiğinden bu uygulama türünde MAF 253 TL. değil, 186 TL. olarak ayrılmaktadır. 186 TL.'nin öz kaynakları koruyucu etkisi ise %23 (186 TL. / 802 TL.)'dür. Yeniden değerlendirme yapılmaması ve YDDAF'nun sermayeye ilave edilmesi durumunda azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre amortisman tabii tutulan bir duran varlığın maliyet bedeli artırımı yapılarak satışı halinde fiktif kâr ortaya çıkmamaktadır. Bu yüzden, bu uygulama türünde öz kaynaklar %100 oranında korunmuş olmaktadır.

4.1.4.5. Maliyet Bedeli Artırımı Uygulamasında Uygulama Türlerine Göre Maliyet Artış Fonunun ve Uygulama Türlerinin Öz Kaynakları Koruyucu Etkilerinin Karşılaştırılması

Maliyet bedeli artırımı uygulamasında öz kaynakların korunması, iki farklı açıdan ele alınarak karşılaştırılabilir. Bunlar; maliyet bedeli artırımı uygulamasında uygulama türlerine göre MAF'nun öz kaynakları koruyucu etkisi ve maliyet bedeli artırımı uygulamasında uygulama türlerinin öz kaynakları koruyucu etkisidir.

a) *Maliyet Bedeli Artırımı Uygulamasında Uygulama Türlerine Göre MAF'nun Öz Kaynakları Koruyucu Etkisi:* Yukarıda belirtilen dört farklı uygulama türünde normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerine göre amortisman tabii tutulan veya tutulmayan duran varlığın satışı sırasında ortaya çıkan fiktif kârın MAF'na alınması durumunda bu fonun sağladığı öz kaynak koruma oranları, uygulama türleri açısından aşağıdaki tabloda özet olarak sunulmuştur.

Tablo 4.20: MALİYET BEDELİ ARTIRIMI UYGULAMASINDA UYGULAMA TÜRLERİNE GÖRE MAF'NUN ÖZ KAYNAKLARI KORUYUCU ETKİSİ

UYGULAMA TÜRLERİ	NORMAL AMORTİSMAN YÖNTEMİ (%)	AZALAN BAKİYELER AMORTİSMAN YÖNTEMİ (%)
Amortisman Ayrılmaması	48	48
Amortisman Ayrılması Fakat Yeniden Değerleme Yapılmaması	48	48
Yeniden Değerleme Yapılması ve YDDAF'nun Sermayeye İlave Edilmemesi	48	40
Yeniden Değerleme Yapılması ve YDDAF'nun Sermayeye İlave Edilmemesi	22	23

Tablo 4.20'de görüldüğü gibi maliyet bedeli artırımı yapılarak satış yapılması halinde ortaya çıkan MAF'nun öz kaynakları koruyucu etkisi, en düşük yeniden değerlendirme yapılması ve YDDAF'nun sermayeye ilave edilmesi durumunda normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerine göre amortisman ayrıldığı durum olup

sırasıyla %22 ve %23'dür. Bu iki uygulama türü ile yeniden değerlendirme yapılması ve YDDAF'nun sermayeye ilave edilmemesi durumunda azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre amortisman tabii tutulan bir varlığın satışı sırasında ortaya çıkan MAF'nun öz kaynakları koruyucu etkisinin diğer uygulama türlerine göre daha düşük olmasının nedeni, bu uygulama türlerinde satış zararının ortaya çıkması ve bu zararın MAF'nun hesaplanmasında dikkate alınmaması yani MAF'dan düşülmesidir.

b) *Maliyet Bedeli Artırımı Uygulamasında Uygulama Türlerinin Öz Kaynakları Koruyucu Etkisi:* Uygulama türlerine göre öz kaynak korunma oranları aşağıdaki tabloda özet olarak sunulmuştur.

Tablo 4.21: MALİYET BEDELİ ARTIRIMI UYGULAMASINDA UYGULAMA TÜRLERİNİN ÖZ KAYNAKLARI KORUYUCU ETKİSİ

UYGULAMA TÜRLERİ	NORMAL AMORTİSMAN YÖNTEMİ (%)	AZALAN BAKİYELER AMORTİSMAN YÖNTEMİ (%)
Amortisman Ayrılmaması	61	61
Amortisman Ayrılması Fakat Yeniden Değerleme Yapılmaması	84	97
Yeniden Değerleme Yapılması ve YDDAF'nun Sermayeye İlave Edilmemesi	98	100
Yeniden Değerleme Yapılması ve YDDAF'nun Sermayeye İlave Edilmemesi	98	100

Tablo 4.21'de de görüldüğü gibi maliyet bedeli artırımı yapılarak satış kârının tespit edilmesi durumunda öz kaynakların korunması, en düşük %61'lik bir oranla amortisman ayrılmadığı durumda gerçekleşmektedir. Bu durum, sadece maliyet bedeli artırımı kapsamındaki varlıklar olan iştirak hisseleri ile amortisman tabii olmayan boş arsa ve araziler için söz konusudur. Diğer amortisman tabii olan varlıklar, yeniden değerlemeye de tabii tutabildikleri için bunlarda korunma derecesi daha yüksek olmaktadır. En yüksek korunma ise, yeniden değerlendirme yapılması ve YDDAF'nun sermayeye ilave edildiği veya edilmediği durumlarda azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre amortisman tabii tutulan bir duran varlığın satışı halinde ortaya çıkmaktadır. Bu uygulama türlerinde öz kaynaklar, %100 oranında korunmakta olup öz kaynak aşınması söz konusu değildir. Çünkü, söz konusu uygulama türlerinde fiktif kâr ortaya çıkmamaktadır.

4.1.4.6. Maliyet Artış Fonunun İşletmeden Çekilmesi veya Sermaye Haricinde Başka Bir Hesaba Aktarılması

Bilindiği gibi MAF'nun sermayeye ilave edilmesi veya öz kaynaklar grubu içinde ayrı bir kalem olarak tutulması halinde bu fon, vergiden istisna tutulmaktadır. Ancak, fonun işletmeden çekilmesi veya sermaye haricinde başka bir hesaba

aktarılması halinde MAF, ilgili dönemin kazancı sayılarak vergiye tabi tutulmaktadır. MAF'nun dönem kazancı sayılması ise, enflasyonist ortamlarda öz kaynağın işletme dışına çıkması demek olup, fon tutarı kadar öz kaynağın erimesi anlamına gelmektedir. MAF'nun işletmeden çekilmesi veya sermayeye ilave dışında başka bir hesaba aktarılması halinde maliyet bedeli artırımını uygulaması işletmelerde sadece vergi ve kâr payı ödemelerinin ertelenmesine neden olmaktadır. Çünkü, MAF olarak işletmede tutulan fiktif kârlar, fonun işletmeden çekilmesi veya başka bir hesaba aktırılması işlemin ortaya çıktığı zamanın geliri olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla, zamanında ödenmesi gereken vergi ve kâr payları, daha sonraki yıllara ertelenmiş olmaktadır. Bu durumda, MAF'nun öz kaynakları koruyucu özelliği ortadan kalmış olmakta, ancak yine de yenileme fonunun öz kaynakları koruyucu etkisinde olduğu gibi vergi ve kâr payı ödemelerinin ertelenmesinin neden olacağı kazancın, öz kaynakları koruyucu özelliği bulunmaktadır. Bu koruyucu özellik, MAF'nun işletmeden çekildiği veya sermaye haricinde başka bir hesaba aktarıldığı yıl veya yıllardaki enflasyon oranına bağlı olarak değişmektedir. MAF'nun işletmeden çekildiği veya sermaye haricinde başka bir hesaba aktarıldığı süre uzadıkça ve enflasyon oranı bu yıllarda yükseldikçe öz kaynakların korunması da o derece yüksek olacak, aksi halde düşük gerçekleşecektir. Bunun nedeni, değeri yüksek satın alma gücüne sahip para birimiyle ayrılan MAF'nun aynı nominal değer üzerinden fakat değeri daha düşük para birimiyle ödenmesidir.

Enflasyon oranının yıllar itibariyle 2001'de %64,9, 2002'de %81,9, 2003'de %90,6, 2004'de %51,4, 2005'de %66,5, 2006'da %32,1 olarak gerçekleşeceği varsayımı altında 183 TL'lik MAF'nun 2001, 2002, 2003, 2004, 2005 ve 2006 yıllarında işletmeden çekilmesi veya sermaye haricinde başka bir hesaba aktarılmasının ortaya çıkaracağı öz kaynak aşınması ile bu durumda MAF'un net öz kaynakları koruma gücü aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi olacaktır.

Tablo 4.22: MAF'NUN İŞLETMEDEN ÇEKİLMESİ VEYA SERMAYE HARİCİNDE BAŞKA BİR HESABA AKTARILMASININ ORTAYA ÇIKARDIĞI ÖZ KAYNAK AŞINMASI İLE MAF'NUN NET ÖZ KAYNAKLARI KORUMA GÜCÜ

YILLAR	MAF'NUN ND (TL.)		ŞD FAKTÖRÜ	=	MAF'NUN ŞD (TL.)		KG ÖK (TL)	=	ÖK AO (%)	MAF'NUN ÖKKG (%)	MAF'NUN NET ÖKKG (%)
2001	183	/	1,649	=	111	/	802	=	14	23	9
2002	183	/	2,999531	=	61	/	802	=	8	23	15
2003	183	/	5,717106086	=	32	/	802	=	4	23	19
2004	183	/	8,655698614	=	21	/	802	=	3	23	20
2005	183	/	14,41173819	=	13	/	802	=	2	23	21
2006	183	/	19,03790615	=	10	/	802	=	1	23	22

Burada; ND: Nominal Değeri, ŞD: Şimdiki Değeri, KGÖS: Korunması Gereken Öz Kaynağı, ÖKAO: Öz Kaynak Aşınma Oranını ve ÖKKG: Öz Kaynak Koruma Gücü Oranını göstermektedir. Net ÖKKG, MAF'nun ÖKKG'dan ÖKAO çıkarılarak hesaplanmaktadır.

Tablo 4.22'de de görüldüğü gibi işletmeden çekilen veya sermaye haricinde başka bir hesaba aktarılan MAF'nun ortaya çıkardığı öz kaynak aşınma oranı, en yüksek 2001 yılında olup bu yılda MAF'nun net öz kaynakları koruma gücü en düşük olmaktadır. Ancak, MAF'nun iktisadi varlığın satışının yapıldığı yıl işletmeden çekilmesi halinde maliyet bedeli artırımını yapmanın öz kaynakların korunması açısından işletmeye herhangi bir katkısının olmadığı da bilinmesi gerekir. MAF'nun işletmeden çekilmesi veya sermaye haricinde başka bir hesaba aktarılmasının ortaya çıkardığı öz kaynak aşınma oranı, en düşük 2006 yılında olup bu yılda MAF'nun öz kaynakları koruyucu etkisi en yüksek olmaktadır. Özetle, MAF'nun işletmeden çekildiği veya sermaye haricinde başka bir hesaba aktarıldığı süre uzadıkça bu durumun ortaya çıkaracağı öz kaynak aşınma oranı, azalmakta ve hatta belli bir yıldan sonra hiç kalmamaktadır.

4.1.4.7. Maliyet Artış Fonunun Öz Kaynakları Koruyucu Etkisinin Genel Olarak Değerlendirilmesi

Maliyet bedeli artırımını uygulaması ve bu uygulama sonucunda ortaya çıkan MAF'nun, enflasyon dönemlerinde öz kaynakların korunması konusunda önemi olduğu açıktır. Ancak, bu uygulamanın tam etkin olabilmesi için kanunda yer alan iki yıl aktifte kalma şartının kaldırılıp, aktife giriş ve aktiften çıkış dönemleri içinde kıst usul ile maliyet bedeli artırımını yapılması gerekir. Bu durum, özellikle amortisman ve dolayısıyla yeniden değerlemeye tabi olmayan varlıklara yatırılan sermayenin korunması açısından yararlı olacaktır. Ayrıca, yeniden değerlendirme yapmayan işletmelere de önemli bir avantaj sağlayacaktır. Çünkü, yukarıda da görüldüğü gibi yeniden değerlendirme yapan işletmeler, YDDAF'nu ister sermayeye ilave etsinler isterse etmesinler var olan uygulama ile de yeterince avantajlı konumdadırlar. Bunlara ilave olarak, maliyet bedeli artırımının tam etkin olabilmesi için yeniden değerlendirme uygulamasının öz kaynakları koruyucu etkisinin incelendiği kısımda da belirtildiği gibi yeniden değerlendirme oranlarının enflasyon oranını gerçekçi bir şekilde yansıtması gerekir. Sonuç olarak, maliyet bedeli artırımını uygulaması ve bu uygulama sonucunda ayrılan MAF, amortisman tabi varlıkların satışı sırasında enflasyon nedeniyle ortaya çıkan fiktif kârların vergi ve kâr payı şeklinde işletmeden çıkmasını önemli ölçüde engellemektedir.

4.1.5. Gayrimenkul ve İştirak Hisselerinin Satışından Doğan Kazancın Sermayeye İlavesinde Vergi İstisnası Uygulamasının Öz Kaynakları Koruyucu Etkisi

İstisnası uygulaması, enflasyon dönemlerinde gayrimenkul ve iştirak hisselerinin satışı sırasında ortaya çıkan fiktif kârların öz kaynakları aşındırmasının önlenmesi için önemli bir uygulamadır. Çünkü, gayrimenkuller (tamamlayıcı parçalar hariç) amortisman tabi tutulmakla birlikte amortisman süreleri uzun olmakta ve yeniden değerlemeye tabi tutulsalar bile amortismanları tarihi maliyet değerleri

üzerinden ayrılmaktadır. Tarihi maliyet değeri üzerinden ayrılan amortismanlar da, enflasyon dönemlerinde bu varlıkların yenilenmesi için gerekli fonların oluşturulmasında çok yetersiz ve hatta yok denecek düzeyde kalmaktadır. Ayrıca, bu varlıkların satışı sırasında, cari değerlerle ifade edilmiş satış fiyatları ile tarihi maliyet değerlerinin karşılaştırılması sonucunda önemli tutarlarda fiktif kârlar ortaya çıkmaktadır. Söz konusu fiktif kârlar da, bu varlıklara yatırılan işletme öz kaynaklarının YDDAF'nun sermayeye ilave edildiği durum hariç hemen hemen tamamıyla erimesine neden olmaktadır.

Enflasyon dönemlerinde fiktif kâr oluşumu, iştirak hisselerinde gayrimenkullere oranla daha fazla olmaktadır. Çünkü, bu mali duran varlıklar, amortismanla tabi maddi duran varlıklar gibi amortismanla tabi tutulmamaktadır. Dolayısıyla, amortismanların fon yaratma gücü bu varlıklar için söz konusu değildir. İştirak hisselerinin satışı sırasında, bunların tarihi maliyetlerle ifade edilmiş alış bedelleri ile cari değerlerle ifade edilmiş satış bedelleri karşılaştırıldığından satış sırasında ortaya çıkan kârların önemli bir kısmı fiktif kâr olmaktadır. Bu nedenle, işletme öz kaynaklarının korunması açısından istisna uygulaması, özellikle de bu varlıklar için önemli bir uygulamadır.

İstisna uygulaması ile enflasyon nedeniyle ortaya çıkan fiktif kârların, vergi ve kâr payı olarak işletme dışına çıkmaları önlenmektedir. Ancak, fiktif kârların kâr payı olarak işletme dışına çıkması önlenmesine rağmen, vergi ödemeleri şeklinde işletme dışına çıkmasına bir ölçüde çözüm getirilmektedir. Çünkü, ortaya çıkan kârlar, %19,8 oranında gelir vergisi stopajı ile gelir vergisi fon payına tabidir.

Aşağıda öncelikle iştirak hisseleri ve gayrimenkullerde istisna uygulamasının öz kaynakları koruyucu etkisi incelenmiştir. Daha sonra ise, maliyet bedeli artırımı uygulaması ile bu istisna uygulaması öz kaynakların korunması açısından karşılaştırılmıştır. Son olarak da, istisna uygulamasının öz kaynakları koruyucu etkisinin genel olarak değerlendirilmesi yapılmıştır.

4.1.5.1. İştirak Hisselerinde İstisna Uygulamasının Öz Kaynakları Koruyucu Etkisi

İştirak hisselerinin satışında istisna uygulamasının öz kaynakları koruyucu etkisi, öncelikle aşağıdaki örnek üzerinde incelenmiştir. Daha sonra ise, bu uygulamanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren alınan iştirak hisselerinin 2000 yılı sonu itibarıyla satılması durumunda bu koruma oranının nasıl bir seyir izlediği belirlenmeye çalışılmıştır.

Örnek : A Anonim Şirketi, Temmuz 1996 tarihinde 100 TL.'na satın aldığı Y Anonim Şirketi'ne ait hisse senetlerinin tamamını 2000 yılı sonunda 802 TL.'na peşin olarak satmıştır. İşletme, bu satış işleminden sağladığı kârın tamamını, sermayeye ilave etmeye karar vermiş ve bunun için gerekli işlemleri tamamlamıştır.

İşletme, bu satış işleminden kâr etmiştir. Çünkü, 802 TL. > 100 TL. olup satış kârı aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır.

$$\text{Satış Kârı} = 802 \text{ TL.} - 100 \text{ TL.} = 702 \text{ TL.}$$

MAF'nun öz kaynakları koruyucu etkisinin amortisman ayrılmaması kısmında belirtildiği gibi 702 TL.'lık kârın tamamı fiktif kârdır. Bu fiktif kâr üzerinden 2000 yılı sonu itibarıyla tahakkuk ettirilen vergi ve dağıtılmayarak işletmede alıkonan kâr şöyle hesaplanmaktadır.

$$\text{Ödenecek Vergi} = 702 \text{ TL.} \times 0.198 = 139 \text{ TL.}$$

$$\text{Dağıtılmayarak İşletmede Alıkonan Kâr} = 702 \text{ TL.} - 139 \text{ TL.} = 563 \text{ TL.}$$

Vergi ödemelerinin ortaya çıkaracağı öz kaynak aşınma oranı, %17 (139 TL./ 802 TL.)'dir. Dağıtılmayarak işletmede alıkonan kârların sağladığı öz kaynak korunma oranı ise %70 (563 TL. / 802 TL.) olmaktadır.

Temmuz 1984 tarihinden başlayıp Temmuz 1998 tarihine kadar 100 TL.'na alındığı ve 2000 yılı sonunda satıldığı varsayılan iştirak hisselerinin satışında istisna uygulaması ile ortaya çıkan öz kaynak aşınma ve korunma oranları, yıllar itibarıyla aşağıdaki tabloda özet olarak sunulmuştur.

Tablo 4.23: YILLAR İTİBARIYLA İŞTİRAK HİSSELERİNİN SATIŞINDA İSTISNA UYGULAMASI İLE ORTAYA ÇIKAN ÖZ KAYNAK AŞINMA VE KORUNMA ORANLARI

Yıllar	SB (TL)	AB (TL)	S(F)K (TL)	ÖV (TL)	DK (TL)	DAB (TL)	V (%)	DK(%)
1984	238.254	100	238.154	47.154	191.000	238.254	20	80
1985	170.881	100	170.781	33.815	136.966	170.881	20	80
1986	130.128	100	130.028	25.746	104.282	130.128	20	80
1987	102.511	100	102.411	20.277	82.134	102.511	20	80
1988	58.778	100	58.678	11.618	47.060	58.778	20	80
1989	34.348	100	34.248	6.781	27.467	34.348	20	80
1990	23.814	100	23.714	4.695	19.019	23.814	20	80
1991	15.082	100	14.982	2.966	12.016	15.082	20	80
1992	9.599	100	9.499	1.881	7.618	9.599	20	79
1993	5.811	100	5.711	1.131	4.580	5.811	19	79
1994	2.540	100	2.440	483	1.957	2.540	19	77
1995	1.411	100	1.311	260	1.051	1.411	19	74
1996	802	100	702	139	563	802	17	70
1997	446	100	346	69	277	446	15	62
1998	261	100	161	32	129	261	12	49

Burada; SB: Satış Bedelini, AB: Alış Bedelini, S(F)K: Satış (Fiktif) Kârını, ÖV: Ödenecek Vergiyi, DK: Dağıtılmayarak işletmede alıkonan Kâr, DAB: Enflasyona göre düzeltilmiş Alış Bedelini, V(%): Vergi ödemelerinin ortaya çıkardığı öz kaynak aşınma oranlarını, DK(%): Dağıtılmayarak işletmede alıkonan kârların sağladığı öz kaynak korunma oranlarını göstermektedir.

DAB= AB x Düzeltme Katsayısı²⁴, SB= DAB; S(F)K= SB - AB; ÖV= S(F)K x 0.198; V(%)= ÖV / DAB; ve DK(%)= DK / DAB olarak hesaplanmıştır.

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi iştirak hisselerinin işletmede kaldığı süre uzadıkça, enflasyonun neden olduğu fiktif kâr tutarı daha fazla olmaktadır.

²⁴ Ek.7'de sunulan düzeltme katsayıları kullanılmıştır.

Dolayısıyla, bu fiktif kârlar üzerinden ödenen vergilerin ortaya çıkardığı öz kaynak aşınma oranları ile dağıtılmayarak işletmede alıkonan kârların sağladığı öz kaynak korunma oranları da yüksek çıkmaktadır. İştirak hisselerinin işletmede kaldığı süre kısaltıkça da, bu fiktif kârlar üzerinden ödenen vergilerin ortaya çıkardığı öz kaynak aşınma oranları ile dağıtılmayarak işletmede alıkonan kârların sağladığı öz kaynak korunma oranları düşük olmaktadır. Söz konusu öz kaynak aşınma ve korunma oranları, 1984 yılından başlayarak 1998 yılına kadar devam etmekte ve 1984 yılından itibaren giderek azalış göstermektedir. Yukarıdaki tabloda yer alan V(%) sütunundaki öz kaynak aşınma oranları ile DK(%) sütunundaki öz kaynak koruma oranları hesaplanırken rakamlar tam sayıya çevrilmiştir. Bu yüzden, 1984 – 1991 yılları arasında öz kaynak aşınma ve korunma oranları sırasıyla %20 ve %80 gibi gözükmektedir. Eğer tam sayı olarak değil de ondalık sayılarda verilmiş olsaydı, öz kaynak aşınma ve korunma oranlarının 1984 yılında en yüksek, bu yıldan sonraki yıllarda ise giderek azalış gösteren bir seyir izlediği daha açık bir şekilde görülecekti.

4.1.5.2. Gayrimenkullerde İstisna Uygulamasının Öz Kaynakları Koruyucu Etkisi

Gayrimenkullerden olan boş arsa ve araziler amortisman ve dolayısıyla yeniden değerlemeye tabi olmadıkları için bu varlıklarda istisna uygulamasının öz kaynakları koruyucu etkisi, iştirak hisselerinde olduğu gibidir. Boş arsa ve arazilerin dışında kalan gayrimenkullerin satışında istisna uygulamasının öz kaynakları koruyucu etkisi ise, yeniden değerlendirme yapılmaması ve yeniden değerlendirme yapılması durumları açısından aşağıda ayrı ayrı ele alınıp incelenmiştir.

a) *Yeniden Değerleme Yapılmaması*: Yeniden değerlendirme yapılmaması durumunda kullanılan amortisman yöntemine göre istisnası uygulamasının öz kaynakları koruyucu etkisi farklı olmaktadır. Bu farklılığın nedeni ise, normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerine göre ayrılan birikmiş amortisman tutarlarının farklı olmasıdır. Normal amortisman yöntemine göre amortisman tabii tutulan gayrimenkullerin satışında istisnası uygulamasının öz kaynakları koruyucu etkisi, öncelikle aşağıdaki örnek üzerinde incelenmiştir. Daha sonra ise, 1984 yılı ve bu yılı takip eden yıllarda 100 TL.'na alındığı varsayılan bir binanın 2000 yılı sonunda satılması halinde istisna uygulamasının sağladığı öz kaynak koruma gücünün, normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerinin kullanıldığı durumlar açısından nasıl bir seyir izlediği belirlenmeye çalışılmıştır.

Örnek: A Anonim Şirketi, Temmuz 1996 tarihinde satın aldığı ve maliyet değeri 100 TL., birikmiş amortismanı ise 8 TL. olan bir binasını 2000 yılı sonunda 775 TL.'na satmıştır. Bu satış işlemi sonucunda ortaya çıkan kâr, sermayeye ilave edilecek olup gerekli işlemler tamamlanmıştır.

Bu satış işleminden kâr edilmiştir. Çünkü, 775 TL. + 8 TL. > 100 TL. olup satış kârı aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır.

$$\text{Satış Kârı} = (775 \text{ TL.} + 8 \text{ TL.}) - 100 \text{ TL.} = 683 \text{ TL.}$$

683 TL.'lık kârın tamamı fiktif kârdır. Çünkü, binanın 2000 yılı sonundaki paranın satın alma gücüne göre düzeltilmiş maliyet değeri olan 802 TL. ile 27 TL. olan birikmiş amortismanları ve satış bedeli karşılaştırıldığında kâr sıfır (775 TL. + 27 TL. - 802 TL.) çıkmaktadır. 683 TL.'lık fiktif kâr üzerinden 2000 yılı sonu itibariyle tahakkuk ettirilen vergi ve dağıtılmayarak işletmede alıkonan kâr ise şöyle hesaplanmaktadır.

$$\text{Ödenecek Vergi} = 683 \text{ TL.} \times 0.198 = 135 \text{ TL.}$$

$$\text{Dağıtılmayarak İşletmede Alıkonan Kâr} = 683 \text{ TL.} - 135 \text{ TL.} = 548 \text{ TL.}$$

Vergi ödemelerinin ortaya çıkaracağı öz kaynak aşınma oranı, yaklaşık %17 (135 TL./ 802 TL.)'dir. Dağıtılmayarak işletmede alıkonan kârların sağladığı öz kaynak korunma oranı ise yaklaşık %68 (548 TL. / 802 TL.) olmaktadır.

Temmuz 1984 tarihinden başlayıp Temmuz 1998 tarihine kadar 100 TL.'na alındığı ve 2000 yılı sonunda satıldığı varsayılan gayrimenkullerin satışında istisna uygulaması ile ortaya çıkan öz kaynak aşınma ve korunma oranları, yıllar itibariyle aşağıdaki tabloda özet olarak sunulmuştur.

Tablo 4.24: YILLAR İTİBARIYLA NORMAL AMORTİSMAN YÖNTEMİNE GÖRE AMORTİSMANA TABİ TUTULAN GAYRİMENKULLERİN SATIŞINDA İSTİSNA UYGULAMASI İLE ORTAYA ÇIKAN ÖZ KAYNAK AŞINMA VE KORUNMA ORANLARI

Yıllar	SB (TL)	BA (TL)	MD (TL)	S(F)K (TL)	ÖV (TL)	DK (TL)	DMD (TL)	V (%)	DK(%)
1984	224.678	32	100	224.610	44.473	180.137	238.254	19	76
1985	161.431	30	100	161.361	31.949	129.412	170.881	19	76
1986	123.646	28	100	123.574	24.468	99.106	130.128	19	76
1987	98.428	26	100	98.354	19.474	78.880	102.511	19	76
1988	56.280	24	100	56.204	11.128	45.076	58.778	19	77
1989	32.794	22	100	32.716	6.478	26.238	34.348	19	76
1990	22.842	20	100	22.762	4.507	18.255	23.814	19	77
1991	14.501	18	100	14.419	2.855	11.564	15.082	19	77
1992	9.264	16	100	9.180	1.818	7.362	9.599	19	77
1993	5.628	14	100	5.542	1.097	4.445	5.811	19	76
1994	2.452	12	100	2.364	468	1.896	2.540	18	75
1995	1.361	10	100	1.271	252	1.019	1.411	18	72
1996	775	8	100	683	135	548	802	17	68
1997	432	6	100	338	67	271	446	15	61
1998	254	4	100	158	31	127	261	12	49

Burada; SB: Satış Bedelini, BA: Birikmiş Amortismanları, MD: Maliyet Değerini, S(F)K: Satış (Fiktif) Kârını, ÖV: Ödenecek Vergiyi, DK: Dağıtılmayarak işletmede alıkonan Kârı, DMD: Enflasyona göre Düzeltilmiş Maliyet Değerini ve V(%): Vergi ödemelerinin ortaya çıkardığı öz kaynak aşınma oranlarını, DK(%): Dağıtılmayarak işletmede alıkonan Kârların sağladığı öz kaynak korunma oranlarını göstermektedir. DMD = MD x Düzeltme Katsayısı²⁵; SB = DMD - DBA; S(F)K = (SB + BA) - MD; ÖV = S(F)K x 0.198; V(%)= ÖV / DMD ve DK(%)= DK / DMD olarak hesaplanmıştır.

²⁵ Ek. 7'de sunulan düzeltme katsayıları kullanılmıştır.

Tablo 4.24'de görüldüğü gibi binanın işletmede kaldığı süre uzadıkça, iştirak hisselerinde olduğu gibi enflasyonun nedeniyle ortaya çıkan fiktif kâr tutarı daha fazla olmaktadır. Fiktif kârlar üzerinden ödenecek vergilerin ortaya çıkardığı öz kaynak aşınma oranları ile dağıtılmayarak işletmede alıkonan kârların sağladığı öz kaynak korunma oranları ise binanın işletmede daha uzun kaldığı zamanlarda yüksek, az kaldığı zamanlarda ise düşük çıkmaktadır. Söz konusu öz kaynak aşınma ve korunma oranları, 1984 yılından başlayarak 1998 yılına kadar devam etmekte ve 1984 yılından itibaren giderek azalış göstermektedir. Bu durum, yukarıdaki tabloda yer alan V(%) ve DK(%) sütunlarındaki sayılar tam sayıya tamamlanmamış olsaydı, daha açık bir şekilde görünecekti.

Temmuz 1984 tarihinden başlayıp Temmuz 1998 tarihine kadar 100 TL.'na alındığı ve 2000 yılı sonunda satıldığı varsayılan ve azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre amortisman tabii tutulan gayrimenkullerin satışında istisna uygulaması ile ortaya çıkan öz kaynak aşınma ve korunma oranları, yıllar itibarıyla aşağıdaki tabloda özet olarak sunulmuştur.

Tablo 4.25: YILLAR İTİBARIYLA AZALAN BAKİYELER AMORTİSMAN YÖNTEMİNE GÖRE AMORTİSMANA TABİ TUTULAN GAYRİMENKULLERİN SATIŞINDA İSTİSNA UYGULAMASI İLE ORTAYA ÇIKAN ÖZ KAYNAK AŞINMA VE KORUNMA ORANLARI

Yıllar	SB (TL)	BA (TL)	MD (TL)	S(F)K (TL)	ÖV (TL)	DK (TL)	DMD (TL)	V (%)	DK(%)
1984	212.365	48	100	212.313	42.038	170.275	238.254	18	71
1985	152.766	46	100	152.712	30.237	122.475	170.881	18	72
1986	117.654	44	100	117.598	23.284	94.314	130.128	18	72
1987	94.637	42	100	94.579	18.727	75.852	102.511	18	74
1988	53.949	40	100	53.889	10.670	43.219	58.778	18	74
1989	31.330	37	100	31.267	6.191	25.076	34.348	18	73
1990	21.912	34	100	21.846	4.326	17.520	23.814	18	74
1991	13.944	31	100	13.875	2.747	11.128	15.082	18	74
1992	8.942	28	100	8.870	1.756	7.114	9.599	18	74
1993	5.453	25	100	5.378	1.065	4.313	5.811	18	74
1994	2.369	22	100	2.291	454	1.837	2.540	18	72
1995	1.314	19	100	1.233	244	989	1.411	17	70
1996	750	16	100	666	132	534	802	16	67
1997	419	12	100	331	66	265	446	15	60
1998	247	8	100	155	31	124	261	12	48

Burada da, tablo 4.24'deki kısaltma ve hesaplamalar kullanılmıştır.

Tablo 4.25'de görüldüğü gibi azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre amortisman tabii tutulan bir binanın satışı halinde fiktif kârlar üzerinden ödenen vergilerin ortaya çıkardığı öz kaynak aşınma oranları ile dağıtılmayarak işletmede alıkonan kârların sağladığı öz kaynak korunma oranları, normal amortisman yönteminin kullanıldığı durumdaki öz kaynak aşınma ve korunma oranı sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Fakat, azalan bakiyeler amortisman yönteminin kullanıldığı durumda V(%) sütunundaki öz kaynak aşınma oranları ile DK(%) sütunundaki öz

kaynak korunma oranları, normal amortisman yönteminin kullanıldığı duruma kıyasla daha düşük olmaktadır. Bunun nedeni ise, azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre amortismana tabi tutulan bir binanın satışında ortaya çıkan fiktif kârların daha düşük olmasıdır. Ancak, azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre amortismana tabi tutulan bir gayrimenkulün istisnadan yararlanılarak satışı halinde, bu varlığa yatırılan sermaye normal amortisman yönteminin kullanıldığı duruma oranla daha fazla korunmaktadır. Bunun nedeni ise, azalan bakiyeler amortisman yönteminin kullanıldığı durumda istisna uygulaması nedeniyle ortaya çıkan vergi ödemelerinin daha düşük olması ve yöntemin amortisman yoluyla sağladığı öz kaynakları koruma etkisinin daha yüksek olmasıdır.

b) Yeniden Değerleme Yapılması: Bilindiği gibi bina, arsa ve araziler yeniden değerlemeye tabi olsalar bile bunların amortismanları maliyet bedelleri üzerinden ayrılmaktadır. Yeniden değerlendirme işlemi sonucunda ortaya çıkan fon da, bilançonun pasifinde öz kaynaklar grubu içinde ayrı bir hesapta tutulmakta veya sermayeye ilave edilebilmektedir. İstisna uygulamasından yararlanıldığı zaman, söz konusu fonun ne gibi bir işleme tabi tutulacağı konusunda bu istisna ile ilgili olarak yayımlanan kanun ve tebliğlerde herhangi bir açıklama yer almamaktadır. Böyle olmakla birlikte, YDDAF'nun sermayeye ilave edilmediği durumda bir sorun çıkmamaktadır. Çünkü, YDDAF gayrimenkulün satışı sırasında birikmiş amortismanlar gibi işleme tabi tutulduğundan bu durumda satış kârı, yeniden değerlendirme yapılmaması durumunda ortaya çıkan satış kârına eşit olmaktadır. YDDAF'nun sermayeye ilave edilmesi durumunda ise, kanımca maliyet bedeli artırımını uygulamasında olduğu gibi, sermayeye ilave edilen YDDAF, sermayeye ilave edilmesine karar verilen satış kazancından düşülebilir. Yeniden değerlendirme yapılması ve YDDAF'nun sermayeye ilave edildiği durumda ister normal amortisman yöntemi isterse azalan bakiyeler amortisman yöntemi kullanılmış olsun istisna uygulamasının sağladığı öz kaynak koruma etkisi, önceki kısımda tespit edilen öz kaynak koruma etkilerinden sermayeye ilave edilen YDDAF'nun sağladığı öz kaynakların korunma etkisi kadar daha düşük olacaktır. Ancak, her iki durumda da, öz kaynakların korunma derecesi sonuçta aynı olmaktadır.

4.1.5.3. İstisna Uygulaması ile Maliyet Artış Fonu Uygulamasının Öz Kaynakları Koruyucu Etkilerinin Karşılaştırılması

Gayrimenkul ve iştirak hisseleri hem bu istisna uygulamasına hem de maliyet bedeli artırımını uygulamasına konu olduğundan işletmeler, bu varlıklarının satışı sırasında ortaya çıkan fiktif kârları vergi dışı bırakmak amacıyla her iki vergisel önlemden de yararlanabilir konumdadırlar. Ancak, işletmeler, bu iki vergisel

önlemden sadece istedikleri birinden yararlanabilirler. Bu nedenle, söz konusu vergisel önlemlerin işletmeler açısından hangisinin daha avantajlı olduğu önem arz etmektedir. Bu yüzden, aşağıda bunların sağladıkları öz kaynak koruma güçlerinin karşılaştırılması yapılmış olup, bu karşılaştırma ise iştirak hisseleri ve gayrimenkullerin her biri için ayrı ayrı ele alınarak yapılmıştır.

a) *İştirak Hisseleri:* İştirak hisselerinin satışında istisna uygulaması ile maliyet bedeli artırımını uygulamasından yararlanmanın sağladığı öz kaynak koruma derecelerinin karşılaştırılabilmesi için, istisna uygulamasına konu olan iştirak hisselerine maliyet bedeli artırımını yapılması gerekmektedir. Aşağıda Temmuz 1984 tarihinden başlayıp Temmuz 1998 tarihine kadar 100 TL.'na satın alındığı ve 2000 yılı sonunda satıldığı varsayılan iştirak hisselerinin satışında maliyet bedeli artırımını uygulaması sonucunda ortaya çıkan öz kaynak aşınma ve korunma oranları, yıllar itibariyle aşağıdaki tabloda özet olarak sunulmuştur.

Tablo 4.26: YILLAR İTİBARIYLA İŞTİRAK HİSSELERİNİN SATIŞINDA MALİYET BEDELİ ARTIRIMI UYGULAMASI İLE ORTAYA ÇIKAN ÖZ KAYNAK AŞINMA VE KORUNMA ORANLARI

Yıllar	SB (TL)	AMB(TL)	MAF(TL)	S(F)K(TL)	ÖV(TL)	DK(TL)	DAB(TL)	V (%)	KP(%)	MAF(%)
1984	238.254	127.086	126.986	111.168	48.914	62.254	238.254	21	26	53
1985	170.881	93.514	93.414	77.367	34.041	43.326	170.881	20	25	55
1986	130.128	76.840	76.740	53.288	23.447	29.841	130.128	18	23	59
1987	102.511	59.520	59.420	42.991	18.916	24.075	102.511	18	23	58
1988	58.778	36.471	36.371	22.307	9.815	12.492	58.778	17	21	62
1989	34.348	21.403	21.303	12.945	5.696	7.249	34.348	17	21	62
1990	23.814	13.764	13.664	10.050	4.422	5.628	23.814	19	24	57
1991	15.082	8.932	8.832	6.150	2.706	3.444	15.082	18	23	59
1992	9.599	5.531	5.431	4.068	1.790	2.278	9.599	19	24	57
1993	5.811	3.491	3.391	2.320	1.021	1.299	5.811	18	22	58
1994	2.540	1.682	1.582	858	378	480	2.540	15	19	62
1995	1.411	843	743	568	250	318	1.411	18	23	53
1996	802	488	388	314	138	176	802	17	22	48
1997	446	270	170	176	77	99	446	17	22	38
1998	261	152	52	109	48	61	261	18	23	20

Burada; SB: Satış Bedelini, AMB: Artırılmış Maliyet Bedelini, MAF: Maliyet Artış Fonunu, S(F)K: Satış (Fiktif) Kârını, ÖV: Ödenecek Vergiyi, DK: Dağıtılabilir Kârı, DAB: Enflasyona göre Düzeltilmiş Alış Bedelini, V: Vergi ödemelerinin ortaya çıkardığı öz kaynak aşınma oranlarını, KP: Kâr Payı ödemelerinin ortaya çıkardığı öz kaynak aşınma oranlarını, MAF: MAF'nun sağladığı öz kaynak korunma oranlarını göstermektedir.

DAB = Alış Bedeli x Düzeltme Katsayısı²⁶; SB = DAB; AMB = Alış Bedeli x İlgili yıllara ait yeniden değerlendirme oranlarının çarpımı sonucu bulunan katsayı²⁷; MAF = AMB - Alış Bedeli; S(F)K = SB - AMB; ÖV = S(F)K x 0,44; V = ÖV / DAB; ve KP = DK / DAB ve MAF (%) = MAF / DAB olarak hesaplanmıştır.

²⁶ Ek.7'de sunulan düzeltme katsayıları kullanılmıştır.

²⁷ Ek.8'de sunulan düzeltme katsayıları kullanılmıştır.

İştirak hisselerinin satışında istisna uygulaması ile maliyet bedeli artırımını uygulaması sonucunda ortaya çıkan öz kaynak aşınma ve korunma oranları, yıllar itibariyle aşağıdaki tabloda özet olarak verilmiştir.

Tablo 4.27: İŞTİRAK HİSSELERİNİN SATIŞINDA İSTİSNA UYGULAMASI İLE MALİYET BEDELİ ARTIRIMI UYGULAMASI SONUCUNDA ORTAYA ÇIKAN ÖZ KAYNAK AŞINMA VE KORUNMA ORANLARI

Yıllar	İŞTİRAK HİSSELERİNİN SATIŞINDAN DOĞAN KAZANCIN SERMAYEYE İLAVESİNDE VERGİ İSTİSNASI			MALİYET BEDELİ ARTIRIMI		
	V (%)	DK (%)	KF (%)	V (%)	KP (%)	MAF (%)
1984	20	80	27	21	26	53
1985	20	80	25	20	25	55
1986	20	80	21	18	23	59
1987	20	80	22	18	23	58
1988	20	80	18	17	21	62
1989	20	80	18	17	21	62
1990	20	80	23	19	24	57
1991	20	80	21	18	23	59
1992	20	79	22	19	24	57
1993	19	79	21	18	22	58
1994	19	77	15	15	19	62
1995	19	74	21	18	23	53
1996	17	70	22	17	22	48
1997	15	62	24	17	22	38
1998	12	49	29	18	23	20

Burada, V: Vergi ödemelerinin ortaya çıkardığı öz kaynak aşınma oranlarını, DK: Dağıtılmayarak işletmede alıkonan Kârların sağladığı öz kaynak korunma oranlarını, KF: İki uygulama arasındaki öz kaynak Koruma Farkı oranlarını, KP: Kâr Payı ödemelerinin ortaya çıkardığı öz kaynak aşınma oranlarını, MAF: MAF'nun sağladığı öz kaynak korunma oranlarını göstermektedir. $KF = KP - MAF$ olarak hesaplanmıştır.

Tablo 4.27'de görüldüğü gibi istisna uygulamasında öz kaynaklar, sadece sermayeye ilave edilen fiktif kârlar üzerinden ödenen vergilerin ortaya çıkardığı aşınmaya maruz kalmaktadır. Oysa, maliyet bedeli artırımını uygulamasında öz kaynaklar, hem fiktif kârlar üzerinden ödenen vergiler hem de dağıtılan kâr payları nedeniyle aşınmaktadır. Bu nedenle, öz kaynaklar, maliyet bedeli artırımını uygulamasından yararlanması halinde istisna uygulamasından yararlanması durumuna oranla daha fazla aşınmış olmaktadır. İki uygulama arasındaki öz kaynak koruma farkı, istisna uygulaması lehine olup tablonun dördüncü sütununda yer almaktadır. Maliyet bedeli artırımını uygulaması aleyhine olan söz konusu öz kaynak koruma farkının nedeni, genellikle bu uygulamadan yararlanması durumunda ortaya çıkan fiktif kârlar üzerinden dağıtılan kâr paylarıdır. Fiktif kârlar üzerinden ödenen vergilerin neden olduğu öz kaynak aşınması, istisna uygulamasından yararlanması halinde ortaya çıkan vergi ödemelerinin neden olduğu öz kaynak aşınma oranlarından çok az farklılık göstermekte ve hatta bazı yıllarda bu fark maliyet bedeli artırımını lehine olmaktadır. Fiktif kârlar üzerinden ödenen vergilerin

ortaya çıkardığı öz kaynak aşınması açısından uygulamalar karşılaştırıldığında, üç farklı durumun ortaya çıktığı görülmektedir.

Bunlardan birincisi 1984, 1985, 1990, 1992, 1993, 1995 ve 1996 yıllarında her iki uygulama sonucunda ortaya çıkan fiktif kârlar üzerinden ödenecek olan vergilerin öz kaynakları aşındırma oranlarının hemen hemen aynı olmasıdır. İkincisi 1986, 1987, 1988, 1989, 1991 ve 1994 yıllarında maliyet bedeli artırımı uygulamasından yararlanılması durumunda işletmelerin daha avantajlı konumda olmalarıdır. Çünkü, 1986, 1987 ve 1991 yıllarındaki vergi ödemelerinin ortaya çıkardığı öz kaynak aşınma oranı, maliyet bedeli artırımı uygulamasından yararlanılması halinde %2'lik bir farkla daha az olmaktadır. Bu fark 1988 ve 1989'da %3, 1994'de %4 olup, maliyet bedeli artırımı uygulamasından yararlanılmasının daha avantajlı olduğunu göstermektedir. Söz konusu farkın nedeni ise, maliyet bedeli artırımının yapıldığı dönemlerdeki bazı yıllara ait yeniden değerlendirme oranlarının enflasyon oranından yüksek olmasıdır. Yeniden değerlendirme oranlarının yüksek olması da, satış bedeli ile karşılaştırılacak artırılmış maliyet bedelinin yüksek olmasına neden olmaktadır. Bu durum da, maliyet bedeli artırımı uygulaması sonucunda söz konusu yıllarda fiktif kârlar ve bu kârlar üzerinden ödenecek verginin düşük olmasına neden olmaktadır. Üçüncüsü ise, 1997 ve 1998 yıllarında istisna uygulamasından yararlanmanın işletmeler açısından daha avantajlı olduğudur. Çünkü, 1997 yılında vergi ödemelerinin neden olacağı öz kaynak aşınma oranı, bu istisnadan yararlanılması halinde maliyet bedeli artırımı uygulamasından yararlanılması durumuna oranla %2'lik bir farkla daha az olmaktadır. Bu fark, 1998 yılında %6'ya çıkmaktadır. Söz konusu farkın nedeni, iştirak hisselerinin aktife giriş ve aktiften çıkış yılları için maliyet bedeli artırımı yapılmamasıdır. Dolayısıyla varlığın işletmede kaldığı süre kısaldıkça bu durum kendini göstermektedir. Diğer yıllar içinde, aynı durum söz konusu olmaktadır. Ancak, bu yıllarda maliyet bedeli artırımında kullanılan yeniden değerlendirme oranları, bazı yıllarda enflasyon oranının üzerine çıkabildiğinden söz konusu olumsuzluk bir ölçüde de olsa önlenmektedir.

b) *Gayrimenkuller:* İstisna uygulaması ile maliyet bedeli artırımı uygulamasının karşılaştırılabilmesi için, normal amortisman ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerine göre amortisman tabii tutulan gayrimenkullerin satışında istisna uygulamasına konu olan varlıklara maliyet bedeli artırımı yapılması gerekmektedir. Aşağıda, yeniden değerlendirme yapılmaması durumunda normal amortisman yöntemine göre amortisman tabii tutulan Temmuz 1984 tarihinden başlayıp Temmuz 1998 tarihine kadar 100 TL.'na alındığı ve 2000 yılı sonunda satıldığı varsayılan binanın satışında maliyet bedeli artırımı yapılması ile ortaya çıkan öz kaynak aşınma ve korunma oranları, yıllar itibarıyla aşağıdaki tabloda özet olarak sunulmuştur.

**Tablo 4.28: YILLAR İTİBARIYLA NORMAL
AMORTİSMAN YÖNTEMİNE GÖRE AMORTİSMANA TABİ
TUTULAN GAYRİMENKULLERİN SATIŞINDA MALİYET BEDELİ ARTIRIMI
UYGULAMASI İLE ORTAYA ÇIKAN ÖZ KAYNAK AŞINMA VE KORUNMA ORANLARI**

Yıllar	SB (TL.)	BA (TL.)	AMB (TL.)	MAF (TL.)	S(F)K (TL.)	ÖV (TL.)	DK (TL.)	DMD (TL.)	V (%)	KP (%)	MAF (%)
1984	224.678	32	127.086	126.986	97.624	42.955	54.669	238.254	18	23	53
1985	161.431	30	93.514	93.414	67.947	29.897	38.050	170.881	17	22	55
1986	123.646	28	76.840	76.740	46.834	20.607	26.227	130.128	16	20	59
1987	98.428	26	59.520	59.420	38.934	17.131	21.803	102.511	17	21	58
1988	56.280	24	36.471	36.371	19.833	8.727	11.106	58.778	15	19	62
1989	32.794	22	21.403	21.303	11.413	5.022	6.391	34.348	15	19	62
1990	22.842	20	13.764	13.664	9.098	4.003	5.095	23.814	17	21	57
1991	14.501	18	8.932	8.832	5.587	2.458	3.129	15.082	16	21	59
1992	9.264	16	5.531	5.431	3.749	1.650	2.099	9.599	17	22	57
1993	5.628	14	3.491	3.391	2.151	946	1.205	5.811	16	21	58
1994	2.452	12	1.682	1.582	782	344	438	2.540	14	17	62
1995	1.361	10	843	743	528	232	296	1.411	16	21	53
1996	775	8	488	388	295	130	165	802	16	21	48
1997	432	6	270	170	168	74	94	446	17	21	38
1998	254	4	152	52	106	47	59	261	18	23	20

Burada da, tablo 4.26'deki kısaltma ve hesaplamalar kullanılmış olup, bunlara ilave olarak BA: Birikmiş amortismanları ve DMB: Enflasyona göre Düzeltilmiş Maliyet Değerini göstermektedir.

Azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre amortisman tabi tutulan Temmuz 1984 tarihinden başlayıp Temmuz 1998 tarihine kadar 100 TL.'na alındığı ve 2000 yılı sonunda satıldığı varsayılan binanın satışında maliyet bedeli artırımı yapılması ile ortaya çıkan öz kaynak aşınma ve korunma oranları, yıllar itibariyle aşağıdaki tabloda özet olarak sunulmuştur.

**Tablo 4.29: YILLAR İTİBARIYLA AZALAN BAKİYELER
AMORTİSMAN YÖNTEMİNE GÖRE AMORTİSMANA TABİ
TUTULAN GAYRİMENKULLERİN SATIŞINDA MALİYET BEDELİ ARTIRIMI
UYGULAMASI İLE ORTAYA ÇIKAN ÖZ KAYNAK AŞINMA VE KORUNMA ORANLARI**

Yıllar	SB (TL.)	BA (TL.)	AMB (TL.)	MAF (TL.)	S(F)K (TL.)	ÖV (TL.)	DK (TL.)	DMD (TL.)	V (%)	KP (%)	MAF (%)
1984	212.365	48	127.086	126.986	85.327	37.544	47.783	238.254	16	20	53
1985	152.766	46	93.514	93.414	59.298	26.091	33.207	170.881	15	19	55
1986	117.654	44	76.840	76.740	40.858	17.978	22.880	130.128	14	18	59
1987	94.637	42	59.520	59.420	35.159	15.470	19.689	102.511	15	19	58
1988	53.949	40	36.471	36.371	17.518	7.708	9.810	58.778	13	17	62
1989	31.330	37	21.403	21.303	9.964	4.384	5.580	34.348	13	16	62
1990	21.912	34	13.764	13.664	8.182	3.600	4.582	23.814	15	19	57
1991	13.944	31	8.932	8.832	5.043	2.219	2.824	15.082	15	19	59
1992	8.942	28	5.531	5.431	3.439	1.513	1.926	9.599	16	20	57
1993	5.453	25	3.491	3.391	1.987	874	1.113	5.811	15	19	58
1994	2.369	22	1.682	1.582	709	312	397	2.540	12	16	62
1995	1.314	19	843	743	490	216	274	1.411	15	19	53
1996	750	16	488	388	278	122	156	802	15	19	48
1997	419	12	270	170	161	71	90	446	16	20	38
1998	247	8	152	52	103	45	58	261	17	22	20

Burada da, tablo 4.26 ve 4.28'deki kısaltma ve hesaplamalar kullanılmıştır.

Yeniden değerlendirme yapılmaması durumunda normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerine göre amortisman tabii tutulan gayrimenkullerin satışında istisna uygulaması ile maliyet bedeli artırımı uygulaması sonucunda ortaya çıkan öz kaynak aşınma ve korunma oranları, yıllar itibariyle aşağıdaki tabloda özet olarak verilmiştir.

Tablo 4.30: GAYRİMENKULLERİN SATIŞINDA İSTİSNA UYGULAMASI İLE MALİYET BEDELİ ARTIRIMI UYGULAMASI SONUCUNDA ORTAYA ÇIKAN ÖZ KAYNAK AŞINMA VE KORUNMA ORANLARI

Yıllar	GAYRİMENKULLERİN SATIŞINDAN DOĞAN KAZANCIN SERMAYEYE İLAVESİNDE VERGİ İSTİSNASI						MALİYET BEDELİ ARTIRIMI					
	Normal			Azalan Bakiyeler			Normal			Azalan Bakiyeler		
	V (%)	DKP (%)	KF (%)	V (%)	DKP (%)	KF (%)	V (%)	KP (%)	MAF (%)	V (%)	KP (%)	MAF (%)
1984	19	76	23	18	71	18	18	23	53	16	20	53
1985	19	76	21	18	72	17	17	22	55	15	19	55
1986	19	76	17	18	72	13	16	20	59	14	18	59
1987	19	76	18	18	74	16	17	21	58	15	19	58
1988	19	77	15	18	74	12	15	19	62	13	17	62
1989	19	76	14	18	73	11	15	19	62	13	16	62
1990	19	77	20	18	74	17	17	21	57	15	19	57
1991	19	77	18	18	74	15	16	21	59	15	19	59
1992	19	77	20	18	74	17	17	22	57	16	20	57
1993	19	76	18	18	74	16	16	21	58	15	19	58
1994	18	75	13	18	72	10	14	17	62	12	16	62
1995	18	72	19	17	70	17	16	21	53	15	19	53
1996	17	68	20	16	67	19	16	21	48	15	19	48
1997	15	61	23	15	60	22	17	21	38	16	20	38
1998	12	49	29	12	48	28	18	23	20	17	22	20

Burada da, tablo 4.27'deki kısaltma ve hesaplamalar kullanılmış olup, bunlara ilave olarak KF: Normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerinin kullanımına göre iki uygulama arasındaki öz kaynak Koruma Farkı oranlarını göstermektedir.

İştirak hisseleri açısından karşılaştırmanın yapıldığı kısımda belirtilen nedenden dolayı burada da yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi normal ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerinin kullanıldığı durumların her ikisinde de maliyet bedeli artırımı uygulamasından yararlanılması durumunda, istisna uygulamasından yararlanılması durumuna oranla öz kaynak aşınması daha yüksek olmaktadır. İki uygulama arasındaki öz kaynak koruma farkı, istisna uygulaması lehine olup bu öz kaynak korunma farkları tablonun dördüncü ve yedinci sütunlarında sunulmuştur. Öz kaynaklar en yüksek, istisnadan yararlanılması halinde normal amortisman yönteminin kullanıldığı durumda korunmaktadır. İkinci olarak öz kaynak korunması, yine istisnadan yararlanıldığı ve azalan bakiyeler amortisman yönteminin kullanıldığı durumda yüksek olmaktadır. Maliyet bedeli artırımı uygulamasından yararlanılması durumunda ise, her iki amortisman yönteminin kullanıldığı durumda MAF aynı

olduğundan öz kaynaklar aynı oranda korunmaktadır. Fakat, MAF'nun öz kaynakları koruyucu etkisinin incelendiği kısımda da belirtildiği gibi öz kaynakların toplam korunma derecesi, kullanılan amortisman yöntemlerinin öz kaynakları koruyucu etkilerinden dolayı farklı derecelerde olmaktadır.

Maliyet bedeli artırımı uygulaması aleyhine olan söz konusu öz kaynak korunma farkının nedeni, genellikle bu uygulamadan yararlanılması durumunda ortaya çıkan fiktif kârlar üzerinden dağıtılan kâr paylarıdır. Fiktif kârlar üzerinden ödenen vergilerin neden olduğu öz kaynak aşınma oranları da, uygulamalar açısından farklılık göstermektedir. Bu farklılık, iştirak hisselerinde ortaya çıkan farklılıktan daha fazladır.

Her iki uygulama fiktif kârlar üzerinden ödenen vergilerin ortaya çıkardığı öz kaynak aşınma oranları açısından karşılaştırıldığında en yüksek öz kaynak aşınma oranı, 1997 ve 1998 yılları hariç normal amortisman yöntemine göre amortisman tabi tutulan binanın istisna uygulamasından yararlanılarak satıldığı durumda olmaktadır. En düşük öz kaynak aşınma oranı ise, yine 1997 ve 1998 yılları hariç azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre amortisman tabi tutulan binanın satışında maliyet bedeli artırımı uygulamasından yararlanıldığı durumda gerçekleşmektedir. 1987 ve 1998 yıllarında alınan binanın 2000 yılı sonunda satılması halinde ortaya çıkan vergilerin öz kaynakları aşındırma oranı ise, en düşük söz konusu istisnadan yararlanıldığı durum olup normal veya azalan bakiyeler amortisman yöntemlerinin kullanılması farklılığına neden olmamaktadır. Bu yıllarda en yüksek öz kaynak aşınma oranı ise, iştirak hisseleri kısmında belirtilen nedenden dolayı maliyet bedeli artırımı uygulamasından yararlanıldığı ve normal amortisman yönteminin kullanıldığı durumda ortaya çıkmaktadır.

İstisna uygulaması ile maliyet bedeli artırımı uygulaması fiktif kârlar üzerinden ödenecek vergilerin ortaya çıkardığı öz kaynak aşınması yönünden karşılaştırıldığında, maliyet bedeli artırımı daha avantajlı bir vergisel önlem olmaktadır. Ancak, söz konusu istisnadan yararlanıldığı zaman, bu istisna kapsamında yapılan teslimler KDV'den muaf olduğu gibi banka ve sigorta muameleleri vergisi ve tapu ve kadastro harçları da ödenmemektedir. Bu durum ile satış sırasında ortaya çıkan fiktif kârlar yanında gerçek kârların da olabileceği ve bunların da istisnadan yararlanacağı düşünüldüğünde, söz konusu istisna daha avantajlı olabilmektedir. Fakat, konumuz vergisel önlemlerin enflasyon nedeniyle ortaya çıkan fiktif kârların öz kaynakları aşındırmasını ne ölçüde önlediğinin araştırılması olduğundan burada, maliyet bedeli artırımı uygulamasının üstünlüğü kabul edilmektedir.

4.1.5.4. İstisna Uygulamasının Öz Kaynakları Koruyucu Etkisinin Genel Olarak Değerlendirilmesi

Enflasyon dönemlerinde işletme varlıklarının satışı sırasında en çok fiktif kâr oluşumuna neden olan gayrimenkul ve iştirak hisselerinin satışından doğan kazancın sermayeye ilavesinde vergi istisnası uygulaması, öz kaynakların korunması açısından önemli bir uygulamadır. Çünkü, bu uygulamadan yararlanabilmek için, satış esnasında ortaya çıkan kârlar sermayeye ilave edilmek zorundadır. Bu şart sayesinde, hem fiktif kârlar hem de gerçek kârlar sermayeye ilave edilmekte ve sermayeden 5 yıl süreyle çekilememektedir. Söz konusu kârlar 5 yıl sonra sermayeden çekilse bile, enflasyon devam ettiği sürece bu kârlar, reel değerlerini önemli ölçüde kaybedecektir. Bu durumda, öz kaynaklar üzerine fazla bir etkisi olmayacaktır. Ancak, bu uygulamanın tam etkin olabilmesi için kanunda yer alan iki yıl aktifte kalma şartının kaldırılması gerekmektedir.

Bu çalışmada peşin satışlarda istisna uygulamasının öz kaynakları koruyucu etkisi incelenmiş olup, vadeli satış yapılması halinde istisna uygulamasının ortaya çıkaracağı öz kaynak aşınma ve korunma oranları, satış bedeline vade süresinde ortaya çıkacak enflasyon oranının yansıtılıp yansıtılmamasına göre farklılık gösterecektir. Çünkü, vadeli satışlarda, istisnadan satışın yapıldığı yılda değil tahsilatın gerçekleştirildiği yılda yararlanılmaktadır. Eğer satış bedeline vade süresinde ortaya çıkacak enflasyon oranı yansıtılmış ise istisna uygulamasının öz kaynakları koruyucu etkisi, peşin satışlardaki gibi olacaktır. Aksi halde, istisna uygulamasının öz kaynakları koruyucu etkisi, peşin satışlardaki koruyucu etkisinden daha düşük gerçekleşecektir.

Sonuç olarak, bu istisna uygulaması ile gayrimenkul ve iştirak hisselerinin satışı sırasında ortaya çıkan fiktif kârların kâr payı şeklinde işletmeden çıkması engellenmekle birlikte, fiktif kârların yanında gerçek kârlar sağlanmadığı durumda fiktif kârlar üzerinden ödenen vergilerin öz kaynakları aşındırması tam olarak önlenememektedir.

4.1.6. Son Giren İlk Çıkar Stok Değerleme Yönteminin Öz Kaynakları Koruyucu Etkisi

LİFO stok değerlendirme yönteminin kullanıldığı durumda, enflasyon dönemlerinde diğer stok değerlendirme yöntemlerine oranla satış kârı daha düşük tespit edilmektedir. Bu nedenle, bu stok değerlendirme yöntemi, işletmelerde alıkonan kârlar nedeniyle işletme sermayesi ihtiyacının karşılanmasına imkan vermekte ve

dolayısıyla enflasyondan korunmaya karşı etkili bir araç olarak kabul edilmektedir²⁸. Çünkü, bu yöntemde satılan malların maliyeti cari maliyetlere yaklaştırılmakta, dönem sonu stok değeri düşük tespit edilmekte ve buna bağlı olarak da dönem kârı düşük çıkmaktadır²⁹. Dolayısıyla, düşük fiktif kârlar üzerinden ödenen vergi ve dağıtılan kâr payları da daha az olmaktadır. Ancak enflasyonun olumsuz etkisini azaltmak için önerilen bu yöntem, enflasyonun tüm etkilerini giderememekte ve mali tabloları tamamen anlamlı hale getirememektedir. Bu yöntem, özellikle enflasyonun düşük olduğu dönemlerde ortaya çıkan fiktif kârların ortadan kaldırılması ve maliyetlerin enflasyonu yakından izleyebilmesi için önerilen bir yöntem olarak görülür³⁰.

LİFO stok değerlendirme yöntemin kendisinden beklenen faydayı sağlayabilmesi için stokların sürekli artış göstermesi yani işletmelerin stok eritme politikalarının olmaması, enflasyon oranlarının düşme eğilimi göstermemesi ile özel fiyat hareketlerinin genel fiyat düzeyindeki artış yönünde ve oranında olması gerekmektedir³¹.

Bu çalışmada, LİFO stok değerlendirme yönteminin öz kaynakları koruyucu etkisi incelenirken mal fiyatlarının genel fiyat düzeyi ile aynı yönde artış gösterdiği varsayılmıştır. LİFO, stok takibinde kullanılan yöntemlere göre farklı sonuçlar vermektedir. Bu nedenle, aşağıda öncelikle aralıklı ve sürekli envanter yöntemlerinin kullanıldığı durumlarda LİFO yönteminin, diğer stok değerlendirme yöntemlerine oranla öz kaynakları ne ölçüde koruduğu incelenmiş, daha sonra ise yöntemin öz kaynakları koruyucu etkisinin genel olarak değerlendirilmesi yapılmıştır.

4.1.6.1. Aralıklı Envanter Yönteminin Kullanıldığı Durumda Son Giren İlk Çıkar Stok Değerleme Yönteminin Öz kaynakları Koruyucu Etkisi

Aralıklı envanter yönteminin kullanıldığı durumda, LİFO stok değerlendirme yönteminin enflasyon dönemlerinde öz kaynakları koruyucu etkisinin olup olmadığına ölçülebilmesi için öncelikle ortalama maliyet yöntemi, FIFO ve LİFO stok değerlendirme yöntemlerine göre satılan malların maliyetinin hesaplanması gerekir. Daha sonra ise, enflasyon muhasebesi uygulanması durumunda satılan malın maliyeti hesaplanmalı ve bu maliyet stok değerlendirme yöntemlerine göre hesaplanan satılan malların maliyeti ile karşılaştırılmalıdır. LİFO stok değerlendirme yönteminin ağırlıklı

²⁸ Doyrangöl, "Son...", s. 63.

²⁹ Merger Capital, "LIFO Accounting", (Çevrimiçi), <http://www.bizval.com/articles/lifo.htm>, 18 Temmuz 2000; Micah Frankel ve Robert Trezevant, "The Year - End LIFO Inventory Purchasing Decision: An Empirical Test", *The Accounting Review*, Vol.: 69, No.: 2, April 1994, p. 383.

³⁰ Cemal Ibiş, "LİFO Stok Değerleme Yönteminin Yorumu ve Eleştirisi", *İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 28, Kasım - Aralık 1994, s. 55.

³¹ Maliye Hesap Uzmanları Derneği, *Denetim İske ve Esasları*, 1. Cilt, İstanbul: 1996, ss. 198-199.

ortalama maliyet yöntemi ve FIFO yöntemine göre sağladığı vergi ve kâr payı tasarruflarının öz kaynakları koruyucu etkisi aşağıdaki örnek üzerinde incelenmeye çalışılmıştır.

Örnek: A Ticaret İşletmesi, 2000 yılında bir adet Y malı satmıştır. İşletme, her ay bir adet Y malı satın almakta olup dönem başı mal stoku yoktur. İşletmenin 2000 yılında satın aldığı Y malı fiyatları, aylar itibarıyla aşağıdaki gibidir.

2000 Yılı	AYLAR											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Y Malı Fiyatı (TL)	851	884	909	933	950	955	964	976	999	1.023	1.047	1.068

2000 yılı sonunda işletmenin stoklarında 11 adet Y malı bulunmaktadır. Dönem sonu stoklarının ve satılan ticari malların maliyeti ağırlıklı ortalama maliyet, FIFO ve LIFO stok değerlendirme yöntemlerine göre aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır.

Ağırlıklı ortalama maliyet yönteminde stokların ve satılan ticari malların maliyetini hesaplayabilmek için öncelikle ağırlıklı ortalama birim maliyetin bulunması gerekir. Ağırlıklı ortalama birim maliyet ise,

$$\text{Ortalama Birim Maliyet} = 11.559 \text{ TL.} / 12 \text{ Adet} = 963 \text{ TL./adet'dir.}$$

Ortalama birim maliyet bulunduktan sonra, dönem sonu mal maliyeti ve dönem içinde satılan ticari malların maliyeti aşağıdaki gibi hesaplanır.

$$\text{Dönem Sonu Mal Maliyeti} = 963 \text{ TL/adet} \times 11 \text{ adet} = 10.593 \text{ TL.}$$

$$\text{Satılan Ticari Mallar Maliyeti} = 963 \text{ TL/adet} \times 1 \text{ adet} = 863 \text{ TL.}$$

FIFO yönteminde dönem içinde satılan malların stoka ilk giren mallar olduğu varsayıldığından dönem sonunda stokta kalan mallar, en son satın alınan mallar olmaktadır. Buna göre, A İşletmesi'nin dönem sonu stokunun Aralık, Kasım, Ekim, Eylül, Ağustos, Temmuz, Haziran, Mayıs, Nisan, Mart ve Şubat aylarından kaldığı varsayılarak 11 adet stokun maliyeti şöyle hesaplanmaktadır.

$$\begin{aligned} \text{Dönem Sonu Mal Maliyeti} &= 1.068 \text{ TL.} + 1.047 \text{ TL.} + 1.023 \text{ TL.} + 999 \text{ TL.} + \\ &976 \text{ TL.} + 964 \text{ TL.} + 955 \text{ TL.} + 950 \text{ TL.} + 933 \\ &\text{TL.} + 909 \text{ TL.} + 884 \text{ TL.} = 10.708 \text{ TL.} \end{aligned}$$

Dönem sonu mal maliyeti bulunduktan sonra dönem içinde satılan ticari malların maliyeti ise, bu yöntemde aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır.

$$\text{Satılan Ticari Mallar Maliyeti} = 11.559 \text{ TL.} - 10.708 \text{ TL.} = 851 \text{ TL.}$$

LIFO yönteminde dönem içinde satılan malların stoka en son giren mallar olduğu varsayıldığından dönem sonunda stokta kalan mallar, stoka ilk giren mallar olmaktadır. Buna göre, A İşletmesi'nin dönem sonu stokunun Ocak, Şubat, Mart,

Nisan, Mayıs, Haziran, Temmuz, Ağustos, Eylül, Ekim ve Kasım aylarından kaldığı varsayılarak 11 adet stokun maliyeti şöyle hesaplanır:

$$\begin{aligned} \text{Dönem Sonu Mal Maliyeti} &= 851\text{TL} + 884\text{ TL} + 909\text{ TL} + 933\text{ TL} + 950\text{ TL} + \\ &955\text{ TL} + 964\text{TL} + 976\text{ TL} + 999\text{ TL} + 1.023\text{ TL} + \\ &1.047\text{ TL} = 10.491\text{ TL} \end{aligned}$$

Dönem sonu mal maliyeti bulunduktan sonra, bu yöntemde dönem içinde satılan ticari malların maliyeti ise aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır.

$$\text{Satılan Ticari Mallar Maliyeti} = 11.559\text{ TL} - 10.491\text{ TL} = 1.068\text{ TL}$$

LİFO stok değerlendirme yönteminin öz kaynakları koruyucu etkisinin ölçülebilmesi için, satılan ticari malın maliyetinin genel fiyat düzeyindeki artışların dikkate alınarak belirlendiği değerinin bilinmesi gerekmektedir. Enflasyon muhasebesi uygulanması durumunda satılan ticari malın maliyeti, stoklara giren 2000 Aralık'daki malların maliyetine eşit olacaktır. Bu nedenle, burada genel fiyat düzeyindeki artışlar dikkate alınarak düzeltilmiş satılan ticari mallar maliyeti 1068 TL. olmaktadır. Aralıkli envanter yönteminde stok değerlendirme yöntemleri ve enflasyon muhasebesinden oluşan uygulama türlerine göre hesaplanan satılan ticari mallar maliyeti aşağıdaki tabloda özet olarak sunulmuştur.

Tablo 4.31: ARALIKLI ENVANTER YÖNTEMİNDE UYGULAMA TÜRLERİNE GÖRE SATILAN MALLAR MALİYETİ

UYGULAMA TÜRLERİ	SATILAN MALLAR MALİYETİ (TL)
Ağırlıklı Ortalama Maliyet Yöntemi	963
FIFO Yöntemi	851
LİFO Yöntemi	1.068
Enflasyon Muhasebesi	1.068

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi LİFO yönteminin kullanıldığı durumda satılan ticari malın maliyeti 1068 TL.'dir. Bu maliyet, ortalama maliyet ve FIFO yöntemlerine göre hesaplanan maliyetten sırasıyla 105 TL. (1.068 TL. – 963 TL.) ve 217 TL. (1.068 TL. – 851 TL.) daha fazladır. 105 TL. ve 217 TL.'nin anlamı, LİFO stok değerlendirme yöntemi kullanıldığı durumda ortalama maliyet yönteminin kullanıldığı duruma oranla %10 (105 TL. / 1.068 TL.), FIFO yönteminin kullanıldığı duruma oranla ise %25 (217 TL. / 851 TL.) oranında daha fazla gider yazıldığıdır. LİFO yönteminin kullanıldığı durumda öz kaynaklar, %100 (1068 TL. / 1068 TL.) oranında korunmaktadır. Bu koruma oranı, ortalama maliyet yönteminin öz kaynakları koruyucu etkisi olan %90 (963 TL. / 1068 TL.) ve FIFO yönteminin öz kaynakları koruyucu etkisi olan %80 (851 TL. / 1.068 TL.)'den sırasıyla %10 (%100 - %90) ve %20 (%100 - %80) oranında daha fazladır.

Yukarıda bahsedilen LİFO yönteminin öz kaynakları koruma özelliği stok devir hızının yüksek veya düşük olması, dönemler itibariyle stokların sürekli artış ya da azalış göstermesi durumlarına göre farklılık göstermektedir.

a) *Stok Devir Hızının Yüksek veya Düşük Olması*: Bu durumda, LİFO yönteminin diğer iki yöntemle oranla sağladığı vergi ve kâr payı tasarruflarının öz kaynakları koruma farkının nasıl olduğu aşağıdaki örnek üzerinde incelenmiştir.

Örnek: Ocak 1996'da alımına başlanan ve bu tarihten itibaren her ay bir adet satın alınan Y malı ile ilgili olarak Aralık 2000 tarihine kadar yapılan alımlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 4.32: OCAK 1996'DAN ARALIK 2000 TARİHİNE KADAR ALINAN Y MALININ YILLARA VE AYLARA GÖRE FİYATI

Yıllara Göre Y Mali Fiyatı (TL) (TL)	YILLAR	AYLAR											
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1996	100	106	113	123	127	130	133	138	145	153	162	168	
1997	177	188	198	209	219	226	239	254	269	288	305	321	
1998	340	355	368	382	395	400	409	420	442	457	473	486	
1999	502	518	539	568	589	602	630	652	689	722	754	808	
2000	851	884	909	933	950	955	964	976	999	1.023	1.047	1.068	

2000 yılında söz konusu stoklardan satış yapılmaktadır. Bu satışlar, 1 adetten başlayıp stokların tamamı olan 60 adedin satıldığı varsayımı altında, söz konusu stok değerlendirme yöntemlerinin her birine göre hesaplanan satılan ticari malın maliyeti ve satılan ticari malın maliyetinin öz kaynakları koruma oranları ile LİFO yönteminin sağladığı vergi ve kâr payı tasarruflarının öz kaynakları koruma oranı, aşağıdaki tabloda özet olarak sunulmuştur. Tablonun oluşturulmasında gerek stok değerlendirme yöntemleri itibariyle satılan ticari malların maliyeti ve bu maliyetin öz kaynakları koruma oranları gerekse enflasyon muhasebesi uygulanması halinde satılan ticari malın maliyeti ve LİFO yönteminin sağladığı öz kaynak koruma farkı oranları yukarıdaki örnekte gösterildiği biçimde hesaplanmıştır.

Tablo 4.33: STOK DEVİR HIZININ YÜKSEK VEYA DÜŞÜK OLMASI DURUMUNA GÖRE LİFO STOK DEĞERLEME YÖNTEMİNİN SAĞLADIĞI ÖZ KAYNAK KORUMA FARKI

DÖNEM SONU STOK (Adet)	SATILAN MAL MİKTARI (Adet)	STOK DEĞERLEME YÖNTEMLERİNE GÖRE STMM (TL.)			ENFLASYON MUHASEBESİNE GÖRE STMM (TL.)	STOK DEĞERLEME YÖNTEMLERİNİN ÖZ SERMAYE KORUMA ORANI (%)			LİFO'NUN ÖZ SERMAYEYİ KORUMA ORANI FARKI (%)	
		AOM	FİFO	LİFO		AOM	FİFO	LİFO	AOM Göre	FİFO Göre
59	1	476	100	1.068	1.068	45	9	100	55	91
58	2	952	206	2.115	2.136	45	10	99	54	89
57	3	1.427	319	3.138	3.204	45	10	98	53	88
56	4	1.903	442	4.137	4.272	45	10	97	52	87
55	5	2.379	569	5.113	5.340	45	11	96	51	85

54	6	2.855	699	6.077	6.408	45	11	95	50	84
53	7	3.331	832	7.032	7.476	45	11	94	49	83
52	8	3.807	970	7.982	8.544	45	11	93	48	82
51	9	4.282	1.115	8.915	9.612	45	12	93	48	81
50	10	4.758	1.268	9.824	10.680	45	12	92	47	80
49	11	5.234	1.430	10.708	11.748	45	12	91	46	79
48	12	5.710	1.598	11.559	12.816	45	12	90	45	78
47	13	6.186	1.775	12.367	13.884	45	13	89	44	76
46	14	6.662	1.963	13.121	14.952	45	13	88	43	75
45	15	7.137	2.161	13.843	16.020	45	13	86	41	73
44	16	7.613	2.370	14.532	17.088	45	14	85	40	71
43	17	8.089	2.589	15.184	18.156	45	14	84	39	70
42	18	8.565	2.815	15.814	19.224	45	15	82	37	68
41	19	9.041	3.054	16.416	20.292	45	15	81	36	67
40	20	9.517	3.308	17.005	21.360	45	15	80	35	65
39	21	9.992	3.577	17.573	22.428	45	16	78	33	62
38	22	10.468	3.865	18.112	23.496	45	16	77	32	61
37	23	10.944	4.170	18.630	24.564	45	17	76	31	59
36	24	11.420	4.491	19.132	25.632	45	18	75	30	57
35	25	11.896	4.831	19.618	26.700	45	18	73	28	55
34	26	12.372	5.186	20.091	27.768	45	19	72	27	53
33	27	12.847	5.554	20.548	28.836	45	19	71	26	52
32	28	13.323	5.936	20.990	29.904	45	20	70	25	50
31	29	13.799	6.331	21.410	30.972	45	20	69	24	49
30	30	14.275	6.731	21.819	32.040	45	21	68	23	47
29	31	14.751	7.140	22.219	33.108	45	22	67	22	45
28	32	15.227	7.560	22.614	34.176	45	22	66	21	44
27	33	15.702	8.002	22.996	35.244	45	23	65	20	42
26	34	16.178	8.459	23.364	36.312	45	23	64	19	41
25	35	16.654	8.932	23.719	37.380	45	24	63	18	39
24	36	17.130	9.418	24.059	38.448	45	24	63	18	39
23	37	17.606	9.920	24.380	39.516	45	25	62	17	37
22	38	18.082	10.438	24.685	40.584	45	26	61	16	35
21	39	18.557	10.977	24.973	41.652	45	26	60	15	34
20	40	19.033	11.545	25.242	42.720	45	27	59	14	32
19	41	19.509	12.134	25.496	43.788	45	28	58	13	30
18	42	19.985	12.736	25.735	44.856	45	28	57	12	29
17	43	20.461	13.366	25.961	45.924	45	29	57	12	28
16	44	20.937	14.018	26.180	46.992	45	30	56	11	26
15	45	21.412	14.707	26.389	48.060	45	31	55	10	24
14	46	21.888	15.429	26.587	49.128	45	31	54	9	23
13	47	22.364	16.183	26.775	50.196	45	32	53	8	21
12	48	22.840	16.991	26.952	51.264	45	33	53	8	20
11	49	23.316	17.842	27.120	52.332	45	34	52	7	18
10	50	23.792	18.726	27.282	53.400	45	35	51	6	16
9	51	24.267	19.635	27.435	54.468	45	36	50	5	14
8	52	24.743	20.568	27.580	55.536	45	37	50	5	13
7	53	25.219	21.518	27.718	56.604	45	38	49	4	11
6	54	25.695	22.473	27.851	57.672	45	39	48	3	9
5	55	26.171	23.437	27.981	58.740	45	40	48	3	8
4	56	26.646	24.413	28.108	59.808	45	41	47	2	6
3	57	27.122	25.412	28.231	60.876	45	42	46	1	4
2	58	27.598	26.435	28.344	61.944	45	43	46	1	3
1	59	28.074	27.482	28.450	63.012	45	44	45	0	1
0	60	28.550	28.550	28.550	64.080	45	45	45	0	0

Burada; STMM: Satılan Ticari Mallar Maliyetini, AOM: Ağırlıklı Ortalama Maliyeti göstermektedir.

Tablo 4.33'de de görüldüğü gibi işletme, 5 yıllık stokunu 2000 yılında satmaya başlamıştır. Satılan mal miktarı 1 adet olduğunda, LİFO stok değerlendirme yönteminin öz kaynakları koruma oranı %100 olmaktadır. Bunun nedeni ise, satılan malın maliyetinin hesaplanmasında en yüksek değer olan ve son giren malın alış maliyetinin dikkate alınmasıdır. Oysa bu oran, ağırlıklı ortalama maliyet yönteminde %45, FİFO stok değerlendirme yönteminde ise %9'dur. Buradan da anlaşılacağı üzere cari satış hasılatının cari maliyetlerle karşılaştırılması imkanını veren LİFO yöntemi, öz kaynakların tam olarak korunmasını sağlamakta ve diğer iki yöntemle göre öz kaynakların korunması açısından üstünlük göstermektedir. Bu üstünlük, ortalama maliyet yönteminin kullanıldığı durumda %55, diğerinde ise %91 oranında öz kaynakların daha fazla korunmasıdır. Başka bir ifadeyle, LİFO yönteminin kullanılması durumunda ağırlıklı ortalama maliyet yöntemine oranla %55, FİFO yönteminin kullanılması durumuna göre ise %91 oranında daha fazla satılan malın maliyeti hesaplanarak, bu oranlarda fiktif kârların ortaya çıkması engellenmiş olmaktadır. Aynı zamanda, söz konusu oranlarda ortaya çıkacak olan fiktif kârların vergi ve kâr payı ödemesi şeklinde işletme dışına çıkmasına engel olunarak öz kaynakların aşınması önlenmiş olmaktadır.

Ağırlıklı ortalama maliyet yönteminin öz kaynakları koruma oranı bütün satışlarda eşittir. FİFO stok değerlendirme yönteminin öz kaynakları koruma oranı, en düşük stoktan ilk defa satış yapıldığında olup stoktan satılan mal miktarı arttıkça öz kaynak koruma oranı da artmaktadır. Stoklar tamamen eritildiğinde ise FİFO yönteminin öz kaynakları koruma oranı, ortalama maliyet yönteminin öz kaynakları koruma oranına eşit olmaktadır. Bu oran, aynı zamanda FİFO yönteminin sağladığı en yüksek öz kaynak koruma oranıdır. LİFO yönteminin ise öz kaynakları koruma oranı en yüksek ilk defa satış yapıldığında olup, satılan mal miktarı arttıkça bu yöntemin öz kaynakları koruma oranı da azalmaktadır. Stoklar tamamen eritildiğinde ise yöntemin öz kaynakları koruma oranı, ortalama maliyet yönteminin öz kaynakları koruma oranına eşit olmaktadır.

Özetle, enflasyon oranının sürekli artış gösterdiği ve mal fiyatlarının genel fiyat düzeyindeki artışa paralel olarak arttığı bir ortamda stok devir hızı düştükçe LİFO yönteminin öz kaynakları koruyucu üstünlüğü artmakta, stok devir hızı yükseldikçe ise azalmaktadır. LİFO yönteminin öz kaynakları koruyucu üstünlüğü en fazla, stoktan en düşük partide mal satıldığında olup satış miktarı arttıkça azalmaktadır. Stokların tamamı satıldığında ise, her üç yöntemin öz kaynakları koruma oranı eşit olmaktadır.

b) *Dönemler İtibariyle Stokların Sürekli Artış Göstermesi:* Bu durumda, LIFO yönteminin diğer iki stok değerlendirme yöntemine oranla sağladığı vergi ve kâr payı tasarruflarının öz kaynakları koruma farkı aşağıdaki örnek üzerinde incelenmiştir.

Örnek: A Ticaret İşletmesi, Ocak 1996'dan Aralık 2000 tarihine kadar tablo 4.32'de verilen Y malı alımlarını yapmıştır. İşletme, her yıl 3 adet Y malı satmaktadır.

A İşletmesi'nin ağırlıklı ortalama maliyet, FIFO ve LIFO yöntemlerinden herhangi birisini kullanılması durumunda hesapladığı satılan ticari malın maliyeti ve LIFO yönteminin diğer iki yöntemle oranla sağladığı vergi ve kâr payı tasarrufu veya kaybı, yıllar itibariyle aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi olacaktır.

Tablo 4.34: DÖNEMLER İTİBARIYLA STOKLARIN SÜREKLİ ARTIŞ GÖSTERMESİ DURUMUNDA LİFO YÖNTEMİNİN SAĞLADIĞI VERGİ VE KÂR PAYI TASARRUFU VEYA KAYBI

YILLAR	STMM (TL)			LİFO'NUN SAĞLADIĞI VERGİ VE KÂR PAYI TASARRUFU VEYA KAYBI (TL)	
	AOM	FİFO	LİFO	AOM Göre	FİFO Göre
1996	401	319	483	82	164
1997	580	380	947	367	567
1998	850	416	1.416	566	1.000
1999	1.156	483	2.284	1.128	1.801
2000	1.578	563	3.138	1.560	2.575

Burada da, tablo 4.33'deki kısaltmalar kullanılmıştır.

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi, stokların artış gösterdiği bir ortamda LİFO yöntemi kullanıldığında, diğer iki yöntemin kullanılması durumuna oranla daha fazla vergi ve kâr payı tasarrufu sağlanmakta olup, vergi veya kâr payı kaybı söz konusu olmamaktadır. Bu da, stokların sürekli artış göstermesi halinde LİFO stok değerlendirme yönteminin diğer iki yöntemle oranla öz kaynakları koruma etkisinin fazla olacağını göstermektedir.

c) *Dönemler İtibariyle Stokların Sürekli Azalış Göstermesi:* Önceki kısımlarda yapılan açıklamalardan da anlaşıldığı gibi LİFO yönteminin öz kaynakları koruma gücü, satış miktarı ne olursa olsun – stokların tamamının satıldığı durum hariç – diğer iki yöntemle oranla daha yüksek olmaktadır. LİFO yönteminin öz kaynakları koruyucu üstünlüğü, işletmenin yıl veya yıllar boyunca stoklarının sürekli artış gösterdiği durumda geçerlidir. İşletmenin stoklarının artış göstermemesi yani stoklarda azalış olması durumunda ise LİFO yönteminin söz konusu üstünlüğü, devam etmeyecek ve hatta durum diğer iki yöntem lehine dönebilecektir. Bu durum aşağıdaki örnek üzerinde incelenmiştir.

Örnek: A Ticaret İşletmesi, 1996 yılında sırasıyla 100 TL, 113 TL, 145 TL, 153 TL ve 168 TL.'na beş adet Y malı satın almış ve aldığı bu malların ilkinin 1996 yılında olmak üzere her yıl bir adet satmıştır.

A İşletmesi'nin ağırlıklı ortalama maliyet, FIFO ve LIFO yöntemlerinden herhangi birisini kullanılması durumunda hesapladığı satılan malın maliyeti ve LIFO yönteminin diğer iki yöntemle oranla sağladığı vergi ve kâr payı tasarrufu veya kaybı, yıllar itibariyle aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi olacaktır.

Tablo 4.35: DÖNEMLER İTİBARIYLA STOKLARIN SÜREKLİ AZALIŞ GÖSTERMESİ DURUMUNDA LİFO YÖNTEMİNİN SAĞLADIĞI VERGİ VE KÂR PAYI TASARRUFU VEYA KAYBI

YILLAR	STMM (TL)			LİFO'NUN SAĞLADIĞI VERGİ VE KÂR PAYI TASARRUFU VEYA KAYBI (TL)	
	AOM	FİFO	LİFO	AOM Göre	FİFO Göre
1996	135,8	100	168	32,2	68
1997	135,8	113	153	17,2	40
1998	135,8	145	145	9,2	-
1999	135,8	153	113	(22,8)	(40)
2000	135,8	168	100	(35,8)	(68)

Burada da, tablo 4.33'deki kısaltmalar kullanılmıştır.

Tablo 4.35'de de görüldüğü gibi stokların eritmeye çalışıldığı bir ortamda LİFO yöntemi kullanıldığında, ağırlıklı ortalama maliyet yönteminin kullanılması durumuna oranla ilk 3 yılda vergi ve kâr payı tasarrufu sağlanırken, son iki yılda ise vergi ve kâr payı kaybı ortaya çıkmaktadır. FİFO yönteminin kullanıldığı durumla karşılaştırıldığında ise LİFO yöntemi, ilk iki yılda vergi ve kâr payı tasarrufu sağlarken üçüncü yılda her iki yöntemle göre hesaplanan satılan ticari malın maliyeti eşit olduğundan vergi ve kâr payı tasarrufu veya kaybı söz konusu değildir, son iki yılda ise vergi kaybı söz konusudur.

Stokların dönemler itibariyle azalış gösterdiği bir ortamda LİFO yönteminin gerçek anlamda vergi ve kâr payı tasarrufu sağlayıp sağlamadığının ölçülebilmesi için, sağlanan vergi ve kâr payı tasarrufu veya kaybının aynı satın alma gücüne sahip para birimiyle ifade edilmiş değerlerinin karşılaştırılması gerekir. LİFO yönteminin ağırlıklı ortalama maliyet yönteminin kullanılması durumuna oranla sağladığı vergi ve kâr payı tasarrufları veya kayıplarının 2000 yılı sonundaki paranın satın alma gücüne göre ifade edilmiş değerleri tablo 4.36'da gösterildiği gibi hesaplanmaktadır.

Tablo 4.36: DÖNEMLER İTİBARIYLA STOKLARIN SÜREKLİ AZALIŞ GÖSTERMESİ DURUMUNDA LİFO YÖNTEMİNİN AĞIRLIKLI ORTALAMA MALİYET YÖNTEMİNE ORANLA SAĞLADIĞI VERGİ VE KÂR PAYI TASARRUFU VEYA KAYBININ 2000 YILI SONUNDAKİ PARANIN SATIN ALMA GÜCÜNE GÖRE İFADE EDİLMESİ

Yıllar	Vergi ve Kâr Payı Tasarrufu veya Kaybı (TL)		Düzeltilme Katsayısı		Düzeltilmiş Vergi ve Kâr Payı Tasarrufu veya Kaybı (TL)
1996	32,2	x	6,35	=	204
1997	17,2	x	3,33	=	57
1998	9,2	x	2,20	=	20
1999	(22,8)	x	1,32	=	(30)
2000	(35,8)	x	1	=	(36)

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi LIFO yöntemi kullanılması durumunda, ağırlıklı ortalama maliyet yönteminin kullanılması durumuna oranla ilk üç yılda sağlanan vergi ve kâr payı tasarruflarının toplamı 281 TL iken, son iki yıldaki vergi ve kâr payı kaybı toplamı ise 66 TL.'dir. Bu durumda, sağlanan vergi ve kâr payı tasarruflarının toplamı kaybindan fazla olduğu için LIFO yönteminin kullanılması avantajlı olmaktadır. Bu fazlalık, örnekte 215 TL.(281 TL. – 66 TL.)'dir.

LIFO yönteminin FIFO yönteminin kullanılması durumuna oranla sağladığı vergi ve kâr payı tasarrufları veya kayıplarının 2000 yılı sonundaki paranın satın alma gücüne göre ifade edilmiş değerlerinin hesaplanması ise aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi yapılmaktadır.

Tablo 4.37: DÖNEMLER İTİBARIYLA STOKLARIN SÜREKLİ AZALIŞ GÖSTERMESİ DURUMUNDA LİFO YÖNTEMİNİN FIFO YÖNTEMİNE ORANLA SAĞLADIĞI VERGİ VE KÂR PAYI TASARRUFU VEYA KAYBININ 2000 YILI SONUNDAKİ PARANIN SATIN ALMA GÜCÜNE GÖRE İFADE EDİLMESİ

Yıllar	Vergi ve Kâr Payı Tasarrufu veya Kaybı (TL)		Düzeltilme Katsayısı		Düzeltilmiş Vergi ve Kâr Payı Tasarrufu veya Kaybı (TL)
1996	68	x	6,35	=	432
1997	40	x	3,33	=	133
1998	-	x	2,20	=	-
1999	(40)	x	1,32	=	(80)
2000	(68)	x	1	=	(68)

Tablo 4.37'de de görüldüğü gibi LIFO yöntemi kullanılması durumunda, FIFO yönteminin kullanılması durumuna oranla ilk iki yılda sağlanan vergi ve kâr payı tasarruflarının toplamı 565 TL iken, son iki yıldaki vergi ve kâr payı kaybı toplamı ise 148 TL.'dir. Bu durumda, sağlanan vergi ve kâr payı tasarruflarının toplamı kaybindan fazla olduğu için LIFO yönteminin kullanılması avantajlı olmaktadır. Bu fazlalık, örnekte 417 TL.(565 TL. – 148 TL.)'dir.

Stokların artış göstermediği, fakat dönemler itibariyle azalış gösterdiği durumda yukarıdaki örnekte de görüldüğü üzere LIFO yönteminin sağladığı vergi ve kâr payı tasarrufu, ilk yılda fazla iken giderek azalmış ve hatta son yıllara doğru bu

tasarruf kayba dönüşmüştür. Böyle durumlarda, LIFO yönteminin kullanılması, sadece vergi ve kâr payı ödemelerinin ertelenmesi gibi bir durum yaratmaktadır. Bu durumda da, yöntemin öz kaynakları koruyucu üstünlüğü söz konusu olabilmektedir. Fakat, bu üstünlüğün, bütün stok seviyelerinde olması beklenemez. Çünkü, ilk yıllarda satılan mal miktarı az son yıllarda fazla ise bu üstünlük, LIFO yöntemi aleyhine sonuçlanabilir. Bu nedenle, LIFO yönteminden beklenen faydanın tespiti için, işletmelerin satış miktarlarını veri olarak LIFO yönteminin kullanılması durumunda diğer iki yöntemle göre sağlanan vergi ve kâr payı tasarrufları veya kayıplarının cari değerlerini ya da şimdiki değerlerini hesaplayarak karşılaştırma yapmaları ve buna göre karar vermeleri gerekmektedir.

4.1.6.2. Sürekli Envanter Yönteminin Kullanıldığı Durumda Son Giren İlk Çıkar Stok Değerleme Yönteminin Öz Kaynakları Koruyucu Etkisi

Stok devir hızının yüksek veya düşük olması ile dönemler itibariyle stokların sürekli artış veya sürekli azalış göstermesi hallerinde stok takibinde sürekli envanter yöntemi kullanıldığı zamanda, LIFO yönteminin sağladığı vergi ve kâr payı ödemelerinin öz kaynakları koruyucu etkisi aralıklı envanter yönteminin kullanıldığı durumdaki gibidir. Ancak, bu stok takip yönteminin kullanıldığı durumda dönem içinde satışın yapıldığı zamana bağlı olarak LIFO yönteminin sağladığı vergi ve kâr payı tasarruflarının öz kaynakları koruyucu etkisi değişmektedir. Çünkü, sürekli envanter yönteminin kullanıldığı durumda satılan malın maliyeti satış yapıldığı anda hesaplanmaktadır. Bu nedenle, dönem başı ile dönemin sonraki ayları ve dönem sonunda satış yapılması halinde yöntemin sağladığı vergi ve kâr payı tasarruflarının öz kaynakları koruyucu etkisi farklı olmaktadır. Dönemin başında satış yapılması halinde yöntem, en düşük öz kaynak koruma oranı vermektedir. Dönemin sonuna doğru satış yapıldıkça, yöntemin sağladığı vergi ve kâr payı tasarruflarının öz kaynakları koruyucu etkisi de giderek artmaktadır. Satışların dönem sonunda yapılması durumunda ise LIFO yönteminin sağladığı vergi ve kâr payı tasarruflarının öz kaynakları koruyucu etkisi, aralıklı envanter yönteminin kullanıldığı durumdaki öz kaynak koruma etkisine eşit olmaktadır.

4.1.6.3. Son Giren İlk Çıkar Stok Değerleme Yönteminin Öz Kaynakları Koruyucu Etkisinin Genel Olarak Değerlendirilmesi

Stok takibinde ister aralıklı envanter yöntemi isterse sürekli envanter yöntemi kullanılsın, LIFO yönteminin diğer iki yöntemle oranla sağladığı vergi ve kâr payı tasarruflarının öz kaynakları koruyucu etkisi söz konusudur. Ancak, yöntemin kendisinden beklenen bu faydayı sağlayabilmesi için daha öncede ifade edildiği gibi stokların ve fiyatların artış göstermesi gerekir.

Stokların sürekli artış gösterdiği ve stok devir hızının düştüğü durumda, yöntemin sağladığı vergi ve kâr payı tasarruflarının öz kaynakları koruyucu etkisi artmaktadır. Stokların azalış gösterdiği ve stok devir hızının arttığı durumda ise yöntemin sağladığı vergi ve kâr payı tasarruflarının öz kaynakları koruyucu etkisi, stoklardaki azalış ve stok devir hızındaki artışa bağlı olarak azalmaktadır. Stoksuz çalışan işletmelerde yöntemin öz kaynakları koruyucu etkisi yoktur.

LIFO yönteminin sağladığı vergi ve kâr payı tasarruflarının öz kaynakları koruyucu etkisi, ticaret ve üretim işletmeleri itibariyle de farklılık göstermektedir. Yöntemin öz kaynakları koruyucu etkisi, ticaret işletmelerinde üretim işletmelerine oranla daha yüksektir. Bu yargı, özellikle de üretim işletmelerinde üretim sürecinin uzun olması, mamul maliyeti içinde hammadde maliyetleri payının az olması ve hammadde ve malzemenin çok çeşitli olması nedeniyle yöntemin sadece bir kaç ana hammadde ve malzemeye uygulanabildiği durumda daha doğru olmaktadır. Mamul maliyeti içinde hammadde maliyetlerinin payının yüksek ve üretim sürecinin kısa olduğu üretim işletmelerinde, LIFO yöntemine göre hesaplanan satılan malın maliyetinin cari maliyetlere yaklaşma gücü artmaktadır³².

LIFO stok değerlendirme yöntemi, dönem kârının dolayısıyla gelir tablosunun enflasyondan arındırılması için talep enflasyonunun yaşandığı bir ekonomide kısa dönemde yararlı sonuç verebilir. Fakat, uzun dönemde talep artışı nedeniyle stoklar azalacak ve bu arada geçmiş dönem stoklarının erimesi söz konusu olacağından bu tür enflasyonun var olduğu ekonomilerde yararlı bir yöntem olmamaktadır. Maliyet enflasyonu olan bir ekonomide ise, işletmeler gelecekteki maliyet artışlarından kaçınmak için stok artırma yoluna gideceklerinden bu tür enflasyonun var olduğu ekonomilerde LIFO stok değerlendirme yöntemi işletmelere beklenen yararı sağlayamaz³³.

LIFO yönteminin sağladığı vergi ve kâr payı tasarruflarının öz kaynakları koruyucu etkisi, ancak fiyatların artış gösterdiği dönemde geçerlidir. Fiyatların önemli oranlarda iniş ve çıkışlar göstermesi halinde, bu iniş ve çıkışların şiddeti ile iniş ve çıkışların birbirine önemine göre LIFO yönteminin gerçek kârı vermesi beklenemez. Ayrıca, bu yöntem, fiyat yükselmelerinin şiddetli olduğu dönemlerde fiyatların alış ve satış arasındaki zaman aralığı kadar geride izlenmesini önleyemeyeceğinden reel kazancın tespitinde yetersiz kalır. Bu yetersizlik, üretim işletmelerinde hammadde ve diğer mamullerin üretim süreci içinde mamul mal

³² Alparslan Peker, *Enflasyon...*, s. 124.

³³ İbiş, s. 56.

haline getirilmesindeki zaman aralığı uzadıkça ve mamul maliyetine giren diğer unsurların payı arttıkça daha da fazla olacaktır³⁴.

LİFO stok değerlendirme yönteminin yukarıda ifade edildiği gibi yararlarının yanında bir takım sakıncaları da bulunmaktadır. Bu sakıncalardan birincisi, bilançoda stokların düşük değerle yer almasına yol açarak işletmenin gerçek stok değerini göstermemesidir. Bundan dolayı, net işletme sermayesi, cari oran, likidite oranı ve stok devir hızı gibi işletmenin kısa vadeli ödeme gücünün göstergesi olan oranlarda sapmalar ortaya çıkabilmektedir³⁵.

Genel fiyat düzeyi artış gösterdiği ve stoklar eritilmediği takdirde LİFO yöntemi, cari gelirleri cari maliyetlerle veya cari maliyetlerine daha yakın bir değerle karşılaştırma imkanı vermektedir. Bu yüzden, bu yöntem, vergi ve kâr payı ödemelerinin ertelenmesi suretiyle işletmelerin enflasyon dönemlerinde öz kaynaklarının aşınmasını önlemekte veya diğer yöntemlerin kullanılması durumuna göre daha az aşınmasını sağlamaktadır. Ancak, yöntemin enflasyon ortamındaki bu olumlu etkisi, finansman gider kısıtlaması uygulaması ile azalmaktadır. Finansman gider kısıtlaması uygulamasının getireceği daha çok matrah ve daha çok vergi şeklindeki olumsuz etki, çok düşük stoklarla daha çok yabancı kaynak kullanmak suretiyle çalışan ve işletme sermayesi düşük olan işletmelerde daha da belirgin olmaktadır³⁶.

³⁴ Erdoğan Arslan, "Enflasyon Muhasebesinin Neresindeyiz ? - III", s. 32.

³⁵ Akışık, s. 66.

³⁶ Uzun, s. 75.

4.2. TÜRKİYE'DE İŞLETMELERİ ENFLASYONA KARŞI KORUMAK AMACIYLA UYGULANAN VERGİSEL ÖNLEMLERİN ÖZ KAYNAKLARI KORUYUCU ETKİSİNİN İNCELENMESİNE YÖNELİK BİR VAKA ÇALIŞMASI

Türkiye'de enflasyona karşı uygulanan vergisel önlemlerin öz kaynakları koruyucu etkisinin incelenmesine yönelik olarak Sivas'ta faaliyet gösteren "X Anonim Şirketi" inceleme konusu yapılmıştır. X Anonim Şirketi'nin seçiminde işletmenin vergisel önlemlerden yararlanıp yararlanmadığına bakılmıştır. X Anonim Şirketi, bu çalışmada inceleme konusu yapılan vergisel önlemlerden 2000 yılı muhasebe döneminde yararlanmıştı. Vergisel önlemlerin öz kaynakların korunması üzerine olan etkisinin ölçülmesinde, şartlar gereği işletmenin sadece 2000 yılı muhasebe dönemi esas alınabilmiştir. Diğer yıllar için, inceleme yapılması mümkün olamamıştır. Bunun nedeni ise, gerekli verilerin işletme yönetimi tarafından sağlanmasına izin verilmemesidir.

Türkiye'de enflasyona karşı uygulanan vergisel önlemlerin öz kaynakları koruyucu etkisinin tespiti için, X Anonim Şirketi'nin tarihi maliyet muhasebesi uygulaması halinde vergisel önlemlerden yararlandığı ve yararlanmadığı durumlar ile vergisel önlemlerin olmadığı bir ortamda enflasyon muhasebesi uygulanması durumundaki kârlılığının ölçülmesi gerekir. İşletmenin enflasyon muhasebesi uygulanması durumunda ölçülen kârı, işletme öz kaynaklarının korunması açısından olması gereken kârdır. Öz kaynakların aşınmaması için bu kâr üzerinden vergi ödenmeli ve kâr payı dağıtımı yapılmalıdır. Vergisel önlemlerin 2000 yılı muhasebe döneminde X Anonim Şirketi'nin öz kaynakları üzerine etkisi incelenirken vergisel önlemlerden yararlanması ve yararlanılmaması ile enflasyon muhasebesi uygulanması durumlarından oluşan uygulama türlerinde ölçülen kârların, vergi ödemesi ve kâr payı dağıtımı şeklinde işletme dışına çıkacağı varsayılmıştır.

Aşağıda öncelikle X Anonim Şirketi tanıtılmış, geleneksel bilanço ve gelir tablosu, varlık, kaynak, gelir ve giderleri ile yararlandığı vergisel önlemler hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra ise, X Anonim Şirketi'nin yukarıda belirtilen her bir uygulama türüne göre kârlılığı ölçülmüştür. Son olarak da, söz konusu uygulama türlerinde ölçülen kârların karşılaştırması yapılarak vergisel önlemlerin öz kaynakları koruyucu etkisi konusunda bir sonuca varılmaya çalışılmıştır.

4.2.1. X Anonim Şirketi'nin Tanıtımı, Geleneksel Bilanço ve Gelir Tablosu, Varlık, Kaynak, Gelir ve Giderleri İle Yararlandığı Vergisel Önlemler Hakkında Bilgiler

X Anonim Şirketi, 1977 yılında TTK'nun anonim şirket anı kuruluş esasları çerçevesinde 6 gerçek kişi ortaklığında kurulmuştur. Kuruluş sermayesi 3.180.000

TL.'dir. Şirketin merkezi Sivas'tadır. Şirket, 1. Organize Sanayi Bölgesi Erzincan karayolu üzeri 7. km.'de faaliyet göstermektedir. İşletmenin ödenmiş sermayesi 31.12.2000 tarihi itibarıyla 1.386.000.000.000 TL.'dir. 2000 yılı sonu itibarıyla ortaklarından biri tüzel kişi olmak üzere işletmenin 16 ortağı bulunmaktadır. X Anonim Şirketi'nin esas faaliyet konusu, bilumum otomobiller için eksantrik mili imal etmek, bilumum otomobil yedek parçaları ve traktör yedek parçaları imal etmek ve satmaktır.

Faaliyetlerini artırarak büyümeyi amaçlayan ve sürekli yeni yatırımlar yapan X Anonim Şirketi, kuruluş yılından itibaren enflasyonist bir ortamda faaliyet göstermektedir. İşletmenin kâr payı dağıtımları ve vergi ödemeleri tarihi maliyet muhasebesi ilkelerine göre tespit edilen kâr üzerinden yapılmaktadır. İşletmede bugüne kadar enflasyon muhasebesi konusunda herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Ancak, işletme, başta yeniden değerlendirme olmak üzere mali kârın tespitinde ülkemizde enflasyona karşı alınan vergisel önlemlerden yararlanmaktadır.

X Anonim Şirketi'nin 01.01.2000 ve 31.12.2000 tarihli geleneksel bilançoları ile dönemin geleneksel gelir tablosu, bu çalışmada kullanılacak olan varlık, kaynak, gelir ve giderleri ile yararlandığı vergisel önlemler hakkında aşağıda ayrı ayrı bilgi verilmiştir.

4.2.1.1. X Anonim Şirketi'nin 01.01.2000 ve 31.12.2000 Tarihli Geleneksel Bilançoları İle Dönemin Geleneksel Gelir Tablosu

X Anonim Şirketi'nin 01.01.2000 ve 31.12.2000 tarihli geleneksel bilançoları ile dönemin geleneksel gelir tablosu aşağıdaki gibidir.

X ANONİM ŞİRKETİ'NİN 01.01.2000 VE 31.12.2000 TARİHLİ BİLANÇOLARI (..... TL.)

	01.01.2000	31.12.2000
AKTİF (VARLIKLAR)		
I- DÖNEN VARLIKLAR	1.295.584.023.854	1.801.865.899.774
A- HAZIR DEĞERLER	32.676.764.294	376.295.924.177
1- Kasa	3.951.692.253	74.736.326.784
3- Bankalar	28.725.072.041	301.559.597.393
B- MENKUL KIYMETLER	10.000.000.000	
4- Diğer Menkul Kıymetler	10.000.000.000	
C- TİCARİ ALACAKLAR	705.824.174.671	696.483.671.047
1- Alıcılar	634.052.354.425	573.659.463.704
2- Alacak Senetleri	71.624.912.246	122.597.299.343
4- Verilen Depozito ve Teminatlar	146.908.000	226.908.000
E- STOKLAR	336.331.772.409	501.461.114.286
1- İlk Madde ve Malzeme	60.234.146.948	268.616.145.387
3- Mamuller	128.137.806.387	185.229.174.623

4- Ticari Mallar	29.174.996.000	
5- Diğer Stoklar	3.049.287.194	7.805.395.094
7- Verilen Sipariş Avansları	115.735.535.880	39.810.399.182
H- DİĞER DÖNEN VARLIKLAR	210.751.312.480	227.625.190.264
1- Devreden Katma Değer Vergisi	39.775.194.939	125.198.577.271
4- Peşin Ödenen Vergi ve Fonlar	170.976.117.541	102.426.612.993
II- DURAN VARLIKLAR	1.044.206.006.933	2.524.243.134.207
C- MALİ DURAN VARLIKLAR	10.266.530.000	7.959.630.000
3- İştirakler	10.266.530.000	22.959.630.000
4- İştiraklere Semaye Taahhütleri (-)		15.000.000.000
D- MADDİ DURAN VARLIKLAR	1.022.382.972.500	2.497.296.283.307
1- Arazi ve Arsalar	1.307.815.660	1.307.815.660
2- Binalar	20.454.123.728	4.554.123.728
4- Tesis, Makine ve Cihazlar	192.345.177.894	471.536.011.767
5- Taşıtlar	7.525.216.985	62.960.683.829
6- Demirbaşlar	98.587.861.523	198.115.468.588
8- Bırakılmış Amortismanlar (-)	215.190.531.727	497.696.198.264
9- Yapılmakta Olan Yatırımlar	839.389.838.437	2.158.940.027.999
10- Verilen Avanslar	77.963.470.000	97.578.350.000
G- GEL. YIL. AİT GİDER VE GELİR TAHAKKUK.	6.610.936.807	18.987.220.900
1- Gelecek Yıllara Ait Giderler	6.610.936.807	18.987.220.900
H- DİĞER DURAN VARLIKLAR	4.945.567.626	
1-Gelecek Yıllarda İndirilecek KDV	4.945.567.626	
AKTİF (VARLIKLAR) TOPLAMI	2.339.790.030.787	4.326.109.033.981
PASİF (KAYNAKLAR)		
III- KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	520.065.215.722	1.977.488.982.416
A- MALİ BORÇLAR	86.001.842.357	583.919.963.690
1- Banka Kredileri	86.001.842.357	583.919.963.690
B- TİCARİ BORÇLAR	66.031.693.622	1.075.376.087.823
1- Satıcılar	59.273.907.417	1.038.261.071.791
2- Borç Senetleri	6.757.786.205	37.115.016.032
C- DİĞER BORÇLAR	39.989.174.437	37.415.631.489
4- Personele Borçlar	39.989.174.437	37.415.631.489
D- ALINAN AVANSLAR	2.660.262.696	38.233.911.091
1- Alınan Sipariş Avansları	2.660.262.696	38.233.911.091
F- ÖDENECEK VERGİ VE DİĞER YÜKÜMLÜLÜK.	146.372.150.610	125.170.522.823
1- Ödenecek Vergi ve Fonlar	121.003.056.665	72.778.706.086
2- Ödenecek Sosyal Güvenlik Kesintileri	25.369.093.945	52.391.816.737
G- BORÇ VE GİDER KARŞILIKLARI	179.010.092.000	117.372.865.500
1- Dönem Karı Vergi ve Diğer Yasal Yük.	179.010.092.000	117.372.865.500
IV-UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	11.034.589.118	5.703.068.921
A- MALİ BORÇLAR	9.427.747.169	4.096.226.972
1- Banka Kredileri	9.427.747.169	4.096.226.972
E- BORÇ VE GİDER KARŞILIKLARI	1.606.841.949	1.606.841.949
1- Kıdem Tazminatı Karşılıkları	1.606.841.949	1.606.841.949
V- ÖZ KAYNAKLAR	1.808.690.225.947	2.342.916.982.644
A- ÖDENMİŞ SERMAYE	346.500.000.000	1.386.000.000.000
1- Sermaye	346.500.000.000	1.386.000.000.000

B- SERMAYE YEDEKLERİ	270.028.072.645	137.991.352.676
3- M.D.V. Yeniden Değerleme Artışları	178.831.687.645	46.794.967.676
5- Sermaye Yedekleri	91.196.385.000	91.196.385.000
C- KÂR YEDEKLERİ	128.906.147.460	176.919.147.460
1- Yasal Yedekler	95.683.647.460	95.683.647.460
2- Statü Yedekleri	29.216.823.569	53.830.685.569
3- Olağanüstü Yedekler	4.005.676.431	4.005.676.431
4- MAF		22.693.100.000
5- Özel Fonlar		706.038.000
D- GEÇMİŞ YILLAR KÂR LARI	1.063.256.005.842	22.243.005.842
F- DÖNEM NET KÂRI		619.763.476.666
PASİF (KAYNAKLAR) TOPLAMI	2.339.790.030.787	4.326.109.033.981

X ANONİM ŞİRKETİ'NİN 31.12.2000 TARİHLİ GELİR TABLOSU
(.....TL.)

A- BRÜT SATIŞLAR	3.707.808.170.259
1- Yurtiçi Satışlar	1.866.983.614.283
2- Yurtdışı Satışlar	1.840.824.555.976
3- Diğer Gelirler	
B- SATIŞ İNDİRİMLERİ (-)	65.879.439.798
1- Satıştan İadeler	58.216.741.898
2- Satış İskontoları	7.662.697.900
3- Diğer İndirimler	
C- NET SATIŞLAR	3.641.928.730.461
D- SATIŞLARIN MALİYETİ (-)	2.196.516.902.764
1- Satılan Mamuller Maliyeti	2.177.496.604.216
2- Satılan Ticari Mallar Maliyeti	18.298.698.548
3- Satılan Hizmet Maliyeti	
4- Diğer Satışların Maliyeti	721.600.000
E- BRÜT SATIŞ KÂRI VEYA ZARARI	1.445.411.827.697
F- FAALİYET GİDERLERİ (-)	910.212.527.705
1- Araştırma ve Geliştirme Giderleri	1.987.629.000
2- Pazarlama, Satış ve Dağıtım Giderleri	705.868.452.797
3- Genel Yönetim Giderleri	202.356.445.908
FAALİYET KÂRI VEYA ZARARI	535.199.299.992
F- DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GELİR VE KÂRLAR	123.992.505.333
1- İştiraklerden Temettü Gelirleri	
2- Bağlı Ortaklıklardan Temettü Gelirleri	
3- Faiz Gelirleri	32.500.036.874
4- Komisyon Gelirleri	
5- Konusu Kalmayan Karşılıklar	
6- Menkul Kıymet Satış Kârları	
7- Kambiyo Kârları	20.422.581.841
8- Reeskont Faiz Gelirleri	
9- Diğer Olağan Gelir ve Kârlar	71.069.886.618
G- DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GİDER VE ZARARLAR (-)	31.174.338.194
1- Komisyon Giderleri	
2- Karşılık Giderleri	
3- Menkul Kıymet Satış Zararları	
4- Kambiyo Zararları	31.174.338.194

5- Reeskont Faiz Giderleri	
6- Diğer Olağan Gider ve Zararlar	
H- FİNANSMAN GİDERLERİ (-)	68.975.189.146
1- Kısa Vadeli Borçlanma Gideri	68.975.189.146
2- Uzun Vadeli Borçlanma Gideri	
OLAĞAN KÂR VEYA ZARAR	559.042.277.985
I- OLAĞANDIŞI GELİR VE KÂRLAR	178.542.240.000
1- Önceki Dönem Gelir ve Kârları	
2- Diğer Olağandışı Gelir ve Kârlar	178.542.240.000
J- OLAĞANDIŞI GİDER VE ZARARLAR (-)	448.175.819
1- Çalışmayan Kısım Gider ve Zararları	
2- Önceki Dönem Gider ve Zararları	
3- Diğer Olağandışı Gider ve Zararlar	448.175.819
DÖNEM KÂRI VEYA ZARARI	737.136.342.166
K- DÖNEM KÂRI VERGİ VE DİĞER YASAL YÜKÜMLÜLÜK KARŞILIKLARI (-)	117.372.865.500
DÖNEM NET KÂRI VEYA ZARARI	619.763.476.666

4.2.1.2. X Anonim Şirketi'nin Varlık ve Kaynakları

X Anonim Şirketi'nin varlık ve kaynakları ile ilgili olarak bu çalışmada kullanılacak bilgiler aşağıdaki gibidir.

a) *Stoklar*: X Anonim Şirketi, stokların takibinde aralıklı envanter yöntemini kullanmakta olup, stoklarını LİFO stok değerlendirme yöntemine göre değerlemektedir. Bu yöntemin kullanılmasına 2000 yılında başlanılmıştır. LİFO stok değerlendirme yöntemi, hammadde ve malzeme ve dolayısıyla mamul stokları için geçerli olup, ticari mal stokları ortalama maliyet yöntemine göre, diğer stoklar ise gerçek maliyet yöntemine göre değerlemeye tabi tutulmaktadır.

Hammadde ve malzeme alımları, üretim süreci ve mamul satışları ile ticari mal alış ve satışları yıl boyunca düzenli bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Diğer stoklara ait yıl içindeki alım işlemleri ise Aralık 2000 tarihinde yapılmıştır. Buna göre, işletmenin stokları ile ilgili bilgiler tablo 4.38'de sunulduğu gibidir.

Tablo 4.38: STOKLAR

STOKLAR	DÖNEM BAŞI STOK MALİYETİ (TL)	DÖNEM İÇİ ALIŞLAR / ÜRETİLENLERİN MALİYETİ (TL)	DÖNEM SONU STOK MALİYETİ (TL)	HAM. VE MALZ. AMBARINA DEVİR MALİYETİ (TL)
Hammadde ve Malzeme	60.234.146.948	646.853.455.902	268.616.145.387	
Mamuller	128.137.806.387	2.234.587.972.452	185.229.174.623	
Ticari Mallar	29.174.996.000	14.985.156.530		25.861.453.982
Diğer Stoklar	3.049.287.194	5.477.707.900	7.805.395.094	

b) *İştirakler*: İşletmenin iştirakleri, iştiraklerine yapılan sermaye taahhütleri tutarı ve bunların ortaya çıktığı tarih ile 2000 yılında elden çıkarılan iştirak hisselerine ait bilgiler aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

Tablo 4.39: İŞTİRAKLER

SERMAYE TAAHHÜT TARİHİ	2000 YILI SONUNDA ELDE TUTULANLARIN ALIŞ BEDELİ (TL)	2000 YILINDA ELDEN ÇIKARILANLARIN ALIŞ BEDELİ (TL)	İŞTİRAKLERE SERMAYE TAAHHÜDÜ (TL)
Aralık 1980	2.100.000		
Aralık 1981	44.400.000		
Aralık 1994	169.630.000		
Aralık 1996		7.306.900.000	
Aralık 1998	930.000.000		
Aralık 1999	1.813.500.000		
Ocak 2000	20.000.000.000		
Ocak 2000			15.000.000.000
TOPLAM	22.959.630.000	7.306.900.000	15.000.000.000

c) *Maddi Duran Varlıklar*: Maddi duran varlıkların alındıkları yılın Temmuz ayında satın alındıkları varsayılmış olup işletmenin arsa ve arazileri, binaları, tesis makine ve cihazları, taşıtlar ve demirbaşlarına ait bilgiler aşağıdaki tabloda sunulduğu gibidir.

Tablo 4.40: MADDİ DURAN VARLIKLAR

MADDİ DURAN VARLIKLAR	AKTİFE GİRDİĞİ TARİH	2000 YILI SONUNDA ELDE TUTULANLARIN MALİYETİ (TL)	2000 YILINDA ELDEN ÇIKARILANLARIN MALİYETİ (TL)	EKONOMİK ÖMÜR (YIL)	AMORT. SÜRESİ (YIL)
ARAZİ VE ARSALAR	1994	1.307.815.660	-	-	-
	TOPLAM	1.307.815.660	-	-	-
BİNALAR	1989	1.900.710.367	-	25	25
	1992	19.745.513	-	25	25
	1993	493.111.319	-	25	25
	1994	140.556.529	-	25	25
	1997	2.000.000.000	-	50	50
	1998	-	15.900.000.000	25	25
	TOPLAM	4.554.123.728	15.900.000.000		
TESİS. MAKİNE VE CİHAZLAR	1996	13.905.410.793	-	10	5
	1996	4.848.802.602	-	5	5
	1997	13.280.234.987	-	10	5
	1997	1.887.354.096	-	5	5
	1998	33.172.238.658	-	10	5
	1998	1.221.323.471	-	5	5
	2000	167.120.141.264	-	10	5
	2000	16.087.803.539	-	5	5
	1998	-	4.943.783.000	5	5
	TOPLAM	251.523.309.410	4.943.783.000		

TAŞITLAR	1998	2.947.545.694	-	10	5
	2000	55.966.865.332	-	10	5
	1998	-	1.450.000.000	10	5
	1998	-	550.000.000	10	5
	TOPLAM	58.914.411.026	2.000.000.000		
DEMİRBAŞLAR	1996	810.709.256	-	5	5
	1997	6.656.005.163	-	5	5
	1998	21.865.854.338	-	5	5
	1999	43.374.662.331	-	5	5
	2000	44.318.404.612	-	5	5
	TOPLAM	117.025.635.700			

d) *Öz Kaynaklar*: İşletmenin öz kaynaklarının ortaya çıktıkları tarih ve bu tarihlerdeki tutarları sermaye, yasal, statü ve olağanüstü yedekler, geçmiş yıl kârı ile sermaye yedeği açısından aşağıdaki tabloda ayrı ayrı olarak verilmiştir. Sermaye, sermayeye ilave edilen YDDAF'dan arındırılmış olarak sunulmuştur.

Tablo 4.41: ÖZ KAYNAKLAR

ÖZ KAYNAKLAR	TARİH	TARİHİ DEĞERİ (TL)
SERMAYE	Aralık 1977	3.180.000
	Temmuz 1982	31.800.000
	Aralık 1983	6.620.000
	Haziran 1985	82.785.000
	Haziran 1988	331.128.000
	Eylül 1989	396.308.000
	Temmuz 1990	525.000.000
	Eylül 1991	1.575.000.000
	Temmuz 1995	23.625.000.000
	Haziran 1997	285.850.000.000
	Mayıs 2000	128.293.852.008
	Eylül 2000	693.000.000.000
	TOPLAM	1.133.720.673.008
	YASAL YEDEKLER	Mart 1984
Mart 1985		1.749.000
Mart 1986		8.278.250
Mart 1987		8.278.250
Mart 1988		8.500.290
Mart 1989		13.867.617
Mart 1990		66.495.718
Mart 1991		9.845.380
Mart 1992		49.599.115
Mart 1993		27.005.919
Mart 1994		188.535.683
Mart 1995		594.673.768
Mart 1997		2.554.725.000
Mart 1999		24.393.194.893
Mart 2000		67.757.149.577
TOPLAM		95.683.647.460

STATÜ YEDEKLERİ	Mart 1999	29.216.823.569
	Mart 2000	24.613.862.000
	TOPLAM	53.830.685.569
OLAĞANÜSTÜ YEDEKLER	Nisan 1995	4.005.676.431
	TOPLAM	4.005.676.431
GEÇMEŞ YILLAR KÂRI	Nisan 2000	22.243.005.842
	TOPLAM	22.243.005.842
SERMAYE YEDEĞİ	Aralık 1998	91.196.385.000
	TOPLAM	91.196.385.000

e) *Yapılmakta Olan Yatırımlar ve Gelecek Yıllara Ait Gelirler ve Gider Tahakkukları:* Yapılmakta olan yatırımlar, yıl içinde düzenli olarak ortaya çıkmakta olup bunların maliyeti 2.158.940.027.999 TL'dir. Aynı şekilde, gelecek yıllara ait gelirler ve gider tahakkukları da, yıl içinde düzenli bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Gelecek yıllara ait gelir ve gider tahakkuklarının kayıtlı değeri ise 18.987.220.900 TL'dir.

f) *Verilen ve Alınan Avanslar:* Gerek stoklar gerekse maddi duran varlık alımları için verilen sipariş avansları, siparişin verildiği tarihteki fiyattan mal satın alma hakkı verdikleri için parasal olmayan varlık özelliği göstermektedir. Aynı şekilde, alınan sipariş avansları da, siparişin alındığı tarihteki fiyattan mal satma yükümlülüğü getirdiği için parasal olmayan bir borç özelliği taşımaktadır. Stoklar ve maddi duran varlıklara ait verilen avanslar ile alınan sipariş avanslarının ortaya çıktıkları tarih ve tutarları aşağıdaki tabloda sunulduğu gibidir.

Tablo 4.42: VERİLEN VE ALINAN SİPARİŞ AVANSLARI

SİPARİŞ AVANSLARI	TARİH	SİPARİŞ TUTARI (TL.)
STOKLARA AİT VERİLEN SİPARİŞ AVANSLARI	Eylül 2000	17.800.000.000
	Kasım 2000	5.808.747.200
	Ekim 2000	13.770.425.796
	Aralık 2000	2.431.226.186
	TOPLAM	39.810.399.182
MADDİ DURAN VARLIKLARA AİT VERİLEN SİPARİŞ AVANSLARI	Kasım 2000	76.940.600.000
	Aralık 2000	20.637.750.000
	TOPLAM	97.578.350.000
ALINAN SİPARİŞ AVANSLARI	Aralık 2000	38.233.911.091
	TOPLAM	38.233.911.091

4.2.1.3. X Anonim Şirketi'nin Gelir ve Giderleri

İştiraklerin elden çıkarılması ve maddi duran varlık satışı ile ilgili kâr veya zararlar ile dönem amortisman giderleri ve satışların maliyeti hariç diğer gelir ve giderler, yıl içinde düzenli olarak ortaya çıkmaktadır. Elden çıkarılan iştirakler, satılan maddi duran varlıklar, dönem amortisman giderleri ve satışların maliyeti ile ilgili bilgiler ise şöyledir:

a) *Elden Çıkarılan İştirakler:* Aralık 1996 tarihinde alınan ve alış bedeli 7.306.900.000 TL. olan iştirak hisseleri, 30.000.000.000 TL. karşılığında Haziran 2000 tarihinde iştirak olunan kuruma devredilmiştir.

b) *Satılan Maddi Duran Varlıklar:* 2000 yılı içinde maliyet değeri 1.450.000.000 TL., olan taşıt Haziran ayında 1.500.000.000 TL.'na yenilenmek amacıyla satılmıştır. Maliyet değeri 4.943.783.000 TL. olan makine ile maliyet değeri 550.000.000 TL. olan taşıt ise sırasıyla 2.310.000.000 TL. ve 250.000.000 TL.'na Temmuz ayında satılmıştır. Ayrıca, Temmuz 1998 tarihinde alınan ve maliyet bedeli 15.900.000.000 TL. olan bir bina, Aralık 2000 tarihinde 192.000.000.000 TL.'na satılmıştır.

c) *Dönem Amortisman Giderleri:* Arazi ve arsalar hariç diğer amortisman tabi maddi duran varlıklar üzerinden azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre amortisman ayrılmaktadır. Ayrıca, binalar hariç diğer amortisman tabi maddi duran varlıklar, yeniden değerlendirme işlemine tabi tutulmakta ve bu değer üzerinden azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre amortisman ayrılmaktadır. İşletmenin maddi duran varlıkları ile ilgili dönem amortisman giderleri ve YDDAF tablo 4.43'de sunulduğu gibidir.

Tablo 4.43: DÖNEM AMORTİSMAN GİDERLERİ

MADDİ DURAN VARLIKLAR	DÖNEM AMORTİSMAN GİDERİ (TL)	YDDAF (TL)
Binalar	161.181.784	
Tesis, Makine ve Cihazlar	109.061.341.393	
Taşıtlar	23.393.855.996	
Demirbaşlar	44.663.664.185	
TOPLAM	177.280.043.358	46.794.967.676

Dönem amortisman giderlerinin 2.701.239.152 TL., binek amacıyla kullanılan taşıtlara ait olup genel yönetim giderleri arasında yer almaktadır. 174.578.804.206 TL. ise, imalatta kullanılan maddi duran varlıklarla ilgili olduğundan genel üretim gideri olarak muhasebeleştirilmiştir. YDDAF olan 46.794.967.676 TL, binalar hariç diğer maddi duran varlıkların 2000 yılında yeniden değerlemeye tabi tutulması sonucu ortaya çıkan fondur.

d) *Satışların Maliyeti:* Bilindiği gibi satılan mamuller maliyeti ve dönem sonu mamul stokları, üretim maliyeti unsurları olan üretimde kullanılan ilk madde ve malzeme, direkt işçilik giderleri ve genel üretim giderleri ile dönem başı stok değerleri kullanılarak hesaplanır. Bu üretim maliyeti unsurlarına göre, öncelikle satılabilir mamuller maliyeti bulunmaktadır. Satılabilir mamuller maliyeti ise, hem dönem sonu mamul stok maliyetini hem de satılan mamuller maliyetini içermektedir. Tarihi maliyet muhasebesine göre satılan mamuller maliyeti tablo 4.44'deki gibidir.

Tablo 4.44: SATILAN MAMULLER MALİYETİ

	TARİHİ DEĞERLER (TL.)
Dönem Başı Mamul Stoku	128.137.806.387
(+) Kullanılan Hammadde ve Malzeme	438.471.457.463
(+) Direkt İşçilik Giderleri	1.109.408.836.587
(+) Genel Üretim Giderleri	686.707.678.402
= Satılabilir Mamuller Maliyeti	2.362.725.778.839
(-) Dönem Sonu Stok	185.229.174.623
= Satılan Mamuller Maliyeti	2.177.496.604.216

Satılan ticari mallar maliyeti, dönem başı stok ile dönem içi alışlar toplamından dönem sonu stok çıkarılarak hesaplanmaktadır. Ancak, işletmenin bu formüle göre elde edilen değerlerin tamamı, satılan ticari mallar maliyetini vermemektedir. Çünkü, ticari malların bir kısmı hammadde ve malzeme ambarına devredilmektedir. Bundan dolayı, bu formüle göre bulunan değer, burada satılabilir ticari mallar maliyeti olarak adlandırılacak olup satılan ticari mallar maliyeti aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi hesaplanmaktadır.

Tablo 4.45: SATILAN TİCARİ MALLAR MALİYETİ

	TARİHİ DEĞERLER (TL.)
Dönem Başı Stok	29.174.996.000
(+) Dönem İçi Alışlar	14.985.156.530
= Satılabilir Ticari Mallar Maliyeti	44.160.152.530
(-) Hammadde ve Malzeme Ambarına Devir	25.861.453.982
= Satılan Ticari Mallar Maliyeti	18.298.698.548

Diğer stokların maliyeti ise, dönem başı stok ile dönem içi alışlar toplamından dönem sonu stok çıkarılarak aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi hesaplanmaktadır.

Tablo 4.46: DİĞER SATIŞLARIN MALİYETİ

	TARİHİ DEĞERLER (TL.)
Dönem Başı Stok	3.049.287.194
(+) Dönem İçi Alışlar	5.477.707.900
(-) Dönem Sonu Stok	7.805.395.094
= Diğer Satışların Maliyeti	721.600.000

Satılan mallar maliyeti, satılan ticari mallar maliyeti ve diğer satışların maliyeti toplamı satışların maliyetini vermektedir. Satışların maliyeti aşağıda tabloda sunulduğu gibidir.

Tablo 4.47: SATIŞLARIN MALİYETİ

	TARİHİ DEĞERLER (TL.)
Satılan Mallar Maliyeti	2.177.496.604.216
(+) Satılan Ticari Mallar Maliyeti	18.298.698.548
(+) Diğer Satışların Maliyeti	721.600.000
= Satışların Maliyeti	2.196.516.902.764

4.2.1.4. X Anonim Şirketi'nin Yararlandığı Vergisel Önlemler

X Anonim Şirketi'nin 2000 yılı muhasebe döneminde yararlandığı vergisel önlemler ve bunların tutarları hakkındaki bilgiler aşağıdaki gibidir.

a) Azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre amortisman ayıran ve binalar hariç diğer amortisman tabii maddi duran varlıklarını yeniden değerlemeye tabii tutan işletmenin 2000 yılı amortisman giderleri toplamı 177.280.043.358 TL.'dir. 2000 yılında yapılan yeniden değerlendirme işlemi sonucunda ortaya çıkan YDDAF ise 46.794.967.676 TL. olmaktadır.

b) 2000 yılında kullanılmaya başlanan LİFO stok değerlendirme yöntemine göre satılan mamuller maliyeti, 2.177.496.604.216 TL. olarak hesaplanmıştır.

c) 2000 yılı içinde maliyet değeri 1.450.000.000 TL. olan taşıtın Haziran ayında 1.500.000.000 TL.'na yenilenmek amacıyla satışı sırasında ortaya çıkan 706.038.000 TL.'lık kâr yenileme fonuna alınmıştır.

d) Aralık 1996 tarihinde alınan ve alış bedeli 7.306.900.000 TL. olan iştirak hisselerinin Haziran 2000 tarihinde 30.000.000.000 TL. karşılığında iştirak olunan kuruma devri sırasında, maliyet bedeli artırımı yapılarak devir yapılmıştır. Bu devir işlemi sırasında artırılmış maliyeti 35.647.630.507 TL. olan iştirak hisselerinin devrinden 5.647.630.507 TL. (30.000.000.000 TL. – 35.647.630.507 TL) zarar edilmiştir. Zarar tutarı maliyet bedeli artırımı uygulanmasında dikkate alınmadığından, MAF olarak 22.693.100.000 TL. (30.000.000.000 TL. – 7.306.900.000 TL) ayrılmıştır.

e) Temmuz 1998 tarihinde alınan ve maliyet bedeli 15.900.000.000 TL. olan bir bina, Aralık 2000 tarihinde 192.000.000.000 TL.'na satılmıştır. Satış sırasında ortaya çıkan 178.542.240.000 TL.'lık kârın gayrimenkul ve iştirak hisselerinin satışından doğan kazancın sermayeye ilavesinde vergi istisnası uygulaması gereği olarak sermayeye ilave edilmesine karar verilmiş olup bu kâr, geleneksel gelir tablosunda diğer olağandışı gelir ve kârlar kalemi içinde yer almaktadır.

2.4.2. X Anonim Şirketi'nin Tarihi Maliyet Muhasebesi Uygulanması ve Vergisel Önlemlerden Yararlandığı Durumdaki Kârı

X Anonim Şirketi'nin tarihi maliyet muhasebesi ilkelerine bağlı kalması ve vergisel önlemlerden yararlanması durumunda ölçülen vergiden önceki dönem kârı, yukarıdaki gelir tablosunda da sunulduğu gibi 737.136.342.166 TL.'dir. Bu kârın 117.372.865.500 TL. ödenecek vergi, 619.763.476.666 TL. ise net dönem kârıdır.

Söz konusu kâr içinde kâr payı olarak dağıtım konusu yapılamayacak olan ve sermayeye ilave edilmesine karar verilen binanın satışından ortaya çıkan 178.542.240.000 TL.'lik kâr da bulunmaktadır. Bu kâr, dönem kârından çıkarıldığında vergi ve kâr payı olarak işletme dışına çıkacak olan kâr 558.594.102.166 TL. (737.136.342.166 TL - 178.542.240.000 TL.) olmaktadır. Bunun 117.372.865.500 TL. ödenecek vergi, 441.221.236.666 TL. (558.594.102.166 TL. - 117.372.865.500 TL.) ise kâr payı olarak dağıtılacak kârdır.

İşletmenin 2000 yılı içinde mali kârı bulunmamaktadır. Bunun nedeni ise, 2000 yılında yapılan yatırım harcamalarının %100 oranında mali kârdan indirim konusu yapılması ve diğer vergisel önlemlerden yararlanılmasıdır. 2000 yılı kârı üzerinden ödenecek olan vergi, yatırım indirimi ve gayrimenkul ve iştirak hisselerinin satışından doğan kazancın sermayeye ilave edilmesinde vergi istisnası uygulamasından yararlanılması nedeniyle ortaya çıkan gelir vergisi stopajı ve fon payından oluşmaktadır. Bu durumda, ödenecek verginin 35.351.363.520 TL. istisna uygulaması, 82.021.501.980 TL. (117.372.865.500 TL. - 35.351.363.520 TL.) ise yatırım indirimi üzerinden hesaplanan gelir vergisi stopajı ve fon payı olmaktadır.

2.4.3. X Anonim Şirketi'nin Tarihi Maliyet Muhasebesi Uygulanması ve Vergisel Önlemlerden Yararlanmadığı Durumda Kârı

X Anonim Şirketi'nin tarihi maliyet muhasebesi ilkelerine bağlı kalınması ve vergisel önlemlerden yararlanılmaması durumundaki kârlılığının ölçülebilmesi için, yararlanılan vergisel önlemlerin etkilerinin vergisel önlemlerden yararlanıldığı durumdaki kâr üzerinden kaldırılması gerekir. Yararlanılan vergisel önlemlerin kâr üzerinden etkilerinin kaldırılması, aşağıda her bir vergisel önlem açısından ayrı ayrı ele alınarak yapılmıştır.

a) *Azalan Bakiyeler Amortisman Yöntemi ve Yeniden Değerleme Uygulaması:* X Anonim Şirketi'nin azalan bakiyeler amortisman yöntemini kullanmaması ve yeniden değerlendirme yapmaması durumunda 2000 yılında ayırması gereken amortisman tutarının hesaplanmasında işletmenin normal amortisman yöntemine göre amortisman ayıracağı varsayılmıştır. Yeniden değerlendirme yapılmadan normal amortisman yönteminin kullanılması halinde amortisman tabii maddi duran varlıklar üzerinden ayrılması gereken amortisman tutarı, söz konusu varlıkların işletme aktifine alındıkları tarihten itibaren tablo 4.48'de hesaplandığı gibi olmaktadır.

Tablo 4.48: NORMAL AMORTİSMAN YÖNTEMİNE GÖRE AMORTİSMANA TABİ MADDİ DURAN VARLIKLARIN YILLAR İTİBARIYLA AMORTİSMAN GİDERLERİ

MADDİ DURAN VARLIKLAR	YILLAR	MALİYET BEDELİ (TL)	AMORT ORANI (%)	AMORTİSMAN TUTARI (TL)	BİRİKMiŞ AMORTİSMAN (TL)
BİNALAR	1989	1.900.710.367	0,04	76.028.415	76.028.415
	1990	1.900.710.367	0,04	76.028.415	152.056.829
	1991	1.900.710.367	0,04	76.028.415	228.085.244
	1992	1.900.710.367	0,04	76.028.415	304.113.659
	1993	1.900.710.367	0,04	76.028.415	380.142.073
	1994	1.900.710.367	0,04	76.028.415	456.170.488
	1995	1.900.710.367	0,04	76.028.415	532.198.903
	1996	1.900.710.367	0,04	76.028.415	608.227.317
	1997	1.900.710.367	0,04	76.028.415	684.255.732
	1998	1.900.710.367	0,04	76.028.415	760.284.147
	1999	1.900.710.367	0,04	76.028.415	836.312.561
	2000	1.900.710.367	0,04	76.028.415	912.340.976
	1992	19.745.513	0,04	789.821	789.821
	1993	19.745.513	0,04	789.821	1.579.641
	1994	19.745.513	0,04	789.821	2.369.462
	1995	19.745.513	0,04	789.821	3.159.282
	1996	19.745.513	0,04	789.821	3.949.103
	1997	19.745.513	0,04	789.821	4.738.923
	1998	19.745.513	0,04	789.821	5.528.744
	1999	19.745.513	0,04	789.821	6.318.564
	2000	19.745.513	0,04	789.821	7.108.385
	1993	493.111.319	0,04	19.724.453	19.724.453
	1994	493.111.319	0,04	19.724.453	39.448.906
	1995	493.111.319	0,04	19.724.453	59.173.358
	1996	493.111.319	0,04	19.724.453	78.897.811
	1997	493.111.319	0,04	19.724.453	98.622.264
	1998	493.111.319	0,04	19.724.453	118.346.717
	1999	493.111.319	0,04	19.724.453	138.071.169
	2000	493.111.319	0,04	19.724.453	157.795.622
	1994	140.556.529	0,04	5.622.261	5.622.261
	1995	140.556.529	0,04	5.622.261	11.244.522
	1996	140.556.529	0,04	5.622.261	16.866.783
	1997	140.556.529	0,04	5.622.261	22.489.045
	1998	140.556.529	0,04	5.622.261	28.111.306
	1999	140.556.529	0,04	5.622.261	33.733.567
	2000	140.556.529	0,04	5.622.261	39.355.828
1997	2.000.000.000	0,02	40.000.000	40.000.000	
1998	2.000.000.000	0,02	40.000.000	80.000.000	
1999	2.000.000.000	0,02	40.000.000	120.000.000	
2000	2.000.000.000	0,02	40.000.000	160.000.000	
Satılan	1998	15.900.000.000	0,04	636.000.000	636.000.000
	1999	15.900.000.000	0,04	636.000.000	1.272.000.000
	2000	15.900.000.000			
	1996	18.754.213.395	0,20	3.750.842.679	3.750.842.679
	1997	18.754.213.395	0,20	3.750.842.679	7.501.685.358

TESİS, MAKİNE VE CİHAZLAR	1998	18.754.213.395	0,20	3.750.842.679	11.252.528.037
	1999	18.754.213.395	0,20	3.750.842.679	15.003.370.716
	2000	18.754.213.395		3.750.842.679	18.754.213.395
	1997	15.167.589.083	0,20	3.033.517.817	3.033.517.817
	1998	15.167.589.083	0,20	3.033.517.817	6.067.035.633
	1999	15.167.589.083	0,20	3.033.517.817	9.100.553.450
	2000	15.167.589.083	0,20	3.033.517.817	12.134.071.266
	1998	34.393.562.129	0,20	6.878.712.426	6.878.712.426
	1999	34.393.562.129	0,20	6.878.712.426	13.757.424.852
	2000	34.393.562.129	0,20	6.878.712.426	20.636.137.277
	2000	183.207.944.803	0,20	36.641.588.961	36.641.588.961
Satılan	1998	4.943.783.000	0,20	988.756.600	988.756.600
	1999	4.943.783.000	0,20	988.756.600	1.977.513.200
	2000	4.943.783.000			
TAŞITLAR	1998	2.947.545.684	0,20	589.509.137	589.509.137
	1999	2.947.545.684	0,20	589.509.137	1.179.018.274
	2000	2.947.545.684	0,20	589.509.137	1.768.527.410
	2000	55.966.865.332	0,20	11.193.373.066	11.193.373.066
Satılan	1998	1.450.000.000	0,20	290.000.000	290.000.000
	1999	1.450.000.000	0,20	290.000.000	580.000.000
	2000	1.450.000.000			
	1998	550.000.000	0,20	110.000.000	110.000.000
	1999	550.000.000	0,20	110.000.000	220.000.000
	2000	550.000.000			
DEMİRBAŞLAR	1996	810.709.256	0,20	162.141.851	162.141.851
	1997	810.709.256	0,20	162.141.851	324.283.702
	1998	810.709.256	0,20	162.141.851	486.425.554
	1999	810.709.256	0,20	162.141.851	648.567.405
	2000	810.709.256	0,20	162.141.851	810.709.256
	1997	6.656.005.163	0,20	1.331.201.033	1.331.201.033
	1998	6.656.005.163	0,20	1.331.201.033	2.662.402.065
	1999	6.656.005.163	0,20	1.331.201.033	3.993.603.098
	2000	6.656.005.163	0,20	1.331.201.033	5.324.804.130
	1998	21.865.854.338	0,20	4.373.170.868	4.373.170.868
	1999	21.865.854.338	0,20	4.373.170.868	8.746.341.735
	2000	21.865.854.338	0,20	4.373.170.868	13.119.512.603
	1999	43.374.662.331	0,20	8.674.932.466	8.674.932.466
	2000	43.374.662.331	0,20	8.674.932.466	17.349.864.932
	2000	44.318.404.612	0,20	8.863.680.922	8.863.680.922

Yukarıdaki tabloya göre amortisman tabii maddi duran varlıklar üzerinden 2000 yılında ayrılacak olan amortisman giderleri aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Tablo 4.49: NORMAL AMORTİSMAN YÖNTEMİNDE 2000 YILI AMORTİSMAN GİDERLERİ

MADDİ DURAN VARLIKLAR	DÖNEM AMORTİSMAN GİDERİ (TL)
Binalar	142.164.949
Tesis, Makine ve Cihazlar	50.304.661.882
Taşıtlar	11.782.882.203
Demirbaşlar	23.405.127.140
TOPLAM	85.634.836.174

Normal amortisman yöntemine göre bulunan 85.634.836.174 TL.'lık 2000 yılı amortisman giderleri, hem genel üretim giderlerine hem de genel yönetim giderlerine verilecek amortisman giderlerini içermektedir. Normal amortisman yöntemine göre bulunan amortisman giderlerinden genel üretim giderleri ve genel yönetim giderlerine verilecek pay, azalan bakiyeler amortisman yöntemi kullanılması ve yeniden değerlendirme yapılması durumunda hesaplanmış olan genel üretim giderleri ve genel yönetim giderlerine ait amortisman giderlerinin toplam amortisman giderlerine bölünmesi yoluyla bulunan dağıtım anahtarı kullanılarak hesaplanabilir. Buna göre, kullanılacak dağıtım anahtarları ile genel üretim giderleri ve genel yönetim giderlerine verilecek amortisman giderleri aşağıdaki gibi olmaktadır.

Genel Üretim Giderleri = 174.578.804.206 TL. / 177.280.043.358 TL. = 0,98

Genel Yönetim Giderleri = 2.701.239.152 TL. / 177.280.043.358 TL. = 0,02

Genel Üretim Giderleri = 85.634.836.174 TL. x 0,98 = 83.922.139.451 TL.

Genel Yönetim Giderleri = 85.634.836.174 TL. x 0,02 = 1.712.696.723 TL.

b) *LIFO Stok Değerleme Yöntemi*: X Anonim Şirketi stoklarını LIFO yöntemine göre değil de ortalama maliyet yöntemine göre değerlemiş olsaydı, bu durumda hammadde ve malzeme stokları ile mamul stokları ve satılan mamuller maliyeti aşağıdaki tabloda sunulduğu gibi olacaktır.

i) Hammadde ve Malzeme:

Tablo 4.50: ORTALAMA MALİYET YÖNTEMİNİN KULLANILMASI DURUMUNDA HAMMADDE VE MALZEME

HAMMADDE VE MALZEME	TARİHİ DEĞER (TL)
Dönem Başı Stok	60.234.146.948
Dönem İçi Alışlar	646.853.455.902
Dönem Sonu Stok	275.616.145.387
KULLANILAN	431.471.457.463

Yukarıdaki tablonun oluşturulmasında, öncelikle işletmenin dönem başı hammadde ve malzeme tutarı ile dönem içinde satın alınan hammadde ve malzeme tutarının toplamı, toplam hammadde ve malzeme miktarına bölünerek ortalama birim maliyet hesaplanmıştır. Daha sonra, bu ortalama birim maliyet, dönem içinde üretime verilen hammadde ve malzeme tutarı ile çarpılarak dönem içinde kullanılan hammadde ve malzeme tutarı bulunmuştur. Dönem başı stok ve dönem içi alışlar toplamından dönem içinde üretime verilen hammadde ve malzeme tutarı çıkarılarak dönem sonu hammadde ve malzeme tutarı hesaplanmıştır. Bu hesaplamalar, her bir stok türü için ayrı ayrı yapılmış olup yukarıdaki tabloda özet olarak sunulmuştur.

ii) Mamul Stokları ve Satılan Mamuller Maliyeti:

Tablo 4.51: ORTALAMA MALİYET YÖNTEMİNİN KULLANILMASI DURUMUNDA MAMUL STOKLARI VE SATILAN MAMULLER MALİYETİ

	TARİHİ DEĞERLER (TL.)
(+) Dönem Başı Mamul Stoku	128.137.806.387
(+) Kullanılan Hammadde ve Malzeme	431.471.457.463
(+) Direkt İşçilik Giderleri	1.109.408.836.587
(+) Genel Üretim Giderleri	596.051.013.647
(=) Satılabilir Mamuller Maliyeti	2.265.069.114.084
(-) Dönem Sonu Stok	177.573.244.523
(=) Satılan Mamuller Maliyeti	2.087.495.869.561

Yukarıdaki tablonun oluşturulmasında işletmenin tablo 4.50'de hesaplanan ve üretime verilen hammadde ve malzeme miktarı ile normal amortisman yönteminin kullanılması durumunda üretime verilmesi gereken amortisman giderleri dikkate alınmıştır. Direkt işçilik giderleri ile diğer genel üretim giderleri ise, vergisel önlemlerden yararlanılması durumuna göre hesaplanan satılan mamuller maliyetinde olduğu gibi aynen alınmıştır. Çünkü, bu giderlerin ortaya çıkışında herhangi bir vergisel önlem uygulaması söz konusu değildir. Tablo 4.51'de, öncelikle yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda satılabilir mamuller maliyeti hesaplanmıştır. Satılabilir mamuller maliyeti, hem dönem sonu mamul stok maliyetini hem de satılan mamuller maliyetini içermektedir. Bu nedenle, satılan mamuller ve dönem sonu mamul stoklarının maliyetinin hesaplanmasında bunların vergisel önlemlerden yararlanılması durumundaki değerlerinin satılabilir mamuller maliyetine bölünmesi yoluyla bulunan dağıtım anahtarları kullanılmıştır. Satılan mamuller maliyeti ve dönem sonu mamul stoklarının hesaplanmasında kullanılan dağıtım anahtarları ise aşağıdaki gibidir.

$$\text{Dönem Sonu Stok} = 185.229.174.623 \text{ TL.} / 2.362.725.778.839 \text{ TL.} = 0,92$$

$$\text{Satılan Mamuller Maliyeti} = 2.177.496.604.216 \text{ TL.} / 2.362.725.778.839 \text{ TL.} = 0,08$$

Yukarıdaki dağıtım anahtarları kullanılarak dönem sonu mamul stoku ve satılan mamuller maliyeti şöyle hesaplanmıştır.

$$\text{Dönem Sonu Mamul Stoku} = 2.265.069.114.084 \text{ TL.} \times 0,92 = 177.573.244.523 \text{ TL.}$$

$$\text{Satılan Mamuller Maliyeti} = 2.265.069.114.084 \text{ TL.} \times 0,08 = 2.087.495.869.561 \text{ TL.}$$

c) *Yenileme Fonu:* 2000 yılında yenileme fonu uygulamasından yararlanılmaması durumunda bu fona alınan 706.038.000 TL.'lık kâr, diğer olağandışı gelir ve kârlar olarak hem ticari kâr hem de mali kârın hesaplanmasında dikkate alınacaktır. Dolayısıyla, ticari ve mali kâr, bu tutar kadar yenileme fonundan yararlanılması durumuna oranla daha yüksek çıkacaktır. Ancak, söz konusu

açıklamalar, sadece yenileme fonu uygulamasından yararlanılmaması durumunda geçerlidir. Bu çalışmada, enflasyona karşı alınan vergisel önlemlerin tamamının öz kaynaklar üzerine olan etkisi incelenmektedir. Bu yüzden, vergisel önlemlerden yararlanılmaması durumunda duran varlık satış kârının hesaplanmasında, azalan bakiyeler amortisman yöntemi ile yeniden değerlendirme uygulamasının etkilerinin ortadan kaldırılması gerekir.

Vergisel önlemlerden yararlanılmaması durumunda maliyet bedeli 1.450.000.000 TL. olan ve Haziran 2000 tarihinde 1.500.000.000 TL.'na satılan taşıtın normal amortisman yöntemine göre birikmiş amortisman tutarı tablo 4.48'de görüldüğü gibi 580.000.000 TL.'dir. Buna göre satış kârı,

$$1.500.000.000 \text{ TL.} - (1.450.000.000 \text{ TL.} - 580.000.000 \text{ TL.}) = 630.000.000 \text{ TL.'dir.}$$

d) MAF: İştirak hisselerinin satışı sırasında maliyet bedeli artırımı yapılmamış olsa idi, hem ticari kâr hem de mali kâr MAF tutarı olan 22.693.100.000 TL. kadar daha yüksek çıkacaktı.

e) Gayrimenkul ve İştirak Hisselerinin Satışından Doğan Kazancın Sermayeye İavesinde Vergi İstisnası Uygulaması: Binanın satışı sırasında istisna uygulamasından yararlanılmamış olsa idi, mali kâr 178.542.240.000 TL. kadar daha yüksek çıkacaktı. Bu mali kâr üzerinden %19,8 değil, %44 oranında vergi ödenecekti. Ancak, yenileme fonu kısmında da belirttiği gibi bu satış işleminde, vergisel önlemlerin tamamının etkilerinin ortadan kaldırılarak satış kâr veya zararının hesaplanması gerekir.

Vergisel önlemlerden yararlanılmaması durumunda maliyet bedeli 15.900.000.000 TL. olan ve Aralık 2000 tarihinde 192.000.000.000 TL.'na satılan binanın normal amortisman yöntemine göre birikmiş amortisman tutarı tablo 48'de görüldüğü gibi 1.272.000.000 TL.'dir. Buna göre satış kârı,

$$192.000.000.000 \text{ TL.} - (15.900.000.000 \text{ TL.} - 1.272.000.000 \text{ TL.}) = 177.372.000.000 \text{ TL..}$$

olmaktadır.

Yukarıdaki açıklamalara göre işletmenin söz konusu vergisel önlemlerden yararlanmaması durumunda dönem kârı, aşağıdaki gelir tablosunda sunulduğu gibi olacaktır.

X ANONİM ŞİRKETİ'NİN 31.12.2000 TARİHLİ GELİR TABLOSU
(.....TL)

A- BRÜT SATIŞLAR	3.707.808.170.259
1- Yurtiçi Satışlar	1.866.983.614.283
2- Yurtdışı Satışlar	1.840.824.555.976
3- Diğer Gelirler	

B- SATIŞ İNDİRLİMLERİ (-)	65.879.439.798
1- Satıştan İndirimler	58.216.741.898
2- Satış İskontoları	7.662.697.900
3- Diğer İndirimler	
C- NET SATIŞLAR	3.641.928.730.461
D- SATIŞLARIN MALİYETİ (-)	2.106.516.168.109
1- Satılan Mamuller Maliyeti	2.087.495.869.561
2- Satılan Ticari Mallar Maliyeti	18.298.698.548
3- Satılan Hizmet Maliyeti	
4- Diğer Satışların Maliyeti	721.600.000
E- BRÜT SATIŞ KÂRI VEYA ZARARI	1.535.412.562.352
F- FAALİYET GİDERLERİ (-)	909.223.985.273
1- Araştırma ve Geliştirme Giderleri	1.987.629.000
2- Pazarlama, Satış ve Dağıtım Giderleri	705.868.452.797
3- Genel Yönetim Giderleri	201.367.903.476
FAALİYET KÂRI VEYA ZARARI	626.188.577.079
F- DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GELİR VE KÂRLAR	123.992.505.333
1- İştiraklerden Temettü Gelirleri	
2- Bağlı Ortaklıklardan Temettü Gelirleri	
3- Faiz Gelirleri	32.500.036.874
4- Komisyon Gelirleri	
5- Konusu Kalmayan Karşılıklar	
6- Menkul Kıymet Satış Kârları	
7- Kambiyo Kârları	20.422.581.841
8- Reeskont Faiz Gelirleri	
9- Diğer Olağan Gelir ve Kârlar	71.069.886.618
G- DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GİDER VE ZARARLAR (-)	31.174.338.194
1- Komisyon Giderleri	
2- Karşılık Giderleri	
3- Menkul Kıymet Satış Zararları	
4- Kambiyo Zararları	31.174.338.194
5- Reeskont Faiz Giderleri	
6- Diğer Olağan Gider ve Zararlar	
H- FİNANSMAN GİDERLERİ (-)	68.975.189.146
1- Kısa Vadeli Borçlanma Gideri	68.975.189.146
2- Uzun Vadeli Borçlanma Gideri	
OLAĞAN KÂR VEYA ZARAR	650.031.555.072
I- OLAĞANDIŞI GELİR VE KÂRLAR	200.695.100.000
1- Önceki Dönem Gelir ve Kârları	
2- Diğer Olağandışı Gelir ve Kârlar	200.695.100.000
J- OLAĞANDIŞI GİDER VE ZARARLAR (-)	448.175.819
1- Çalışmayan Kısım Gider ve Zararları	
2- Önceki Dönem Gider ve Zararları	
3- Diğer Olağandışı Gider ve Zararlar	448.175.819
DÖNEM KÂRI VEYA ZARARI	850.278.479.253
K- DÖNEM KÂRI VERGİ VE DİĞER YASAL YÜKÜMLÜLÜK KARŞILIKLARI (-)	210.362.627.898
DÖNEM NET KÂRI VEYA ZARARI	639.915.851.355

Vergisel önlemlerden yararlanılması durumunda işletmenin vergilendirilecek mali kârının olmadığı daha önce belirtilmişti. Vergisel önlemlerden yararlanılması durumunda ise, vergisel önlemlerin sağladığı avantaj kadar işletme vergiye tabi olacaktır. İşletmenin tabi olacağı vergi tutarı ise aşağıdaki gibi hesaplanmıştır.

Tablo 4.52: VERGİSEL ÖNLEMLERDEN YARARLANILMAMASI DURUMUNDA MALİ KÂRDA ORTAYA ÇIKAN FARK

Vergisel Önlemler	Vergisel Önlemlerden Yararlanılmaması Durumu (TL.)	Vergisel Önlemlerden Yararlanması Durumu (TL.)	Fark (TL.)
Genel Yönetim Gideri (Azalan Bakiyeler Amortisman Yöntemi ve Yeniden Değerleme / Normal Amortisman Yöntemi)	202.356.445.908	201.367.903.476	988.542.432
Satılan Mamuller Maliyeti (Son Giren İlk Çıkar / Ortalama Maliyet Yöntemi)	2.177.496.604.216	2.087.495.869.561	90.000.734.655
Diğer Olağandışı Gelir ve Kârlar (Yenileme Fonu, Maliyet Artış Fonu)	23.323.100.000	-	23.323.100.000
Gayrimenkul ve İştirak Hisselerinin Satışından Doğan Kazancın Sermayeye İlavesinde Vergi İstisnası	177.372.000.000	-	177.372.000.000
TOPLAM	2.580.548.150.124	2.288.863.773.037	291.684.377.087

Vergisel önlemlerden yararlanılmaması durumunda mali kârda 291.684.377.087 TL. (istisna uygulamasında ortaya çıkan 178.542.240.000 TL. üzerinden ödenen %19,8 gelir vergisi stopajı ve fon payı hariç) artış olmaktadır. Bu artış üzerinden ödenmesi gereken vergi tutarı ise şöyledir:

Ödenecek Vergi: 291.684.377.087 TL. x 0,44 = 128.341.125.918 TL.

Vergisel önlemlerden yararlanılmaması durumunda yatırım indirimi stopajı dahil toplam ödenecek vergi, 210.362.627.898 TL. (82.021.501.980 TL. + 128.341.125.918 TL.) olmaktadır. Vergisel önlemlerden yararlanılmaması durumunda, işletmenin vergi borcu 92.989.762.398 TL. (210.362.627.898 TL. - 117.372.865.500 TL.) artmaktadır. Bunun anlamı ise, bu tutarda servetin vergi ödemesi biçiminde işletme dışına çıkmasıdır. İşletmenin dönem net kârı ise 198.694.614.689 TL. (639.915.851.355 TL. - 441.221.236.666 TL.) artmaktadır ki, bu da bu tutarda servetin kâr payı olarak işletme dışına çıkması anlamına gelmektedir. Toplam işletme dışına çıkan servet ise 291.684.377.087 TL. (92.989.762.398 TL. + 198.694.614.689 TL. ya da 850.278.479.253 TL. - 558.594.102.166 TL.) olmaktadır.

2.4.4. X Anonim Şirketi'nin Enflasyon Muhasebesi Uygulanması Durumunda Kârı

X Anonim Şirketi'nin enflasyon muhasebesi uygulanması durumunda kârlılığının ölçülebilmesi için, işletmenin geleneksel bilanço ve gelir tablosunun enflasyona göre düzeltilmesi gerekir. Bu düzeltme işlemi, ikinci bölümde yapılan açıklamalar doğrultusunda aşağıdaki gibi yapılmıştır.

a) 01.01.2000 ve 31.12.2000 Tarihli Geleneksel Bilançoları ile Dönemin Geleneksel Gelir Tablosu:

X Anonim Şirketi'nin tarihi maliyet muhasebesine göre düzenlenen 01.01.2000 ve 31.12.2000 tarihli bilançoları ile dönemin gelir tablosu X Anonim Şirketi'nin tanıtımı, geleneksel bilanço ve gelir tablosu, varlık, kaynak, gelir ve giderleri ile yararlandığı vergisel önlemler hakkında bilgiler kısmında sunulmuştur.

b) 01.01.2000 ve 31.12.2000 Tarihli Geleneksel Bilançolarında Yer Alan Parasal ve Parasal Olmayan Varlık ve Borçlar İle Gelir ve Giderleri

X Anonim Şirketi'nin 01.01.2000 ve 31.12.2000 tarihli geleneksel bilançolarında yer alan parasal varlık ve borçları, tablo 4.53'de sunulduğu gibi olup bilançoda yer alan diğer varlık ve kaynaklar parasal olmayan varlık ve kaynaklardır. Gelir tablosu unsurları olan gelir ve giderlerin tamamı ise parasal olmayan kalemlerdir. Parasal varlıklar olan alıcılar ve alacak senetleri ile parasal borç olan satıcılar ve borç senetlerinin değeri olarak, bunların genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri gereği reeskont işlemine tabi tutulduktan sonra kalan net değerleri esas alınmıştır¹.

¹ 1999 Yılı İçin Reeskont Oranı: 80, 2000 Yılı İçin Reeskont Oranı: 70
Vade: Alıcılar: 60 gün, Alacak Senetleri: 60 gün, Satıcılar ve Borç Senetleri: 30 gün.

ALACAK SENETLERİ	NOMİNAL DEĞERİ (TL.)	REESKONT TUTARI (TL.)	TASARRUF DEĞERİ (TL.)
1999 Yılı			
Alıcılar	634.052.354.425	73.691.314.800	560.361.039.625
Alacak Senetleri	71.624.912.246	4.419.017.722	67.205.894.524
2000 Yılı			
Alıcılar	573.659.463.704	59.198.273.896	514.461.189.808
Alacak Senetleri	122.597.299.343	6.669.801.260	115.927.498.083
BORÇ SENETLERİ	NOMİNAL DEĞERİ (TL.)	REESKONT TUTARI (TL.)	TASARRUF DEĞERİ (TL.)
1999 Yılı			
Satıcılar	59.273.907.417	3.657.002.000	55.616.905.417
Borç Senetleri	6.757.786.205	416.932.825	6.340.853.380
2000 Yılı			
Satıcılar	1.038.261.071.791	56.485.705.978	981.775.365.813
Borç Senetleri	37.115.016.032	2.019.210.717	35.095.805.315

Tablo 4.53: PARASAL VARLIKLAR

PARASAL VARLIKLAR	01.01.2000 BİLANÇOSU	31.12.2000 BİLANÇOSU
Kasa	3.951.692.253	74.736.326.784
Bankalar	28.725.072.041	301.559.597.393
Diğer Menkul Kıymetler	10.000.000.000	
Alıcılar	560.361.039.625	514.461.189.808
Alacak Senetleri	67.205.894.524	115.927.498.083
Verilen Depozito Ve Teminatlar	146.908.000	226.908.000
Diğer Dönen Varlıklar	210.751.312.480	227.625.190.264
Diğer Duran Varlıklar	4.945.567.626	
TOPLAM	886.087.486.549	1.234.536.710.332

Tablo 4.54: PARASAL BORÇLAR

PARASAL BORÇLAR	01.01.2000 BİLANÇOSU	31.12.2000 BİLANÇOSU
Banka Kredileri	95.429.589.526	588.016.190.662
Satıcılar	55.616.905.417	981.775.365.813
Borç Senetleri	6.340.853.380	35.095.805.315
Personele Borçlar	39.989.174.437	37.415.631.489
Ödenecek Vergi Ve Fonlar	121.003.056.665	72.778.706.086
Ödenecek Sosyal Güvenlik Kesintileri	25.369.093.945	52.391.816.737
Dönem Kâr Vergi Ve Diğer Yasal Yük.	197.010.092.000	117.372.865.500
Kıdem Tazminatı Karşılığı	1.606.841.949	1.606.841.949
TOPLAM	542.365.607.319	1.886.453.223.551

c) 31.12.2000 Tarihli Geleneksel Bilançosunda Yer Alan Parasal Olmayan Varlık ve Kaynakların Analizi:

X Anonim Şirketi'nin 31.12.2000 tarihli geleneksel bilançosunda yer alan parasal olmayan varlık ve kaynaklarının analizi X Anonim Şirketi'nin tanıtımı, geleneksel bilanço ve gelir tablosu, varlık, kaynak, gelir ve giderleri ile yararlandığı vergisel önlemler hakkında bilgiler kısmında sunulmuştur.

d) Gelir ve Giderlerin Analizi:

X Anonim Şirketi'nin geleneksel gelir tablosunda yer alan gelir ve giderlerinin analizi X Anonim Şirketi'nin tanıtımı, geleneksel bilanço ve gelir tablosu, varlık, kaynak, gelir ve giderleri ile yararlandığı vergisel önlemler hakkında bilgiler kısmında sunulmuştur.

e) Parasal Olmayan Varlık ve Kaynakların Enflasyona Göre Düzeltilmesi:

Parasal olmayan varlık ve kaynakların tarihi değerleri, Aralık 2000 endeksinin söz konusu varlık ve kaynakların ortaya çıktıkları tarihteki fiyat endeksine bölünmesi suretiyle bulunan düzeltme katsayısı ile çarpılarak bilanço tarihindeki paranın satın alma gücüne göre ifade edilmiş olmaktadır. Aşağıda her bir parasal olmayan varlık ve kaynak unsurları, tek tek ele alınarak enflasyona göre düzeltilmiştir.

i) *Stokların Düzeltilmesi*: Hammadde ve malzeme alımları ile ticari mal alımları yıl boyunca düzenli bir şekilde ortaya çıktıklarından, bu stoklara ait dönem içi alımların düzeltilmesi işleminde dönemin ortalama endeksi kullanılmıştır. Hammadde ve malzemeye ait dönem sonu stoklarının düzeltilmesinde ise, bir önceki dönemin ortalama endeksi ile bu dönemin Ocak, Şubat, Mart, Nisan ve Mayıs aylarına ait endekslerin basit aritmetik ortalaması alınarak bulunan ortalama endeks kullanılmıştır. Bu endeksin kullanılmasının nedeni ise, stokların dönem başı ve Ocak, Şubat, Mart, Nisan ve Mayıs aylarında yapılan alımlardan kalmış olmasıdır. Ayrıca, üretimde kullanılan düzeltilmiş hammadde ve malzeme tutarının ve satılan mamuller maliyetinin hesaplanabilmesi için, yine bir önceki dönemin ortalama endeksi kullanılarak dönem başı stoklar düzeltme işlemine tabi tutulmuştur. Ticari mallara ait dönem başı stoklarının düzeltilmesinde de, 1999 yılının ortalama endeksi kullanılmıştır. Dönem başı stokların düzeltilmesinde 1999 yılı ortalama endeksinin kullanılmasının nedeni ise, 1999 muhasebe döneminde hammadde ve malzeme stoklarının değerlemesinde ortalama maliyet yönteminin kullanılması ve hammadde ve malzeme alımlarının yıl boyunca düzenli bir şekilde ortaya çıkmasıdır. Diğer stoklar ile ilgili dönem içi alımları Aralık ayında yapıldığından, bu alımlar bilanço tarihindeki paranın satın alma gücüne göre ifade edilmiş olmaktadır. Bu nedenle, ayrıca düzeltme işlemine tabi tutulmamışlardır. Diğer stoklarla ilgili satılan mallar ise dönem başı stoklarından yapılmıştır.

Tablo 4.55: HAMMADDE VE MALZEMENİN DÜZELTİLMESİ

HAMMADDE VE MALZEME	TARİHİ DEĞER (TL)	DÜZELTME KATSAYISI	DÜZELTİLMİŞ DEĞER (TL)
Dönem Baş Stok	60.234.146.948	1,69	101.795.708.342
Dönem İçi Alışlar	646.853.455.902	1,11	718.007.336.051
Dönem Sonu Stok	268.616.145.387	1,24	333.084.020.280
KULLANILAN	438.471.457.463		486.719.024.113

Tablo 4.56: TİCARİ MALLARIN DÜZELTİLMESİ

TİCARİ MALLAR	TARİHİ DEĞER (TL)	DÜZELTME KATSAYISI	DÜZELTİLMİŞ DEĞER (TL)
Dönem Baş Stok	29.174.996.000	1,69	49.305.743.240
Dönem İçi Alışlar	14.985.156.530	1,11	16.633.523.748
Dönem Sonu Stok	-		-
TOPLAM	44.160.152.530		65.939.266.988

Tablo 4.57: DİĞER STOKLARIN DÜZELTİLMESİ

DİĞER STOKLAR	TARİHİ DEĞER (TL)	DÜZELTME KATSAYISI	DÜZELTİLMİŞ DEĞER (TL)
Dönem Baş Stok	3.049.287.194	1,69	5.153.295.358
Dönem İçi Alışlar	5.477.707.900	1,00	5.477.707.900
Dönem Sonu Stok	7.805.395.094	1,00	7.805.395.094

ii) *İştiraklerin Düzeltilmesi*: İştiraklerin enflasyona göre düzeltilmesi işlemi tablo 4.58'de gösterildiği gibi yapılmıştır.

Tablo 4.58: İŞTİRAKLERİN DÜZELTİLMESİ

İŞTİRAKLER	YILLAR	TARİHİ DEĞER (TL)	DÜZELTME KATSAYISI	DÜZELTİLMİŞ DEĞER (TL)
2000 YILI SONUNDA ELDE TUTULANLAR	Aralık 1980	2.100.000	6775,55	14.228.655.000
	Aralık 1991	44.400.000	122,89	5.456.316.000
	Aralık 1994	169.630.000	19,04	3.229.755.200
	Aralık 1998	930.000.000	2,20	2.046.000.000
	Aralık 1999	1.813.500.000	1,32	2.393.820.000
	Ocak 2000	20.000.000.000	1,26	25.200.000.000
	Ocak 2000	15.000.000.000	1,26	18.900.000.000
	TOPLAM	7.959.630.000		71.454.546.200
Satılan	Aralık 1996	7.306.900.000	6,35	46.398.815.000
	TOPLAM	7.306.900.000		46.398.815.000

iii) *Maddi Duran Varlıkların Düzeltilmesi*: Finansal tabloları enflasyona göre düzeltilen bu işletmede, binalar hariç diğer amortisman tabi varlıklar yeniden değerlemeye tabi tutulmakta ve bazı makineler ile taşıtlar üzerinden ekonomik ömürleri dikkate alınarak amortisman ayrılmamaktadır. Bu nedenle, bu çalışmada enflasyona göre yapılacak düzeltme işlemleri gereği amortisman tabi varlıkların maliyet değerleri enflasyona göre düzeltilmiştir. Aynı zamanda, düzeltilmiş değer üzerinden geçmişe dönük olarak normal amortisman yönteminde kıst amortisman uygulamasına göre amortisman ayrılmıştır. Bu ayrılan amortisman giderleri de, bilanço tarihindeki paranın satın alma gücüne göre düzeltilerek düzeltilmiş birikmiş amortismanlar hesaplanmıştır. Bu açıklamalara göre yapılan düzeltme işlemleri tablo 4.59 ve tablo 4.61'de sunulduğu gibidir.

Tablo 4.59: MADDİ DURAN VARLIKLARIN DÜZELTİLMESİ

MADDİ DURAN VARLIKLAR	YILLAR	TARİHİ DEĞER (TL)	DÜZELTME KATSAYISI	DÜZELTİLMİŞ DEĞER (TL)	AMORTİSMAN ORANI (%)	AMORTİSMAN GİDERİ (TL)
ARSA VE ARAZİLER	1994	1.307.815.660	25,40	33.218.517.764		
	1989	1.900.710.367	1,18	2.242.838.233	0,04	44.856.765
	1990	1.900.710.367	1,76	3.345.250.246	0,04	133.810.010
	1991	1.900.710.367	2,80	5.321.989.028	0,04	212.879.561
	1992	1.900.710.367	4,51	8.572.203.755	0,04	342.888.150
	1993	1.900.710.367	7,23	13.742.135.953	0,04	549.685.438
	1994	1.900.710.367	18,04	34.288.815.021	0,04	1.371.552.601
	1995	1.900.710.367	29,75	56.546.133.418	0,04	2.261.845.337
	1996	1.900.710.367	54,11	102.847.437.958	0,04	4.113.897.518
	1997	1.900.710.367	103,12	196.001.253.045	0,04	7.840.050.122
	1998	1.900.710.367	156,15	296.795.923.807	0,04	11.871.836.952

	1999	1.900.710.367	259,93	494.051.645.694	0,04	19.762.065.828
	2000	1.900.710.367	343,48	652.855.996.857	0,04	26.114.239.874
	1992	19.745.513	1,26	24.879.346	0,04	497.587
	1993	19.745.513	2,02	39.885.936	0,04	1.595.437
	1994	19.745.513	5,04	99.517.386	0,04	3.980.695
	1995	19.745.513	8,31	164.085.213	0,04	6.563.409
	1996	19.745.513	15,12	298.552.157	0,04	11.942.086
	1997	19.745.513	28,82	569.065.685	0,04	22.762.627
	1998	19.745.513	43,63	861.496.732	0,04	34.459.869
	1999	19.745.513	72,64	1.434.314.064	0,04	57.372.563
BİNALAR	2000	19.745.513	95,99	1.895.371.793	0,04	75.814.872
	1993	493.111.319	1,22	601.595.809	0,04	12.031.916
	1994	493.111.319	3,05	1.503.989.523	0,04	60.159.581
	1995	493.111.319	5,03	2.480.349.935	0,04	99.213.997
	1996	493.111.319	9,15	4.511.968.569	0,04	180.478.743
	1997	493.111.319	17,45	8.604.792.517	0,04	344.191.701
	1998	493.111.319	26,42	13.028.001.048	0,04	521.120.042
	1999	493.111.319	43,98	21.687.035.810	0,04	867.481.432
	2000	493.111.319	58,11	28.654.698.747	0,04	1.146.187.950
	1994	140.556.529	1,33	186.940.184	0,04	3.738.804
	1995	140.556.529	2,20	309.224.364	0,04	12.368.975
	1996	140.556.529	4,00	562.226.116	0,04	22.489.045
	1997	140.556.529	7,63	1.072.446.316	0,04	42.897.853
	1998	140.556.529	11,55	1.623.427.910	0,04	64.937.116
	1999	140.556.529	19,22	2.701.496.487	0,04	108.059.859
	2000	140.556.529	25,40	3.570.135.837	0,04	142.805.433
	1997	2.000.000.000	1,34	2.680.000.000	0,02	26.800.000
	1998	2.000.000.000	2,03	4.060.000.000	0,02	81.200.000
	1999	2.000.000.000	3,38	6.760.000.000	0,02	135.200.000
	2000	2.000.000.000	4,46	8.920.000.000	0,02	178.400.000
	1998	15.900.000.000	1,19	18.921.000.000	0,04	378.420.000
Satılan	1999	15.900.000.000	1,98	31.482.000.000	0,04	1.259.280.000
	2000	15.900.000.000	2,61	41.499.000.000	0,04	1.659.960.000
	1996	13.905.410.793	1,26	17.520.817.599	0,10	876.040.880
	1997	13.905.410.793	2,41	33.512.040.011	0,10	3.351.204.001
	1998	13.905.410.793	3,65	50.754.749.394	0,10	5.075.474.939
	1999	13.905.410.793	6,07	84.405.843.514	0,10	8.440.584.351
	2000	13.905.410.793	8,02	111.521.394.560	0,10	11.152.139.456
	1997	13.280.234.987	1,34	17.795.514.883	0,10	889.775.744
	1998	13.280.234.987	2,03	26.958.877.024	0,10	2.695.887.702
	1999	13.280.234.987	3,38	44.887.194.256	0,10	4.488.719.426
	2000	13.280.234.987	4,46	59.229.848.042	0,10	5.922.984.804
	1998	33.172.238.658	1,19	39.474.964.003	0,10	1.973.748.200
	1999	33.172.238.658	1,98	65.681.032.543	0,10	6.568.103.254
	2000	33.172.238.658	2,61	86.579.542.897	0,10	8.657.954.290
	2000	167.120.141.264	1,11	185.503.356.803	0,10	9.275.167.840
TESİS MAKİNE VE CİHAZLAR	1996	4.848.802.602	1,26	6.109.491.279	0,20	610.949.128
	1997	4.848.802.602	2,41	11.685.614.271	0,20	2.337.122.854
	1998	4.848.802.602	3,65	17.698.129.497	0,20	3.539.625.899
	1999	4.848.802.602	6,07	29.432.231.794	0,20	5.886.446.359

	2000	4.848.802.602	8,02	38.887.396.868	0,20	11.667.964.629
	1997	1.887.354.096	1,34	2.529.054.489	0,20	252.905.449
	1998	1.887.354.096	2,03	3.831.328.815	0,20	766.265.763
	1999	1.887.354.096	3,38	6.379.256.844	0,20	1.275.851.369
	2000	1.887.354.096	4,46	8.417.599.268	0,20	1.683.519.854
	1998	1.221.323.471	1,19	1.453.374.930	0,20	145.337.493
	1999	1.221.323.471	1,98	2.418.220.473	0,20	483.644.095
	2000	1.221.323.471	2,61	3.187.654.259	0,20	637.530.852
	2000	16.087.803.539	1,11	17.857.461.928	0,20	1.785.746.193
Satılan	1998	4.943.783.000	1,19	5.883.101.770	0,20	588.310.177
	1999	4.943.783.000	1,98	9.788.690.340	0,20	1.957.738.068
	2000	4.943.783.000	2,61	12.903.273.630		
TAŞITLAR	1998	2.947.545.694	1,19	3.507.579.376	0,10	175.378.969
	1999	2.947.545.694	1,98	5.836.140.474	0,10	583.614.047
	2000	2.947.545.694	2,61	7.693.094.261	0,10	769.309.426
	2000	55.966.865.332	1,11	62.123.220.519	0,10	3.106.161.026
Satılan	1998	1.450.000.000	1,19	1.725.500.000	0,10	86.275.000
	1999	1.450.000.000	1,98	2.871.000.000	0,10	287.100.000
	2000	1.450.000.000	2,61	3.784.500.000		
	1998	550.000.000	1,19	654.500.000	0,10	32.725.000
	1999	550.000.000	1,98	1.089.000.000	0,10	108.900.000
2000	550.000.000	2,61	1.435.500.000			
DEMİRBAŞLAR	1996	810.709.256	1,26	1.021.493.663	0,20	102.149.366
	1997	810.709.256	2,41	1.953.809.307	0,20	390.761.861
	1998	810.709.256	3,65	2.959.088.784	0,20	591.817.757
	1999	810.709.256	6,07	4.921.005.184	0,20	984.201.037
	2000	810.709.256	8,02	6.501.888.233		1.950.858.328
	1997	6.656.005.163	1,34	8.919.046.918	0,20	891.904.692
	1998	6.656.005.163	2,03	13.511.690.481	0,20	2.702.338.096
	1999	6.656.005.163	3,38	22.497.297.451	0,20	4.499.459.490
	2000	6.656.005.163	4,46	29.685.783.027	0,20	5.937.156.605
	1998	21.865.854.338	1,19	26.020.366.662	0,20	2.602.036.666
	1999	21.865.854.338	1,98	43.294.391.589	0,20	8.658.878.318
	2000	21.865.854.338	2,61	57.069.879.822	0,20	11.413.975.964
	1999	43.374.662.331	1,28	55.519.567.784	0,20	5.551.956.778
	2000	43.374.662.331	1,69	73.303.179.339	0,20	14.660.635.868
	2000	44.318.404.612	1,11	49.193.429.119	0,20	4.919.342.912

Maddi duran varlıkların her birinin 2000 yılı sonu itibariyle düzeltilmiş değerleri aşağıdaki tabloda özet olarak sunulmuştur.

Tablo 4.60: DÜZELTİLMİŞ MADDİ DURAN VARLIKLAR

MADDİ DURAN VARLIKLAR	DÜZELTİLMİŞ DEĞERLER (TL.)
Arazi ve Arsalar	33.218.517.764
Binalar	695.896.203.234
Tesis, Makine ve Cihazlar	511.184.254.626
Taşıtlar	69.816.314.780
Demirbaşlar	215.754.159.541
TOPLAM	1.525.869.449.945

Enflasyona göre düzeltilen maddi duran varlıkların maliyet değeri üzerinden ayrılan birikmiş amortismanların 2000 yılı sonundaki paranın satın alma gücüne göre ifade edilmesi işlemi ise aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi yapılmıştır.

Tablo 4.61: BİRİKMiŞ AMORTİSMANLARIN 2000 YILI SONUNDAKİ PARANIN SATIN ALMA GÜCÜNE GÖRE İFADE EDİLMESİ

MADDİ DURAN VARLIKLAR	YILLAR	AMORTİSMAN GİDERİ (TL)	DÜZELTME KATSAYISI	BİRİKMiŞ AMORTİSMAN GİDERİ (TL)	
BİNALAR	1989	44.856.765	290,78	13.043.450.127	
	1990	133.810.010	195,65	26.179.928.457	
	1991	212.879.561	122,89	26.160.769.251	
	1992	342.888.150	76,14	26.107.503.741	
	1993	549.685.438	47,51	26.115.555.159	
	1994	1.371.552.601	19,04	26.114.361.523	
	1995	2.261.845.337	11,55	26.124.313.642	
	1996	4.113.897.518	6,35	26.123.249.239	
	1997	7.840.050.122	3,33	26.107.366.906	
	1998	11.871.836.952	2,20	26.118.041.294	
	1999	19.762.065.828	1,32	26.085.926.893	
	2000	26.114.239.874	1,00	26.114.239.874	
	Toplam				300.394.706.107
		1992	497.587	76,14	37.886.274
		1993	1.595.437	47,51	75.799.212
		1994	3.980.695	19,04	75.792.433
		1995	6.563.409	11,55	75.807.374
		1996	11.942.086	6,35	75.832.246
		1997	22.762.627	3,33	75.799.548
		1998	34.459.869	2,20	75.811.712
		1999	57.372.563	1,32	75.731.783
		2000	75.814.872	1,00	75.814.872
	Toplam				644.275.454
		1993	12.031.916	47,51	571.636.329
		1994	60.159.581	19,04	1.145.438.422
		1995	99.213.997	11,55	1.145.921.665
		1996	180.478.743	6,35	1.146.040.018
		1997	344.191.701	3,33	1.146.158.364
		1998	521.120.042	2,20	1.146.464.092
		1999	867.481.432	1,32	1.145.075.490
		2000	1.146.187.950	1,00	1.146.187.950
	Toplam				8.592.922.332
		1994	3.738.804	19,04	71.186.828
		1995	12.368.975	11,55	142.861.661
		1996	22.489.045	6,35	142.805.436
		1997	42.897.853	3,33	142.849.850
		1998	64.937.116	2,20	142.861.655
		1999	108.059.859	1,32	142.639.014
		2000	142.805.433	1,00	142.805.433
	Toplam				928.009.878
		1997	26.800.000	3,33	89.244.000

	1998	81.200.000	2,20	178.640.000
	1999	135.200.000	1,32	178.464.000
	2000	178.400.000	1,00	178.400.000
	Toplam			624.748.000
Satılan	1998	378.420.000	2,20	832.524.000
	1999	1.259.280.000	1,32	1.662.249.600
	Toplam			2.494.773.600
TESİS, MAKİNE VE CİHAZLAR	1996	876.040.880	6,35	5.562.859.588
	1997	3.351.204.001	3,33	11.159.509.323
	1998	5.075.474.939	2,20	11.166.044.866
	1999	8.440.584.351	1,32	11.141.571.343
	2000	11.152.139.456	1,00	11.152.139.456
	Toplam			50.182.124.576
	1997	889.775.744	3,33	2.962.953.228
	1998	2.695.887.702	2,20	5.930.952.944
	1999	4.488.719.426	1,32	5.925.109.642
	2000	5.922.984.804	1,00	5.922.984.804
	Toplam			20.742.000.618
	1998	1.973.748.200	2,20	4.342.246.040
	1999	6.568.103.254	1,32	8.669.896.295
	2000	8.657.954.290	1,00	8.657.954.290
	Toplam			21.670.096.625
	2000	9.275.167.840	1,00	9.275.167.840
	Toplam			9.275.167.840
	1996	610.949.128	6,35	3.879.526.963
	1997	2.337.122.854	3,33	7.782.619.104
	1998	3.539.625.899	2,20	7.787.176.978
	1999	5.886.446.359	1,32	7.770.109.194
	2000	11.667.964.629	1,00	11.667.964.629
	Toplam			38.887.396.868
	1997	252.905.449	3,33	842.175.145
	1998	766.265.763	2,20	1.685.784.679
	1999	1.275.851.369	1,32	1.684.123.807
	2000	1.683.519.854	1,00	1.683.519.854
	Toplam			5.895.603.485
	1998	145.337.493	2,20	319.742.485
	1999	483.644.095	1,32	638.410.205
	2000	637.530.852	1,00	637.530.852
	Toplam			1.595.683.542
2000	1.785.746.193	1,00	1.785.746.193	
Toplam			1.785.746.193	
Satılan	1998	588.310.177	2,20	1.294.282.389
	1999	1.957.738.068	1,32	2.584.214.250
	Toplam			3.878.496.639
TAŞITLAR	1998	175.378.969	2,20	385.833.732
	1999	583.614.047	1,32	770.370.542
	2000	769.309.426	1,00	769.309.426
	Toplam			1.925.513.700
	2000	3.106.161.026	1,00	3.106.161.026
	Toplam			3.106.161.026

Satılan	1998	86.275.000	2,20	189.805.000
	1999	287.100.000	1,32	378.972.000
	Toplam			568.777.000
	1998	32.725.000	2,20	71.995.000
	1999	108.900.000	1,32	143.748.000
Toplam			215.743.000	
DEMİRBAŞLAR	1996	102.149.366	6,35	648.648.474
	1997	390.761.861	3,33	1.301.236.997
	1998	591.817.757	2,20	1.301.999.065
	1999	984.201.037	1,32	1.299.145.369
	2000	1.950.858.328	1,00	1.950.858.328
	Toplam			6.501.888.233
	1997	891.904.692	3,33	2.970.042.624
	1998	2.702.338.096	2,20	5.945.143.811
	1999	4.499.459.490	1,32	5.939.286.527
	2000	5.937.156.605	1,00	5.937.156.605
	Toplam			20.791.629.567
	1998	2.602.036.666	2,20	5.724.480.665
	1999	8.658.878.318	1,32	11.429.719.380
	2000	11.413.975.964	1,00	11.413.975.964
	Toplam			28.568.176.009
	1999	5.551.956.778	1,32	7.328.582.947
	2000	14.660.635.868	1,00	14.660.635.868
	Toplam			21.989.218.815
	2000	4.919.342.912	1,00	4.919.342.912
Toplam			4.919.342.912	

Maddi duran varlıkların her birinin birikmiş amortismanlarının 2000 yılı sonu itibarıyla düzeltilmiş değerleri tablo 4.62'de özet olarak sunulmuştur.

Tablo 4.62: DÜZELTİLMİŞ BİRİKMiŞ AMORTİSMANLAR

MADDİ DURAN VARLIKLAR	DÜZELTİLMİŞ DEĞERLER (TL.)
Binalar	311.184.661.770
Tesis, Makine ve Cihazlar	150.033.819.748
Taşıt	5.031.674.726
Demirbaşlar	82.770.255.537
TOPLAM	549.020.411.781

iv) *Öz Kaynakların Düzeltilmesi:* Öz kaynakların enflasyona göre düzeltilmesi, bunların tarihi değerlerinin bilanço tarihindeki fiyat endeksinin söz konusu değerlerin ortaya çıktıkları tarihteki fiyat endeksine bölünmesi suretiyle bulunan düzeltme katsayısı ile çarpılarak aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi yapılmıştır.

Tablo 4.63: ÖZ KAYNAKLARIN DÜZELTİLMESİ

ÖZ KAYNAKLAR	TARİH	TARİHİ DEĞER (TL)	DÜZELTME KATSAYISI	DÜZELTİLMİŞ DEĞER (TL)
SERMAYE	Aralık 1977	3.180.000	34111,41	108.474.283.800
	Temmuz 1982	31.800.000	4710,62	149.797.716.000
	Aralık 1983	6.620.000	3130,48	20.723.777.600
	Haziran 1985	82.785.000	2726,41	225.705.851.850
	Haziran 1988	331.128.000	603,56	199.855.615.680
	Eylül 1989	396.308.000	326,48	129.386.635.840
	Temmuz 1990	525.000.000	238,14	125.023.500.000
	Eylül 1991	1.575.000.000	137,97	217.302.750.000
	Temmuz 1995	23.625.000.000	14,11	333.348.750.000
	Haziran 1997	285.850.000.000	4,72	1.349.212.000.000
	Mayıs 2000	128.293.852.008	1,12	143.689.114.249
	Eylül 2000	693.000.000.000	1,07	741.510.000.000
	Toplam	1.133.720.673.008		3.744.029.995.019
YASAL YEDEKLER	Mart 1984	1.749.000	2867,34	5.014.977.660
	Mart 1985	1.749.000	1779,19	3.111.803.310
	Mart 1986	8.278.250	1370,13	11.342.278.673
	Mart 1987	8.278.250	1081,13	8.949.864.423
	Mart 1988	8.500.290	644,03	5.474.441.769
	Mart 1989	13.867.617	409,96	5.685.168.265
	Mart 1990	66.495.718	255,48	16.988.326.035
	Mart 1991	9.845.380	169,50	1.668.791.910
	Mart 1992	49.599.115	100,84	5.001.574.757
	Mart 1993	27.005.919	65,76	1.775.909.233
	Mart 1994	188.535.683	37,79	7.124.763.461
	Mart 1995	594.673.768	15,47	9.199.603.191
	Mart 1997	2.554.725.000	5,39	13.769.967.750
	Mart 1999	24.393.194.893	1,98	48.298.525.888
	Mart 2000	67.757.149.577	1,17	79.275.865.005
Toplam	95.683.647.460		222.681.861.328	
STATÜ YEDEKLERİ	Mart 1999	29.216.823.569	1,98	57.849.310.667
	Mart 2000	24.613.862.000	1,17	28.798.218.540
	Toplam	53.830.685.569		86.647.529.207
OLAĞANÜSTÜ YEDEKLER	Nisan 1995	4.005.676.431	14,88	59.604.465.293
	Toplam	4.005.676.431		59.604.465.293
GEÇMİŞ YIL KÂRLARI	Nisan 2000	22.243.005.842	1,15	25.579.456.718
	Toplam	22.243.005.842		25.579.456.718
SERMAYE YEDEKLERİ	Aralık 1998	91.196.385.000	2,2	200.632.047.000
	Toplam	91.196.385.000		200.632.047.000

v) Yapılmakta Olan Yatırımların Düzeltilmesi: Enflasyona göre düzeltilmiş yapılmakta olan yatırımlar, bu yatırımların tarihi değerlerinin 2000 yılı dönem sonu endeksinin 2000 yılı ortalama endeksine bölünmesi suretiyle bulunan düzeltme katsayısı ile çarpılarak tablo 4.64'de gösterildiği gibi hesaplanmıştır.

Tablo 4.64: YAPILMAKTA OLAN YATIRIMLARIN DÜZELTİLMESİ

	TARİH	TARİHİ DEĞER (TL)	DÜZELTME KATSAYISI	DÜZELTİLMİŞ DEĞER (TL)
YAPILMAKTA OLAN YATIRIMLAR	Yıl Boyunca	2.158.940.027.999	1,11	2.396.423.431.079
	Toplam	2.158.940.027.999		2.396.423.431.079

vi) *Gelecek Yıllara Ait Gelir ve Gider Tahakkukları:* Enflasyona göre düzeltilmiş gelecek yıllara ait gelir ve gider tahakkukları, bu varlıkların tarihi değerlerinin 2000 yılı dönem sonu endeksinin 2000 yılı ortalama endeksine bölünmesi suretiyle bulunan düzeltme katsayısı ile çarpımı yoluyla aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi hesaplanmıştır.

Tablo 4.65: GELECEK YILLARA AİT GELİR VE GİDER TAHAKKUKLARININ DÜZELTİLMESİ

	TARİH	TARİHİ DEĞER (TL)	DÜZELTME KATSAYISI	DÜZELTİLMİŞ DEĞER (TL)
GELECEK YILLARA AİT GELİR VE GİDER TAHAKKUKLARI	Yıl Boyunca	18.987.220.900	1,11	21.075.815.199
	Toplam	18.987.220.900		21.075.815.199

vii) *Verilen ve Alınan Avansların Düzeltilmesi:* Stoklar ve maddi duran varlıklarla ilgili olarak verilen avanslar ile alınan avansların enflasyona göre düzeltilmiş değerleri, ilgili varlığın tarihi değerinin 2000 yılı dönem sonu endeksinin ortaya çıktıkları tarihteki fiyat endeksine bölünmesi suretiyle bulunan düzeltme katsayısı ile çarpılarak aşağıdaki tabloda sunulduğu gibi hesaplanmıştır.

Tablo 4.66: VERİLEN VE ALINAN AVANSLARIN DÜZELTİLMESİ

SİPARİŞ AVANSLAR	TARİH	TARİHİ DEĞER (TL)	DÜZELTME KATSAYISI	DÜZELTİLMİŞ DEĞER (TL)
VERİLEN SİPARİŞ AVANSLARI (STOKLAR)	Eylül 2000	17.800.000.000	1,07	19.046.000.000
	Kasım 2000	5.808.747.200	1,04	6.041.097.088
	Ekim 2000	13.770.425.796	1,02	14.045.834.312
	Aralık 2000	2.431.226.186	1,00	2.431.226.186
	TOPLAM	39.810.399.182		41.564.157.586
VERİLEN SİPARİŞ AVANSLARI (MADDİ DURAN VARLIKLAR)	Kasım 2000	76.940.600.000	1,04	80.018.224.000
	Aralık 2000	20.637.750.000	1,00	20.637.750.000
	TOPLAM	97.578.350.000		100.655.974.000
ALINAN SİPARİŞ AVANSLARI	Aralık 2000	38.233.911.091	1,00	38.233.911.091
	TOPLAM	38.233.911.091		38.233.911.091

viii) *Gelirlerin ve Giderlerin Düzeltilmesi:* İştiraklerin elden çıkarılması nedeniyle ortaya çıkan kâr veya zararlar, maddi duran varlıkların satış kâr veya zararları, dönem amortisman giderleri, satışların maliyeti ile diğer gelir ve giderlerin enflasyona göre düzeltilmiş değerleri aşağıda ayrı ayrı ele alınarak hesaplanmıştır.

İştiraklerin elden çıkarılmasıyla ortaya çıkan kâr veya zararların düzeltilmesi için, öncelikle bu varlıkların tarihi değerlerinin 2000 yılı sonundaki fiyat endeksinin varlıkların ortaya çıktıkları tarihteki fiyat endeksine bölünmesi suretiyle bulunan düzeltme katsayısı ile çarpılarak düzeltilmiş değerlerinin

bulunması gerekir. Daha sonra, satış gelirlerinin düzeltilmesi gerekmekte olup satış gelirlerinin düzeltilmiş değerleri ise, bu gelirlerin 2000 yılı sonundaki fiyat endeksinin gelirlerin ortaya çıktığı tarihteki fiyat endeksine bölünmesi suretiyle bulunan düzeltme katsayısı ile çarpılarak hesaplanmaktadır. Son olarak da, düzeltilmiş tarihi değeri ile düzeltilmiş satış gelirleri karşılaştırılarak iştiraklerin elden çıkarılması ile ortaya çıkan kâr veya zarar bulunur. Bu açıklamalar ışığında, iştiraklerin elden çıkarılması yoluyla ortaya çıkan kâr veya zarar şöyle hesaplanmıştır:

Elden çıkarılan iştiraklerin düzeltilmiş tarihi değerleri, tablo 58'de hesaplanmış olup 46.398.815.000 TL'dir. İştirakler Haziran 2000 tarihinde devredildiklerinden bunların düzeltilmiş satış değerleri ise;

$$30.000.000.000 \text{ TL.} \times 1,12 = 33.600.000.000 \text{ TL.}$$

olmaktadır. İştiraklerin elden çıkarılması sonucunda ortaya zarar çıkmaktadır. Çünkü, düzeltilmiş tarihi değeri > düzeltilmiş satış gelirdir. Buna göre iştiraklerin elden çıkarılması sonucu ortaya çıkan zarar;

$$33.600.000.000 \text{ TL.} - (46.398.815.000 \text{ TL.}) = 12.798.815.000 \text{ TL.'dir.}$$

Maddi duran varlık satış kâr veya zararların düzeltilebilmesi için, öncelikle bu varlıkların tarihi değerleri ve birikmiş amortismanlarının düzeltilmiş değerlerinin bulunması gerekir. Daha sonra satış gelirlerinin düzeltilmesi gerekmekte olup satış gelirlerinin düzeltilmiş değerleri ise, bu gelirlerin 2000 yılı sonundaki fiyat endeksinin gelirlerin ortaya çıktığı tarihteki fiyat endeksine bölünmesi suretiyle bulunan düzeltme katsayısı ile çarpılarak hesaplanmaktadır. Son olarak da, düzeltilmiş tarihi net değer ile düzeltilmiş satış gelirleri karşılaştırılarak maddi duran varlıkların elden çıkarılması ile ortaya çıkan kâr veya zarar bulunur. Bu açıklamalar ışığında, maddi duran varlıkların satışı sırasında ortaya çıkan kâr veya zarar şöyle hesaplanmıştır:

Haziran 2000 tarihinde satılan taşıtın düzeltilmiş tarihi değeri tablo 59 ve düzeltilmiş birikmiş amortismanı tablo 61'de hesaplanmış olup bu değerler, sırasıyla 3.784.500.000 TL. ve 568.777.000 TL.'dir. Taşıtlar Haziran 2000 tarihinde satıldığından düzeltilmiş satış değeri ise;

$$1.500.000.000 \text{ TL.} \times 1,12 = 1.680.000.000 \text{ TL.}$$

olmaktadır. Düzeltilmiş tarihi net değer > düzeltilmiş satış geliri olduğundan satış zararı ortaya çıkmaktadır. Satış zararı ise;

$$1.680.000.000 \text{ TL.} - (3.784.500.000 \text{ TL.} - 568.777.000 \text{ TL.}) = 1.535.723.000 \text{ TL.'dir.}$$

Temmuz 2000 tarihinde satılan taşıtın düzeltilmiş tarihi değeri tablo 59 ve düzeltilmiş birikmiş amortismanı tablo 61'de hesaplanmış olup bu değerler, sırasıyla 1.435.500.000 TL. ve 215.743.000 TL.'dir. Bu tarihte satılan makinelerin tarihi

değerleri toplamı tablo 59 ve düzeltilmiş birikmiş amortismanları toplamı ise tablo 61'de hesaplanmış olup bu değerler, sırasıyla 12.903.273.630 TL. ve 3.878.496.639 TL.'dir. Taşıtlar ve makineler, Temmuz 2000 tarihinde satıldığından düzeltilmiş satış değerleri ise;

$$2.560.000.000 \text{ TL.} \times 1.11 = 2.841.600.000 \text{ TL.}$$

olmaktadır. Düzeltilmiş tarihi net değer > düzeltilmiş satış geliri olduğundan satış zararı ortaya çıkmaktadır. Satış zararı ise;

$$2.841.600.000 \text{ TL.} - (14.338.773.630 \text{ TL.} - 4.094.239.639 \text{ TL.}) = 7.402.933.991 \text{ TL.}$$

olmaktadır.

Aralık 2000 tarihinde satılan binanın düzeltilmiş tarihi değeri tablo 59 ve düzeltilmiş birikmiş amortismanı tablo 61'de hesaplanmış olup bu değerler, sırasıyla 41.499.000.000 TL. ve 2.494.773.600 TL.'dir. Bina Haziran 2000 tarihinde satıldığından düzeltilmiş satış değeri,

$$192.000.000.000 \text{ TL.} \times 1 = 192.000.000.000 \text{ TL.}$$

olmaktadır. Düzeltilmiş tarihi net değer < düzeltilmiş satış geliri olduğundan satış kârı ortaya çıkmaktadır. Satış kârı ise;

$$192.000.000.000 \text{ TL.} - (41.499.000.000 \text{ TL.} - 2.494.773.600 \text{ TL.}) = 152.995.773.600 \text{ TL.}$$

olmaktadır.

Amortismanla tabii maddi duran varlıkların düzeltilmiş tarihi değerleri hesaplanırken dönem amortisman giderleri de hesaplanmıştır. Düzeltilmiş dönem amortisman giderleri, amortismanla tabii maddi duran varlıklar itibarıyla tablo 4.67'de sunulduğu gibidir.

Tablo 4.67: DÜZELTİLMİŞ DÖNEM AMORTİSMAN GİDERLERİ

MADDİ DURAN VARLIKLAR	DÜZELTİLMİŞ DÖNEM AMORTİSMAN GİDERİ (TL.)
Binalar	29.317.408.129
Makine Tesis Ve Cihazlar	50.783.007.917
Taşıtlar	3.875.470.452
Demirbaşlar	38.881.969.678
TOPLAM	122.857.856.176

Düzeltilmiş amortisman giderleri, hem genel üretim giderlerine hem de genel yönetim giderlerine verilecek amortisman giderlerinden oluşmaktadır. Düzeltilmiş dönem amortisman giderlerinden genel üretim giderleri ve genel yönetim giderlerine verilecek pay, azalan bakiyeler amortisman yöntemi ve yeniden değerlendirme uygulamasından yararlanılmaması durumu kısmında hesaplanan dağıtım anahtarları kullanılarak hesaplanabilir. Söz konusu dağıtım anahtarları kullanılarak

düzeltilmiş amortisman giderlerinden genel üretim giderleri ile genel yönetim giderlerine verilecek pay aşağıdaki gibi hesaplanmıştır.

Düzeltilmiş Genel Üretim Giderleri = 122.857.856.176 TL. x 0,98 = 120.400.699.052TL.

Düzeltilmiş Genel Yönetim Giderleri = 122.857.856.176 TL. x 0,02 = 2.457.157.124TL.

Düzeltilmiş satışların maliyeti; düzeltilmiş satılan mamuller maliyeti, düzeltilmiş satılan ticari mallar maliyeti ve düzeltilmiş diğer satışların maliyetinden oluşmaktadır.

Düzeltilmiş satılan mamuller maliyetinin hesaplanabilmesi için, öncelikle düzeltilmiş satılabilir mallar maliyetinin hesaplanması gerekir. Düzeltilmiş satılabilir mallar maliyeti ise, üretim maliyeti unsurları olan düzeltilmiş üretimde kullanılan ilk madde ve malzeme, düzeltilmiş direkt işçilik giderleri ve düzeltilmiş genel üretim giderleri ile düzeltilmiş dönem başı stok değerleri kullanılarak hesaplanır. Üretimde kullanılan hammadde ve malzemenin enflasyona göre düzeltilmiş değeri tablo 55, amortisman giderlerinin düzeltilmiş değeri ise tablo 67'de hesaplanmıştır. Düzeltilmiş dönem başı mamul stokları, bunların tarihi değerlerinin dönem sonu endeksinin bir önceki dönemin ortalama endeksine bölünmesiyle bulunan düzeltme katsayısı ile çarpılarak bulunmaktadır. Genel üretim giderleri ve direkt işçilik giderleri dönem içinde düzenli bir şekilde ortaya çıktıklarından bunların düzeltilmiş değerleri, tarihi değerlerinin dönem sonu endeksinin dönemin ortalama endeksine bölünmesi suretiyle bulunan düzeltme katsayısı ile çarpılması suretiyle hesaplanabilir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, amortisman tabi varlıkların enflasyona göre düzeltilmiş değerleri üzerinden hesaplanan genel üretim giderleri içindeki amortisman giderlerinin çıkarılması sonucunda ortaya çıkan genel üretim giderlerinin düzeltme işlemine tabi tutulması gerektiğidir. Buna göre, düzeltme işlemine tabi tutulacak genel üretim giderleri şöyle olacaktır:

$$686.707.678.402 \text{ TL.} - 174.578.804.206 \text{ TL.} = 512.128.874.196 \text{ TL.}$$

Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda düzeltilmiş satılabilir mamuller maliyeti tablo 4.68'de sunulduğu gibi hesaplanmıştır.

Tablo 4.68: SATILABİLİR MAMULLER MALİYETİNİN DÜZELTİLMESİ

	TARİHİ DEĞERLER (TL.)	DÜZELTME KATSAYISI	DÜZELTİLMİŞ DEĞERLER (TL.)
(+) Dönem Başı Mamul Stoku	128.137.806.387	1,69	216.552.892.794
(+) Kullanılan Ham. ve Malzeme	438.471.457.463		486.719.024.113
(+) Direkt İşçilik Giderleri	1.109.408.836.587	1,11	1.231.443.808.612
(+) Genel Üretim Giderleri	512.128.874.196	1,11	568.463.050.358
(+) Amortisman Giderleri	174.578.804.206		120.400.699.052
(=) Satılabilir Mamuller Maliyeti	2.362.725.778.839		2.623.579.474.929

Düzeltilmiş satılabilir mamuller maliyeti, hem dönem sonu mamul stok maliyetini hem de satılan mamuller maliyetini içermektedir. Düzeltilmiş satılan mamullerin maliyeti ve dönem sonu mamul stoklarının maliyeti ise, LİFO stok değerlendirme yönteminden yararlanılmaması kısmında hesaplanan dağıtım anahtarları kullanılarak bulunabilir. Dağıtım anahtarı kullanılarak mamul stokları ve satılan mamuller maliyeti aşağıdaki gibi hesaplanmıştır.

Dönem Sonu Mamul Stoku = 2.623.579.474.929 TL. x 0,92 = 209.886.357.994 TL.

Satılan Mamuller Maliyeti = 2.623.579.474.929 TL. x 0,08 = 2.413.693.116.935 TL.

Düzeltilmiş satılan ticari mallar maliyeti, düzeltilmiş dönem başı stok ile düzeltilmiş dönem içi alışlar toplamından düzeltilmiş dönem sonu stok çıkarılarak hesaplanmaktadır. Ancak, işletmenin ticari mallarının bir kısmı hammadde ve malzeme ambarına devredildiğinden bu formüle göre elde edilen değerlerin tamamı, satılan ticari mallar maliyetini vermemektedir. Bundan dolayı, düzeltilmiş satılabilir ticari mallar maliyeti aşağıdaki gibi hesaplanmıştır.

Tablo 4.69: SATILABİLİR TİCARİ MALLAR MALİYETİNİN DÜZELTİLMESİ

	DÜZELTİLMİŞ DEĞERLER (TL.)
Dönem Başı Stok	49.305.743.240
(+) Dönem İçi Alışlar	16.633.523.748
= Satılabilir Ticari Mallar Maliyeti	65.939.266.988

Satılan mamuller maliyetinde olduğu gibi bulunan dağıtım anahtarına göre düzeltilmiş satılan ticari mallar maliyeti ve düzeltilmiş hammadde ve malzeme ambarına devredilen ticari mallar hesaplanabilir. Buna göre, kullanılacak dağıtım anahtarları ve düzeltilmiş satılan ticari mallar maliyeti ile düzeltilmiş hammadde ve malzeme stokuna devredilen ticari mallar aşağıdaki gibi olacaktır.

Satılan Ticari Mallar Maliyeti = 18.298.698.548 TL. / 44.160.152.530 TL. = 0,41

Ham. ve Malz. Ambarına Devir = 25.861.453.982 TL. / 44.160.152.530 TL. = 0,59

Satılan Ticari Mallar Maliyeti = 65.939.266.988 TL. x 0,41 = 27.035.099.465 TL.

Ham. ve Malz. Ambarına Devir = 65.939.266.988 TL. x 0,59 = 38.904.167.523 TL.

Düzeltilmiş diğer stokların maliyeti ise, düzeltilmiş dönem başı stok ile düzeltilmiş dönem içi alışlar toplamından düzeltilmiş dönem sonu stok çıkarılarak aşağıdaki gibi hesaplanmıştır.

Tablo 4.70: DİĞER SATIŞLARIN MALİYETİNİN DÜZELTİLMESİ

	DÜZELTİLMİŞ DEĞERLER (TL.)
Dönem Başı Stok	5.153.295.358
(+) Dönem İçi Alışlar	5.477.707.900
(-) Dönem Sonu Stok	7.805.395.094
= Diğer Satışların Maliyeti	2.825.608.164

Düzeltilmiş satılan mamuller maliyeti, düzeltilmiş satılan ticari mallar maliyeti ve düzeltilmiş diğer satışların maliyeti toplamı, düzeltilmiş satışların maliyetini vermektedir. Düzeltilmiş satışların maliyeti aşağıdaki tabloda sunulduğu gibidir.

Tablo 4.71: DÜZELTİLMİŞ SATIŞLARIN MALİYETİ

	DÜZELTİLMİŞ DEĞERLER (TL.)
Satılan Mamuller Maliyeti	2.413.693.116.935
(+) Satılan Ticari Mallar Maliyeti	27.035.099.465
(+) Diğer Satışların Maliyeti	2.825.608.164
= Satışların Maliyeti	2.443.553.824.564

İştiraklerin elden çıkarılması ve maddi duran varlık satışı ile ilgili kâr veya zararlar ile dönem amortisman giderleri ve satışların maliyeti hariç diğer gelir ve giderler, yıl içinde düzenli olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden, bunların tarihi değerleri dönem sonu endeksinin dönemin ortalama endeksine bölünmesi suretiyle bulunan düzeltme katsayısı ile çarpılarak tablo 4.72'deki gibi düzeltilmiştir.

Tablo 4.72: DİĞER GELİR VE GİDERLERİN DÜZELTİLMESİ

GELİRLER VE GİDERLER	TARİHİ DEĞER (TL)	DÜZELTME KATSAYISI	DÜZELTİLMİŞ DEĞER (TL)
Yurt İçi Satışlar	1.866.983.614.283	1,11	2.072.351.811.854
Yurt Dışı Satışlar	1.840.824.555.976	1,11	2.043.315.257.133
Faiz Gelirleri	32.500.036.874	1,11	36.075.040.930
Kambiyo Kârları	20.422.581.841	1,11	22.669.065.844
Diğer Olağan Gelir ve Kârlar	71.069.886.618	1,11	78.887.574.146
Satıştan İadeler	58.216.741.898	1,11	64.620.583.507
Satış İskontoları	7.662.697.900	1,11	8.505.594.669
Araştırma ve Geliştirme Giderleri	1.987.629.000	1,11	2.206.268.190
Pazarlama, Satış ve Dağıtım Gid.	705.868.452.797	1,11	783.513.982.605
Genel Yönetim Gid. (2.701.239.152 TL.Amortisman Gid. Hariç)	199.655.206.756	1,11	221.617.279.499
Kambiyo Zararları	31.174.338.194	1,11	34.603.515.395
Kısa Vadeli Borçlanma Gideri	68.975.189.146	1,11	76.562.459.952

ix) *Satın Alma Gücü Kazancının (Kaybının) Hesaplanması:* İşletmenin parasal varlık ve borç bulundurmaktan dolayı uğradığı satın alma gücü kaybı ve sağladığı satın alma gücü kazancı aşağıdaki gibi hesaplanmıştır.

- Parasal Varlıklar Dolayısıyla Ortaya Çıkan Satın Alma Gücü Kaybı:

$$\begin{aligned} \text{Düzeltilmiş Yıl Boyunca Taşınan Parasal Varlıklar} &= 886.087.486.549 \text{ TL.} \times 1,32 \\ &= 1.169.635.482.245 \text{ TL.} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{Satın Alma Gücü Kaybı} &= 1.169.635.482.245 \text{ TL.} - 886.087.486.549 \text{ TL.} \\ &= 283.547.995.696 \text{ TL.} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{Yıl Boyunca Parasal Varlıklardaki Artış} &= 348.449.223.783 \text{ TL.} \\ (1.234.536.710.332 \text{ TL.} - 886.087.486.549 \text{ TL.}) \text{ olup,} \end{aligned}$$

$$\text{Düzeltilmiş Yıl Boyunca Parasal Varlıklardaki Artış} = 348.449.223.783 \text{ TL.} \times 1,11$$

$$= 386.778.638.399 \text{ TL.}$$

$$\text{Satın Alma Gücü Kaybı} = 386.778.638.399 \text{ TL.} - 348.449.223.783 \text{ TL.}$$

$$= 38.329.414.616 \text{ TL.}$$

$$\text{Toplam Satın Alma Gücü Kaybı} = 283.547.995.696 \text{ TL.} + 38.329.414.616 \text{ TL.}$$

$$= 321.877.410.312 \text{ TL.}$$

- Parasal Borçların Sağladığı Satın Alma Gücü Kazancı:

$$\text{Düzeltilmiş Yıl Boyunca Taşınan Parasal Borçlar} = 542.365.607.319 \text{ TL.} \times 1.32$$

$$= 715.922.601.661 \text{ TL.}$$

$$\text{Satın Alma Gücü Kazancı} = 715.922.601.661 \text{ TL.} - 542.365.607.319 \text{ TL.}$$

$$= 173.556.994.342 \text{ TL.}$$

Yıl boyunca parasal borçlardaki artış 1.344.087.616.232 TL. (1.886.453.223.551 TL. – 542.365.607.319 TL.) olup,

$$\text{Düzeltilmiş Yıl Boyunca Parasal Borçlardaki Artış} = 1.344.087.616.232 \text{ TL.} \times 1.11$$

$$= 1.491.937.254.018 \text{ TL.}$$

$$\text{Satın Alma Gücü Kazancı} = 1.491.937.254.018 \text{ TL.} - 1.344.087.616.232 \text{ TL.}$$

$$= 147.849.637.786 \text{ TL.}$$

$$\text{Toplam Satın Alma Gücü Kazancı} = 173.556.994.342 \text{ TL.} + 147.849.637.786 \text{ TL.}$$

$$= 321.406.632.128 \text{ TL.}$$

Tablo 4.73: SATIN ALMA GÜCÜ KAZANCI (KAYBI)

	Enflasyona Göre Düzeltilmiş Rakam (TL.)	Satın Alma Gücü Kazancı (Kaybı) (TL)	Gerçek Rakam (TL.)
Faiz ve Kur Farkı Geliri	58.744.106.774	(321.877.410.312)	(263.133.303.538)
Faiz ve Kur Farkı Gideri	(111.165.975.347)	321.406.632.128	210.240.656.781

Tablo 4.73'de de görüldüğü gibi parasal varlık bulundurmaktan kaynaklanan satın alma gücü kaybı 321.877.410.312 TL.'dir. Bu tutar enflasyona göre düzeltilmiş faiz ve kur farkı geliri tutarı ile netleştirildiğinde, 2000 yılında reel faiz ve kur farkı geliri elde edilmediği gibi 2000 yılı sonundaki paranın satın alma gücüne 235.764.150.243 TL. servet kaybına uğranıldığı ortaya çıkmaktadır.

Borçlanmanın sağladığı satın alma gücü kazancı olan 321.406.632.128 TL. enflasyona göre düzeltilmiş faiz ve kur farkı giderleri ile netleştirildiğinde, işletmenin reel faiz ve kur farkı gideri yoktur. Yani, 2000 yılı sonundaki paranın satın alma gücüne göre borçlanmaktan dolayı 210.240.656.781 TL. satın alma gücü kazancı sağlanmıştır.

x) Enflasyona Göre Düzeltilmiş Bilanço ve Gelir Tablosu: Yukarıda yapılan düzeltme işlemleri sonucunda, işletmenin enflasyona göre düzeltilmiş bilanço ve gelir tablosu aşağıdaki gibi düzenlenecektir.

X ANONİM ŞİRKETİ'NİN 31.12.2000 TARİHLİ ENFLASYONA GÖRE DÜZELTİLMİŞ BİLANÇOSU (..... TL.)

AKTİF (VARLIKLAR)	
I- DÖNEN VARLIKLAR	1.892.744.716.442
A- HAZIR DEĞERLER	376.295.924.177
1- Kasa	74.736.326.784
3- Bankalar	301.559.597.393
B- MENKUL KIYMETLER	
4- Diğer Menkul Kıymetler	
C- TİCARİ ALACAKLAR	696.483.671.047
1- Alıcılar	573.659.463.704
2- Alacak Senetleri	122.597.299.343
3- Alacak Senetleri Reeskontu (-)	
4- Verilen Depozito ve Teminatlar	226.908.000
E- STOKLAR	592.339.930.954
1- İlk Madde ve Malzeme	333.084.020.280
3- Mamuller	209.886.357.994
4- Ticari Mallar	
5- Diğer Stoklar	7.805.395.094
7- Verilen Sipariş Avansları	41.564.157.586
H- DİĞER DÖNEN VARLIKLAR	227.625.190.264
1- Devreden Katma Değer Vergisi	125.198.577.271
4- Peşin Ödenen Vergi ve Fonlar	102.426.612.993
II- DURAN VARLIKLAR	3.566.458.804.642
C- MALİ DURAN VARLIKLAR	71.454.546.200
3- İştirakler	90.354.546.200
4- İştiraklere Sermaye Taahhütleri (-)	18.900.000.000
D- MADDİ DURAN VARLIKLAR	3.473.928.443.243
1- Arazi ve Arsalar	33.218.517.764
2- Binalar	695.896.203.234
4- Tesis, Makine ve Cihazlar	511.184.254.626
5- Taşıtlar	69.816.314.780
6- Demirbaşlar	215.754.159.541
8- Birikmiş Amortismanlar (-)	549.020.411.781
9- Yapılmakta Olan Yatırımlar	2.396.423.431.079
10- Verilen Avanslar	100.655.974.000
G- GELECEK YILLARA AİT GİDER VE GELİR TAHAKKUKLARI	21.075.815.199
1- Gelecek Yıllara Ait Giderler	21.075.815.199
H- DİĞER DURAN VARLIKLAR	
1-Gelecek Yıllarda İndirilecek KDV	
AKTİF (VARLIKLAR) TOPLAMI	5.459.203.521.084
PASİF (KAYNAKLAR)	
III- KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	1.977.488.982.416
A- MALİ BORÇLAR	583.919.963.690

1- Banka Kredileri	583.919.963.690
B- TİCARİ BORÇLAR	1.075.376.087.823
1- Satıcılar	1.038.261.071.791
2- Borç Senetleri	37.115.016.032
3- Borç Senetleri Reeskontu (-)	
C- DİĞER BORÇLAR	37.415.631.489
4- Personele Borçlar	37.415.631.489
D- ALINAN AVANSLAR	38.233.911.091
1- Alınan Sipariş Avansları	38.233.911.091
F- ÖDENECEK VERGİ VE DİĞER YÜKÜMLÜLÜKLER	125.170.522.823
1- Ödenecek Vergi ve Fonlar	72.778.706.086
2- Ödenecek Sosyal Güvenlik Kesintileri	52.391.816.737
G- BORÇ VE GİDER KÂRSİLİKLARI	117.372.865.500
1- Dönem Kârı Vergi ve Diğer Yasal Yük.	117.372.865.500
2- Dönem Kârı Peşin Vergi ve Diğer Yük(-)	
IV-UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	5.703.068.921
B- TİCARİ BORÇLAR	4.096.226.972
2- Borç Senetleri	4.096.226.972
E- BORÇ VE GİDER KARŞILIKLARI	1.606.841.949
1- Kıdem Tazminatı Karşılıkları	1.606.841.949
V- ÖZ KAYNAKLAR	3.476.011.469.747
A- ÖDENMİŞ SERMAYE	3.744.029.995.019
1- Sermaye	3.744.029.995.019
2- Ödenmemiş Sermaye (-)	
B- SERMAYE YEDEKLERİ	200.632.047.000
3- M.D.V. Yeniden Değerleme Artışları	
5- Sermaye Yedekleri	200.632.047.000
C- KÂR YEDEKLERİ	368.933.855.828
1- Yasal Yedekler	222.681.861.328
2- Statü Yedekleri	86.647.529.207
3- Olağanüstü Yedekler	59.604.465.293
D- GEÇMİŞ YILLAR KÂRLARI	25.579.456.718
F- DÖNEM NET KÂRI	629.072.742.327
Enflasyon Zararı (-)	1.492.236.627.145
PASİF (KAYNAKLAR) TOPLAMI	5.459.203.521.084

**X ANONİM ŞİRKETİ'NİN 31.12.2000 TARİHLİ ENFLASYONA GÖRE DÜZELTİLMİŞ
GELİR TABLOSU (.....TL)**

A- BRÜT SATIŞLAR	4.115.667.068.987
1- Yurtiçi Satışlar	2.072.351.811.854
2- Yurtdışı Satışlar	2.043.315.257.133
3- Diğer Gelirler	
B- SATIŞ İNDİRİMLERİ (-)	73.126.178.176
1- Satıştan İadeler	64.620.583.507
2- Satış İskontoları	8.505.594.669
3- Diğer İndirimler	
C- NET SATIŞLAR	4.042.540.890.811
D- SATIŞLARIN MALİYETİ (-)	2.443.553.824.564
1- Satılan Mamuller Maliyeti	2.413.693.116.935
2- Satılan Ticari Mallar Maliyeti	27.035.099.465

3- Satılan Hizmet Maliyeti	
4- Diğer Satışların Maliyeti	2.825.608.164
E- BRÜT SATIŞ KÂRI VEYA ZARARI	1.598.987.066.247
F- FAALİYET GİDERLERİ (-)	1.009.794.687.418
1- Araştırma ve Geliştirme Giderleri	2.206.268.190
2- Pazarlama, Satış ve Dağıtım Giderleri	783.513.982.605
3- Genel Yönetim Giderleri	224.074.436.623
FAALİYET KÂRI VEYA ZARARI	589.192.378.829
F- DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GELİR VE KÂRLAR	78.887.574.146
1- İştiraklerden Temettü Gelirleri	
2- Bağlı Ortaklıklardan Temettü Gelirleri	
3- Faiz Gelirleri	
4- Komisyon Gelirleri	
5- Konusu Kalmayan Karşılıklar	
6- Menkul Kıymet Satış Kârları	
7- Kambiyo Kârları	
8- Reeskont Faiz Gelirleri	
9- Diğer Olağan Gelir ve Kârlar	78.887.574.146
G- DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GİDER VE ZARARLAR (-)	-
1- Komisyon Giderleri	
2- Karşılık Giderleri	
3- Menkul Kıymet Satış Zararları	
4- Kambiyo Zararları	
5- Reeskont Faiz Giderleri	
6- Diğer Olağan Gider ve Zararlar	
H- FİNANSMAN GİDERLERİ (-)	263.133.303.538
1- Kısa Vadeli Borçlanma Gideri	
2- Uzun Vadeli Borçlanma Gideri	
3- Satın Alma Gücü Kaybı	263.133.303.538
OLAĞAN KÂR VEYA ZARAR	404.946.649.437
I- OLAĞANDIŞI GELİR VE KÂRLAR	363.236.430.381
1- Önceki Dönem Gelir ve Kârları	
2- Diğer Olağandışı Gelir ve Kârlar	152.995.773.600
3- Satın Alma Gücü Kazancı	210.240.656.781
J- OLAĞANDIŞI GİDER VE ZARARLAR (-)	21.737.471.991
1- Çalışmayan Kısım Gider ve Zararları	
2- Önceki Dönem Gider ve Zararları	
3- Diğer Olağandışı Gider ve Zararlar	21.737.471.991
DÖNEM KÂRI VEYA ZARARI	746.445.607.827
L- DÖNEM KÂRI VERGİ VE DİĞER YASAL YÜKÜMLÜLÜK KARŞILIKLARI (-)	117.372.865.500
DÖNEM NET KÂRI VEYA ZARARI	629.072.742.327

Enflasyona göre düzeltilmiş gelir tablosunda da görüldüğü üzere enflasyon muhasebesinin uygulanması durumunda, tarihi maliyet muhasebesi uygulanması ve vergisel önlemlerden yararlanılması halindeki gibi dönem kârı vergi ve diğer yasal yükümlülük karşılığı olarak 117.372.865.500 TL. alınmıştır. Bunun nedeni ise,

dönem kârı üzerinden ödenecek verginin, dönem sonundaki paranın satın alma gücünü göre ifade edilmiş olarak geleneksel gelir tablosunda yer almasıdır.

2.4.5. Uygulama Türlerinin Karşılaştırılması ve Vergisel Önlemlerin Öz Kaynakları Koruyucu Etkisi

Uygulama türlerine göre vergi ve kâr payı olarak işletme dışına çıkacak olan kâr ile diğer iki uygulama ile enflasyon muhasebesi uygulanması durumundaki ödenecek vergi ve kâr payları arasındaki fark aşağıdaki tabloda özet olarak sunulmuştur.

Tablo 4.74: UYGULAMA TÜRLERİNE GÖRE ÖDENECEK VERGİ VE KÂR PAYI İLE ENFLASYON MUHASEBESİ UYGULANMASI DURUMUNA GÖRE ÖDENECEK VERGİ VE KÂR PAYI FARKI

UYGULAMA TÜRLERİ	ÖDENECEK VERGİ VE KÂR PAYI (TL)	ÖDENECEK VERGİ VE KÂR PAYI FARKI (TL)
Enflasyon Muhasebesi	746.445.607.827	-
Tarihi Maliyet Muhasebesi Uygulanması ve Vergisel Önlemlerden Yararlanılmaması	850.278.479.253	103.832.871.426
Tarihi Maliyet Muhasebesi Uygulanması ve Vergisel Önlemlerden Yararlanması	558.594.102.166	(187.851.505.661)

Tablo 4.74’de de görüldüğü gibi tarihi maliyet muhasebesi uygulanması ve vergisel önlemlerden yararlanılmaması durumunda vergi ve kâr payı olarak işletme dışına çıkacak olan kâr, enflasyon muhasebesi uygulanması durumunda ödenecek vergi ve kâr payından daha yüksek çıkmaktadır. İki uygulamaya göre ödenecek vergi ve kâr payı arasındaki fark, 103.832.871.426 TL. olmaktadır. Bunun anlamı ise, tarihi maliyet muhasebesi uygulanması ve vergisel önlemlerden yararlanılmaması durumunda 103.832.871.426 TL. fiktif kâr ortaya çıktığıdır. Bu fiktif kârın vergi ve kâr payı olarak işletme dışına çıkması ise, işletme öz kaynakların bu tutarda aşınması anlamına gelmektedir.

Tarihi maliyet muhasebesi uygulanması ve vergisel önlemlerden yararlanması durumunda ödenecek vergi ve kâr payı, enflasyon muhasebesi uygulanması durumunda ödenecek vergi ve kâr payından daha düşüktür. Bu nedenle, vergisel önlemlerden yararlanması durumunda öz kaynak aşınması söz konusu olmadığı gibi olması gereken vergi ve kâr payı ödemelerinden daha az vergi ödenmekte ve kâr payı dağıtılmaktadır. Vergi ve kâr payı olarak ödenmeyip de işletmede alıkonan kâr tutarı 187.851.505.661 TL. olup işletme öz kaynakları, bu tutarda artmış olmaktadır.

Özetle, tarihi maliyet muhasebesi uygulanması ve vergisel önlemlerden yararlanması durumunda, vergisel önlemlerden yararlanılmaması halinde ortaya çıkacak olan öz kaynak aşınması önlendiği gibi 187.851.505.661 TL. tutarında öz

kaynaklar işletmede alıkonan kârlar nedeniyle artmaktadır. Vergisel önlemlerden yararlanılması durumunda yararlanılmaması durumuna oranla kâr, 291.684.377.087 TL. (103.832.871.426 TL. + 187.851.505.661 TL.) daha az çıkmaktadır. Kârın 291.684.377.087 TL. daha az ölçülmesine neden olan vergisel önlemlerin etkilediği gelir ve gider kalemleri ile bunların ortaya çıkardığı farklılık aşağıdaki gibidir.

<u>Gelir ve Giderler</u>	<u>Vergisel Önlemlerin Ortaya Çıkardığı Farklılık (TL.)</u>
Satılan Mamuller Maliyeti	90.000.734.655
Genel Yönetim Giderleri	988.542.432
Olağandışı Gelir ve Kârlar	200.695.100.000

Yeniden değerlendirme yapılması ve azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre amortisman ayrılması ile LİFO stok değerlendirme yönteminin kullanılması halinde satılan mamuller maliyeti, yeniden değerlendirme yapılmaması ve normal amortisman yöntemine göre amortisman ayrılması ile ortalama maliyet yönteminin kullanılması durumuna göre 90.000.734.655 TL. (2.177.496.604.216 TL. - 2.087.495.869.561 TL.) daha fazla hesaplanmaktadır.

Yeniden değerlendirme yapılması ve azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre amortisman ayrılması durumunda genel yönetim giderleri içindeki amortisman giderleri, yeniden değerlendirme yapılmaması ve normal amortisman yöntemine göre amortisman ayrılması durumuna oranla 988.542.432 TL. (202.356.445.908 TL. - 201.367.903.476 TL.) daha fazla ayrılmaktadır.

200.695.100.000 TL.'lık olağandışı gelir ve kârlar farkı ise, iştiraklerin elden çıkarılması ve maddi duran varlık satışı sırasında ortaya çıkan kârların vergisel önlemlerden yararlanılması durumunda gelir kaydedilmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu olağandışı gelir ve giderin 22.693.100.000 TL. maliyet bedeli artırımını uygulamasından yararlanılması nedeniyle alıkonan MAF'dur. 630.000.000 TL., yenileme fonu olarak alıkonan taşıt satışında ortaya çıkan 706.038.000 TL. kâr üzerinden yeniden değerlendirme ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerinin etkilerinin kaldırıldığı kârdır. 177.372.000.000 TL. ise, binanın istisna uygulamasından yararlanılması nedeniyle sermayeye ilave edilmesi kararlaştırılan ve dolayısıyla kâr payı olarak dağıtılamayacak olan 178.542.240.000 TL.'lık kâr üzerinden yeniden değerlendirme ve azalan bakiyeler amortisman yöntemlerinin etkilerinin kaldırılması nedeniyle ortaya çıkan kârdır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi vergisel önlemlerden yararlanılması durumunda, enflasyon nedeniyle ortaya çıkacak fiktif kârlar önlendiği gibi işletmede alıkonan gerçek kârlar da bulunmaktadır. Ancak, vergisel önlemler ilgili oldukları

varlıklara yatırılan sermayenin korunması açısından değerlendirildiklerinde, yukarıdaki farklılığa neden olan vergisel önlemlerin istisna uygulaması ile yeniden değerlendirme ve azalan bakiyeler amortisman yöntemi olduğu görülmektedir. Çünkü, istisna uygulaması ile binanın satışı sırasında ortaya çıkan fiktif kârların işletme dışına çıkması engellendiği gibi, enflasyon muhasebesi uygulanması durumunda ortaya çıkan 152.773.600.000 TL.'lik gerçek kâr da işletmede alıkonulmuş olmaktadır. Yeniden değerlendirme yapılması ve azalan bakiyeler yöntemine göre amortisman ayrılması durumunda da 2000 yılı için ayrılan amortisman giderleri, enflasyon muhasebesi uygulanması durumunda ayrılması gereken amortisman giderlerinden 54.422.187.182 TL. (177.280.043.358 TL. - 122.857.856.176 TL.) daha fazladır.

LIFO stok değerlendirme yöntemi, yenileme fonu uygulaması ve MAF'nu ise, ilgili oldukları varlıklara yatırılan öz kaynakların korunmasında tam etkin olamamışlardır. Çünkü, LIFO stok değerlendirme yönteminin kullanılması durumunda üretimde kullanılan hammadde ve malzeme maliyeti, 438.471.457.463 TL. olup bu tutar enflasyon muhasebesi uygulanması durumunda hesaplanan kullanılan hammadde ve malzeme maliyetinden 48.247.566.650 TL. (486.719.024.113 TL. - 438.471.457.463 TL.) daha azdır. Yenileme fonu uygulamasından yararlanılarak satılan taşıtın satışı sırasında enflasyon muhasebesi uygulanması durumunda, kâr değil 1.535.723.000 TL. zarar ortaya çıkmaktadır. Bu zararın vergisel önlemlerden yararlanılması durumunda dikkate alınmaması, bu uygulamanın fiktif kârların ortaya çıkmasının önlenmesinde pek etkin olmadığını göstermektedir. Aynı şekilde, maliyet bedeli artırımı yapılarak satışı yapılan iştiraklerin satışında da enflasyon muhasebesi uygulanması durumunda, 12.798.815.000 TL. zarar ortaya çıkmaktadır. Bu zarar da, yenileme fonu uygulamasında olduğu gibi maliyet bedeli artırımı ve dolayısıyla MAF uygulamasında dikkate alınmamaktadır. Bu da, MAF'nun öz kaynakların korunmasında yetersiz kaldığını göstermektedir.

Sonuç olarak, vergisel önlemler ilgili oldukları varlıklara yatırılan sermayenin korunması açısından değerlendirildiklerinde istisna uygulaması ile yeniden değerlendirme yapılması ve azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre amortisman ayrılması hariç diğer vergisel önlemler, öz kaynakların korunması açısından tam etkin olamamışlardır. Ancak, yeniden değerlendirme yapılması ve azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre amortisman ayrılması ile istisna uygulamaları, 2000 yılı için enflasyonun ortaya çıkaracağı fiktif kârları önledikleri gibi işletmede alıkonan kârlar nedeniyle ilave kaynak artışına da neden olmuşlardır.

SONUÇ

Genel fiyat düzeyinin devamlı olarak yükselmesi nedeniyle paranın sürekli değer kaybetmesi ve bunun sonucunda tüketicilerin satın alma gücünün azalması olarak tanımlanan enflasyonun, işletmelerin başta planlama olmak üzere yatırım kararları, maliyetleri, satış fiyatları, üretimi, verimliliği, kredi maliyetleri, kaynak yapısı, kârlılıkları, vergi yükü ve muhasebesi üzerine bir çok olumsuz etkileri vardır.

Enflasyonun muhasebe üzerine etkisi denildiğinde ilk akla gelen, enflasyonun işletmelerin finansal tabloları üzerine etkileridir. Enflasyonun finansal tablolar üzerindeki etkileri, parasal kalemler ve parasal olmayan kalemler açısından farklılık göstermektedir. Parasal kalemler, enflasyon dönemlerinde genel fiyat düzeyindeki değişimler karşısında nominal değerleri değişmeyen, ancak satın alma güçleri fiyat hareketlerine göre ters yönde değişen kalemlerdir. Bu kalemler, parasal varlık ve parasal borçlardır. Parasal varlıkların temel özelliği, elde bulunduruldukları sürece genel fiyat düzeyindeki yükselmeler karşısında satın alma gücü kaybına uğramalarıdır. Parasal borçların temel özelliği ise, satın alma gücü kazancı sağlamalarıdır. Ancak, parasal varlıkların satın alma gücü kaybı bu varlıkların getirisine, *parasal borçların satın alma gücü kazancı ise bu varlıkların maliyetine* bağlıdır. Parasal varlıkların getirileri enflasyon oranının üzerinde veya enflasyon oranına eşit ise, bu varlıkların satın alma gücü kaybına uğramaları söz konusu değildir. Parasal varlıkların getirileri enflasyon oranının altında ise, bu varlıklar enflasyonun neden olduğu satın alma gücü kaybı ile sağladıkları getirileri arasındaki fark kadar satın alma gücü kaybına uğramış olur. Parasal borçlar için katlanılan maliyet enflasyon oranının üzerinde veya enflasyon oranına eşit ise, bu borçların satın alma gücü kazancı sağlamaları söz konusu değildir. Parasal borçlar için katlanılan maliyet enflasyon oranının altında ise, bu borçlar enflasyonun ortaya çıkardığı satın alma gücü kazancı ile katlanılan maliyet arasındaki fark kadar satın alma gücü kazancı sağlar.

Parasal olmayan kalemler, enflasyon dönemlerinde satın alma güçlerini aynen koruyan, ancak nominal değerleri değişen varlıklar, kaynaklar, gelirler ve giderlerdir. Bu nedenle, parasal olmayan varlık, kaynak, gelir ve giderler, finansal tablolarda gerçek değerleri ile sunulmamış olurlar. Enflasyon dönemlerinde parasal olmayan varlık, kaynak, gelir ve giderlerin, finansal tablolarda gerçek değerlerine yakın bir değerle sunulup sunulmamaları ve fiktif kâr oluşumuna etkileri, bunların özelliklerine göre değişmektedir. Şöyle ki, *parasal olmayan varlık, kaynak, gelir ve giderler, ortaya çıktıkları tarihten itibaren genel fiyat düzeyindeki değişimlerden etkilenirler ve ortaya çıktıkları tarihteki paranın satın alma gücüne göre finansal*

tablolarda sunulurlar. Bu nedenle varlık, kaynak, gelir ve giderlerin ortaya çıktıkları tarih ile finansal tablolarda sunuldukları tarih arasındaki süre uzadıkça, bunların finansal tablolardaki değerleri gerçek değerlerinden o derece uzak olmaktadır. Ayrıca, fiktif kâr oluşumuna etkileri de süre uzadıkça artmaktadır.

Enflasyonun parasal ve parasal olmayan kalemler üzerine etkileri sonucunda; işletmelerin finansal tablolarının homojenliği bozulmakta, aktif değerleri geçersiz kılınmakta ve fiktif kârlar ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı, enflasyon dönemlerinde geleneksel finansal tablolar, işletmelerin gerçek finansal durumunu ve kârlılıklarını göstermekten uzak, sağlıklı, güvenilir ve karşılaştırılabilir olma özelliklerinden yoksun birer belge olmaktadır. Bunun nedeni ise, enflasyon dönemlerinde başta "parayla ölçülme" ve "maliyet esası" kavramlarının işlevlerini yitirmesi olmak üzere, bunlara bağlı olarak genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinin bir çoğunun işlevlerini yerine getiremez hale gelmesidir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi enflasyonun, işletmelerin finansal tabloları üzerinde bir çok olumsuz etkisi vardır. Bu olumsuz etkilerden birisi de, işletmelerin başarı ölçütü ve güdüleme unsuru olan kâr üzerine etkisidir. Enflasyon dönemlerinde tarihi maliyet muhasebesi ilkelerine bağlı kalınarak ölçülen kâr, olması gerekenden yüksek çıkmaktadır. Çünkü, bu dönemlerde kâr, yakın zamanlarda elde edilmiş gelirler ile şimdiki para birimine göre ifade edildiklerinde değerleri artacak olan tarihi maliyetler karşılaştırılarak ölçülmektedir. Enflasyon dönemlerinde ölçülen kârlar, fiktif kârlar dolayısıyla işletmelerde alınacak bir çok kararı olumsuz yönde etkilemektedir. Fiktif kârların işletmeler üzerindeki olumsuz etkilerinden birisi de, bu kârlar üzerinden ödenen ve dağıtılan kâr paylarının işletmelerin öz kaynaklarının aşınmasına neden olmasıdır. Bu yüzden, enflasyon dönemlerinde işletmelerin öz kaynaklarının korunabilmesi için, kârın bu korumayı sağlayacak biçimde doğru olarak ölçülmesi gerekir. Kârın doğru bir biçimde ölçülmesi de, enflasyon muhasebesinin uygulanması ile sağlanabilir.

Enflasyon dönemlerinde kârın doğru ölçümü, korunmak istenen sermayenin türüne göre değişmektedir. Bu nedenle, farklı enflasyon muhasebesi yaklaşımları geliştirilmiştir. Enflasyon muhasebesi yaklaşımları; genel fiyat düzeyi modeli, özel fiyat düzeyi modeli ve entegre model olmak üzere üç grup altında toplanabilir. Bu yaklaşımlardan sermayenin üretim gücünün korunmasını sağlamayı amaç edinen özel fiyat düzeyi modeli ile entegre model, günümüzde uygulama alanı bulamamaktadır. Günümüzde, enflasyon dönemlerinde öz kaynakların satın alma gücü açısından korunmasını sağlayacak enflasyon muhasebesi yaklaşımı olan genel fiyat düzeyi modeli, uygulama alanı bulabilmektedir. Bu modelde, değerlendirme

yöntemi olarak tarihi maliyet, ölçü birimi olarak da paranın satın alma gücü esas alınmaktadır. IAS – 29 ve TMS – 2’de de, bu enflasyon muhasebesi yaklaşımı uygulanmaya çalışılmaktadır. Çünkü, IAS - 29 ve TMS - 2’de, hiper enflasyonlu bir ekonomide hem tarihi maliyetlere hem de cari maliyetlere göre hazırlanan finansal tabloların bilanço tarihindeki paranın satın alma gücüne göre ifade edilmesi istenmektedir.

IAS – 29 ve TMS – 2’ye göre finansal tabloların enflasyona göre düzeltilmesi işlemi, iki aşamalı olarak yapılmaktadır. Birinci aşamada, geleneksel finansal tablolarda yer alan kalemlerin tarihi maliyetleri, bir fiyat endeksinden yararlanarak bilanço tarihindeki paranın satın alma gücüne göre ifade edilir. Enflasyona göre yapılacak düzeltme işlemlerinde, bilanço tarihindeki paranın satın alma gücüne göre geleneksel finansal tablolarda yer alan parasal varlık ve borçlar, düzeltme işlemine tabi tutulmazlar. Ayrıca, bilanço tarihinde cari değerleri ile geleneksel finansal tablolarda gösterilen hisse senetleri, döviz cinsinden olan varlık ve kaynaklar ile getirileri veya anaparaları enflasyona endekslenmiş olan varlık ve borçlar da, enflasyona göre düzeltilmemektedir. Bunların dışındaki diğer parasal olmayan varlıklar ve kaynaklar ile gelir ve giderlerin tarihi değerleri, bilanço tarihindeki genel fiyat düzeyi endeksinin varlıkların, kaynakların, gelirlerin ve giderlerin ortaya çıktıkları tarihteki genel fiyat düzeyi endeksine bölünmesi suretiyle bulunan düzeltme katsayısı ile çarpılarak bilanço tarihindeki paranın satın alma gücüne göre ifade edilir. İkinci aşamada ise, satın alma gücü kazancı (kayı) hesaplanmaktadır. Enflasyona göre yapılan düzeltme işlemlerinde işletmelerin gerçek kârlılıklarının ölçülebilmesi için, elde tutulan parasal varlık ve borçlar dolayısıyla ortaya çıkan satın alma gücü kazancı (kayı) da hesaplanarak dönem kâr veya zararının belirlenmesinde dikkate alınmaktadır.

Enflasyon dönemlerinde geleneksel finansal tabloların enflasyona göre düzeltilmesi sonucunda bu tablolar, işletmelerin gerçek finansal durumlarını gösterir hale geldikleri gibi işletmelerin kârları da doğru ölçülmüş ve öz kaynakları korunmuş olmaktadır. Ülkemizde yıllardır yaşanan yüksek enflasyona rağmen enflasyon muhasebesinin uygulanması konusunda, yasal bir zorunluluk bulunmamaktadır. Bunun yerine enflasyonun neden olduğu fiktif kârların işletmelerin öz kaynaklarını aşındırmasının önlenmesi amacıyla, işletmelerin daha az vergi ödemelerini sağlayacak bazı vergisel önlemler alınarak uygulamaya konulmuştur. Azalan bakiyeler amortisman yöntemi, yeniden değerlendirme, yenileme fonu, MAF, gayrimenkul ve iştirak hisselerinin satışından doğan kazancın sermayeye ilavesinde vergi istisnası uygulaması ve LIFO stok değerlendirme yöntemlerinden oluşan bu

vergisel önlemlerin amacı, enflasyondan kaynaklanan fiktif kârların vergi dışı bırakılması ve dolayısıyla enflasyon dönemlerinde işletmelerin daha az vergi ve kâr payı ödemelerinin sağlanarak öz kaynaklarının aşınmasını önlemektir.

Azalan bakiyeler amortisman yöntemi, amortisman süresini kısaltmamakla birlikte normal amortisman yöntemine göre amortisman süresinin ilk yıllarında daha fazla amortisman ayrılmasına imkan sağlayan bir yöntemdir.

Yeniden değerlendirme uygulaması, amortisman tabi maddi duran varlıkların aktife girdikleri yılda kayıtlı değerleri üzerinden belirli bir oranda gider veya maliyet yazıldıktan sonra takip eden yıllarda gider ya da maliyet yazılacak kısmın hesaplanmasına esas alınacak kayıtlı değer o yılın reel rakamlarına yaklaştırılması işlemidir. Bu uygulamayla, amortismanların gerçek değerlerine yakın değerlerle ayrılması sağlanmaktadır.

Yenileme fonu, amortisman tabi maddi duran varlıkların satılması veya hasara uğraması nedeniyle sigorta tazminatı alınması halinde ortaya çıkan kârların, ortaya çıktıkları dönemde gelir olarak kabul edilmeyip azami 3 yıl süreyle bilançonun pasifinde tutularak vergi dışı bırakılması uygulamasıdır.

MAF, maliyet bedeli artırımı uygulaması sonucunda ortaya çıkan fon olup, maliyet bedeli artırımına konu varlıkların artırılmış maliyet bedelleri ile tarihi maliyet bedelleri arasındaki farkın alınması yoluyla hesaplanmaktadır. Maliyet bedeli artırımı uygulaması, işletmelerin aktifinde iki tam yıldan fazla kalan gayrimenkul ve amortisman tabi duran varlıkların maliyet bedelleri ile iştirak hisselerinin alış bedellerinin bu varlıkların işletmeye girdikleri ve işletmeden çıktıkları yıllar hariç olmak üzere diğer yıllarda yeniden değerlendirme oranında artırılarak söz konusu varlıkların reel satış hasılatları ile reel maliyetlerinin karşılaştırılmaya çalışıldığı bir uygulamadır.

Gayrimenkul ve iştirak hisselerinin satışından doğan kazancın sermayeye ilavesinde vergi istisnası uygulaması, edinim tarihinden itibaren iki tam yıl süreyle işletmede kayıtlı bulunan gayrimenkul ve iştirak hisselerinin satışından doğan kazancın kurum sermayesine ilave edilen kısmının kurumlar vergisinden istisna edilmesi işlemidir.

LİFO stok değerlendirme yönteminde ise, stokların maliyetinin hesaplanmasında stoka son giren stokların maliyetleri esas alınmakta ve dolayısıyla gelirler cari maliyetlerle veya cari maliyetlere yakın bir değerle karşılaştırılmaya çalışılmaktadır.

Vergisel önlemlerin enflasyon dönemlerinde öz kaynakların korunmasını sağlayabilmeleri için, en azından bu önlemlerin ilgili oldukları varlıkların yenilenmesi

için gereken fonların işletmede alıkonmasını sağlamaları gerekir. Azalan bakiyeler amortisman yöntemi, yeniden değerlendirme uygulaması ve LİFO stok değerlendirme yönteminde, bu vergisel önlemlerden yararlanılmadığı duruma göre daha fazla amortisman gideri ve satılan mallar maliyeti hesaplanarak işletmelerde fiktif kârların ortaya çıkması engellenmeye çalışılmaktadır. Yenileme fonu, MAF ve istisna uygulamalarında ise enflasyon nedeniyle ortaya çıkan fiktif kârlar, kâr olarak kabul edilmemekte veya kâr olarak kabulü ertelenmektedir. Bu sayede de, gerçekte işletmenin serveti olan ve ortaya çıkacak veya çıkan bu fiktif kârların, işletme öz kaynaklarını aşındırmasına engel olunmaya çalışılarak işletmelerin öz kaynakları korunmaya çalışılmaktadır. Ancak, istisna uygulamasında, fiktif kârların kâr payı olarak işletme dışına çıkması önlenmesine rağmen vergi ödemeleri şeklinde işletme dışına çıkmasına bir ölçüde çözüm getirilmektedir. Çünkü, ortaya çıkan fiktif kârlar, %19,8 oranında gelir vergisi stopajı ile gelir vergisi fon payına tabidir.

İşletmelerin ticari ve vergilendirilebilir kârlarının olduğu, satış sırasında ortaya çıkan kârların fiktif kâr olduğu ile bu kârların vergi ödemesi ve kâr payı dağıtımı şeklinde işletme dışına çıkacakları varsayımları altında vergisel önlemlerin öz kaynakları koruyucu etkisi, bu önlemlerin ilgili olduklara varlıklara yatırılan sermayenin korunması açısından incelendiğinde aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Azalan bakiyeler amortisman yönteminin öz kaynakları koruyucu etkisi, amortisman giderlerinin sağladığı gerek vergi ve kâr payı tasarrufları gerekse sadece vergi tasarrufları yönünden normal amortisman yöntemine göre daha fazladır. Ancak, bu yöntemin öz kaynakları koruyucu etkisi yetersizdir. Çünkü, bu durumda da, öz kaynak aşınması ortaya çıkmaktadır. Amortisman süresi uzadıkça, her iki amortisman yönteminin öz kaynakları koruyucu etkileri azalmaktadır. Buna rağmen, azalan bakiyeler amortisman yönteminin normal amortisman yöntemine göre öz kaynakları koruyucu üstünlüğü devam etmektedir.

Yeniden değerlendirme uygulamasının öz kaynakları koruyucu etkisi YDDAF'nun sermayeye ilave edilmesi veya öz kaynaklar grubu içinde ayrı bir hesapta tutulması ile YDDAF'nun sermayeye ilave edilmemesi yani işletmeden çekilmesi, başka bir hesaba aktarılması veya duran varlığın satışı halinde birikmiş amortismanlar gibi işlem görmesi durumlarına göre farklılık göstermektedir. Birinci durumda, yeniden değerlendirme uygulamasının amortisman giderlerinin sağladığı gerek vergi ve kâr payı tasarrufları gerekse sadece vergi tasarrufu yönünden öz kaynakları koruyucu etkisi, yeniden değerlendirme yapılmaması durumuna göre daha yüksektir. Bu etki, normal amortisman yönteminin kullanılması halinde azalan bakiyeler amortisman yönteminin kullanılması haline oranla daha yüksek olmaktadır. İkinci durumda ise

yeniden değerlendirme uygulamasının öz kaynakları koruyucu etkisi, YDDAF'nun işletmeden çekilmediği, sermaye haricinde başka bir hesaba aktarıldığı veya maddi duran varlığın satışı halinde birikmiş amortismanlar gibi işlem gördüğü yıllara bağlı olarak değişmektedir. Bu durumda, yeniden değerlendirme uygulaması, sadece ertelenen vergi ve kâr payı tasarrufları dolayısıyla öz kaynakları koruyucu özelliğe sahiptir. Bu koruyucu özellik, YDDAF'nun sermayeye ilave edildiği durumdan daha az, ancak yeniden değerlendirme yapılmaması durumuna göre daha yüksek olmaktadır. Bu durum, amortisman yöntemleri açısından değerlendirildiğinde, YDDAF'nun işletmeden çekildiği yıllara göre yöntemlerin sağladıkları net koruyucu üstünlükleri değişebilmektedir. Özetle, yeniden değerlendirme yapılması durumunda yapılmaması durumuna göre öz kaynaklar büyük ölçüde korunmaktadır. Ancak, bu durumda da, öz kaynakların tam olarak korunması söz konusu değildir.

Yenileme fonunun öz kaynakları koruyucu etkisi yeniden değerlendirme yapılmaması, yeniden değerlendirme yapılması ve YDDAF'nun sermayeye ilave edilmesi ile yeniden değerlendirme yapılması ve YDDAF'nun sermayeye ilave edilmemesi durumlarına göre farklılık göstermektedir. Çünkü, bu uygulama türlerinin her birinde, varlığın satışı sırasında ortaya çıkan fiktif kâr tutarı farklı olmaktadır. Fiktif kâr tutarının en yüksek olduğu yeniden değerlendirme yapılmaması ve normal amortisman yöntemine göre amortisman ayrıldığı durumda, yenileme fonunun öz kaynakları koruyucu etkisi en yüksek çıkmaktadır. Azalan bakiyeler amortisman yöntemi, yeniden değerlendirme yapılması ve yenileme fonu uygulamalarının her üçünden de yararlanılması durumunda öz kaynakların korunma oranı %100 yakın olmaktadır. Ancak, bu durumda da, az da olsa öz kaynaklar aşınmaktadır. Bu öz kaynak aşınması, normal amortisman yönteminin kullanıldığı durumda daha azdır. Duran varlığın satışı sırasında, fiktif kârlar yanında gerçek kârların ortaya çıkacağı ve bunların da yenileme fonuna alınacağı düşünülürse, söz konusu öz kaynak korunma oranı daha yüksek olabileceği gibi işletmelere ilave kaynaktan sağlanabilir.

MAF'nun öz kaynakları koruyucu etkisi amortisman ayrılmaması amortisman ayrılması fakat yeniden değerlendirme yapılmaması ile yeniden değerlendirme yapılması ve YDDAF'nun sermayeye ilave edilmemesi durumlarında aynı olmaktadır. Yeniden değerlendirme yapılması ve YDDAF'nun sermayeye ilave edilmesi durumunda ise MAF'nun öz kaynakları koruyucu etkisi, sermayeye ilave edilen YDDAF'nun öz kaynakları koruyucu etkisi kadar daha düşük çıkmaktadır. Azalan bakiyeler amortisman yöntemi, yeniden değerlendirme yapılması ve MAF uygulamalarının her üçünden de yararlanılması durumunda, öz kaynaklar tam olarak korunmaktadır. MAF'nun işletmeden çekilmesinin MAF'nun öz kaynakları koruyucu özelliğine etkisi,

fonun işletmeden çekildiği sürenin uzunluğuna bağlı olarak değişmektedir. Fonun işletmeden çekildiği süre uzadıkça, etki daha az ve hatta belli bir yıldan sonra enflasyon oranına bağlı olmak üzere hiç kalmamaktadır. MAF'nun işletmeden çekildiği süre kısaltıkça, etki daha fazla olmaktadır. MAF'nun ayrıldığı yıl işletmeden çekilmesi halinde ise fonun öz kaynakları koruyucu etkisi sıfırdır.

Gayrimenkul ve iştirak hisselerinin satışından doğan kazancın sermayeye ilavesinde vergi istisnası uygulamasından yararlanılmasının öz kaynakları koruyucu etkisi, bu varlıkların işletmede kaldığı süre uzadıkça artmakta, kısaltıkça ise azalmaktadır. Aynı şekilde öz kaynak aşınma oranı da, varlıkların işletmede kaldığı süre uzadıkça daha fazla, kısaltıkça ise daha az olmaktadır. Bunun nedeni ise, varlığın işletmede kaldığı süre kısaltıkça, fiktif kâr tutarının azalmasıdır. Söz konusu öz kaynak aşınması, azalan bakiyeler amortisman yönteminin kullanıldığı durumda diğerlerine göre daha düşüktür. Ancak, istisna uygulamasında satış sırasında fiktif kârlar yanında gerçek kârlar varsa, bu kârlar da istisna uygulamasından yararlanacaktır. Bu nedenle, vergi ödemelerinin ortaya çıkardığı öz kaynak aşınması önemli olmayabilir. Çünkü, bu durumda öz kaynaklar, %100 oranında korunduğu gibi işletmelere ilave kaynak ta sağlanabilmektedir.

LIFO stok değerlendirme yönteminin öz kaynakları koruyucu etkisi, stok devir hızı yükseldikçe azalmakta, düşükçe ise artmaktadır. Dönemler itibariyle stokların sürekli artış göstermesi halinde LIFO'nun öz kaynakları koruyucu etkisi, ortalama maliyet ve FIFO stok değerlendirme yöntemlerinin öz kaynakları koruyucu etkilerinden daha yüksek olmaktadır. Dönemler itibariyle stokların sürekli azalış göstermesi halinde ise ilk yıllarda LIFO'nun öz kaynakları koruyucu etkisi, diğer yöntemlere göre daha fazla iken, sonraki yıllarda bu etki azalmakta ve hatta durum diğer iki stok değerlendirme yöntemi lehine dönebilmektedir.

Vergisel önlemlerin öz kaynakları koruyucu etkisi konusunda X Anonim şirketi üzerinde yapılan çalışmada ise, vergisel önlemlerin öz kaynakları tam olarak korudukları gibi ilave kaynak artışına da neden oldukları sonucu ortaya çıkmıştır. Bu koruma ve ilave servet artışı, vergisel önlemlerin her biri açısından tek tek ele alınarak değerlendirildiğinde yenileme fonu, MAF ve LIFO stok değerlendirme yöntemlerinin öz kaynakları koruyucu etkilerinin yetersiz kaldığı gözlenmektedir. İstisna uygulaması ile yeniden değerlendirme yapılması ve azalan bakiyeler amortisman yöntemine göre amortisman ayrılması durumları ise, ilgili olduklara varlıklara yatırılan sermayeyi tam olarak korudukları gibi işletmede alıkonan gerçek kârlar nedeniyle ilave kaynak artışına da neden olmaktadır.

Sonuç olarak, işletmeleri enflasyona karşı korumak amacıyla uygulanan vergisel önlemlerin öz kaynakları koruyucu etkileri, bu vergisel önlemlerin her biri tek tek ele alınarak değerlendirildiğinde genellikle yetersiz kalmaktadır. Ancak, vergisel önlemlerin hepsinden yararlanılması ve satış sırasında fiktif kârlar yanında gerçek kârlar da ortaya çıktığı zaman, söz konusu koruyucu etki tam olduğu gibi işletmede alı konan gerçek kârlar nedeniyle ilave kaynak artışı da olabilmektedir. İşletmelerdeki ilave kaynak artışı ise, devlet açısından bir gelir kaybıdır. Ayrıca, bu vergisel önlemler, sadece işletmelerin daha az vergi ödemeleri ve kâr payı dağıtmalarını sağlayarak fiktif kârların ortaya çıkaracağı öz kaynak aşınmasına engel olmaktadır. Yeniden değerlendirme ve MAF uygulamaları hariç diğer vergisel önlemlerin işletme varlıklarının, kaynaklarının, gelir ve giderlerinin finansal tablolarda (bilanço ve gelir tablosunun her ikisinde birden) doğru bir biçimde sunulması konusunda bir işlevleri yoktur. Vergisel önlemlerden yararlandığı durumda da, finansal tablolar, işletmelerin gerçek finansal durumunu ve faaliyet sonuçlarını yansıtmamaktadır. Bunlara ilave olarak, vergisel önlemlerden her varlık için ve her zaman yararlanılamayacağı da düşünüldüğünde, finansal tabloları daha karmaşık hale getiren bu vergisel önlemler yerine enflasyon muhasebesinin uygulamaya geçirilmesi daha doğru bir karar olacaktır. Enflasyon muhasebesinin uygulanması ile ölçülen kâr üzerinden ödenen vergi ve kâr payları dolayısıyla, ne işletmelerin öz kaynakları aşınacak ne de devlet gelir kaybına uğrayacaktır. Ayrıca, vergisel önlemlerden yararlanabilen ve yararlanamayan işletmeler arasında eşitsizlik de olmayacaktır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR:

- Akdoğan, Nalan ve Hamdi Aydın: **Muhasebe Teorileri**, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayın No.: 98, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayın No.: 44, 1987.
- Akdoğan, Nalan ve Nejat Tenker: **Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri**, Genişletilmiş 5. bs., Ankara: Lebib Yalkın Yayınları 7, 1997.
- Akdoğan, Nalan: **Enflasyon Muhasebesi**, Ankara: Mali Bilimler Meslek Yüksek Okulu Yayınları No.: 1, 1980.
- Akıncı, Nejat ve Necmettin Erdoğan: **Finansal Tablolar ve Analizi (Tek Düzen Muhasebe Sistemi Uyumlu)**, 4. bs., İzmir: Fakülteler Kitabevi Barış Yayınları, 1995.
- Alpan, Fulya, Gürman Tevfik ve Arman T. Tevfik: **Excel İle Finans**, İstanbul: Literatür Yayınları 42, 2000.
- Altuğ, Osman ve Hanifi Ayboğa: **Örneklerle Uygulamalı Şirket Kuruluşları**, 2. bs., İstanbul: Evrim 36, Hukuk Dizi: 1, 1996.
- Altuğ, Osman: **Maliyet Muhasebesi, Tek Düzen Hesap Planına Göre Yeniden Düzenlenmiş**, 11. bs., İstanbul: Evrim : 38, Muhasebe Dizi : 2, 1996.
- Alver, Cemil: **Şirketler Muhasebesi ve Şirketler Hukuku**, 2. Cilt, Ankara: 1995.
- Aren, Sadun: **İstihdam, Para ve İktisadi Politika**, 10. bs., Ankara: Savaş Yayınları, 1992.
- Arıca, Mehmet Nadir: **Yeniden Değerleme ve Amortisman Uygulaması**, Ankara: 1997.
- Ataman, Ümit: **Muhasebede Dönemsonu İşlemleri**, Maliye ve Gümrük Bakanlığı Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'nde Yer Alan Tekdüzen Hesap Planına Göre Düzenlenmiş 8. bs., İstanbul: Marmara Üniversitesi Nihat Sayar Eğitim Vakfı Yayınları No.: 491/724, 1994.
- Aykutlu, Fercan: "Mevcutlarda Amortisman", Derleyen: TÜRMOB, **Dönem Sonu İşlemleri**, Ankara: TÜRMOB Yayınları – 105, 2000.
- Bakker, P.: **Inflation And Profit Control, How To Account For Inflation In Business**, Canada: Methuen Publishing, 1974.
- Benligray, Yılmaz ve Nurten Erdoğan: **Muhasebe Uygulamaları**, 2. bs., Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No.: 891, Açık Öğretim Fakültesi Yayınları No.: 478, Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi Ders Kitapları Yayın No.: 8, 1996.
- Bünyamin Öztürk ve Mustafa Özer: **Dönem Sonu Envanter İşlemleri**, Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları Yayın No.: 10, 2001.
- Chasteen, Lanny G., Richard E. Flaherty and Melvin C. O'Connor: **Intermediate Accounting**, 4. ed., New York: McGraw – Hill Inc., 1992.
- Civelek, Muzaffer: **Maliyet Muhasebesi Sorunlar, Sorular, Cevaplar**, İstanbul: Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları No.: 10, 1998.

- Crandall, Robert H.: **Intermediate Accounting, An Analytical Approach**, 2. ed., Canada: Prentice - Hall Canada Inc., 1990.
- Çankaya, İslam: **Maddi Duran Varlıkların Yeniden Değerlemesi Amortisman Ayrılması, MDV Değer Artış Fonu • Yenileme Fonu • Maliyet Artış Fonu, İştirak ve Gayrimenkul Satış Kazançlarının Vergilendirilmesi**, Ankara: 1995.
- Çetin, Tuncay: "İktisadi Kıymetlerin Satışında Maliyet Bedeli Artışı Uygulaması", Derleyen: TÜRMOB, **Dönem Sonu İşlemleri**, Ankara: TÜRMOB Yayınları – 105, 2000.
- Dirimdiken, Halil: **Genel İktisat Teorisi II**, İstanbul: Bilim ve Teknik Yayınları, 1989.
- Durmaz, Tuba: "Uluslararası Muhasebe Standardı 29, Hiperenflasyonlu Ekonomilerde Mali Raporlama Giriş – Açıklama", Derleyen: Ahmet Hayri Durmuş, **Uluslararası Muhasebe Standartları 1 – 31**, İstanbul: Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği Yayını No.: 7, 1992.
- Dykman, Thomas R. and et. al.: **Intermediate Accounting**, Vol: 2, Revised ed, Boston: Homevood II, Irwin, 1992.
- Ergülen, Güneri ve Hayrettin Erdem: **Vergi Avantajları**, Ankara: Yaklaşım Yayınları, 1998.
- Eskew, Robert K. and Daniel L. Jensen: **Financial Accounting**, 4. ed., USA: McGraw – Hill, Inc., 1992.
- Ferman, Cumhuri: **Fiyat Hareketlerinin Muhasebe Prensipleri Üzerine Tesiri ve Bilanço Teorileri**, Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını No.: 41- 43, 1954.
- Financial Reporting And Changing Prices, A Guide To Implementing FASB Statement 33**, Touche Ross & Co. 1979.
- Gücenme, Umit: **Mali Tablolar Analizi**, İstanbul: Marmara Kitabevi Yayınları, 1996.
- Gündüz, Kemal ve Necati Perçin: **Amortisman ve Yeniden Değerleme**, İstanbul: Kurt İş Matbaacılık, 1997.
- Güvemli, Oktay: **Amortismanlar Yeniden Değerleme ve Uygulamaları, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 2. bs.**, İstanbul: 1998.
- Hacıüstemoğlu, Rüstem: **Enflasyon Muhasebesi Uygulamaları (Türkiye Muhasebe Standardı - 2: Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Finansal Raporlama)**, İstanbul: Ders Kitapları Anonim Şirketi Tesisleri, 1997.
- Hartley, W. C. F.: **An Introduction to Business Accounting For Managers**, 5. ed., New York: Elsevier Science Inc., 1994.
- Hindmarch, Arthur and Mary Simpson: **Financial Accounting: An Introduction**, London: Macmillan Education Ltd., 1991.
- İndieke, Leroy F. and Ralph E. Smith: **Financial Accounting**, 2. ed., New York: John Wiley & Sons, Inc., 1991.
- İmren, Arzu ve Vedat Akman: **Türkiye'de ve Dünyada Enflasyon Olgusuna Genel Bakış**, İstanbul: Era Yayıncılık, 1994.
- Karakaya, Mevlüt: **Muhasebe Bilgi Sistemi ve Bilgi Teknolojisi**, Ankara: 1994.

- Karayalçın, Yaşar: **Muhasebe Hukuku, << Kavramlar – İlkeler – Başlıca Sorunlar – Yeni Gelişmeler>>**, Genişletilmiş 2. bs., Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayın No.: 216, 1988.
- Kızıl, Ahmet: **Enflasyon Muhasebesi**, İstanbul: Ar - Gön Örgütlenme ve Yayın Limited Şirketi, 1980.
- Lalick, Ömer: **Envanter Dönem Sonu İşlemleri, Gelir Tablosu, Bilanço**, Ankara: Bilim Yayınları, 1986.
- Lalick, Ömer: **Şirketler Muhasebesi**, Ankara: 1985.
- Maç, Mehmet: **Kurumlar Vergisi, 4369 ve 4444 sayılı Kanunlarla Yapılan Değişiklikler Dahil**, Geliştirilmiş ve Güncelleştirilmiş 3. bs., İstanbul: Denet Yayıncılık A.Ş. 1999.
- Maliye Hesap Uzmanları Derneği: **Beyanname Düzenleme Klavuzu 2001**, İstanbul: Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayını, 2001.
- Maliye Hesap Uzmanları Derneği: **Denetim İlke ve Esasları**, 1. Cilt, İstanbul: 1996.
- Metin, Kazım ve Hüseyin Yalçın: **İşletmeye Dahil İktisadi Kıymetleri Değerleme**, İstanbul: Kılavuz Yayıncılık ve Ltd. Şti., 1996.
- Mosich, A. N.: **Intermediate Accounting**, Revised 6. ed., New York: McGraw - Hill Inc., 1989.
- Müftüoğlu, Tamer: **İşletme İktisadi**, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 1989.
- Nikolia, Loren A. and John D. Bazley: **Intermediate Accounting**, 5. ed., Boston: PNS – Kent Publishing Co., 1991.
- Nobes, Christopher: **Introduction To Financial Accounting**, 3. ed., New York: Academic Division Of Unwin Hyman Ltd., 1992.
- Özbalcı, Yılmaz: **Vergi Usul Kanunu Yorum ve Açıklamaları**, Ankara: Oluş Yayıncılık, 1998.
- Özbalcı, Yılmaz: **Kurumlar Vergisi Kanunu Yorum ve Açıklamaları**, Ankara: 1997.
- Özyürek, Mustafa, Erdal Sönmez ve Garip Ayaz: **Yeni Vergi Kanunu'nun Yorum ve Açıklamaları (4444 Sayılı Kanun)**, Ankara: TÜRMOB Yayınları No.: 88, 1999.
- Peker, Alparslan: **Enflasyon Ortamında Stok Değerleme Yöntemleri ve LİFO**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınlarından No.: 2021, İşletme Fakültesi Yayınlarından No.: 40, 1975.
- Peker, Alparslan: **Modern Yönetim Muhasebesi**, 4. bs., İstanbul: İstanbul Üniversitesi Muhasebe Enstitüsü Yayını No.: 53, 1978.
- Pekiner, Kamuran: **İşletme Denetimi**, 5. bs., İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayını No.: 55, 1975.
- Sevilengül, Orhan: **Genel Muhasebe, Tekdüzen Hesap Sistemi İle Uyumlu**, 3. bs., Ankara: 1994.
- Skousen, K. Fred, Harold Q. Langenderfer and W. Steve Albrecht: **Accounting Principles And Applications**, 4. ed., Cincinnati Ohio: South Western Publishing Co.: 1993.

- Smith, Jay M. and K. Fred Skousen: **Intermediate Accounting: Comprehensive Volume**, 11. ed., Cincinnati: South - Western Publishing Co., 1992.
- Sönmez, Erdal ve Garip Ayaz: **Geçici Vergi Uygulamaları**, Ankara: TÜRMOB Yayınları – 68, 1999.
- Sönmez, Erdal: "Yeniden Değerleme", Derleyen: TÜRMOB, **Dönem Sonu İşlemleri**, Ankara: TÜRMOB Yayınları – 105, 2000.
- Şenyüz, Doğan: **Türk Vergi Sistemi**, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 3. bs., Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 1997.
- Tarakçı, Hızır: **Vergi Mevzuatında Amortismanlar ve Enflasyona Karşı Oluşturulan Müesseseler**, 2. bs., İstanbul: Klavuz Yayınları, 1997.
- Tokmakkaya, Murat: "Emtia Değerlemesi", Derleyen: TÜRMOB, **Dönem Sonu İşlemleri**, Ankara: TÜRMOB Yayınları – 105, 2000.
- Türkiye Muhasebe Standartları 1997**, Ankara: Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği Yayın No.: 32, Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu Seri No.: 1, 1997.
- Tweedie, David and Geoffrey Whittington: **The Debate On Inflation Accounting**, 2. Ed., New York: Cambredge University Press, 1987.
- Ufuk, Mehmet Tahir: "Yenileme Fonu", Derleyen: TÜRMOB, **Dönem Sonu İşlemleri**, Ankara: TÜRMOB Yayınları – 105, 2000.
- Uluatam, Özhan: **Makro İktisat**, Genişletilmiş 7. bs., Ankara: Savaş Yayınları, 1993.
- Uman, Nuri: **Enflasyon Muhasebesi, Fiyatlar Genel Seviyesi Muhasebesi Teori - Uygulama**, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları No.: 155, 1979.
- Wallage, Vanda A.: **Financial Accounting**, 2. ed., Ohio: South - Western Publishing Co., 1993.
- Welsch, Glenn A. and Daniel G. Short: **Fundamentals of Financial Accounting**, 5. ed., Homewood: Richard D. Irwin, Inc. 1987.
- Williams, Jan R., Keith G. Stanga and William W. Holder: **Intermediate Accounting**, 4. ed., US: Harcourt Brace Jovanovich, Inc., 1992.
- Yalçın, Hasan ve Selçuk Yücel: **Gelir ve Kurumlar Vergisi Uygulamasında Giderler**, İstanbul: Hesap Uzmanları Kurulu, 1996.
- Yalçın, Hasan: **İstisnalar**, İstanbul: Klavuz Yayınları, 1997.
- Yalkın, Yüksel Koç: **Enflasyon Muhasebesi Uygulaması ve Yöneltsel Kararlar**, Ankara: Ankara Sanayi Odası Yayını, 1998.
- Yıldız, Ekrem: **Para Değerindeki Değişmelerin İşletmelere Etkisi ve Alınması Gereken Önlemler**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayını No.: 162, 1990.
- Yılmaz, Kazım: **VUK, GVK, KVK ve KDVK Açısından Değerleme**, İstanbul: Hesap Uzmanları Demeği Yayını, 1997.
- Yüksel, Ahmet: **Enflasyon Muhasebesi**, İstanbul: Literatür Yayınları No.: 23, 1997.
- Zeft, Stephen A. and Thomas F. Keller: **Financial Accounting Theory, Issues and Controversies**, 3., ed. USA: McGraw - Hill Inc. 1985.

MAKALELER:

- "MUFAD Aylık Mesleki Toplantısı", **MUFAD Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Sayı: 14, Ekim 1999, ss. 62-66.
- "Muhasebe ve Finansman Dünyasından Haberler", **MUFAD Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Sayı: 4, Ekim 1999, ss. 62-65.
- Akdoğan, Nalan: "Enflasyon Muhasebesi İle Gerçek Kârın Saptanması ve Fazla Vergi Ödenmesinin Önlenmesi", **Muhasebe Öğretim Üyeleri Bilim ve Dayanışma Vakfı Bülteni**, Sayı: 7, Temmuz 1997, ss. 28-34.
- Akgün, Ali İhsan: "Enflasyonun Mali Tablolar Üzerindeki Etkilerini Gideren Muhasebe Yöntemleri", **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 122, Kasım 1998, ss. 98-122.
- Akışık, Orhan: "V.U.K. ve Uluslararası Muhasebe Standartlarına Göre Stok Değerlemesi", **Mükellefin Dergisi**, Sayı: 73, Ocak 1999, ss. 64-68.
- Akışık, Orhan: "Vergi Usul Kanununa Göre Amortismanlar Yönünden Kanunen Kabul Edilmeyen Giderler ve Muhasebeleştirilmesi", **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı: 215, Temmuz 1999, ss. 157-167.
- Akyol, Mehmet Emin: "Yeniden Değerleme Fonu, Maliyet Artış Fonu ve Sabit Kıymet Yenileme Fonu'nun Kullanım Esasları", **Maliye Postası Dergisi**, Yıl: 18, Sayı: 403, 15 Haziran 1997, ss. 32-40.
- Anonymous, **World Accounting Report**, October 1997, p. 16.
- Archer, Simon: "The ASB's Exposure Draft Statement Of Principles: A Comment", **Accounting and Business Research**, Vol.: 27, Iss.: 3, Summer 1997, pp. 229-241.
- Arslan, Erdoğan: "Enflasyon Muhasebesinin Neresindeyiz?", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 5, Sayı: 52, Nisan 1997, ss. 34-43.
- Arslan, Erdoğan: "Muhasebenin Temel Kavramları", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 1, Sayı: 3, Mart 1993, ss. 45-48.
- Arslan, Erdoğan: "Enflasyon Muhasebesinin Neresindeyiz? – II", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 5, Sayı: 53, Mayıs 1997, ss. 9-19.
- Arslan, Erdoğan: "Enflasyon Muhasebesinin Neresindeyiz? III", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 5, Sayı: 54, Haziran 1997, ss. 28-37.
- Arslan, Erdoğan: "Yeniden Değerleme – I", **Maliye Postası Dergisi**, Yıl: 13, Sayı: 294, 15 Kasım 1992, ss. 33-37.
- Arslan, Erdoğan: "Yeniden Değerleme III", **Maliye Postası Dergisi**, Yıl: 14, Sayı: 296, 1 Ocak 1993, s. 42.
- Arslan, Erdoğan: "Yeniden Değerleme IV", **Maliye Postası Dergisi**, Yıl: 14, Sayı: 297, Ocak 1993, ss. 37-40.
- Arslan, Mehmet: "Son Değişikliklere Göre Yeniden Değerleme Uygulaması ve Öneriler (I)", **Mükellefin Dergisi**, Sayı: 67, Temmuz 1998, ss. 102-116.
- Arslan, Mehmet: "Son Değişikliklere Göre Yeniden Değerleme Uygulaması ve Öneriler (II)", **Mükellefin Dergisi**, Sayı: 68, Ağustos 1998, ss. 80-93.

- Ayboğa, Hanifi: "Mamul Maliyetlerinde Enflasyonist Etkiye Vergisel Önlemler ve Enflasyon Muhasebesi (I)", **Mükellefin Dergisi**, Sayı: 79, Temmuz 1999, ss. 105-117.
- Bakır, Tunay: "Maliyet Bedeli Artırımı ve Maliyet Artış Fonuna İlişkin Bazı Tespitler", **Maliye ve Sigorta Yorumları Dergisi**, Sayı: 313, 1 Şubat 2000, ss. 58-63.
- Bartlett, Bruce: "How Inflation Hikes The Capital Gains Bite", **Washington Times**, March 1997, pp. 16-17.
- Berliner, Robert W.: "Do Analysts Use Inflation – Adjusted Information? Results Of A Survey", **Financial Analysts Journal**, Vol: 39, No.: 2, March – April 1983, pp. 65-72.
- Brayshaw, R. E. and A. R. O. Miro: "The Information Content Of Inflation – Adjusted Financial Statements", **Journal of Business Finance & Accounting**, Vol.: 12, No.: 2, Summer 1985, pp. 249-261.
- Chasteen, Lanny: "A Taxonomy Of Price Change Models", **The Accounting Review**, Vol.: LIX, No.: 3, July 1984, pp. 515-523.
- Coulthurst, N. J.: "Accounting For Inflation In Capital Investment: The State Of The Art And Science", **Accounting and Business Research**, Vol.: 17, Iss.: 65, Winter 1986, pp. 33-42.
- Çiftçi, Yavuz: "Fiyatlar Genel Seviyesi Muhasebesi", **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 124, Ocak 1999, ss. 113-134.
- Çiftçi, Yavuz: "Enflasyonun Muhasebe Verileri Üzerindeki Etkileri ve Enflasyon Muhasebesi Modelleri", **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 109, Ekim 1997, ss. 138-167.
- Demski, Joel S. and David E. M. Sappington: "Fully Revealing Income Measurement", **The Accounting Review**, Vol.: 65, No.: 2, April 1990, pp. 363-383.
- Derkunt, Medeni: "Aktifte Yer Alan Gayrimenkul ve İştirak Hisselerinin Elden Çıkarılmasında Maliyet Bedelinin Artırılarak Kazancın Tespiti", **Mükellefin Dergisi**, Sayı: 29, Mayıs 1995, ss. 42-58.
- Doğan, Zeki: "Duran Varlıklardaki Değer Azalışlarının Tespitinde Kullanılabilecek Amortisman Yöntemleri ve Muhasebeleştirilmesi", **Mükellefin Dergisi**, Sayı: 67, Temmuz 1998, ss. 87-101.
- Doğan, Zeki: "Enflasyonun Muhasebe Üzerine Etkisi ve Bu Etkiyi Yok Edecek Bir Muhasebe Modeli: İkame (Cari Değer) Muhasebesi", **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı: 165, Mayıs 1995, ss. 100-110.
- Doğrusöz, A. Bumin: "Yenileme Fonu", **İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Dergisi**, Yıl: 3, Sayı: 22, Eylül – Ekim 1993, ss. 16-17.
- Doyrangöl, Nuran Cömert: "Binek Otomobillerde Kıst Amortisman Uygulamasına İlişkin Bir Mukteza ve Bu Mukteza Kapsamında Amortisman Ayırma ve Yeniden Değerleme İşlemlerinin Kayıt ve Takibi", **Mükellefin Dergisi**, Sayı: 54, Haziran 1997, ss. 104-113.
- Doyrangöl, Nuran Cömert: "Son Giren İlk Çıkar Yönteminde Maksimum Vergi Avantajı Nasıl Sağlanabilir?", **Mükellefin Dergisi**, Sayı: 52, Nisan 1997, ss. 63-67.

- Enç, Ercan: "Enflasyon: Tanımı, Ölçümü ve Sorumluları", **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt: 4, Sayı: 8, İkbahar 1993, ss. 1-8.
- Erdem, Hayrettin: "Azalan Bakiyeler Usulüne Göre Amortisman Ayırmak Avantajlı mıdır?", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 6, Sayı: 68, Ağustos 1998, ss. 82-91.
- Erdem, Hayrettin: "Devir Birleşme ve Nev'i Değişikliği Hallerinde Değer Artış Fonu Uygulaması - I", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 8, Sayı: 94, Ekim 2000, ss. 224-225.
- Erdem, Hayrettin: "Maliyet Bedeli Artırımı - Yeniden Değerleme - Yenileme Fonu Mevzuatı ve Muhasebesi", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 4, Sayı: 37, Kasım 1996, s. 126;
- Erdem, Hayrettin: "Vergi Hukukumuzda Enflasyon Muhasebesinin Uygulandığı Durumlar", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 5, Sayı: 58, Ekim 1997, ss. 103-116.
- Eren, Erol: "İşletmelerde Kâr Amacı ve Kârlılığın Ölçümü", **İstanbul Üniversitesi Muhasebe Enstitüsü Dergisi**, Yıl:3, Sayı: 8, Mayıs 1977 - II, ss. 65-68.
- Erimez, Rüştü: "Vergi Hukukumuzda Amortismanın Başlangıcı ve Amortisman - Maliyet İlişkisi", **İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Dergisi**, Yıl: 2, Sayı: 5, Ağustos 1976 - III, ss. 24-27.
- Erol, Can: "İmtiyazlı İşletmelere "Yeniden Değerleme" İle Otofinsman İmkânı Neden Tanınmıyor?", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 8, Sayı: 85, Ocak 2000, ss. 185-188.
- Ersoy, Ayten: "Enflasyonist Ortamlarda Stok Değerleme Yöntemlerinin Seçimi", **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 75, Kasım - Aralık 1994, ss. 71-75.
- Ertürk, Halis: "Enflasyonist Ortamda Fiyat Hareketlerinin Maliyetlere Etkisi", **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: VII, Sayı: 2, Kasım 1986, ss. 67-77.
- Eyimaya, Üzeyir: "Yeniden Değerleme - 1", **Maliye ve Sigorta Yorumları Dergisi**, Sayı: 315, 1 Mart 2000, ss. 43-45.
- Eyimaya, Üzeyir: "Maliyet Bedeli Artırımı - I", **Maliye ve Sigorta Yorumları Dergisi**, Sayı: 313, 1 Şubat 2000, ss. 33-36.
- Frankel, Micah ve Robert Trezevant: "The Year - End LIFO Inventory Purchasing Decision: An Empirical Test", **The Accounting Review**, Vol.: 69, No.: 2, April 1994, pp. 382-398.
- Fraser, Ian and Marc Quinn: "The Balance Tilts: Current Value Is Gaining Support , Say Ian Fraser and Marc Quinn", **Financial Times**, May 1997, pp. 31-33.
- Güredin, Ersin: "Enflasyon ve İşletmelerin Korunması", **İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Dergisi**, Yıl: 1, Sayı: 1, Nisan 1975, ss. 45-58.
- İbiş, Cemal: "LİFO Stok Değerleme Yönteminin Yorumu ve Eleştirisi", **İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Dergisi**, Yıl: 4, Sayı: 28, Kasım - Aralık 1994, ss. 54-57.
- Jones, Stewart and Kerry Love: "Recent Evidence On Australian Current Value Accounting Practices: Is the Phoenix Rising From The Ashes?", **Accounting and Business Research**, Vol.: 25, No.: 100, Autumn 1995, pp. 266-284.

- Karapınar, Aydın: "Vergi Mevzuatının Muhasebe Üzerindeki Etkisi", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 7, Sayı: 83, Kasım 1999, ss. 221-224.
- Karcioğlu, Reşat: "Yatırım Teşvik Tedbiri Aracı Olarak Amortismanlar", **Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği Muhasebe Dergisi**, Yıl: 34, Sayı: 35, 1993, ss. 19-25.
- Kardeş – Selimoğlu, Seval: "Enflasyonun Finansal Tablolar Üzerindeki Etkilerinin Giderilmesi Yönünde Yapılan Ulusal ve Uluslararası Boyuttaki Düzenlemeler", **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, Yıl: 1, Sayı: 4, Mayıs 2001, ss. 99-108.
- Kayol, Orhan: "Örnekler ve Muhasebe Kayıtları İle Yeniden Değerleme İşlemleri", **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 1990/3, ss. 27-32.
- Kelly, John and James O'Conner: "Is Profit More Important Than Cashflow?", **Management Accounting**, Vol.: 75, Iss.: 6, Jun 1997, pp. 28-29.
- Koş, İsmail ve Mürsel Ali Kaplan: "Maliyet Bedeli Artırımı Uygulamasında "Maliyet Bedelinin" Tespiti ile Kur Farkları ve Kredi Faizlerinin Durumu", **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı: 224, Nisan 2000, ss. 95-98.
- Kulu, M. Bahattin: "Enflasyon Muhasebesi ve Mali Tablolar Üzerinde Uygulanması", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 8, Sayı: 95, Kasım 2000, ss. 70-83.
- Maç, Mehmet: "Aktif Değer (Amortisman Bazı) Nasıl Tespit Edilir?", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 8, Sayı: 94, Ekim 2000, ss. 129-131.
- Maç, Mehmet: "Nakil Vasıtalarının Alımı ve Satımında Muhasebeleştirme Şekli ve Yenileme Fonu Uygulaması", **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı: 101, Ocak 1990, ss. 64-65.
- Maksy, Mostafa M.: "The Use Of Inflation – Adjusted Accounting Data By US Banks", **Accounting and Business Research**, Vol.: 15, No.: 57, Winter 1984, pp. 37-43.
- Martin, Carrick A.: "The Current Cost Of Quoted Long Term Liability: A Reply", **Accounting and Business Research**, Vol.: 15, No.: 58, Spring 1985, pp.91-92.
- Matolcsy, Z. P.: "Evidence On The Joint And Marjinal Information Content Of Inflation - Adjusted Accounting Income Numbers", **Journal of Accounting Research**, Vol.: 22, No.: 2, Autumn 1984, pp. 555-569.
- McDonald, Bill and Michael H. Morris: "The Relevance Of SFAS 33 Inflation Accounting Disclosures In The Adjustment Of Stock Prices To Inflation", **Financial Analysts Journal**, Vol.: 39, No.: 2, March - April 1983, pp. 432-446.
- Mert, Hüseyin: "Yenileme Fonu Uygulaması ve Muhasebeleştirilmesi", **İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Dergisi**, Yıl: 4, Sayı: 28, Kasım – Aralık 1994, ss. 32-37.
- Mısırlıoğlu, İ. Ufuk: "Enflasyonun Finansal Tablolar Üzerindeki Etkilerinin Cari Maliyet Muhasebesi Yöntemine Göre Giderilmesi", **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 94, Temmuz 1996, ss. 101-125.

- Morris, Michail H. and Bill McDonald: "Relevance Of Inflation – Adjusted Earnings Measures In The Security – Valuation Process", **Journal of Business Research**, Vol.: 14, No.: 5, 1986, pp. 411-422.
- Murdock, Brock: "The Information Content Of FAS 33 Returns On Equity", **The Accounting Review**, Vol.: LXI, No.: 2, April 1986, pp. 273-287.
- Myrdelton, David: "How ICI Halved The Value Of Its Shareholders' Funds", **Accountancy**, Vol.: 110, Iss.: 1190, October 1992, pp. 75-76.
- Norby, William C.: "Applications Of Inflation - Adjusted Accounting Data", **Financial Analysts Journal**, Vol.: 39, No.: 2, March - April 1983, pp. 33-39.
- Öcal, Fatih Mehmet: "Enflasyonu Önlemede Para Politikalarının Etkinliği", **Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi**, Yıl: 12, Sayı: 141, Kasım 1999, ss. 36-45.
- Örmeci, Musa: "Maliyet Artış Fonu ve Bu Fonun Yenileme Fonu Karşısındaki Durumu", **Mükellefin Dergisi**, Sayı: 48, Aralık 1996, ss. 52-53.
- Özel, Salih: "Maliyet Bedeli Artırımı ve Muhasebeleştirilmesi", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 3, Sayı: 36, Aralık 1995, ss. 29-35.
- Özkan, Gürsel: "Değerleme Yöntemleri", **Mali Hukuk Dergisi**, Sayı: 57, Mayıs - Haziran 1995, ss. 7-15.
- Özyer, M. Ali: "Stok Değerleme Yöntemleri Maliyet Bedeli ve LİFO", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 8, Sayı: 88, Nisan 2000, ss. 70-74.
- Robson, Keith: "Inflation Accounting And Action At A Distance : The Sandilands Epidose", **Accounting, Organizations and Society**, Vol: 19, Sayı: 1, Jun 1994, pp. 45-82.
- Sağlam, Erdoğan: "Kurumlarda Kaynağını Temettüleri ile Gayrimenkul veya İştirak Hissesi Satış Kazançlarının Oluşturduğu Hisse Senetlerinin Muhasebeleştirilmesi", **Mükellefin Dergisi**, Sayı : 93, Eylül 2000, ss. 64-68.
- Salvary, Stanley C. V.: "On Financial Accounting Measurement: A Reconsideration Of SFAC 5 By The FASB Is Needed", **Journal of Applied Business Research**, Vol.: 13, Iss.: 3, Summer 1997, pp. 89-103.
- Sarısu, Ekrem: "İştirak Hisseleri ve Gayrimenkullerin Satışından Doğan Kazançlarda Kurumlara Son Fırsat", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 6, Sayı: 70, Ekim 1998, ss. 151-162.
- Sarıtaş, Mehmet ve Bülent Şişman: "Amortisman Uygulaması ve Azalan Bakiyeler Usulünden Normal Usule Geçişte Ortaya Çıkan Vergisel Avantaj", **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı: 213, Mayıs 1999, ss. 124-133.
- Satır, Haluk, Selçuk Kendirli ve Süleyman Eraslan: "Enflasyonun Varlıklar Üzerindeki Etkileri ve Enflasyon Muhasebesi", **Mükellefin Dergisi**, Sayı: 72, Aralık 1998, ss. 102-108.
- Schaefer, T.F.: "The Information Content Of Current Cost Income Relative To Dividends And Historical Cost Income", **Journal of Accounting Research**, Vol.: 22, No.: 2, Autumn 1984, pp. 647-656.
- Seviğ, Veysi: "Değer Artırımı İşlemleri", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 3, Sayı: 36, Aralık 1995, ss. 50-56.

- Smith, L. Douglas and John J. Anderson: "Inflation Accounting And Comparisons Of Corporate Returns On Equity", **Accounting and Business Research**, Vol.: 16, No.: 62, Spring 1986, pp. 107-115
- Stark, Adrew W.: "The Impact Of Irreversibility, Uncertainty And Timing Opsions On Deprival Valuations And The Detection Of Monopoly Profits", **Accounting and Business Research**, Vol.: 28, Iss.: 1, Winter 1997, pp. 40-52.
- Swanson, Edward P.: "Accounting For Changing Prices: Some Midcourse Corrections, Inflation Accounting - How To Handle It?", **Journal of Accountancy**, Vol.: 41, No.: 2, April 1984, pp. 78-93.
- Şeker, Sakıp: "Ayrılmış Sayılan Amortisman Konusu ve Yeniden Değerleme", **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 91, Nisan 1996, ss. 27-29.
- Şenel, S. Alpağut: "Enflasyonun Finansal Tablolar Üzerine Etkileri ve Enflasyon Muhasebesi", **Maliye ve Sigorta Yorumları Dergisi**, Sayı: 247, 1 Mayıs 1997, ss. 31-39.
- Şengül, Selami: "Kurumlar Vergisi Geçici 23'üncü Madde: İstisna Uygulamasına İlişkin Bazı Yaklaşımlar", **Mükellefin Dergisi**, Sayı: 56, Ağustos 1997, ss. 7-12.
- Temizer, Uygur: "4369 sayılı Kanunla Yapılan Değişikliklere Göre Yeniden Değerleme Uygulaması ve Muhasebeleştirilmesi", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 6, Sayı: 72, Aralık 1998, ss. 53-61.
- Thompson, Grahame. "Inflation Accounting In A Theory Of Calculation", **Accounting, Organization and Society**, Vol: 12, No.: 5, 1987, pp. 523-543.
- Thompson, Peter: "Current Cost Profitability Of British And American Industry", **Financial Analysts Journal**, Vol.: 39, No.: 2, March – April 1983, pp. 73-78.
- Tokay, S. Hüseyin: "Maliyet Bedeli Artırımı ve Muhasebe Kayıtları", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 4, Sayı: 39, Mart 1996, ss. 128-134.
- Tuan, A. Kadir ve Zeki Doğan: "İşletmelerde Enflasyon Muhasebesinin Kullanım Oranının Tespitine İlişkin Bir Alan Çalışması", **İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, Cilt: 25, Sayı:1, Nisan 1996, ss. 107-122.
- Turanlı, Dursun Ali: "Şirket Gayrimenkulünün Satışından Doğan Kazancın Sermayeye İlave Edilmesi Uygulaması", **Mükellefin Dergisi**, Sayı: 93, Eylül 2000, ss. 48-52.
- Uzun, Kemal: "Enflasyonun Mükellefler Üzerindeki Etkisi ve Vergi Kanunlarında Yer Alan Mükellefleri Enflasyona Karşı Koruyan Tedbirler", **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı: 210, Şubat 1999, ss. 71-84.
- Ülgen, Soner: "İştirak Hissesi Satış Kazancı İstisnası ve Özellik Arzeden Durumlar", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 8, Sayı: 88, Nisan 2000, ss. 231-238.
- Ünalın, Sedat: "Genel Anlamda Amortisman", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 9, Sayı: 98, Şubat 2001, ss. 8-11.
- Ürel, Gürol: "Maliyet Bedeli Eskalasyonu (I)", **Mükellefin Dergisi**, Sayı: 93, Eylül 2000, ss. 18-27.
- Yergi, Cahit: "Verginin İşletme Faaliyetlerinde Kullanılacak Maddi Duran Varlıkların Finansman Şekline Etkisi", **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 130, Temmuz 1999, ss. 30-41.

- Yıldırım, A. Ercan: "İştirak Hisselerinin Elden Çıkarılmasında Maliyet Bedeli Artışı Uygulaması", **Mükellefin Dergisi**, Sayı: 93, Eylül 2000, ss. 53-59.
- Yıldız, A Murat ve Cem Yıldız: "Maliyet Bedeli Artırımı Uygulaması İle KVK Geçici 28. madde Uygulamasının Sağladığı Vergisel Avantajlar Yönünden Karşılaştırması", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 8, Sayı: 92, Ağustos 2000, ss. 153-159.
- Yıldızeli, Şefik: "Enflasyonun Gerçek Göstergesi Toptan Eşya Fiyatları Endeksi (TEFE) midir? Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE) midir?", **Standart Dergisi**, Yıl: 39, Sayı: 445, Ocak 1999, ss. 55-71.
- Yosef, Sasson Bar and Baruch Lev: "Historical Cost Earnings Versus Inflation - Adjusted Earnings In The Dividene Decision", **Financial Analysts Journal**, Vol.: 39, No.: 2, March - April 1983, pp. 41-50.
- Yüce, Mehmet: "Enflasyonun Finansal Tablolar Üzerindeki Etkisini Gidermeye Yönelik Müesseseler ve Bu Bağlamda Türk Vergi Sisteminde Yer Alan Düzenlemeler (I)", **Mükellefin Dergisi**, Sayı: 92, Ağustos 2000, ss. 98-109.
- Yüce, Mehmet: "Enflasyonun Finansal Tablolar Üzerindeki Etkisini Gidermeye Yönelik Müesseseler ve Bu Bağlamda Türk Vergi Sisteminde Yer Alan Düzenlemeler (II)", **Mükellefin Dergisi**, Sayı: 93, Eylül 2000, ss. 100-110.
- Yücel, Göksel: "Parasal Kazanç (Monetary Gain) Gerçekten Bir Kazanç Mıdır?", **İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadı Enstitüsü Yönetim Dergisi**, Yıl: 11, Sayı: 37, Ekim 2000, ss. 7-13.

BİLDİRİLER:

- Akdoğan, Nalan: "Yönetim Muhasebesi ve Uluslararası Faaliyetler Açısından Enflasyon Muhasebesi – IAS 29 ve TMS – 2 Standartlarındaki Esaslar", Derleyen: Ercan Beyazıtli, **Muhasebe Uygulamaları ve Vergi Mevzuatı Sempozyumu – II Bildiriler Kitabı**, Ankara: Ankara Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayınları No.: 4, 1998, ss. 103-147.
- Akkal, Füsun: "TMS 2. Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Finansal Raporlama Standardını Kullanmanın Yararları", Yayını Hazırlayan: İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, **Türkiye Muhasebe Standartları Sempozyumu II**, İzmir: İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayını, ss. 45-49.
- Aysan, Mustafa: "Türkiye Muhasebe Standardı - 2 - Özel Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Finansal Raporlama", Yayını Hazırlayan: İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, **Türkiye Muhasebe Standartları Sempozyumu I**, İzmir: İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayını, 1996.
- Aysan, Mustafa: "Enflasyon Muhasebesi Paneli", Derleyen: TÜRMOB, **Enflasyon Muhasebesi**, Ankara: TÜRMOB Yayınları No.: 35, 1997, ss. 23-34.
- Barlas, Ertürk: "Muhasebe ve Vergi Açısından Stokların Değerlendirilmesi", Derleyen: Ercan Beyazıtli, **Muhasebe Uygulamaları ve Vergi Mevzuatı Sempozyumu – I**, Ankara: Ankara Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayınları No.: 14, 1997, ss. 147-165.
- Beydüz, Bülent: "Muhasebe ve Vergi Açısından Stokların Değerlendirilmesi", Derleyen: Ercan Beyazıtli, **Muhasebe Uygulamaları ve Vergi Mevzuatı**

Sempozyumu – I, Ankara: Ankara Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayınları No.: 14, 1997, ss. 127-146.

Canoğulları, Metin: "TMS – 2 Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Finansal Raporlama Standardı Uygulama Örneği", Yayını Hazırlayan: İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, **Türkiye Muhasebe Standartları Sempozyumu – II**, İzmir: İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayını, ss. 33-44.

Hacırüstemoğlu, Rüstem: "Enflasyonun Finansal Tablolar Üzerindeki Etkilerini Azaltmak İçin Türkiye'de Uygulanan Önlemler", Yayına Hazırlayan: İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, **Türkiye Muhasebe Standartları Sempozyumu I**. İzmir: İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayını, 1996.

Hatiboğlu, Zeyyat: "Enflasyon ve İşletmelerde Kullanılan Değer Ölçüleri", **Enflasyon Ortamında Muhasebe Finansman ve Vergi Problemleri Sempozyumu**, Derleyen: Serdar K. Berksun, Fahir Bilginoğlu ve Cengiz Erdamar, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınlarından No.: 2004, İşletme Fakültesi Yayınlarından No.: 37, Muhasebe Enstitüsü Yayınlarından No.: 6, 1974, ss. 9-19.

Öksüz, Fuat: "TMS - 2 - Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Finansal Raporlama", Yayını Hazırlayan: İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, **Türkiye Muhasebe Standartları Sempozyumu I**. İzmir: İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayını, 1996.

Öksüz, Fuat: "Yönetim Muhasebesi ve Uluslararası Faaliyetler", Derleyen: Ercan Beyazıtılı, **Muhasebe Uygulamaları ve Vergi Mevzuat Sempozyumu – II Bildiriler Kitabı**, Ankara: Ankara Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayınları No.: 4, 1998, ss. 163-175.

Öncü, Saime: "Kârın Ölçülmesi ve Raporlanması İle İlgili Standartlar", Yayını Hazırlayan: H. Erdin Gündüz, Kerim Banar ve Vedat Ekergil, **21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Muhasebe Eğitimi ve Muhasebe Uygulamalarının Değerlendirilmesi, Türkiye XVI. Muhasebe Eğitimi Sempozyumu**, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları No.: 119, 1997, ss. 139-166.

Soyer, Dündar: "Açılış Konuşması", Yayını Hazırlayan: İstanbul Mülkiyeliler Vakfı, **Enflasyon Ortamında İşletme Politikaları Vergilendirme ve Enflasyon Muhasebesi Sempozyumu**, İstanbul: İstanbul Mülkiyeliler Vakfı Yayını, 1990, ss. 14-16.

Şanver, Salih: "Enflasyon ve Vergi", **Enflasyon Ortamında Muhasebe Finansman ve Vergi Problemleri Sempozyumu**, Derleyen: Serdar K. Berksun, Fahir Bilginoğlu ve Cengiz Erdamar, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınlarından No.: 2004, İşletme Fakültesi Yayınlarından No.: 37, Muhasebe Enstitüsü Yayınlarından No.: 6, 1974, ss. 95-125.

Tuncer, Selahattin: "Enflasyonun İşletmeler Üzerindeki Kısa ve Uzun Dönemli Etkileri", Yayını Hazırlayan: İstanbul Mülkiyeliler Vakfı, **Enflasyon Ortamında İşletme Politikaları Vergilendirme ve Enflasyon Muhasebesi Sempozyumu**, İstanbul: İstanbul Mülkiyeliler Vakfı Yayını, 1990, ss. 31-36.

Turul, Ahmet: "Gelir Vergisi Kanun'daki Düzenlemelerin Muhasebe Uygulamalarına Etkisi", Derleyen: Ercan Beyazıtılı, **Muhasebe Uygulamaları ve Vergi**

Mevzuat Sempozyumu – II Bildiriler Kitabı, Ankara, Ankara: Ankara Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayınları No.: 4, 1998, ss. 185-189.

Uman, Nuri: "Enflasyonun İşletmeler Üzerindeki Etkileri", Yayını Hazırlayan: Ankara Sanayi Odası, **1987'den 1988'e Türkiye Ekonomisi, Ankara Sanayi Odası Geleneksel Semineri**, Ankara: Ankara Sanayi Odası Yayını No.: 36, ss. 101-118

Uman, Nuri: "Enflasyon Muhasebesi, (Enflasyonda İşletme Karlılığı ve Ölçülmesi)", Yayını Hazırlayan: İstanbul Mülkiyeliler Vakfı, **Enflasyon Muhasebesi, Enflasyon Ortamında İşletme Politikaları Vergilendirme ve Enflasyon Muhasebesi Semineri**, İstanbul: İstanbul Mülkiyeliler Vakfı Yayını, 1990, ss. 124-135.

Yavrucu, Ayhan: "Yönetim Muhasebesi Vergi ve Uluslararası Faaliyetler Açısından Enflasyon Muhasebesi", Derleyen: Ercan Beyazıtı, **Muhasebe Uygulamaları ve Vergi Mevzuatı Sempozyumu – II Bildiriler Kitabı**, Ankara: Ankara Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayınları No.: 4, 1998, ss. 149-162.

Yücel, Göksel: "Enflasyon Karşısında Muhasebe Mesleği", Yayını Hazırlayan: TÜRMOB, **Ekonominin Denetim Düzeni ve Muhasebe, XVI. Türkiye Muhasebe Kongresi**, Ankara: TÜRMOB Yayınları No.: 1997, ss. 371-378.

Yücel, Göksel: "Enflasyon Muhasebesi Paneli", Derleyen: TÜRMOB, **Enflasyon Muhasebesi**, Ankara: TÜRMOB Yayınları No.: 35, 1997, ss. 35-48.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR:

Merger Capital: "LIFO Accounting", (Çevrimiçi), <http://www.bızval.com/articles/lifo.htm>, 18 Temmuz 2000.

"Bankalarda Enflasyon Muhasebesi Uygulaması", (Çevrimiçi), http://www.activefinans.com/activeline/sayi1/enflasyon_muhasebesi.html, 27 Haziran 2001.

"Chartered Accountants Plan New Guidelines On Inflation Accounting", **Financial Gazette**, November 24, 1999, (Çevrimiçi) http://www.africannews.org/south/zimbabwe/stories/19991124_teat8.html, 18 Temmuz 2000.

"Inflation Adjusted Financial Statement", (Çevrimiçi), <http://www.seardel.co.za/969/58.htm>, 16 Temmuz 2000.

Enflasyon Muhasebesi Önemini Kaybetmeyecek, (Çevrimiçi), http://www.activefinans.com/activeline/sayi2/enflasyon_muhasebesi.html, 27 Haziran 2001.

Gorbatova, Larissa: "Inflation Accounting: Practies in Different Countries", (Çevrimiçi), <http://www.icar.ru/eng/newsletter/1.2.2001.html>, 22 Mayıs 2001.

Raymond, Prayer: "Inflation – Adjusted Accounting: A Simple And Accurate Method", March 2000, (Çevrimiçi) http://perso.planetisvillage.com/Inflationaccounting/Inflation-adjusted_accounting.htm, 18 Temmuz 2000.

Spajic, Ferdo: "Experiences In Using Of The International Accounting Standart – 29 (Financial Reporting In Hyperinflationary Economies) In The Republic Of Croatia", April 1997, (Çevrimiçi), <http://www.bham.ac.uk/EAA/eea97/abstracts/SPAJIC.HIM>, 18 Temmuz 2000.

SPK (Sermaye Piyasası Kurulu Tebliğ Tasarısı XI): "Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Mali Tabloların Düzeltilmesine İlişkin İske ve Kurallar Hakkında Tebliğ", (Çevrimiçi), <http://www.spk.gov.tr/tebliğtaslak/ENFMUHTEBTAS1.htm>, 17 Mayıs 2001.

The Investing Guys: "The Problem Forgetting With Inflation", (Çevrimiçi), <http://www.investopedia.com/articles/01/02/401.asp>, 23 Mayıs 2001.

Troberg, Pontus and Bo – Göran Ekholm: "Objectives Of Financial Reporting And Equity Theories: Are User Needs Different?", 1995, (Çevrimiçi), <http://status.shh.tl/NAN/Papers/ptobtr.htm>, 18 Temmuz 2000.

Whitting Geoffrey, Victorya Saporta and Ajit Singh: "The Effects Of Hyper – Inflation On Accounting Ratios, Financing Corporate Growth In Industrialising Economics", (Çevrimiçi), <http://www.ifc.org/economics/pubs/techpap3/tp3.pdf>, 23 Mayıs 2001;

KANUNLAR

Sermaye Piyasası Kanunu

Gelir Vergisi Kanunu

Kurumlar Vergisi Kanunu

Vergi Usul Kanunu

30.06.1999 tarih ve 23741 mükerrer sayılı RG'de yayımlanan 4387 sayılı geçici 1999 Mali Yılı Bütçe Kanunu

TEBLİĞLER

15.03.1983 tarih ve 17988 sayılı RG'de yayımlanan 151 sıra no.lu VUK GT

18.10.1983 tarih ve 18195 sayılı RG'de yayımlanan 163 seri no.lu VUK GT

18.10.1983 tarih ve 18195 sayılı RG'de yayımlanan 153 seri no.lu VUK GT

27.05.1988 tarih ve 19824 sayılı RG'de yayımlanan 180 seri no.lu VUK GT

14.12.1991 tarih ve 21081 sayılı RG'de yayımlanan 214 sıra no.lu VUK GT

26.12.1992 tarih 21447 mükerrer sayılı RG'de yayımlanan Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği Sıra No.: 1

18.11.1994 tarih ve 22115 sayılı RG'de yayımlanan 231 sıra no.lu VUK GT

10.02.1995 tarih ve 22198 sayılı RG'de yayımlanan 49 sıra no.lu VUK

06.07.1995 tarih ve 22341 sayılı RG'de yayımlanan 51 seri no.lu KV GT

12.07.1995 tarih ve 22341 sayılı RG'de yayımlanan 52 seri no.lu KV GT

01.04.1997 tarih ve 22951 sayılı RG'de yayımlanan 56 seri no.lu KV GT

26.12.1997 tarih ve 23212 sayılı RG'de yayımlanan 57 seri no.lu KV GT

27.12.1998 tarih ve 23566 sayılı RG'de yayımlanan 217 seri no.lu GV GT

30.12.1999 tarih ve 23922 sayılı RG'de yayımlanan 25 sıra no.lu Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu Genel Tebliği

KARARLAR

Danıştay 13. Dairesi'nin E.No.: 1974/2271 K.No.: 1975/3012 T. 20.10.1975 sayılı Kararı.

Hesap Uzmanları Kurulu Danışma Komisyonu'nun 26.01.1968 tarih ve 165/2 Genel Sıra, 163 Yayın Sıra No.lu Kararı.

Danıştay 4. Dairesi'nin 06.04.1972 tarih ve E.1971/5306, K.1972/2287 ve 21.10.1971 tarih ve E.1970/4115 K.1971/6954 sayılı Kararları

Danıştay 4. Dairesinin 23.01.1978 tarih ve E. 1977/1418, K. 1978/165. sayılı Kararı.

22.06.1995 tarih ve 22326 sayılı RG'de yayımlanan 559 sayılı Karamame.

Bakanlar Kurulu'nun 30.11.2000 tarih ve 2000/1689 sayılı Kararı.

ÖZELGELER

Maliye Bakanlığı'nın 28.08.1996 tarih ve 51/5111-38/40468 sayılı Özelgesi.

Maliye Bakanlığı'nın 24.02.1997 tarih ve 51/5111/6626 sayılı Özelgesi.

Maliye Bakanlığı'nın 13.03.1998 tarih ve 51/5111-56/009913 sayılı Özelgesi.

Maliye Bakanlığı'nın 04.09.1998 tarih ve 51/5111-64/031709 sayılı Özelgesi.

Maliye Bakanlığı'nın 18.12.1998 tarih ve 49/4911-120/048582 sayılı Özelgesi.

DİĞERLERİ

Bıyık, Recep ve Aydın Kıratlı: İştirak Hisseleri ve Gayrimenkullerin Satışından veya Üretim Tesislerinin Yeni Kurulacak Şirketlere Aynı Sermaye Olarak Konulmasından Doğan Kazançlarda İstisna, **Yaklaşım Dergisi Eki**, Yıl: 9, Sayı: 98, (Şubat 2001).

Durgun, Ercan: Ömeklerle Her Yönüyle Mevcutlarda ve Alacaklarda Amortisman, **Yaklaşım Dergisi Eki**, Yıl: 8, Sayı: 96, (Aralık 2000).

Kerem Alkin: "Enflasyon (Inflation)", Editör: Deniz Gökçe, **Para & Finans Ansiklopedisi**, Cilt: 1/A – E, Ankara: Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd. Şti., 1996.

Peker, Tahir: "Grup İçi Satışa İstisna Olurmu?", **Hürriyet Gazetesi**, 11 Haziran 2000.

EKLER

Ek.1: TMS 2'YE GÖRE PARASAL VE PARASAL OLMAYAN VARLIKLAR VE KAYNAKLAR

PARASAL OLMAYAN VARLIKLAR:

<u>HESAP KODU</u>	<u>HESAP ADI</u>
10	HAZIR DEĞERLER (TL. Hesapları)
111	ÖZEL KESİM TAHVİL, SENET VE BONOLARI
112	KAMU KESİMİ TAHVİL, SENET VE BONOLARI
118	DİĞER MENKUL KIYMETLER
119	MENKUL KIYMETLER DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI
12	TİCARİ ALACAKLAR
13	DİĞER ALACAKLAR
159	VERİLEN SİPARİŞ AVANSLARI (Fiyat artışları işletmeye yansıdığı sürece)
181	GELİR TAHAKKUKLARI
19	DİĞER DÖNEN VARLIKLAR (Parasal olmayanlar hariç)
195	İŞ AVANSLARI (Fiyat artışları işletmeye yansıdığı sürece)
197	SAYIM VE TESELLÜM NOKSANLARI (Parasal olmayanlar hariç)
22	TİCARİ ALACAKLAR
23	DİĞER ALACAKLAR
240	BAĞLI MENKUL KIYMETLER İÇERİSİNDE YER ALAN TAHVİLLER VE BONOLAR
241	BAĞLI MENKUL KIYMETLER DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI (-) (Tahvil ve bonolara ait olanlar)
259-269-279	VERİLEN AVANSLAR HESAPLARI (Fiyat artışları işletmeye yansıdığı sürece)
281	GELİR TAHAKKUKLARI
291	GELECEK YILLARDA İNDİRİLECEK KATMA DEĞER VERGİSİ
292	DİĞER KATMA DEĞER VERGİSİ
295	PEŞİN ÖDENEN VERGİ VE FONLAR
297	DİĞER ÇEŞİTLİ DURAN VARLIKLAR

PARASAL OLMAYAN KAYNAKLAR:

<u>HESAP KODU</u>	<u>HESAP ADI</u>
30	MALİ BORÇLAR
32	TİCARİ BORÇLAR
33	DİĞER BORÇLAR
34	ALINAN AVANSLAR (Fiyat artışlarının alıcıya yansıtılması durumunda)
36	ÖDENECEK VERGİ VE DİĞER YÜKÜMLÜLÜKLER
37	BORÇ VE GİDER KARŞILIKLARI
381	GİDER TAHAKKUKLARI
39	DİĞER KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR
397	SAYIM VE TESELLÜM FAZLALARI (Stok, hisse senedi ve maddi duran varlıklar gibi parasal olmayan kalemler hariç)
40	MALİ BORÇLAR
42	TİCARİ BORÇLAR
43	DİĞER BORÇLAR
44	ALINAN AVANSLAR

	(Fiyat artışlarının alıcıya yansıtılması durumunda)
47	BORÇ VE GİDER KARŞILIKLARI
481	GİDER TAHAKKUKLARI
48	DİĞER UZUN VADELİ KAYNAKLAR

PARASAL VARLIKLAR:

HESAP KODU	HESAP ADI
10,12,13,22,23 vs.	YABANCI PARA CİNSİNDEN OLAN HESAPLAR - Yabancı Para Kasası - Döviz Tevdiat Hesapları - Yabancı Paralı Çekler - Yabancı Para Cinsinden Alacaklar vs.
110	HISSE SENETLERİ
119/..	HISSE SENETLERİ DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI
150-158	STOKLAR
159	VERİLEN SİPARİŞ AVANSLARI (Fiyat artışları işletmeye yansıtılmadığı sürece)
170-178	YILLARA YAYGIN İNŞAAT VE ONARIM MALİYETLERİ
179	TAŞARONLARA VERİLEN AVANSLAR (Fiyat artışları işletmeye yansıtılmadığı sürece)
180	GELECEK AYLARA AİT GİDERLER
195	İŞ AVASLARI (Fiyat artışları işletmeye yansıtılmadığı sürece)
197	SAYIM VE TESELLÜM NOKSANLARI (Stok ve maddi duran varlık kalemleriyle ilgili olmak kaydıyla)
24	MALİ DURAN VARLIKLAR (Bağlı menkul kıymetlerdeki tahviller hariç)
250-258	MADDİ DURAN VARLIKLAR
259	VERİLEN AVANSLAR (Fiyat artışları işletmeye yansıtılmadığı sürece)
260-268	MADDİ OLMAYAN DURAN VARLIKLAR
269	VERİLEN AVANSLAR (Fiyat artışları işletmeye yansıtılmadığı sürece)
270-278	ÖZEL TÜKENMEYE TABİ VARLIKLAR
279	VERİLEN AVANSLAR (Fiyat artışları işletmeye yansıtılmadığı sürece)
280	GELECEK YILLARA AİT GİDERLER
293	GELECEK YILLAR İHTİYACI STOKLAR
294	ELDEN ÇIKARILACAK STOKLAR VE MADDİ DURAN VARLIKLAR
298	STOK DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI
299	BİRİKMiŞ AMORTİSMANLAR

PARASAL KAYNAKLAR:

HESAP KODU	HESAP ADI
3 ve 4 Grup	YABANCI PARA CİNSİNDEN OLAN HESAPLAR
34	ALINAN AVANSLAR (Fiyat artışları alıcıya yansıtılmadığı sürece)
35	YILLARA YAYGIN İNŞAAT VE ONARIM HAKEDİŞLERİ
380	GELECEK AYLARA AİT GELİRLER
480	GELECEK YILLARA AİT GELİRLER
5	ÖZ KAYNAKLAR

Ek.2: TEFE 1987= 100'E GÖRE GENEL FİYAT DÜZEYİ ENDEKSLERİ

YILLAR	AYLAR											
	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZİRAN	TEMMUZ	AĞUSTOS	EYLÜL	EKİM	KASIM	ARALIK
1976	1,75	1,75	1,75	1,75	1,75	1,75	1,75	1,75	1,75	1,75	1,75	234
1977	234	234	234	234	234	234	234	234	234	234	292	292
1978	292	292	292	351	351	351	351	351	409	409	409	409
1979	409	468	468	526	526	585	585	585	643	643	702	760
1980	8,19	10,53	11,11	11,11	11,70	12,28	12,28	12,28	12,87	13,46	1404	14,62
1981	15,20	15,20	15,20	15,20	15,79	16,37	16,37	16,96	16,96	17,54	18,13	18,13
1982	18,71	19,30	19,88	20,47	20,47	21,05	21,05	21,64	21,64	22,22	22,22	22,22
1983	24,56	25,15	25,73	25,73	26,32	26,32	26,90	27,49	28,07	28,65	29,22	31,58
1984	32,75	33,33	34,50	37,43	40,35	42,11	41,52	43,27	43,86	45,61	47,37	47,95
1985	50,29	52,63	55,56	56,73	57,89	57,31	57,89	58,48	60,23	63,16	64,91	66,67
1986	69,59	70,76	71,93	73,10	74,27	74,85	76,02	76,02	77,78	80,70	81,87	82,46
1987	85,3	88,5	91,5	95,3	100,7	96,3	96,5	99,5	103,4	107,1	111,3	124,8
1988	135,3	143,7	153,6	160,5	162,6	163,9	168,3	174,0	182,0	190,8	201,3	209,6
1989	224,6	232,8	241,3	254,0	265,3	273,9	288,0	295,5	303,0	311,4	324,4	340,2
1990	355,3	371,7	387,2	396,5	402,6	408,5	415,4	433,8	458,8	480,0	493,3	505,6
1991	528,8	556,6	583,6	615,0	632,9	641,5	655,9	686,9	717,0	742,2	770,8	805,0
1992	893,8	940,7	981,0	1002,5	1009,5	1012,0	1030,6	1080,4	1148,1	1211,8	1254,1	1299,3
1993	1364,8	1436,0	1504,3	1543,6	1588,0	1625,2	1702,3	1766,2	1837,1	1902,6	2023,5	2082,2
1994	2192,3	2412,7	2617,5	3477,3	3789,6	3661,1	3894,8	4001,1	4217,4	4507,4	4795,9	5196,3
1995	5530,3	6026,3	6385,4	6647,6	6759,0	6845,4	7009,1	7214,9	7558,8	7880,2	8232,1	8567,1
1996	9262,1	9776,4	10426,5	11349,7	11805,6	12070,8	12328,1	12762,9	13474,6	14211,9	14997,8	15582,3
1997	16423,4	17425,5	18363,9	19329,4	20311,6	20969,9	22172,2	23523,9	24959,9	26654,8	28205,8	29698,4
1998	31520,4	32870,6	34072,3	35367,4	36573,7	37080,4	37858,5	38914,9	40223,2	42335,5	43772,2	44970,0
1999	46526,9	47974,3	49664,5	52616,8	54581,1	55797,1	58313,2	60379,1	63798,4	66833,0	68874,6	74860,0
2000	78700,9	81843,1	84234,5	86374,9	88029,9	88422,3	89328,2	90366,8	92525,7	94750,5	96978,1	99323,1

Kaynak: DİE'nün 19.01.2001 tarih ve B.02.1.DİE.0.16.00.03/907/üsf-bc-380 sayılı yazısı.

Ek.3: YILLAR İTİBARIYLA YENİDEN DEĞERLEME ORANLARI

Yıllar	Yeniden Değerleme Oranı (%)	VUK Tebliğ No.	RG Tarih ve No.
1984	37,5	160	14.12.1984/18605
1985	35,9	166	13.12.1985/18957
1986	21,7	174	11.12.1986/19308
1987	29,1	178	10.12.1987/19660
1988	63,2	187	13.12.1988/20018
1989	70,4	201	14.12.1989/20372
1990	55,5	207	04.12.1990/20715
1991	54,1	214	14.12.1991/21081
1992	61,5	219	08.12.1992/21429
1993	58,4	223	04.12.1993/21778
1994	107,6	233	07.12.1994/22134
1995	99,5	245	05.12.1995/22484
1996	72,8	252	04.12.1996/22837
1997	80,4	259	14.11.1997/23170
1998	77,8	267	13.11.1998/23522
1999	52,1	279	18.11.1999/23880
2000	56,0	288	08.12.2000/24254

EK.7: TARİHİ ALIŞ YADA MALİYET BEDELİNİN 2000 YILI SONUNDAKİ PARANIN SATIN ALMA GÜCÜNE GÖRE DÜZELTİLMESİNDE KULLANILAN ENDEKSLER

Yıllar	2000 Yılı Dönem Sonu Endeksi		Varlığın İşletmeye Girdiği Tarihteki Endeks		Düzeltilme Katsayısı
1984	98923,1	/	41,52	=	2382,54
1985	98923,1	/	57,89	=	1708,81
1986	98923,1	/	76,02	=	1301,28
1987	98923,1	/	96,5	=	1025,11
1988	98923,1	/	168,3	=	587,78
1989	98923,1	/	288	=	343,48
1990	98923,1	/	415,4	=	238,14
1991	98923,1	/	655,9	=	150,82
1992	98923,1	/	1030,6	=	95,99
1993	98923,1	/	1702,3	=	58,11
1994	98923,1	/	3894,8	=	25,40
1995	98923,1	/	7009,1	=	14,11
1996	98923,1	/	12328,1	=	8,02
1997	98923,1	/	22172,2	=	4,46
1998	98923,1	/	37858,5	=	2,61
1999	98923,1	/	58313,2	=	1,70
2000	98923,1	/	89328,2	=	1,11

EK.8: YENİDEN DEĞERLEME ORANLARININ ÇARPIMI SONUCU BULUNAN DÜZELTME KATSAYILARI

Yıllar	Yeniden Değerleme Oranları	Düzeltilme Katsayı
1984	$1,359 \times 1,217 \times 1,291 \times 1,632 \times 1,704 \times 1,555 \times 1,541 \times 1,615 \times 1,584 \times 2,076 \times 1,995 \times 1,728 \times 1,804 \times 1,778 \times 1,521$	1270,86
1985	$1,217 \times 1,291 \times 1,632 \times 1,704 \times 1,555 \times 1,541 \times 1,615 \times 1,584 \times 2,076 \times 1,995 \times 1,728 \times 1,804 \times 1,778 \times 1,521$	935,14
1986	$1,291 \times 1,632 \times 1,704 \times 1,555 \times 1,541 \times 1,615 \times 1,584 \times 2,076 \times 1,995 \times 1,728 \times 1,804 \times 1,778 \times 1,521$	768,40
1987	$1,632 \times 1,704 \times 1,555 \times 1,541 \times 1,615 \times 1,584 \times 2,076 \times 1,995 \times 1,728 \times 1,804 \times 1,778 \times 1,521$	595,20
1988	$1,704 \times 1,555 \times 1,541 \times 1,615 \times 1,584 \times 2,076 \times 1,995 \times 1,728 \times 1,804 \times 1,778 \times 1,521$	364,71
1989	$1,555 \times 1,541 \times 1,615 \times 1,584 \times 2,076 \times 1,995 \times 1,728 \times 1,804 \times 1,778 \times 1,521$	214,03
1990	$1,541 \times 1,615 \times 1,584 \times 2,076 \times 1,995 \times 1,728 \times 1,804 \times 1,778 \times 1,521$	137,64
1991	$1,615 \times 1,584 \times 2,076 \times 1,995 \times 1,728 \times 1,804 \times 1,778 \times 1,521$	89,32
1992	$1,584 \times 2,076 \times 1,995 \times 1,728 \times 1,804 \times 1,778 \times 1,521$	55,31
1993	$2,076 \times 1,995 \times 1,728 \times 1,804 \times 1,778 \times 1,521$	34,91
1994	$1,995 \times 1,728 \times 1,804 \times 1,778 \times 1,521$	16,82
1995	$1,728 \times 1,804 \times 1,778 \times 1,521$	8,43
1996	$1,804 \times 1,778 \times 1,521$	4,88
1997	$1,778 \times 1,521$	2,70
1998	$1,521$	1,52

Ek.9: X ANONİM ŞİRKETİ'NDE ENFLASYONA GÖRE YAPILAN DÜZELTME İŞLEMLERİNDE KULLANILAN DÜZELTME KATSAYILARI

Stokların Düzeltmesinde Kullanılan Düzeltme Katsayıları:

STOKLAR	DÖNEM SONU ENDEKSİ		AKTİFE GİRDİĞİ TARİHTEKİ ENDEKS		DÜZELTME KATSAYISI
Hammadde ve Malzeme					
Dönem Başı Stok	98923,1	/	58459,9*	=	1,69
Dönem İçi Alışlar	98923,1	/	89219,0**	=	1,11
Dönem Sonu Stok	98923,1	/	79622,2***	=	1,24
Ticari Mallar					
Dönem Başı Stok	98923,1	/	58459,9	=	1,69
Dönem İçi Alışlar	98923,1	/	89219,0	=	1,11
Diğer Stoklar					
Dönem Başı Stok	98923,1	/	58459,9	=	1,69
Dönem İçi Alışlar	98923,1	/	98923,1	=	1,00
Dönem Sonu Stok	98923,1	/	98923,1	=	1,00

* 1999 Yılı Ortalama Endeksi

** 2000 Yılı Ortalama Endeksi

*** Önceki Dönemin Ortalama Endeksi, 2000 yılı Ocak, Şubat, Mart, Nisan ve Mayıs aylarına ait endekslerin basit aritmetik ortalaması

İştiraklerin Düzeltmesinde Kullanılan Düzeltme Katsayıları:

YILLAR	2000 YILI DÖNEM SONU ENDEKSİ		AKTİFE GİRDİĞİ TARİHTEKİ ENDEKSİ		DÜZELTME KATSAYISI
Aralık 1980	98923,1	/	14,7		6729,46
Aralık 1991	98923,1	/	805,0		122,89
Aralık 1994	98923,1	/	5196,3		19,04
Aralık 1996	98923,1	/	15582,3		6,35
Aralık 1998	98923,1	/	44970,0		2,20
Aralık 1999	98923,1	/	74860,0		1,32
Ocak 2000	98923,1	/	78790,9		1,26

Maddi Duran Varlıkların Düzeltmesinde Kullanılan Düzeltme Katsayıları:

MADDİ DURAN VARLIKLAR	AKTİFE GİRDİĞİ TARİH	DÖNEM SONU ENDEKSİ		AKTİFE GİRDİĞİ TARİHTEKİ ENDEKS		DÜZELTME KATSAYISI
1989 Yılında Satın Alınan	Temmuz 1989	340,2	/	288,0	=	1,18
	Temmuz 1990	505,6	/	288,0	=	1,76
	Temmuz 1991	805,0	/	288,0	=	2,80
	Temmuz 1992	1299,3	/	288,0	=	4,51
	Temmuz 1993	2082,2	/	288,0	=	7,23
	Temmuz 1994	5196,3	/	288,0	=	18,04
	Temmuz 1995	8567,1	/	288,0	=	29,75
	Temmuz 1996	15582,3	/	288,0	=	54,11
	Temmuz 1997	29698,4	/	288,0	=	103,12
	Temmuz 1998	44970,0	/	288,0	=	156,15
	Temmuz 1999	74860,0	/	288,0	=	259,93
	Temmuz 2000	98923,1	/	288,0	=	343,48

1992 Yılında Satın Alınan	Temmuz 1992	1299,3	/	1030,6	=	1,26
	Temmuz 1993	2082,2	/	1030,6	=	2,02
	Temmuz 1994	5196,3	/	1030,6	=	5,04
	Temmuz 1995	8567,1	/	1030,6	=	8,31
	Temmuz 1996	15582,3	/	1030,6	=	15,12
	Temmuz 1997	29698,4	/	1030,6	=	28,82
	Temmuz 1998	44970,0	/	1030,6	=	43,63
	Temmuz 1999	74860,0	/	1030,6	=	72,64
	Temmuz 2000	98923,1	/	1030,6	=	95,99
1993 Yılında Satın Alınan	Temmuz 1993	2082,2	/	1702,3	=	1,22
	Temmuz 1994	5196,3	/	1702,3	=	3,05
	Temmuz 1995	8567,1	/	1702,3	=	5,03
	Temmuz 1996	15582,3	/	1702,3	=	9,15
	Temmuz 1997	29698,4	/	1702,3	=	17,45
	Temmuz 1998	44970,0	/	1702,3	=	26,42
	Temmuz 1999	74860,0	/	1702,3	=	43,98
	Temmuz 2000	98923,1	/	1702,3	=	58,11
1994 Yılında Satın Alınanlar	Temmuz 1994	5196,3	/	3894,8	=	1,33
	Temmuz 1995	8567,1	/	3894,8	=	2,20
	Temmuz 1996	15582,3	/	3894,8	=	4,00
	Temmuz 1997	29698,4	/	3894,8	=	7,63
	Temmuz 1998	44970,0	/	3894,8	=	11,55
	Temmuz 1999	74860,0	/	3894,8	=	19,22
	Temmuz 2000	98923,1	/	3894,8	=	25,40
1996 Yılında Satın Alınan	Temmuz 1996	15582,3	/	12328,1	=	1,26
	Temmuz 1997	29698,4	/	12328,1	=	2,41
	Temmuz 1998	44970,0	/	12328,1	=	3,65
	Temmuz 1999	74860,0	/	12328,1	=	6,07
	Temmuz 2000	98923,1	/	12328,1	=	8,02
1997 Yılında Satın Alınan	Temmuz 1997	29698,4	/	22172,2	=	1,34
	Temmuz 1998	44970,0	/	22172,2	=	2,03
	Temmuz 1999	74860,0	/	22172,2	=	3,38
	Temmuz 2000	98923,1	/	22172,2	=	4,46
1998 Yılında Satın Alınan	Temmuz 1998	44970,0	/	37858,5	=	1,19
	Temmuz 1999	74860,0	/	37858,5	=	1,98
	Temmuz 2000	98923,1	/	37858,5	=	2,61
1999 Yılında Satın Alınan	Temmuz 1999	74860,0	/	58313,2	=	1,28
	Temmuz 2000	98923,1	/	58313,2	=	1,70
2000 Yılında Satın Alınan	Temmuz 2000	98923,1	/	69328,2	=	1,11

Birikmiş Amortismanların 2000 Yılı Sonundaki Paranın Satın Alma Gücüne Göre İfadesinde Kullanılan Düzeltme Katsayıları:

YILLAR	2000 YILI DÖNEM SONU ENDEKSİ		AMORTİSMANIN AYRILDIĞI TARİHTEKİ ENDEKS		DÜZELTME KATSAYISI
Aralık 1989	98923,1	/	340,2	=	290,78
Aralık 1990	98923,1	/	505,6	=	195,65
Aralık 1991	98923,1	/	805,0	=	122,89
Aralık 1992	98923,1	/	1299,3	=	76,14
Aralık 1993	98923,1	/	2082,2	=	47,51

Aralık 1994	98923,1	/	5196,3	=	19,04
Aralık 1995	98923,1	/	8567,1	=	11,55
Aralık 1996	98923,1	/	15582,3	=	6,35
Aralık 1997	98923,1	/	29698,4	=	3,33
Aralık 1998	98923,1	/	44970,0	=	2,20
Aralık 1999	98923,1	/	74860,0	=	1,32
Aralık 2000	98923,1	/	98923,1	=	1,00

Öz Kaynakların Düzeltmesinde Kullanılan Düzeltme Katsayıları:

ÖZ KAYNAKLAR	YILLAR	2000 YILI DÖNEM SONU ENDEKSİ		AKTİFE GİRDİĞİ TARİHTEKİ ENDEKS		DÜZELTME KATSAYISI
SERMAYE	Aralık 1977	98923,1	/	2,9	=	34111,4
	Temmuz 1982	98923,1	/	21	=	4710,62
	Aralık 1983	98923,1	/	31,6	=	3130,48
	Haziran 1985	98923,1	/	57,3	=	1726,41
	Haziran 1988	98923,1	/	163,9	=	603,56
	Eylül 1989	98923,1	/	303	=	326,48
	Temmuz 1990	98923,1	/	415,4	=	238,14
	Eylül 1991	98923,1	/	717	=	137,97
	Temmuz 1995	98923,1	/	7.009,10	=	14,11
	Haziran 1997	98923,1	/	20.969,90	=	4,72
	Mayıs 2000	98923,1	/	88.029,90	=	1,12
	Eylül 2000	98923,1	/	92.525,70	=	1,07
YASAL YEDEKLER	Mart 1984	98923,1	/	34,5	=	2867,34
	Mart 1985	98923,1	/	55,6	=	1779,19
	Mart 1986	98923,1	/	72,2	=	1370,13
	Mart 1987	98923,1	/	91,5	=	1081,13
	Mart 1988	98923,1	/	153,6	=	644,03
	Mart 1989	98923,1	/	241,3	=	409,96
	Mart 1990	98923,1	/	387,2	=	255,48
	Mart 1991	98923,1	/	583,6	=	169,5
	Mart 1992	98923,1	/	981	=	100,84
	Mart 1993	98923,1	/	1504,3	=	65,76
	Mart 1994	98923,1	/	2617,5	=	37,79
	Mart 1995	98923,1	/	6395,4	=	15,47
	Mart 1997	98923,1	/	18363,9	=	5,39
	Mart 1999	98923,1	/	49964,5	=	1,98
	Mart 2000	98923,1	/	84234,5	=	1,17
STATÜ YEDEKLERİ	Mart 1999	98923,1	/	49964,5	=	1,98
	Mart 2000	98923,1	/	84234,5	=	1,17
OLAĞANÜSTÜ YEDEKLER	Nisan 1995	98923,1	/	6647,6	=	14,88
GEÇMİŞ YIL KARLARI	Nisan 2000	98923,1	/	86374,9	=	1,15
SERMAYE YEDEKLERİ	Aralık 1998	98923,1	/	44970	=	2,2

Yapılmakta Olan Yatırımların Düzeltmesinde Kullanılan Düzeltme Katsayısı:

AKTİFE GİRDİĞİ TARİH	2000 YILI DÖNEM SONU ENDEKSİ		AKTİFE GİRDİĞİ TARİHTEKİ ENDEKS		DÜZELTME KATSAYISI
Yıl Boyunca	98923,1	/	89219,0	=	1,11

Gelecek Yıllara Ait Gelir ve Gider Tahakkuklarının Düzeltilmesinde Kullanılan Düzeltme Katsayısı:

AKTİFE GİRDİĞİ TARİH	2000 YILI DÖNEM SONU ENDEKSİ		AKTİFE GİRDİĞİ TARİHTEKİ ENDEKS		DÜZELTME KATSAYISI
Yıl Boyunca	98923,1	/	89219,0	=	1,11

Verilen ve Alınan Avansların Düzeltilmesinde Kullanılan Düzeltme Katsayıları:

SİPARİŞ AVANSLARI	AKTİFE GİRDİĞİ TARİH	2000 YILI DÖNEM SONU ENDEKSİ		AKTİFE GİRDİĞİ TARİHTEKİ ENDEKS		DÜZELTME KATSAYISI
VERİLEN SİPARİŞ AVANSLARI (STOKLAR)	Eylül 2000	98923,1	/	92525,7	=	1,07
	Kasım 2000	98923,1	/	94790,5	=	1,04
	Ekim 2000	98923,1	/	96978,1	=	1,02
	Aralık 2000	98923,1	/	98978,1	=	1,00
VERİLEN SİPARİŞ AVANSLARI (MADDİ DURAN VARLIKLAR)	Kasım 2000	98923,1	/	94790,5	=	1,04
	Aralık 2000	98923,1	/	98978,1	=	1,00
ALINAN SİPARİŞ AVANSLARI	Aralık 2000	98923,1	/	98978,1	=	1,00

Satılan İştirak ve Maddi Duran Varlıkların Satış Fiyatlarının Düzeltilmesinde Kullanılan Düzeltme Katsayıları:

SATILAN İŞTİRAKLER VE MADDİ DURAN VARLIKLAR	AKTİFE GİRDİĞİ TARİH	2000 YILI DÖNEM SONU ENDEKSİ		AKTİFE GİRDİĞİ TARİHTEKİ ENDEKS		DÜZELTME KATSAYISI
İŞTİRAKLER	Haziran 2000	98923,1	/	88422,3	=	1,12
MADDİ DURAN VARLIKLAR	Haziran 2000	98923,1	/	88422,3	=	1,12
	Temmuz 2000	98923,1	/	89328,2	=	1,11
	Aralık 2000	98923,1	/	98923,1	=	1,00

Diğer Gelir ve Giderlerin Düzeltilmesinde Kullanılan Düzeltme Katsayısı:

AKTİFE GİRDİĞİ TARİH	2000 YILI DÖNEM SONU ENDEKSİ		AKTİFE GİRDİĞİ TARİHTEKİ ENDEKS		DÜZELTME KATSAYISI
Yıl Boyunca	98923,1	/	89219,0	=	1,11

Satın Alma Gücü Kazanç veya Kaybının Hesaplanmasında Kullanılan Düzeltme Katsayıları

PARASAL VARLIK VE BORÇLAR	2000 YILI DÖNEM SONU ENDEKSİ		AKTİFE GİRDİĞİ TARİHTEKİ ENDEKS		DÜZELTME KATSAYISI
Yıl Boyunca Taşınan Parasal Varlıklar	98923,1	/	74860,0	=	1,32
Yıl Boyunca Parasal Varlıklardaki Artış	98923,1	/	89219,0	=	1,11
Yıl Boyunca Taşınan Parasal Borçlar	98923,1	/	74860,0	=	1,32
Yıl Boyunca Parasal Borçlardaki Artış	98923,1	/	89219,0	=	1,11

Devreden Yatırım İndiriminin Düzeltilmesinde Kullanılan Düzeltme Katsayısı:

AKTİFE GİRDİĞİ TARİH	2000 YILI DÖNEM SONU ENDEKSİ		AKTİFE GİRDİĞİ TARİHTEKİ ENDEKS		DÜZELTME KATSAYISI
Aralık 1999	98923,1	/	74860,0	=	1,32

ÖZGEÇMİŞ

1970 yılında Kayseri / Develi'de doğdum. İlk öğretimimi Develi'de, orta öğretimimi ise Kayseri'de tamamladım. Lisans öğretimimi Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü'nde, yüksek lisans eğitimimi ise Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe – Finansman Bilim Dalı'nda yaptım. 1996 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Muhasebe – Finansman ve Sayısal Yöntemler Anabilim Dalı'nda doktora eğitimine başladım. 2001 yılında "Enflasyonun Finansal Tablolar Üzerine Etkileri ve Türkiye'de Uygulanan Vergisel Önlemler" başlıklı tez çalışması ile doktora eğitimimi tamamladım. 1994 yılından itibaren Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktayım.